

F. VALLESIUS

MAINTENANCE

SCRIPTA PYXIGAE

IN LIBRIS SACRIS

FRANCISCI
VALLESII

DE IIS, QUÆ SCRIPTA SUNT PHYSICE
in libris sacris, siue de sacra Philosophia,

LIBER SINGVLARIS.

AD PHILIPPVM SECVNDVM HISPANIARVM
& Indiarum Regem potentissimum.

CVM PRIVILEGIO.

FACULTAD
DE
TEOLOGIA
Univ. de Deusto
BILBAO

Sanchez

Miguel Lacador

AVGVSTAE TAVRINORVM,
Apud Hæredem Nicolai Beuilaquæ, MDLXXXVII.

32850/

Ex Sacrosanctæ Inquisitionis permissu.

8 li-3

EL REY.

OR quanto por parte de vos el doctor Francisco de Valles medico de nuestra camara nos fue hecha Relation que vos auades presentado ante nos vn libro intitulado Sacra philosophia e nel qual auades puesto mucho trabajo y por que hera muy ual y prouechoso nos suplicastes os mandasemos dar licencia, para poder ynpresir y priuilegio para le vender por tiepo de veinte años o como la nra merced fuesse, lo qual vulto por los del nro consejo por quanto e nel dicho libro se hizo la diligencia que la pregmatica por nos sobre ello hecha dispone fue acordado que deuamos mada dar esta nuestra cedula en la dichaz y nos tubimos lo por uen. Por la qual vos damos licencia y facultad para que por tiempo y espacio de diez años cumplidos primeros seguentes que corran y se quenten des del dia de la data desta nra cedula en adelante vos o la persona que vro poder para ello obiere y no otra psona alguna podays ynpresir y vender el dicho libro que de suio fecha zeminci y por la presente damos licencia y facultad a qualquier ynpresor destos nuestros Reynos que vos nobraredes para que por esta vez lo pueda ynpresir con que despues de ynpreso antes que se venda lo traiga al nuestro consejo juntamente con el original, que en el fue visto que barrubricada cada plana y firmado al fin del de Alonso de Vallejo nuestro seriuano de camara y vno de los que e nel nuestro consejo residē para que se vea si ladicha ympresion esta conforme ael o traigais se en publica forma en como por corretor nombrado por nos sebio y corregio la dicha impresion con el dicho original y se imprimio cōforme ael y que quedan anfi mismo ympresas las herratas por el apuntadas para cada un libro de los que anfi fueren ympresos y seos tace el precio que por cada bolumen ubieredes de auer y mandamos que durante il dicho tiempo persona alguna sin nra licencia no lo pueda ynpresir ni vender sopena que el q lo ynpresiere o bendiere aya perdido y pierda quales quier libros moldes y aparejos que del tu biere, y mas yncutra en pena de cinquenta mill maruedis por cada vez que lo contrario hiziere, la qual dicha pena se a la tercia parte para el juez que lo sententiarē y la otra tercia parte para nra camara y la otra tercia parte para el que lo denunciare y mandamos a los del nuestro cōsejo presidentes oydores d las nuestras audiencias y chācellarias alcaldes alguazilles de la nuestra casa y corte y a todos los corregidores asistentes gouernadores alcaldes mayores y ordinarios y otros juezes e iusticias qualesquier de todas las ciudades Villas y lugares de los nuestros Reynos y señorios anfi a los que agora son como a los que seran de a qui adelante que vos guarden y cumplan esta nra cedula y merced que an si vos hazemos y contra el tenor y forma, de lo en ella cōtenido no vayan ni passen ni cōsientan yr ni pasar en manera alguna sopena dela nra merced y de diez mill maruedis para la nuestra camara fecha en. El pardo. a xxvij. dias del mes de Octubre de mille y quinientos y ochenta y quatro años.

To el Rey.

Por mandado de su Magestad.

Antonio de Erasso.

Secretario Vallejo.

FRANCISCVS VALLESIVS COVARRVBIANVS

AD PHILIPPVM SECVNDVM
Hispaniarum, & Indiarum Regem potentissimum dominum suum.

*VM tibi me mea q, omnia debeam
(Rex potentissime) non possum li-
brum quempiam in lucem emissu-
rus, de ullo alio patrono cogitare.
Nam cum me tua maiestas deter-
ret, ea benignitas, & beneuolen-*

tia, quam in primis expertus sum, inuitat. Tanto igitur nomini dicatum volo librum de Sacra Philosophia. Videbitur certē, estq, munusculum tenue, tamen argumentum non indignum, est enim de ijs quae in sacris libris occurrunt, quae ad Philosophiam per-

nome

A 2 humeris

00 reais de lig. por? - 500 mas 600
 centale - mas 500 de canal. mas 100
 reais de canal en q de noue lre. 50 centale
 mas 000 reais a 26 de noue lre. 50 centale
 o 2 de noue lre 50 centale 000 reais
 com 000 de 26 de noue lre 50 centale
 mas 500000 reais de 6. 50 de selua
 mas 5000000 reais q 1000000 de selua
 50 centale de canal q 1000000 de selua
 de 30 mas 236 reais q 1000000 de selua
 mas 1000000 de selua mas 1000000 de selua
 mas 1000000 de selua q 1000000 de selua
 por? mas 1000000 de selua 1000000 de selua

A nio-

nionem, indifferens est) sed hanc occupationem pessimam, Philosophandi, dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea. Tamen, cum quædam in ipso sermonum ductu texantur naturalia, ea omnia verissima esse, existimo, utpote quæ, à summè verò Dei spiritu, dictata sint, & ab ipso naturæ autore fluxerint, quem latere nihil potuit. Velut profectò, contexta sunt in his libris quàm plurima, pertinentia ad historias, quæ & ipsa aliorum spectant, quàm ut antiquorum facta, & gesta prælia, homines nouerint. Nemo tamen pius, & catholicæ ecclesiæ filius, putauerit, vel latum vnguem à veritate deuiare, aut rem, aliter ac narretur, gestam esse. Cur non ergo, eodem modo censeas de historia naturali? Nollit enim nos Deus naturales rerum causas, & ortus docere, utpote quas, nos certò scire, non adeo referat ad æternam salutem: atq; ob id, de illis ne edisserat, sed cum obiter aliquid attingit, cur nos decipiat? Certè decipi non potest, neq; decipere: siquidem summè sapiens, & bonus est. Atqui naturales rerum causas scire, ut non est ad salutem æternam necessarium, ita neq; quidquam lædit. Quapropter, ut neq; nobis Deum aperire, ita neq; cælare fuit necessarium. Ob hæc ego mihi persuadeo, atq; omnibus persuasum volo, ut omnem aliam doctrinam, quæ vera sit, ita naturalem, in his diuinis libris contineri: adeo, ut disciplinas omnes quàm plurimum iuuari posses sperem, si doctissimi viri, alijs perulstratis, in eis præcipuè laborent, sua quiq; tractantes. Nam veterissimi Philosophi, horum lectione sunt plurimum adiuti. proinde ego, perfectis iam in omnes auditorios Aristotelis de natura, & quàm plurimos Hippocratis, & Galeni de re medica, libros, commentarijs, quod Deus concesserit vitæ reliquum, statui in his philosophari. cum quoniam nulla alia ratione censeo certi quippiam de natu-

naturalibus haberi posse; tum quia nescio quo modo eorum lectio, etiam historica, aut physica, animum pietate imbuit latenter. Quare huic lectioni, consecrare senectutem, equum est, putare, scripta esse mihi hæcenus Philosophica, ad opinionem, hæc autem scribi ad veritatem. Horum enim autor, ipse est Deus, qui quoniam totius naturæ est principium & causa: constat interpretationem naturæ non aliunde posse melius incipere, quàm ab ipso. Volo tamen hæc in Dei gloriam, potius quàm mei nominis celebritatem, scripta, atq; rei tantæ difficultatem, & humanæ mentis debilitatem agnoscens, testor ante omnia, nihil me in hoc aut vlllo alio meorum operum asserere, nisi quatenus probetur à sancta Romana Ecclesia, penes quam veritas est, & sapientia. quæ, ut dicitur Prouerbiorum. 9. misit ancillas suas, hoc est, naturales scientias, ut vocarent in arcem. ut me nunc naturalis Philosophia vocat in arcem, & ciuitatis mœnia, hoc est, lectionem sacrorum, in quibus tamen ita versabor, ut à physicis quàm minimùm recedam; mihi enim magno opere probatur illud (ne sutor ultra crepidas.

CAPVT PRIMVM GENESEOS.

IN principio creauit Deus cælum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi, & spiritus domini ferebatur super aquas. Dixitq; Deus, fiat lux. Et facta est lux. Et uidit Deus lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris: appellauitq; lucem diem, & tenebras noctem; factumq; est vespere & mane dies vnus. Dixit quoq; Deus, fiat firmamentum in medio aquarum; & diuidat aquas ab

» aquis. Et fecit Deus firmamentum, diuisitq; aquas, quæ erant
» sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Et
» factum est ita. vocauitq; Deus firmamentum, cælum; & factum
» est uespere & mane dies secundus. Dixit verò Deus: congregetur
» aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum unum; & appareat arida.
» & factum est ita. Et uocauit Deus aridam, terram; congregationesq;
» aquarum appellauit maria. Et uidit Deus quod esset bonum; &
» ait, germinet terra herbam uirentem, & facientem semen,
» & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum,
» cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita.
» Et protulit terra herbam uirentem, & facientem semen iuxta
» genus suum, lignumq; faciens fructum, & habens unum-
» quodq; seminem secundum speciem suam. Et uidit Deus quod
» esset bonum, & factum est uespere & mane dies tertius. Dixit au-
» tem Deus, fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem
» ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, ut
» luceant in firmamento cæli, & illuminent terram; & factum est
» ita. Fecitq; Deus duo luminaria magna; luminare maius, ut
» præset diei, & luminare minus, ut præset nocti: & stel-
» las, & posuit eas Deus in firmamento cæli, ut lucerent su-
» per terram, & præset diei ac nocti, & diuiderent lucem ac
» tenebras. Et uidit Deus quod esset bonum; & factum est uespere &
» mane dies quartus. Dixitq; etiam Deus, producant aquæ
» reptile animæ uiuentis, & volatile super terram sub firma-
» mento cæli. creauitq; Deus cetera grandia, & omnem animam
» uiuentem atq; motabilem, quam produserant aquæ in spe-
» cies suas, & omne volatile secundum genus suum. Et uidit Deus
» quod esset bonum, benedixitq; eis, dicens, crescite & multi-
» plicamini, & replete aquas maris; auesq; multiplicentur su-
» per terram. Et factum est uespere & mane dies quintus. Di-
» xit quoq; Deus, producat terra animam uiuentem in genere
» suo

» suo; iumenta, & reptilia, & bestias terræ, secundum species
» suas; factumq; est ita. Et fecit Deus bestias terræ, iuxta spe-
» cies suas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere suo.
» Et uidit Deus quod esset bonum, & ait: faciamus homi-
» nem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit pisci-
» bus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, uniuersaq; terræ,
» omniq; reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus homi-
» nem ad imaginem & similitudinem suam; ad imaginem Dei
» creauit illum, masculum & feminam; creauit eos. Benedi-
» xitq; illis Deus, & ait, crescite & multiplicamini, & replete
» terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, &
» volatilibus cæli, & uniuersis animantibus, quæ mouentur su-
» per terram. Dixitq; Deus, Ecce dedi uobis omnem her-
» bam afferentem semen super terram, & uniuersa ligna, quæ
» habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint uobis in
» escam, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cæli,
» & uniuersis, quæ mouentur in terra, & in quibus est anima
» uiuens, ut habeant ad uescendum, & factum est ita. Viditq;
» Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, & factum est
» uespere & mane dies sextus.

Nihil magis controuertitur inter veteres Philosophos,
quàm sit ne corporeus & aspectabilis mundus, principio tem-
poris carens, fueritq; semper qualis nunc esse conspicitur
itaq; semper fuerint, hæc Luna, hic Sol, hæc Astra, & aliæ
omnes mundi partes, quæcunq; videntur esse incorruptibi-
les, reliquarum uero species, æterna vicissitudine, seruata
sint, & nunc seruentur: an aliquando inceperit, cum aliquan-
do omnino non extiterit. rursum, an ab aliquo factus, ince-
perit, an per se ipsum casu constiterit. Atqui profecto, opti-
mum id mihi esse uidetur/totius physice exordium, si quis ve-
lit resolutionem tenere ordinem, qui discentium naturæ magis
se ac-

se accommodat, es petitionibus minus indiget, quia incipit a postremis, de quibus primum omnium naturaliter contingit dubitare. Nihil autem est, quod prius homines naturaliter dociles. cum primum ex puerili ignoratione incipiunt emergere, dubitent, & per se ipsos dubitando contendunt inuestigare; Deo arbitror, ita volente, quia nulla disquisitio citius fert in Dei optimi maximi, mundi scilicet opificis, cognitionem. Plato & Pythagoras, factum esse mundum hunc aliquando à Deo, censent. atq; à nullo alio, quam ab ipso met Deo, a quo factus est, posse ad interitum deduci; interitum verò nunquam; sed Dei voluntate perseveraturum, ita tamen factum, ut non ex nihilo, sed ex rudi quadam materia, in qua sine ordine, omnia mundi huius exordia latitaerint. eam verò materiam factam esse nunquam, sed extitisse semper, & aliquando exornatam esse. Aristoteles ut nullus est futurus interitus mundi, ita nullum fuisse temporalem mundi ortum, sed eternam quandam à prima causa emanationem, & dependentiam. Epicurus, coepisse mundum, interitumq; rursum, atq; utrumq; sæpe, fortuito, nunc coeuntibus aptè, nunc discedentibus corpusculis. Anaxagoras, temerario etiam congressu, sepe dissolutis, quæ ineptè coierant, aliquando aptè coniuncta esse corpuscula homogenea, bonasq; rerum formas non amplius dissolui, sed successiva generatione eternum seruari. Deus optimus maximus, in initio eorum, quos per eos, quos elegit in Prophetas, ad homines habuit sermones, nobis reuelat, mundum hunc a se factum esse, neq; extitisse semper. ut pijs iam hominibus dubitandi nullus relictus locus sit. Ut verò, naturalis etiam philosophia, & ipsa per sese humana mens, ad contemplandam Dei veritatem, suam exiguam conferat suppellectilem, enitendum nobis est eorum, quæ in his libris videbuntur ad eam

ad eam, aliqua ex parte, pertinere, naturales inuenire rationes. Prestabo quod potero, certò sciens, id ipsum, quantuncunq; erit, ab ipso esse Deo. Sententia Platonis, hoc solum dissidet à veritate: quod ponit materiam æternam, à qua sit factus mundus temporalis. Cætera enim omnia vera sunt, & rationi congruentia, mundum scilicet hunc factum esse à Deo, ac proinde à nulla alia causa dissolui posse, quam ab ipso Deo, ab eo verò posse, ut factus est, corrumpi. Plato dicit dissolui in ea, ex quibus est compactus: nos verò dicimus, posse à Deo in nihilum deduci, ut ex nihilo est factus. Itaq; in principio, id est, cum nondum ullū fuisset tēpus, neq; vlla rerū corporearū extitisset, Deus, hoc est, prima causa, æterna, & immutabilis, fecit ex nihilo cælum, & terram, hoc est, totū hunc mundi aspectabilis, & corporalis, orbem; qui etiam in nihilum reduci, ab eodem Deo posset, seruabitur verò in æternum, eadem bonitate, qua factus est. Verum, quandoquidem multas continet assertiones propositus sermo, satius est sigillatim disputentur. Mundum hunc non esse ab eterno, sed incepisse aliquando, constare videtur posse. Nam eius sunt partes duplices (de solis agitur hic corporibus. ne de insensibilibus disputatio incertas reddat demonstrationes) quædam natura incorruptibiles, quæq; eodem numero persistunt, ut cælestia corpora: quædam corruptibiles, & quæ similium successione seruantur, alioqui defecturæ, ut homines, equi, arbores, ac deniq; omnia, quæ intra cælum oriuntur. Res corruptibiles non possunt ab eterno esse; sunt verò necessariae mundi partes: ergo neq; mundus omnino potest ab eterno esse. Propositio indicatur, quia res corruptibiles seruantur multitudine singularium ordine succedentium: multitudo verò non potest esse infinita actu, sed potentia; non potest ergo ea successio ab eterno venire (possit verò si Deus velit in
eter-

eternum abire) nam nullum corruptibile potest durare nisi tempus finitum: ex finitis verò numero, & magnitudine, non potest constare nisi finitum: tempus verò ab eterno veniens, necessario fuisset infinitum. Ergo necesse esset, quodcunque corruptibile venire ab infinitis numero similibus, fuisset igitur infinitus numerus singularium. numerum verò infinitum esse actu, continet contradictionem; igitur fieri non potest, ut corruptibilium generatio veniat ab eterno. Ut verò in eternum abeat, non repugnat, quia multitudo, adiectione finitorum, & si adiectio nunquam cesset, nunquam sit infinita, nisi potentia: hoc est, quod nunquam finiatur neque cesserit adiectio: ut continuum potest diuidi diuisione nunquam finienda; tamen congestione singulorum, nunquam posset esset congesta multitudo infinita. Eadem ratione monstratur, neque corpora celestia ab eterno esse (nisi forte fuerunt eternum quiescentia, & cæperunt aliquando moueri) nam etsi neque oriantur, neque intereant, mouentur semper successiuis circuitionibus. adiectione verò circuitionum constat earum numerus: quare esset iam numerus infinitus. Itaque constat posse dierum successiuam continuatione, ordinem durare in eternum si velit Deus, tamen venire ab eterno non posse; continetque re vera contradictionem, æternum & principio carens esse, quod vnquam mutabile sit. Sed forte quispiam monstrationem non intelliget, & proteruiens dicet, non posse esse numerum certum & infinitum, tamen posse esse multitudinem incertam infinitam. aut rursus, non posse esse infinitam multitudinem rerum simul existentium, posse tamen esse ordine præteritarum. Ob hanc enim causam, sunt qui dicant, repugnare, mundum ab eterno esse, & hominum animas immortales, timentes scilicet, ne infinite iam animæ, æterna hominum generatione, collectæ sint.

Sed

Sed hi debiliter admodum intelligunt, quam contradictionem contineat, numerum esse infinitum. non enim refert, res, quarum est numerus, sint, an fuerint, nisi forte censent, ob id non posse esse eam rerum multitudinem infinitam, quod non sit locus quo capiantur, aut quibus nutrantur cibi. certe repugnantia in ipsius numeri natura est; qui, si numerus est, non potest non esse numerabilis, par aut impar, atque ob id finitus. neque potest esse numerus, qui non fiat adiectione unitatis maior: infinito verò nihil maius. neque minus est numerus rerum præteritarum, quam præsentium. verè enim idem est numerus dierum præsentis anni, & superioris. neque verò locus est dicendi, multitudinem esse quæ non sit numerus. multitudo enim omnis diuisibilis, & quanta: quanta verò quantitate discreta: quantitas verò discreta, & numerus, eadem res est: quapropter, multitudo, & si mihi possit esse incerta & innumerabilis, simpliciter verò, & in sese nulla potest esse, nisi certa & numerabilis. Verum propter imperitos, & proteruos, monstretur hoc idem, ducendo ad inconueniens. hæc enim ratio, facilius reuincit minus perspicaces. Pone contrarium, puta, ab eterno esse hunc Solem, & circa terram volutari, necesse est diem hodiernam ab infinitis diebus, ordine succedentibus, fluere. quapropter à superiorum dierum aliquibus, distabit hæc, tempus finitum, ab aliquibus, infinitum. nam si ab omnibus distaret finitum, totus ipse mundus habuisset initium: ab omnibus verò non distat infinitum (neque enim ab æterna) si igitur fuerunt dies à quibus hæc distat, infinitum tempus, ab illarum quacunque incepit dierum numerus, qui additione unitatum factus fuerit infinitus. quare si ab ea die cepisset fieri, ita ut singulis diebus pars proportionalis decederet, perfecta iam esset continui diuisio: si quidem facta esset diuisio

B

fio

sio infinita. atq; eadem ratione, qui ab hodierna die inciperet numerus aliquando esset euasurus infinitus, fieretq; infinitum ex finito additione finitorum: & esset infinitum inter duos fines, hanc scilicet diem, & illam à qua hæc distabat infinitum. Dices, non potest indicari dies, a qua hæc distaret infinitum. à te certè non possit. sed rogo, an fuerit aliqua? si enim nulla fuit, neq; mundus fuit ab æterno. si autem fuit, ab illa incepit numerus. nam quæcunq; unitas, quæ non est vltima, inchoat numerum. Dices, continent contradictionem hæc, atq; ob id non potest intelligi dies quidam, à quo hic distauerit infinitum. Certè si fuerunt plures; in multis non potuit non esse aliquis. quare si posito mundo ab æterno, fit necessariò vt plures dies fuerint, a quibus hic distet infinitum, & multis existentibus fit necessariò, vt eorum quiuis fuerit aliquis, à quo hic distet infinitum. & dato aliquo tali, sequuntur absurda, & contradictionem continentia, fit necessario, vt id quod primò ponebatur, puta mundum ab æterno existere, contineat contradictionem, & censeatur impossibile. nam ob absurdum, quod colligitur, tolli debet quod primum ponebatur, non quæ fiebant. nam si concedis id quod accipiebatur, & tollis aliquid eorum quæ fiebant, cogeris concedere duas assertiones contradicentes. quia non potes non concedere, quod fit ex eo quod admittis; quia verò hoc idem tollis, concedes oppositum, & contradicens. Mūdus igitur non potuit esse ab æterno. Sed hætenus processit monstratio ex corruptibilibus mundi partibus, aut saltem mutationes aliquas subeuntibus. Sed si quis affirmet ortus & interitus, atq; omnino omnes mutationes, aliquando incepisse, tamen fuisse ab æterno, & ante omnem mutationem, æterna cælorum corpora, quiescentia, aut etiam corpora elementorum, ob
cælo-

cælorum quietem ab omni mutatione vacantia. itaque, præcipuas mundi partes, esse nunquam, moueri verò cepisse aliquando, atque inde cepisse initium ortus & interitus. qui, inquam, ita diceret; nunquid conuinci posset? posset certè, hac ratione. Aut corpora illa, quæ æternum quieuerunt, fuerunt facta ab æterno, aut omnino non fuerunt facta: neutrum verò esse potest verum: ergo neque omnino potuerunt esse ab æterno. Nam si facta omnino non sunt, fit vt sint per sese ab æterno, & esse proprio existentia. Quapropter nullum illorum ab alio pendeat, aut alio posterius sit, sed per sese sint, & operentur ab æterno (cùm operatio procedat à cuiusq; rei natura, & proprio esse) quare nulla illis prior causa sit (si enim hæc effecta ab alio non sunt, non sit vlla eorum causa) quapropter mundus hic vniuersus, neq; vnus erit, neq; totus, neq; perfectus, cùm non pendeat totus ab vnica virtute & causa, neq; causæ omnes, in vnâ omnium primam, referantur: sed sint multæ mundi partes, à quibus non procedatur ad vllam aliam superiorem, & priorem. hoc verò fieri non potest. nam aut illæ partes habent aliquam naturam siue essentiam communem, aut omnino habent nihil commune. Ex adeo diuersis, vt nihil commune dicatur de illis, nulla ratione potest conflare vnum: nam neq; ordo esse potest inter omnino diuersa. ordo enim secundum aliquid commune est; dicimus enim inter Petrum & Franciscum ordinem quendam esse. iunioris, & senioris; quâ Doctores sunt, quia hic antiquior, ille recentior est: & quâ homines, quia hic iunior, ille senior; tamen quâ Petrus homo, & Franciscus doctor; aut quâ Petrus doctor, & Franciscus Burgenfis, nullus ordo est. quia hominis, & doctoris: aut doctoris, & Burgenfis, non est ulla communis ratio. si igitur dicas,
B 2 illas

illas partes à nulla causa pendentes, neq; vlla posteriores, nihil habere commune, tollis omnino mundum, quo sublato, nihil est: nam mundus, neq; vnitatem causæ primæ, neq; unitatem essentiae, neq; ordinis, erit vnus. si verò nulla ratione vnus est, neq; est omnino, quia ens, & vnum, conuertibiliter dicuntur. Si eò velis procedere stupiditatis, vt concedas mundum non esse ens, sed entia diuersa omnino, & æquiuocè dicta, mundum ponis rem omnium imperfectissimam: præterquam, quòd sensus ita dicere prohibet, cum vnica & omnium perfectissima totius figura, & partium positio, esse cernatur. Si verò concedis partes illas mundi habere aliquam essentiam communem, constat, quandoquidem non sunt omnino eadem, habere eas aliquid commune, & aliquid diuersum. Est autem quod commune vnum: quæ diuersa multa. illud ergo commune, prius erit illis omnibus diuersis: si quidem ex eo constant hæc. non ergo erant illæ partes, suo quæq; ordine, primæ causæ, sed pendebant illæ omnes ab aliqua priori causâ, à qua data erat eis communis illa essentia. Nullatenus ergo fieri potest, quin corpora omnia facta sint. Si verò facta sunt, non certè ab æterno tempore, sed aliquando. nam quod fit ex non ente fit, quod ergo factum, ex non ente est factum. Ergo antequam esset ens, fuit non ens, seu non fuit ens, non ergo fuit semper, & ab æterno ens, sed aliquando ens, aliquando non ens. quod enim semper fuit, nunquam est factum, quia quod fit non est. Neq; certè aliud est facere, quam ei quod non est, esse tribuere. Verùm hoc ita habere, hoc modo melius intelliges. Nemo dicet Solem nunc fieri à Deo, quia nunc Sol non fit. Si verò Sol ab æterno est, nunquam fiebat, magis quam nunc fit, quia nunquam erat minus, quàm nunc est. nullo ergo modo potest esse ab æterno, quod factum

factum est. Siquidem ergo satis monstratum est mundum esse factum, constat non esse ab æterno, sed in principio temporis, simul scilicet cum corporibus incipiente motu, & cum motu nascente tempore. Itaq; in principio facta sunt cælum & terra. Si verò facta sunt in principio, aut facta sunt à se ipsis sponte nature orientia, aut ab alio: à se ipsis non potuerunt: quia quod facit, est actu, quod fit, non est actu. non magis ergo potest aliquid facere se ipsum, quam esse simul & non esse. superest facta esse ab alio. illud verò aliud, aut erat factum, aut æternum. si factum, illud rursum fuerit factum ab alio, & illud ab alio, peruenietur ergo ad aliquod æternum, à quo sint facta omnia, aut ibitur in infinitum. Si permittis ire in infinitum, redibunt omnia argumenta, quibus monstrabatur non potuisse infinitas rerum generationes antecedere: ergo necesse est ponere æternum aliquod, & primum, à quo facta sint omnia, quæ facta sunt. illud verò quia æternum, sit primum, quia primum, simplex, & vnum, quod verò eiusmodi, omnes homines Deum esse dicunt. Deus igitur est, qui in principio fecit cælum & terram. Sed quo pacto fecit? Latini nolunt legere, fecit, sed creauit, significantes hoc verbo, fecisse ex nihilo. quod etiam ipsum, videtur mihi monstrari posse eisdem argumentis. nam si fecit ex aliquo, aut illud aliquid factum fuit, aut non: si factum fuit, rursum rogabo an ex nihilo, an ex aliquo: si ex aliquo, de illo rogabo rursum, ibiturq; iterum in infinitum, & redibunt argumenta numeri infiniti: sin aliquando cepit rerum fabrica ex nihilo, hoc est quod asseritur: si verò illud nunquam est factum, redeunt argumenta eadem quæ de incorruptilibus mundi partibus proferebantur eisdem igitur argumentis, quibus indicauimus, mundum esse factum, indicatur factum esse ex nihilo. Adco ridere lubet prestantissimos

mosillos Philosophos, qui ante mundi ortum, ponebant alij corpuscula, quæ in immenso spatio sine ordine volutarentur: alij hæc ipsa corpora, velut in conturbata miscella latitantia. quid hi faciebant lucris? ut scilicet mundus ab æterno fuisset deformis, & aliquando exornaretur. an minus est absurditatis & repugnantiae, in infinita multitudine motionum inordinatarum, quam ordine succedentium, & in eternitate corporis deformis, quam pulchri? an non satius erat pulchrum ab æterno ponere? nam perfectio & pulchritudo prior est ipsi esse: imperfectio & deformitas, ipsi non esse. Ego certè hac in re laudo Aristotelem, quod cum impossibilitatem (ut ita dixerim) eternorum motuum, & corporum, non præviderit, maluit ab æterno esse pulchram hanc mundi faciem, quam aliquando ex æterna deformitate emeruisse. oportuit verò ipsum æternitatem illam temporis meditari, reperisset si quidem, ut neq; in corpore, neq; in loco (hæc enim ille demonstravit) ita neq; in tempore infinitatem esse potuisse: si quidem est etiam tempus quantum, ut & corpus, & locus. si igitur omnia quanta finita, tempus quoq; totum finitum est, & erit. quare factus est aliquando mundus ex nihilo. Porro fieri aliquid album, est fieri quale, fieri septipedale, est fieri quantum, huic loco accedere, est fieri hic, fieri verò hominem, aut equum, est fieri hoc: fieri mundum, est simpliciter fieri, aut fieri ens: quia neque est fieri hoc aut illud, neque quantum, neque quale, sed fieri simpliciter. ut ergo quale sit ex non tali, ut album ex non albo, quantum ex non tanto, ut tripedale ex non tripedali; sic, ex non hic existente: velut Complutum venit, qui erat Toleti: hoc aliquid, ex non hoc, ut homo ex non homine. ita necesse est fieri simpliciter, ex simpliciter non ente; atq; ita ex nihilo. respondebis fortasse Platonicè, factum

factum esse mundum ex non ente simpliciter, non tamen proinde ex nihilo. Sed neq; hoc dici potest nam si ponis illud, ex quo mundus est factus, quodq; ab æterno erat, qualem materiam primam fingimus, ea ne intelligi quidem sine omni forma potest, nedum esse. Si enim ea, mera potentia, omni actu vacua, erat, non poterat existere actu (nulla enim existentia sine essentia est) sed potentia, potens virtute divina educi ex nihilo, ut ex ea corporales formæ virtute naturali educerentur: interim tamen, nihil existeret, præter ipsum Deum, qui in principio fecit coelum & terram, ex nulla materia. Sed quo pacto fecit? iubendo fieri. Hoc quoq; deridebant summi illi, & admirandi Philosophi, censentes Deum, velut fabrum quendam, aut figulum esse, neq; aliter, quam quædam contorquendo, quædam producendo, quædam pinfendo, & alia quædam machinando, sua opera effecisse: & quædam eorum per se, quædam per minores Deos. Verum, si, ut monstratum est, fecit Deus omnia ex nihilo, constat, Deum ipsum per se fecisse omnia, quia potentia infinita est ex nihilo facere, & ob id nulli finitæ virtuti poterat demandari. non potest verò esse virtus infinita nisi unica, eaq; prima & summa. neq; enim in infinitis est maius. Si igitur fecit Deus ipse per se omnia ex nihilo, non potuit facere aliter, quam iubendo: non enim educendo ex materia vlla, neq; aliquid machinando circa materiã, quæ erat nulla: neq; erat quod operi repugnaret, neq; quæ se minus ductilem præstaret, materia, quam elaboraret. nihil aliud esse potuit, illud facere, quam ex sua infinita fecunditate, bonitate, potentia, & sapientia infinita, quæ in eo unica & simplicissima res est, iubere, ut res fierent. esse autem primæ causæ fecunditatem infinitam, Hoc est facultatem faciendi ex nihilo; neq; indigere, ut faciat, materia vlla; idq; ponere

ponere, ob ipsius mundi integritatem & perfectionem, necessarium esse, in Physicis questionibus monstrauimus: neq; pigebit nunc repetere. Certè non est perfectus & pulcher mundus, nisi omne quod sit pulchrum, sit aliqua bonitas quæ velit; & omne quod scibile, sit sapientia quæ sciat; & quod possibile potentia quæ possit. Nam quia aliquid possibile non potuit, aut scibile ignorauit, aut pulchrum noluit, vel inuidit, mancum & imperfectum exierit opificium. ipsum verò pulchrum, aut scibile, nemo definit ad bonitatem volentis, aut scientiam scientis. Sed pulchrum est, quod rei cui accidit, ad propriam bonitatem obtinendam, perfectionem adiicit; & scibile, quod in se habet principium, vnde sciri possit: igitur neq; possibile, quod simpliciter dicitur & non ad aliquid, definiri debet ad potentiam. sed simpliciter possibile, est illud, quo facto & posito, nulla repugnantia sit, aut contradictio. tunc enim res per se se fuerit impossibilis, cum in ipsa est (vt ita dicamus) impossibilitas. externum verò quiddam fuerit, si ob id solum dicatur impossibilis, quod non sit causa quæ possit facere. Oportet igitur sit in rebus causa aliqua, quæ possit, quidquid in se se repugnantiam nullam continet. At verò fieri ex nihilo, non est simpliciter impossibile, sed impossibile cuidam virtuti finitæ, puta naturali. qua virtute esse aliam superiorem, & potentio-rem, non est impossibile. Si igitur esse aliam virtutem maiorem omni natura, quæ possit facere ex nihilo, non est impossibile, est possibile. Si verò est possibile, est etiam necessarium. quia, vt Aristoteles acutissime dicit, in æternis idem est quod possibile & quod necessarium. necesse est igitur esse Deum, cumq; per se se fecisse in principio temporis cælum & terram, iubendo vt ex nihilo fierent. neq; est quod quempiam perturbent aniles dubitationes.

bitationes, quid faceret Deus solus, in illa æternitate otiosus? cur non fecerat hæc corpora multò antea? nam qui omnia habet intra se eminenter, nulla unquam recaret; qui sibi est sufficientissimus, nunquam est otiosus. Iam verò mundus si quidem factus est in principio temporis, cum in æternitate neq; sit prius neq; posterius, non potuit fieri antequam factus est, nisi ab æterno fieret. fieri verò non potuit ab æterno, ob contradictionem, quam aperuimus. non est ergo quod queramus non esse factum antea. Sed relicta æternitate, accipies interrogationem à tempore, in quo est plus & minus, prius & posterius, rogabisq; cur vt est nunc mundus sex mille annorum, non est etiam decem mille, vt esset factus mundus quatuor millibus annorum, antequam factus est? ego te rursum rogo, an si ita esset factus, non esset hæc tua dubitatio? neq; rogares cur non esset factus prius? certè esset eadem. quid si centum mille nunc esset annorum mundus, vt aliquando erit, nisi intercipiatur tempus? esset certè eadem. quid si centies millenis mille? tunc quoq; si igitur nisi ab æterno fieret, non posset abesse hæc dubitatio; ab æterno verò fieri non potuit, ad quem potius pertineret momentum creationis indefinitum definire, ad te qui dubitas, an ad Deum qui fecit? meritò ergo fecit in principio. idque temporis principium fuit, cum ipso creationis. Videri possit, verbum illud, creare, non habere eam vim, quam diximus, sed esse vt cunq; facere. si quidem dicitur, creauit Deus hominem. at verò non fecit eum ex nihilo, sed ex limo terræ. sed neq; alia viuientia fecit nisi ex terra, aut aqua. Diuus Augustinus censet, omnia esse creata simul eodem momento, seu in eodem nunc; illam verò partitionem dierum, nō significare partes temporis, sed distinctionem, & gradus quosdam naturæ rerum: atq; factum esse hominem ex terra,

non actu præexistente, sed existente potentia in ipso. velut quiuis dicitur nostrum, verè factus ex quatuor elementis, tamen si nulla terra, aut aqua, erat actu id, ex quo facti sumus, sed semen & sanguis. Itaque ut vnico intuitu tota facies, & eius omnes partes, in speculo exprimuntur, ita vnica Iussione Dei, constituisse totam hanc corpoream molem, & in ea refulsisse illum diuinitatis fulgorem, quem vocamus naturam. ceterum quia non omnes sancti hoc ita intelligunt, alia responsione est opus. De verbo, creare, ego ita censeo, creare duplex esse, alterum & præcipuum, ex nihilo facere: alterum sine materiæ dispositione facere. nam substantia non videtur aliter fieri posse, quam generatione, aut creatione. generatio verò non est nisi in materia disposita, quæ igitur sine materiæ dispositione est, creatio vocari debet. Quapropter siue ex nihilo omnia, siue ex nihilo quædam, quædam ex materia non disposita, sed iubendo fecit, omnium est Deus effector & creator. Fecit verò Deus, omnia quæ fecit, valde bona, id est, suis singula formis perfecta: quia ipse valde bonus est: & bonus omnia vult bona esse: quia nulla vnquam de re inuidia tangitur. voluit ergo omnia fieri valde bona, quoniam bonus: sciuit verò quæcunq; voluit: & potuit quæcunq; sciuit & voluit, quia ut est summè bonus, ita & summè sapiens & potens. Tria igitur sunt omnium rerum principia: potentia, sapientia, & bonitas, quæ in prima causa vnicum, & idem principium est. Innumera alia continet præscriptum caput, de quibus, quia scio non posse me pro dignitate dicere, tacere malo, ac relinquere enarranda Theologis, quibus dedit Deus, in hoc sanctarum scripturarum paradiso liberius versari. Apponam verò quam mihi Deus dederit, sex dierum enarrationem, hinc capro initio.

„ Vidit

„ Vidit (inquit) Deus quod esset bonum, & ait, germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram, & factum est ita. & protulit terra herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignumq; faciens fructum, & habens vnumquodque sementem iuxta speciem suam.

Videtur his verbis significari, nullam omnino esse herbam, neque plantam, quæ semen non proferat: siquidem omnia quæ terra producit, videntur esse creata à Deo. at verò nihil videtur Deus iussisse ut germinaret terra, præter ea quæ semine proferunt. omnia ergo quæ terra germinat, semen proferunt. at verò videtur, huic assertioni experimentum repugnare: siquidem in arboribus Salix, Vlmus, Populus, & Fraxinus, & huiusmodi alia, nullum videntur habere semen. minutulæ & annuæ herbulæ, quibus prata omnia conuestiuntur, spontè nascuntur sine vlllo semine, & fungorum omnia genera, qui & ipsi nutrimentum & ortum ex terra capiunt. filici etiam nullus flos, nullus fructus est, teste Dioscoride, sine quibus semen nullum esse possit. Quid ergo, an hæc non sunt creata à Deo? certè creata sunt omnia à Deo, sed ut arbitror (nisi tamen aliter sancta censeat Ecclesia, ita enim facile assentiar) non omnia eodem modo. nam rerum, quæ ortui & interitui sunt obnoxia, quædam non aliter generari possint, quàm à suo simili: ut homo ab homine: equus ab equo; quædam vero dissimilium causarum concursu generantur per accidens, ut quæ generantur per putrescentiam, aut etiã per concoctionem, aut per alterationes quasdam. quarum rerum generationes, non tam referuntur in vllam facientem causam, quàm proxima sit, quàm in materiæ dispositionem. velut aurum non gignitur ab auro, aut argentum ab

C 2 argento

argento, aut omnino metallorum vllum ab eiusdem speciei alio: neq; lapis ullus à lapide. his enim rebus nulla seminalis virtus est, vt neq; vllis earū, quę vegetabilem non habent naturam. Plantarum etiam & animalium multis accidit, vt per accidens, neq; à sui similibus generentur. atque in vtriusq; (plantis inquam & animalibus) est triplex differentia. quędam enim (quę scilicet sunt perfectissima) non aliter quàm per se, & à sibi similibus generari possunt, vt homo, equus, bos, & elephas, & nux, prunus, & palma, & pomifera omnia; quędam (quę scilicet sunt vilissima) semper generantur per accidens; vt pediculi, & vermes, & fungi, & alga. quędam sunt inter hæc, perfectione etiam media, quę cum à similibus, & seminali vi generentur, sponte etiam nasci possunt; vt mures, qui habent vtranq; generationem, & vesparum, & locustarum, ac scarabeorum genera. Herbas etiam aliquas, earum quę semen afferunt, sponte nasci, ac sine semine posse, omnes existimant, inde capto argumento, quod quibusdam in terris, visę sint denuò, atque vbi nullę unquam tales fuerint innasci. velut Theophrastus, cap. 5. primi, de causis plantarum, narrat, lascerem aliquando in Apturea ortum esse ex imbre quodam crasso, cum in ea mundi parte fuisset nunquam: atq; ibidem, siluam quandam ingentem profuuisse aliquando, vbi nulla antea fuisset. quanquā nō desunt, qui horum etiam euentuum quærunt seminalem causam, velut Anaxagoras, qui censet ipsum aerem deferre ex alijs in alia loca semina, hincq; fieri, vt hominibus id non sentientibus, fiant generationes quędam alicubi, quę videantur esse spontaneę, cum tamen non sint. alij causantur inundationes confluxusq; aquarum, dicentes amnium digressionibus fieri, vt semina ex alijs in alias partes deferantur. Sed & si hæc non ineptè dicantur, mihi videtur multo probabilius

babilius, si quidem in animalium genere sunt nonnulla, quę vtrunq; habent ortum, esse in plantis quàm plurimas. nam ex femine solū posse consistere, nequē vllum habere, accidentalem ortum, perfectioni tribuitur. at verò genus animalium perfectius multo, quàm plantarum est. plantę ergo plures habent nascendi modos, neq; tam tenentur conditione nascendi ex semine, quàm animalia. quod rursus vel hoc argumento constat, quod animalia perfecta, non aliter quàm ex semine nasci possunt; plantę verò etiam hæ, quę maximè semen proferunt, nascuntur etiam insitione, & plantatione, & germinatione, suntq; illis omnes hæ productiones per se. itaq; non est quod videatur inopinabile, plantas plerasq; earum, quę ex semine nascuntur, nasci posse sponte ex terra & aquę fecunditate solū, cum id accidere videamus animalium non paucis. quin potius existimo, quę omni careant semine, esse perpaucas: quę possint sponte nasci quàm plurimas. nam, vt Theophrastus recte censet, latitare potius quàm non esse feminis naturam, est arbitrandum. velut in thimo est semen, quod sensu percipi nequit, & in salice, & vlmō, & eiusmodi alijs. sunt etiam quibus seminalis vis est in lachryma, vt iridi, atq; generatim, vt Theophrastus inquit, ea facilius, atque ex minori principio valent generari, quę imperfectiora sunt. quamquam ergo verisimile sit, quàm plurimas, & herbas & arbores, quę carente videantur, habere semina, vt de salice, & vlmō, dicebamus: non tamē proinde negandum, esse multas, quę omnino non habeant, & nonnullas earum, quę habent, sponte etiam oriri posse: cum illa triplex nascendi differentia notetur in animalibus, quę genere quidem sunt perfectiora. ex dictis constat, res quasdam esse, quibus (nisi illas Deus in illo mundi exordio fecisset) necessario esset semper mundus cariturus

riturus alias verò, quæ, & si à principio factæ non essent, possent deinceps, ex ipsis mundi elementis, naturaliter oriri. Nam elementorum, si vel vnum tollas, necesse tolli omnia, ac cum illis etiam concreta corpora. quia cum primæ contrarietates, primò insint elementis, sintq. ipsæ elementorū naturæ, sublatis elementis, tollerentur cōtrarietates primæ. atq. his sublatis, tollerentur rerum omnium generationes. cum hæ omnes agantur per alterationes mutuas, quæ nascuntur a contrarietatibus. quòd verò sublato eorum quocunq., necesse sit tolli omnia elementa, constat: quoniam si frigus omnino non est, neq. calor sit. siquidem, si calfactio nulla esse potest, neq. calor omnino est. at verò si omnino non est frigus, neq. calfactio vlla est: neq. refrigeratio, nisi calor: si quidem omnes contrarij motus, sunt inter eosdem terminos, contrario modo: vt calfactio à frigido in calidum; refrigeratio à calido in frigidum. Necesse est igitur, quocunq. eorum sublato, alterum tolli. eadem ratio est humidi & sicci. Porro hæ duę contrarietates, calidi & frigidi: humidi & sicci, relationem quandam habent ad sese, sunt enim primæ actiue, secundæ passiue. quapropter utręq. sine alijs, ad generationes rerum essent otiosæ & inutiles. omnes ergo necesse est, in mundi exordio extiterint: quare, & prima corpora, quorum primæ illæ, seu virtutes, seu qualitates, sunt. necessariò ergo si modo futurus erat mundus, creata fuerint in initio elementa. quo autem modo, postea dicemus. Iam verò cœlestia corpora multo magis, & propter sese; & propter alias mundi partes. propter sese; quandoquidem nisi diuina virtute essent in initio creata, cum nullum habeant ortum aut interitum naturalem, nunquam deinceps oriri possent: propter alia verò, quoniam cum omnis aliarum rerum virtus ab illis gubernetur, nullæ prorsus naturalium

turalium mutationum sine illis esse possent. Necesse etiam est, fecerit Deus ab initio ea omnia animalia, atq. omnino viuientia, quæ ex solo semine, aut germinatione generationem habent. nisi enim in initio diuina virtute essent facta, nunquam deinceps oriri possent. vt neq. modò, si omnes homines, aut equi, aut leones moreretur, esset vnde rursus oriri possent. nimirum non habent aliam generationem quàm ex semine. Ita etiam arbitror, si nuces omnes, cum toto nucum semine, perirent, mundus esset in posterum ea planta cariturus. at verò metalla, & lapides, & ea, siue animalia, siue plantas, quæ putrescentia quadam generari possunt, non par necessitas est, vt Deus fecerit ab initio: possent enim ipsa postea, ex rebus alijs naturaliter oriri. velut nunc gignitur mures & vermes, vbi nulli antea fuerint, atq. metallum quocunq., solis virtute, gignitur ex terra & aqua. quapropter, ne mundus his careret, minus videtur necessarium fuisse, vt Deus creandi vim apponeret, cum naturalis esset futura satis. atqui fortasse. propositæ dubitationi iam respondimus, atq. ob hanc causam, non simpliciter dixit Deus, producat terra herbam virentem, sed virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum: ac repetijt, cuius semine in semetipso sit super terra, hoc est, quod non aliter oriri ex terra possit, quàm ex suo semine. fortasse etiam hanc ob causam, in tota mundi creatione, nulla fusilium, neq. gëmarum, facta mentio est, sed tantum elementarium corporum, & cœlestium, & animalium natantium, & volantium, & terrestrium, & plantarum, quarum semen in semetipsis sit super terram, ac postremò hominis. quasi ex in initio creatis, reliqua essent naturaliter eruptura. neq. verò huic sententiæ repugnat, quod 18. cap. Ecclesiastici dicitur, Deus qui semper est fecit omnia

nia simul. verè enim fecit omnia simul in illo mundi initio, non tamen omnia eodem modo, sed alia quidem ipsa per se, alia in suis principijs. Extiterunt à principio omnes rerum formæ, alia quidem actu, alia potentia. quoniam iam inde omnes, aut erant actu, aut poterant naturaliter oriri. neq; quidem hoc durum videri cuiquam debet, quod in quibusdam exemplis videtur posse demonstrari. cum enim sint quædam animalcula, quæ non aliam, quam ex hominis morbis, ac excrementis, generationem habent, vt pediculi, lentes, & acarus, animalculum inquam illud omnium minimum, quod sca- biei est initium (aratorem vocant vulgò, & vulgares chirurgi syronem) & lumbrici, tam lati, quàm rotundi, & ascarides vo- cati, & quædam alia animalcula innominata, quæ in quibus- dam abscessibus, & in ossium carie reperta sunt, constat ea ab initio non extitisse: cum Adamus sine vlllo morbo creatus à Deo sit, atque adeo perstiterit vsq; dum peccauit. quod per- fecta iam mundi creatione, euenit. Itaque res quasdam vilissi- mas, & quæ putrescentia tantum fiunt, cuiusmodi quæ dicta sunt animalcula, & algam, quæ putrescente aqua in lacunis gignitur, quæq; fordes potius dicuntur quàm res, vt inquit Arist. non dubito post exactam mundi creationem pullulasse. an verò res alia, quæ adeo viles non sunt, poterant tamen naturaliter oriri, vt metalla, lapides, & viuientia, quæ vtrunque ortum ha- bent, ex semine inquam, & spontaneum, intra sex primos dies ornandi mundi gratia extiterint, an non, sed postea orta sint: haud habeo quod affirmem. Illud tamen mihi videtur proba- bilissimum, ea si in ipso mundi initio extiterunt, nō tam crea- tione, quàm properata generatione esse facta. nam receptis- simum est illud Philosophorum axioma, naturam (multo ma- gis Deum) nihil frustra facere. frustra vero apponeretur crea- tio, vbi generatio naturalis esset satis. poterat verò Deus opti- mus

mus Maximus, exornandi statim, ac perficiendi mundi gratia, earum omnium rerum ortum, alioqui naturalem, properare adeo, vt statim erumperent, cum creandis, & si non eodem ortus genere. neque verò proinde non esset ille naturalis or- tus, quia aucta celeritas non mutat speciem motus. si enim lapis descenderet, eadem celeritate qua sol fertur, aut etiam prima sphaera, celeritas quidem illa, maior esset quàm pro la- pidis natura, motus verò nihilominus naturalis. vt ergo tria re- rum genera esse diximus, ita nunc tria earum initia ponimus. quædam enim initio creata esse, factaq; ex nihilo aut sine ma- teriæ dispositione: quædam postea succreuisse, quædam, in- ter hæc, extitisse quidem in initio: ortu tamen naturali. Moses verò ea tantum videtur narrasse, quæ primo modo extiterunt, creata scilicet per sese, ac non solum per sua principia. nam primo die fecit elementorum corpora, & lucem. secundo fe- cit firmamentum, hoc est corpus illud totum cœleste, quod constat multis orbibus: tertio separauit aquam à terra, colli- gensque aquam in locum vnum fecit maria, terraque de- tecta creauit omne genus plantarum, quæ ex semine habent generationem: quarto fecit, Solē, Lunam, & Stellas, & posuit in firmamento (ex eadem, arbitror, firmamenti substantia, non aliter ac hominem fecit ex terra) quinto fecit animalia omnia, natatilia & volatilia: sexto terrestria, cum quibus & hominem. At verò præter hæc, cōstat esse in mundo res quàm plurimas, quæ intra sex primos dies non extiterunt. vinum enim non esset, cum nulla antecessit vindemia: neque oleum, cum nondum tusa oliuæ: neque mel, cum nondum apes me- lificassent. nimirum hæc, & huiusmodi alia, creata sunt in suis principijs, ex quibus deinceps orta naturaliter sunt, vt etiam ex terra & aqua, fouentibus ea cœlestibus corporibus, aut in- tra ipsos sex dies, aut postea, orta sunt metalla, & lapides, & bitumina,

bitumina, & herbæ sponte nascentes, ac denique alia omnia, quæ non habent seminalem ortum, neque fiunt à similibus, sed concursione aliarum causarum, per accidens, producuntur. Videtur neque ignis facta esse, in hac narratione, mentio. Quapropter existimare videtur quispiam posse, ne omnia quidem elementa facta esse in illo mundi exordio, sed tria tantum, ignem verò postea, concursione aliarum causarum, ortum esse. Iuvabit hanc opinionem antiquitas, quæ, ut aliarum rerum quam plurimum, ita etiam huius, quærit inventorem, quasi ignis non sit à principio in rebus, sed alicuius hominis industria, postmodum factus: scilicet, ut & vinum. Plinius narrat, ignem è silice, primum inventum esse à Pyrode, Ciliensis filio: idem autor affirmat, primum esse inventum in Pyripile. Si igitur inventum hominum ignis est, non videtur à principio mundi extitisse. sed quo pacto potuit hic mundus constare, præstantissimo & efficacissimo carens elemento? Cū sint duæ mundi partes, altera humilior ac imperfectior, corporibus constans ortui & interitui obnoxia: altera sublimior ac perfectior, constans corporibus incorruptibilibus. humilio-rem & ignobiliorem, oportuit primò fieri, quasi fundamentum, & mundi exordium. natura enim ita comparatum est, ut principia sint viliora, atque ad perfectiora, in cuiusvis rei opificio, procedatur. atque illam quidem, oportuit primo fieri impolitam & incultam, postea exornari. ita enim & natura & ars procedit, ab obscuris quibusdam & rudibus delineamentis, ad exactiorem formam. neque verò non est hoc optimū argumentum: nam ut ars naturam imitatur, ita natura divinitatem, à qua fluxit. ut ergo artificialia opera imitantur naturalia, ita est rationi consonum, naturalia imitari divina opificia. Quapropter ex eo ordine, quem rerum natura tenet, rationem divini opificij volentes investigare, haudquaquam errabimus.

rabimus ipse enim Deus est naturæ parens. Proinde primo die, facta est tota generabilium & corruptibilium sphaera, constans elementorum corporibus, terra inquam, aqua, aëre, & igne: illis verò, neque puris, & syncerissimas naturas retinentibus, neque seorsum positis, & ordine collocatis, neque illustratis villo cœlesti lumine, sed intra obscurum aërem aqua & terra permixtis, atque intra hæc omnia, igne invisibiliter incluso, qui inter cætera, fouebat aquas, reddebatque fluxiles, ne frigore concreverent, moxque, ac Cahos hoc extitit, fecit Deus lucem, per quam reddita sunt corpora illa aspectabilia, factusque est dies primus. verum ut hæc distinctius eloquamur, oportet quædam, de elementorum naturis, enarremus. Elementa prima, principijs rerum naturalium, materiæ inquam & formæ, à Deo proxima sunt, ut per sese, & omni mixture vacantia, nullibi munda sint, aut fuerint unquam, aut etiam esse possint. nam cum eorum naturæ definiantur per summas qualitates, & consistentia corporis, mixturam quandam desideret, & contrarij mixturam, quia mera humiditas nullam consistentiam haberet, mera siccitas nullam compactionem & continuitatem, nihil penitus syncerum existere in corporibus potest. Quapropter elementa prima intelliguntur, definitis seorsum eorum naturis, suntque potentia in rebus concretis, actu verò nullibi. quod quia intellexit Galenus, in com. primi de natura humana, elementis primis nullas formas substantiales attribuit, sed pro his, qualitates primas, affirmans ea constare ex materia prima, & calore, frigore, humore, aut siccitate, aut harum binis qualitatibus. itaque terra hæc quam incolimus, & aqua qua utimur, aërque quem inspiramus, elementa mera non sunt, sed corpora, simplicissima eorum, quæ extant, & proxima elementorum naturis. quo factum est, ut eorum nomina dentur ipsis elementis, quæ men-

te potius intelliguntur, quam re vera subsistunt. aut certè, si simplicium elementorum sunt illa nomina, priora hæc corpora, quæ videmus, non sunt appellanda hæc, sed, ut Plato dicit in Timeo, talia. nimirum non terra, sed terreum corpus: non aqua, sed aqueum: ita & æreum, & igneum. ridiculum enim quod quidam pueriles Philosophi affirmant, oportere, ut quodcunque elementum sit alicubi purum, in proprijs scilicet regionibus. Vbi enim talis sit aqua? an in mari, vbi falsissima, & piscibus scatens? Elementa itaque prima, potentia sunt in corporibus, actu nusquam. neque verò expedit: ob concreta enim sunt illa necessaria: per se se nihil esset inutilius. Verum & si elementa actu non sint, maximè viget eorum natura in his elementis, quibus utimur, terra inquam, aqua, aère, & igne, quæ ordinem cum amant naturaliter, ut sint crassa sub tenuibus. atque proinde, sicubi confusa ac conturbata sunt, mox in imum mergitur terra, aërque emergit, & interfuit aqua. Ignis quoque, ut maximè communis Philosophorum opinio fert, effertur naturaliter in supremum locum, atque proinde proximum cælo locum tenet: aut, ut ego existimo, is solus inter omnia corpora, nullum potius locum præ alio amat, neque in vllum fertur, nisi per accidens, motu materiæ, quam occupat, aut tractus à lumine (ab hoc enim naturaliter trahitur) sed velut quædam mundani huius corporis anima, totum occupat, permeans per omnia, ut omnia fecundet, ac quodammodo vivificet. Nam cum omnes naturales ortus agantur concoctione quadam, quod caloris est opus, constat sine eo omnia futura sterilia: aquam præcipuè, quæ ab omnibus ferè Philosophis censetur esse primum frigidorum. ut verò ortus tribuuntur calori, ut efficienti causæ, ita tribuuntur humiditati crassiori, qualis aquea est, ut materiæ. atque hac ratione efficitur, ut aqua ob humiditatem crassam, qua abundat, sit

dat, sit velut mater omnis generationis: ignis verò patet per calorem. Rerum ergo generationes, maximè adscribi debent aquæ ab igne fecundatæ: ita sit, ut nisi hæc duo adhibeantur principia, omnia steriliscant: velut terra, nisi irrigetur primum, ac deinde concalescat. Ipsum quoque mare, quod omnium mundi partium est fecundissimum, ut mirabilis rerum, tam viventium, quam vita carentium, quæ in eo gignuntur, differentia indicat, si calore destitueretur, futurum esset penitus generationi ineptum, & cōcretum frigore. quin & tota mundi aqua, nisi, à quo concalescit, igne funderetur, futura esset glacies. Si enim primum frigidorum esse rectè dicitur, nulla frigiditas potest illi esse præter naturam. videmus verò eam aliquando concrecere frigore: haberet ergo id secundum naturam semper, nisi aliquid accederet, quod funderet. quid verò aliud potius sit quam ignis, qui caloris omnis principium cum sit, fouet, atque fecundat, facitque, animalium & aliarum rerum ortui & conseruationi, idoneam? at qui consentaneum est censere, aquam per hyemem, absentia ignis potius concrecere, quam præsentia frigidi aëris, ut putant, qui aërem statuunt primum frigidorum. verum in eam, adeo dissidentem à communi sensu opinionem inducunt, quia hanc ignis, per res omnes delationem non assecuntur. Ignis itaque per omnia permeat, alimentum ab illis accipiens (quia sunt illi omnia substrata ut materia, ut mirus dixit Aristoteles) aqua verò ab eo accipiunt calorem genitalem, & motum, ac fluxilitatem. Itaque igne fouente & incubante aquas, rerum omnium aguntur generationes. Hæc verò differtissimè docuit Hippocrates libro primo de dieta his verbis.

» constituuntur quidem igitur tum animantia omnia alia, tum
 » homo ipse, ex duobus, differentibus quidem facultate, con-
 » cordibus verò & commodis usu, igne inquam & aqua. hæc autem

calorem

„ autem ambo simul sufficientia sunt, tum alijs omnibus, tum
 „ mutuo sibi ipsis. vtrunvis verò seorsum, neque sibi ipsi, neque
 „ vlli alteri sufficiens est. vim igitur ac facultatem vtrunque ip-
 „ sorum talem habet. ignis enim omnia per omnia mouere po-
 „ test; aqua verò omnia per omnia nutrire. particulatim verò
 „ vtrunque superat & superatur (hoc est pugnant mutuo in-
 „ ter se, vtroque eorum partim vincente, partim victo) ad sum-
 „ mum ac minimum quantum eius fieri potest, (hoc est plus
 „ aut minus, vt quodecunque eorum potest) neutrum enim su-
 „ perare penitus potest. hanc ob causam sanè, igni quidem, vbi
 „ ad extremitatem aquæ peruenerit (hoc est vbi penitus con-
 „ sumpta humiditas est) deficit alimentum (ita euanescit ignis
 „ cum ventum est ad cineres) euertitur igitur eo, vnde nutri-
 „ ri potest (hoc est serpit in alias materias, quærens alimen-
 „ tum) aqua verò vbi ad extremitatem ignis peruenit (hoc est
 „ vbi penitus excludit ignem) deficit motus (quia concreuit in
 „ glaciem, fitque immobilis). vides quàm disertè Hippocra-
 „ tes dicat, aquam accipere fluxilitatem, motum, ac fecundita-
 „ tem ab igne; ignem verò ipsum ferri per omnia, atque ali-
 „ mentum ex omnium humiditate capere, & generationes om-
 „ nes his duobus principijs attribui. hoc idem est quod hic insi-
 „ nuatur his verbis, Et spiritus Domini ferebatur super aquas,
 „ seu incubabat aquas, ambo enim hæc significat dictio hebrai-
 „ ca. insinuatur verò vtrunque, ignem scilicet ferri per aquas,
 „ eas quæ fouere ac incubare. merito verò spiritus appellatur,
 „ quia ignis, corporum omnium maximè, videtur ad spiritua-
 „ lium substantiarum naturam accedere. est enim tenuissimus,
 „ & visum ac omnino sensum fugiens, nisi cum, ob materiæ,
 „ quam occupat, densitatem, apparet, vt in ignito carbone, &
 „ fumo ardente. In his enim ipsis, cum rarefcunt, disparet, vt
 „ cum dissipatur fumus. contrà, cum eius ignis, qui intra nu-
 „ bem

bem inuisibilis continebatur, circumstanti frigore densatur
 materia, is emicat, abiens in fulgur, aut etiam fulmen. itaque
 est tenuissima quædam & insensibilis substantia, vt quædam
 eorum anima, per alia permeans, neque apparens, nisi cum
 densatur cum materia. hanc substantiam à principio fecit
 Deus. cum verò multo tempore homines igne non indige-
 rent sensibili, vt potè neque carnibus vescentes, neque fructus
 assantes aut elixantes, eo caruerunt, vsque dum inuenirent ra-
 tionem retinendi eius in materia densa, in qua apparet, fieret-
 que vtensilis. Merito itaque inter corpora omnia hic maxi-
 mè dicitur spiritus. Domini verò ob magnitudinem virtutis,
 & præstantiæ: est enim phrasis diuinæ scripturæ, Domini, aut
 Dei vocari, quæ magna, aut præstantia. hic igitur spiritus,
 hoc est hæc substantia tenuissima, ac perfectissima, ferebatur,
 incubans & fecundans aquas. per hunc spiritum factæ sunt
 aquæ fluxiles, alioqui futuræ, vt diximus, concreta. in quam
 sententiam dictum est illud psalmi, flabit spiritus eius, & fluent
 aquæ) sed quia Physici nunquam acquiescunt vllis dogmatis,
 sine monstratione, hanc adhibeamus oportet, quo ad nostra
 fieri possit, indicemusque, ignem, nō habere vllam regionem,
 in quam seorsum feratur, separatus ab alijs corporibus. Pri-
 mum quidem illa, quam Hippocrates adhibuit, non leuis est,
 procedit enim ab experimento. siquidem videmus nullibi
 ignem manere, nisi illi suppetat materia vnde alatur, eaque
 consumpta statim deficere, vt dissipato fumo & consumpto
 oleo, flammam; siccatis vsque ad cineres lignis, prunas. at ve-
 rò in sua regione seorsum ab alijs omnibus positus, omni ali-
 mento esset destitutus. sed ex motu eius corporis, multo eui-
 denti us monstratur, quod propositum est. si enim supre-
 mum appeteret locum, in eum ferretur naturaliter. si autem
 ferretur, efferret etiam secum alia, quæcunque ei essent agglu-
 tia-

tinata: atque ut lignum, quod ob naturalem raritatem, aëris nonnihil habet inclusum, ascendit per aquam, ita etiam quod ignitum esset, ascenderet per aërem (tanto enim læuior esset ignis aëre, quanto aër aqua) at verò non ita fit: euolarent enim ex prunarijs aut foco prunæ omnes: ut scilicet magnæ etiam trabes emergunt è profundissimo flumine: tantum autem abest, ut quæ sunt imbuta igne, euolent, ut ne tantillum illis ignis ponderis detrahat. frustum enim ferri aut lapidis ignitum, non minus deprimit lancem quàm frigans, nisi quid substantiæ decisum illi sit, dum vreretur. non ergo ignis sursum potius fertur quàm deorsum, sed materiam, sequitur, atque cum densis, lapillis, ferro, aut carbonibus, descendit: cum exhalatione ignita, qui fumus ardens est, ascendit: compareret verò dum densam tenet materiam, ea extenuata, aut dissipata, disparet. sed & ex usu, in quem res omnes naturales semper diriguntur, constare videtur posse, quod asserimus. quem enim rebus usum præstaret ignis, supremam mundi regionem tenens, seiunctus à reliquis corporibus? non enim calorem, cum media regio frigidior quàm infima esse cognoscatur, actiones verò naturales contingant per medium: si ne calore verò nihil præstare possit. at verò permeans per alia omnia, calfacit, & ut dictum est, liquat, fundit, ac mouet: quædam alia densat, concoquit, atque ad ortum deducit, atque in humoribus quos elaborat, omnis naturalis ortus parens est. At dicēs, id me falsò igneo calore tribuere, quod sit solaris; igneum enim, potius vrere, ac per siccitatem in mareorem trahere omnia, & interitum. Ita est fanè, solaris calor est qui hæc præstat, ipse verò solaris calor, nihil est aliud quàm calor ignis, solis fulgore, quo naturaliter trahitur, ut ita dixerim, modificatus. nam sol, cum sit corpus incorruptibile, necessario sit expers qualitatū corruptiuo-

ruptiuarum, caloris, inquam, frigoris, humoris, ac siccitatis, non possit ergo calfacere, nisi per aliud, & accidente quodam. Quid verò sit illud, cuius accessu calorem inferat, potiùs quàm, quod à Philosophis omnibus statuitur, per se, ac primo calidum? Si enim Sol per accidens calidus est, ignis verò quod primò ac per se, necesse est causam caloris illius, ad hunc referri. est verò hoc ipsius etiam ignis naturæ valde congruens. Cum enim inter elementaria corpora, igneum solum cœlestem imitetur fulgorem: ipsum verò ita, ut plurimi veterum Philosophorum, ob eam similitudinem, astra ignea esse suspicati sint, fit valde consentaneum, ut similitudinis illius causa, facile trahatur ignis cœlesti lumine: quod etiam vestigium quoddam, diuinitatis eius corporis, est. Maxima ergo ignis pars, cum lumine Solis circa terram voluitur, comitaturque circumeuntem diem. quod, indicant illa verba capitis primi Ecclesiastes. Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens, gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Iustrans vniuersa in circuitu, pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. His verbis aperte dicitur, spiritum illum, quæ indicatum est esse ignem, circuire simul cum ipso Sole: nam nomine spiritus, non est verisimile, vocari Solem ipsum. nam præterquam quod esset repetitio inutilis, vocari ita non potest: nam neque quod tenuis, neque quod inuisibilis, neque quod animatus & viuens, cum nihil horum sit. circuit itaque ignis, ut ipse Sol, estque eius comes. Quo fit, ut dies, atque omnino lux omnis, calida: nox, atque omnino tenebræ, frigida sint. hic ipse igitur est solaris calor, qui cum ad materiam accedit moderatus, coquit, ac nutrit: alioqui, si copiosus, atque destitutus humore accedit, etiam vrit; ut non raro messes, ante tempus, ob plurius inopiam, & defectum etc.

E

fiarum.

fiarum. Vnde rursus constat, non esse aliam diuinitatem solari calori, sed eundem penitus esse & igneum. Itaque multis iam argumentis probabilissimum effecimus, ignem esse illum spiritum domini, qui in ipso mundi exordio, generationum præstans initium, incubabat aquas. est verò ignis symbolum diuini amoris, qui Deus ipse est. vnde sublimior alius, qui ad me non spectat, nascitur sensus. His positis, ad enarrationem primæ diei, videmur iam posse accedere. In principio, hoc est in ipso temporis initio, creauit (hoc est fecit de nouo/ex nullis præexistentibus) cælum & terram. cæli nomen, tum in tota scriptura diuina, tum in hoc ipso capite, significat aërem, aut incorruptibile illud & maximum corpus, quod superstat. Constat verò, siquidem dicitur, dominamini piscibus maris & volatilibus cæli. non sunt autem volatilia, nisi in aëre. & iterum, vocauit Deus firmamentum cælum. Firmamentum verò non est aër, sed firmum illud, æternum, & stabile corpus, in quo posuit Deus duo luminaria, & stellas omnes. cum autem duo hæc significare possit ea vox, in narratione diei primæ significata aërem, quia firmamentum fecit Deus in die secunda. Fecit itaque Deus in primæ die aërem & terram, vt verò insinuet, non hæc duo solum elementa facta esse in illa die, neque hæc ante alia, sed quatuor corpora simul, velut vnum Chaos: addit, Erat autem terra inanis & vacua, & tenebræ super faciem abyssi, hoc est, aquarum: & spiritus Domini, hoc est ignis, ferebatur super aquas. itaque cum primùm fecit cælum & terram, fecit & abyssum & ignem, erantque ea in prima illa die adeo confusa ac conturbata, vt terra comista cum aqua intra ipsum aër esset. cum verò aquæ maior quàm terræ moles sit, secundum superficiem videbatur esse tota aqua, vt quoddam lutum, atque ita erat terra inanis, hoc est nulla gignens ex sese animalia,

malia, & vacua, hoc est nullis plantis ornata: & erant tenebræ super faciem abyssi, qui scilicet tenebat intra se totam terram. nam cum essent iam corpora, quæ lucem poterant recipere, nondum habebant tamen, constat esse tenebras. ignis verò inuisibiliter permeabat per aquas, fecundare iam inde eas incipiens, ac prohibens quominus concreverent, vt gelu. hæc cum ita haberent, creauit Deus lucem, per quam ea corpora in conspectum venire posse ceperunt. diuisitque Deus lucem à tenebris, quia non illuminauit totam eam molem æquè, sed ab altera superficie appposito lumine, ab opposita corpus ipsum faciebat tenebras, vt & nunc. gyrante verò lumine totum id corpus, factus est vespere & mane dies vnus. In die secundo fecit Deus firmamentum, firmum inquam illud & solidum cæli corpus, neque diuisionem, neque raritatem, neque omnino alterationem vllam recipiens corruptiuam: posuitque illud firmamentum in medio aquarum, fecitque vt diuideret aquas ab aquis, eas scilicet quæ sunt sub firmamento, ab ijs quæ supra firmamentum. De his aquis, quæ supra firmamentum sunt, dubitatur quàm plurimum. Sunt qui dicant aquas supra firmamentum, vocari eas, quæ pluendo decidunt in terram, illasque, ab his quæ supra terram sunt, separari cælo, hoc est aëre. verum falluntur, quia & si cæli nomen de aëre, & de superno illo & incorruptibili corpore dici possit, firmamenti verò non ita. sed firmamentum illud solum est, in quo sunt luminaria & stellæ. itaque haud dubiè supra cælum sunt aliæ aquæ. sed quo pacto? supra cælum enim hoc, quod conspiciamus, nihil aliud esse potest, quàm sedes Beatorum, quam quidem tanto præstantiorem, & mutationis minus participem esse oportet, quàm cælum; quantò cælum ipsum quàm elementaria corpora. quare vt elementaria sunt motus & alterationis participia, cælestia

motus solius, ita sedē Beatorum esse oportet corpus purissimum, & mutationis, & omnis motus expers. at verò si aqua esset, aut ex aqua, recipere posset alterationem, atque à contrarijs pati, siquidem frigus & humiditatem haberet naturaliter, & contrarias illis qualitates, posset, præter naturam, recipere: certè eodem argumento, quo Aristoteles monstravit, astra non esse ignea, monstratur cœlum illud supremum aqueum non esse. sed ut fatemur, cœlum & astra ignea esse, igne quodam cœlesti, qui præstantioris quàm elementaris est naturæ, fulgore solum referens illum, non etiam calore, & siccitate, ita dicemus, cœlum illud, quod plurimi hanc ob causam vocant chrystallinum, aqueum esse, aqua quadam cœlesti, quæ puritate aquam refferat, non tamen frigore aut humore. atqui nomen ignis & aquæ, non propriè dicuntur de vtriusque, sed analogia quadam, ut sit duplex ignis (non genere sed secundum analogiam) elementaris & cœlestis, & aqua quoque duplex. Ut itaque astra vocamus æthereos ignes, ita quod supra firmamentum est, vocamus cœlestes aquas, aut aquas, quæ supra cœlos sunt, quas in psalmo invitat David ad laudes Domini. duobus itaque diebus fecit Deus elementaria corpora, & totum cœlum: duobus sequentibus exornavit: postremis duobus replevit ea animalibus. exornavit verò prius eam mundi partem, quàm prius fecerat, (elementarem inquam) dixit itaque Deus congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat arida, & vocavit Deus aridam terram, & congregationes aquarum maria. hæc congregatio aquarum in locum vnum, ita ut terræ facies appareret, ac nunc appareat, celebratur plurimum in sacris eloquijs, quasi argumentum maximum potentiæ Dei. mirum enim est, ut quod supra naturam esse videatur, terram graviores multo & minorem aqua, ab ea non obrui, turgent

tesque & elatissimos maris fluctus, intra certos fines se se continere, neque in totam terram quæ longo intervallo substat videtur, se se effundere. Verum hoc æquè est argumentum sapientiæ & potentiæ. non enim violentia continet Deus terram supra aquas, aut cohibet aquas quominus fluant, sed ita composuit ab initio, ut naturaliter eueniat, sitque, nisi Deus disponat aliter, in æternum citra violentiam, duraturum. mirum fecit, non quidem terræ solius globum (hic enim necessariò aut innataret, aut sub aqua totus mergeretur) sed ex terra & aqua globum vnicum, cuius centrum, mundi etià centrum est: non ita, ut eiusdem globi medietas altera, aut pars tertia terræ sit, reliquum aquæ (ita enim etiam mergeretur terra sub aqua) sed terra & aqua ita se se continent mutuò, ut vtriusque sit idem centrum, quod & totius mundi. id verò fit terra integrum globum reddente, cum verò non solidum, sed maxima parte interius, & ad superficiem, cavum: amplissimasque illas cavitates replente aqua. quo fit ut terræ facies & maris, eiusdem globi sint superficies. ut verò non corruat in se se tota terra, & in mundi medium subsidens, exprimat aquam, cum sit cavitatibus plena, causa est, longè maior soliditas, quam habet in profundis, quàm ad superficiem. quod ijs qui aperiunt puteos, aut defodiunt mineralia, liquido constat: cum non multò infra superficiem sentiatur lapidescere. fecit ergo Deus in terra ingentes sinus, intra quos colligi iussit aquas, ut appareret arida: atque ut id ita manere posset, iecit firmissima fundamenta terræ. Postea terram exornavit herbis virentibus, ac facientibus semen, & arboribus pomiferis, & omnibus quorum semen in semet ipsis est, ut antea explicuimus. Die quarta fecit Deus duo luminaria, Solem scilicet & Lunam, & Stellæ omnes, posuitque astra ea omnia in firmamento, ut dividerent diem ac noctem, & essent

essent in signa, & tempora, & dies, & annos. Quoniam in firmamento posita sunt astra, constat facta esse ex ipsa firmamenti substantia: alioqui necesse esset eam firmamenti partem, quæ erat ubi quodcunque astrum positum est, reddatam esse in nihilum, cum cæli partes abscedere non possent aliæ ab alijs, ut denuo nascentibus astris loco cederent, & indivisibiles sint natura, & neque densitatem, neque rarefactionem recipere possint. at verò Deus, nihil unquam eorum quæ fecit, redegit in nihilum. fecit ergo luminaria illa ex substantia firmamenti. Quoniam autem inquit, ut essent in signa & tempora dies & annos, qui astrologiæ iudiciariæ sunt studiosi, accipere hinc tentant argumentum certitudinis, dicentes, Deum fecisse astra ut essent in signa, hoc est significationem præberent mortalibus imminentium casuum. verum, quia ea astrologiæ pars vanitatis insinuitur, à plerisque piffimorum & sapientissimorum, satius est intelligere, dictum esse in signa & tempora, quasi in signa temporum. nimirum motus astrorum, præcipue Solis & Lunæ, definiunt tempora. ut dies est circuitio solaris: hora, vigesima quarta eius circuitio pars, annus motus integer Solis per totum Zodiacum: mensis motus Solis per unicum Zodiaci signum, aut motus Lunæ per totum Zodiacum. tempora etiam quatuor anni definiuntur accessu & recessu Solis. nimirum tempus, ut Arist. docet, est numerus qui numeratur motu: motus verò est numerus, quo numeratur tempus. ut numerantur horæ per transgressionem gnomonis à lineis ad lineas; & dies per circuitiones Solis. non tamen quia fecit Deus astra in signa temporum, statuendum est, ut vulgus Philosophorum censet, tempus ipsum esse motum cæli. nam ut Plato inquit, tempus est imago æternitatis, in numero fluens. quod idem alijs verbis dixit Aristoteles, Æternitatem esse nunc stans, tempus

tempus verò nunc fluens. ille verò fluxus, seu illa duratio, quod ipsum tempus est, non aliter numerari potest, quam per motum. In motibus autem, nullus tam idoneus calculus est, quam cælestis, ac præcipue solaris, quia maxime omnium regularis, & incommutabilis, ut minime possit calculus fallere. omnibus etiam mortalibus idem conspicuus, ut nullum aliud habere possit mundus totus, commune horologium. Scimus tamen numerari etiam utcumque horas ecliphydis: quin & menses & annos horologio Iancli. verum est, hæc omnia horologia ad primum illud referri, utpotè ad priorem, stabiliorem, & sui familiorem: atque nisi ad illud referantur, non posse esse certam computationem temporis: cum alij omnes motus sint irregulares, & in subiecto corruptibili. nihilominus in quocunque motu est duratio numerabilis, quod tempus est. Quapropter nullam repugnantiam continet, fuisse ante cælum diem, & ante Solem, tres: sed si hæc vocantur luminaria, quasi luminis fontes, factaque sunt ut separent diem à nocte, diuidantque in dies, quo pacto potuerit esse lux tres dies ante Solem? Ipsi dies quo pacto potuerunt numerari? Quod quidem id fieri potuerit, nulli videri debet dubium, quia quæcunque potest Deus facere per causam secundam, facere potest per sese. Si enim rectè monstratum est antea (ut certè mihi videtur) factum esse hunc mundum ex nihilo, constat Deum à quo factus est, nulla, ad quidpiam faciendum, indigere secunda causa: siquidem neque ad faciendum totum, indiguit vlla materia. At verò cur ita fecerit, ac non potius Solem principio, ac per eum lucem & dies, dignum consideratione est. primum quidem, pro hac dubitatione non est satis dicere, quod multi, ijque gravissimi sacre scripturæ interpretes, dicunt, omnes mundi partes factas esse simul in eodem instanti. Nam etsi ita esse conce-

concedatur, est necesse, hac serie narrationis, ordinem aliquem indicari naturæ: non enim temerè hæc dicuntur ante illa facta, cum præcipuè etiam dierum numero distinguatur ille ordo: Si ergo quæ prius facta dicuntur, priora etiam esse natura oportet, nulla necessitas cogit affirmare, in eodem instanti facta esse, quin potius consentaneum magis esse videtur, mundum in tempore futurum, temporalem habere creationem: atque in eam, hebdomadam vnam infumi, quandoquidem omnia sæcula, multitudine hebdomadarum, constant. vnitas ergo hebdomadis, merito sit principium multitudinis hebdomadarum, hoc est omnium sæculorum. neque verò hoc vllam arguit primæ causæ debilitatem. nō enim eam causam naturalem ponimus, quæque faciat semper quantum potest, sed liberam & sapientissimam, quæ facit ut maximè expedit, atque omnia pulcherrima & concinna, in numero, pondere, & mensura. Quapropter verba illa capituli 18. Ecclesiastici, qui, viuit in æternum creauit omnia simul, ego ita interpretor, Creati esse omnia intra illam hebdomadam, perfectumque esse mundum, ita ut nulla eius pars princeps, quæque à creatione habitura esset initium, deesset. Nam ut initio capituli secundi dicitur, perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum, compleuitque Deus die sexta opus suum. quibus verbis facile refelli potest sententia quorundam Astrologorum, qui stellam illam, quæ superiori anno, qui erat septuagesimus tertius supra millesimum & quingentesimum, apparere cepit in genu Cassiopeæ, durauitque per magnam præsentis anni partem, affirmarunt esse nouam, creatamque denuo: non minus quàm deceptus est Hipparchus, nouam stellam suo æuo se putans deprehendisse: quod narrat Plinius libro 2. cap. 2. nondum enim fuisset perfectus omnis ornatus cælorum, si illa stella in hoc

vsque

vsque sæculum caruisset mundus, essetque iam mutilus nunc, ex quo desijt apparere. Itaque fuisset nunc, & creatio, & anihilatio, cum scriptum sit tertio capite Ecclesiastes, didici quod omnia opera Dei perseuerent in perpetuum. durasset verò illa stella minus anno. Rem profecto fuisse admiratione dignissimam, vel ex opinionibus, in quas viri doctissimi coniecti sunt, intelliges. Cum enim nullam stellam primæ magnitudinis, qualis ea esse videbatur, ibi vnquam extitisse scirent, videretur verò, quicquid id esset quod appareret, supra Solem esse, quod nullam haberet paralaxim: alij stellam quidem esse, eamque nouam, affirmabant: alij (facilius hoc rati) esse cometam genitum intra ipsum cælum, atque inde agnosci, cælum non esse alterationis incapax, ut censetur. sed, quia hoc mihi durissimum videtur, illud prorsus falsum, cenleo stellam illam à mundi principio ibidem extitisse, ac nunc extare, exiguam adeo, ut videri, nisi debilitet, non possit: tuncque visam/esse increfcere vsque ad primam magnitudinem, ob aliquam medijs mutationem: quæ tandiu durauit, cum enim cæli partes non sint æquè crassæ, ut via lactea, & Lunæ maculæ & ipsa astra indicant, fieri potuit, ut ea stella, per proprium stelliferi motum, inciderit in partem aliquam proximi cæli, densiorem reliquis: per quam densatum lumen, maioris stellæ exhiberet speciem, deinceps verò inde decedens, videretur esse minor. ut nunc quidem, aliquando videtur exigua, aliquando nulla, ut aer habet. Facta itaque sunt omnia simul intra primam hebdomadam, sed alia ante alia, ut ego existimo, non natura solum, sed etiam tempore. cur verò lux ante Solem, rursus dicere aggrediamur. Sol non illustrat totum hunc orbem, sed eam solum partem, quæ motui subiecta est. nam quandoquidem in quarto orbe situs est, substantque illi tres tantum, super-

F

stant

stant verò plures: si quidem planetarum alij tres, insuperque stellatus, & nona sphaera, atque qui his superstant, tanto sunt crassiores, quanto sublimiores, constat Solis splendorem non posse sedem Beatorum attingere, aut adeo languidum, ut illa futura esset obscura. constat verò eam non posse esse lumine vacuam, quia cum corpus luminis receptivum sit, esset in tenebris, si lumine careret. quid verò magis absurdum, quam putare Beatorum sedem tenebrosam esse, aut omnino parum lucidam, idque lumine ab imperfectiori mundi parte emendicatio? cum enim sint tres mundi partes, superna, ima, & media: media tanto imperfectior est quam suprema, quanto perfectior quam infima. media est coelum quod movetur, corruptioni verò non est obnoxium; suprema verò est coelum purissimum, & omni vacans motu, in quo sunt etiam beatam ducentia vitam, ut Aristoteles dicit. absurdum ergo illam aut lumine carere, aut ab imperfectiori emendicare. non est ergo ita, sed tanto est fulgentior quam solaris orbis, quanto sublimior: idque lumen à Sole non accipit, sed ab ipso supernae illius civitatis rege
 » Deo, ut scriptum est capite penultimo Apocalypsis, ubi ita
 » habetur. Et civitas non eget Sole neque Luna, ut luceant in ea. nam claritas Dei illuminavit illam, & lucerna eius est agnus. Sed neque in hoc mundi orbe, qui subiacet mutationibus, est omnis lux à Sole. nam ignis etiam effundit lucem, & animalium etiam oculi, præcipue quorundam. hoc si ita est, constat lucem priorem esse natura Sole. quia non potest esse Sol sine luce, potest tamen esse lux sine Sole, ut in sede Beatorum, & ab igne. Si igitur lux prior est Sole, & alterum ante alterum fieri oportuit, consentaneum erat fieri lucem ante Solem. oportuisse verò non fieri simul, hinc rursus constabit. Consentaneum est rationi, idque ordo exigit, ut
 in om-

in omni structura, seu opificio, procedatur ab imperfectioribus ad perfectiora. non decuit igitur Solem, præstantissimum huius corporei & mobilis mundi membrum, ante alia creari: quin potius, omnem corruptibilem partem, & coelum ipsum, fieri prius. lucem verò in ipsa prima die fieri oportuit. quia, ut dictum antea est, hæc tribuit rebus vitam, ignem, generationum omnium parentem, per omnia circumducendo. Si ergo melius fuit, ab ipso principio generationis, incipere aquarum fecunditatem, ipsamque rerum naturam pullulare, quam per tres dies esse omnia otiosa, tenebrosa, & Chaos, satius profecto fuit, in medio hebdomadae fieri Solem, in medio astrorum, ut omnium regem collocandum, ut lucem tueretur, impertireturque alijs omnibus corporibus: lucem verò fieri à primo die, ut mundi vitam, dumque nondum erat Sol, ab ipso mundi parente pendere: non aliter ac in hominis cuiusque ortu (qui non hac solum in re, sed in multis alijs, similis est ortui totius mundi) evenit, ante corgigni umbilicum & hepar, & in illis facultatem esse vitalem, pendentem à matre, tametsi in animali iam integro, non aliunde quam à corde ea facultas esse potest. ita inquam, lux quæ in mundo iam perfecto, à Sole pendet, in illo inchoato, pendeat à Parente. Usque ad diem quartam, ita actum est. Creatis iam in quatuor primis diebus, omnibus quæ vita carent (dictum enim antea est, plantas esse virentes, non viuentes) processum est ad viuentia: natantia, & volantia, die quinta: sexta, serpentia, & progredientia. quorum ultimus factus est homo, ut omnium rector, & dominus, nisi ipse paulopost, veri Domini imperium detrectando, è domino fecisset servum. Itaque duobus primis diebus fecit duas mundi partes, sphaeram hanc corporum corruptibilium, & illam incorruptibilium. neutram verò exornavit, neque perfecit.
 F 2 duo-

duobus sequentibus exornauit eas, eodem ordine quo fecerat, corruptibilem, separando elementa, vestiendoque terram omni fructicum genere: incorruptibilem, luminaribus, velut gemmis, exornando. duobus ultimis creauit viuentium omnia genera: aquatilia primum: deinde terrena. atqui, quoniam primis duobus diebus, nihil fecit perfectum & exornatum, cum in singulis sequentium quatuor dicat Moses, & vidit Deus quod esset bonum, primo & secundo die id non dixit: scilicet, quod factum fuerat primo & secundo die, nondum erat bonum, id est perfectum, & plenè exornatum, sed imperfectum & inchoatum. Quoniam verò primo die fecit lucem, quæ, ut dictum est, natura prior est Sole, ac proinde nulla creatura corporali posterior, sed suo genere perfecta, hanc laudare oportuit. Proinde in primi diei narratione, Moses non dixit, vidit Deus quod esset bonum: sed vidit Deus lucem quod esset bona. reliquum verò eius diei opificium non laudauit, neque omnino quod factum est die secundo. Occurrere possit hinc dubitatio, cur ut totius mundi fabricam ab imperfectioribus inchoauit, non ita singulorum, & animalium & arborum, primum quidem semina creans, deinde ex illis ipsa nasci iubens. huius verò causa est, quod semen generationis est causa, ipsum verò generare animalium perfectiorum (eadem est ratio arborum) est: quapropter naturalis ordo poscebat, ut semina post perfecta fierent animalia. est enim homo hominis causa præcipua & effectrix, semen instrumentalis & materialis. naturaliter verò prior est causa præcipua, quam instrumentum: & effectrix quam materia. Porro animal quodcunque, prius esse natura quam suum semen, docet Aristoteles cap. 7. duodecimi Metaphysicorum, his verbis. sperma namque ex alijs prioribus perfectis est, neque sperma primum est, sed quod perfectum

fectum est, veluti hominè dices priorem spermate esse, non illum qui ex eo generatur, sed alium ex quo ipsum sperma est. hanc ipsam ob causam, factus est vir ante mulierem, ut capite vndecimo epistolæ primæ Pauli ad Corinthios dicitur. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Videri possint alicui, verba hæc, physicè consideranti, improbabile aliquid, & ijs quæ secundum naturam eueniunt aduersum, continere. Siquidem non videtur rationi consonum, idem esse, ex quo & propter quod aliquid fiat. nam id ex quo, videtur pertinere ad materiam: propter quod, ad finem, & cuius gratia. materia verò & finis in causis, videntur plurimum dissidere. alterum enim est quid imperfectissimum, puta materia: alterum quid perfectissimum, optimum, & diuinissimum, puta finis. quomodo igitur colligit Diuus Paulus, vir ex muliere factus est, quia mulier facta est propter virum? imo verò videtur melius fortasse dicturus, vir factus est ex muliere, quia mulier propter virum: ut scilicet ligna congerimus propter ignem, quia ignis ex lignis fit. quapropter videtur, neque hoc dici satis physicè, neque secundum naturæ rerum conditionem effectum esse, quod c. 2. Genescos narratur, ut scilicet vir fieret ante foeminam: sed oportuisse, ut foemina velut imperfectius quiddam, constaret prius, ac deinceps opificio crescente, & perfectionem consequente, ex ea fieret vir. ut, scilicet, sit prius embrio, & deinde ex illo homo. hæc certè fuit sententia Pythagoricorum, & Pseusippi, qui dictis argumentis, ut narrat Aristoteles duodecimo Metaphysicorum, cap. 7. censebant semen natura prius esse animali aut planta, quæ ex illo fieret. quia, ut illis videbatur, quod optimum & pulcherrimum, non potest esse in principio, sed potius ex tenuibus principijs inchoata, res

tæ res, perfectiores euadunt. quapropter iuxta horum sententiam, neq; arbores, arbuta, & herbas virentes, oportuit fieri in principio, sed eorum semina, atq; ex eis illa deinceps: neq; virum ante foeminam, sed foeminam primum, & ex ea virum deinde nasci. si enim alterum ex altero fieri oportebat, ac non ambos simul, vicem viri supplere Deum foecundantem mulierem, vt nasceretur vir, erat magis consentaneum, quàm foeminæ, vt ex viro nasceretur foemina. hoc enim passionis & imperfectionis est, illud efficaciam & perfectionis. Videtur huic opinioni fauere, opificium totius mundi, quod ab inanimatis ad vtcunque viuentia, & ab his ad sentientia & ab his ad rationalem processit creaturam, atque omnino ab imperfectioribus ad perfectiora. Cur non igitur perinde in singulis rerum generibus factum sit? hæc videntur pro Pythagoricis & Pleusippo dici posse, & prescriptis verbis Diui Pauli obiici. Nihilominus Aristoteles loco citato ex Metaphysicis, contrariam statuit assertionem, scilicet, quid optimum & pulcherrimum esse rerum principium. quod quidem primum in vniuersitate manifestum est. quia non aliter quàm participatione boni, quod inest primo facta esse possunt reliqua omnia. nam, aut mundus hic totus ab æterno extat qualis nunc est, aut aliquando factus est, cum antea non extiterit. non posse esse ab æterno quippiam, eorum, quæ commutationis, aut vtcunq; motus aliquis sunt receptiua, monstratum antea est. superest ergo, aut omnino nihil ab æterno esse, aut solum principium aliquod impatibile, atq; immobile. vt omnino nihil fuerit ab æterno, fieri non potest. quia nulla potentia, neque actiua neque passiva præexistente, ne intelligi quidem potest, effectum esse aliquid. Quando igitur mundus hic corporalis, quem conspiciamus, est nunc, non est autem ab æterno, necesse

cesse est aliqua actiua, aut passiva, aut utraque, ab æterno extiterint. passiva siue actiua necesse quidem potest, quia fieri non potest, quod nulla res potest facere. effectiuam igitur virtutem fuisse ab æterno necesse est, siquidem factus est mundus. illi autem virtuti nihil potuit esse coæternum extra ipsam, quia essent duo per se entia diuersa natura: ita verò neque maneret mundi vnitas neque perfectio, neque omnino mundus. nulla ergo erat ab æterno futuri mundi materia, alioqui esset dualitas in principio, quod fieri non poterat. quia non potest esse dualitas, qua non sit prior aliqua vnitas. omnium ergo primum fuit quod vnum, idque fuit virtus omnium effectrix, sine vlla materia. nulla ergo ex re fecit, sed ex se ipso. constat verò quod non ex se vt ex materia, siquidem nihil habebat passiua potentia, sed vt ex exemplari. vtraq; ergo ratione constat, illud principium esse quod summum bonum, & quia fecit omnia præcipue ex nulla materia, & quia ex se ipso vt exemplari. nam si fecit, habuit in sese actu bona omnia, quæ reliqua poterant recipere. quod enim facit, facit quia actu habet id, quod accipit, id quod fit. si verò ex nulla materia, virtutis infinita erat. omnis enim finita, certæ cuiusdam materiae dispositionis necessitate tenetur. Si igitur aliarum omnium rerum habuit perfectiones omnes, & virtute infinita est, certè nullam admittit imperfectionem. quia imperfectio omnis perfectionem aliquam excludit. vbi ergo nulla perfectio deest, nulla est imperfectio. illud ergo ex quo vt exemplari, & vt effectrice causa, facta est rerum vniuersitas, omnium est optimum. si autem omnium optimum, necesse est, & omnium esse finem, siquidem finis omnium in bono est, & ipsa bonitas est ratio finis, & cuius gratia. necesse est ergo illud ipsum exemplar ex quo facta sunt omnia, fecisse omnia propter seipsum, propter bonum scilicet.

scilicet. quod capite. 16. Prouerbiorum apertè dicitur, his
 » verbis. Omnia propter seipsum operatus est Deus. Siqui-
 » dem igitur ipse ex seipso vt ex exemplari, propter seipsum fe-
 » cit, verissimè dicitur cap. 22. Apocalypsis, Ego sum & &
 principium & finis. Itaque in vniuersitate, constat princi-
 pium esse quod optimum, atque inde reliqua deriuari. Sed
 in quocunque rerum genere perinde habet, estque, quod
 perfectius & melius, etiam prius. velut arbor & homo (ea-
 dem est ratio cuiuscunque viuentis, seu virentis cuius est
 semen iuxta genus suum) prior est semine: semen verò
 posterius quiddam. nam illud est generationis instrumen-
 tum, generatio verò est perfecti seu animalis, seu om-
 nino vegetabilis, actio. Vt igitur natura prius est quod vri-
 tur, quàm id quo vritur, & artifex quàm instrumentum,
 ita ipsum animal quàm semen. hoc verò, vt posterius quid-
 dam, ex illo deciditur. ita etiam in sexu euenit. mas enim vt
 perfectior, ita prior natura est quàm femina. nam cum eius-
 dem sint naturæ, toloque discreta sexu, sitque sexus foemi-
 neus, vt Aristoteles docet. 4. de generatione animalium, læ-
 sio quædam, & quoddam detrimentum, seu, vt quis dixe-
 rit, quædam mutatio virilis sexus, constat foeminae genera-
 tionem esse velut mutilationem, & debilitationem viri. con-
 stat verò necessario, quod integrum & perfectum, prius
 esse quàm debile & mutilatum. quia quod mutilatum, fit in-
 tegri mutilatione. vt ergo homo sanus natura prior est quàm
 mancus: quia hic fit, illo hoc modo læso; ita secundum na-
 turam effectum est, vt si quod fuit totius generis initium,
 id esset à mare, illo verò percusso femina fieret, vt debilius
 quiddam, necessarium tamen propter ipsum virum. nimi-
 rum vir est quod firmum, & proinde efficax, femina quod
 debile, ac proinde receptiuum, & pati idoneum. finis autem
 est in

est in eo quod melius. igitur fit, vt, velut in re quacunque
 natura constanti: materia propter formam est, forma verò
 causa efficiens & finis, ita in quocunque genere cuius est se-
 xus, mas sit causa præcipuè effectiua & finis, femina verò,
 qua femina sit, passiuæ. dixi qua femina: quia si quæ illi vis
 est & efficacia, id masculinæ perfectionis inest participatio-
 ne, vt feminae verò sola debilitas, paribilitas, & mutilatio.
 nimirum mas & femina idem animal est, facit verò foemi-
 nam defectus, quare quæ tali, nihil efficacitæ, sed sola passio
 inest. Cum igitur causarum omnium, intentione/prima sit
 finis, effectiōis autem ordine, quæ efficit, constat marem
 naturæ ordine esse priorem femina, quia efficit, & intentio-
 ne, quia femina propter virum. Si enim solis viris posset con-
 stare humanum genus, neque indigeret sexu debiliore ad ge-
 nerationem, omnino nullæ factæ essent mulieres (nisi fortè
 per impotentiam vt monstra quædam) illud enim nostri prin-
 cipium, quod & summum bonum esse indicauimus, boni
 gratia semper operatur, bonaque omnia esse vult. si ergo
 femina facta est propter virum, vt propter optimum sui ge-
 neris, oportet verò principium esse quod optimum, constat
 appositissimè atque admodum philosophicè dictum esse à
 Diuo Paulo, mulierem factam ex viro/quia propter virum,
 maximèque congruere hæc cum Aristotelica doctrina ex. 12.
 Metaphysico. neque verò ex dictis difficilè sit respondere Py-
 thagoricorum argumentis & Pseusippi. id enim quod dicunt
 (principium scilicet rerum esse quod imperfectissimum & mi-
 nimum) de materiali principio solum verè dicitur, vt fit pa-
 nis ex frumento, & ex cemento domus. nos uerò de princi-
 pio effectiuo intelligimus & exemplari, quod idem indica-
 tum est esse finem & cuius gratia. homo ergo factus est ex
 vilissimo principio ut materia, ex limo inquam terræ, tamen
 G vt effe-

ut effectiuo ex diuino exemplari, per quod, & cuius gratia facta sunt omnia. foemina uero ex uiro, propter quem etiam facta est: quia non erat bonum esse eum solum, utpotè perituum, nisi per debilitatem mulieris, facta conceptione similium, conseruaretur. est enim, ut loco citato Diuus Paulus dicit, mulier ex uiro, uir tamen non sine muliere, sed per mulierem. omnino enim & à principio, foemina ex uiro, deinceps autem per singulos, uiri per mulieres seruantur. itaque hominis ortus (ita autem & aliarum rerum omnium natura constantium) ex uilissimo principio materiali incepit, ex effectiuo uero optimo & sui generis praestantissimo, à quo & propter quod factus est. ita & tota rerum uniuersitas ab imperfectissimis sui partibus, ut reliquorum omnium futura materia incohata est, effecta autè est per optimum illud æternum & diuinissimum principium, ex quo etiam ut exemplari, & propter quod facta sunt omnia. Neque uero (ut obijciebatur) si fecit Deus alterum ex altero, ut foeminam ex uiro, necesse est alterius uicem suppleuisse. neque enim ex uiri perfecti semine fieri mulierem uoluit, utpotè quam non oportuit esse filiam uiri, (ne deinde ex turpi congressu inciperet generatio naturalis) sed ex latere decissam, ut sociam, & alteram hominis partem, quasi uir & foemina eadem caro futura esset, & alter idem. utrunque itaque fecit ipse Deus, non tamen æquè primò, sed alterum ex altero, ut ex quodam principio perfectiori, & exemplari. nimirum ut fecit uirum ad imaginem & similitudinem suam, ita mulierem ad imaginem & similitudinem uiri, atque proinde, ut caput uiri est Deus per Christum, ita caput mulieris est uir: atque quoniam uir ex Deo, & foemina ex uiro suam accepit perfectionem, meritò uir gloria Dei est, & foemina gloria uiri, ut scilicet filius patris, & discipulus magistri; & optimum quodque

quodque opificium artificis, & cuiusque imaginis pulchritudo, sui exemplaris. cur igitur arbores, fructus, & herbae, facta sint antequam sua semina, & uir ante mulierem, curque mulier ex uiri latere decissa, dicta utcunque est naturalis causa. non enim spero me, vel minima ex parte consequi posse, quæ in his & alijs sacrae scripturae locis latent, vel quæ ad solam naturam spectant arcana, de quibus solis est hæc commentatio. altiora enim quæ hinc sunt sacramenta, perquirent Theologi, quorum altissimis contemplationibus humiliores has nostras seruire volumus, ut uiro foeminam. Succedit uero mox dictis dubitatio, cur siquidem monstratum est, sexum masculinum natura priorem esse foeminino, quod hic uelut ex illo mutilato fiat, non perinde Deus in alijs animantibus efficiendis se gessit, atque in homine, masculos scilicet efficiens prius, & ex illis foeminas, sed nulla sexus distinctione, aquis terræque imperauit dicens, Producant aque reptile animæ uiuentis, & natatile & volatile super terram sub firmamento coeli. & rursum, Producat terra animam uiuentem in genere suo, iumenta, & reptibilia, & bestias terræ, secundum species suas? certè non in vno aut altero, sed in omni genere uiuentium, quibus est sexus differentia, mas, ut perfectior, ita est natura prior quàm foemina. nimirum ut singulorum animalium sunt duo latera, dextrum & sinistrum, quorum dextrum & perfectius, & prius est quàm sinistrum, (definitur. n. dextrum mouendi principio, sinistrum fine) ita cuiusque generis talis est duplex sexus, masculinusque perfectior est & natura prior. neque certè exemplum est ualde dissimile. nam ut à dextro incipit animalis progressio, & sinistro finitur, ita generatio à mare inchoatur, & perficitur in muliere. itaque ut dextrum sinistro, ita masculinum foeminino prius est. tamen satis fuit id in vnius, eiusque praestantissimi animantis

ortu indicare, in alijs multo magis præstitit materiale significari naturam, nihilq; in illis esse Diuinum, & supra corporalem essentialem separabile, & immortale, vt in homine, sed ea omnia, secundum se tota, educi de potentia materiæ. Hoc enim significans dicit. Producant aquæ reptibile, & natatile, & volatile super terram, & terra producat iumenta, & reptilia, & bestias. hominem verò, etsi ex terra fecit, non tamen iussit terræ vt produceret, sed ipse apud sese Deus statuit illum facere, dicens. Faciamus hominem. vsque adeo habent magnam energiam verba singula. Sed hinc rursus dubitatio alia subit. Cur volatilia ex aqua potius fecerit quàm ex terra, cum præter quadam illorum genera, perpaucæ sint quæ submergantur aut natent, omnia verò terræ infideant, cum cessant à volatu, ibique nidificent, dormiant, oua incubent, pullos excutiant. si igitur inde animantia fieri oportuit vbi viuunt, ex terra potiusquam ex aqua videntur debuisse fieri volatilia, aut saltem ex aëre: ex aqua verò minimè, utpotè in quam eorum plurima nunquam descendunt. maximè cum plurima eorum victum ex terra capiant (perpaucæ enim eorum sunt ichthyophaga, vt aquilæ vnum genus) Hippocrates. n. & medici omnes uno ore affirmât, ex eisdem nos fieri, quibus nutrimur. Præterea si substantiâ eorum & temperiem consideres, uidebuntur ex terra potius quàm aqua esse facta. tamen enim magna ex parte tenuior substantia est uolatilium quàm terrestrium, tamen eorum quædam durior & crassior habere videntur quàm horum multa, ut uultur & accipitrum genera, quàm arietes, atque adeo omnia in commune, ut sunt quàm terrestria tenuiora, ita & sicciora. siccitas uerò plurimum dissidet ab aquæ natura, à terra non dissidet. Sed quoniam terra ut sicca, ita & crassa est, quod tenue & siccum igneum potius uidetur. Congruit ergo uo-

latilium

latilium natura cum igne maximè, cum terra aliquatenus, cum aqua minimè. facta ergo fuerint, si habitaculū spectes, ex aëre: si temperiem, ex igne: sin minus, ex terra: cum qua utraque ratione conueniunt ex parte, nimirum partim uiuentia in ea, & partim illi temperie similia, secundum siccitatem scilicet: ex aqua uerò nulla ratione uidentur fuisse efficienda. Esse qualem diximus eorum naturam, ex Hippocrate licet discere, qui libro 6. Epidemicôn sectione sexta, inquit, bilis ut dicebam de auibus, quod biliosæ. quo pacto ergo potuerint biliosam naturam ex qua recipere? Medici quoque omnes, carnes uolatilium censent esse tenuiores & sicciores. quin & ganeones testimonium tali naturæ præbent quidam enim eorum non satis assuescuntur, nulli uerò nisi cum sunt pingues: ut scilicet læui assatione, & pinguedine, temperetur naturalis earum carniū siccitas. unde ergo quis coniectet, aues esse ex aqua natas? Aristoteles capit. 4. libri 4. Meteororū indicauit, in igne aut aëre nullum animal gigni, sed in aqua aut terra omnia, eo quod corpora omnia solida, ex sicci & humidi crassi commistione, generentur, quæ sunt terræ: & aquæ atq; ita corpora omnia cōcreta, aut ad aquam, aut ad terrā pertinere, quod ad substantiæ modum attinet: Itaque tamen si ponantur elementa quatuor, corpora uerò solida, ex crassis esse: extenuibus, aëre inquam & igne, accedere illis temperamenta & uirtutes. siquidem igitur ex quocunque quatuor elementorum animalia fieri possent, aëri-uaga ex aëre fieri, fuisset consentaneum: cum uerò id aëris substantia non ferat, consentaneum mox è duobus crassis, ex quibus fiunt omnia, ex eo maximè facta esse quod aëri est proximum. eiusmodi est aqua. Nolo nunc de aëris temperie differere, neque difficilem contentionem ingredi. Stoici enim affirmant esse summè frigidum Peripatetici summè ferè

cur volatile
potius frater
aqua quam ex
aere aut terra
cum potius km
p. d. m. m. m.
participat, il
lius v. minima
et rursus con
seruatio d. ni
difficilis implu
v. m. m. m. m.
terra minim
p. m. m. m.

ferè calidum. Mihi semper vilus est nihil esse insigniter, sed temperatum quiddam, & mediocre. sed hoc nunc habeat utcunque commutandi facilitate proximam esse dico aquam aëri, idque ob substantiæ modum. nam aqua in aërem abit extenuata, & aër in aquam densatus, nulla intercedente generatione, nisi fortè vaporis. facta itaque dicimus volueria in aërem euolutura ex aqua, vt ex ipsius aëris materia futura. vt etiam ex aqua vapores, ipsius aëris proxima materia. ita enim euolant etiam ex aqua vapores, ipsius aëris materia futuri; nisi rursum densati in pluuiam præueniant descendere. Diuus Augustinus. lib. 2. de Genesi. ad literam, addit, volatilia non volare per sublimem aërem, qui serenus tranquillusque est: sed per hunc turbidum & crassum, terræ proximum qui excipit vapores omnes terræ & maris, & in quo pluuiæ con- crescent. ita vt ea eius pars, aqua potius extenuata, quam aer esse uideatur. atque ita principium ex quo sunt factæ aues, & habitaculum earum, simile ac ferè idem esse. insinuat ergo Augustinus, natatilia & volatilia facta esse ex aqua: illa verò ex crassa quæ in mari fluctuat; hæc extenui, quæ in aëre volitat. tamen corpulentia auium crassum etiam desiderat principium: iuxta id quod ex Aristotele accepimus. neque verò quia non sunt volatilia temperie aquæ, non sunt facta ex illa. non enim ex similibus res fiunt, sed ex cōtrarijs, & ea non fiunt ex manente tali, sed ex alterata aqua. exemplo est sal, qui nō solum ex aqua fit, sed etiam in eam facile emollitus soluitur, tamē temperie est siccus & calidus. Itaque ex aqua facta sunt natatilia, & uolatilia: illa uerò ex minus alterata, hæc ex alterata magis: proinde pisces temperamētō etiam sunt similes aquæ. aues contrariæ: tenuior verò substantia quàm terrestribus utrisque est. Attestantur huic communi ortui multa, quæ piscibus & auibus communia sunt, quibus à terrestribus discrepant.

ex quo sequitur
ex p. tenet
crassa aqua
uaria aëri
ex aqua natatilia
ex p. tenui
vaporem
clia volatilia
ex aqua
conseruatio
o uic in loco
imile tempore
ex aqua
volatilia
ex aqua
maxime
natatilia
Augusti.

discrepant. vtraque enim sunt ouipara (præter pauca quædam natantium, quæ & ipsa intra sese pariunt oua) hæc vi- uipara. vtraque etiam vesica carent, & partim nullo, par- tim exiguo potu vtuntur. terrestria omnia habent vesicam, & mingunt, & vtuntur copioso potu. Porro squamæ & plu- mæ ad aquam videntur pertinere, præ pilis, hi verò ad ter- ram. generationem enim his tribuunt omnes, & Physici & Medici, ex fuliginibus, quarum est terrea & exusta natura: illis verò ex pituitosis crassisque excrementis. argumento sunt quidam morbi, per quos crustæ quædam squamis si- miles, cuti adherent. ea enim in crudorum & crassorum excrementorum circa cutem putrescentiam, refferuntur. squamarum verò & plumarum materiam esse aquam, quæ min- genda foret, autor est Aristoteles, vt multis alijs in locis, ita tertio de partibus animalium cap. 7. quod idem de alimento pennarum auium dixit pluries in eodem opere. Itaque non parum videtur cum rerum ipsarum naturis consonare, vt vo- latilia & natatilia ex aqua facta sint, velut terrestria ex terra. Inanimatorum itaque & animatorum omnium ortus pri- mus, ita constitit.

CAPVT SECVNDVM.

¶ Ex capite secundo Geneseos.

STÆ sunt generationes cœli & terræ, quan- do creatæ sunt, in die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram, & omne virgul- tum agri, antequam oriretur in terra, om- nemque herbam regionis, priusquam ger- minaret. His verbis, intelligit Philon Iu- deus, significari rerum omnium ideas, & causas exempla- res:

res : quod non aliorum videatur posse dicere, uirgultum agri antequam oriretur in terra, & herbam regionis antequam germinaret, nisi ut insinueret, factum fuisse uirgultum antequam oriretur à terra, intelligibile scilicet & incorporeum, exemplarque huius materialis, quod postea è terra ortum est. ita etiam & res alias omnes, quæ corporeæ creatæ sunt, extitisse antea incorporeas. at verò si uirgultum antequam oriretur in terra, significat uirgulti ideam, videntur hæc verba significare, fecisse Deum uirgulti (ita verò & aliarum rerum omnium) ideas, atque adeo totum mundum intelligibilem, antequam res ipsas sensibiles, deinde has, ab illis, velut ab exemplari, deduxisse. id verò falsum est. nam si exemplares causæ factæ essent, earum oporteret esse alia exemplaria, & illorum rursus alia, atque ita procederet in infinitum, aut pertineretur ad æterna, omniq; carentia principio, exemplaria. quæ si sunt, mox ab illis, citra aliorum exemplarium generationem, fieri, deduci que possunt res sensibiles, & omnes mundi partes. Ideæ ergo, & exemplares rerum causæ, extra Deum nullæ sunt, sed in ipsius Dei substantia. id quod Platonem quoque sensisse, haud dubium est, siquidem dicit, Rursus considerandum est, an mundi faber sit imitatus exemplar: id ne quod semper idem & simile est, an id quod genitum fuerit. atqui si pulcher est hic mundus, & opifex mundi bonus, sempiternum certe exemplum maluit imitari; sin secus, quod ne dictu quidem fas est, generatum exemplar, est, pro æterno, sequutus. hæc Plato. ex quibus constat, exemplar rerum, quæ factæ sunt, in substantia esse ipsius opificis. nihil enim Plato æternum esse censet, præter Deum. nam minores Deos, & factos, & dissolubiles, nisi benignitate Dei Optimi Maximi seruariantur, esse autumat. mundi igitur intelligibilis, nulla

tempo-

temporalis Genesis est, sed tantum huius sensibilis. Quapropter, ponere vlla rerum exemplaria creata, absurdum est. alioqui fecisset Deus hominem, deinde Petrum & Ioannem. id verò fieri non potest, quia in definitione & essentia hominis, est, ut constet corpore & anima, ac sine eis, ne intelligi quidem potest, nedum esse. ut neque finitas esse potest, ubi non sit nascus, quia in definitione finitatis est nascus, cum sit nasci curuitas. quo pacto ergo homo, quin sit animal? aut quo pacto animal, quin sit corpus? corpus autem non mathematicum, quia non esset sensitiuum: si autem corpus physicum, certè & hoc: siquidem vniuersalia per materiam fiunt hæc. non potest igitur esse homo, qui non sit aliquis homo. sed vniuersale in rebus creatis, est ratio vniuersalis in omnibus existens, cogitatione separabilis. exemplar verò ad quod facta sunt singula, est æterna illa notitia rerum omnium, quam Deus semper apud se habuit, ab æterno conceptam, factam autem nunquam. Constat etiam ex verbis his capituli octauo Prouerbiorum Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quidquā faceret à principio. si enim ea à Deo esset facta, quomodo posset à Deo possideri, antequam quidpiam fieret? esset enim ipsa facta. non est itaque facta. est tamen eadem ab æterno concepta, siquidem addit, ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. & capite 24. Ecclesiastici dicit ipsa sapientia, Ego ex ore altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Itaque Dei sapientia, per quam facta sunt omnia quæ facta sunt, facta esse non potest, concepta verò ab æterno, quæ est ipsum Dei verbum, Dei sapientia. hæc verò in Deo (ut & alia omnia quæ in ipso sunt) nullatenus accidentalis, sed ipsamet diuina substantia est. hanc in Deo necesse

H est po-

est ponere. alioqui fecisset Deus omnia, nesciens quid faceret, velut cæcutiens, & temere aliquid agens: factaque essent omnia casu, præter intentionem agentis. hoc verò est impossibile. quia aut hæc faciens volebat alia facere, quæ non fecit, aut nihil volebat, sed necessitate hæc fecit: si primò, Deus fuerit causa per accidens mundi. quod si ita est, non potest esse causa præcipua. quia omne quod fit per accidens, reducitur ad aliam causam per se. Mundi ergo esset, præter Deum, alia causa per se, & præcipua. illa ergo potius esset Deus. quapropter Deus non potest, ita fecisse mundum. si verò necessitate fecit, nulla causa est quòd non fecerit ab æterno. at verò monstratum antea est, mundum non esse ab æterno, igitur superest Deum ab æterno habere apud sese notitiam rerum omnium creandarum, atque fecisse tales quales agnoscebat, illamque notitiam esse exemplar, per quod facta sunt omnia. atque cum illam et notitia sit ex substantia Dei, diuinitus enarrata est mundi creatio in Evangelio Ioannis, ducta scilicet ab exemplari causa, & æternis ideis. in principio, » hoc est Deo, erat verbum, & verbum erat apud Deum, & » Deus erat verbum, omnia per ipsum facta sunt. Præter hoc verbum nullæ sunt ideæ, neque causæ exemplares mundi, neque in tota hac narratione mihi videtur Moyses, exemplaris causæ rei vllius meminisse, præterquam hominis, de quo inquit, ad imaginem Dei creauit illum. Propriissimè quidem, quia ad illud exemplar, quod est verbum Dei. id verò est imago substantiæ Patris. hoc ipsum fuit exemplar aliarum omnium rerum, siquidem omnia per ipsum facta sunt. fortasse satis fuit, hic exponere causam exemplarem hominis, ut eadem intelligeretur esse totius mundi. quandoquidem in substantia hominis sunt omnes mundi partes, ut nihil verius à Philosophis dictum sit, quæ hominem esse microcosmum.

quod

quod non ita intelligens Philon, commentatur illud esse dictum de anima hominis, illique soli fuisse Deum ipsum exemplarem causam, corpus verò atque reliqua corporalia, facta esse ad exemplaria creata. proinde in primo capite, creationem animæ, quæ præcipua hominis pars est, atque ut censet Plato in dialogo de natura hominis, & Auicenna in mahat, sola est homo, traditam esse, ubi dicitur, Ad imaginem Dei fecit illum: in hoc secundo capite tradi corporis creationem, ubi nulla imaginis Dei fit mentio, sed dicitur, formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Verba verò Philonis in libello de opificio mundi, sunt hæc. Quod autem in anima quoque par inerat præstantia, manifestum est. nullo enim creato exemplari, in ea facienda vsus videtur, sed solo, ut diximus, suo ipsius verbo. ideoque narratur, effigiem & imitamentum fuisse, hunc hominem inspiratum in faciem. hæc Philon, quibus aperte dicit, hominem inspiratum in faciem illius statuae, quæ ex luto constitit, esse animam, eamque sine creato exemplari factam esse, effigiem & imitamentum Dei: corpus verò, atque adeo alia, facta esse ad exemplaria, quæ erant in vrbe intelligibili, quam primo die, de sententia illius, fecit. neque verò non ita sentit, quia paulò antea dixerat, mundum intelligibilem esse verbum Dei. nam non utcumque id dicit, sed mundum intelligibilem, esse verbum Dei iam facientis mundum, urbem verò intelligibilem (hæ sunt causæ exemplares) esse ratiocinatione Architecti, cogitantis iam, urbem mente conceptam, condere. Itaque ille ponit verbum Dei, idque æternum. illud verò, non ab æterno, sed cum iam vellet mundum condere, (ita ut solent artifices, excogitasse intra se mundum quendam seu urbem intelligibilem, ad cuius exemplar condidit hanc visibilem. au-

H 2 diamus

diamus verò eius verba. Quod si cui libeat (inquit) apertioribus vti vocabulis, nihil aliud dixerit esse mundum intelligibilem, quàm verbum Dei iam mundum condentis, neque intelligibilis vrbs est aliud quid, quàm illa architecti ratiocinatio, cogitantis iam urbem, mente conceptam, condere. Itaque ponit mundum intelligibilem, quod dicit verbum Dei iam condentis mundum, & in eo urbem intelligibilem, illam effigiem mundi tunc conceptā, cum iam conderetur, atq; in ea vrbe fuisse exemplaria omnium, præterquam animæ, quæ non ad exemplaris vllius creati, sed ad Dei ipsius imitamentum, facta est. Ex dictis nascuntur duæ opiniones, quæ malè philosophantium Iudæorum sunt, vna, esse sapientiam quandam creatam, quæ ante mundi opificium facta est, atque per eam alia omnia, illam scilicet mente conceptam urbem intelligibilem. Cui opinioni favere videntur quàm maximè illa verba capitis primi Ecclesiastici, Prior omnium creata est sapientia, & fons sapientiæ verbum Dei. & rursus, Vnus est altissimus & creator, omnium omnipotens, & rex potens & metuendus nimis, sedens super Thronum illius, & dominans. Deus ipse creavit illam. Alia opinio est, mentem humanam, siquidem non ad exemplar creatum est facta, ex substantia esse ipsius Dei. in quam Philon quoque videtur lapsus, qui ita inquit. Omnis homo iuxta mentem, diuino verbo est cognatus, beatæ illius naturæ sigillum, siue particula quædam, siue splendor, & quasi radius. Verùm hæc omnia plena sunt absurditate. nam, vt monstratum est, exemplares mundi causæ, non possunt non esse æternæ, vt Deus ipse, ac proinde, neque aliud quàm ipse Deus. quare nulla vrbs intelligibilis, nulla sapientia creata esse potest, per quam omnia facta sunt, neque omnino quidquam, quod non sit ipsum verbum. nam, præter dicta, si illa vrbs intelligibilis,

ligibilis, aut illa sapientia erat in verbo, neque ex substantia ipsius verbi, atque adeo ipsum verbum, erat profectò quiddam illi accidens, & tempore superueniens. constat verò Deum incapacem esse alterationum. nihil ergo aliud fuit per quod omnia fierent, quam ipsum verbum Dei. Atqui illa verba Ecclesiastici, de generatione æterna sapientiæ diuinæ intelligi, etsi abusiue accipiat nomen creationis, constat ex adiunctis. Hæc enim sunt prima verba capitis, Omnis sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper, & est æternum. de hac sapientia dicuntur alia omnia. super cuius thronum dicitur sedere Deus dominans, super thronum scilicet sapientiæ illi coæternæ, & consubstantialis, quæ est suum verbum, per quod facta sunt omnia. nam si velimus eo loco, nomine sapientiæ creatæ, intelligere intellectualem substantiam angelorum, ne ita quidem quadrabunt reliqua. quadrarent enim fortasse illa, Prior omnium creata est sapientia, siquidem spiritalis substantia censetur creata ante corporalem: Sed non illa, Ipse creavit illam, & effudit illam super omnia opera sua, hoc est & creavit omnia opera sua, effundens sua bona ex æterno illo sui thesauri promptuario, super omnia illa. nimirum bonum est sui ipsius diffusivum, atque ita summum bonum summè se effudit. effusione igitur illius diuinæ sapientiæ, quæ ab æterno est apud Deum, atq; ipse Deus, facta sunt omnia. quapropter, vt neque animæ, ita neque corporis, neque omnino rei vllius creatæ fuit creatum exemplar, sed omnium increata. vt verò imitamenta non sunt ex substantia exemplarium, sed ad similitudinem illorum, ita neque anima facta est ex substantia Dei, sed ad imaginem & similitudinem, vt & totus homo, & aliæ omnes res creatæ, suo quæque gradu, vt bonitas illa, quæ exemplariter erat in verbo, plus aut minus in quamcunque se effudit.

dit. itaque anima rationalis, atque humana mens, multo plus accepit illius bonitatis, quam alię animę, non tamen ex substantia Dei est magis quę illę. atque sapientia illa, quę prior omnium creata esse dicitur, est per quam facta sunt omnia. at verò per intellectualem, & incorpoream angelorum substantiam, nullę res creatae sunt, nisi verò etiam placeat cum Platone & Philone (ambo enim huius sententię sunt) illud colloquium, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, fuisse inter Deum Deorum & minores Deos, hoc est angelos, alloquente illos Deo, atque ad hominis opificium prouocante. Id verò est absurdum, quia cui esset communicata facultas creandi, communicata esset facultas infinita, nulli verò creature infinita virtus communicata est: atque an possit communicari, meritò à Theologis dubitatur, probabiliori sententia negante. Nulla igitur creatura cooperata est cum Deo in creatione. quare superest, ut illud colloquium intra ipsum Deum habitum sit, apud quem erat verbum, per quod omnia facta sunt, & infinita bonitas, seu amor, quo sese effudit per omnia opera sua. Quod igitur ad causam exemplarem attinet, ita habet. neque in tota hac tractatione Moses illius meminit, nisi in his verbis, quibus ad imaginem & similitudinem Dei dicitur factus esse homo. neque vlla idearum, siue exemplarium, creatio, seu genesis temporalis fuit, quidquid Philon velit. Interpretemur ergo, quid sibi velint illa verba in initio huius capitis prescripta. he sunt generationes cœli & terrę, quando creatę sunt, in die quo fecit Dominus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis, antequam germinaret. Aristotelicorum omnium, & partis magnę Platoniorum, opinio est, mundum hunc à Deo factum esse, ita tamen, ut nunquam non fuerit, sed

sed factum esse ab æterno: quod ego antea refutaui, indicans fieri non posse, ut quod factum est, aliquando infectum non fuerit. huic opinioni occurrit Moses, ac ne quis falleretur, putans, & si Deus fecerit virgulta & herbas, ac denique omnia, nunquam tamen non fuisse virgulta ex terra orta, & herbam germinantem, inquit, fecit Dominus omne virgultum agri antequam oriretur ex terra, & omnem herbam antequam germinaret. quasi diceret, fecit Deus hæc omnia in mundi initio, cum antea nunquam virgulta essent orta ex terra, neque herba germinasset. itaque cum antea nunquam extitissent, nisi in exemplari, facta sunt denuo omnia: & rerum omnium species, quę in priori illo seculo, hoc est, in illa æternitate, erant in mundo intelligibili; inuisibiles, visibiles in hoc temporali seculo fecit Deus apparere. quod disertissimè dixit Paulus capite vndecimo epistolę ad Hebręos, his verbis, fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, ut ex inuisibilibus visibilia fierent.

C A P V T T E R T I V M.

Capite secundo Geneseos.

» **E** G I M V S. Omne enim quod vocauit Adam
» animę viuētis, ipsum est nomen eius. appel-
» lauitq; Adam nominibus suis cuncta animan-
» tia. quę verba non videntur oscitanter præ-
» tereunda, oritur enim ex illis, magna illa &
» antiqua dubitatio, an sint rebus sua nomina, eis naturaliter
» congruentia, an nulla sint talia, sed consensione hominum,
» atque ad colloquentium libitum constant omnia. si enim
» suis nominibus appellauit Adam cuncta, videntur habuisse
» nomina

no m n a

nomina antequam appellarentur, alioqui non vocauerit illa
suis nominibus, sed dederit illis nomina. quod si antequam
appellarentur ab Adam habebant omnia, non sunt nata ex
appellatione et usu, sed ex rerum naturis. naturaliter ergo
congruunt rebus sua nomina, non voluntate hominum. in
hanc sententiam videtur multis argumentis ferri Plato in cra
tylo, siue de recta nominum ratione: Huic quæstioni vide
tur esse coniuncta illa alia, an nominibus insita sit vis aliquid
efficiendi, siue boni siue mali, an nihil aliud, quàm signifi
cent. si enim sunt naturales rerum imagines, non sit inopi
nabile posse naturaliter aliquid efficere, vt & res ipsæ. si verò
nihil est verbis cum rebus præter hominum placitum, nulla
illis inesse vis naturalis potest, siue facultas. si igitur indicari
possit, vim inesse verbis aliquid efficiendi, indicatum etiam
putari oportet, esse ea naturaliter coniuncta rebus, signifi
careque non ex placito solum, sed naturaliter. habere autem
verba vim talem, authoritate medicorum eorundemque phi
losophorum præstantium, constare videtur posse: qui, vt
pharmacis, ita etiam verbis quibusdam, ad quosdam mor
bos vt iubent: neque verbis solum prolatis, sed & scriptis,
ægroto alligatis, aut suspensis. Plinius lib. 28. naturalis histo
riæ cap. 2. quæstionem hanc disceptans, multa narrat ad hanc
partem pertinentia, velut Vlixem (narrantem homero) proflu
uium sanguinis, vulnerato femine, inhibuisse carmine: Theo
phrasto autore sanari ischyadicos carminibus: autore Caro
ne, luxatis membris auxiliari carmen: Marco Varrone, po
dagricis. Aëtius lib. 8. cap. 50. ita inquit. ad educationem co
rum quæ in tonsillas deuorata sunt, statim te ad ægrum des
dentem conuerte, ipsumque tibi attendere iube, ac dic, Egre
dere os, si tamen os, aut festuca, aut quidquid tandem ex
stet, quemadmodum IESVS CHRISTVS ex sepulcro La
zarum

zarum eduxit, & quemadmodum Ionam ex ceto. atque ap
præhenso ægri gutture dic, Blasius martyr CHRISTI di
cit, aut ascende aut descende. Tralianus incantationes plu
rimum posse iuuare asserens, cap. 4. lib. 9. autoritate Galeni
suam sententiam confirmat, ita dicens. præterea etiam di
uinissimus Galenus, qui ne esse quidem incantationes puta
uit, longo tempore multoque usu plurimum ipsas posse de
præhendit. audi igitur verba ipsius, quæ de medica Homeri
tractatione reliquit. habent autem ea in hunc modum. non
nulli igitur putant, incantationes auicularum fabulas esse
per similes, quemadmodum ego quoque diu existinaui, tem
poris autem processu ab ipsis, quæ euidenter apparent per
suasus sum, vim ipsis inesse. nam in percussis ab scorpio ad
iumentum sum expertus, nihilo autem minus in ossibus
gutturi infixis, quæ incantatione statim expuebantur. ac multa
præclara singulæ habent incantationes, cum institutū conse
quuntur. hæc Tralianus ex Galeni lib. quilibet nunc non ex
tet, extitisse tamen verè, autoritate Traliani cōprobatur. Extat
quidem in Galeno adscriptis libellus quidam de incantatio
ne. is verò non est genuinus, tamen est alicuius non contem
nendi auctoris. apud Quintum serenum legimus inscriptam
modo quodam certo vocem hanc Abracadabra, & carta li
no inclusa, atque colo suspensa, sanare hemitriteum. multa
alia huiusmodi occurrent scripta & apud Græcos, & Latinos,
atque apud Arabes medicos. Iam verò inter vulgares nihil
magis usu receptum, quàm quibusdam recitationibus (His
pani vocant ensalmos) morbos quosdam, aut etiam omnes,
curari. videtur autem hoc ita se habere, vel hoc argumento,
quod si verba quædam sunt noxia, aut etiam mortifera, pos
sint etiam esse alia salutaria. at verò omnes homines viden
tur, naturaliter timere maledictiones, & imprecationes: &
I venefici

venefici vtuntur diris carminibus. multa quæ passim narrantur exempla morborum, per imprecationes, fascinationes, venefica verba, & alia eiusmodi, illatorum. possint ergo & medici uti verbis salutaribus, ac benedictionibus, non minus quàm pharmacis ad morborum curationes. si igitur verba vim habent efficiendi quippiam, velut ignis urendi, non sint tantum ex colloquentium placito, significantia id quod quispiam cogitet, sed naturam quampiam habeant communem cum ipsis rebus, ob quam, & ipsis congruant naturaliter. his argumentis censent plurimi (in quibus Platonem etiam pono) non temere his vocibus has, illas illis significari, sed naturaliter nomina rebus aptari suis: Non tamen omnia æquè, neque quæcunque: neque enim Hispana, neque Gallica, neque verò Latina, neque Græca quæcunque, sed ut Plato censet citato Homero, quibus loquuntur Dij: & ut alij, primæ illa, quibus Adam putatur esse usus, hoc est, hebræa, eam ob causam dicunt, in Ecclesiasticis hymnis retineri semper verba quædam Hebræa, ut, Alleluia, Osana, Sabaoth, Epheta, & alia eiusmodi. quæ sanè (dicunt) verterentur etiam in Latina, ut alia omnia, nisi vis quædam & efficacia illis naturaliter inesset. hanc sequuti sunt sententiam magi, quorū princeps putatur fuisse Zoroastes rex Bactrianorum, Nini contemporaneus, qui quæ naturalem esse suam magiam contendunt, & inter Hebræos vocati Cabalistæ, qui suam doctrinam iactant à secretioribus Dei reuelationibus fuisse deriuatam, promittunt se verbis & characteribus miraculosa quædam opera edituros. videtur autem his fidem etiam facere, de incantationibus, seculis omnibus concepta opinio. Si enim (ut ex Atali sententia narrat Plinius) prolata hac voce, duo, visus scorpio cohibetur, ne vibrare ictus possit. si (ut ait poeta) frigidus in campis cantando rumpitur anguis

qui

qui possit negari naturalis verborum vis? aut cur non poterunt rectè, apud omnes gentes adhiberi salutare incantationes aduersus morsus rabidorum canum, & venenatorum omnium ictus, atque adeo aduersus ipsas feras? Neque verò vanum esse videtur, quod de incantationibus fertur, siquidem Psalmo. 57. ita cecinit regius vates. furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturant aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Ecce ut diuino oraculo confirmari videatur, vis, & facultas incantationum, & incantatoris sapientia, & calliditas serpentis obturantis sibi aures, ne audiat vocem incantatoris. adeo igitur naturalis est verborum potentia, ut etiam ab irrationalibus naturaliter agnosceatur, atque aduersus eam naturaliter sese muniunt. constat verò aduersus noxas, quæ naturales non essent, non fuisse naturam beluas armaturam, neque daturam instinctum, quo se ab illis tuerentur. Hieremias quoque cap. 8. ita scripsit. Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio. videtur autem comminatio hæc innuere, alijs serpentibus esse incantationes. hanc sententiam videtur etiam iuuare autoritas ecclesiæ, quæ iubet exorcistas uti conceptis verbis, quasi illis, demones fugandi, virtus quædam præcipue insit. quo etiam spectare dicat quis illud Euangelij, In nomine meo demonia eijcient. non enim iam in ieiunio solum & oratione dicit, sed in nomine meo, quasi ipsa nominis IESV prolatio, efficaciam habeat ingentem. præterea illa crebra recitatio, qua Ecclesia, & fideles singuli vtuntur: illæ, nunc ter, nunc quinquies, nunc quinquagesies, nunc pluries repetitæ salutationes Angelicæ, aut dominicæ præces, quid aliud innuunt, quàm in ipsa verborum Sanctorum recitatione, vim quandam esse animæ salutarem? alioqui si

I 2 non

beluas

non ob ipsorum verborum vim, sed orandi Deum gratia recitarentur, quorsum recitarentur eadem pluries? videtur ergo his omnibus argumentis fieri, inesse verbis ipsis vim quamdam naturalem, partim noxiam, partim salutarem, idque nunc corporibus, nunc animabus, nunc utrisque, atque ita analogiam habere cum rebus quarum sunt, quod prescripta Geneleos verba innuebant. Verum etsi tam multa congerant vani & superstitiosi, magi, & Cabalisticæ, & qui se putant diuinissimos, Platonici, falsum est prorsus, & ab omni ratione alienum, vim esse per se ullam verbis, aut aliam, quam significandi ex hominum placito. Nam, ut eidem, cui illi, viæ insistant, si verbis ipsis nihil est commune cum rebus, neque ipsa quippiam sunt aliud, quam ita diuerberatus aer, neque alia causa est, qua hæc has, illa illas res significant, quam hominum, ab eorundem voluntate profecta, consuetudo, nulla vis esse potest nominibus per se. Quid autem aliud est loqui, quam per quasdam linguæ motiunculas, res quasdam innuere, ut inter colloquentes constitutum est? nimirum, ut quidam (multi præcipue) consueverunt, suas sibi mutuo cogitationes aperire varia digitorum motitatione. hoc solum interest, quod lingua, accommodatissima est omnium nostri corporis partium, ad significandum quod mente conceptum est, ob illam mirabilem mobilitatem, & quia in ipsa via spiritus posita, eius diuerberatione, sonitus edit multiplices, auditui hominis, etiam eminus, occurrentes. itaque est hæc particula paratissima, ac maxime idonea, cui homines demandent munus innuendi inuicem, quæ mente conceperint: quia nulla tot, tamque varias motiunculas subire potest, eaque sola voces effingit multiplices, unde & aspectabiles, & audibiles nascuntur differentie. neque quidem casu factum est, ut lingua ad hunc usum extiterit accommo-

data,

data, sed ipsa natura ita est comparata, mollis scilicet, ac substantia volubilis, multis ad radicem musculis prædita, superposita laryngi, supposita palato, circumsepta dentibus, ut expiratum per laryngeni aerem excipiens, & ad palatum & dentes multifariam allidens, posset multiplices edere sonitus, quibus pro suo arbitratu, posset homo homini significare, incognoscibiles alioqui cogitationes. accommodatior ergo multo est ad innuendum lingua, quam manus, aut pes, aut vlla alia particula. velut autem, utcumque tu moueas digitos, nihil intelliget alter, nisi inter ambos conuenerit, ut hæc motiuncula huius, illa illius rei nota sit, ita neque utcumque crepas ore. neque enim Hispanus Gallum, neque hic Germanum, neque ille Arabem, neque Latinus Græcum, neque Græcus Hebræum, loquentem intelligit. quia, scilicet, non sunt docti eundem sermonem. nimirum sermo non constat natura, sed consuetudine. alioqui ut est omnibus gentibus vna eademque natura, esset idem sermo: sed non ita est, quin potius multiplex, ut & consuetudo. falsum enim ac ridiculum, quod sibi quidam philosophiæ ignari persuaserunt, si quis ab infantia nullum omnino doceretur sermonem, futurum ut loqueretur Hebraicè, sermonem scilicet, innatum hominibus. Nam si sine doctore, ut alia quamplurima, innasceretur sermo iste hominibus, innasceretur profecto, etiam si alium sermonem discerent, essentque omnes duplicis sermonis. Si enim sermo quem prius homo didicit, non prohibet quominus discat alium denuo, sed sciunt multi bisfariam, trifariam, aut etiam quadrifariam loqui: multominus prohiberi posset qui ex ipsa natura pulularet, ab eo qui esset comparatus studio. quin potius, si vllus sermo hominibus esset naturalis, non possent esse ad alios dociles. quia quod intuitus manet, prohibet extraneum. ut ergo natura fecit hominem

nem prorsus inertem, ut esset ad omnes artes habilis, necesse est, fecerit omni sermone carentem, ut possit omnes discere. videmus verò plures homines, ad alios multos sermones habiliores, quam ad Hebræum. quod quidem nullatenus fieri posset. nam in id quod naturale illis est, sponte feruntur res omnes. Ex dictis igitur constat, loqui quidem naturale esse hominibus, quia natura, ut ex ipsa linguæ formatione cognouimus, in hunc usum eam destinauit. hoc autem aut illo sermone uti, studio ac doctrina euenit, & ipsa quidem idiomatica, usu ac tacita consensione hominum, nata sunt: præter septuaginta illa, quæ ad turrim babel, in diuisione linguarum orta sunt, quorum Deus ipse voluit esse auctor & doctor, non quod illa potius, quam quæ deinceps usu extiterunt, cognationem ullam haberent cum natura, sed quod ad breuem & expeditam distributionem gentium, expediret esse multilingues. dilexit verò Deus, quæ ipsi placuit. itaque cum hominum vitæ nihil posset esse utilius, neque iocundius, quam suas sibi inuicem cogitationes communicare, neque quidquam magis naturale, quam scientiæ desiderium, & scientia comparetur docendo ac discendo: docere verò ac discere non contingat aliter, quam conceptionum mentis communicatione: ipso naturæ impulsu feruntur in loquelam. quia, ut indicatum est, nulla neque potior, neque faciliior, excogitari potest ratio inuendi. inuenerunt igitur primùm loquelam, quò verbis significarent animi conceptiones. deinde, quia sermo haberi non poterat, nisi ad præsentem, ac statim ac emissus est, effluit, excogitata scriptura est, quasi verba missilia, & permanentia, quibus & cum absentibus, atque adeo cum posteritate loqui contingeret. loqui, inquam, hoc est verba illis significare, ac sermonem præsentare. quoniam enim scriptura, inuentione posterior est,

est, loquela, sit ut loquela per se significet omnes conceptiones, & scriptura loquelam. nimirum hæ duæ Scripturæ, homo & anthropos, eandem rem significant, sed non per eandem vocem, lectæ enim diuersum admodum sonant, per diuersas enim voces significant eandem rem, & ingerunt menti eandem notitiam. velut etiã per diuersas Scripturas significari potest eadem vox, ut per has, anthropos & ἀνθρωπος eodem igitur modo habent scripturæ ad voces, quo voces ad cogitata. Atqui, neque hic ordo, ut sermo discatur ante scripturam, atque proinde scriptura per vocem significet, potiusquã vox per scripturam, necessitatem habet naturalem, ita ut nullatenus possit contrari fieri, Sed ob facilitatem potius ita euenit, & quia citius sunt homines nullo sensu orbiati, habiles ad loquendum, quam ad scribendum. posse verò omnino contrari fieri, aperte indicauit Petrus Pontius, Monachus Sancti benedicti, amicus meus, qui (res mirabiles) natos surdos docebat loqui, non alia arte, quam docens primùm scribere, res ipsas digito indicando, quæ characteribus illis significarentur, deinde ad motus linguæ qui characteribus responderent, prouocando. itaque, ut audientibus à loquela, ita auribus captis, rectius incipitur ab scriptura. neutrum igitur habet necessitatem naturalem. Sed videtur ex rei natura esse eadem ratio sermonis & scripturæ, præter maiorem loquendi facilitatem, in ijs qui omnibus sensibus utuntur. qui verò carent auditu habere possint scripturam loco sermonis. acceditque illis rerum diuinarum notitia ex visu, ut alijs ex auditu. cuius ego rei testis sum, in discipulis illius amici mei. Itaque est sermo, velut scriptura effluens, & scriptura velut Sermo manens. at verò scribendi, nullam rationem constare natura, Sed usu & arte, manifestum est. nam neque cuiusque hominis est scribere, neque hominum omnino fuit semper, sed post aliquot

quot mundi secula excogitatum, diuersum admodum apud diuersos, ubiq; magno labore discitur. ita igitur de loquela & uerbis censere consentaneum est: nulla scilicet uerba significare aliter, quam ad libitum, eorum qui primum eis usi sunt. quod (si nihil aliud) ipsa idiomatum mutabilitas indicat. nullus enim est, qui non, uel in suo seculo, uideat, ubique gentium quædam uerba antiquari, quædam nouari, ut facile sit intelligere, nisi scripturæ beneficio seruata essent, nullum omnino uerborum quibus antiquissima secula usa sunt, suam significationem fuisse retenturum. non igitur eorum significationes natura constant, sed usu. nam præter dicta, res omnes ab eisdem Seruantur causis, à quibus fiunt, seruantur uerò significationes uerborum omnium, usu, alioqui per obliuionem periturae, igitur & natae sunt ex uoluntate utentium, non ex natura. neq; quidem obstat, uerba quædam, quibusdam rebus, ob quasdam causas, tributa esse (quod maximi facit socrates in eratilo) ut homo quia ex humo, & *φάν* quasi *φάν* *φάν*. nam deriuatiua deducuntur exprimitiuis, ipsa uerò primitiua, & simplicia, non alia ex causa significant res quarum sunt, quam ex placito auctorum. igitur & deriuatiuorum & cōpositorum significationes, referuntur ad uoluntatem utentium. quin & illa etiam nomina, quæ ob similitudinem quandam sonitus conficta sunt (grammatici uocant onomatopœiam) ut clangor, tinitus, bombus, *βρόγχος* significant ad libitum utentium. quia si illa eadem nomina tributa essent rebus longe diuersis, aut illis eisdem rebus nomina longe diuersa, valeret colloquentium usus, nulla neq; similitudine, neque dissimilitudine obstante. itaque & uoces omnes & scripturæ significant ad libitum. quapropter & ipsa natura nullam vim habent significandi, nedum efficiendi quippiam: sed significant solum, quia ita conuenit inter colloquentes

loquentes, plures, aut pauciores. Nulla igitur naturalis ratio est, qua uerba aut characteres possint morbum inferre aut sanitatem, aut aliud quippiam efficere, eorum quæ magis pollicentur, & cabalistæ. quod si quædam nomina Hebræa, in Sacris hymnis retinentur incommutata, id quidem non fit, quod Deus Sabaoth, uerbi gratia, maius quippiam sit, quam deus exercituum, Sed (ut Plinij utar uerbis) externa & ineffabilia uerba audientium animos magis mouent, semper quidali immensum expectantes, ac dignum deo mouendo. itaque facit id ecclesia, ut peregrinarum uocum recitatione, magis animus inflammetur, quia uulgares faciliè contemnuntur. quo etiam fortasse consilio sanctissimus Papa noster Gregorius decimus tertius, prohibuit horarias preces vulgari sermo ne recitari, ne scilicet uulgares uoces vulgus contemnat, quod inuiditas solet demirari. hanc uerò esse causam retinendi eas uoces, non quod hebræe sint, constat, Si quidem & græcæ retinentur quamplurimæ, ut Chiryc Eleyson, o Theos, Athanatos. Isechyros, & alia eiusmodi. ce rē nihil hoc aliud est, quam, quod sancta ecclesia, omni ratione curat, secundum hominum conditionem, nos ad pietatam, & rerum diuinarum estimationem prouocare. alioqui uerbis ipsis nulla naturalis vis inest. Quapropter incantationes uanæ sunt, ac superstitiosæ, quæque de illis narrantur, falsa aut maligna: maligna dico, quæ cacodemonis interuentu fiunt: falsa, quæ cum non fiant, delusa, sibi persuadet vulgi credulitas. falsum est igitur, cantando rumpi angues: falsum quoq; eos sibi obturare aures, ne audiant, quod uel Plinius per derisum narrat dicens, non pauci etiam (credunt scilicet) serpentes ipsas incantari, & hunc unum illis esse intellectum, contrahi que marforum cantu. Merito ergo illa impostura damnatur diuinis oculis,

culis, & interdicatur fidelibus. deuteronomi decimo octauo
 » ita habetur. Quando ingressus fueris terram, quam dominus
 » Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illa-
 » rum gentium, neq; inueniatur in te qui lustret filium suum,
 » aut filiam, ducens per ignē, aut qui ariolos sciscitetur, aut
 » obseruet somnia, atque auguria. neque sit maleficus
 » neque incantator, neque qui pythones consulat, neque
 » diuinos, & quærat à mortuis veritatem. omnia enim hæc
 » abominatur dominus, & propter istiusmodi scelera dele-
 » uit eos in introitu tuo. Itaque abominatur dominus incanta-
 » tiones, *iuxta* lustrationes filiorum, & pythones. usque adeo, ut
 » ob eas dicat se deleuisse illas gentes. rursus paraly pomenon.
 » 2. cap. 3. manasse crimina ita recensentur. maleficus artibus
 » inferuebat, habebat. Secum magos & incantatores, multaque
 » mala operatus est coram domino. Isaia. 47. venient tibi (allo-
 » quitur babilonem) duo hæc subito in die una, sterilitas & ui-
 » duitas. vniuersa uenerunt super te propter multitudinem ma-
 » leficiorum tuorum, & propter duriciem incantatorum tuo-
 » rum vehementem. hæc Isaias. Si uerò vis talis data esset uerbis
 » à Deo, non esset profectò incantatorum ars abominabi-
 » lis ipsi, magis quàm medicina. uelut enim incantator
 » nunc utitur incantationibus aduersus morbos & uenena:
 » nunc ad maleficia: ita & medicina, nunc componit medica-
 » menta salutaria, nunc deleteria. non tamen proinde medi-
 » cina est Deo abominabilis, sed gratissima: quoniam scilicet
 » possumus ea utiliter uti. quandoquidem igitur incantatio est
 » Deo abominabilis, naturalis non est, sed, ut dixi, uana, aut
 » maligna. Res ergo iam exigit, ut interpretemur carmina illa
 » psalmi. 57. quæ in subsidium, incantationum citata sunt. In-
 » ter alios Philosophandi modos quibus antiquitas ad notan-
 » dum hominum mores, usa est, non fuit in postremis, qui per
 » con-

confictas quasdam fabellas, aliud quiddam allegoricè signi-
 ficabat. quem tenuerunt Æsopus, & Cyprius, & Libycus,
 & alij multi Philosophi & Poetæ, inter antiquos; inter iunio-
 res quoque, omnes qui emblemata scripserunt. multa ve-
 rò, quæ ab antiquissimis illis, ad inuendum figuratè aliud
 aliquid, conficta sunt, incautè sunt accepta à posteris, & eo-
 rum sanè nonnullis eruditissimis, quasi simpliciter, ac sine
 vlla figura, dicerentur. velut, inquit Æsopus, castor præ-
 ter cæteros quadrupedes in aqua durare fertur, & eius genita-
 lia ad artem medicam vtilia esse. hic ubi videt se à venatori-
 bus captum iri, ipse sibi genitalia præcidit, atque in sequen-
 tes proijciens, hoc modo euadit incolumis. hæc conficta sint,
 ad significandum, hominibus, prudentes si esse velint, pro
 adipiscenda salute, nullam esse habendam rationem fortu-
 narum: non defuerunt plurimi, qui affirmarent, eam esse,
 reuera, castori à natura inditam prudentiam. Ita etiam fa-
 ctum est in fabula de serpente & incantatore. cum enim an-
 tiquitus conficta esset, ad arguendam impietatem eorum, qui
 à veritate auditum auertunt, nollentes, neque consilijs neq;
 exhortationibus, ac multo minus reprehensionibus aures præ-
 bere, non defuerunt qui opinarentur, id quoque esse verum,
 eamque esse serpentis naturalem versutiem. verum re, ut ha-
 bet, intellecta, planeque perspecta, dicit Philosophus, homi-
 nem qui in naufragij periculo, merces vestesque, & omnem
 lupelectilem, mittit in mare, similem esse castori præciden-
 ti sibi testes, cum vrgetur à venatoribus. qui tamen Philo-
 sophus arguendus non est, quòd affirmet, castorem sibi te-
 stes secare. non enim affirmat, sed per moralem fabulam do-
 cet homines prudentiam. tale etiam est quod in Psalmo fecit
 Dauid, scilicet interpretatus est parabolam, ad arguendam
 pertinacem intemperantiam eorum, qui audire recusant ve-
 ritatem,

ritatem, neq; quidquam audire sustinent, nisi quod ad suam voluptatem spectat, pruriētes auribus, & ad sua desideria coaceruantes sibi magistros. fabulę itaque moralis, seu parabolę interpretationem, continent dicti Psalmi carmina. nimirum intemperantes homines sunt similes serpentibus, quia obturāt aures suas, ne audiant voces incantatoris sapienter incantantis, hoc est, contionatoris qui docet veram sapientiam, & per hanc incantationem, incantat morbos animi. neque verò in hoc solum scripturę loco, sed in multis alijs occurrunt morales fabulę seu apologi seu parabolę, seu vtcunque vocare lubet, quę allegoricę aliud innuunt, quàm litera sonet. quinimo nullus est modus utilis philosophandi, eorum qui ab hominibus ad componendos mores excogitati sunt, qui non reperiatur exactius in sacris. quis enim vnquam acutius, aut eloquentius vsus est fabula, quam Ioatham ad sicheinitas ex montis vertice (narratur cap. 9. iudicum) ubi non solum inducit loquentes beluas, vt Æsopus, sed etiam arbores, dicens. ierunt ligna vt vngerent super se regem, dixeruntq; oliuę, impera nobis, quę respōdit, nunquid possum deferere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur & homines, & venire vt inter ligna promouear? dixeruntq; ligna ad arbore ficum, veni & super nos regnum accipe. quę respondit eis, nunquid possum deferere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire, vt inter cętera ligna promouear? loquutaq; sunt ligna ad vitem, veni & impera nobis. quę respondit eis, nunquid possum deferere vinum meum, quod letificat Deum & homines, & inter cętera ligna promoueri? dixeruntque omnia ligna ad rhamnum, veni & impera super nos, quę respondit eis, si uerē me uobis regem constituitis, uenite, & sub umbra mea requiescite. si autem non uultis, egrediatur ignis de rhamno & deuoret Cedros

Cedros libani. Significatur uerò his uerbis, iniqua promotio abimelech in regem. Sunt alia his similia exempla, quę tamen præteriens, redeo ad pensum. Reprehendit itaque, vt dixi, Dauid, duriciem ac pertinaciam eorum, qui non sustinent audire exhortationes, interpretatione allegorica moralis fabulę, quam antiquissimi Philosophi ad increpationem hominum, confinxerant. Vocari uerò incantationes, disputationes atque exhortationes prouocantes ad uirtutem, etiam à Philosophis, uidere possis in charmide, seu dialogo de temperantia, ubi Socrates narrans quę audierat à quodam medico Thrace, hæc scripsit. Animę uerò medelas esse dicebat incantationes quasdam: eas præclaris rationibus contineri, quibus animę temperantia tribuitur, quę inserta, atque præsentē, facile esse sanitatem capiti, totique corpori tribuere. ille igitur cum medelam incantationesq; doceret, iussit ut nullis precibus motus, alicui contra capitis dolorem remedium adhiberem, nisi prius animam incantationibus ipsis purgandam commisisset. his uerbis manifesta satis est sententia Socratis, morbos corporis non curari incantationibus per se, sed morbos animi. Sed & uocari eos homines, qui magnis animi morbis teneantur, nominibus beluarum, consonum est dictis philosophorum. Siquidem Plato (allegoricę fortasse alludens ad illud Psalmi 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. & ad illud Prouerbio 28. Leo rugiens, & Ursus esuriens, princeps impius) in calce dialogi de natura (præter plura quę decimo de republica, siue de legibus, habentur) ita reliquit scriptum. Auium autem genus ex nostro ita est aptē formatum, vt propilis pennas acciperet. in hoc illi homines transeunt, qui simplices & innocentes cū sint, leues tamen sunt, & frustra in rebus

rebus sublimibus curiosi, quique adeo fatui sunt, ut oculorum iudicio confisi, hæc, altissima quæque firmiter demonstrari posse non dubitent. gressilium verò ferarum genus ex his natum hominibus, qui a philosophia penitus alieni, ad cælestia nunquam penitus oculos erexerunt, cōque volutionibus illis quæ in capite peragi solent, nunquam vti sint, sed illas animæ partes sequuti, quæ in ventre & pectore dominantur. ex his utique studijs anteriora membra & capita, ob ipsam cognitionē humi penitus defixerunt, in longum productum, ac diuersum corporis verticem tenuerunt: quandoquidem ibi propter desidiam singulorum collisi sunt, & fracti circuitus, & ideo quod quatuor pedum, ac etiam plurimum est instituta figura, & insipientioribus Deus, maiorem, ex pedibus multis, atque progressu, occasionem præstet, per quam magis etiam deflectantur ad terram. eos autem qui horum insipientissimi erant, corpusq; in terram penitus prosternebant, quasi nihil ultra pedibus opus foret, in corpora carentia pedibus, & humi serpentina permutauerunt. His, & alijs quæ deinceps sequuntur, verbis, Plato differit, homines per animorū vitia transire in corporum diuersa genera. quod plerique allegoricè dictum existimant. si verò id dicit allegoricè, quod similes facti sint illis, constat beluarum nominibus aptissimè significari homines insipientes, & improbos, atque adeo serpentium omnium nequissimos, qui ne audire quidem sustinent sapientium consilia. hinc igitur haud dubie nata est illa moralis fabula, ad quam alluditur in Psalmo, serpentem obturare sibi aures, ne audiat verba incantatoris. Reuera autem incantationes nullam vim habent aduersus naturales feras, aut serpentes, sed aduersus homines, qui ob ferinos mores, illis nominibus appellantur: neq; aduersus corporis morbos per se, sed animi. Atqui, nullus est, ex plebe,

qui audiens Orpheum, sua cythara solitum, serpentium & ferarum omne genus ad se trahere, non intelligat, illum suis poematis, feros homines, & seorsum deerrantes, velut cicurasse, atque ad humanam societatem, & oppida allexisse. cum has veritates sapientes fabulis obumbrarent, insipiens vulgus non intelligens, in opinionem de morbis per incantationem curandis, & fugandis aut necandis feris & serpentibus, lapsus est. impostores verò & circulatores, & videntes in sua commoda indocti vulgi credulitate, multa se facere huiusmodi profitentur. re vera tamen incantationum ad solos morbos animi vis est per se: atque ad hos curandos eis vtitur ecclesia, cantionibus scilicet, & recitationibus precum pluries repetitis, velut euoluendis vocatis rosarijs, & recitandis, ac canendis hymnis, & horarijs precibus. nimirum, his pro more Ecclesiæ faciendis, præstatur obsequium Deo, & auocatus ab alijs rebus animus, ad illum liberius euolat. ea verò vis non est verborum materialium, neque characterum, sed quia rerum Sanctarum sunt. ut neque ipsum sanctissimum nomen, I E S V, quod ad omnia est efficacissimum, vim eam habet materialiter, sed quia Deum significat Salvatorem. de exorcistarum etiam verbis perinde dicendum, non esse scilicet vim fugandi demones in illis, qua res quædam sunt, aut ita sonant, aut talibus descripta figuris, sed quia ita significant. neque ea quidem verba fugare, torquere, aut premere demones vi vlla naturali, sed Dei concursu, cui placuit, in bonum hominum, ad fugandam hanc pestem, ita inuocari, & vim talem initiatis impertiri. ex his autem omnibus non fit, ut vlla vis naturalis sit verbis, neque ut aliud quippiam possint, quam significare, atque id ex hominum placito. quapropter, si magi Pharaonis insusurrendo aliquid, aut characteres aliquos describendo (ut nunc quoque qui se magos

magos profitentur, & inter Iudæos Cabalistsæ) fecerunt colubros & Ranas, & dæmonum scientiam, arcana quædam naturæ, potiusquam ad verborum vim ullam, refferri debet. quid quod tot, tamque docti medici, quin & Galenus ipse, alioqui adeo rigidus Philosophus, affirmant tot morbos verbis quibusdam, & incantationibus cedere, idque sibi esse longo experimento confirmatum? certè ut ex ignoratione veri Dei, retenta solum incerta quadam diuini cultus recordatione, nata est idololatria, ita ex ignoratione moralium incantationum, quas fabulis obumbrauerant antiquissimi sapientes, retenta tantum nominis memoria, natæ sunt istæ superstitiosæ incantationes, atque hoc, cum alijs multis, errore disseminato, vti sunt homines sæpe incantationibus aduersus morbos, atque adeo confidentius non rarò quam medicamentis. accedit, quod aliquando leuissimis hominibus, & qui admittunt incantatores, utilis quodammodo est sua credulitas, quia (ut inquit autor libelli de incantatione, qui est inter Galeno adscriptos) quando mens humana (hæc sunt ipsius auctoris verba) rem amat aliquam, licet naturaliter non iuuatiuam, sibi eam prodesse certificat. ex sola autem mentis intentione corpus res illa iuuat. verbi gratia, si quis incantationem sibi prodesse confidat, qualiscunq; sit, cum tamen iuuat. hæc ille, quibus verbis innuit, incantationes aliquando prodesse ad pellendos morbos ob confidentiam infirmorum nimirum ut timor & mæsticia, ac desperatio, plurimos morbos augent, & ægrotos lædunt, ita confidentia & alacritas plurimos subleuant, & ipsa imaginatio per eos animi motus morbos tollit, aut saltem minuit, aut, cum minime, in eis qui vehementissimè confidunt, opinionem efficit sanitatis. verum hanc incantationum utilitatem, constat ex accidenti esse, ob affectus animi, eius qui curatur, non per naturalem

ralem verborum potentiam. nonnulli ergo ob inscitiam, verè ac per se vtilis esse putantes: nonnulli verò etiam docti, & periti medici, hoc ægrotorum stultitiæ concedentes (velut qui insaniam curant) incantationibus vti permittunt, etsi eas per se nihil posse certò sciant. Nomina itaque nihil habent cum rebus/præter significationem, quæ ex solo consensu, manifesto, aut tacito ipsorum hominum nascitur, neque sunt nomina rebus alia ratione sua. Adam verò dicitur appellasse res nominibus suis, idest proprijs & maximè congruentibus, non omnes, sed viuentes, ut animalia omnia. quia, ut qui linguæ hebrææ sunt periti optimè norunt, indidit illis nomina, quæ proprietates & naturas eorum maximè exprimerent. quæ nomina constat deriuata esse ab alijs primitiuis, quæ ad placitum Adæ sunt rebus data, & posteritatis consensu recepta, atque huc vsque, vsu, & Sanctarum scripturarum beneficio, seruata. de fascinatione seorsum diceretur alio loco.

CAPVT QVARTVM.

Ex capitibus primo & secundo Geneseos & trigésimo septimo Ezechielis.

VM natatiliū, volatiliū, reptiliū, & progrediētium, irrationalium tamen, animalium creationem narraret Moses, his vltus est verbis. Dixitque etiam Deus, producat aqua reptile animæ viuentis, & volatile super terrā, sub firmamento cœli. & rursum, Dixit quoque Deus, producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta,

L &

& reptilia, & bestias terræ secundum species suas: cum tamen
ageret de hominis creatione, inquit, formauit igitur Do-
minus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem
eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viu-
entem. quæ verba magnum continent naturæ arcanum: indi-
cant enim aperte, illud quod tantopere inter Philosophos
controuersum est, hominis animam non esse eductam ex
materiæ potentia & fecunditate, velut animas irrationalium,
sed extrinsecus accessisse, naturæ immaterialis participem:
non quidem nascentem intrinsecus ex materia, sed diuina vi
extrinsecus in illam immerfam, & mirabili quodammodo
et alligatam: & substantia quædam cum sit incorporea, po-
tens per se subsistere, factam esse corporis formam. hac de
re dubitant multi, in suam perniciem plus satis Philosophi
nisi potius beluas dicere consentaneum magis est, eos, qui
se beluis hac in re præstare, neque intelligunt, neque credunt.
hinc pendet quæstio de nostræ animæ immortalitate, de qua,
etsi in commentarijs, quæ in libros Aristo. scripsi, dictum
mihi satis est, tamen tentandum nunc quoque videre iuxta
presens operis institutum, quantum possit naturalis ratio
consequi, eius quod Deus Opt. Max. hoc loco reuelauit per
Mosem, ut hac saltem ratione, si fieri possit beluini Philo-
sophi à sua impietate incipiant auocari. porro perpendere
oportet hæc verba. Inspirauit in faciem eius spiraculum vi-
tæ, & factus est homo in animam viuentem. His verbis aper-
te indicatur, illud spiraculum quod extrinsecus inspiratum
est, non esse mentem solam, & vim intelligendi, aut in om-
nibus hominibus eandem, ut censent quidam Philosophi,
aut aliam in alijs, quæ superueniat homini iam sentienti, &
habenti animam, sed illud ipsum esse ipsam animam, qua
homo sentit, & viuit, itaque non duas, sed eandem esse in
homine

homine animam, qua sentit & intelligit. nam qua intelligit,
est quæ extrinsecus accessit inspirata, vocat verò eam spira-
culum vitæ, & per eam dicit factum hominem in animam vi-
uentem. tenemur itaque asserere, hominis animam neque
fluxisse ex materiæ potentia, neque ab ea esse inseparabilem,
sed substantiam quandam incorpoream separabilem, & im-
posterum æternam, eandemque esse corporis formam, &
animam qua homo sentit. non tamen propterea tenemur
etiam dicere, eandem esse formam vegetabilem, non enim
Moses more Aristotelico vocat, ea etiam, quæ tantum ve-
getantur, viuentia, & eorum actum animam, sed more
stoico, qui & communi hominum sensui propinquior est,
ea solum viuentia vocat, quæ sentiunt & mouentur, eorum
formam animam, reliqua vocat virentia, & producentia fru-
ctum, ac semen secundum genus suum, non tamen viu-
entia. itaq; Veritas Catholica non cogit nos asserere, ipsam ani-
mam qua sentimus, mouemur, & intelligimus, esse in no-
bis principium vegetandi, nedum & formam actumque pri-
mum ipsarum partiū corporis homogenearum, ut ossium,
carnis, & neruorum, quod plurimi etiam affirmant, putan-
tes absurdum esse in eadem substantia multas formas pone-
re. Ego verò sequutus quod & rationi magis consonum, &
diuinis etiam oraculis, ut ego existimo, congruentius est,
affirmo esse in nobis ante animam formas merè corporales
homogeneorum, quibus ossa carnes & nerui differunt, non
minus profectò (nisi me meis sensibus credere nolunt) quàm
aurum argentum & plumbum: his bene temperatis accede-
re actum quendam perfectiorem: corporalem eum quoque,
& velut naturam quandam meliorem (ita n. placet vocare, po-
tius quàm animam) qua nutriuntur: omnesque hos actus
educi ex potentia materiæ: his postremo accedere extrinsec-

id. n. Vallesio
firmat, si in
modum igitur
Rationalis agens
vniuolum est, &
probat, quia in
effectibus suis
est actus
actionis
magis
est in
magis

cus animam, quæ nobis vim sentiendi & intelligendi præstet. non enim intelligendum est, illud corpus hominis, in quod inspirauit Deus spiraculum vitæ, fuisse statuam, quandam luteam, eamque accessione illius spiritus factam esse carneam & osseam, sed corpus quoddam ex ossibus nervis carne & cute, non quidem aridis, sed floridis ac virentibus, immobile tamen adhuc & sensus expers: & hæc, accedente spiritu recipisse. Indicat id visio Ezechielis c. 37. cum enim vellet ei Deus ostendere resurrectionem mortuorum, dimisit in medio campi pleni aridis ossibus, quibus non statim accessit spiritus, qui virorem & reliqua omnia præstaret, sed primum quidem accesserunt ossa ad ossa, vnumquodque ad iuncturam suam, & super ea nervi & caro ascenderunt (virescentibus scilicet iam partibus) & extenta est eis desuper cutis, & adhuc spiritum non habebant, usquedum ingressus est in ea spiritus, & reuixerunt, & steterunt super pedes suos. Itaque esse ossis, nervorum, & carnis, & cutis & earum partium viror, non præstatur ab spiritu qui extrinsecus accedit, atque immortalis est, sed à formis corruptibilibus & merè corporalibus, quæ ad animam quidem rationem habent dispositionum materiæ, & ob id animæ accessione, non tolluntur, sed simul cum ea manent, hac in re seruientes illi, quod seruant, quam ea desiderat, in corpore temperiem, & formationem. Si autem hæc sententia diuinis eloquijs est consona, cur non putetur etiam esse consona rationi? Cur velimus miseros Philosophos à fide catholica deterrere, plusquam veritas ipsa postulet imperantes credere? nihil enim est quod eos adeo conturbet, quam substantiam separabilem & incorpoream, esse actum corporis. nam actus rei est ipsa rei essentia, seu ipsum quod quid erat esse rei. Hoc vero vix intelligi potest, quo pacto sit corporis,

corporis, quod à corpore separabile. conquiescet hæc perturbatio, si his concedimus, animam non esse actum corporis qua corpus, sed qua sensituum & intelligens. non enim anima corpori præstat esse corpus, neque verò osse esse os, neque nutrir, quod materiale etiam est & elementorum imitatur naturam, sed hæc per corporales formas habenti, præstat sensum & intellectionem, quæ spiritalis videtur esse naturæ. neque sanè Aristoteles animam finiens, actum corporis simpliciter esse dixit, sed adiecit potentia viram habentis, quod est, actum esse corporis, non qua corpus, sed qua potest vitales actiones edere. Colligimus itaque ex hoc sacre scripturæ loco duas assertiones, primam esse in nobis animam separabilem, & nunquam interituram: alteram, hanc ipsam esse animam qua sentimus & mouemur. Distinctioris doctrine gratia, utranque seorsum aggrediemur monstrare. Socrates, ut licet videre in Phædone, secundam hanc non vertit in dubium, neque in id usque tempus hominibus vlla subierat dubitatio, an esset in nobis eadem anima sentiendi & intelligendi principium. Aristoteles primus cepit ab anima mentem distinguere, animæ sensum, menti intellectum tribuens, vnde accepta occasione, posteri de ea re acriter disputauerunt, censueruntque quàm plurimi, animam & mentem res esse diuersas numero, alteramque cum homine mori, alteram manere. quapropter, ut dixi, utraq; quæstio erit nobis seorsum examinanda. Primæ quæstionis Socrates duos articulos esse fecit. primum, an anima sit à corpore separabilis: alterum, an sit immortalis, quandoquidem Cebes dubitationem quandam ingessit, dicens, fieri posse, ut anima diuturnior viuaciorque esset quàm corpus, atque aliquando maneret à corpore separata, fuissetque fortasse antequam in corpus mergeretur, non tamen ob id

Cebētis

obid esset omnino immortalis, sed postremò aliquando etiam cum homine moreretur. ob hanc suspicionem Cebētis, Socrates, postquam, ut sibi videbatur, monstrauerat animam diuturniorem esse corpore, & ab eo separabilem, denuo est aggressus monstrare, esse immortalem, atq; geminam quæstionem esse fecit. quanquam ea, re vera, simplex est & vnica. Si enim anima substantia est à corpore separabilis, immortalis etiam necessariò est. nam ortus & interitus naturalis, corporearum tantum rerum sunt. quæ incorporeæ sunt, non habent Physicam compositionem, ac proinde dissolui non possunt, nisi ab eo solùm à quo sunt colligatæ (ut inquit Plato) puta ab ipso Deo. ab eo verò per se, summè bonus cum sit, nihil extinguetur, aut dissipabitur: sed eius voluntate perseuerabunt in æternum, quæcunq; ab eo solo facta sunt. Hæc adeo vera sunt, ut nemo iam sit, quem timor corripiat Cebētis: quòd sibi omnes persuaferint, animam, si semel possit subsistere à corpore separata, merè esse incorpoream (corpus enim nulla ratione esse potest alterius corporis actus) atque adeo immortalem. quare nobis hac de re simplex quæstio erit. atqui Socrates cum geminam fecerit, primam partem, puta diuturniorem esse animam corpore, insufficienter probauit: alteram, puta esse omnino immortalem, ei qui non considerauerit, procedere disputationem posita priori assertionem, videbitur probare etiam sophisticè. nam summa ratio monstrationis primæ inde pendet, quod nostrum scire reminisci quoddam sit. quod, & si probabilitatem quandam præ se fert, falsum esse monstrauit Aristoteles. Iam verò secunda est, quia corpus uiuit per animam, & anima per se, necesse esse animam semper viuere, neque posse mori. Velut quia concreta corpora calida sunt per ignem, ignis verò primò ac per se, necesse est eum semper

per calere, neque posse refrigerari. huic argumentationi, qui ex aduerso assereret animam nullam substantiam separabilem esse, sed formam tantum corporis uiuentis, responderet, negans animam viuere primò ac per se, sed ne viuere quidem, sed esse vitæ causam ut formam, viuere verò hominem per animam, non ut est calidus per ignem, sed ut ipse ignis est calidus per calorem, qui tamen calor calidus non est. qui verò semel recepisset, esse animam substantiam quandam corpore antiquiorem, potentem per se existere, ut videbatur Socrates, cum in eam argumentationem venit, indicasse, cogeretur profectò concedere, hominem viuere per animam per se primò, atque ideo eam mori non posse. meritò ergo diximus, vnicam quæstionem esse hanc, & eius decisionem ex prima assertionem pendere, puta animam hominis esse separabilem à corpore. quod quia à Socrate non satis monstratum est, quòd nostrum discere reminiscendum esse non probetur, alijs rationibus utar, si quæ videbuntur esse firmissimæ, in ijs, quas produxerint iuniores, aut mihi nunc dederit Deus. Certè probabiles rationes sunt excogitatæ quam plurimæ, monstrationi verò proximæ, si quæ, ea est profectò; qua Aristoteles est usus. Si scilicet homo actionem aliquam habet, ad quam nullo corporali organo utatur, eius anima incorporea est, & separabilis. nam constat animam hominis esse eius formam: forma verò cuiuscunque rei est principium & causa actionum omnium eius. ergo anima est præcipua causa actionum omnium hominis, utitur verò organo corporeis ad eas obeundas. si quam ergo habet homo, quæ sine ullo organo corporali agatur, eam operatur anima per se. talis ergo est ea forma, ut possit aliquid agere, etiam si esset sine corpore, si verò agere, & esse, ac viuere, posset sine corpore. Dices fortasse, esse aliquid; quod anima existens

stans in corpore possit facere corpore non utens, tamen extra corpus nihil posse facere, quia ne esse quidem potest. velut ego non vtor cerebro ad pulsus arteriarum, tamen sine capite pulsare non potero, quia neque vivere. Itaque per accidens esse corpus necessarium ad eam actionem, quæ sine organo corporali agatur, ut vivat scilicet anima. Verum hoc de illis tantum rebus dici posse constat, quæ alijs indigent ut serventur, alijs utantur ut operentur: de anima & corpore non ita, sed si anima corpore non eget ut operetur, multo minus ut servetur: & argumentum ita rursus procedit. si aliquid potest agere anima nullo utens corpore, habet in se se, ac præter corpus, naturam & principium agendi illud. omnis autem vis agendi fluit ex aliquo esse, ergo principium aliquod habet in se se existendi, id ergo retinebit etiam si separaretur à corpore: separari enim etiam poterit secundum illud. nam quod anima agit nullo utens corpore, non agit qua forma corporis, forma enim rei non operatur quippiam per se, sed est principium operandi ipsi rei cuius est. si ergo anima agit aliquid per se, qua id agit non est corporis actus, sed substantia aliqua à corpore separabilis, quare & incorruptibilis. erit igitur anima geminæ quodammodo naturæ, quæ corporales & per corpus exercet actiones, forma corporis; quæ spirituales & nullo utens corpore, substantia incorporea separabilis & immortalis. si vero est in anima aliquid immortale, constat ipsam animam immortalem esse, atque separatione corporis tantum privari eis actionibus, quas obit per corpus, velut artifex privatus instrumentis. Propositio ergo satis est evidens. videntur verò, an re vera sit aliqua actio hominis, cuius nullum sit corporale organum. tales certè sunt duæ, intellectus & voluntas. quod ita constat: euenit hominem intelligere atque

cogno-

cognoscere contrarium, ei quod sensus omnes corporales, siue externi siue interni dictant, & velle contrarium ei, quod appetunt corporales omnes potentie: ergo neque intellectus, neque voluntas, ea scilicet, penes quam est liberum arbitrium, est corporalis potentia. nam nulla potentia corporalis dictat, stellam esse maiorem terra: intellectus dictat esse maiorem: ergo intellectus non est corporalis. neque vllus vnquam appetitus corporalis appetere potest dolorem, neque langorem; voluntas hominis sæpe appetit hæc (nam ieiunia & verbera) ergo voluntas hominis non est corporalis. ad intelligendum ergo aut volendum nullo corporali instrumento utitur anima. Porro euenit aliquando disputare de re, separata omni conditione materiali, ut de homine, nulla ratione habita loci, magnitudinis, coloris aut figuræ, aut alterius cuiuspiam conditionis corporalis & sensibilis, ergo potentia quæ id agitur, nullo corporali organo utitur. nam cum cognitio agitur aliquo organo corporali, facultas nihil aliud percipit quàm organi passionem. organi verò corporalis passio, non possit esse sine corporalibus conditionibus. quare neque facultas per eam perciperet, nisi accidentia corporalia: quæ igitur percipit sine corporeis accidentibus, incorporea est. Præterea, adeo videtur evidens esse in nobis aliquam substantiam incorpoream, separabilem, & æternam, ut, vel quia in dubium vertitur, & vocatur in disputationem, necessarium sit ita esse. nam si in nobis nihil esset nisi corporeum & caducum, vnde orta esset nobis ea dubitatio, aut omnino cogitatio de æternis & incorporeis, magis quàm belluis? omnis enim cogitatio, aut ab obiectis orta est, aut interius ex nobis ipsis suppullulat. immortale & incorporeum nihil nobis obijci potest, dum in hac vita sumus. nam & ipsæ spirituales substantiæ, si quando hominibus vo-

M lunt

Superficiis

lunt apparere, corporales species induunt. Si ergo in nobis nihil lateret tale, nullum omnino principium esset cogitandi de incorporeis & æternis. nam finge Deum fecisse ab initio omnes homines sine oculis, quis vnquam disputasset, an color esset fulgor quidā, an superficies extremitas in corpore terminato? vel an color esset visibilis per species quas effunderet, an per facultatem, quæ ab oculis emitteretur? nunc verò disputatur de incorporeis substantijs, & æternis, & de modo quo intelligunt & operantur: est ergo in nobis vis aliqua ea agnoscendi, quæ non potest esse corporea, sed incorporeum aliquid & æternum, cuius præcipuè ea facultas est, & vnde naturaliter suppullulat omnibus gentibus, diuinorum, immortalium, & incorporeorum cultus, & desiderium. igitur haud dubium est esse in nobis mentem immortalem. neq; locus est dubitandi, an Arist. ita putauerit, putauit enim proculdubio. An verò ea mens, & anima, per quam sentimus & mouemur, sint diuersæ, hæc mortalis, illa immortalis, iuxta sententiam Aristotelis, ac re vera, an sint partes diuersæ eiusdem animæ immortalis, id videtur posse in dubium vocari. In qua disputatione ita videtur procedendum. Aut illa mens (si non esset eiusdem animæ, quæ sentimus pars) esset in omnibus hominibus eadem, aut in alijs alia. eadem numero in omnibus, non videtur posse. nam etsi idem homo ponatur in multis locis esse, non tamen poterit, idem cum sit, contraria habere simul, velut vno loco esse albus, alio niger secundum eandem partem, & eodem tempore. tamen humana mens quædam in hoc homine scit, quæ in alio ignorat, & est huic bona, illi mala mens: non est ergo eadem numero. Si verò est unicuique sua, quandoquidem ea nullo corporeo vtitur instrumento, non sit corporis actus, neque sit in homine vt forma in materia, sed vt nauta in naue, vel vt intel-

ligimus

ligimus esse in orbibus cœlestibus spirituales alias substantias. Si verò ita est, homo duo sit supposita diuersa, aliud, illud animal alogum, ex corpore & anima sensitua conflatum, vt equus, & bos, aliud substantia illa per se quidem subsistens. quandoquidem si forma corporis non est, neque corpus est illi materia, sed adest, velut cæcædemon aliquando tenet humanum corpus. non ergo erunt eadem vtriusque, neque totius ex vtroque conflati eadem actiones, neque communes, sed vtrique suæ. sentiet sanè illud animal, intelliget illa mens, homo tamen non intelliget, magis quàm sues, in quos sunt immisi dæmones. hæc autem omnia sunt absurda. non est ergo ita: sed anima illa tota qua sentimus, mouemur, & intelligimus, substantia est incorporea, æterna, & separabilis. habet tamen mirabilem naturam præ alijs omnibus intelligentijs, quòd cum sit substantia potens per se subsistere, potest etiam corpori ita temperato & formato herere vt forma, & per corporalia organa, esse illi principium sentiendi & mouendi: atque intelligit, quæ separabilis, sentit & mouet, quæ forma. quare cum à corpore recedit, illud retinet, hoc amittit. atque ideo, à corpore separata, imperfecta quodammodo est, quia exercere non potest multas earum virium, quas natura habet, sentiendi scilicet & mouendi. sed dices, humanum corpus habet temperiem & compositionem meliorem, quàm aliorum animantium corpora, & ad viuendum accommodatiorem, ergo dum in utero geritur, vbi primùm talem temperiem & compositionem attigerit, orietur necessariò ex materiæ potentia forma sensitua, ita vt necessariò, etsi eo momento Deus nullam rationalem immergeret, esset futurum quoddam animal, idq; perfectius alijs irrationalibus. Si igitur sensitua forma necessariò oritur ex illius materiæ potentia, frustra datur ratio-

M 2. nali

nali animæ pars sensitiva. erit enim otiosa sensitiuarum altera, aut utentur duæ eisdem organis. Certè nisi Deus immergeret in humanum corpus rationalem animam, illud verò nihilominus temperiem & compositionem acciperet talem, oriretur naturaliter forma aliqua sensitiva: nunc verò non oritur, quia eodem temporis momento, quo commodam compositionem corpus consequutum est, inspirat in illud Deus spiraculū vitæ, quod simul sensitiva & intellectiva anima est. eo verò inspirato, materia non profert aliud, ut neq; vlla alia res producit, quod productum inuenit. Itaq; non profert quam proferret formam sensitivam, quia præuenit accedere illud spiraculum vitæ, quod non minus sensitiva anima est, quam quæ ex materiæ potentia oriretur. Monstratum itaque esse videtur animam hominis esse incorpoream, & separabilem, non ex materiæ potentia ortam, sed extrinsecus accedentem, eandemque esse in nobis sentiendi & intelligendi principium, etsi non eodem modo. Considerare autem superest, an anima antiquior sit corpore, ut Plato censet, atque creata prius, in corpus deinde immittatur, an in ipso creetur corpore, neq; vquam antea sit, quam teneat corpus. Nullam esse arbitror naturalem rationem & viam, qua alterutrum monstrari possit. quia, ut Aristoteles dicit, post mortem non reminiscimur, hoc est scire non possumus, an nostræ animæ præextiterint, & sæpe ab alijs corporibus decesserint, quia etsi id factum esset, non possemus recordari, eo quod omnium rerum corporalium in singulis decessibus essent deleta phantasmata. itaque Aristoteles etiam existimavit, presentis dubitationis nullam nos posse monstrationem comparare. Sequentibus verò nobis hac in parte, quod est probabile, videtur præter rationem, ponere animam antiquiorem corpore.

corpore. nam anima/quæ anima, forma est, formæ verò quæ forma, non est aliud esse, quam esse formam. non est ergo consentaneum esse prius animam quam sit forma, forma verò actu non est nisi in materia, ergo non est prius quam sit in materia, sed in ipsa creatur. Porro secundum naturæ ordinem/prior est potentia, quam actus, quia potentia via est ad actum, materia verò est potentia, forma actus, ergo materia generatim prior est quam forma, & antiquior: igitur & hæc materia, quam hæc forma, corpus inquam quam anima. quoniam verò corpus omne dissolubile, anima verò, ut monstratum est, immortalis, sit ut posterius, corpore corrupto anima maneat, usquedum, Vi divina, eidem, rursus unita, tribuat immortalitatem. hanc ob causam Moses hominis ortum narrans, dixit. inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ, hoc est dedit illi spiritum, quo viveret. Ezechiel verò cum rationem Palingenesiæ, seu resurrectionis exponeret, dixit iussu Dei quatuor ventis, Veni spiritus & insufla super interfectos istos, & reuiuiscant. Iubet itaque mortuorum spiritus, quasi separatos, & adhuc manentes, redire in sua corpora, atque à quatuor ventis venientes congregari. Sunt itaque hæc eadem, quæ divina tradunt eloquia, partim naturali ratione indicata, partim confirmata probabiliter. Esse scilicet in homine unicam animam (nam alendi principium animam non appello) eamq; non oriri ex materiæ potentia, sed à Deo inspirari, non quidem seorsum factam prius, sed creatam in ipso corpore, separabilem & æternam, atque manentem post interitum. sed, quoniam huic contemplationi coniunctum est: de brutorum animis, quid sacra innuant, adiciamus.

CAPVT QVINTVM.

A P I T E nono Geneseos dicitur. omne
 quod mouetur & uiuit erit vobis in ci-
 bum, quasi olera virentia tradidi vobis
 omnia, excepto quod carnem cum san-
 guine non comedetis. sanguinem enim
 animarum uestrarum requiram de ma-
 nu cunctarum bestiarum. Rursum de-
 cimo septimo Leuitici, ter repetuntur hæc verba. Anima
 omnis carnis in sanguine est. Rursum. 12. Deuteronomij
 hoc solum caue, ne sanguinem comedas, sanguis enim eo-
 rum pro anima est, & idcirco non debes animam comedere
 cum carnibus. His verbis Philon, libello quod deterius
 potiori insidietur, intelligit dici, animam esse ipsum san-
 guinem. cuius sententiæ fuerunt inter Philosophos nonnul-
 li, vt Critias, cuius meminit Aristoteles primo de anima.
 quoniam verò. 2. cap. Geneseos dictum est, inspirasse Deum
 in faciem hominis spiraculum vitæ, atque illud esse animam
 qua viueret: quibus verbis aperte significatur, animam ho-
 minis esse spiritum illum inspiratum à Deo, componens hæc
 duo loca, dicit, esse in homine duas animas: alteram carnis
 per quam homo animal sit, hanc esse vt in brutis sangui-
 nem: alteram hominis quæ homo est, hanc esse illud spi-
 raculum incorporeum, separabile, & æternum: ob idque
 dicere Moysen, inspiratum esse in faciem, quòd id non
 sit per totum corpus, & insensatissimas etiam partes di-
 spersum, vt sanguis, sed sublimem corporis partem te-
 neat, quo superna cœlestiaq; contempletur. Sed cum mon-
 stratum antea sit, eandem esse vnicamque in homine ani-
 mam,

mam, qua sit animal & homo, hoc est, quæ sentiat & intelli-
 gat, non potest nunc hæc Philonis interpretatio probari.
 neque verò dicere possumus, brutorum animas esse sangui-
 nem, hominum verò non. nam. 4. capite Geneseos dicitur,
 Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. id verò dicitur de
 sanguine Abel, quasi anima Abel clamaret, & effusus san-
 guis. quid ergo dicemus? certè non videtur necesse intelli-
 gere, quia dicitur, Anima omnis carnis in sanguine est, es-
 sentiam ipsam animæ esse in sanguine, seu animam esse ip-
 sum sanguinem. necesse tamen est, sanguini esse cum ani-
 ma aliquid præ alijs corporis succis: aut sanguinem esse ali-
 quid animæ quòd alia quæ in nostro corpore continentur,
 non sint, cuius gratia dicatur, anima esse in sanguine, po-
 tius quàm in villo aliorum. id verò quid sit oportet inuestiga-
 re. Primum omnium sanguis, anima carnis non est. Anima
 enim est forma corporis viuientis: corpus verò non potest
 esse forma corporis. forma enim & materia partes sunt rei,
 vt principia, non vt partes quantæ. quapropter ex materia
 & forma constat res secundum se totam, neque quæ forma
 & materia possunt esse separabiles aut dissitæ. Sed neque pars
 animantis propriè videtur esse posse sanguis (dico verò par-
 tem propriè esse, quæ est animata, non vt capilli, & extremi
 vngues) nam sanguis est alimentum commune partium om-
 nium corporis, nulla autem partium videtur parte alia ani-
 mantis nutriri. neq; videtur consentaneum rationi, vt inter
 eiusdem animantis partes ea pugna sit, vt aliæ alias conficiant.
 porro sanguis non est continuatus cum solidis partibus, sed
 vt liquor quiuis alius in vase continetur. non facit ergo cum
 illis vnum per se, & vnitatem formæ. Porro nemo hominem,
 minorem fieri, aut mutilari putat, cum sanguis emittitur:
 oporteret verò si is esset pars. sed si nihil horum est sanguis,
 quid

quid superest ut sit aliud quàm alimentum? non enim est excrementum. sed si id tantum, quid potius est quàm pituita, bilis, melancholia, lac, medulla ossium, semen, communis ros, quæ etiam nutriunt? Certè in ratione alimenti præstat plurimum alijs succis sanguis, quia solus potest nutrire partes omnes: alijs verò succi, partim non nisi cum quodam sanguine misti, ut bilis utraque, partim non nisi quasdam partes, ut pituita pituitosas, chylus vocatus ventriculum, lac mamas, medulla ossa, semen testes. est itaq; antonomastice ac ratione quadam potiori, sanguis alimentum animalium, atq; ideo cum nutritione seruetur eorum vita, videtur non ineptè dici, carnis animam, hoc est vitam, in sanguine esse, hoc est, sanguine seruari. Verùm cum nutritio non sit animantium propria, sed communis cum his rebus, quas Moyses non vocat viuentes, sed virentes, ut indicatum antea est, leue esse videtur nutritionis esse materiam, ut anima in eo esse dicatur: consentaneumq; est, aliud præterea esse aliquid in eius natura, cuius gratia ita dicatur. Certè ut Galenus dicit, sanguis non tantum præstat corpori alimentum, sed calor etiam naturalis perseverantiam in eo obtinet: quia fouet, seruatq; naturalem calorem sanguine præditorum. quod vel inde intelliges, quod effusione sanguinis refrigerantur. quamquam hoc contradictionem videtur posse accipere. siquidem Aristoteles censet (atq; Hippocrates alicubi videtur eiusdem esse sententiæ) sanguinem esse subiecto frigidum, calere verò calore cordis & spirituum. atq; adeo Galenus ipse, etsi subiecto calidum esse censeat, tamen eius feruorem calore cordis fieri concedit. si igitur sanguis aut subiecto frigidus est, aut saltem minus calidus quàm cor, non seruat ipse cordis calorem, nisi fortè per accidens, ut vestes aut medicamenta, quæ recalfaciunt partes, à quibus calorem acciperunt.

perunt. Atq; hoc quidem, ut ego existimo, consentaneè dicitur, & res ita habet, nisi sanguinis nomine intelligamus sanguinem ut in animantibus existit, spiritu scilicet plenum, eiusq; admistione calentem, & fluentem. atqui oportet ita intelligere, semper enim intra sua vasa talis est, in arterijs quidem magis, in venis minus, utrobique tamen spirituosus. quia semper cum sanguine spirituum copia effunditur, hisq; evanescentibus concrevit ubi effusus est, nisi sit corruptus. spirituosus ergo est, ex quo caloris naturalis perseverantiam obtinet, & in quo anima, hoc est, vita, est. quia, scilicet, facultas vitalis, quæ viuentium propria est (neq; communis cum virentibus, ut nutritio) in naturali cordis calore consistit. hic verò sanguine & spiritibus seruetur. sed dices, nondum videri hæc esse satis, ut anima in sanguine dicatur esse, neq; sanè prius videri esse posse satis pro dignitate explicata hæc verba, quàm indicetur animam ipsam aliquo modo in eo esse. Certè hoc quoq; indicari potest. nam nisi anima in sanguine spiritoso est, quo pacto possint in eo esse eius actiones? at verò sunt. nam quid est, quod ferueat per iram, fugiat per timorem, per mœstitiā pigrescat, per gaudium effundatur, per pudorem in faciem occurrat, quàm sanguis & vitales spiritus? necesse igitur est animam, cuius sunt hi affectus, in sanguine esse aliquo modo, quo in nulla alia re, earum quæ ad corpus nostrum pertinent: siquidem nulla alia ita mouetur per animæ affectiones. si verò ut indicatum est, non est sanguis ipsa anima, non est in eo animæ essentia, ut humanitas in homine: atq; si ne animatus quidem est sanguis, non est anima in sanguine, ut in corde, cerebro, & alijs partibus, ut inquam in subiecto proprio: subit verò sanguis motus, qui primario ipsius animæ sunt, est igitur in eo anima ut in instrumento proprio ipsius. dico autem ut

N in instru-

in instrumento proprio ipsius: quia eum sint duplices motus in animante, quidam dicuntur esse corporis, ut ambulare, & clamare, quidam animi per se, ut irasci, gaudere, merere, timere, & erubescere: horum est sanguis cum spiritu fluens, instrumentum proprium. atq; ita anima in eo est modo quodam diuiniore, quam in vlllo alio instrumento: non quidem per informationem, aut per presentiam, sed per potentiam, & operationem, quia nulla alia in re manifestius quam in eo operatur. quin potius videtur ipse sanguis, animæ proprias operationes operari, esseq; velut alia quædam anima corporalis & manifesta, exprimens suis actionibus, illam primam & veram animam, quæ per se est nobis incognoscibilis. Vrgēbis rursus dicens, fieri non posse, ut sanguis moueatur motibus animæ per se, nisi animatus sit, aut ipsamet anima. nunc verò videtur, motus illos subire per se. neq; enim sanguis ita mouetur, quod trahatur, pellatur, aut mittatur ab aliquibus corporis organis, sed quod per sese sequatur imaginationem, quasi percipiens animæ ipsius conceptiones. Certè hæc admiranda sympathia sanguinis cum anima est, ut hæc percipit, ille mouetur. Indicat porrò ea res, diuinitatem quandam in anima animantium perfectorum, quæ sanguine prædita sunt, & illos habent animi motus, maiorem, quam sit in rerum imperfectiorum formis: posse scilicet mouere, vi imaginationis, materiam deiunctam, & cuius actus ea non sit, illaq; uti ut instrumento proprio suorum motuum. hanc fortasse ob causam, Auicenna maiorem adhuc virtutem (ut par est) rationali animæ volens tribuere, putauit, posse eam hoc idem in materia extra corpus, longeque consistente, citra omnem contactum physicum, facere. Ea verò sententia non probatur. neq; sanè sanguis ab anima, sine contactu mouetur, sed mathematicè tangitur à uiuentibus

uentibus partibus: physicè, hoc est per virtutem ab anima. est enim, ut dictum est, anima in sanguine, per operationem & virtutem. hanc ob causam, volens Deus Optimus Maximus, homines quàm maximè à cædibus, & iniurijs abstinere, curauit, ut à sanguinis effusione super terram, & esu, aborrerent. estq; hoc quodammodo simile symbolis Pythagoricis, quibus præcipiebatur aliquid, ut aliud insinueretur. velut iubebat ille abstinere à fabis, quo abstinere à comitijs. voluit verò Deus, ut sanguinis effusione, tantum vterentur ad expiationem animarum: ut, quòad fieri posset, anima pro anima redderetur. nimirum sanguis est quodammodo altera anima, ut explicatum est. Ex dictis facile constat (de quo Theologi solent dubitare) animal neq; perfectum, neq; integrum sine sanguine futurum. quia erit in eo anima, impos actionum vitalium, utpotè proprijs orbata instrumentis, sanguine inquam & spiritu. his de anima dictis, non intempestiue, de corporis nutritione, & vitæ tutela, differemus.

C A P V T S E X T V M.

» A P I T E tertio Genescos ita habetur,
» nunc ergo, ne fortè mittat manū suam,
» & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat,
» & viuat in æternū. emisit eum Dominus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est. his verbis apertè significari videtur, si Adamus vesci potuisset fructu arboris vitæ, futurum ut viueret in Æternum. An verò id vlla ratio physica ferat, examinandum. Viuentia omnia nutritione seruari, nisi nutrentur, mox interitura, nutritionemq; capi ex alimentis, adeo

notum est experimento, ut dubitent physici, an possit, eorum salua vita, nutritio intercipi, vel momentum temporis. Atqui, nutritio est nouæ substantiæ repositio, pro eâ quæ continenter absumitur; quæ causa sit eius absumptionis, non adeo constat. Plurimi enim Philosophi, naturalem calorem causantur, eundem scilicet qui nutritionis est causa: Ego calorem igneum, qui in nobis, leuibus ex causis, frequenter accenditur, & externas causas, quæ nos perpetuò afficiunt, consumptionem nostri, facere affirmo: naturalem calorem contrà, seruare & augere. verum de hac questione alibi est mihi disputatum. modo nihil interest. siue enim naturalis calor veterem substantiam absumit, & nouam reponit: siue siccant corpora ^{externa} extremæ causæ, & naturalis calor substantiam reponit, stat eadem dubitatio. Asserendum enim est, corpora viuientia, accessione eius substantiæ, quam accipiunt ex cibis, seruari: & cibos alios alijs esse meliores, plus ac melius nutrientes: alios deteriores, ac nutrientes minus: & meliorum vsu diutius seruari corpora, deteriorum verò, venire citius ad interitum. An verò cibi vllius bonitas sufficere possit, quò vllum viuientium, sine interitu, seruetur in æternum: an semper viuere, viuientium ex alimento naturæ repugnet: vel quòd eorum mortali vitæ, mori intimum, ac necessarium sit: vel quòd ipsa ratio alimenti vim tantam non admittat, id est quod vertitur in controuersiam. si enim hoc natura rerum non fert, dicemus benedictionem fuisse in ligno vitæ, ut qui eius fructu vteretur, æternum viueret: aut illud æternum, longum potius significare, quàm nunquam finiendum, tempus. sin autem fert, dicemus fuisse naturam. primum quidem, ipsi viuientium naturæ non videtur repugnans, carere interitu. non enim nisi quia genita sunt, monstrauius verò antea, totum

tum quoq; mundum factum esse, & posse sine interitu seruari. porrò Galenus, qui in Physicis magnæ auctoritatis cenferi debet, genitum omne aliquando interiturum, nullam monstrationem habere posse, affirmat, sed sola inductione probari. id verò si ita est, non repugnat ipsi geniti rationi, non mori. alioqui, illa ipsa ratio, quæ non mori repugnaret, posset esse medium monstrationis, quæ colligeretur moriturum. Galenus meminit sophistæ cuiusdam Ægyptij, qui asserbat, homines non mori necessitate naturali, sed ignorantia faciendorum; atq; de ea re scribere librum cœperat; quasi quis nunc affirmaret, fieri posse naturaliter, ut homines seruarentur in æternum, si fructus ligni vitæ daretur copia, mori verò, quòd is fructus ignoretur, aut iussu Dei, à Cherubim interdicatur. Multo minus videtur hoc repugnare naturæ alimenti: quia alimentum nomen est materiæ, atq; ut Aristoteles dicit, rei victæ, non effectricis causæ. non enim cibus nutrit, quòd faciat aliquid, sed quòd mutetur in substantiam nutriti. in materia verò non desideratur virtus, neq; facultas vlla, sed dispositio & copia. velut igitur ignis, si suppedientur ligna ardere apta, nunquam deficiet, nec elychni flamma extinguetur, si suppetat oleum, ita viuere possit animal, si abundet idoneus cibus, aut saltem mortis causa non in ipso cibo sit. ab hoc enim quid petas aliud, quàm ut sit materia? Nihilominus videtur manifestum, naturaliter non posse non mori, quod viuit ex alimento, quocunq; vtatur, vel hoc solo argumento, quod nullum talium vnquam extitit, quod non moreretur. nam si nunquam extitit, neq; erit quidem, nam circulo semper redeunt tempora, & cum circulari mutatione totus semper agatur mundus, eadem continenter abeunt & redeunt, neq; est quippiam eorum, quæ naturaliter fiunt, quod non fuerit antea. quod

quod disertissimè dixit Ecclesiastes, his verbis, Quid est quod fuit? ipsum, quod futurum est. quid est quod factum est? ipsum quod, faciendum est. nihil nouum sub sole, neq; valet quisquam dicere, ecce hoc recens est, iam enim præcessit in seculis, quæ fuerunt ante nos. Itaq; quod nunquam factum est, ne erit quidem (id intelligo de rebus constantibus natura, non enim perinde est de casu, aut arte factis) quod verò nunquam sit, neq; potest fieri naturaliter. nulla enim est naturalis potentia, quæ nunquam ad actum deducatur. igitur Philosophi vel hac sola ratione tenentur concedere, fieri non posse, vt quod uiuit ex alimento, non moriatur, quod nunquam factum est: atq; eodem argumento constat, nihil, eorum quæ naturaliter oriuntur, posse non perire. neq; quidquam obstat quod de mundo dicebatur, mundus enim non est naturaliter ortus, sed factus à Deo, causa infinitæ virtutis, & libera, à qua extingui potest, seruari tamen eius bonitate. Natura verò, nihil eorum quæ facit, seruare potest, nisi tempus certum, quia finitæ virtutis est, neq; libera causa. cæterum hoc argumento, posteriori solum, vt dicunt Dialectici, indicatur, non posse fieri id de quo quæritur: quæ tamen causa id fieri non possit, non explicatur. Quapropter, vt hoc quoq; si fieri potest, explicetur, aliunde petendum principium est. Non videtur autem aptius peti posse, quàm ab eo, quod in obiectione quærebatur. Cur scilicet ignis accessione materiæ possit in æternum seruari, atq; ad eo, quantum agitur in eius natura, crescere in immensum, homo autem & planta non possit, vteunque potiatur cibo, seruari, nisi certum quoddam & finitum tempus, neq; comparare, nisi certam & definitam molem. Huius si inuenta idonea ratio fuerit, simul habebitur & monstratio à priori, necessarij interitus, eorum quæ

quæ genita sunt. Constat verò, eius rei causam esse, in differentia nutritionis viuientium, & ignis. Ea est, ignem, & alia inanima, neq; augeri, neq; nutrir, nisi secundum partes materiales: viuientia verò secundum formales: hoc est, illa nutrir accessione partium magnitudinis, diuersarum, & dissipatarum à præexistentibus: hæc verò non ita, sed alimento ita in præexistentes assumpto & commutato, vt non afferat nouas, sed seruet veteres, aut etiam augeat. Atqui, per illam improprie vocatam nutritionem, non tam seruatur idem corpus, quàm gignitur aliud & aliud, neq; aliter existens idem, quàm fluuius: per nutritionem verò propriam durat idem. quapropter in æternum seruari non potest, ignis verò potest, vt homo specie idem, seruatur successione multorum. sed cur idem existens, vt hic homo, aut hæc morus, non potest propria nutritione in æternum seruari, nondum diximus: incipiamus verò ab ipsius nutritionis ratione: ea est, reparatio naturalis humidi quod intus perit, ex alimento, quod & commutatur, & penitissimè in partes alendas assumitur, distributum, & affigitur. itaq; humiditas naturalis continenter dissipatur, alioqui non indigerent corpora alimento: non ambigitur autem an indigeant, sed an id sufficiat, ne moriantur. Itaq; indigent alimento, & siccantur, siue à suo ipsorum calore, siue ab externis causis, maximèq; ab aere, qui, aut calore absomit humorem, vt in æstate, aut frigore exprimit calidum, cum quo abit & humor, vt arescunt arbores præ frigore in hyeme, & res omnes stante Borea siccantur. vtcunq; de hac quæstione censeas, concedes siccari semper viuientium corpora, alimento verò fieri, ne arescant cito, velut quæ deciduntur, & radicibus abstracta, alimento priuantur, ligna. ea enim videmus, humi iacentia, breui siccari, adeo, vt non possint germinare

minare rursus, & si humi figantur: quod eorum mortis indicium est. moriuntur ergo decisa ligna, breui siccata, non alia causa, quam quod priuentur alimento: non enim iugulantur, ut truncati homines, aut aliquid aliud patiuntur, quod eis moriendi causa sit (viunt enim rami singuli, & germinant, si ante ariditatem figantur) sed arescunt, quod priuentur alimento. alimentum ergo, reparando humidam substantiam, facit, ne arescant corpora, alioqui breui, præ siccitate, interitura. si igitur humectatio ab alimento accedens, æqualis esse potest siccationi, quæ ab alijs causis, obstare utiq; poterit, quominus corpus sicceat: si maior, facere ut etiam euadat humidius: si verò necessario est maior motus, quem subit corpus ab externis, eo quem à cibo, necessario siccebitur corpus semper, ac postremo morietur: alimentum verò, tantummodo obstabit, ne tam cito. Atqui, maiorem motum esse quem cient externa, primum quidem, experimento constat, quia multo citius siccatur decisum lignum, & homo cibo priuatus, quam reficitur rigatum, & cibatus. deinde, multis etiam rationibus videtur id esse necessarium. nam cum eueniat, duobus modis alterare corpus, aut simpliciter alterando, aut gignendo substantiam alteram, constat illud facilius esse, ac citius fieri, hoc difficilius, & fieri tardius. nam facilius sicces corpus, admouens taphiam, aut euphorbium, aut ignem, quam iubens uti cibus assis, & milio, aut eruo: & humectes citius balneo aquæ, quam esu lactis aut ptisanæ: cum ergo siccentur semper corpora ab externis, non ob substantiæ repositionem, sed alterata, humectentur verò à cibo, non aliter quam repositione substantiæ, necesse est lentiores motum cieri à cibo, quam ab externis. porro motus, qui incipit ab eodem ipso quod mouetur, non potest non esse tardior, quam

quam qui ab ipsa mouente causa incipit. quia cum id quod mouet principium mouendi accipit, ab eo ipso quod mouendum est, operosior, & difficilior est motio. velut facilius est corpora calfacere igne, quam taphia. quia taphia non potest vrere, antequam à re ipsa vrenda calfacta sit: ignis verò nihil aliunde recipiens, statim vrit. Externæ causæ præque vi propria, & quæ actu tales, siccant: alimenta non humectant, nisi conficiantur prius ab ipso viuentis corpore. necesse est igitur humectationem à cibo tardiores motum esse, siccatione ab externis, atq; ob id, citius aut tardius, tamen postremo viuentia omnia mori. Certè hæc, quæ proposuimus, verissima sunt, puta, maiorem & celeriores esse motum, qui alterando agitur, & principium accipit à facultate, quæ actu inest causæ mouenti, quam qui repositione substantiæ, & initium ducit ab ipsius patientis actione, si conferantur æquales mouendi causæ: si verò conferatur inæquales, aliter potest euenire. nam magis calefcet corpus affricata taphia, quam si moretur in tepente sole: & humectabitur magis, multo esu recentium vuarum, lactis, piscium, & lactucæ, quam modica lotione. nimirum conferuntur magnæ causæ cum exiguis. verum si conferrentur æquales, eueniret, semper, quod propositum est. Vnica igitur superest dubitatio, An possit cibus vllus esse tanto potentior humectando, quam causæ omnes externæ siccando, ut eius motus illarum possit motui præualere, atq; ita seruari animal sine interitu: & an talis fortasse fuerit fructus ligni vitæ. non certè. nam externæ causæ, siccando absument partem substantiæ humidæ, necesse est ergo ut dum absument tantam, reliquam alterent secundum qualitatem, reddantq; sicciorem & duriores: cibus ergo aut reponet solum substantiam humidam, aut reliquas etiam, & quæ supersunt, alterabit secundum

cundum qualitatem. si substantiam tantum reponit, quantumuis reponat copiose, reddentur indies sicciores partes animantis, atq; ita quoq; ibunt in interitum (vt certè fit) secundum molles partes, & quæ abundanter reficiuntur, aliquando factæ humidiores, secundum solidas verò, quæ ob siccitatem & soliditatem naturalem, siccantur multum, & reficiuntur exiguum, semper siccescentes. sin autem cibus non reficit solum, sed qualitati etiam obsistit, non nutrit solum, sed etiam alterat, neq; alimentum solum est, sed etiam medicamentum. si verò est medicamentum, corpori sano morbum faciet, morbum verò faciens, mortem attulerit citiorem: sin autem corpus morbosum fuerit, ita quoq; morietur. nulla igitur ratio est naturalis, qua possit corpus, cibus quispiam in æternum à morte liberare. Quid ergo dicemus de homine semper victuro, nisi peccasset: & de fructu arboris vitæ, quo qui vesceretur, in æternum viueret? Certè homo nisi peccasset, nunquam fuisset moriturus, siquidem per peccatum intrasse mortem sacra canunt eloquia. tamen, & si non peccasset, fuisset mortalis. non enim idem est, neq; per peccatum factus est mortalis, qui mortalis non esset, sed moriturus, qui mortalis iam esset. Sed quo pacto non esset moriturus, qui esset mortalis? certè voluntate Dei, sicut de toto orbe, etiam ex sententia Platonis dicebatur, extingui posse, & redigi in nihilum ex quo est factus, tamen voluntate Dei semper perseueraturum. ita quoq; homo qui mortalis erat, & redigi naturaliter poterat, in suum cinerem, voluntate Dei viueret semper, nisi peccatum obstitisset. non est itaq; per peccatum factus mortalis, sed qui cum erat innocens voluntate Dei seruabatur, ob peccatum traditus est suæ mortalitati. quo modo mortalis cum esset à morte præseruabatur, Deus scit, non possum aperte dicere. magnam verò

verò partem eius præseruationis fuisse in fructu ligni vitæ, ipse dicit. duorum igitur alterum videtur consentaneum, aut fructum illum fuisse, ciborum omnium, qui vnquam extiterint, præstantissimum, atq; vim habuisse naturalem seruandi homines diutissimè, diutiusq; quàm post peccatum, voluerit eos Deus viuere (significabit verò ita illud, in æternum, tempus longum, vt in multis alijs locis) Deumq; antequam id expleretur tempus, fuisse eos in vitam æternam, translatum: aut habuisse vim tribuendi vitam æternam, habuisse verò eam non natura, sed benedictione. nam cum antea monstratum sit, Deum habere vim infinitam, & nullis naturæ legibus teneri, atq; adeo ipsam naturam nihil aliud esse, quàm exiguum quendam diuinitatis fulgorem, quid obstat, quominus possit, si velit, ipsis corporibus quibus dedit naturam, facultatem aliam tribuere superiorè? vtrumuis igitur facere potuerit Deus, vtrum videatur magis consentaneum, disputent Theologi. excedit enim id meum institutum. Hactenus mihi de mundi opificio, animæ immortalitate, & hominis, aliorumq; omnium viuientium interitu dictum est: quod ad naturales vitæ fines spectat, adiciamus.

C A P V T S E P T I M V M.

APITE sexto Geneleos. Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, eruntq; dies illius centum viginti annorum. his verbis videtur significari, à temporibus Noë hominum vitæ, Dei præcepto, quod oportet esse inuiolabile, ad centum viginti annos esse contractam. reclamatur verò vita Abrahamæ, qui vixit

centum septuaginta quinque; & vxoris eius Sarre, quæ vixit centum viginti septem, & eorum filij Isaac, qui vixit centum octoginta, & nepotis Iacob, qui vixit centum quadraginta septem, ac multo magis eorum, qui inter Noë & Abraham, vixerunt ferè. 400. annos omnes. hanc ob causam quidam, verba illa capitis sexti Geneseos, interpretantur dicta, non de singulorum hominum vita, sed de totius mundi duratione usque ad diluuium: itaque verba illa dicta esse ad Noë, centum viginti annos ante diluuium, prædicique, non quantum posset vita cuiusque hominis produci, sed quantum superesset, usque ad totius carnis interitionem hoc est, usque ad diluuium. Mihi verò non probatur ea interpretatio, sed dixerim potius, usque ad diluuium, hominum vitas, Dei voluntate, fuisse multo longiores: in posterum, eiusdem præcepto, fuisse contractas ad centum viginti annos. neque verò hoc debet Philosophos deterrere, neque censendum, aut hanc breuitatem esse naturæ morbum, aut illam vitæ longitudinem, fuisse supra naturam. si enim, ut ipsi multis argumentis, neque inevidentibus, confirmant, Deus est actionum omnium naturalium causa prima, necesse est naturam rerum plus aut minus posse, ut ei Deus aspirat. Cur autem illa verba non possint, ad diluuium pertinere, dicamus. primum quidem, quia non est reuelatum Noë tanto prius. Iam enim habebat Noë filios, qui cum eo sunt ingressi in arcam, puta, Sem, Cham, & Iaphet, cum ei est reuelatio facta. siquidem hæc sunt Dei ad illum verba.

„ Ecce ego adducam aquas diluuij super terram, & interficiam omnem carnem, in qua spiritus vitæ est subter cælum,
 „ & vniuersa, quæ in terra sunt consumentur, ponamque fœdus meum tecum, & ingredieris arcam tu, & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum. itaque cum reuelatio est

1595
311
1284

est facta, habebat iam filios, qui etiã duxerant vxores. at verò erat quingentorū annorum Noë, cum genuit Sem, Cham, & Iaphet, cæpit verò fieri diluuium ruptis fontibus & apertis cœli cataractis, anno sexcentesimo vitæ Noë. non ergo est prænuntiatum diluuium, centum viginti annis antequam fieret. quapropter non est illa legitima interpretatio, sed cum finem statui hominum vitæ. Confirmatur hoc verbis Moysis, capite trigesimo primo Deuteronomij, qui causam reddens, qua illum mori oporteret, neque posset amplius viuere, dicit, Centum viginti annorum sum hodie, nō possum ultra egredi & ingredi. Est itaque Dei iussu centesimus vigesimus annus vltimus clymaëricorum, & quo longissima vita hominis concluditur. ante hunc est centesimus clymaëricus etiam ipse, nam decimo octauo capite Ecclesiastici dicitur, Numerus dierum vitæ hominum, ut multum, centum anni. neque immerito dixi longissima, est enim alia vitæ productio, ut plurimis communis, ita longè breuior, cuius clymaëricus vltimus est octogesimus primus, qui numerus constat nouies nouem. Breuiorem & pluribus communem vitæ periodum exposuit Dauid, dicens, Vita hominis septuaginta anni, in potentatibus octoginta. amplius labor & dolor. quos eisdem vitæ fines, septuagesimum scilicet, & octogesimum statuisse Solonem, Diogenes Laërtius narrat. longissimam itaque periodum vitæ describit, quod modo enarramus, diuinum oraculum. Annos clymaëricos, id est, scalares, vocauit antiquitas, quosdam, quibus, obseruatum est, plurimorum vitas finiri, quod sint illi anni, velut gradus quidam scalæ humanæ vitæ. hi sunt quasi fatales moriendi fines, non absimiles diebus decretorijs morborum. nimirum ut Plato in dialogo de natura docet (quod ab eo accepit etiam Galenus) habent morbi suas ætates, similes ætatibus hominum,

366
366
366
~~366~~
182
1278

habentes 365. annos
365.66
365.66
182 m
1278 y. m.
Tempus tpe. & dim. ref.

hominum, atq; suos etiam naturales fines. ut ergo sunt duplices morbi: alij acuti: alij chronici: quorum utriq; habent suos decretorios, non tamen eosdem, sed acutorum decretorij sunt dies impares, præcipuè septenarij: chronicorum vigesimi, ut sexagesimi, octogesimi, centesimi: ita sunt duplices vitæ productiones, quædam plurimis communes, quædam paucis, ijsq; viuacissimis, contingentes. utraq; habent suos clymaëricos, seu maius dicere decretorios annos. prioribus quidem sunt, qui per septennia numerantur, & per nouennia. quorum præcipui sunt, quadragesimus nonus, qui constat septem septennijs: & sexagesimus tertius, qui constat nouem septennijs: post hunc septuagesimus, quia decem septennijs: postremus octogesimus primus, quia constat nouem nouennijs. posterioribus sunt decretorij, qui numerantur per decennia, ut centesimus, quorum postremus est vigesimus supra centesimum. neq; certè huic numero exigua vis inest, neq; vanum est in naturalibus rebus (& si quibusdam videtur) numerorum habere rationem: siquidem fecit Deus omnia, in numero, pondere, & mensura. dignitas verò dicti numeri inde est, quod constat tribus quadragenarijs: quadragenarij verò quaternis decennijs: ternarius verò est primus numerus perfectus qui rationem habet, formæ, & maris, & generationis, ac perfectionis, & indivisibilitatis. quaternarius continet denarium, quia continet ternarium, binarium & unitatem; vno verò & duobus & tribus & quatuor sunt decem, decem autem sunt omnia. nulli enim hominum sunt, qui ultra decem numerent. itaq; & quatuor sunt omnia. quare quaternarius denariorum, hoc est, quadragenarius, fit, totum cum toto coalescente. totum verò est quod perfectum. hoc ergo ter redeunte, completur perfectissimum tempus, tribus perfectissimis nume-

ris con-

ris conflatum, ternario, & quaternario, & denario. neq; verò non indicat satis aperte diuina historia, hanc esse præcipuam perfectionem huius numeri, quod constet tribus quadragenarijs, in vita Moysis. Ea enim hos habuit tres articulos. Nam quadraginta annos moratus est in Ægypto: totidem fuit in Madian, totidem duxit populum per desertum. postremus itaque finis viuacissimorum est vigesimus supra centesimum: minus viuacium octogesimus perfectus, qui finitur octogesimo primo. Non ita tamen sunt hi humanæ vitæ fines, ut necessitate naturali moriantur in illis omnes, neq; possint vlllo modo ulterius viuere. sed quod plurimi intra eos moriantur, atq; pauci quidam ulterius viuentes, nullis iam rebus gerendis sint idonei. hoc verò ita esse intelligendum, constat ex ipsis diuinis eloquijs. Psalmo enim dicitur. vita hominis septuaginta anni, in potentatibus octoginta, amplius labor & dolor. Moyses quoq; loco citato, haud dixit centum viginti annorum sum hodie, non possum amplius viuere, sed non possum ultra ingredi & egredi, hoc est, laborare, & militiam exercere. itaq; Deus dicens erunt dies illius anni centum & viginti, haud quaquam inuitabile moriendi tempus sanxit, sed viuendi fines. quasi qui iam gerendis rebus idoneus non sit, non amplius viuatur, sed cum labore & dolore moriatur. neq; verò quia non est statim à diluuiio contracta adeo vita, sed qui inter Noë & Abraham, vixerunt, ferè omnes quatercentum, negandum est eam legem de vita non ultra. 120. annos producenda, latam esse tunc. lata enim est reuera, obseruaturq;, atq; obseruabitur semper, quandiu homines nascentur, & interibunt. non tamen statim lata obseruari cepit, sed ob mundi necessitatem, vsq; dum in eam multitudinē, quæ replere posset terram creuerunt, dispensatione diuina vixerunt diutius.

tius. vbi mundi necessitati factum est satis, lapsa est natura in constitutos à Deo fines. itaq; verba illa. erunt dies illius centum viginti annorum. naturalem viuendi legem continent. illa verò, Crescite & multiplicamini & replete terram. benedictionem, & legis illius dispensationem, quà, mundo iam hominibus pleno, cessante, manet, persistitq; natura, in illa viuendi lege neq; ea in re ab antiquis illis seculis mutatio fit. vt sine vlla dubitatione constare potest, legenti Hebræorum, & Romanorum, & nostrorum monumenta. & idem enim omnino ætatis, & ijdem vitarum fines. antiquum verò est homines suum interitum deplorantes, censere cum suo seculo deterius agi, & superioribus inuidere. est verò hoc vt antiquum, ita & vulgare. nam eorum qui nullius manifesti morbi vi intereunt, perpauci non attingunt 70. annum: pleriq; talium attingunt octogesimum, rari quidam, nunc quoq; superant centesimum.

CAPVT OCTAVVM.

» A P I T E sexto Geneleos. Cum cepis-
» sent homines multiplicari super terram,
» & filias procreassent, videntes filij Dei fi-
» lias hominum quòd essent pulchræ, ac-
» ceperunt sibi vxores ex omnibus quas
» elegerant. [& paulò post] Gigantes au-
» tem erant super terram in diebus illis.
» postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum,
» illæq; genuerunt, isti sunt potentes à seculo, viri famosi.
» Aliæ sunt loci huius enarrationes non ineptæ, mihi verò
» multo magis arridet, vocari hîc dæmones filios Dei. nam
» hæc est phrasis sacrarum literarum. siquidem capite primo
» libri

libri Iob ita habetur. Quadam die, cum venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam sathan. Itaq; haud dubiè vocantur in sacris filij Dei, qui apud Platonem, Dij minores, aut dæmones. ita enim inducit Plato alloquentem Deum in Timeo, Dij Deorum, quorum opifex & pater ego sum. itaq; dæmonum patrem se vocat apud illum Deus, & illos consequens est, vocare filios Dei. quid ergo? confirmamus ea quæ in sacris habentur libris verbis Platonis, ceu antiquioribus & potioribus? absit. sed suspicamur, Platonem, multos sacrorum libros legisse, indeq; transtulisse multa in suam Philosophiam, eorum pleraq; non benè intelligens (neq; enim poterat) illam ergo filiorum Dei appellationem, arbitror eum ex his locis accepisse: vt verò induceret Deum alloquentem filios suos de rerum opificio commendantemq; illis, animalium, & hominis maximè, formationem, deceptum esse illis verbis capitis primi Geneleos. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Videretur enim illic Deus alios alloqui, hortariq; ad hominis fabricam. quæ tamen verba diuinissimum continent sacramentum, quod ille non est assequutus. intellexit tamen, vt mihi videtur, benè, dæmones vocari filios Dei. sed si ita est, non exiguam dubitandi occasionem præbet hic locus. nam qui poterant dæmones adamare mulierum pulchritudinem, & cum illis congregari? An est illis ea natura, vt tanquam homines possint mulieribus potiri, & formosis delectari, magis quàm deformibus? quid verò & homines possunt talibus congressibus generari? aliena quidem videntur esse hæc omnia ab spiritali & incorporea substantia, & natura adeo dissidente. videntur verò affirmare eloquia diuina, non solum natos esse homines ex illis congressibus, sed eos quidem potentes Gigantes, & à seculo viros famo-
P fos.

fos, quasi Dijs genitos. Omnis etiam Gentilitas celebrauit Heroas, hoc est, semideos, natos scilicet ex foeminis & Dijs, aut viris & Deabus. atqui, quoniam durabat adhuc in memoria hominum illorum, qui non longè aberant à diluio, Gigantum fama, viros omnes egregios, censebant esse ab aliquo Deo, aut Dea genitos, ut Herculem à Ioue, Achilem à Tethyde, à Venere Æneam, deinceps & Alexandrum ab Hamone. hinc tam multæ fabulæ. hinc tam multa adulteria ad Deos referebantur. quæ, quandoquidem demones illi colebant pro Dijs, eosque vocabant Tethydem, Phorcim, Saturnum, Rhœam, Iouem, Iunonem, Cupidinem, & Venerem, ut apud Platonem legimus in Timeo, siquidem congregari cum mulieribus, & generare possunt, fortasse non erant prorsus fabulosa, & e mentita: sed ex certis rerum euentibus orta. Multis etiam publicis testimonijs constat certissimò, hoc etiam seculo deprehensas esse mulieres, quæ dæmonibus sub hominum specie familiarissimè utebantur, qui cum illis rem habebant, congregiebanturque frequenter, ut cum proprijs vxoribus: viros quoque quibus foeminea specie succumbebant dæmones: vocanturque hanc ob causam tales dæmones, alij quidem incubi, alij succubi, quos quidem ego ut dixi, suspicor tam multis fabulis inter gentes dedisse principium, & incubos quidem Deorum, succubos Dearum peperisse opinionem. sed quo pacto fieri possint hæc considerandum. Platonici censebant, dæmones animalia quædam rationalia & immortalia esse, corporum tenuium, & æreorum, morum verò humanis similia, irasci enim & placari, atque amicitias inire, & odia cum hominibus exercere. esse enim censet Apuleius (in quem Augustinus inuehitur. 8. de ciuitate Dei) dæmones quorundam hominum olores, quorundam amatores, animo passivo,

suò, hoc est, non tranquillo iudicio, sed ea animi affectione, quam vocamus amorem. unde fit ut iuxta illa Philosophorum placita, sint lasciui, & delectentur ludis scenicis, & exoptent muliebres amplexus, & cantilenas amatorias, quibus sua ipsorum crimina decantentur. horum si vera esset opinio, sublata esset è medio prima dubitatio. diceremus enim, tales cum essent, captos esse amore pulchrarum mulierum, atque hominum more, potitos earum amplexibus, & voluptate quam inde caperent. superesset solum altera dubitationis pars, qui potuerint generare homines, homines cum non sint. Caterum Apulei sententiam veram non esse, neque Philosophiæ consonam, vel ex primis eius rudimentis facile intelligi potest. nam infra cælestes orbes, nulla corpora esse possunt, secundum se tota incorruptibilia. dicunt verò illi, degere dæmones in aëre. præterea, si dæmones, ut illi affirmant, habent corpora ex purissimo aëris, & sereno elemento coalita, nihil terrenæ soliditatis habentia, non possint frui voluptatibus venereis. quia voluptas venerea ad tactum pertinet, tactum verò Plato æquè ac Aristoteles, & Empedocles, & Galenus, & alij omnes Philosophi, attribuunt terræ, ut auditum aëri, gustatum aquæ, visum igni, iuxta illud citatissimum Empedoclis carmen, sentimus terram tellure, liquore liquorem, aëre æream substantiam, ignem quoque æernimus igne. quod igitur corpus nihil habet terrenæ soliditatis, neque tactu sentire potest, neque capere venereas voluptates. Si qua voluptate, ea maxime videntur potiri posse, quæ ex musico accedit concentu, quod is sensus ad aërem pertineat. quapropter videri possit alicui consentaneum, ob id Saulera, ut narratur primo libro Regum, cum à dæmone discerperetur, pulsante Dauide cytharam, iuuari, quod dæmon suauitate concentus placatus mitesceret. ceterum

neq; hoc est Philosophiæ consonum, neq; demones frui posse. vlla alia voluptate corporali. nam fieri non potest auditio, quin verberatio aeris externi, in partem aliquam substantiæ sentientis transmittat (quid enim refert innumeros colores esse oppositos, nisi crystallino humore recipiantur? aut quid interest illo humore recipi, an calceo, an vnguibus extremis, aut pilis, nisi ille pars nostri esset, haberetq; in sese sentiendi principium?) quod si quæ pars substantiæ demonis verberationem ab aere reciperet, distrahi vtiq; ea, discerpique posset, quare & corrumpi. non ergo secundum se totos essent incorruptibiles demones, quin potius essent iam olim eorum plurimi surdi, ob patiendi assiduitatem, & excellentiam multorum sensibilibus: atq; cum tandiu vixerint, fortasse iam essent surdi omnes. quare neq; ita potiri iam possent ea voluptate. Demones itaq; nulla corporali voluptate frui possunt, neq; omnino sentire. corporum enim corruptibilium est omnis sensus: maximè tactus, cuius obiecta sunt qualitates commutatrices rerum omnium natura constantium, calor inquam & frigus. quidquid enim tactum habet, vim habet discretricem calidi & frigidi. non potest autem calorem sentire, quod non caleseat, neq; frigus, quod non frigescat. calefcere autem aut frigescere nihil potest, quod corruptibile non sit. quia mutatio temperamenti via est ad interitum. & ea solum pati possunt intemperiem, quæ ex talibus sunt concreta: concreta verò ex contrarijs actiuis, dissolubilia sunt. Animalium ergo immortalium natura (si quæ essent talia) longissimè abesset à voluptatibus corporalibus, maximè à Venereis. non possent ergo demones talibus tangi, ne si corporales quidem essent, ut Platonici putauerunt: maximè cum omnino sint sine corporibus, ut alio loco huius operis, concedente Deo, indicabimus. quid ergo superest

perest ex hac disputatione? Certè, nullos magis, quàm Platonicos, à demonibus esse, delusos: qui non intelligentes eorum vafritiem, quod in nequitiam oportebat referri, in eorum naturam, præter omnes Philosophiæ leges, referebant: & putantes vera esse, quæ demones mentiuntur, in falsas de eorum natura opiniones, incidebant. nimirum, demones neq; his neq; illis figuris videri vnquam possunt, neq; illos mortalium amant, neq; vlla corporalis pulchritudinis specie capiuntur, neque musicis concentibus delectantur, neq; congregi possunt cum mulieribus, multoq; minus generare. tamen hæc omnia simulant, mirisq; modis ementiuntur, ut nobis sese inferant, & ita à veri Dei cultu, & legum, tum diuinæ, tum etiam naturalis, observatione, homines auertant. quia arte, ante diluuium, totum ferè hominum genus reddiderunt beluis immanius, & absurdius. mulieres enim demonum factæ sunt concubinae, & omnis caro corruerat viam suam, oblitq; ut suspicor, homines naturalis legis, præposterè congregiebantur. Sed & nunc, omnes malefici, necromantici, & maleficæ illæ, quæ styges, seu lamia vocantur (Hispanè brufas) tenentur hoc infami crimine, conuictus cum demone. ineunt enim cum demonibus amicitias, (proh dolor) renuntiantes gratiæ Dei, & ignorantissimi hominum, figmentis delectantur, & sordidissimæ mulierum ex diabolicis illusionibus querunt carnales voluptates. sed quo pacto hæc mentiantur demones, nondum aperuimus. præbent se conspiciendos his aut illis formis, pulchris quidem aut turpibus, ut ex usu illis est, ad eas quibus tunc temporis parant technas, corporibus hinc inde conquisitis ex circumfluo aere, aut, quæ in illo voluuntur, corpuseculis: ac nonnunquam etiam ne id quidem faciunt, sed corporis speciem, in solis hominis intuentis oculis confingunt,

gunt, vt re vera homo nullum corpus videat, sed sibi videatur videre. vt autem congregiatur ac coeat, perinde facit, fictitia conflat corpora, aut, velut oculos, ita tangendi organum deludit, passionem illi inferens talem, qualem à veris obiectis solet subire. ita verò, constat, mulieris corpus easdem voluptates capturum, ac si verissimus esset corporum congressus. res enim ipsæ non sentiuntur, neq; animam attingunt, nisi per passiones propriorum instrumentorum sensuum. has passiones si ementiri sciat dæmon, nihil refert ad sensus voluptatem, verarum an falsarum rerum obiectu id fiat. sed quo pacto generant? certè non generant, neq; id dicitur in sacris eloquijs, sed ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, & illæ genuerunt. itaq; illis ad eas ingressis, ipsæ genuerunt, & ex proprio semine, & ex seminibus hominum, quæ cum petulanter in illa totius carnis corruptione effunderentur, receptabantur à succubis, & in vteros earum, quæ sese illis subdebant, immittebantur, ea celeritate, vt genitiuus spiritus non dissiparetur. iam verò, vt homines potentes, famosi paritèr ac superbi, & nequissimi, ex turpibus illis congressibus, nascerentur, naturali etiam causa, arbitror, euenisse. Ea verò est, quòd cum dæmones mendacissimi, hanc de sese opinionem studerent ingerere, quòd generarent, curabant omni arte, vt grandes, robustissimi, ferocissimi, superbissimi, ac nequissimi nascerentur, vt parentum similitudini imputaretur. præterquam quòd tales illi vellent esse omnes homines. quæ verò id arte efficere possent, dicam, immittebant in vteros, neq; quaecunq; neq; quantulumcunq; semen, sed plurimum, crassissimum, calidissimum, spiritibus affluens & feri expers. id verò erat eis facilè conquirere, deligendo homines calidos, robustos & abundantes multo semine, quibus succumbe-

rent:

rent: deinde & mulieres tales, quibus incumberent: atque vtrisque, & viris inquam & fœminis, voluptatem solito maiorem afferendo. tanto enim abundantius emittitur semen, quanto cum maiori voluptate excernitur. poterant verò illi voluptatem augere, & titillando plurimum, & imaginationi plurima ad rem facientia representando. maxima enim pars venereorum motuum ab imaginatione fluit. quo fit vt religiosi viri, & Deo adeò dediti, vt imaginatione in etiam compescant, eiusmodi motus non persentiscant. robusti ergo & grandes vt nascerentur, ita poterant dæmones procurare. vt verò essent pessimi, poterant magica arte corrumpere semen, atq; ad eam temperiem transferre, vt cum robore corporis, in omne vitiorum genus pareret propensionem. nimirum, receptissimum ab omnibus illud Galeni, Animi mores corporis sequi temperaturam. his addiderint nugaces Astrologi, potuisse dæmones ad illos congressus obseruare quosdam astrorum concursus & aspectus, qui tales homines nati essent gignere. Theologi fortasse dixerint, denegasse Deum gratiam ex adeo nefandis criminibus natis. mihi satis sit dixisse quæ ad Phÿsicam spectant.

C A P V T N O N V M.

» A P I T E nono Geneseos. Arcum meum
» ponam in nubibus, & erit, signum fœ-
» deris inter me & terram: cumq; obdu-
» xero nubibus cœlum, apparebit arcus
» meus in nubibus, & recordabor fœde-
» ris mei vobiscum, & cum omni anima
» viuente, quæ carnem vegetat, & non
» erunt ultra aquæ diluuij ad delendam vniuersam carnem. Vi-
» deri

deri possit alicui hæc legenti, ante diluuium, & initum fœ-
dus cum Noë, nunquam fuisse cum cœli arcum, quem Iri-
dem appellant, sed tunc primum, in signum fœderis, po-
situm esse, Dei iussu in nubibus. atq; eo magis, quod capi-
te tertio Ecclesiastici dicitur, vide arcum, & benedic eum,
qui fecit illum. valde speciosus est in decore suo. gyravit
cœlum in circuitu gloriæ suæ. manus excelsi apperuerunt
illum. quibus verbis videtur significari, ipsius Dei esse opi-
ficium, potiusquam naturæ. Ego verò non ita censeo, sed
apparuisse etiam sæpè ante diluuium. (neq; enim deerat vlla
naturalium causarum eius, cum essent solares radij, & op-
positæ nubes) Deum verò, cum iniret fœdus cum Noë, &
eius posteris, ac pacisceretur, non futurum iterum, vnquam
diluuium, quo inundaretur tota terra, Iussisse Iridem signum
esse: designasse verò eam potius, quàm aliud quippiam, eo-
rum quæ in nubium regione apparent, vocanturq; meteora,
quia ea naturaliter mitescunt imbrum nota est. neq; ve-
rò quia ipsa, per sese, ac sua natura talis erat, non erat apta,
vt signum talis fœderis statueretur, à Deo, quinimò hac ra-
tione potius fuit statuenda. Cum enim Deus autor ipsius
naturæ sit, atq; adeo ea tota fluxerit ab eius voluntate, atq;
ea virtus, quàm vocamus naturam (vt alibi diximus) sit in
rebus corporalibus quoddam velut vestigium diuinitatis,
nihil magis consentaneum, quàm vt vtatur Deus ad facien-
dum, aut significandum aliquid, naturalibus rebus, atq;
hæc cum eius voluntate & præceptis consonent. ipse enim à
principio futura omnia præuidens, suo verbo totam condi-
dit naturam. quid ergo mirum, si naturalia eo semper du-
ctu decurrentia, quo ab illo principio dirigebantur, in illius
præcepta & Iussiones semper incidant? atqui, hic est ple-
runq; suauissimus & ordinatissimus diuinarum Iussionum

concen-

centus. tamen aliquando (rarò quidem) vt euidentius
hominibus suam diuinitatem ostendat, præter earum natu-
ram, aliquid imperet rebus. nunc verò iuxta illius naturam
iussisse, vt Iris signum esset, mundi nunquam amplius im-
bribus delendi, ex eius naturalibus causis erit apertissimum.
De cuius generatione, vt licet videre apud Galenum libello
de historia Philosophica (si is liber Galeni est) non admodum
discrepant Philosophorum sententiæ. Nam etsi quodam-
modo euariant, omnes tamen postremò in hanc veniunt,
esse colores quosdam apparentes, missione splendoris Solis
& oppacitatis obiectæ nubis: apparere verò circulari figura,
ob figuram Solis ipsius. semper enim apparet Iris ex aduer-
so Solis, repercussis scilicet eius radijs ab opposita nube: ap-
parere verò tres illos colores, puniceum, viridem, & ru-
brum, quod ex splendido cum maiori oppaco fiat rubrum,
cum minori viride, cum minori adhuc puniceum. Igitur in
exteriori ac superiori parte Iridis, quæ ad extremitatem, ac
peripheriam nubis spectat, puniceum apparere: quod ea par-
te tenuior ac minus oppaca nubes, radios minus repellat, &
melius penetretur, in interiori & inferiori contrarias ob cau-
sas apparere rubrum: inter hæc, ob mediocres causas, viri-
dem: absolui verò hic meritò totam hanc colorum differen-
tiam triade, vt alia quauis maioris & minoris differentia,
principio, medio, ac fine. Metrodorus cum Solis radij nu-
bem intrarint, nubem viridem, radios purpureos apparere
dicit. Sed hoc dicat vt lubet. illud inter omnes conuenit,
fieri radijs solaribus nubem aliquatenus penetrantibus, ali-
quatenus repercussis. necesse est ergo apparere, vbi appa-
ratus quidam est pluuiæ (alioqui aut nullæ sint nubes, aut eæ
adeo tenues, vt more aëris penetratæ radios non repellant)
is verò non adeo magnus, neq; pluuiæ ingentis. Si enim

Q totum

totum cœlum esset nubibus obductum, neq; vlla parte pate-
ret Sol, nulli radij in oppositam cœli partem abirent: neq; si
nubes obiecta, esset densa admodum, penetraretur à radijs
aliquatenus, sed tota appareret atra ob oppacitatem. fit ergo
Iris ab aduerso Sole, mittente radios in nubem non densam.
significat ergo naturaliter, quod & Iussu Dei, imbrem ne-
quaquam obruturum mundum. quî enim possit, cum neq;
cœlum totum obductum nubibus sit, neq; quæ adsunt, sint
valde densæ: verba Ecclesiastici suo loco enarrabuntur.

C A P V T D E C I M V M.

» A P I T E decimo tertio Geneseos. Erant
» autem senes prouectæ ætatis, & defie-
» rant Sarre fieri muliebria. de Abra-
hamo & Sarra cum genuerunt Isaac, di-
cuntur hæc verba, quibus significatur,
eius conceptionem fuisse portentosam:
ratio verò qua hoc ita habet, naturalis
est. nam ita est natura comparatum, vt neq; senes genera-
tioni sint idonei, neq; mulier, cui menstrua fluere desierint.
rectè autem dicitur, erant autem ambo senes prouectæ æta-
tis, & defierant Sarre fieri muliebria. Si enim alter senex es-
set, vir scilicet, mulieri verò non desissent fieri muliebria,
aut & si desissent, non esset vetula, sed iuenculæ adhuc de-
sissent præter naturam, & ob morbum, non esset mirabile
gignere. nam senes ex iuenculis gignere, quotidie euenit,
& si vetulas ex iunioribus, non ita. mulieres enim quibus per
ætatem defecerunt menstrua, concipere, neq; ex senibus,
neq; ex iuuenibus possunt. quibus verò defecerunt per mor-
bos, euenit non raro sanescentes concipere, antequam ap-
pareant.

pareant. ergo senex centenarius ex muliere nonagenaria,
non poterat naturaliter generare. eius verò causa non erat
in viro (ille enim plures postea filios genuit ex Cetura) sed
in fœmina, cui ob senium defecerant menstrua. hæc ergo
omnia Physicè dicuntur. eorum verò ratio pendet ex men-
struorum natura, & eorum causis. Menstrua vocantur eua-
cuationes sanguinis, quæ singulis mensibus fluunt ex vulua.
dicuntur hæc ipsa muliebria, quia solis mulieribus inter om-
nigenas fœminas fluunt: aut quia (vt inquit Aristoteles)
nullis æquè atq; his. huius causam esse constat, quia nullum
animal æquè sanguineum est, atq; homo. nam & inter ipsas
mulieres, quæ maximè sunt sanguineæ, illis maximè abun-
dant. quòd verò homo sanguine magis abundet, meritò
euenit, quandoquidem optimam præ ceteris habet tempe-
riem, & ideo optimo succo generando maximè idoneam.
causa itaq; talis euacuationis, sanguinis redundantia est. vt
autem sanguis in fœminis, plus etiam quàm in viris redun-
det, duplex est causa. altera necessaria, altera quæ posita
est in fine. necessaria est, temperies frigida & humida, cutis
densitas, & vita otiosa. temperies frigida, non quidem quod
ea plus eius succi generet quàm calida, sed quòd minus dis-
sipet. humida cum humoris redundantia semper coniuncta
est. meritò ergo humida, & frigida (quæ tamen non admo-
dum frigida sit) habet redundantiam, quæ non dissipetur, ac
proinde euacuatione indigeat manifesta. densa autem cutis,
& otiosa vita, tollunt dissipationem succorum, & corpora
replent. Causa quæ posita est in fine, est bonum prolis.
nimirum oportuit talem esse mulieris naturam, vt redunda-
ret sanguine, qui satis esset gignendo fœtui, & nutriendo
infanti. ea enim est materia generationis fœtus, quæq; sola,
vt censet Aristoteles, eius materia est, viro vim tantum &
efficaciam

efficaciam præstante per semen : ut verò censent Medici^r quorum sententia hac in parte videtur probabilior, non sola, maxima tamen ac præcipua : quia ea & ortum primum præbet partium carnolarum, & nutritionem deinceps omnium. atq; ut vir præstat efficacitæ plurimum, ita materiæ minimum. fœmina contra, ut minimum efficacitæ, ita materiæ plurimum; præstat verò ea minimum, præter sanguinem. sanguis igitur muliebris totam ferè præstat generationis materiam, & ob hanc præcipuè sunt ille fœcundæ. hoc ita esse apertè constat, quia neq; gerentibus vtero, neq; lactantibus fluunt euacuationes menstruæ. his, quia sanguis qui alioqui redundaret, abit in lac : illis, quia infumitur in fœtus generationem. neq; enim causari possumus in gerentibus vtero, viarum defectum. sunt enim, præter eas, quæ alimentum fœtui deferunt, aliæ quædam venæ, in os vteri subeuntes, per quas citra fœtum læsionem, raris quibusdam fluunt, etiam vtero gerentibus, vel quòd ipsæ redundant plurimo sanguine, vel quòd fœtus, sint debiles. itaq; fluunt menstruæ euacuationes, quibus sanguis redundat, & ea ipsa redundantia facit ut sint generationi aptæ. hinc fit necessariò, ut eo vitæ tempore solum fluant, quo sunt aptæ concipere; atq; ut concipere aptæ non sint, quibus fluere desierunt. nimirum incipiunt fluere mulieribus in initio pubertatis, quatuordecimo, quindecimo, aut vsq; ad decimum septimum annum. quibusdam etiam citius, aut tardius. Ita etiam desinunt non omnibus eodem tempore, sed ferè inter quadagesimū & quinquagesimum annum. incipiunt itaq; cum incipiunt sanguine redundare : desinunt, cum ob senium incipiunt laborare sanguinis penuria. ut ergo antequam fluere incipiant, concipere non possunt, quòd materiæ copiam nondum habeant : ita neq; postquam cessauerunt,

runt, quòd iam careant. eandem ob causam videmus viragines quasdam, mulieres scilicet, temperamento viris similes, quibus ob id menses, aut paucissimi, aut nulli fluunt, steriles esse. quanquam profectò, ne hæ quidem adeo absunt à concipiendi potentia, quàm senes, quibus naturaliter fluere desierunt. quia iuvenes in humidius transferri posse temperamentum quodammodo, monstrant Medici : senes verò non posse reiuuenescere, plus satis constat. neq; certè alia ratione, cui cessauerunt iam naturaliter menstrua, concipere posset; quàm reiuuenescens. nam præter causas infœcunditatis puellarum, & senum, quas in materiæ penuria posuimus, sunt aliæ nihilo minores, in ipsorum vterorum affectione. nimirum quibus nondum fluxerunt, nondum vterus dilatatus & satis capax est; quibus cessauerunt, fœcus iam, contractus & durior est verò pars nervosa, quæ naturaliter nescit reiuuenescere. igitur haud dubiè fieri non potest, ut cui naturaliter desierunt muliebria, naturaliter concipiat. dico autem naturaliter desisse, cui fluebant antea (quibusdam enim viraginibus, ut dixi nunquam fluxerunt) neq; ob morbum vllum, sed ob senilem siccitatem, desierunt fluere. talem porrò fuisse Sarram, cum singulari Dei beneficio concepit Isac, constat cum annorum esset nonaginta.

C A P V T V N D E C I M V M.

» **I** RIGESIMO capite Geneseos. Tollens ergo
» Iacob virgas populeas virides, & amygdali-
» nas, & ex platanis, ex parte decorticauit
» eas, detractisq; corticibus, in ijs quæ spoliata
» fuerant, candor apparuit. illa verò quæ inte-
» gra fuerant, viridia permanserunt, atq; in hunc modum co-
lor

lor effectus est varius. posuitq; eas in canalibus vbi effunde-
batur aqua, vt cum venissent greges ad bibendum, ante
oculos haberent virgas, & in conspectu earum conciperent.
factumq; est, vt in ipso calore coitus, oues intuerentur vir-
gas, & parerent maculosa & varia, & diuerso colore resper-
sa. diuisitq; gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus
ante oculos arietum, vt in earum contemplatione concipe-
rent. quando verò serotina admissura erat, & conceptus ex-
tremus, non ponebat eas. factaq; sunt ea quæ erant serotina,
Laban, & quæ primi temporis, Iacob. Mirabilem quen-
dam euentum continent verba hæc, quæ duarum nobis du-
bitationum occasionem præbent. prima est, quam ob cau-
sam contemplatio virgarum variegatarum in ipso calore coi-
tus, fœtus variegatos esse fecerit: secunda, cur Iacob virgas
eas gregi opposuerit, in matutino potius congressu, quam
vespertino. An quod in matutino congressu, quam in ve-
spertino, contemplatio rerum oculis obiectarum plus va-
leat, ad similitudinem fœtuum ortum: an quod is congressus fœ-
cundior sit, an ob vtrunque. Nullus Philosophorum vn-
quam, huius euentus causam, in ipsum intuitum reiecit,
sed in imaginationem. neq; ob id factum esse, quisquam
putat, quod in virgas oculorum acies intenta esset, sed quod
visio internos moueret sensus, atq; gregis cocuntis imagi-
natio, circa illa variegata versaretur. Itaq; censent omnes,
vel hoc vnico exemplo (quamquam multa alia narrantur his
similia) imaginationem rei cuiuspiam in ipso congressus tem-
pore, vim magnam habere, vt fœtus ei similes fiant. eius
verò causa non est dictu facilis. Si enim eiusdem facultatis
esset de realiqua cogitare, & generare, aut ad eandem cor-
poris partem pertinerent, fortasse toleretur aliquid admira-
tionis: nunc verò facultas cogitandi ad animam pertinet
sentien-

sentientem, generandi verò, aut ad aliam animam, aut ad
aliam animæ partem, aut, vt Stoici dicebant, ne ad animam
quidem, sed ad naturam. porro, facultas cognoscendi à
Medicis omnibus collocatur in cerebro, gignendi in testi-
bus, partibus adeo disitis. itaq; quod cognoscitur, concipitur
sensibili animæ parte, cuius sedes cerebrum est, quod
gignitur, vtero. quid habent hæc commune, vt iuxta men-
tis, aut sensuum internorum cogitationem, generatio va-
riet? Imprimis constat imaginationem & generationem
eiusdem esse animantis actiones, siue ab eadem anima fluant
siue à diuersis. atqui, quia facultates, à quibus fluunt eiusdem
sunt suppositi, ad quod actiones omnes referuntur primò,
tanta sympathia eorum est (vt & aliarum omnium faculta-
tum, quibus gubernatur animal) vt mutuò sese ad actiones
permoueant, & passionem. hinc fit, vt cum genitales partes
semine redundant, imaginatio libidinis seateat phantal-
matis, ob corporis vitium: rursus etiam, vt cum ob mor-
bum animi imaginatio in rebus libidinis volutatur, geni-
tales partes, & si alioqui non redundarent, turgeant, & ir-
ritentur. tantus est imaginationis & genitricis facultatis con-
sensus. Porro anima, quæ nihil aliud est, quam essentia
corporis animati, vt Aristoteles dicit secundo de genera-
tione animalium, quæ inquam tantum est actus corporis,
ab eo inseparabilis, cuiusmodi est quæ sensitiva, vt nihil po-
test agere sine corporali instrumento, ita neq; pati. Si enim
ipsa per sese aliquam haberet siue actionem, siue passionem,
secundum eam separari posset: nunc verò non potest: sed vt
formæ ligni, aut lapidis, nihil euenit agere, aut pati, sed ligno
ipsi: ita neq; formæ equi, aut bouis, sed equo, aut boui. ta-
mergi ergo dicimus, animam equi cogitare, imaginari, aut
omnino sentire: abusiue quodammodo id dicimus, quia ex
anima

anima id potius quam ex materia fluit. propriè tamen dicitur, equum cogitare, imaginari, atque sentire, & mouere sese. sentire, atque, utcumq; cognoscere, iuxta eam Philosophorum sententiam, quæ maximè probatur, quoddam pati est. id verò pati, nihil est aliud, quàm animam ipsam quodammodo fieri illud ipsum, quod agnoscitur: quapropter anima quodammodo omnia est, quia cum omnia possit agnoscere, omnium quodammodo speciem potest recipere. non quidem recipit ipsa per sese, sed cum corpore: ut neq; sentit per se, sed cum corpore. siquidem monstraui-
mus, nullam eam habere per se, neq; actionem, neq; passionem. igitur ipsum animal quod agnoscit, fit quodammodo, secundum partes etiam corporales, simile ei quod agnoscitur: non quidem secundum partes corporales, quæ corporales, materialesq; sunt, sed quæ sunt formaliter (ut dicunt) instrumenta sensuum. non enim oues ipsæ cum contemplantur variegatas virgas, fiebant variegatæ corporaliter, ut cernentibus tales viderentur, fiebant tamen quodammodo (quæ scilicet secundum sensuum organa, actu cognoscebant) variegatæ. itaq; animal actu cognoscens, secundum organa corporalia, fit spiritaliter simile rei quæ agnoscitur. quod autem gignit, facit sibi simile. nam hoc ipsum est gignere. si ergo quod actu agnoscit aliquid, est ei actu simile, & quod gignit simile sibi facit, quod simul contempletur aliquid, & gignit, gignet aliquid simile ei, quod contempletur, quia tale est ipsummet. hoc autem ut eueniat, necesse est ut contempletur in ipso calore coitus, ut simul & generet & contempletur. non enim animal generat simile sibi, secundum id quod fuit, aut erit, sed quod est tunc actu. sed dices, corporales species, quæ in animali cernuntur, ut magnitudinem, figuram, & colorem, meritò deferri cum
se mine

semine, utpotè materiali principio, istas verò, siue species, siue similitudines spiritales, etsi in corporibus sint, non videri posse ita deferri. certè istæ species, siquidem in organis corporalibus recipiuntur, ut indicatum est, non possunt esse omnino spiritales, ad spiritalium verò naturam magis accedunt, quàm quæ cernuntur, quia sunt sensibilibus quædam insensibiles effigies, atq; cum spiritaliter quodammodo in generante sint, in eo quod gignitur, ob diuinam vim seminis, corporaliter imprimuntur. Ea vis est, ut Aristoteli dicit, accedendi ad omnia. quod nihil aliud est, quàm semen esse, quod vim habet efficiendi membra omnia, animantis cuius est. veluti in semine humano, potentia sunt partes omnes hominis, quia omnes natum est facere, aut ex sanguine femineo, aut ex se ipso: in equino eadem ratione sunt omnes partes equinæ. neq; solum est differentia seminum, secundum differentiam generis, ut ex equino equina; ex humano humana fiant, sed & singulorum, ut semen Petri ad partes Petri natum sit accedere, potiusquàm alterius. eam vim accipit ab anima generantis, potiusquàm à corpore. factiua enim omnes facultates à forma fluunt, passiuæ à materia. quod ergo effectiuum in semine, est ab anima, & quod generat, secundum animam potius generat, siquidem id facere est: generari verò à corpore formando primùm incipit, siquidem id pati est, & accipere. transfert ergo vim effectiuam generantis, quæ animæ præcipuè est, in corpus rei generandæ. Consentaneum est ergo ut ea potius deferat ex generante, quæ illi secundum animam insunt, quàm quæ secundum corpus, eaque in corpus potius rei generandæ transferat, quàm in animam. Igitur consentaneum etiam, ut in corpore geniti corporaliter fiat, quod in generante erat spiritaliter. quapropter fiet, ut ab albo animali, nigrum co-
R gitante,

gitante, nigrum generetur, potius quàm à nigro, cogitante album. Ex dictis facilè constat, vim hanc & efficaciam cogitationis, in brutis potius esse quàm in hominibus. hominum enim mens diuina cum sit, & separabilis, multa meditatatur sine instrumento corporali, atq; cum corporali instrumento utitur, ut illi minus hærens, minores illi infligit affectiones. itaq; hanc imaginationis vim in prole permutanda, multo magis licet experiri in animantibus mutis, quàm in nobis. quo fit, ut quod de ouibus, animalibus insensatissimis, narratur, sit naturæ rerum maximè conforme. Animaduertendum verò, eam vim, non maribus solum aut foeminis, sed vtriusq; inesse, & tunc maximè tale aliquid euenturum, cum contigerit vtrunq; marem dico & foeminam, in ipso calore coitus, de eadem re efficaciter cogitare, ut tunc contigit. Ita enim dicitur. Et posuit virgas in canalibus ante oculos arietum, & ouium, ut in earum contemplatione conciperent. Est verò hoc valde consonum illi Philosophorum sententiæ, quæ maximè probatur, & statuit, vtrunq; parentem efficientem vim & materiam conferre ad generationem. vterq; ergo cum vim faciendi præstet, & amborum congressu vna quædam potentior causa fiat, vis permutandi imaginatione factum, vtriusq; inerit aliquatenus, euidenter tamen ea permutatio non fiet fortasse, nisi cum contigerit ambos, in eo congressus momento, eandem rem imaginari. Ut ergo exempla, euentuum huic similia, multa non sint, duplex videtur esse causa. Altera, quod vtrunq; in eadem imaginatione fortiter hære, non nisi fortuito & raro accidit. Altera, quod hoc in animalibus mutis, potiusquam hominibus, natum est fieri: quæ non possant nobis suas imaginationes narrare. sunt nihilominus nonnulla exempla. Diuus Augustinus decimo octauo de ciuitate

Dei

Dei capite quinto, in hanc ipsam causam refert, quod apud Ægyptios nunquam deficeret bos quidam, maculis quibusdam candidis insignitus, quem Apim vocabant, & pro Deo colebant. Censet enim daemones id fecisse, ad decipiendos Ægyptios, phantasiam talis tauri, quam solam cernebat, vaccæ concipienti ostentantes. ut libido (inquit) eius attraheret, quod in eius fœtu iam corporaliter appareret. quibus verbis nihil Aliud potest Augustinus innuere, quàm quod ego explicui. nam libidinem vaccæ attrahere, quod in eius fœtu deinceps corporaliter appareret, quid aliud sit, quàm vaccam in ipso feruore coitus spiritualiter concipere formam, & speciem, quæ deinceps in fœtu corporaliter exprimeretur? Galenus quoq; libello de theriaca ad Pisonem, narrat, mulierem quandam intuitu pulcherrimæ picturæ, pulchrum infantem ex deformi parente concepisse. visu (inquit) opinor, naturæ imaginem transmittente. quæ verba obscura admodum sunt: non enim explicat, quo modo visus imaginem transmittat naturæ. sed mihi dictum iam est. Quod ad alteram dubitationis partem attinet, his dictis, facilius sit explicare. videtur haud dubiè Iacob, vtraq; causa, virgas in congressu matutino, potiusquàm vespertino, gregi obiecisse: quod scilicet eo congressu copiosior conceptio fiat, & quod imaginatio in eo sit efficacior. nascuntur ambo hæc, & ex animalium victu, & ex natura temporis. Ex animalium victu, quia natura comparatum est, ut animalia omnia (præter pauca quædam, in quibus, quia contra faciunt, contra etiam eueniet, quod nunc dicimus) noctu dormiant, interdiu vescantur, & laborent. Coitus ergo matutinus est à somno, ante cibum: vespertinus à cibo ante somnum. quapropter manè semen concoctius est, & cerebrum in quo imaginatio præcipuè viget, expeditius, liberius,

R 2 &

& magis fulgens. Somnus enim concoctionem ciborum maximè iuuat, & cerebri vapores absumit, vigoremq; præstat animali vocatæ à Medicis facultati, cuius opera sunt, sentire & mouere. igitur & semen, ob concoctionem meliorem, erit fecundius: & imaginandi vis, ob recentem refectionem spirituum (reficiuntur enim somno) & deconerationem cerebri, erit efficacior. vesperti contra, semen (vt neq; alius succus) concoctionem tantam non acceperit, caput vaporibus ex ventre multis & crassis grauatum, & velut obtenebratum sit, & facultas longa iam vigilia defatigata. euenient ergo contraria. Ex natura etiam temporis nascitur hoc idem. Nam vt veterrimis etiam Philosophis, & qui ante Hippocratem fuerunt, est celebratissimum, & rationi maximè consonum, temporum differentia plurimùm valet ad mouendum animalium corpora, atq; adeò res omnes alterationi subiectas. atq; cùm astrorum motus, accessusq; & recessus tempora varient, Sol præcipuè id facit. vnde euenit, vt diei cuiusq; partis quatuor, mane, merides, vespertum, & nox media, quatuor anni partibus respondeant, veri, æstati, autumnò, & hyemi. quia vt motum, quem Astrologi vocant proprium, toto anno complet Sol, ita quem vocant motum raptus, complet singulis diebus: atq; vt motu illo accedit & recedit secundum cœli amplitudinem, ita hoc secundum longitudinem: & vt hyeme plurimùm à nobis abest, ita nocte media: & vt æstate proximus, ita in meridie: & vt autumnò abit, ita vesperti, & vt vere venit, ita mane. est ergo matutinum tempus verno, & vespertinum autumnali simile. vt ergo corpora degunt vere saluberrimè, & maximè valent, autumnò insaluberrimè degunt, & languent maximè. ita etiam summo mane, optimè: vesperti, pessimè habebunt, ad omnia quidem, maximè verò ad generationem.

nem. nam vere omnia oriuntur, autumnò tabescunt, & intereunt. anima itaq; & corpus sunt mane vegetiora. quare & imaginatio erit fortior, & semen fecundius. vesperti contra.

C A P V T D V O D E C I M V M.

RIGESIMO secundo capite Geneseos. Et ecce die tertio, quando grauissimus vulnrum dolor est, arreptis duo filij Iacob, Simeon & Leui fratres Dinæ, gladijs, ingressi sunt urbem. Cur vulnrum dolores, soleant esse tertio die grauissimi, ad Medicum pertinet considerare. Dubitet verò hoc loco quispiam, an vniuersim ita habeat, sitq; omnis vulneris dolor die tertio grauissimus: an illorum tantum vulnrum, de quibus eo loco agebatur, præcisi inquam preputij: atq; alterutrum horum sit, cur potius tertio quàm secundo aut primo, aut sequentium aliquo. Hippocrates libello de fracturis, iuxta Galeni diuisionem commentario tertio, ita reliquit scriptum. tertio & quarto die vulnra omnia minimè sunt exagitanda, & vt in summa dicam, specilli quoq; omnes admotiones virandæ his diebus sunt, omniaq; alia quibus vulnra irritantur: in totum enim tertius & quartus dies in plerisq; vulneribus exacerbationes parit, & quæ in inflammationes & sordes incitantur, & quæcunq; in febres tendunt. vnde magni admodum momenti, si quod aliud, documentum hoc est. nam quæ sunt in medendi arte grauissima, quibus id non sit commune? non enim pertinet ad vlceratantum, sed ad alios quoq; morbos complures. His verbis Hippocrates satis apertè docet, non in his aut illis, sed omnibus etiam vlceribus, solere dolores tertia & quarta die fieri grauiores.

uiore. nam de vlceribus, quæ cum fracturis fiunt agens, ad omnia vlcera, quinetiam ad omnes morbos sermonem transtulit: significans, vlcera omnia magna & notatu digna (exigua enim vlcera nullas solent afferre exacerbationes) solere diebus, tertio & quarto, fieri grauiora. Causam verò huius rei proximam ipse insinuauit, dicens, Et quæ in inflammationem, & sordes incitantur, & quæcunq; in febres tendunt. nimirum, quia inflammationes & fluxiones, & febres, diebus tertio & quarto solent vulneratis partibus superuenire. prima enim die, qua quis vulneratus est, dolor tantum esse solet ex ipsa carnis diuisione, dum vulneratur, aut particula tractatur Chyrurgi manibus, à curatione verò cito conquiescit, cessante scilicet dolendi causa. quia dolor non fit cum facta iam est pars, sed cum seccatur. Cum enim dolor sit sensus rei corruptentis, moueat verò sensum non facta iam, sed quæ fit passio, mox ac cessat externa causa, manet pars sine dolore, atq; (nisi in paucis quibusdam, quos contigit esse paratissimos) sine febre, vsq; dum noua alia causa dolendi, aut febricitandi accedat: vsq; dum scilicet, conuocata ad partem malè affectam fluxione, succrescat inflammatio, aut sordes multa, atq; ob hæc nonnunquam etiam febris. proxima itaq; dicti euentus causa hæc est. cur autem non ante tertium superueniat fluxio, aut non diutius protrahatur (quæ prima propositæ dubitationis pars est) nondum diximus: neque verò Hippocrates dixit, neque Galenus in commentatione apposuit. nisi fortè eam Hippocrates insinuauit dicens. Non enim pertinet ad vlcera solùm, sed alios quoq; morbos complures. Nimirum eadem esse videtur causa in vlceribus, & in alijs omnibus morbis pendentibus ex materia, & habentibus exacerbationes (cum vlcera, non ob ipsam propriam essentiam, sed ob fluxiones exacerbentur)

bentur) ea est, natura humorum, qui commoti, & exagitati, morbos faciunt, & augment. sunt enim morborum circuitus, siue quotidiani, siue tertiani, siue quartani, cum sunt in corpore partes quædam paratæ recipere, quædam mittere. apparatus recipientium est, dolor, aut debilitas: mittentium, multitudo succorum, aut vitiosa qualitas. vlcerata ergo particula parata est recipere, debilis enim est necessario, neq; sine dolore. nisi ergo corpus reliquum vacuatissimum & purissimum esse contigerit (ita enim fortasse nunquam redibunt magni dolores) nihil deest ad humorum influxus. ipsis verò seruantibus suas naturas, influet die secundo pituita, succus mitis, moderatus, minimèq; irritans; tertia die bilis flaua, succus acer, mordax, & impensè calidus, cum quo ob dolorem quem infert & calorem, necessario accurrit sanguis, paritq; phlegmones & febres, quæ cum mitescere intra diem non possint, sed cum citissimè intra viginti quatuor horas, vt quæ à causis externis ortum habent, necessario incidunt in diem sequentem, qui est quartus ab accepto vulnere. hæc itaq; est causa, qua vulnerum dolores solent die tertia exacerbari. atq; eadem causa chyrurgi, vt Hippocrates monet, post primam, seu admotionem labiorum, seu confutionem (vt res exigit) non debent vsq; ad diem quartum vlcera irritare, neq; aliter tangere, quam leuiter, quæ inflammacionem arcent, admouendo.

1279
319
1598

CAPVT

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

APITE quadagesimo septimo Gene-
scos. Cunctaq; animę quę ingressę sunt
cum Iacob in Ægyptum, & egressę sunt
de femore illius, absq; vxoribus filiorum
eius, sexaginta sex. Hęc eadem verba
repetuntur in initio Exodi. Egressos
esse ex femore Iacob dicit filios & nepo-
tes, qui ab eo geniti sunt. Causam habet ea phrasis natu-
ralem, in hominum & genitalium partium compositione.
nimirum vasa seminalia, quę meliorem ac puriorem defe-
runt sanguinem in testes, vt in ipsis semen fiat, sunt venę
quędam, quę ortę ex venis, quę in lumbis discissę in crura
iam descendunt, antequam in tres ramos, qui per crura de-
currunt, distribuuntur, recurrunt per femora in testes in vi-
ris, & in mulieribus in vterum. nam venę quę ex caua eo
ferē loco quo siti sunt renes mittuntur in testes, sinistra qui-
dem venit ex emulgente vocata, quę serosum sanguinem
in renem defert, atq; ob id ipsa quoq; serosam materiam in
testem transfert: dextra vero non multo post exortum emul-
gentis. quare ne ipsa quidem satis expurgatum defert san-
guinem, saltem non adeo, ac venę, quę multo post ortę, ex
ipsis femoribus recurrunt. quas ob id est verisimile, & si non
adeo multam materiam atq; superiores, quia minores mul-
tō sunt, tamen prestare vtiliorem ad generationem fecun-
di seminis. meritō ergo in sacris eloquijs generatio ad femo-
ra refertur. vt & Iacob in Iudę benedictione dixit, non au-
feretur sceptrum de Iudā, neq; Dux de femore eius. & hanc
ipsam ob causam quinto capite numerorum, inter adulterę
male

male dictiones, illud præcipuē præcipiebatur sacerdos dicere.
ingrediantur aquę multę in ventrem tuum, & vtero putre-
scante putrescat femur. vt scilicet, per quę quis peccat, per
eamdem puniatur, vt dicitur vndecimo capite Sapientię.

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

APITE tertio Exodi, ait Moses ad
Deum. Ecce ego vadam ad filios Israel,
& dicam eis, Deus Patrum vestrorum
misit me ad vos. si dixerint mihi, quod
est nomen eius? quid dicam eis? dixit
Dominus ad Moysen, Ego sum qui
sum, & sic dices filijs Israel. Qui est
misit me ad vos. Itaq; rogatus Deus quod sit nomen suum,
respondit, Qui est. David quoq; secundum eundem spi-
ritum Deum alloquutus inquit Psalmo 92. à seculo tu es.
atq; adeo IESVS seruator noster, diuina auctoritate, qua &
deturbauit eos, respondit quærentibus se, Ego sum. sed cur
potius dicitur Deus esse, qui est, quàm qui bonus, siqui-
dem vt ipsemet dicit in Euangelio, solus Deus bonus est?
aut quàm qui sapiens, aut quàm qui fortis, siquidem hęc
omnia est æquē infinitē, & æquē primò? Certē huius rei
causam à nullo melius accipies, quàm à Diuo Dionysio, ca-
pite quinto de diuinis nominibus, quod inscribitur de ente.
illi ergo volo accepta refferri, quę à me dicentur in hac quæ-
stione. Cū dicitur, qui est, duo licet nobis intelligere,
aut simpliciter qui est, aut qui semper est. vtrouis modo in-
telligas, est maximē consentaneum, vocari Deum, qui est,
potiusquam aliud quiduis. primò quidem modo, quia cū
Deus definiri, aut nominari non possit secundum substan-
tiam

tiam & essentiam propriam, quia ea à nullo viuentium agnosci potest, necesse est nominetur ex bonis, quæ creaturis communicat: quæ quidem omnia, quandoquidem in creaturis non sunt simpliciter, sed quodammodo, necesse est esse in Deo modo quodam eminentiori. quoniam autem, & si sint in Deo omnia æquè perfectè, & primò, non tamen omnia æquè communicantur omnibus, sed quædam pluribus, quædam paucioribus, æquum est nomen tribui Deo, ab eo quod communicat omnibus: illud verò tantum est, esse. nam intelligere tribuit paucis, sentire aliquando pluribus, nutrire & crescere pluribus adhuc: esse verò omnibus. secundo autem modo dicitur Deus, qui est, hoc est, qui semper est, quia cum alia omnia creatis rebus tribuat habere aliquatenus, omnia enim & sunt, & bona quodammodo sunt, tamen æternum esse nulli accidit nisi soli Deo, ut monstratum mihi est in initio huius operis. Coniunctis ergo utrisque, dicitur Deus, Qui est, quia esse omnibus rebus tribuit, & esse semper, sibi soli habet. nam aliud quidvis est aliquando ens, aliquando non ens, solus verò Deus simpliciter ac semper ens. hoc etiam assequuti videntur Philosophorum optimi. nam Aristoteles capite quarto libri tertij de Physica doctrina, Diuinum & Deum, asserit dixisse plurimos Philosophorum, quod æternum, immortale, & nulli interitui obnoxium. Plato quoque in dialogo de natura, ita disserit de diuina essentia. dicimus de illa, est, erat, & erit, sed illi re vera solum esse competit. Quapropter garrulitatem esse puto Platonicorum quorundam, affirmare, ex sententia Platonis, vnum & bonum esse priora ente, atque adeo Deum non dici ens. quia scilicet Plato in Parmenide, in suppositione prima dicit. nullo igitur modo est ipsum vnum. & rursum non itaque ita est ut sit vnum, esset enim iam ens & essentia particeps.

particeps. verum quando quidem ipsemet Plato loco citato ex Timeo dicit, illi re vera solum esse competeret, constat illum censere Deum esse re vera, non autem esse ut reliqua, quæ non re vera, sed quodammodo sunt, in tempore scilicet, & composita. Deus verò modo quodam eminentiori, & per se est extra omne tempus, & citra vllius essentia participationem, sed vnum & simplicissimum. quod nihil aliud est, quam quod nostri Theologi dicunt apertius, ens dici analogicè de Deo & creaturis. ita verò dicuntur & alia omnia eius nomina. Vnum, verum, & sapiens: quia secundum nullum illorum habet vllam cõmunem essentiam cum re alia extra se, neque continetur in vlla entis categoria. Omnia enim illa dicuntur de Deo æque primò, & eminenter. quin potius sunt in eo ea omnia vnum. verum dictis de causis, quas ex Dionysio accepimus, satius est Deum nominari per ipsum esse, quod ipsius Dei testimonio hoc loco constat. Esse verò legitimam Platonis enarrationem, eam quam diximus, cuius legenti dialogum illum patebit. non enim ille aliam causam adhibet, quæ vnum non dicatur esse, quam quod esse tempus præsens contineat, & quod ens participatione alicuius essentia fiat. illa verò duo non congruunt Enti ut vnum est, sed ut multa, quæ creata sunt. itaque Deus non est, ut sunt hæc: atque ipsum esse, ut de his & illo dicitur, non est vniucum. ut verò Deus est, non accidit illi prius vnum & bonum quam Ens, alioqui nulla ratione minus esset vnum, quam habens quædam alia alijs priora. sed in Deo adeo non est prius & posterius, adeo omnia illa nomina significant vnum, ut, ne ratione quidem differant, nedum possint prioris & posterioris ratione differre. ita mihi videntur multi Platonici facere, ne intelligendo, ut nihil intelligant, qui parum abest quin dicant cum insipiente, non est Deus.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

XO D I decimo quinto. at ille clamauit ad Dominum, qui ostendit ei lignum, quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt. Cum hoc legimus magna subit dubitatio, An lignum in aquas missum, naturali quapiam facultate dulcedinem intulerit, an id voluntate Dei, & miraculo effectum sit, in figuram maioris cuiuspiam sacramenti. atqui plerisque hoc videtur probabilius. primum quidem, quia nemo, neque Medicorum, neque qui naturalem historiam scripserunt, talem facultatem vnquam videtur agnouisse. neque facile videtur dici posse, aut excogitari, quam passionem inferret id lignum aquæ, ut amaritudinem eleuaret, cum præcipue in historia scholastica, ex sententia Hebræorum, dicatur id lignum fuisse amarissimum, & mortiferum. deinde, neque si talem vim habere posset lignum, posset ea in magnum flumen, aut ingentem lacum uti. habet enim modum quendam facultas omnis naturalis, eumque secundum magnitudinem eius quod facit, & accipientis. non enim si magnes trahere potest ferrum, continuo possit trahere montem ferreum, neque ferri exiguum quantuluscunque lapis, sed tantus tantum. omnes autem naturæ fines videtur excedere tantam aquæ molem, à ligno non maiori, quam ut à Mose posset apprehendi, & in aquas mitti, tantam recipere alterationem. nihilominus videtur necessarium fateri, secundum naturalem aliquam facultatem, illud esse effectum. quandoquidem capite 38. Ecclesiastici, in confirmationem operum medicinalium,

&

& virtutum medicamentorum, & commendationem artis dicitur, non ne à ligno indulcata est aqua amara? nisi autem naturali aliqua ligni facultate id factum esset, quale obsecro esset argumentum? certè tale, ac si diceret: magna vis medicinæ est, quia infusio aquæ benedictæ, & admotio Crucis, & reliquiarum Sanctorum, ad omnes morbos prodest immo verò ob hoc ipsum dicent multi, opus non esse medicina: quòd scilicet vita & mors, sanitas & morbus, penes Dei voluntatem esse videatur, non penes artem vllam. Respondent à contraria sententia, Ecclesiasticum proferre illud exemplum, ut ex eo quod miraculosè Deus fecit per lignum, indicaret omnia etiam illa, quæ naturaliter efficiuntur per creaturas, ad Deum esse referenda. Mihi verò videtur id exemplum indicaturum, non solum à Deo esse tributas rebus virtutes, sed suspicionem etiam illaturum, nullas omnino esse naturales ipsarum rerum, sed à Deo ipso effici quiduis, ut immisso ligno in aquas factæ sunt dulces. quapropter censendum potius videtur, naturali aliqua ligni virtute effectum esse illud. iuuat plurimum hanc sententiam, quod Hebræicæ linguæ periti dicunt, iuxta suum idioma legendum potius fuisse, clamauit ad Dominum, qui docuit illum lignum, quod quid aliud est, quam docuisse illum ligni facultatem, & virtutem? Certè cum Deus ostenderit Mose lignum, quo aquas dulces efficeret, necesse est indicasse illi lignum tali præditum facultate, aut simul indicasse lignum, & illi talem facultatem indidisse, cum eam nullatenus haberet antea, aut nulla facultate data ligno, ipsum met Deum, cum iniectum à Mose est, aquas reddidisse dulces. hoc vltimum nihil penitus haberet cum medicina, neque vllum argumentum in artis laudem, aut fidem, capi posset. nam mera Dei voluntate res esset acta. supersunt igitur priora duo. Rursum, si lignum

lignum tali præditum erat facultate, aut tali tantaq; erat præditum, ut naturaliter, nihilq; denuò apponente Deo, posset tantam, adeo amaram aquam, reddere potui aptam, aut eam Deus, naturalem alioqui, ligni vim, nouo quodam intuitu auxit, atq; fortiozem fecit. Quod horum fecerit Deus, non possum vlla monstratione indicare. nam his omnibus modis solet in homines beneficia conferre. atq; qui dicit, Deum tribuisse ligno facultatem, qua antea caruerit, argumentum fidei artis medicæ, ita concludet. quandoquidem Deus tribuere potuit ligno facultatem adeò mirabilem, alterandi scilicet magna flumina, non est diffidendum, quin herbis, lapidibus, ac metallis, alterandi nostra corpora dederit vires, ut, scilicet, argumentum sit à maiori. multo autem firmius argumentum, & ad rem ipsam propius accedens, sit, ab exemplo. ita scilicet, non est contemnenda medicina, quasi magnam vim non habeat transferendi ægrotantium corpora in pristinam sanitatem. maximas enim vires habent res quamplurimæ, multis modis afficiendi res alias. Exemplo est lignum, quod aquas in Marâ reddidit dulces. ob hæc mihi videtur magis consentaneum, lignum illud naturali vi aquas fecisse dulces. atq; de ea facultate dixerim ego duorum alterum, aut esse secreticem aquæ, & exultæ terræ, similem ei qua acetum findens lac, serum secernit (nulla enim ratione melius possit aqua ex sal-sa dulcescere, quam secreto sale, atq; ita neque ex amara, quam seceris terræ valde exultæ partibus. talium quippè admistione sit amarus sapor) aut esse tractricem partium amararum, gratia similitudinis (si modo credimus dicentibus fuisse amarissimum lignum) atq; alliciendo ad sese, imbibendoq; amaras aquæ partes, illam dulcem & potui aptam reddidisse. Crediderim sanè eam facultatem, quæcunq; in ligno

ligno fuerit, plus solito tunc, annuente Deo valuisse: velut medicamenta existimo nonnunquam, plusquam aliàs, valere, ob gratiam Numinis. nimirum Deus prima causarum est, quare aliarum quæcunq; ita mouere poterit, ut ipse exordietur motum. ita enim euenit, in causis omnibus, quæ ordine positæ sunt.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

ATITE secundo Leuitici. Omnis oblatio, quæ offertur Domino, absq; fermento fiet, neq; quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio. Paulò infra, Quidquid obtuleris sacrificij sale condies. & rursum, In omni oblatione offeres salem. Mirum est, solemne fuisse, non solum in veri Dei, sed etiam falsorum Deorum sacrificijs, sale uti. quod quidem intelliges ex Plinio libro. 3. 1. capite septimo, vbi de salis laudibus agens, inquit, Maximè autem in sacris intelligitur eius auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa. quapropter suspicor eam consuetudinem fluxisse à primis illis nascentis mundi sacrificijs, quæ Deo Optimo Maximo offerebantur, & inde in omnium gentium sacros ritus deriuatam esse. consentaneum enim est censere, falsos illos sacrorum ministros, à veris sacerdotibus accepisse eam consuetudinem, Demonibus id poscentibus, quoq; maximè fieri posset, diuina sibi offerrentur sacrificia: potius quam veri Dei cultores, falsorum ritus esse imitatos. Verum itaq; esse fatemur, quod Plato in dialogo de natura dicit. Sal Deo amicum corpus. quod cum præsentī loco maximè congruit. poscit enim Deus in omni oblatione offerri

apud gentes nō
erant vires, sed
sed abominabiles

ferri sibi sale, quasi sibi gratum & amicum corpus. sed quo pacto potest salis corpus esse gratum, & amicum Deo, potiusquam fermenti & melis (quæ tamen duo respuit Deus) aut alterius cuiuspiam rei? videri possit alicui, esse vllam causam naturalem, velut fortè aliquam sympathiam, aut antipathiam diuinæ naturæ cum his, aut illis corporibus, obquam, his delectetur, ab illis aborreat. quia & dæmones, qui sunt etiam incorporei, quibusdam corporibus allici, quibusdam fugari, quasi experimento confirmatum affirmat omnis antiquitas. quin & vocati exorcistæ, suffitu rerum foetidarum, vt caprini stercoreis, & admotione rutæ, & hypericonis, quæ ob hanc causam fuga dæmonum appellata est, vtuntur. Tobias quoque suffitu exusti iecoris fugauit dæmonem, idque præcepto Raphaelis. eò usque procedunt nonnulli eorum, qui de dæmonibus sunt Philosophati, vt eorum quosdam affirmant rebus quibusdam delectari, quas alij habeant exofas. itaque multorum sententia est, esse rebus incorporeis cum corporeis familiaritatem, aut dissidium. vnde fieri videtur posse, vt Deus quibusdam corporibus, plusquam alijs, delectetur. cum præcipuè quedam alia loca sacrarum scripturarum, hoc idem videantur innuere. nam in libro Iudicum capite nono, ita est scriptum. Nunquid possum deferere vinum meum, quod lætificat Deum & homines? itaque innuunt sacra eloquia delectari Deum sale, & vino, offendi verò fermento, & mele. quid sibi volunt hæc? aut quæ est causa? Dæmones quidem, ob hæc, & his similia, censebant omnes Platonici, corporeos esse, & alios terreos, alios aqueos, alios igneos, aëreos alios: quod illi huic, alij illi corpori, habeant naturam propinquiorem, & eo maximè delectentur. fiet sanè necessariò ex horum sententia, vt quia cum elementis his aut illis habent naturalem familiaritatem, cum concretis etiam quibusdam

busdam habeant sympathiam, aut antipathiam. quandoquidem concretum quodcunque corpus, ad hoc aut illud elementum pertinet, vt multis in locis, præcipuè quarto libro meteoron indicatum est. Aristotelis quoque placitis mihi videtur consonum, nihil esse in rebus quod per se subsistere possit omnino incorporeum, præter primam causam. quia ille asserit omne, quod mouet, moueri, usque ad primam causam, quæ sola mouet & non mouetur, & nihil moueri quod non sit diuisibile & corporeum. Ex quibus assertionibus fit, vt prima solum causa sit incorporea. Nam si omnis causa præter primam mouetur, & omne quod mouetur est corporeum, omnis causa præter primam corporea est. Omnium ergo Philosophorum placitis videtur consonum, Dæmones esse corporeos: quanquam id profectò verum non est. Nam aut haberent corpora elementaria, hoc est naturæ corporalium elementorum (terræ dico, aquæ, aëris, & ignis) participia, aut cœlestia, velut Aristoteles innuit secundo de generatione animalium capite tertio, de animalibus, quas velut substantias quasdam separabiles eo loco imaginatur, differens his verbis. Sed enim omnis animæ seu virtus, siue potentia, corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum, quam ea quæ elementa appellantur. Verum prout nobilitate aut ignobilitate animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt. Inest enim in semine omnium, quod facit vt fecunda sint semina, videlicet, quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosoque corpore continetur, & natura quæ in eo spiritu est, proportionem respondens elemento stellarum. hæc Aristoteles. Sed, si dæmones elementaria haberent corpora, pati quidem possent ab his corporibus quæ penes nos sunt, & voluptate ac dolore ab illis affici:

affici: Si verò hæc, & corrumpi, essentq; natura sua mortales, quod cuius videatur esse absurdum? sin autem haberent corpora cœlestia, aut cœlestibus hæc in re similia, quod immortalia essent, essent ita quoq; inalterabilia, & voluptatis & doloris incapacia, quia dolor & voluptas sensus quidam est, ille tristis, hæc iocundus: sensus verò actus, sine sensorij alteratione non est. igitur ponere corporales dæmones, nisi etiam ponas mortales, quò delectentur aut doleant obiectu rerum corporearum, superuacaneum est, & insufficiens. quapropter Apuleius libello de Deo Socratis, cuius meminit Diuus Augustinus octauo de ciuitate Dei, contradictionem inuoluit in demonum definitione, dicens, eos esse genere animalia, animo passiuia, mente rationalia, corpore aërea, tempore æterna. genere enim animalia esse dicit, quò corporibus constent & animis, animos verò eorum passiuos, quò irascantur iniurijs irritati, & donis placentur, & gaudeant honoribus, ac deniq; eisdem, quibus hominum animi, perturbationibus agitentur. si verò animalia sunt, atq; ira timore, mœstitia, & gaudio afficiuntur, non possunt non habere etiam corpora patibilia. nam motus huiusmodi corporales sunt, feruetq; cor per iram, contrahitur per timorem & mœstitiam, effunditur gaudio. quò si dicas in homine esse has passiones corporales, in dæmonibus verò pertinere ad solum animum, esseq; aliud genus, iræ, timoris, mœstitiæ, & gaudij, fit vt illorum animi nullas actiones per corpora exerceant (quas enim potiusquàm has?) quare non magis erunt illorum corporum actus, neque animalia efficiant, quàm animæ intra testaceas ollas conclusæ: neq; ex illis corporibus & animabus constarent supposita. cum actiones non essent totius compositi: sed animæ ipsæ per se, essent supposita, corpora verò ferrentur ab animabus, vt vasa fictilia

fictilia quæ ab inclusis animalculis transferuntur. præterea, si sunt corpore aërea, non possunt non habere contrarietatem cum terreis, & cum omnibus elementis, ac concretis corporibus communem materiam. quare & corruptibilia necesse est sint. quò si hîc quoq; fingas aliud aëris genus, à corruptibili hoc quo suffundimur, diuersum, primum quidem non est iuxta ipsius Apulei mentem, siquidem quia aërei sunt dæmones, affirmat in aëre & infra cœlum ipsos viuere. huius igitur aëris, quem incolunt, habebunt naturam, non alterius, quem non incolunt. hic verò corruptibilis est, & quæcunq; eo constant, necesse est esse corruptibilia. Porro, si alio aëre impatibili constant, nullum habent sensum: quia sensus nullus agi potest, quin proprium sentiendi instrumentum patiat a sensibilibus: insensibilia verò corpora non sint animalia, neq; problematum, quæ proponebantur, quî scilicet fiat vt quibusdam rebus delectentur, alias habeant exosas, reddita est vlla causa. satius ergo est existimare, incorporeos illos esse, vt sunt naturâ indissolubiles. quare Diuus Augustinus (vt hoc quoque dicam obiter) octauo de ciuitate Dei, capite. 15. vbi ita scripsit. Absit vt ista considerans animus veraciter religiosus, & verò Deo subditus, ideo arbitretur dæmones seipso esse meliores, quò habeant corpora meliora. vbi, inquam, hæc dicit Augustinus, ne putetur concedere dæmones habere corpora meliora, sed negare hanc consequutionem, habent corpora meliora, ergo sunt meliores. porro in verbis illis Psalmi centesimi tertij, Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem, nomina illa spiritus, seu aër, & ignis, significant Metaphoricè substantias incorporeas magnæ virtutis, ac potentiæ, non tamen quò verè aërei aut ignei sint. nam præter dicta, quantum, non est in ratione substantiæ, sed

sed accidens quoddam illius. ut igitur est in rerum vniuersitate substantia quanta, sit etiam aliqua non quanta. ea autem non sit solum quæ incorporea & infinita; nam inter corporeum finitum & incorporeum infinitum, medium est incorporeum finitum, aut corporeum infinitum. Corporeum infinitum esse omnino non posse, multis euidentibus argumentis indicauit Aristoteles: superest igitur ut sit incorporeum finitum. Esse verò Deum virtute infinitum, indicatum mihi est in hoc ipso opere, superest ergo præter ipsum, esse substantias aliquas incorporeas, easq; finitas. Itaq; censendum non est angelos esse corporeos, neq; suffitu torqueri, aut bonis odoribus allici, aut rei cuiuspiam naturalis contactu dolere, aut delectari (nihil enim horum sine contactu fert natura: contactus verò corporum tantum est) sed vanum esse ac superstitiosum quidquid eiusmodi moliuntur exorcistæ, mendacissimosq; dæmones hominibus illudentes, ea omnia mentiri. Multo minus quispiam possit censere, Deum Optimum Maximum vlla voluptate sensus affici, aut villo dolore: siquidem omnium Philosophorum consensu est incorporeus, & omnino immobilis, nullamq; mutationem subiens. quæ autem opera sua sunt, omnia amat, & nihil eorum, quæ fecit, odio habet; quia omnia sunt valde bonâ, ut primo capite Geneseos & 38. Ecclesiastici scriptum est. Quid ergo dicemus de sale, corpore adeo Deo amico, & de vino quo lætatur, & de fermento & melle quæ interdicit in sacrificijs, & de multis alijs corporibus, quæ in libris sacris dicuntur, alia gratum, alia ingratum Deo odorem expirare? Certè nihil aliud, quàm substantias has corporales, res alias quasdam nobis indicare, quas partim adesse, partim abesse, oportet in sacrificijs. Nimirum sal symbolum esse videtur integritatis, & incorruptionis, ac proinde

innocen-

innocentiæ: contra fermentum, corruptionis & impuritatis: vinum, charitatis: mel, voluptatis & deliciarum. quia sal, ut experimento constat, atq; Aristoteles 26. sectione problematum docet, siccat, ac proinde incorrupta seruat quæcunq; eo condita reponimus. fermentum verò nihil est aliud, quàm massa facta acidior: constat verò eum saporem ex rebus antea integris, debilitatione naturalis caloris, & accessione caloris alterius præter naturam fieri, quæ alteratio corruptio est. Fit itaq; ex massa fermentum, ut ex vino acetum, atq; ita fermentat massam, augeri & rarefcere faciens, ut acetum fermentat terram: quod opus refertur ad partes illas, quæ calorem præter naturam contraxerunt in illa corruptione. Adijcit præterea fermentum pani saporis gratiam, quod aciditatis illius moderatæ mistione facit, velut idoneo quodam condimento. Rectè hæc explicuit Plinius libro 18. capite vndecimo dicens, Fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur, priusquam addatur sal, ad pultis modum decocta, & relicta donec aceleat. vulgò verò (hic est hodie vsus) neque subferuefaciunt, sed tantum pridie asseruata materia vtuntur. hæc Plinius. Quibus docet, fermentum acore & corruptione massæ, seu pultis fieri: salis verò admistione, prohiberi eam corruptionem, ut certè aliam omnem putrescentiam. Merito ergo id, cuius natura & essentia constat corruptione, symbolum peccati est: quia corruptio & putrescentia via est ad naturalem cuiusvis corporis interitum, ut peccatum animi; & quod naturâ aptum est cohibere omnem putrescentiam, symbolum est iustitiæ, quæ tollit peccata: oportetq; hoc adesse sacrificijs, illud abesse. Huc spectat quod Deus dixit ad Aaronem, capite 18. Numerorum, pactum salis est sempiternum coram Domino/tibi, ac filijs tuis. Vocat enim pactum salis, pactum sacrificiorum, quo

pepige-

pepigerat scilicet Deus, in æternum se daturum ius offerendi sacrificia, Leuitis. vocat verò id pactum salis, id est, sacerdotij, quia à nulla oblatione aberat sal: aut, vt alij interpretantur, pactum salis, id est pactum perpetuum, quia sal tollit corruptionem. porro mel symbolum deliciarum esse, ob dulcedinem, constat. delicias verò ingratas esse Deo, & deliciosos homines non prestare Deo grata sacrificia, constat etiam, quia vt Aristoteles inquit secundo Ethicorum capite tertio, ob voluptatem res improbas agimus, & ob dolorem res posthabemus honestas. vnde fit, vt qui Dei sit futurus amicus, voluptatis contemptor, & doloris patiens esse debeat, aut contemptor vtriusque, ad amplexandum dolorem, & dimittendam voluptatem. amant ergo sacrificia salis incorruptione, & mordacitatem: respuunt verò fermenti corruptionem, & suauitatem mellis. hæc itaq; Deus verus, has ob causas, circa sacrificia ita disponebat: Cacodæmones autem, vt diuinitatem simularent, Dei emulatores in rebus quibusdam efficiebantur: non tamen in omnibus: quia non ferebat eorum nequitia, quin atrociora quædam à suis miserrimis mancipijs postularent, velut hominum cruorem, & viscera. Sed neq; quod Tobias fecit, vt iecoris odore demon fugaretur, cenleo esse naturale, sed eam benedictionem datam à Deo Iecori, vt nunc datur aquæ. Contigisse verò illud etiam in figura, vt significaretur, exurendam esse concupiscentiam in sanctis connubijs. Iecur enim symbolum concupiscentiæ est. huiusmodi sunt omnia legis antiquæ præcepta. significant enim in sensu allegorico, aliud quàm in literali. quem modum docendi imitati sunt multi veterum Philosophorum, præcipuè Pythagoras, cuius adhuc extant symbola multa. quale est illud quod ad præsentem disputationem facit, salem apponito. nimirum

in re-

in rebus gerendis semper apponi iubebat salem, hoc est prudentiam, & integritatem. Hyeroglyphica etiam ratio scribendi, quam Ægyptij sacerdotes tenuerunt in sacris, similem continebat sapientiam. quam etiam in veri Dei cultu quadamtenus retineri videmus. nam est in templis Dei multus vsus ignis & aquæ: quia, arbitror, hæc hyeroglyphicæ mundiciem indicant. causa verò qua indicent, est, quòd hæc duo sint, quæ corpora omnia à sordibus mudent. quia verò emundandi corpora habent vim naturalem, benedictiones quoq; emundatorias animorum, his præcipuè Deus tribuit, igni dico & aquæ. corporeis verò & incorporeis substantijs nulla naturalis est sympathia: nedum alijs rebus cum Deo: cui nihil cum illis est commune in essentia.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

» APITE vndecimo Leuitici ita scriptum
» est, Et sus qui cum vngulam non diui-
» dat, nō ruminat. quatuordecimo autem
» Deuteronomij, sus quoq; quoniam di-
» uidit vngulam, & non ruminat, im-
» munda erit. Quod quidem multū diuq;
» me torfit, non intelligentem, qui fieri
» posset, vt sus diuidere & non diuidere vngulam diceretur,
» vsq; dum apud Aristotelem reperi apertissimam huius nodi
» dissolutionem. Ille siquidem capite primo libri secundi de
» historia animalium, hanc animalium differentiam statuens,
» ita inquit. Quadrupedum autem, quæ sanguine constant,
» eademq; animal generant, aliæ multifidæ sunt, quales ho-
» minis manus pedesq; habentur. sunt enim, quæ multiplici
» pedum fissura digitentur, vt Canis, Leo Panthera; aliæ bi-
» fulcæ

fulcæ sunt, quæ forcipem pro vngula habent, vt oues, capræ, cerui, equi fluuiatiles: aliæ infisso sunt pede, vt quæ solipedes nominantur, vt equus, mulus. genus sanè suillum ambiguum est. Nam & in terra Illyricorum, & in Peonia, & nonnullis alijs locis, sues solipedes gignuntur. Hæc Aristoteles. Ex quibus apertè constat, sues partim quidem findere, partim non findere vngulam, vtrosq; tamen, & qui findunt inquam, & qui secus, esse immundos, quia neutri ruminant. Alij igitur vtræque ratione immundi sunt, & quia neque ruminant, neque findunt vngulam, de quibus vndecimo Leuitici agitur, suntq; Illyrici sues: alij altera tantum, quia scilicet & si findant vngulam, non ruminant. de quibus agitur 14. Deuteronomij, suntq; nostrates sues.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

» A PITE duodecimo Leuitici, Mulier,
» si cōcepto semine pepererit masculum,
» immunda erit septem diebus, iuxta dies
» separationis menstrui. Et die octauo circuncidetur infantulus, ipsa verò triginta diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget,
» neque ingreditur in sanctuarium, donec impleantur dies suæ
» purgationis. Sin autem scēminam pepererit, immunda erit
» duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menstrui, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Cūq;
» expleti fuerint dies purificationis suæ pro filio, siue pro filia,
» deferet agnum. &c. Capite decimo quinto Leuitici, Mulier, quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. Mos circuncidendi Iudæis solum erat antiqui-

antiquitus, nisi etiam fortasse sacerdotibus Ægyptiorum, vt Orus Apollo Niliacus in hyeroglyphicis insinuat, dicens, Cynocephalum fuisse notam sacrificij, quia nascitur circumcissus. Circuncissionem verò sacerdotes (inquit) magno studio peragebant. Quod quidem si ita erat, haud dubiè Ægyptij acceperunt ab Hebræis. Non enim Hebræi ab Ægyptijs, sed à pacto quod fecit Deus cum Abrahamo capite decimo sexto Genesios. Nisi etiam fortasse naturalis legis sacerdotes, vt signo quodam pietatis, circuncissione utebantur, atque Abrahami circuncissio noua non fuit, sed à Deo denuò probata, & sanctificata. Vt cūq; hoc habeat, consuetudo imponendi nomina die octauo plurimis alijs gentibus fuit. Causam naturalem reddit Aristoteles, capite ultimo libri septimi de historia animalium, his verbis. Plurimi, antequam exactus sit dies septimus intereunt, & hanc ob causam tunc nomina imponuntur, tanquam saluti iam pueri magis credamus. Itaq; imponuntur nomina die octauo, quia antequam exactus sit septimus, parum constat an factus sit perfectus & vitalis, an imperfectus, abortiuus, neque vitalis. exemplo fuit filius primus David ex Bersabee, qui die septima mortuus est, vt secundo Regum narratur. Magnam vim esse hebdomadæ, in ijs quæ ad fœtum intra vterum formationem, & in lucem iam editorum vitam pertinent Hippocrates probat multis in locis, maximè autem libello de carnibus multis argumentis, statuens hanc assertionem, Vitam hominis septem dierum esse: primū quidem quod septima dies certam firmamq; iam perfectæ conceptionis notam præstet. Quia vt Aristoteles capite tertio libri nuper citati dicit, si in septimum diem intus (hoc est intra vterum) permanferit genitura, conceptum iam esse certum est. Atq; vt Hippocrates loco citato affirmat, quod

conceptum est, si intra septem excidit dies, nullam per se fert delineationem. si vero post septem in aquam immis- sum: oculorum, oris, & pudendorum quandam non in- eurentem delineationem ostendit. Hanc ob causam dicit Aristoteles, qui intra septem dies fiunt, non vocantur abor- sus, sed effluxiones. Nam antè septimum ne foetus quidem neq; embrio putatur esse, sed semen. Itaq; conceptio certa septem dierum est, & quod immissum in vterum, in certam firmamq; conceptionem non peruenit, intra septem dies effluit, & perit. Ita etiam recens natos dies septima probat. nam plurimi eorum qui vitales non sunt, intra hebdoma- dam pereunt. Adultis etiam hominibus est vita septem die- rum, quia ut dicit Hippocrates libello de carnibus, Si quis septem diebus nihil edere, aut bibere velit, pleriq; quidem in ipsis moriuntur, sunt autem qui illos transmittunt, & ta- men moriuntur. Ieiunum enim intestinum in his diebus concreuit, moriunturq; etiam illi. Hanc ob causam ego iu- dico, misisse Deum die sexta cibum Danieli in lacu leo- num existenti, ne scilicet, si septimam attingeret, periret fame. Nam etiam in his quæ miraculosè agit, habet Deus rationem aliquam naturæ, ne plura quàm opus sit, eueniant miracula. Itaq; & conceptio, & argumentum vitalis ortus, & duratio vitæ hominum sine refectione septem dierum est, ut certè mundi totius fabrica septimo die est conclusa. In quam plurimis enim rebus, hominis ortus mundi creatio- nem imitatur. nimirum est microcosmos. Merito ergo, atq; iuxta hominum naturam, iussit Deus pueros die octa- ua circumcidi, quasi iam victuros. Interim iubet mulierem quæ peperit masculum, immundam esse septem diebus iuxta dies separationis menstruæ: hoc est, continere sese secundum legem eius cui menstrua fluunt, quæ capite decimo quinto

huius

huius eiusdem libri scripta est his verbis. Mulier, quæ re- deunte mense, patitur fluxum sanguinis, septem diebus se- parabitur. Hoc quoq; secundum rei ipsius naturam præci- pitur. Quia hic etiam est finis fluxionis menstruæ natura- liter euenientis. Quæ enim ultra hebdomadam prorogatur, symptomatica est, & morbi soboles. Quamquam enim, ut libello de superfoetatione dicit Hippocrates, multis tem- pus eius purgationis tres sunt dies: plerisq; tamen, ut ipse met dicit, multo plures, duplum scilicet, hoc est usq; ad se- ptimum, quo ea cessat, velut morbi etiam acutissimi. Neq; sanè ultra tres vel quatuor dies prorogari præter naturam est, nisi etiam ultra septem prorogetur, tametsi multo sa- lubriores & fecundiores sint, quibus non ultra tres durat. esse verò potest etiam naturale usq; ad septem, etsi minus utile sed est etiam in naturalibus plus aut minus bonum. Hoc verò ita habere, Hippocrates libro primo de morbis mulie- bribus docet, dicens. Quibus verò in natura est, ut plures quàm quatuor dies purgentur, & menses valde multi pro- deunt, hæc tenues sunt, & foetus earum tenues, & emarce- scunt. Itaq; optimus menstruorum finis, duorum, aut trium, aut ad summum quatuor dierum est: naturalium verò vlti- mus, septem. Merito igitur mulier, quæ redeunte mense, patiebatur fluxum sanguinis, septem diebus separabatur, & ob hanc ipsam causam quæ pepererat masculum, septem die- bus quasi immunda esse iuebatur. Circuncidebatur verò puer die octauo, quasi exactum iam esse septimum, magnam vim haberet ad vitæ securitatem: post septenarium verò, ma- ximam vim habent, in affectionibus foetuum qui geruntur vtero, & infantium recens in lucem æditorum, quadrag- narij: atq; ut intra septem dies fieri diximus effluxiones semi- nis, cum conceptio nō perficitur: ita intra quadraginta plu-

V 2 rimi

rimi sunt abortus, ac corruptiones. Quod Aristoteles capite tertio, septimo de historia animalium, his verbis dicit, Effluxiones vocantur, quæ intra septimum diem corruptiones sunt, abortiones autem quæ intra quadragesimum. Et quidem plurimi foetus intra tot numero dies depravantur. Hippocrates quoque libello de partu septimestri ita scriptum reliquit. Dicunt autem & abortus plurimos in primis quadraginta diebus fieri, sed & reliqua conscripta his accidere in quadragenarijs. rursus paulò infra in eodem libello. At verò quadragenarij primum in foetibus iudicant. quisquis enim primos quadraginta dies transmiserit, abortus effugit ex omni causa contingentes. plures autem sunt in primo quadragenario abortus, quàm in alijs omnibus. Itaque ex sententia Hippocratis & Aristotelis, quos hac in re sequutus etiam est Galenus, ut intra septem dies sunt seminis effluxus, ita intra quadraginta abortus: atque ut recens nati solent intra septem dies perire, ita qui hos effugiunt, alium, eumque proximum periculi finem habent, quadraginta dies: atque ut supra septem dies contentum intra uterum semen esse, certa est conceptionis nota, cum verò transit prægnationis quadragesima dies, abortus periculum maximum recessit: ita cum recens natus (respondent enim vitæ principia principijs generationis) attigit octauum diem, homo iam vitalis est: cum quadragesimum, robustior, vivacior, & sapientiæ iam particeps est. Indicio est, quòd eorum qui euaserunt septimum, multi moriuntur intra quadragesimum, à quadragesimo verò incipiunt iam pueri ridere, quasi firmiores iam facti, & sapientiæ quædam exordia ostentantes. Docet hoc Hippocrates in calce libelli de partu septimestri. Merito ergo, atque ut natura ipsa poscebat institutum est, ut puer die octauo circuncideretur, ma-

ter

ter verò ingrederetur in sanctuarium, illum Deo oblatura quadragesimo. Nimirum circuncidebatur die octauo, ut qui iam non imperfectus foetus, sed homo vitalis esse cognosceretur: deferrebat in templum quadragesimo, ut qui magnam recens natorum periculum euassisset, & roboratus iam esset, & sapientiæ inditia præ se ferret: interim, ut mater ante diem circuncisionis immunda esset, iuxta dies separationis menstruæ, dies septem iubebatur, quia id tempus est naturale menstruæ purgationis, ita inter diem circuncisionis & delationis in templum, iubebatur manere in sanguine purificationis suæ dies triginta, quia tot dies solet durare expurgatio ijs quæ mares pepererunt. Quod facile intelliges ex his Hippocratis verbis, quæ libello de natura pueri scripta sunt. Atque hæc mihi de hoc dicta sunt, & factus iam est puer, & ad hoc peruenit, foemella quidem quadraginta & duobus diebus ut longissimè, primam coagmentationem ac coarticulationem accipiens: masculus verò ut longissimè in triginta diebus. ut plurimum enim hoc tempore, aut paulò breuiori, aut paulò longiori articulatio ipsis contingit. Nam & purgatio fit à partu ut plurimum, in foemellis quidem diebus quadraginta & duobus, atque hæc tardissima est, & perfecta: vacauerit autem periculo etiam si in viginti quinque diebus purgetur: in masculo verò purgatio fit diebus triginta, atque hæc tardissima, & perfecta, citra tamen periculum fuerit mulier, etiam si in viginti diebus purgetur. hæc Hippocrates, quibus docet tempus formationis pueri respondere tempori purgationis matris, atque quia mares in utero citius formantur quàm foemellæ, proinde & eas quæ mares pepererunt, purgari citius, esseque tempus formationis pueri, & purgationis eius quæ marem pepererit, triginta dies. Quod attinet ad purgationem eius quæ marem pepererit verissi-

verissimum est, & ijs quæ in lege Domini dicuntur maximè consonum. Quod verò attinet ad tempus formationis maris & foemellæ, & ad æqualitatem temporis formationis foetus & purgationis matris, neq; admodum firmum, neq; certum est, sed contingit ita, & aliter. Neq; hoc latuit Aristotelem aut Hippocratem. Nam Aristoteles capite tertio libri citati, ita inquit. Purgationes autem accidunt plurimis cum conceperint ad tempus quoddam, scilicet triginta dierum, maximè si concepta foemina est, quadraginta si mas. A partu etiam purgationes eodem numero dierum consequi volunt, quamquam non æquè ita diligenter eueniunt. hæc Aristoteles. Locus haud dubiè corruptus est, legendum enim triginta dierum, maximè si conceptus mas est: quadraginta si foemina. Nam dicit tempus expurgationis à partu, æquale esse tempori expurgationis, quæ fit initio conceptionis. constat verò iuxta omnium sententias, longiorem expurgationem esse à partu foemellæ, quàm masculi. At verò Aristoteles non admodum certam esse, eam expurgationis cum expurgatione æqualitatem, dicit: Quare neq; formationis foetus cum expurgatione à partu, adeo exacta erit æqualitas. Videtur enim tempus expurgationis, quæ initio conceptionis fit, respondere tempori formationis. quamquam neq; hinc erit adeo certa æqualitas, ut neq; in tempore toto prægnationis muliebris, neq; in vllis eius partibus firmum quidquam ac certum est. Quapropter Aristoteles paulò infra inquit. Mares magna ex parte circa quadagesimum diem, dextro potius latere mouentur: foeminae sinistro, circiter nonagesimum. Nihil tamen certi in his affirmare licet. Sed enim hæc, & reliqua huiusmodi, ut differunt eo quod magna ex parte, & eo quod magis minus accidunt, sic accepimus. hæc Aristoteles. Hippocrates quoque

libello

libello de alimento, cùm recensuisset multa variaq; partus tempora, & formationis, motus, & æditus, tempora, & eorum proportionem, adiecit, Non est, & est: insinuans nihil eorum esse perpetuum, sed quodcunq; fieri posse, ita aut aliter. verba verò Hippocratis sunt hæc. Ad figuratorem soles triginta quinque, ad motum septuaginta, ad perfectionem ducenti & decem. Alij tradunt, ad formam quadraginta quinque, ad motum septuaginta sex, ad exitum ducenti & decem. Alij sic, ad formam quinquaginta, ad primum saltum centum, ad perfectionem trecenti. Alij sic, ad discriminationem quadraginta, ad transitum octoginta, ad elapsum ducenti quadraginta. non est, & est. his verbis Hippocrates, ut in commentatione eius locis explicuimus, narrat multas Medicorum sententias de tempore partus naturalis, & de temporibus quibus foetus formationem acciperet, inciperet moueri, & exiret in lucem, ac de proportionem temporum, quibus illæ mutationes insignes contingerent, eisq; narratis, dicit, nihil in illis esse perpetuum, sed posse fieri quodcunq; illorum & non fieri. Hoc idem docuit libro secundo de morbis popularibus sectione tertia, easdem sententias narras. Nimirum, ut Aristoteles dicit, capite quarto citati iam sæpè libri; cum cetera animalia omnia, singulari ac simplici modo partum suum perficiant (certum enim pariendi tempus statutum est singulis generibus) homini vni datum est multiplex. Nam & septimo mense, & octauo, & nono parere potest, & quod plurimum decimo, nonnullæ etiam & vndecimum tangunt. Itaq; consensu probatissimorum auctorum constat, neq; partus muliebris, neq; mutationum insignium quæ foetui accidunt, formationis dico, & motus, esse simplex & statutum tempus, sed varium & multiplex. Neq; solum homini non est

certum

certum tempus horum, sed neq; sexui vlli. Nulla enim est sexui nascendi differentia, siue inquam mas sit siue foemella. Nam tametsi Aristoteles dicit, foeminam saepius in vndecimum mensem incidere quam marem, huncq; sepius fieri septimestrem, tamen experimentum repugnat: adeoq; minus certi quidquam est in his rebus quam veteres putarunt, vt nostro saeculo nata sit foemella haud dubie quinq; mestrīs, quae adhuc viuit, plusquam duodecim iam annos nata, cuius gracilitas ac tenuitas, maior quam mulieribus esse consueuerit, indicat certam esse de eius ortu fidem, praeterquam quod multis domesticis, neq; inevidentibus argumentis constitit: vsque adeo in Physicis alterationibus vix quidquam est omnino aut impossibile, aut necessarium. Quid ergo, an nihil est in rebus quae ad foetus & puerperas spectant certum, ac firmum? sane nullum est tempus certum, quo mas aut foemina figuram accipiat in vtero, neq; quo moueri incipiat, neq; quo in lucem exeat, neq; quo mulier vtero gerens, statim a conceptionis initio expurgetur, neq; quo expurgetur quae peperit, siue marem siue foeminam: sed haec omnia tempora, multiplicia & varia sunt. Illud tamen certum est, mares citius figuram recipere, & mouendi vim quam foeminas, & eas quae mares conceperunt breuiores habere expurgationes, & eas quae praegnationis initio fiunt (quamquam has non omnes mulieres habent), & eas quae a partu. Horum omnium eadem est causa, humidior scilicet, frigidior, & excrementosior natura foeminae. Quoniam enim talis est, ex frigidioribus, & humidioribus principiis gignitur. Humidiora vero principia, ineptiora sunt ad recipiendam figuram propriam, quam sicciora: frigidiora vero quam calidiora ineptiora sunt ad motum. Necesse est ergo foeminae quam mares tardius accipiant figuram, & mouean-

moueantur: non tamen proinde & tardius edantur in lucem, sed eisdem temporibus quibus mares: Quia quanto tardius accipiunt figuram & mouentur, tanto postquam formata sunt citius veniunt ad incrementum. Quod Hippocrates docuit secundo Epidemicon, & rursum sexto. Sunt vero eius verba in calce sectionis tertiae libri secundi. Quod citius discretum & motum est, augetur rursus segnius, & in longius tempus. In calce sectionis secundae libri sexti dicit, Concretum est, constitit citius, postquam motum est desinit, & tardius augetur, & pluri tempore. Aristoteles hoc interpretatur de eo incremento, quod mares & foeminae recipiunt, aediti iam in lucem vsq; ad consistendi aetatem. Monstratum vero a me est in eius operis commentarijs, de eo etiam incremento intelligi quod intra vterum accipiunt, postquam moueri ceperunt, vsq; dum vtero exeunt. Quod vel ipsa auctoris verba aperte sonant. Itaq; etsi aequale tempus gerantur vtero, foeminae vero tardius accipiunt figuram, & mouentur dictam ob causam. Atq; ob eandem, quae foeminas pepererunt diutius sunt immundae, & longiores habent purgationes. Nam cum mulieres humidiores & excrementosiores sint quam viri, & earum principia quam ex quibus viri fiunt, constat ab ijs etiam mulieribus concipi, quae aut natura sint, aut tunc forte contingerit esse excrementosiores. Indigebunt igitur tales expurgatione diuturniori. Cum vero non sit idem statutumq; tempus expurgationis omnibus, neq; quae mares, neq; quae foemellas pepererint, sit vero periculosum minus durare expurgationem quam natura poscebat, & morbosum durare plus, necesse est tempus aliquod esse vltra, & citra quod naturalis non censeatur expurgatio. Id recte dicit Aristoteles esse in ea quae marem peperit, a viginti vsq; ad triginta dies.

Nam & experimentum subscribit eius sententia: Scire tamen expedit, ijs quæ pepererunt duplicem ex utero vacationem succedere, primam sanguinis copiosè fluentis, ut singulis mensibus mulieribus solet: secundam aliorum excrementorum cum exiguo sanguine fluentium paulatim. utraq; est ei quæ matrem peperit, breuior. Est verò secunda cum longissima triginta dierum, prima septem. Hanc ob causam iussit Deus eam quæ peperit marem, esse immun-
dam diebus septem, & octavo circumcidere puerum, ut iam vitalem, mox triginta diebus expurgari: ijs exactis ingredi in sanctuarium, & offerre Deo puerum. Sed euenit hic dubitare. Si septem solum diebus erat futura in separatione quæ marem peperisset, deinde triginta in purificatione, mox itura in templum, & puerum oblatura, quæ fieri poterat, ut oblatio pueri non ante quadragesimum a partu diem ageretur? Videtur enim futura die trigesimo & septimo. At verò consueuisse esse quadragesimo communis omnium sententia est, & Ecclesia Sancta id testatur, festum purificationis MARIE celebrans secundo Februarij, qui est quadragesimus à natali Domini. Quidam respondent rationem computandi esse, ut dies primus detur partui, septem sequentes separationi, mox alius circumcisioni, deinde triginta expurgationi, his exactis alius oblationi pueri, atque ita fieri quadraginta. Verum hoc non est consentaneum. Primum quia circumcisio incideret in diem nonum, atq; circumcisionis festum secundo Ianuarij celebraretur, potius quam primo: deinde quia pueri circumcisio non prohibet matrem eadem die expurgari. In Græcis codicibus iuxta versionem septuaginta interpretum, quam sequutus est Diuus Augustinus, legitur. Ipsa verò manebit triginta tribus diebus in sanguine mundo suo. Quæ lectio eleuat dictam dubitatio-

bitationem. nam septem & triginta tribus fiunt quadraginta. Atqui quoniam Philosophi, ut ex dictis constat, triginta dierum censent esse maximè legitimum tempus expurgationis ei quæ peperit marem, dicemus præcepisse Deum ut mulier antequam in templum domo abiret, & puerum deferret, maneret domi septem dies ob expurgationem primam, triginta ob secundam, tres insuper propter infantem: ne scilicet ante quadraginta exiret domo puer. Iuxta versionem autem diui Hieronymi dicemus, mulieres quidem manere solitas domi dies triginta tres post septem primos, quo compleretur ante pueri oblationem primus quadragenarius, Moysen verò præcepisse manere diebus triginta, insinuante illos esse purificationis, reliquos tribui pueri incolumitati. Nimirum quadragenarius primus dierum celebratissimus est ab omnibus Medicis, censeturq; habere vim magnam ad retinendos in vita pueros. Eam quæ peperit feminam, explere voluit Deus duos quadragenarios antequam in sanctuarium ingrederetur, utpote duplo longiori indigentem expurgatione. Ob idq; dedit expurgationi primæ duas hebdomadas, secundæ dies sexaginta sex, ut coniunctis utrisq; fierent octoginta, qui duobus constant quadragenarijs: qui numerus imperfecto & femineo sexui maximè congruit, ut vnitas virili. Quia vnitas perfectio & forma est, binarius principium diuisionis, & materia. Ego itaq; diuinam sequutus auctoritatem, eam quæ marem peperit, profluuium muliebri vocato, aut vllò alio morbo teneri hanc ob causam non censeo, nisi diem quadragesimum euacuatio superauerit, neque eam quæ feminam, nisi octogesimum. Etiam si Hippocrates loco citato libelli de genitura, & rursus libro primo de morbis muliebribus dicat, longissimam expurgationem eius quæ peperit

pererit marem esse dierum triginta, & eius quæ formi-
nam quadraginta duorum.

CAPVT DECIMVMNONVM.

De Lepra.

” **A**PITE decimo tertio Leuitici. Lo-
” quutusq; est Dominus ad Moysen &
” Aaron dicens; Homo in cuius cute &
” carne ortus fuerit diuersus color, siue
” pustula, aut quasi lucens quippiam, id
” est plaga lepræ, adducetur ad Aaron
” sacerdotem, vel ad vnumquemlibet fi-
” liorum eius, qui cum viderit lepram in cute, & pilos in al-
” bum mutatos colorem, ipsamq; speciem lepræ humiliorem
cute, & carne reliqua, plaga lepræ est, & ad arbitrium eius
separabitur. Si obscurior fuerit lepra, & non creuerit in cu-
te, mundabit eum, quia scabies est. Lauabitq; homo ve-
stimenta sua & mundus erit.

Quandoquidem præceperat Deus tantopere immun-
ditiam omnem vitare, corporalem quidem & externam,
quo significaret multo magis immunditiam omnem vitan-
dam esse, & amandam conscientie puritatem, cibos omnes
immundos interdixit, permisit verò mundis uti: & quod ad
corporum affectiones pertinebat, eorum qui morbis tene-
rentur permittens conuictu uti, eos qui non tam morbis,
quàm immunditijs, vt leprosos homines, & gonorrhœa, si-
ue profluuium seminis laborantes, & mulieres quibus fluere
menstrua, iussit separare: eos quidem qui essent suspecti
recludere, apertè immundos ab aliorum cetu separare, &

extra

extra castrare iicere. Quæ omnia plena sunt magnis misterijs.
Significant enim omnia hæc quæ vitare Deus iubet, prauas
animorum affectiones, quas oportet veri Dei cultores ca-
uere. Et ille quidem populus quibus lex in scriptis tradita
est, corporalia illa & externa obseruabat: nos verò quibus,
non soluta, sed adimpleta traditur, sequentes potiùs spiri-
tum quàm litteram, intelligimus omnem animi immundi-
tiam vitandam, & conuictum cum immundis. Summa
verò rei est, vitare debere omnem turpitudinem, & immun-
ditiam. Atq; cum sint duplices corporum passionēs, quæ-
dam quæ actiones lædunt, ac proinde morbi propriè sunt,
atq; ita affecti, ægrotantes, vt febris, pleuritis, phrenitis,
& lethargus: quædam quæ non tam morbi, quàm turpi-
tudines quædam sunt, quia non tam lædunt actiones, quàm
pariunt sceditatem quandam, vt lepra, & gonorrhœa, &
profluuium menstruum, morbos non iussit Deus deuitare,
sed deformitates & turpitudines. fortasse quia vbi pura con-
scientia est, infirmitates & morbi nihil lædunt. Hippocra-
tes libello de affectionibus ita inquit. Lepra, & pruritus, &
scabies, & impetigines, & viteligo, & alopecia, à pituita
sunt. sunt autem talia turpitudine magis quàm morbi. Itaq;
hanc ob causam lex hæc lepræ lata est. Vitia cutis quæ sce-
ditatem afferunt, sunt in triplici genere: maculæ enim sunt,
aut vlcera, aut asperitates, aut duo horum, aut omnia si-
mul. Vitia coloris seu maculæ, vocantur Græcis leucæ, &
alphi, Latinis viteliginēs seu morpheæ, Arabibus guadâ seu
alguadâ. Hæc cum summam tenent cutem, nihil adijciunt
aliud, sed sunt solum maculæ, alba, aut nigra, vocaturq;
viteligo alba, aut nigra: cum altius partem tenent, mox
adijciunt asperitates exiguas furfuri similes, & vocatur pso-
ra, Latinis scabies: aut maiores ac velut scamas, & vocatur

Græcis

Græcis lepra, Arabibus barràs seu albarràs, & hæc quoque est alba aut nigra, ut sit à pituita salsa, aut à melancholia. & propriè quæ nigra est vocatur lepra, quæ alba lichen, seu impetigo, quæ eadem vocatur alijs lepra volatilis, quia serpit, videturque volare per partes. Si non solum tenetur cutis altiusculè, sed etiam venæ & caro, fit morbus qui vocatur Græcis elephas. Arabes verò, & vulgus, vocant hunc lepram, & albarràs nigrum. dicunt lepram antecedere. Elephantem verò vocant Arabes hunc eundem morbum cum tenet crura, ut sæpe solet. Itaque leucæ seu alphi, seu viteligo, seu morphea, seu guada, & scabies seu psora, & lichenes, seu impetigines seu volatilis lepra, seu barràs album, & lepra seu barràs nigrum, & elephas, seu lepra vulgo vocata, & Arabibus, vitia & turpitudines externi corporis habitus sunt, fiuntque alia ex alijs, intentione & remissione diuersa, nascunturque ex redundantia pituitæ, aut melancholiæ. Hæc omnia vitia communi appellatione, ubi ingrauescentia recedunt à simplici scabie, vocantur lepræ genera, & iudicium ferre quàm grauis sit aut leuis ea infectio, est discernere inter lepram & lepram, quod ad sacerdotem pertinebat, ac nunc quoque spiritualiter pertinet. Describuntur ergo hic quædam notæ, quibus discerni possint qui grauius, & qui leuiter infecti sunt: & qui facile curentur, aut curationem non admittant: ut qui simplici tantum scabie deprehenderentur laborare, mundi iudicati dimitterentur: quos spes esset fore ut mundarentur, recluderentur, aut ad arbitrium Sacerdotis (hoc est quantum sacerdoti videretur esse satis) separarentur: qui iam esse viderentur desperatæ emundationis, omnino separarentur & reijcerentur extra castra. Tria signa scribuntur hic maligni vitij, & ob quod oporteret ita affectos homines ab aliorum consortio separari:

rari: quæ eadem apud Medicos scripta reperias, & causas habent naturales. Duo eorum sunt lichenum, seu lepræ volatilis, seu albarràs albæ, seu alphi, quem maligniorem esse, quàm Leucem dicunt: pilos qui ex leprosa cute nascuntur in album mutari colorem, & ipsam lepram humiliorem reliqua cute. Tertium est viteliginis albæ, seu alguadà, seu leucæ, quæ plerumque leuius malum est, aliquando verò etiam est grauius, & fit alphis. Illud est maculam dilatari ac crescere, ac transire in cute priores terminos, hoc est amplificari, ac extendi vitium illud. Apud Auicenam quoque reperias hæc eadem scripta capite nono tractatus secundi, seu septimæ, libri quinti, his verbis, Ambiguum verò est differentia inter alguadà quæ est morphea albæ, & albarràs malam. & de differentia quidem inter vitasque est, quod pili oriuntur super alguadà, & sunt pili nigri & flui, & nascuntur super albarràs, albi non alij: & est cutis magis depressa, & vehementius defossa quàm cutis reliqui corporis. paucis interpositis in eodem capite dicit, Quoniam de morphæa (hæc est viteligo, seu guada) quædam est vehemens elongationis à colore corporis, & de ea est quæ est propinquior ei, & est magis salua. Et in ea quæ est submersa & non rubet, neque sanguinem emittit (hæc sunt signa pessimæ viteliginis, & lepræ iam malitia equalis) & est vehemens dilatationis capiens locum magnum, non est spes, & similiter illa quæ omni hora incipit in additione. Ecce ut Auicena describat his eisdem signis pessimum albarràs album, hoc est malignos lichenes, seu album, seu lepræ quoddam genus, & malignam morpheam, aut leucem, quæ in malignitatem lepræ iam abiit. Porro lucidum candorem notam esse lepræ, constat ex verbis vltimis capitis quinti libri quarti Regum, ubi dicitur, Egredius est ab eo lepro-

leprosus quasi nix. Causas horum non est difficile inuenire. Cum enim lychenes illi maligni à falsa pituita nascantur, sola vel cum atrabile mista, necesse est ubi partis temperies admodum labefactata est, & in ipsius excrementi naturam velut mutata, salitam admodum esse cutem, & ac proinde siccam & contractam, ac reliqua cute quæ sana est humiliorem. Porro, cum orta attestentur ijs ex quibus oriuntur, ubi cutis ob pituitam ita erit facta candida, ut ipsum substantiæ modum mutauerit in candidiorem, pilos quoque ex sese nascentes candidos reddet. Quod morphea, seu viteligo maligna crescat, eadem causa est quam Auicena quoque post nuper citata verba apposuit, ita dicens. Et similiter illa quæ omni hora incipit in additione, quoniam complexio eius est fortis, conuertens illud quod ad eam vadit ad suam similitudinem, & propter illud est mala valde. Ex dictis facile intelligentur præscripta verba, poteruntque explicari physicè. Afferri iubet ad sacerdotem quemcunque cui mutatus sit cutis color, aut innatæ pustulæ, aut quasi lucens quidpiam, quasi scilicet fulgentes furfures, aut scammæ. Nam hæc omnia possunt esse initia vitij abeuntis in malignum, & in aliquod lepræ genus. Iubet etiam cum viderit sacerdos in cute lepram talem, ut pili qui inde nascantur, in album mutati sint colorem, & ipsa lepræ species sit humilior cute & carne reliqua, separari hominem, quia plaga lepræ est: nimirum maligni lychenes. Sin autem fuerit tantum lucens quidam candor in cute, neque tamen cutis fuerit humilior carne reliqua, & pili adhuc retineant colorem pristinum, nondum constat malignum esse vitium. Verum quia sæpe ab ijs initijs proceditur in malignum, non vult cum mox dimitti ut mundum hominem, sed recludi hebdomadam, eaque exacta sacerdotem considerare, an ultra creuerint,

rint, & maculæ dilatatae sint: sique non creuerint, rursus recludi aliam hebdomadam, qua rursus exacta, si obscurior fuerit lepra, neque creuerit in cute, hoc est non se dilatauerint maculæ, & signa lepræ facta sint obscuriora, scire iubet lepram veram non esse, sed psoram, seu scabiem, ac proinde dimitti hominem lotis vestimentis. Mundus enim est, hoc est, non est leprosus, sed scabiosus solum, quod leue est, & solo vestium mundissimarum, linearum & lanearum, usu, & probo victu liberabitur. præmissa, si opus sit, aliqua corporis euacuatione additur dictis.

Quod si postquam à sacerdote visus est, & redditus munditiæ, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabitur.

Pessimum est cum morbi alicuius exordia sese insinuaerint antea, quæ postea delituisse visa fuerint, hominem in eum ipsum morbum incidere. Nam iteratus morbus, magnum corporis apparatus, & in eum propensionem significat, subesseque in vitiosa corporis natura morbi velut radicem. Morbus vero in quem corpus valde propensum est, facile abit in habitum. Merito ergo immundus & leprosus censetur, cui mundato iam semel, lepra redit. Quia verisimile est, id non ex prauo victu, quo paulò ante usus fuerit homo, aut leui aliqua occasione, sed ex firmata in corpore Cacoehymia nasci. Itaque ut incrementum macularum, ita & repetitio, suspectum & malum signum est, censeturque merito, quæ semel repetijt, sæpè repetitura lepra, neque unquam futurus homo tutus ab immunditia. quare immunditiæ condemnatur.

Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, & videbit eum, cumque color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aspectum, ipsa quoque caro viua apparuerit,

Y lepra

lepra vetustissima iudicabitur, atq; inolita cuti. Contaminabit ergo cum sacerdos, & non recludet, quia perspicua immunditiae est. Si autem effloruerit discurrens lepra in cute, & opperuerit omnem carnem à capite usq; ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit, considerabit cum sacerdos, & tenerilepra mundissima iudicabit, eo quod omnis in candorem versa sit, et idcirco homo mundus erit. Quando vero caro viuens in eo apparuerit, tunc sacerdotis iudicio polluetur, & iater immundos reputabitur. Caro enim viua, si lepra aspergitur immunda est. Quod si rursus versa fuerit in alborem, & totum hominem opperuerit, considerabit cum sacerdos, & mundum esse decerner.

Duo alia praeter dicta describuntur hae leprae signa: alterum vetustissimae & incurabilis, ac proinde perspicuae immunditiae: alterum mundissimae ac facillimae solutu. pessimum in lepra esse dicit, si caro viua sit aspersa lepra, hoc est, si non solum in cute sit macula alba, aut lucens cum scammis, & ea sit humilior reliqua cute, sed etiam ipsa caro viua sub cute sit similiter infecta, sit scilicet alba, & modum substantiae carnae amiserit. Id vero leprae vetustissimae & cuti inolitae esse constat, quia non solum sit pituita salsa excreta ab expultrice vi in cutem, sed subiecta etiam carne in vitiosi succi naturam mutata. Grauius ergo est hoc, quam cutem humiliorem reliqua cute fieri, & capilos candidos. Quia ea infectione solius cutis fieri possunt, grauius vero est infectam etiam esse subiectam & viuam carnem. Hoc an ita habeat, an inquam ipsa subiecta caro sit leprosa, iubet Auicena citato capite explorare puncta acu carne. Si enim (inquit) punctura acu extrahit sanguinem, est guada (ea est vt diximus leuior affectio) si non sanguinem, sed humiditatem aquosam, est barras, & hoc (inquit) non sanatur.

Rursum

Rursum explorare iubet fricatione, dicens, Et iterum quae rubet post fricationem, est ad spem decliuis, & ad hoc vt sit morphea: & quae non rubet per eam, est mala. Nimirum vbi subiecta caro est munda, acu sanguis extrahitur, & fricatione allicitur in cutem: vbi vero ipsa viua caro est secundum suae substantiae modum mutata, velut etiam in ijs qui vocantur Leucophlegmatici, extrahitur Ichor quidam, seu sanies aquosa, & cutis fricata non rubet. Talem dicit Auicena non sanari, qui hoc loco dicitur esse non recludendus, quasi qui sanescere facile posset, sed contaminandus, hoc est separandus, quasi contaminatus, quia aperte immunditiae est. Hoc idem docuit Paulus Aegineta libro quarto capite quinto, docens distinguere leucem medicabilem ab immedicabili. qui locus mihi videtur esse corruptus, & ex dictis facile posse restitui. Ita enim legitur. Huius notae & significationes sunt huiusmodi: Acu pungito in superficie cutis leucem non ultra cutem, quod si non sanguis exeat, incurabilis non est morbus: si lacteus quidam humor profluit, curationem non admittit. Vel lanceo paniculo aspero ipsam perfrica: quod si rubicundior fiat, curari potest: si in eodem colore manet, incurabilis esse censenda est. Vides vt Paulus eadem dicat de leuce, quae Auicena de guada & morphea. legendum vero est haud dubie (vbi, quod si non sanguis exeat, quod si sanguis exeat. Nam curationem admittentis leprae est exire sanguinem, non admittentis, exire lacteam, aut aquosam humiditatem. Est autem in Greco facillimus lapsus, & emendatio etiam nam pro *ei* legendum *ei* *per*. Hec eadem signa curabilis & incurabilis alopeciae scripsit Galenus primo de compositione secundum locos. Recte autem monet Paulus, ne multum figatur acus ultra cutem: ita enim nulli non exierit sanguis, sed satis magnum signum erit fir-

Y 2 matæ

mata iam lepræ, transfixa cute sanguinem nullum exire. Auicena itaq; hac in parte sequutus est Paulum. Vterq; autem hac in re mihi videtur errare, quod velut leuius quiddam & minus malum commemorent, sanguinem puncta acu cute non exire, quam pilos fieri albos: cum tamèn hîc Propheta Moses grauius esse ostendat, dicens, Cum color cutis mutatus fuerit, & capillorum mutauerit aspectum, ipsa quoq; caro viua apparuerit. Commemorat enim hoc postremo velut omnium grauissimum: atq; in initio capitis, eos quibus cutis alba, & humilior reliqua, & dealbati essent capilli, separari iussit ad arbitrium sacerdotis: nunc verò adiiciens, Et caro viua apparuerit, dicit, Contaminabit eum, quia aperte est immunditiæ: tamquam grauius quiddam dicens. Paulum verò & Auic. contrariū insinuassee constat, quia infixæ acu sanguinem nō exire tribuit Paulus leuce, Auicena guada & morpheæ: capillos albos fieri Paulus tribuit alphi & Auicena barræ. constat verò leucem quam alphi apud Paulum, & guadā quam barræ apud Auicenam, leuiorem esse morbum: atq; leucem Pauli esse guadā Auicenæ, & alphi barræ. Nos verò sequuti veritatem dicimus, in his omnibus vitijs cutis, quæ hoc loco lepræ nomine intelliguntur, minus esse graue mutari colorem solius cutis, quam capillorum etiam. grauius verò quam vtrunque, ipsam iam viuat carnem lepra resperfam esse, ita vt transfixa cute sanguis non exeat, & fricata cute non appareat rubor. Mundissimæ lepræ signum esse dicitur, cum lepra discurrens per totum corpus, opperit totam carnem à capite vsq; ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit. Quod sanè, vt est verissimum, ita naturali quoq; rationi esse consentaneum facile intelliget, quicumq; medicinæ tantillum degustauerit. Nam quanto excrementa abundantius extrorsum per cutem

tem emittuntur, tanto internas partes minus possunt lædere, & tanto maior naturalis facultatis potentia significatur. In vitiosis ergo corporum dispositionibus & cacochymijs, exigua quædam in cute efflorescere, signum malum est, quia impotentia expultricis significatur, & vt causa, parum confert, parum enim est quod corpore exit. Quare merito timetur malè partibus altioribus. Vbi verò contrà, plurimum est quod extra cutem truditur vndiq; à capite ad pedes, totum interius corpus manere purum est consentaneum. perinde accidit in vocatis variolis, & morbillis, scabie, & alijs quibusuis exanthematis. Nihil enim potius censent medici, quam vt pro multitudinis ratione, aut cacochymia, abundanter erumpant. In hanc sententiam scripta sunt quamplurima ab Hippocrate multis in locis, apertissimè verò, & quod ad locum præsentem maximè facit, scriptum est libro secundo Epidemicôn, sectione secunda his verbis, Sed & quæ sub cutem abscedunt foras tubercula, velut putrescentia & quæ suparantur, aut vlcus, aut eiusmodi pustulæ, aut scammæ, aut defluuium capillorum, vitelignes, lepræ, aut eiusmodi, quæ abscesus sunt acervatim fluentes, & non semirepentes. His verbis Hippocrates docet, has omnes excretiones excrementorum in cutem esse debere copiosas, non semiscentes, quia per copiosas excretiones manet mundum interius corpus. Vides vt hæc omnia præterquam quod morborum animi curationi recte accommodantur, sunt etiam physice scripta, vt etiam quæ sequuntur.

Caro autem & cutis in qua vlcus natum est, & sanatum, & in loco vlcis cicatrix alba apparuerit, siue subruffa, adducetur homo ad sacerdotem: qui cum viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos versos in candorem, contaminabit eum: plaga enim lepræ orta est in vlcere. Quod si pilus

si pilus coloris est pristini, & cicatrix subobscura, & vicina carne non est humilior, recludet eum septem diebus, & si quidem creuerit, adiudicabit eum lepræ: sin autem steterit in loco suo, vlcere est cicatrix, & homo mundus erit. Caro autem & cutis quam ignis exusserit, & sanata albam siue ruffam habuerit cicatrice, considerabit eam sacerdos, & ecce si versa est in alborem, & locus eius reliqua cute est humilior, contaminabit eum, quia plaga lepræ orta est in cicatrice. Quod si pilorum color non fuerit immutatus, neque humilior plaga carne reliqua, & ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, & die septimo contemplantur: si creuerit in cute lepra, contaminabit eum: sin autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est & iccirco mundabitur, quia cicatrix est combusturæ.

Nihil hic aliud dicitur noui, quam solere in ijs qui parati sunt ad lepram, occasionem præstare gignendæ illius vlcera, siue quæ sponte sint nata, siue quæ iniusta, eo quod soleat cicatricibus innasci. Nequæ mirum, quia sponte nascuntur vlcera in partibus debilibus, ob prauos succos in eas missos, & quæ semel vlcera sunt, etsi cicatrice obducantur, manent debiliores. Quapropter & ipsa vlcera solent sepe in ipsis partibus nouari, & materia lepræ in eandem partem emergere. Orta verò lepra easdem notas habet quas in reliquis partibus: nimirum macula serpens, & profundior reliqua cute, & pili mutati in candidum, verè, ac malignæ lepræ notæ sunt: contraria, mundæ scabiei. Quanquam enim in magnis profundorum vlcere cicatricibus nullus pilus oriri soleat, eo quod non cutis, sed velut crusta & callus innascatur: tamen in sponte nascentium vlcere cicatricibus tenues cutes fieri solent, talesque, ut, nisi corpora sint caco-

chyma,

chyma, nullæ maneat maculæ, & omnia vlcere vestigia euanescent. Quare talibus cicatricibus innascitur vilus, ut cuti reliquæ. Considerandum vero hætenus, cum notas lepræ scriberet, non nisi candidæ maculæ meminisse, nunc verò dicere, Et in loco vlcere/cicatrix alba apparuerit, siue subruffa. Illud nomen subruffa, omnes interpretantur quasi dicatur subrubra: atqui macula lepræ in reliqua cute candida fit, in cicatrice verò relicta ex vlcerebus sponte ortis fit aliquando subrubra, eo quod sanguis quo pars nutritur, male ob eius debilitatem mutetur, quæ causa macularum est.

Vir siue mulier/in cuius capite aut barba/germinauerit lepra, videbit eos sacerdos, & si quidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus solitoque subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbe est. Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni, & capillum nigrum, recludet eos septem diebus, & die septimo intuebitur. Si non creuerit macula, & capillus sui coloris est, & locus plagæ carni reliquæ æqualis, radetur homo absque loco maculæ, & recludetur alijs septem diebus. Si die septimo visa fuerit stetit plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisque vestibus mundus erit. Sin autem post emundationem rursus creuerit macula in cute, non quæret amplius utrum capillus in colorem flauum sit commutatus, quia apertè immundus est. Porro si steterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem sanatum esse, & confidenter eum pronunciet mundum.

Eadem ratio est dignoscendi malignam lepram/ab scabie munda in capite & barba, & in alijs corporis partibus: Nimirum quæ humilior est reliqua cute, & capillorum mutat aspectum, & sese effundit ac serpit, maligna est: aut etiam quæ cum videretur esse munda, rursus emergit, redit, & serpit.

pit. Quæ contraria prorsus habet, nullatenus est maligna, ut certè de alia etiam lepra dictum est. Illud solum interest, quòd in reliquis partibus lepra affectæ cum sunt, pili mutantur in albos, in capite & barba in flauos & tenues. Huius causa est, quod capitis lepræ innasci solent achores, & ceria vocata medicis, vulgo ac quibusdam etiam Arabum medicorum vocatur tinea. sunt verò vlcuscula quædam manantia succum quendam liquidiori melli similem: quod apertè indicat tali etiam sanie imbutam esse illis capitis cutem. Merito ergo tales inde capilli nascuntur, tenues inquam & flauī, ut certè è reliquis partibus quæ falsa pituita imbutæ sunt nascuntur albi. Causa illius saniei, est bilis flauæ tenuis cum falsa pituita permistio, aut etiam cum portione aliqua atræ bilis. Res est certè experimento cognita, ijs mulieribus præcipuè quæ tinea laborauerint, auro similes capillos oriri.

Vir siue mulier, in cuius cute candor apparuerit, intuebitur eos sacerdos, si deprehenderit subobscurum alborem lucere in cute, sciat non esse lepram, sed maculam coloris candidi, & hominem mundum.

Hic statuitur differentia inter maculam simplicem coloris candidi, eam scilicet quam viteliginem albam vocant Latini, & Arabes guada, & inter lepram, aut deteriore corporis infectionem, hoc est, prauos lychenas, lepram peculiariter vocatam, & elephantem, qui lepra est deterior, & achoras: nimirum ubi nihil aliud est quam candor quidam subobscurus, lucens in cute, neq; scilicet humilior est plaga reliqua cute, neq; pili enascuntur albi, neq; tenues & flauī, neque serpendo crescit, hæc est viteligo & non lepra, & homo mundus est.

Vir de cuius capite capilli fluunt, & caluus & mundus est, & si à fronte ceciderint pili, recaluafter & mundus est: sin
autem

autem in recaluitio, siue in recaluatione, albus vel rufus color fuerit exortus, & hoc sacerdos viderit, haud dubiè eum lepræ condemnabit, quæ orta est in caluitio.

Caluities quædam naturalis dispositio est, quædam præternaturam & ex morbo orta. Quæ naturalis est, fit ob siccitatem cutis tegentis synciput. Velut enim ex arida terra, & duris lapidibus nullæ herbæ nascuntur, ita neq; ex dura & crustæ simili facta cute nascuntur vlli pili. Et ij ipsi qui inerant deficiente humore arcescunt, extenuantur secundum radices, & excidunt. Eam verò esse causam naturalis caluitiei constat, siquidem contraria causa nunquam caluescunt neq; pueri, neq; mulieres, neq; eunuchi, quibus scilicet humiditas temperamenti redundat. Causam qua quibusdam ea cutis pars siccescit, Hippocrates sexto Epidemicôn sectione tertia, reijcit in cerebrum, quod scilicet quibusdam extenuetur eo loco consistens substantia cerebri, fiatq; minor quam ut tangere possit ossa, & id accidere posse iuxta frontem, ubi angustior cerebri pars est: in alijs capitis partibus non ita. Atq; ob id secundum synciput fieri caluitiem. Certè probabile est, quibus exterior anterioris capitis pars siccior est, esse etiam & interiorē sicciorē, ac proinde contractiorem, & ossa minus attingere, atq; ea rursum causa fieri ossa, & per ea cutem aridiorem: non tamen necessarium est. Mille enim inæqualitates temperamenti, secundum exiguas etiam & proximas particulas fieri euenit. Est tamen semper naturalis caluitiei causa, naturalis siccitas, & durities cutis syncipitis. Ob id, quibus ea pars siccior est, senescentibus fit caluicium. nimirum senescentibus naturaliter subrepat partium ariditas. Quæ verò fit præternaturam, & ex morbo, aliquando quidem vocatur à medicis caluities, velut in aphorismo 34. libri sexti, ubi dicitur, Qui
bus

bus caluis varices fiunt magnæ, ij rursus capillati fiunt. Ibi enim de præter naturam caluis sermonem haberi constat, vt Galenus docet in commentario, quia caluitium naturale curationem non admittit. Rarò verò vocatur id caluitium, sed alopecia, aut ophyasis. Alopecia quidem si secundum ampla loca, ophyasis si circulatim excidant pili. Fiunt hæc ob vitiosos succos corrumpentes radices capillorum. Atqui in malignitate, aut abundantia eorum succorum magna differentia est secundum magis aut minus. Est aliquando tanta, tamq; maligna ibi cacochymia, vt inter lepræ species annumeretur alopecia, ea verò cacochymia, nulla potius nota significatur, quam maculis in depili parte obortis albis vel ruffis. Eæ enim significant cutis infectionem à falsa pituita, aut à bilæ ea quæ solet facere achoras, quas in lepris etiam esse diximus. Has ipsas notas cacochymia in alopecia recenset Galenus primo de compositione pharmacorum secundum locos capite primo, quod est de alopecia, caluitie & ophyasi, his verbis. Quales autem sint corrupti humores, ex colore cutis capitis cognosces: aliquibus mutata albidior apparet, aliquibus nigrior, aut palidior. Duobus ergo modis fieri potest vt homo caluus sit, & immundus, aut quod ipsemet succus prauus qui lepram parit, capillos corruperit, quod in malignis alopecijs euenit, vt videmus nonnullos ex achoribus factos caluos; aut quod in caluitio, alioqui naturali orta sit lepra. Vtrumuis fiat, significabitur maculis cutis. Quod itaque hoc loco dicitur, est, cum cui à capite excidant capilli, nullo alio accedente vitio, caluum esse hominem, atq; si solum excidant à fronte vocari recaluastrum, non tamen ob id immundum esse: si verò in caluitie, aut recaluatione albus vel ruffus color sit exortus, lepræ esse signum, quæ orta sit in caluitio.

Qui-

Quicumq; ergo maculatus fuerit lepra, & separatus est ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatum ac sordidum se clamabit. Omni tempore quo leprosus est ac immundus, solus habitabit extra castra.

Hoc idem reperies præceptum apud Paulum libro quarto capite primo, vbi de victu agit laborantium elephante, quæ quidem est pessimæ lepræ species, cuius hæc sunt verba: Quoniam autem in contagiosis est hæc passio non minus quam pestis, habitandum ijs est longissimè ab urbibus, in mediterraneis, & frigidis, & parum habitatis locis. Atqui si fieri possit, etiam inde transcendendum in loca proxima, & ob se ipsos, & ob alios, qui, vt par est, ibi erunt cum minori malo. Nam & ipsi conuenientiori fruuntur aëre, & non communicabunt alijs malum. Hæc Paulus. Quibus præcipit, vt qui immundi sunt ab urbibus in vicos, seu villas, quæ loca sunt minus frequentia habitatoribus recedant. Atq; adeo si fieri possit, etiam inde abeant in proximos agros, idq; faciant, sui & eorum quos eis est necessarium adesse gratia. Nimirum morbus est contagiosus non minus quam pestis. In locis verò hominibus vacuis, & frigidioribus, vbi limpidiores perflant venti, ipsi fruuntur meliori aëre, & malum ijs qui illis necessario adsunt (non enim possunt ab omnibus destituti viuere) minus communicant. Hoc eodem consilio in pestilenti tempestate, homines primum recedunt à frequentissimis urbibus, deinde etiam per apertos campos vagantur, seorsum alij ab alijs. Huc etiam spectant quæ Moyses hoc loco præcipit. Nimirum, quædam horum/oportet leprosos agere sui gratia, quædam aliorum, quædam vtrorunq;. Sui quidem gratia, habere vestes dissutas, & nuda rasaq; capita, vt expirarent putidi vapores: gratia verò aliorum, habere os

Z 2

conte-

contactum veste, & clamare se contaminatum, & sordidum. quia nullo modo magis potest hominem inficere homo immundus, quam expiratione quæ per os agitur. Admoniti ergo clamoribus, alij non accedent, si qui verò accedent, tecto ore minus inficientur: vtrorumq; verò gratia, habitare extra castra.

Vestis lanea siue linea, quæ lepram habuerit in stamine, atq; subtegmine, aut certè pellis, vel quidquid ex pelle confectum est, si alba vel ruffa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, ostendeturq; sacerdoti. Qui consideratam recludet septem diebus, & die septimo rursus aspiciens, si deprehenderit creuisse, lepra perseverans est. pollutum iudicabit vestimentum, & omne in quo fuerit inuenta, & ideo co comburetur flammis. Quod si eam viderit non creuisse, præcipiet, & lauabunt id in quo lepra est, recludetq; illud septem diebus alijs, & cum viderit faciem quidem pristinam non reuersam, nec tamen creuisse lepram, immundum iudicabit, & igne comburet, eo quòd infusa sit in superficie vestimenti, vel per totum lepra. Sin autem obscurior fuerit locus lepræ postquam vestis est lota, abrum pecum, & à solido diuidet. quod si ultra apparuerit in his locis, quæ prius immaculata erant, lepra volatilis & vaga, debet igne comburi. si cessauerit, lauabit aqua ea quæ pura sunt secundo, & munda erunt.

Si verè dictum est à Paulo, lepram in morbis contagiosis esse non minus quàm pestem, siquidem videmus pestis seminaria, vestibus, domibus & cubilibus, & alijs etiam supellectilibus quibuscunq; hæere consueuisse (per hæc enim omnia accidit fieri infectionem) constat & lepram posse, & vesti hæere, & domui, esseq; posse, & domum, & vestem, ut pestilentem, ita & leprosam. Verum domum aliquam

duobus

duobus modis euenit esse pestilentem. Aut enim ipsa ex se se parata est ad gignendum eum morbum, læditq; incolas, velut domus male perflabiles, & quæ similes sunt suffocatis tugurijs: aut ipsa quidem domus, ab aliquo, aut aliquibus incolarum qui laborauerint peste vitiata est, & postea ipsa alios qui in ipsam succedant, lædit. Itaq; aut domus per se est insalubris, aut quòd inquinamenta, seu seminaria contagionis receperit. An & leprosam vestem & domum fieri euenit duobus his modis, an altero, & quo eorum oportet inuestigare. Non enim aliunde rectius videmur posse ad præscriptæ orationis enarrationem procedere. Eius verò disquisitionis hoc est principium: Morbi contagiosi sunt, quos qui habent alijs communicant: constat verò eam morbi communicationem non posse fieri sine contactu, ut neq; ullam omnino naturalem passionem: contactus verò esse potest sine medio, aut medium aliqua alteratione transmittente. Contactus sine medio, partium solum externarum, & quæ ad cutem pertinent esse potest. Alteratio non potest transmitti per medium, quæ vim generandi similem morbum habeat, quim ex corpore malè affecto substantia aliqua in corpus inficiendum deferatur. Nam si medium tantum aut caleseat, aut refrigeretur, siccetur, aut humectetur, aut aliam quampiam qualitatem nudam, ac sine substantia suscipiat, alterabitur similiter proximum corpus, non tamen proinde suscipiet morbum corporis longè positi. Hanc ob causam Galenus, non solum cum homo ab homine læditur, sed & cum prouincia, à prouincia dicit id fieri delatis pestilentiae seminibus per aërem, hoc est malignè putrescentibus vaporibus, seu corpusculis. Itaq; cum contagione inficitur corpus quodpiam non proximum, necesse est a corpore in corpus putidum aliquid deferri: id verò potest transmitti,

teret, aut per respirationem, altero inspirante quod expiraverit alter, aut per insensilem illam euaporationem, quæ ex toto corporis habitu plus minusve semper fit. Hinc sequitur, morbos omnes qui ad cutem pertinent, aut ad respirationis instrumenta, si cum aliqua maligna succorum qualitate & putrescentia sint, esse contagiosos, quia cutis contactu proximo, & insensibili euaporatione instrumenta respirationis, respiratione facile inficiunt. Ob hæc contagiosa esse oportet omnia scabiei & lepræ genera, & exanthemata omnia malignitatis aliquid habentia, ut morbillos, & variolas, atque phrysim, sed & perincumoniæ, & pleuritidem, ac grauedinem quoque nonnunquam: cum scilicet, cum maligna aliqua materiæ qualitate consistunt. Sunt etiam contagiosi alij, qui etsi neque ad cutem, neque ad instrumenta respirationis spectent, tamen ob malignam succorum intra corpus putrescentium qualitatem, faciunt malignos vapores & expirari, & exhalari per corpus. Huiusmodi est febris pestilens, & morbus vocatus Gallicus per quem aliquando nullum in cute vitium est. Itaque contagio omnis respiratione aut exhalatione fit. Id verò nonnunquam euenit, vaporibus qui expirantur aut exhalant, mox occurrentibus homini alteri, aut rei alteri, in qua asseruantur. Atque ita quidam homines inficiuntur ab hominibus, quidam à rebus alijs quæ ab hominibus inquinatæ sunt, velut à veste, à cubili, à domo à sede, à poculo, poculum quidem, & domus, & sedes, non adeo solent lædere atque vestis, quapropter eis uti non est adeo periculosum: veste vero periculosissimum, cum in alijs, tum vel maxime in vitijs cutis. Nam vestis excipit sudorem, & inuisibilem expirationem ferè totam, ac per eam effunditur in ambientem aërem, per quem & cubili occurrit, & sedi, & parietibus domus; vestis verò non solum

solum recipit hæc, sed etiam aliquando in cutis vitijs, inquinatur sanie & sordibus. Fieri ergo hoc pacto vestem lepra infectam facile est, nimirum si putridam saniem eluerit à leproso, quam alteri affricando, similem infectionem generet. Hoc idem videtur posse accidere domui, quanquam tenuius, quam vesti. Atqui vestis inquinata, non solum seruabit inquinamenta, sed etiam putrescet, eodem modo quo leprosi hominis cutis, nimirum putrescere potest ut & cutis, & putrescentia non dissimili. Quapropter præter rationem non est, maculas in vestibus similes fieri, & crescere putredine serpente, ut crescit etiam in eis tinea, ubi situ obstitæ sunt, & non ventilantur. si verò indicatum est, posse vestem ita putrescere mutuato putrescendi principio ab hominis cute; itaque vestem & cutem posse putrescere eodem modo, quid prohibet quominus & ab eadem causa possint affectionis principium recipere, si modo est aliqua causa quæ utriusque possit admoueri? certè esus leguminum, aut aliarum rerum prauis succi, parere potest elephantem aut lepram in cute, non tamen in veste, nisi per cutem: in Epidemialibus verò constitutionibus, per quas morbi aliqui tales populariter grassantur, & efficiens morbum causa est aëris intemperies, cur non possit vestis putrescentiam accipere ab aëre ipso, quam accipere posse diximus à cute? Tametsi enim res adeo diuersas, differre naturis ac temperamentis opus sit, atque ita passionibus earum ab eadem causa non sint omnino similes: tamen ob communem naturam, qua sunt omnia, & animata, & inanimata putredini obnoxia, possint accipere putrescentias non omnino dissimiles, sed analogas. Neque vero nouum est in tempestatibus insalubribus, & magnis aëris intemperiebus, inanima etiam corpora multifariam putrescere, & ex multiplici rerum putrescentia immi-

mentis pestis accipi significationem, & ex aquarum foetore, vestium tinea, vinorum aciescentia, & animalculorum quæ putredine generantur magno prouentu: vestes verò & ligna, atq; adeo & parietes, aeris alterationes sentire res est notissima. Nam flante Austro hæc omnia putrescunt, Aquilone à putredine liberantur: adeo hæc est res manifesta, ut mulieres ad flantem Aquilonem soleant vestes suspensas distendere, ut seruentur incorruptæ. Itaq; haud est rationi aduersum in vestibus, domus lignis, aut lapidibus, putrescentiam aliquam analogam hominum lepræ generari: præcipue per magnas ambientis aeris intemperies, & morbosas constitutiones. Atqui ita affecta seu vestis, seu domus, noxia erit hominibus, & passionem eam asferet vrentibus, quæ eius infectioni est analoga. Atq; ita possit esse vestis aliqua leprosa, etsi ea nullus antea leprosus usus sit, atq; sit domus aliqua non solum insalubris, sed & hunc aut illum morbum nata parere, ut leprosa domus, quæ incolas afficiat lepra, sintq; ut morbi quidam proprii quibusdam opidis, quos vocent Medici patrios, ita & proprii quibusdam domibus, quos licet appellare domesticos. Quare ubi in domo quampiam morbi frequentes sunt, seu idem morbi genus repetit, aut apprehendit plures, consultum sit domum mutare, ut vrbibus etiam exeunt, qui in eis degunt insalubriter. Quod verò ad vestes attinet, nihil certè melius neq; potius ad omnia cutis vitia, quam vti mundissimis, nouis, aut lotis crebro: vsq; adeo ut sola mundities soleat esse satis ad curationem: ut contra qui sordidis, & putrescentibus iam vestibus vtuntur, raro sunt liberi ab scabie, & pediculis, & immunditijs eiusmodi, etiam si nullus vnquam scabiosus eisdem vestibus usus sit. Nimirum potest ut vestis à cute, ita & cutis à veste infectionem recipere, & vtrunq; seorsum putrescere,

&

& ambo sordida cum sunt, computrefaciunt sese mutuo. Vitare ergo oportet vestes putrescentes, sordidas atq; maculatas. Possunt enim vestes putrescere, & varijs quidem putrescendi modis, ut varia vitia, nostræ cutis vitijs analoga, in eis oriri possint. Hinc fit ut rationi etiam consonum sit, fieri in veste siue lanea, siue linea, siue pellicea lepram, & habere easdem notas, quas in hominis cute, maculam scilicet albam, vel rufam, non ortas scilicet, ob liquores aliquos qui infusi sunt, velut lac, aut ius, aut oleum, sed sponte & sine causa manifesta, & crescere eodem modo, ac cætera habere, ut cutem, & similem esse rationem dignoscendi. Nam præter dictas, est in laneis, aut pelliceis quædam peculiaris causa ob morbos animalium, ex quibus lana, aut pelles detractæ sunt. Nam scitum est illud, vestes ex lana morticinorum pediculos facere, ita vero & morbidorum alias infectiones. Qui verò alias felicitates aut infelicitates in domibus aut vestibus ponunt, & aspectus astrorum causantur quibus sunt factæ, nugantur haud dubiè: dictæ verò sunt naturales causæ.

CAPVT VIGESIMVM.

» OCVTVS est Dominus ad Moysem &
» Aaron, dicens, Cum ingressi fueritis
» terram chanaam, quam ego dabo vobis
» in possessionem, si fuerit plaga lepræ
» in edibus, ibit cuius est domus nuncians
» sacerdoti, & dicet, quasi plaga lepræ vi-
» detur mihi esse in domo mea. At ille
» præcipiet ut efferantur vniuersa de domo, priusquam ingre-
» diatur eam, & videat vtrum leprosa sit, ne immunda fiant

A a omnia

omnia quæ in domo sunt. intrabitq; postea, vt consideret lepram domus, & cum viderit in parietibus ipsius quasi valliculas pallore siue rubore deformes, & humiliores superficie reliqua, egredietur ostium domus, & statim claudet illam septem diebus, reuersusque die septimo considerabit eam: si inuenerit creuisse lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra est, & proijci eos extra ciuitatem in locum immundum: domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, & spargi puluerem rasuræ extra urbem in locum immundum, lapidesq; alios apponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum. Sin autem postquam eruti sunt lapides, & puluis elatus, & alia terra illita, ingressus sacerdos viderit reuersam lepram, & parietes resperfos maculis, lepra est perseverans, & immunda domus: quam statim destruunt, & lapides eius ac ligna, atq; vniuersum puluerem proijcient extra opidum in locum immundum. quod si introiens sacerdos viderit lepram non creuisse in domo, postquam denudata fuerit, purificabit eam reddita sanitate.

Disputatum paulò antea est de lepra quæ vesti, & domui, & rebus alijs inanimatis accidere potest, indicatumq; non esse id à physica ratione alienum: sed nunc quoq; aliquid, vt res intelligatur melius, addetur. Constat res omnes corruptioni obnoxias, communè habere naturam cum animatis (atq; adeo cum hominibus) & communem rationem patiendi. Nimirum constant eisdem elementis, ijsq; contrarijs: quamquam præter communem, habeat vnumquodq; suam naturam, & præter elementa prima, habent animalia sanguine prædita alia elementa minus multis communia, & posteriora, puta quatuor succos: sanguinem dico, pituitam, bilem, & melancholiam. & singula animalium partes, præter naturam communem, qua communicant inter se, &

cum

eum rebus omnibus corruptibilibus, habent suam quæuis, qua & ab alijs partibus differt, & à rebus inanimis. hæc natura est in proprio cuiusq; temperamento, & compositione. Atque, vt agere potest res animata & quæcunq; eius pars, quædam quæ viuens: vt sentit, & mouetur libere animal, cor pulsat, ventriculus coquit, quæ animalis pars: quædam, quæ res quædam est, vt alia quæuis, velut cadit ab alto præcipitatus homo, non minus quàm lapis, aut lignum: & maris aut pes hominis refrigerat, aut calefacit rem aliam cui admouetur, non certè qua hominis pars, sed vt fomentum: ita pati etiam euenit animal, aut quæcunq; eius partem, quædam quæ animal est, aut animantis pars, quædam quæ res quædam, vt alia quæcunq; corruptibilis. Nam delirat homo quæ rationalis, couellitur aut resoluitur quæ motuus: fastidit cibos quæ sensitiuum, quoddam animal: vritur verò igne, madescit aqua, duratur frigore, vt & lignum, & corium, & lutum seu testa. Cum igitur passionibus quædam accidunt animantibus non quæ animantia sunt, constat eas omnes pati posse etiam res alias quæ animantes non sunt. Febrem ergo non patietur domus, neq; vestis, neq; cubile, neq; mensa, neq; sedes, quia cordis passio est, ea verò cor non habent. quare neq; linquentur animo, neq; patientur syncopem, neq; sanè laborabunt phrenitide, neq; lethargo, quia neq; mentem habent, neq; dormire possunt: neq; tenebuntur fame, aut fastidio, cum sensum non habeant alimentum. neque pleuritide aut nephritide tentabuntur, cum neq; latus habeant, neq; renes: neq; omnino laborabunt phlegmone quæ sanguine carent, quia phlegmon à sanguine fit: at verò scindi, perforari, vri, ac putrescere, non minus potest pellis, panus, linteus, lignum, lapis, & res quæuis eiusmodi, quam hominis os, caro, & cutis. Cum ergo

Aa 2

scabiei,

scabiei, & lepræ, & macularum genera omnia, quæ, (ut nuper ex medicorum veterum sententia diximus) non tam sunt morbi quam deformitates, sunt putrescentiæ quædam cutis, seu putrescendi modi, non est quod non possint in rebus etiam inanimatis apparere, præcipuè ubi à causa aliqua communi gignuntur, & populariter grassantur, aer enim, qui solus communis popularium morborum potest esse causa, ut in initio commentariorum primi Epidemicon Hippocratis indicaui, tangit vndique atque circumstat inanima æquè atque animata. Non sanè erit omnino eadem affectio ab aëre, animatorum & inanimatorum: quia non erit idem utrorunq; apparatus: sed neque ipsa animata patiuntur eodem modo: Differentia enim nonnulla erit lepræ hominis, bouis, ovis, & suis: nimirum hæc omnia facit euariare (etiam cum efficiens causa eadem est) diuersus rerum apparatus. Erunt tamen earum omnium rerum affectiones, analogæ & propinquæ, adeo ut animatorum diuersæ naturæ, & inanimatorum cum animatis possit esse contagium. Merito ergo passionum propinquarum similes sint dignationes, & curationes. quo respiciens Moses eandem adhibere curam, & rationem dignoscendi iussit, siue lepra sit humanæ cutis, siue vestis, siue parietum domus: nimirum id vitium non viuentium solum

est, quia non tam morbus quam putrescentia quædam est. Et ægrotare quidem

sola viuentia possunt, putrescere

vero omnia præter ignem,

ut docuit Aristoteles.

Hactenus de

lepra.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM

IN VITICI vigesimo quinto capite. Numerabis quoq; tibi septem hebdomadas annorum, id est septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta nouem, & clanges buccina mense septimo, decima die mensis, propitiationis tempore, in vniuersa terra vestra. Sanctificabisq; annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. Ipse est enim Iubileus.

Cum vellet Deus seculorum ordine decurrentium fines quosdam statuere, ut diuenditæ possessiones ad priores dominos deuoluerentur, redirentq; alia post alia secula, per quinquagenos annos computationem eorum fieri voluit, quia quinquagesimus continet, & finit septem septenarios annorum, qui sunt quadraginta nouem. Qua in lege magna naturæ ratio habita esse videretur. Nam cum mundus totus nullas naturales habeat ætates, siquidem neq; interitum habet naturalem: habent tamen res omnes in mundo quædam vicissitudines & mutationes, secundum quas mundus ipse ætates habere dicitur. Hæ ætates partim sunt fatales, partim legales. fatales sunt mutationes quædam contingentes articulis, & momentis à Deo destinatis, completo scilicet eo annorum numero, quem Deus Optimus Maximus apud se habebat, velut regna, & imperia diuersarum gentium, & vicissitudines imperandi & seruiendi, inceperunt ac desierunt certis quibusdam annis. quorum numerus ab æterno erat apud Deum, dispensante omnia eius providentia. Legales, velut hæ repetitiones rerum omnium diuenditarum, quas per quinquagenarios annos fieri semper, lege sancitum

tum erat. Mirum verò quòd & in numerandis fatalibus mutationibus, & in condendis legibus ad annorum curricula pertinentibus, videtur in sacris literis (in quibus nihil non est perfectum & concinnum) semper habita ratio septenarij numeri. Nimirum septimanis dierum redeuntibus tota vita, & secula omnia, ac totus mundi decursus constat: & hebdomadibus annorum redire voluit. Deus & terræ sabbata, & hebdomadarum hebdomadibus, annos Iubilei: hæc verò omnia sunt legalia. Sed & fatale tempus aduentus Domini nostri IESU CHRISTI, à tempore quo Cyrus edicto iussit reedificari templum, aut quo Iſaias reedificandum prophetavit, numeratum est per hebdomadas annorum, Danielis nono. Atqui hæc fatalia & legalia, respondent etiam naturalibus. Nam ut mundus totus septem diebus consistit, ita & homo septem diebus formatur, & vsq; ad septem dies sine refectione durat, & etates hominū per septennia recipiunt mutationes, & tota hominum vita septennijs numeratur. Vnde solemne fuit antiquissimis Philosophis clymaticos, seu scalares annos vocare quosdam, quibus frequentius quam alijs mori homines soleant: ij verò sunt qui septennijs clauduntur: in quibus præcipue quadragesimus nonus, & sexagesimus tertius: quòd primus constet septem septennijs, secundus nouem septennijs. Vocabant veteres (tetigit hoc Plinius libro septimo capite 49. atq; nos quoq; antea super sexto capitulo Geneseos diximus) hos annos scalares, quòd vita hominis, velut per scalæ cuiusdam gradus ascenderet: gradus verò essent ipsa septennia, & singulis gradibus, in ipsis insignibus vitæ mutationibus contingeret multos decedere, velut in mortem præcipitatos; nouis illis articulis vitæ occurrentibus morbis, præcipue verò ex septimo & nono gradibus. Ac proinde celeberrimi clymaticorum

eorum esse dicuntur quadragesimus nonus, & sexagesimus tertius: & experimento dicitur cognitum, his temporibus plurimorum hominum vitas concludi. Quare consonum naturæ etiam fuit, hunc eandem finem seculi vnius statui, & numeratis quadraginta nouem, quasi iam finito vno seculo, res nouas redire, & diuendita restitui suis familijs. Clymatici etiam numeri videtur obseruata lex in Danielis Prophetia, ita enim dicitur. Post hebdomadas sexaginta duas (puta sexagesima tertia hebdomada) occidetur CHRISTVS. Magna profecto pulchritudo & perfectio est in numeris, atq; Deus vt fecit omnia in pondere & mensura, ita & gubernat, quod capite vndecimo Sapientiæ dicitur, quo in loco (si Deus concesserit), plura de hac re, & de philosophia Pythagoricorum disputabuntur.

CAPVT VIGESIMVM SECVDVM.

APITE vigesimo septimo numerorum. Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc.

Philosophi omnes qui palinginesiam asserebant, censentes animantium omnium esse communes animas (in quibus fuere Pythagorici, atq; vt ego cenſeo, Platonici, & vt ab Auicena libello qui Arabicè inscribitur Almahat, accepimus, nunc quoq; sunt omnes Mahometani) locum hunc in suam sectam traherent, affirmantes esse spiritus communes omnis carnis, hoc est animalium omnium, atq; omnibus esse spiritus, hoc est spiritales quasdam animas, separabiles, & valentes inde migrare, siquidem Deus esse dicitur spirituum

rituum omnis carnis, carnem enim vocari in sacris eloquijs, non humanam solum, sed belluinam etiam constat: siquidem capite nono Geneseos dicitur. Omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Ibi carnis nomine caro animalium, quæ homini in cibos data sunt intelligitur. videtur ergo hic quoque affirmari, omnium carne prædatorum animantium esse communes spiritus, aut saltem si non communes, singulis generibus eorum suos, omnibus tamen spiritus aliquos, seu spiritales animas quibus viuant. verum hæc omnia falsa sunt, & absurda. Animas enim quæ simul & actus corporis, & spiritus quidam separabiles sunt, soli habent homines: reliquorum animæ nihil sunt aliud, quam actus corporum sanguine viventium. Hoc autem loco, Omnis carnis, nihil aliud est, quam si diceretur, omnium hominum, ut apud Isaïam, Et sciet omnis caro, quia ego Dominus saluans te: & rursum, Videbit omnis caro salutare Dei nostri. & in Psalmo Ad te omnis caro veniet. Neque alicubi videtur, omnis caro, significare aliud, quam omnes homines. Nomen verò spiritus in sacris literis sæpissimè significat spiritalia animæ dona, velut capite vndecimo libri Numerorum dicebatur, Descenditque Dominus per nubem, & locutus est ad eum, auferens de spiritu qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris. non enim abstulit à Moyse partem animæ, sed transtulit ad eos spiritum Prophetæ. Hoc etiam significatio, dicitur spiritus sapientiæ, intellectus, & timoris Domini. Hoc etiā modo petebat Eliseus dari sibi spiritum Eliæ, non. n. animam. Dicitur ergo, ut ego existimo, Deus spirituum omnis carnis, quia distribuit omnibus hominibus spiritalia dona, ut vult. nugacissima verò palyngenesia, nullū hanc accipere potest adminiculum.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

APITE quarto Deuteronomij, Ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel feminae, similitudinem omnium iumentorum quæ sunt super terram, vel auium sub cælo volantium, atque reptilium quæ mouentur in terra, siue piscium qui sub

terra morantur in aquis.

Eadem verba scripta sunt capite vigesimo Exodi. Euenit dubitare, cur pisces dicantur esse sub terra, si sunt in aquis, cum aqua iuxta Philosophorum sententiam, ut est tenuior ac leuior, ita & superior quam terra. Certè si aqua super terram sita esset, inundaret totam terram, effluens & quærens partium suarum æqualitatem: sin autem terra supra aquam locata esset, rueret, & ita sub aqua sese mergeret (nam quo pacto terræ pondus supra aquam sustentaretur?) atque terra non posset aqua irrigari, quod ad generationes rerum est apprime necessarium. Nulla ergo alia ratione potuerunt terra & aqua ad sese mutuo aptari, ut generationi subseruirent, quam ex ambabus sese mutuo secundum magna spatia penetrantibus, vnico conflato globo, & eadem vtriusque existente rotunda superficie, ita ut neutra subsit neque superstet, & vtraque contineat & contineatur. Ita enim neque terram in aquam ruere, neque aquam terram euenit inundare: sed irrigare solum, & fecundare: partimque patet Soli aqua, ut copiosus inde eleuetur vapor, densatus postea in aquam descendens: partim terra, generationi spirantium animalium, & vitæ idonea. si vero hoc ita habet, vnicusque globus constat

Bb

terra

terra & aqua, vt vel vmbra indicat in eclipſibus lunæ, & eadem eſt terræ & aquæ ſuperficies, conſtat, quæcunq; intra aquam degunt, eſſe ſub terra: quæ repentina adhærent terræ, eſſe in terra: quæ vero cruribus hærentia per terram gradiuntur, eſſe ſuper terram. piſces igitur morantur ſub terra, cum præcipuè ſub ipſa aqua, intra terræ cauernas ſe recondant.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

API TE vigesimo tertio Deuteronomij. Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & abscisso veretro, in Ecclesiam Domini.

Antiquitus utebantur Principes eunuchis ad custodiam mulierum, vnde & nomen illis datum est, *ευνούχοι*, enim Græcis est idem, quod Latinis cubilium custodia, seu custos. Hanc ob causam multi proprios filios tenellos adhuc, eunuchos faciebant, quo scilicet seruirent principibus. Paulus libro sexto docet modum faciendi, quem Græci vocabant Eunuchisimum. Erant verò faciendi multi modi. Quidam enim fiebant excisione testium, quidam veretri etiam cum testibus, qui mingeabant fistula aenea, vt nunc quoq; quibus ob morbum ea pars est secta, quidam fiebant testiculorum attritione. ea verò erat. Puella in balneo demisso, paulatim testiculos atterere, vsque dum velut dissipati euanescerent. atq; contorquere, vt vena quæ alimentum illis defert, velut nodo interciperetur, atque ita illi tabescerent. Itaq; erant eunuchi testibus excisis solis, aut etiam cum veretro. Et contritis, qui propterea vocabantur Thlibæ. Hoc dicit Paulus, præstare effectos contritis, quod hi appetere venerem non desinant.

desinant. Hos omnes prohibebat Moses Ecclesiam ingredi, quasi mutilatos, & imperfectos homines. Alij ab his sunt, qui vocantur spadones. hi enim nullius partis patiuntur mutilationem, sed naturale quoddam vitium: quod qui habent, congregari possunt, & erigunt, & instigantur ad venerem: ob flexuram verò, aut coniuentiam viæ, non possunt emittere, atq; ideo neq; generare.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

VIGESIMO secundo Deuteronomij. Si duxerit vir vxorem, & postea odio habuerit eam, quæsieritq; occasiones quibus dimittat eam, obijciens ei nomen pessimum, & dixerit, vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferent secum signa virginitatis eius ad seniores vrbs, qui in porta sunt, & dicet pater, filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, vt dicat, non inueni filiam tuam virginem, & ecce hæc sunt signa virginitatis filiæ meæ. expandent vestimentum coram senioribus ciuitatis.

Ex his verbis constat, apud Hebræos fuisse in more positum, vt mulieres viris desponsatæ, abstinerent ab eorum congressu, vsq; dum ab eis ducerentur, tuncq; substrato linteo coirent, quo virginitatis signum, hoc est virginis corruptione profluens sanguis, in illo colligeretur: atq; id lintheum daretur puellæ parentibus, quod illi acceptum (non arbitror sine multis testibus) asseruarent, vt virginitatis filiæ, vsq; in nuptialem diem asseruatæ testimonium. Sed euenit hoc loco dubitare, quid intersit inter virginem & corruptam: quæ
Bb 2 sint

sint illa claustra virginitatis, quorum dilaceratione sanguis effluat. si enim nulla sunt, haudquaquam videtur necessarium, ut corrumpeunda virgine sanguis effluat: sin autem necessarium non est, fallax & periculosa erat ea ratio dijudicandi, qua explicato vestimento, seu linceo, in quo primum coierant, uti iuebant senes. Certè ut cuius dissectionis perito constare potest (quamquam sunt quidam dissectiones, qui esse in ore vteri virginibus membranam quandam annuli forma affirmant) nulla pars est in vteriore, aut ceruice, quæ virginitatis custodia sit, & in corruptione pereat, sed angustia tanta, & symphyfis, seu coalescentia labiorum tanta, ut sine dilaceratione partium quæ symphyfi coierant, admittere virile membrum non possit: Quare necesse est sanguis effluat. Atqui tanta coalescentia earum partium, ut sine dilaceratione id non admittat, naturalis est: Multis verò per morbos, aut vitiosam naturam tanta est obturatio, ut corrumpi facile non possint, aut si corrumvantur quatenus possint concipere, non tamen deinde dehiscant adeo eis vteri ut possint parere, nisi aperiantur ab obstetrice. Nonnullæ adeo magnam adstriktionem eius partis habent, ut vel menstruæ expurgationi impedimento sit. Obturantur verò seu clauduntur vteri ora, vel symphyfi (ut dictum est) magna, vel oborta ibi re aliqua præter naturam, ut caruncula, aut membrana. Adnasci enim solent multa ori vteri, quæ excisione indigent, ut vocata Nympha, & vocata Sarcosis, caro scilicet inde prominens, in modum caudæ: & thimi: & condylomata. Horum excisiones, & clausas apariendi rationem, docet Paulus libro sexto: horum verò nunc meminimus, ut diceremus, conclusiones has omnes, quæ re aliqua ibi orta, siue carne, siue membrana, quæ adeo dura quibusdam mulieribus ibi est, ut sit quasi quædam cartilago, siue tubercula,

tubercula, vitia esse naturæ, siue morbos: virginitatem verò, in naturali quadam, & satis superabili partium adstriktionem, & symphyfi, seu coalescentia esse, ob eamque corrumpeunda virgine, sanguinem necessario effluere. Hinc fit, ut esse possint, sintque re vera medicamenta ad ementendam virginitatem, quæ adstringunt scilicet, & corrugant partem nouæ nuptæ. Ergo ubi primum cum viro coisset, non erat præter naturam lincea contemplari, atque ubi sanguine essent infecta, velut virginitatis indicia asseruare. Ut enim nihil haberent sanguinis, duorum alterum esse in causa poterat, vel quòd mulier corrupta ad thalamum accessisset, vel quòd ob vteri nimiam & vitiosam clausuram, aut etiam ob viri frigiditatem corrumpi non potuerit, Tuncque huius rei periculum esset faciendum, ostentata muliere obstetricibus, & chyrurgis, ut constaret, an tunc quidem, an antea fuisset corrupta. Hæc ita habere facile intelliges, si perlegeris libellum Galeni de dissectione vuluæ, ac multo magis dissectionem vaginalis vteri faciens.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

APITE trigesimo Deuteronomij. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet. His verbis nihil aliud significatur quam si diceret, si ad extremas terræ regiones, quæ sub polis Arctico, & Antartico sitæ sunt relegeris, inde te in tuam patriam reuocabo. Sunt enim duo mundi poli, puncta cœli quiescentia, in quibus, & circa quæ, velut cardinibus quibusdam voluitur cœlum totum. Constat vero homines dissipatos, non mitti in cœlum, neque in ipsos polos cœli,

cœli, sed cardinum cœli, seu polorum nomine, significari regiones sub illis sitas. Hæc verba antiquitas omnis putaret dicta per hyperbolem: quandoquidem tota sibi persuaserat, è quinque orbis regionibus, quarum duæ extremæ sub polis essent, circulis arctico, & antarctico finitæ, alia media inter tropicum Canceri & Capricorni, aliæ duæ mediocres, hæc scilicet quam incolimus inter tropicum canceri & circulum arcticum, & alia ei respondens inter tropicum capricorni & circulum antarcticum: duas tantum has mediocres, esse hominum habitationi idoneas: tres alias inhabitabiles, mediam æstu, extremas frigore. His addebant Christiani, ne eam quidem quæ nostræ regioni responderet, ultra Capricornum, sita habitari. cum enim ab vno Adamo omnes homines fluxerint, si per mediam illam regionem, quæ sub Zodiaco est inter tropicos penetrare nullo modo possent, fieri non posset ut ultra & citra illam homines essent, sed ea tantum mundi in parte in qua Adamus creatus esset. Hanc ob causam Diuus Augustinus putavit, omnino nullos esse antipodas. si igitur quinque mundi partiū, aut vnica, aut duæ tantum hominibus essent habitabiles, nulli possent habitare sub polis, quare neque ad cardines cœli relegari, neque reuocari inde. Quapropter antiquitas verba hæc, Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde reducam te, non aliter acciperet dicta, ac illa, Si ascendero in cœlum illic es, si descendero in infernum ades. non scilicet quod possint homines traicere ad cœli cardines, magis quàm in ipsum cœlum ascendere, sed per hypotheseum impossibilem, ut ita significaretur, quam esset Deus paratus populum suum reuocare: quod scilicet vel ex mundi cardinibus esset reuocaturus, si eò posset dissipatus mitti. Tempus verò rerum omnium magistrum, euidenter indicauit illum antiquitatis errorem, neque

vllam

vllam mundi partem cœli causa inhabitabilem esse, sed omnia coli, ultra, citra, & inter tropicos, ac citra circulos arcticum & antarcticum: neque hominum dispersionem intra tam angustos fines sterisse, sed in vniuersum terræ orbem esse factam: atque quamquam alij aliorum ob magna locorum dissidia sint obliti, tamen Dei prouidentiam, eos, more eius qui seminat, hæc & illæ, quoquo versus diffudisse, ita ut nulla pars hominibus alendis idonea, sine Adami semine relinqueretur. Hanc disseminationem, nulla neque memoria hominū, neque historia cognitam, nobis in hoc seculo, velut digito indicauit, secundi Adami, hoc est, IESU Domini nostri seminis, hoc est, verbi Dei disseminatio. Iam enim Christicolæ, Dei prouidentia omnia machinante, perlustrarunt orientem & occidentem: transilierunt vtrunque tropicum, viderunt antarcticum polum: ac penetrauerunt versus arcticum nauigantes, arcticū circulum; quo pertingunt, ut nobis referunt, in extremo Nouergię, Frinmachia, & sub ipsomet polo, Simachia (auctor est Olaus Archiepiscopus) videruntque hæc omnia ab hominibus habitari: quibus & Euangelium plurimis iam in locis prædicauerunt. Itaque iam fieri incipit, (quod verbis præscriptis insinuabatur) ut qui dissipati, ac segregati à conuictu populi Dei sub cœli cardinibus habitabant, nunc ad veram fidem, & Ecclesiæ unitatem reuocentur: speramusque breui futurum, ut cum magna IESU CHRISTI gloria, sanctissimum eius nomen ubique colatur, & ut videant omnes gentes salutare Dei nostri. Neque certè omnes antiquos latuit habitari posse totum orbem. Nam Auicena, ut erat Philosophus eximius, intellexit sen secunda primi, doctrina secunda, capite octauo, locum sub linea æquinoctiali, habitationi hominum longe opportuniorē esse, quam qui sub tropicis: duobus argu-

mentis

mentis. Primo, quod Sol citius recedat à capitibus ibi habitantium, bisq; in anno, nunc in hoc, nunc in illud latus: à capitibus vero habitantium tropicos tardius multo, ac in anno semel. causa verò celeris recessus ab æquinoctiali, est ascensus obliquus zodiaci; tardi verò à tropicis, ascensus rectus. Hinc fit, ut minori tempore fiant maiores dierum in longiores, & breuiiores mutationes, circa æquinoctia quam circa solstitia. Atque adeo hinc nomē solstitijs datum est, quod in illis stare videatur Sol, ut declinat lentè. Secundo, quod eo in loco nunquam est dies nocte maior, sed equalis semper; quare cū sit dies splendoris & caloris, nox tenebrę & frigoris mater, in causarum æqualitate erit omnium mediocritas & temperies. Cum igitur sint tres caloris causę, vicinia, rectitudo, & mora Solis, rectitudo & mora multo plus possunt, quam vicinia. Omnes enim Astrologi norunt, in estate longius abesse à nobis Solem, quia est in auxe, quam in hyeme, quia est in opposito auxis: tamen quia rectitudo radiorum, & dies maior est, calent tanto magis omnia per estatem. Cum ergo sub æquinoctiali citius ac pluries declinet Sol, & dies nunquam sint longiores noctibus, commodior multo sit ibi habitatio quam sub tropicis, atque adeo omnium commodissima: quod nostri iam habet perspectissimum. Simili etiam argumento suaderi potest (etli id nondum sit adeo perspectum) sub ipsissimis polis posse homines habitare. Est enim in eo loco totus annus dies vnica, quandoquidem æquinoctialis linea, eorum orizon est. habent ergo conspicuum Solem menses sex, & totidem latentem. itaque & in mundi medio, & in extremis, æternum æquinoctium est, tamē hoc interest, quod sub polis nunquam recedit Sol ab orizonte ultra viginti gradus, ac proinde nox tota crepusculi sunt (nam & apud nos vsque dum triginta gradus mergitur sub orizonte Sol, crepusculum est) ac licet di-

cere

cere ibi nullam esse noctem, sed tempus totum Solis, aut crepuscula. cum ergo ea regio vincat proximas, ac reliquas Septentrionales, plus dierum longitudine, quam rectitudine radiorum vincatur, & vicinia multo minus frigida, & habitationi opportunior sit, quam ille. Qua causa mihi persuadeo, ut quę est sub æquinoctio, comodior est quā quę sub tropicis, ita eas quę sub polis, commodiores esse ijs quę sub circulis arctico & antarctico. Quod si mediam & extremas regiones habitationi idoneas esse indicatum est, constat totum terrarum orbem habitabilem esse. duas enim reliquas, & mediocres constat habitabiles esse, si quidem earum altera est hæc quam incolimus, cui reliqua, & quinta similis prorsus est, nisi igitur pars quępiam ob soli incommoditatē est inhabitabilis, ob cæli tamen & Solis positum, nulla est in toto orbe. Labet hoc loco admirari Dei Optimi Maximi sapientiam, ex Solis corporis omnium quę vita carent præstantissimi, positu & cursu. Eo enim illum loco aptauit, & eum cursum incessanter tenere iussit, quo solo poterat omnes mundi partes habitationi facere idoneas, & utrique mundi lateri virtutem suam iustè ac equaliter impertiri. Fertur enim Sol per mundi medium inter duos cardines, non ita tamen, ut per eandem lineam semper latus, equaliter ab utroque semper distet; sed latus obliquè, nunc in hoc, nunc in illud inclinet: ita tamen ut inequalis illius distantie equalitas, temporum equabilitatem quādam faciat. Ita fit ut omnibus virtutes largiatur, per vicissitudines rerum generationi necessarias. Si enim Sol citra, aut ultra æquinoctialem lineam semper consisteret, oppositi poli partibus nunquam illucesceret. Quapropter, sub eternis tenebris, haud quam esse possent hominibus alendis & seruandis aptæ & poli alterius partibus nunquam occultaretur, quare alterum mundi latus nesciret noctem, alterum diem. Neutrum verò

Cc amat

amat hominum vita, neque terrę natura, quę luminis & um-
bre, caloris & frigoris vicissitudine fecundatur. Pręter hęc, ea
medietas mundi intra quam Sol se semper contineret, vrgere
tur calore, multo plus, ac secundum partes longe maiores
quā opposita altera frigore: neq; partes mundi equę distantes
a polis & a mundi medio, equalibus gauderent diebus & no-
ctibus. Quapropter haud quaquam Sol mundi partibus omni-
bus virtutes suas impertiretur, secundum equabilitatē, & iusti-
tiam, vt nunc facit: quam tamen iustitiam distribuendi vir-
tutes equaliter secundum latera, si, vt Galenus animaduertit,
adeo natura seruauit in formandis, regendisq; humani cor-
poris partibus, multo magis seruari in maioris mundi forma-
tione oportuit. Si verò Sol per ipsam lineam equinoctialem
semper ferretur, ita vt neque in hoc neque in illud latus incli-
naret, nulla ratione deterius posset mūdo & hominum vitę
seruire, quia partes sub polis sitę, neque diem neque noctem
haberent vllam, sed in horizonte Solem semper, cuius dimi-
dium spectarent, quod parum omnino abest ab æterna nocte.
Neque Sol in horizonte semper volutatus, posset satis caleface-
re, ac fecundare terras, quas nunc cum viginti tres gradus su-
pra horizontem eleuetur tamen calefacit tenuiter. Iam verò
terra mundi media, rectum semper supra se Solem sustinere
non posset, sed vreretur atque hęc & alię omnes mundi par-
tes, cum nullis potirentur vicissitudinibus, sed eodem mo-
do semper afficerentur, nequaquam possent generationibus
esse aptę. Non enim potest idem, & eodem modo habens
tempus, sementi & messi, neque vindimię, & putationi esse
aptum. Nimirum vt omnis generatio est ex contrarijs in con-
trarium, ita inter contrarias versari causas debet, quia contra-
riorum contrarias esse causas necesse est: Nisi igitur Sol per
mundi medium ferretur obliquę, nunc in hoc, nunc in illud
latus

latus nutans, nequaquam esset mundus hic idoneus genera-
tionibus. Quid ergo superest, an vt obliquitas Solis minor
esset aut maior quā nūc est sed ponamus primum esse minore,
velut verbigratia, recessus Solis ab equinoctiali, q nūc sūt vigin-
ti triū graduū, esse si placet tātū decē, quid fieret? Primū quidē
oportet Zodiaci ipsius amplitudinē, quę nunc duodecim gra-
duū est, ad proportionē cōtrahi: in tāta autē Zodiaci angustia,
duplo pluries congregarentur Planetę in eclyptica, ac duplo
plures fierēt Eclypsēs: & virtutū cęlestium subtractiones. quod
non videtur citra noxam accidere. Pręterea, quanto minor
esset Zodiaci obliquitas, tanto essent minores temporum vi-
cissitudines, & tanto minus tempora a temporibus disside-
rent. quapropter sub æquinoctiali, ubi parum nunc tempora
dissidēt, haudquaquam esset sufficiens ad generationes vicissi-
tudo, ac ferē perinde esset, atque si per equinoctialem semper
volueretur: si verò obliquitas esset maior quam nunc est, ut si
verbigratia, recessus Solis ab equinoctiali qui nunc est vigin-
ti trium graduū, esset quadraginta, illę solum mundi partes
quę sub Zodiaco essent, coli possent: reliquę sustinere nō pos-
sent, partim rātā temporū diuersitatem, partim tantum Solis
recessum. Natura enim animātium cū nihil quod sit nimīū su-
stinere possit, omniū minimē sustinet causarū contarietatem.
quare si extrema Moscouię pars multo fieret frigidior quā est,
haud esset habitationi idonea. maius enim esset id frigus,
quā vt viuere quidpiā in eo posset. Sed neq; Africa, si vt nunc
estate estuās, hyemes haberet quales Germāia, habitari posset,
quia tantam mutationē aeris haud quaquā possent homines
sustinere. si verò Sol recederet gradus quadraginta ab equino-
ctiali, nunc in hanc, nūc in illā partē, gentes quę sub cancri tro-
pico degerent, aut viginti gradus distarēt a tropico, estuarēt
vt nunc Africę intima, ac nihilominus hyemes haberēt quales

Germania recederet enim ab eis Sol cētum gradibus, ipsi verò Germani, ac multo magis qui sub circulo essent arctico, haudquaquam possent hyemis frigus sustinere, quia recederet ab eis Sol multo magis, nunc verò male sustinent. Cum igitur quę habitationi sunt futurę idoneę mundi partes indigeant mutationibus, non quibusuis, sed quibusdam, si Sol per angustiores versaretur circulum, minores essent vicissitudines temporum, quam vt generationi rerum essent satis: si per ampliorem, maiores quam vt sustineri possent. Deus verò hæc exactissimè computauit, vnde argumentum accepit glorię Dei Dauid Psalmo 18. dicens. Cœli enarrant gloriam Dei & rursum, In Sole posuit tabernaculum suum, & ipse (Sol scilicet) tāquam sponsus (hoc est pulcher & ornatus) procedit de thalamo suo, à vertice cœli exultauit vt gigas ad currēdam viam, hoc est fertur citra defatigationem mirabili celeritate à summo cœlo, hoc est ab oriente egressio eius, & occursum eius vsque ad summum eius, hoc est vsque ad occidentem, neque est qui se abscondat à calore eius. hoc est eum, tenet cursum, & eo semper circulo voluitur, vt nulla mundi regio sit quam non illustret, calefaciat, & fecundet faciatq; plus aut minus, satis tamen habitationi idoneam.

GAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM

Capite nono Iudicum. Nunquid possum deferre vinum meum, quod lætificat Deum & homines rursum psalmo 103. Vt educaſ panem de terra, & vinum lætificet cor hominis, & panis cor hominis confirmet. capite 35 prouerborum, Date siceram merentibus, & vinum ijs qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suę, & doloris sui non recordentur amplius.

Vinum

Vinum, quod est Noc inuentum, est succus uue matura-tione perfectus. Ita dico, quia recens expressus, neque per eam ebullitionem quam ciet naturalis ipsius calor, perductus ad perfectionem, mustum potius est, & potui minimè aptum, ac si quis potet, noxium. Multę alię portiones sunt illi non nihil similes, quibus in penuria homines pro illo utuntur, vt quę nostris Cantabris vocatur Sydra, quę Ceruisia Belgis, quę Germanis Medo. quę omnes portiones uno nomine hebreo vocari possunt Sicera. Id enim nomen tribuebatur portioni omni, quę potest inebriare vini more. Atque ob id datur merentibus & in magno aliquo labore constitutis vinum, aut sicera, ad obliuionem egestatis & doloris. Quatenus hoc faciendum aut cauendum sit, Theologis mitto dicendum, ad me tantum spectat, quod pertinet ad naturam. Itaque portiones sunt multę, ex multarum rerum succis paratę, & simplices & composite; sola tamen ea quę ex succo fit vua, vocatur vinum. Ita etiam antonomasticè, ac propriè vocatur panis, qui paratur ex farina triticea subacta cum aqua: qui verò paratur ex aliorum frumentorum, aut leguminum (nam ex his omnibus parari solent in caritate anona) farinis, aut cum alio succo, dicitur panis cum adiecto, vt panis ordea-ceus, typhaceus, fabaceus, aut apud Indos ex mayz (ita illi vocant quoddam genus frumenti, ex quo parabant sibi panes) aut panis dulciarius, aut lacticius: panis verò simpliciter, est qui ex triticea fit farina cum aqua. Inter ea omnia quibus vescuntur homines, panis & vinum tenent primas, quia alij omnes cibi dati sunt hominibus ad delicias, & ad abundantiam: hi verò ad necessitatem & sufficientiam, & his maxime vtuntur homines. Nullis cum maiori malo carere potest, & nullis magis contenta est natura, quia sunt omnium optime parabiles, mortalibus omnibus maxime communes, optime

me omnium nutriendes: non tamen panis & vinum eodem modo, neque eisdem de causis, sed panis, quia substantiam habet bene crassam, boni succi, & cum substantia nostra bene agglutinatur, habetque tanto plus alimenti, quanto medicamento minus, cum sit moderatum quiddam, neque calidum, neque frigidum, neque humidum, neque siccum, neque facultate ulla medicamentosa, ut expurgandi, aut sistendi, aut laxandi, aut aliud eiusmodi faciendi, sed si quid tantillum, inclinatur in calidum, quo natura gaudet & fruitur. Itaque est panis pro omnibus cibis, quia mediocritatem tenet omnium, & tenuium & crassorum, & facultatum medicamentosarum maximè expers, ut sit merè alimentum. Has ob causas symbolum est omnis esse, ac totius nutritionis, petentesque huic corpori necessaria alimenta, solum panem iubemur petere, quem quotidianum vocamus, quia corpora indigent quotidiana refectione, Neque satis est, si quantum corpulentissimus athleta sanguinis habeas, & succorum intra venas repositum, nisi recenti refectione quotidie utaris. quæ quidem necessitas, ex spirituum facili dissipatione nascitur. Has ob causas Helic fame perenti, panem quidem solum, cumque quotidie mittebat Deus per coruum. Vinum non nutrit tam firmiter quam panis, tamen multo citius. quia non est tam aptum in densam, solidam, firmamque substantiam abire, tamen abit citissimè in vitales spiritus, ac satis cito in sanguinem tenuem & calidum. Hinc fit, ut optimè maximèque secundum eorum naturas, dicatur panis confirmare cor hominis, & vinum lætificare. quia evenit his quod & alijs cibis, ut scilicet quo citius nutriunt, eo citius dissipetur quàm præstiterint substantia: contra quo tardior, eò firmior refectio fit, & diutius duret; in eam enim sententiam scriptum ab Hippocrate est, Eorum quæ celeriter nutriunt, celeres quoque sunt excre-

tiones

tiones. Quæ ergo tradius nutriunt, solidius præstant robur, potestque qui eis usus sit, diutius sine alia refectione persistere, pugnare, arare, aut aliud quidvis laboris sustinere: quæ verò nutriunt cito, præstant alacritatem, refectione illa facili spirituum, reuocant ab exolutione & deliquio, si quod est: itaque exhilarant, robur verò & ad sustinendos labores vim non præstant, etsi quis impleatur, quia dissipantur facile. Igitur quod maximè firmat, roboratque si modo vnicus cibus capiendus sit, est panis (quo spectat illud Capitis 28 primi Regum, Et robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa: nimirum, ut dictum est, ad robur indigemus pane, eoque quotidiano:) quod maximè exhilarat, vinum: exhilarat verò cum ebrietatem affert, quia obliuisci facit paupertatis & doloris, denique omnes molestias, curasque facit deponere. Nam ut Hippocrates libello de flatibus inquit, Ebrii fiunt præsentium malorum obliuiosi, ac futurorum bonorum fecunda spe beantur, Vnde constat hilaritatem maximam ex vino, initium quoddam ebrietatis esse. Tamen si, etiam citra ullam ebrietatis seu dementiæ partem, lætitiā afferre potest medicorem, Nam capite 31 Ecclesiastis dicitur. Vinum ad iucunditatem creatum est, & non ad ebrietatem ab initio, Est igitur iucunditas ex vino citra omnem ebrietatem, causæ verò illius sunt, dicta spirituum vitalium resectio, quorum penuria quia laborant melancholici, tristes esse consueuerunt: & quod calefacit, laxat, funditque cor: quem eundem motum illud per lætitiā subit. Ut enim per tristitiā contrahitur, & torpescit, ita per lætitiā laxatur & tirillat. cuius motus, calor suavis accomodatissima causa est. Quod ergo vinum lætificet, has habet causas manifestas, præter iadicibilem quampiam sympathiam, quam fortasse habet cum corde, quæ in eius substantiæ modo consistet, cum ad iucunditatem

crea-

creatum sit ab initio. Quod letificare Deum quoque dicitur, maius aliquod suspicor habere sacramentum, enarrandum Theologis, Mihi illud occurrit, quandoquidem dicitur Deus in initio Geneseos, vidisse cuncta quae fecerat, delectatusque quod essent valde bona, consonum est, ut tanto intuitu rei cuiusque magis delectetur, quanto ea est melior aut, (ut melius dicam) tanto res quaecunque sit potior, quanto Deo magis placuerit. quapropter perinde sit dicere, rem aliquam letificare Deum, & esse optimam: est verò vinum optimum, nisi quis eo utatur ad ebrietatem. facit enim ad iucunditatem, & ad sanitatem animae & corporis, & ad uitae equitatem, & bonos mores. Ita enim dicitur capite nuper citato Ecclesiastici, Exultatio animae & corporis vinum moderate potatum, & sanitas est animae & corporis sobrius potus. & rursum, Aequa vita est hominibus, vinum in sobrietate. nimirum, ut capite 30. eiusdem libri dicitur, Multos occidit tristitia. His causis Seneca libro de tranquillitate uitae, ad eam obtinendam, ebrietatem laudat. exemplo Catonis, Solonis, & Archefilai, qui illi indulserunt. sunt verò illius haec verba, Nonnunquam & usque ad ebrietatem veniendum, non ut mergat nos, sed ut deprimat curas. cluit enim curas, & ab imo animū mouet: ut morbis quibusdam, ita tristitiae medetur. Hec ille.

Nobis tamen neque sanitatis, neque hilaritatis causa, procedendum usque ad ebrietatem unquam est; neque quae ad mores spectant, pertenda à Medicis neque Philosophis; nisi quatenus cum diuina consonant sapientia, quae tantum permittit vinum in sobrietate.

CAPVT VIGESIMVM OCTAVVM.

APITE 16. primi libri Regum ita est scriptum, Ecce spiritus Dei malus exagitat te, Iubeat Dominus noster, & seruitui qui coram te sunt, quarent hominem scientem psalere cythara; ut quum arripuerit te spiritus Domini malus, psalat manu sua, & leuius feras.

Duplex hic occurrit naturalis dubitatio. prima, An Demones possint morborum, qui alioqui in succorum & temperamentorum, aut etiam compositionis vitia referantur, esse causae: Deinde, An eadem auxilia desiderent illi morbi, ac cum sine Demonis opera orti sunt. Nam si Saul melancholia morbo teneretur, haud dubie consultum esset, iuxta medicinae precepta tibicines querere & Citharedos, qui musica instrumenta pullando animum illi demulcerent. nam cum metus & tristitia ita sint huius pessimi morbi accidentia, ut etiam fiant illius augendi causa, nulla ratione melius succurritur quam omni genere delectamenti; abigendo mœstitiā, & euocando mentem à rerum terribilium consideratione: usque adeo ut cum morbus nondum est admodum inueteratus, neque succus plurimum redundat: sola iucunda viuendi ratio soleat esse satis ad recuperandam salutem: prestare verò musicam magnam animae hilaritatem, Ecclesiasticus dicit ter aut quater, cuius in capite quadagesimo sunt haec verba. vinum & musica laetificat cor. merito igitur musica mœstis, quales maximè sunt melancholici, naturaliter succurrit. si verò Saul non humore agitabatur melancholico, sed Demone, quae causa esse possit, ut cythare pulsatione iuuaretur, & leuius eam exagita-

gitationem ferret? An Dæmon mitescit musica? Hanc ob dubitationem, plurimi nihil hic censent fuisse naturale, sed diuina vi effectum, vt pulsante Dauide cytharam abigeretur Dæmon, non tam ob soni numeros, quam ob diuinos hymnos, quos ille cantado recitabat. Itaq; diuinis psalmis, ut exorcismis abigi Dæmonem. Ego quidem hoc non nego, neq; dubito illa ratione, vim verbi Dei, & Dauidicę prophetię significatam esse: nihilominus censeo, naturalem quoq; causam cum diuina illa coniunctam esse, atq; admirandum illum effectum, in vtranq; referendum fuisse. Hoc indicabo facile, productis in medium quibusdam Auicenę verbis, ex capite 18. sen primę, tractatus quarti, quod est de Melancholia, ea verò sunt hæc. Et quibusdam Medicorum visum est, q; melancholia contingat à Dæmonio; sed nos non curamus, cum physicam docemus, si illud contingat à Dæmonio, aut nō contingat, postquā dicimus, quod si contingat à Dæmonio, tunc contingit ita vt cōuertat complexionem ad cholera nigram, & sit causa eius propinqua cholera nigra, deinde sit causa illius Dæmoniū. aut non Dæmoniū. His verbis Auicena inquit, nihil referre ad curationē siue Dæmon sit qui melancholica inferat accidētia, siue non eo quod non possit ea inferre aliter, quā per ipsos melancholicos succos. Itaq; causam proximā semper ad ipsos succos deuolui, atq; cum ablatione causę proximę, necesse sit tolli morbum, vtentibus nobis naturalibus auxilijs, & causam tolerantibus, necesse erit tolli morbum, etiam si Dæmon eum excitauerit. Ratio sanē hæc, partim quidem recte procedit, partim tamen deficit, quandoquidem, vt morbus qui pendet ex causa, nisi sublatione causę proximę non tollitur; ita neq; ipsa causa proxima, nisi sublatione prioris: etiam si sit externa, modo nō recesserit. velut si Sol bilem exussit, atq; ita febrem fecit, tolli non possit febris nisi bile euacuata, aut cōsumpta, sed

neq;

neq; hæc penitus euacuari aut consummi, nisi egrotus à Sole recedat, & in frigidiorē locum se trāserat. si verò iam recessit, solum superest vt euacuetur bilis. Igitur eodem modo, si quis Dæmon, melancholicum sucum agitando & augendo, melancholica intulit symptomata, iam recessit, solum superest, vt naturalibus agatur auxilijs, aduersus morbum & causam humoralem: si verò adhuc immanet, necesse sit simul uti remedijs quę Dæmonem abigant, & quę melancholicum sucum euacuent, & compescant. Effectum itaque hac ratione est, non vt omnino sit indifferens, siue sit morbi causa Dæmon, siue secus, vt volebat Auicena; tamen, vt quęcunq; auxilia naturalia curare possunt morbum, cum is à Dæmone non pender, possint etiam aliquatenus subuenire cum pendet. Si ergo cantillenę, et musicorum instrumentorum concinnus sonitus, placare naturaliter possunt melancholicorum seua symptomata, cum eo morbo quis laborat, possunt certe eodem modo, & eadem prorsus causa, cum eius morbi auctor Dæmon est. Verum hoc ipsum quod aliquatenus videtur iam esse demonstratum, euadet longē, euidentius, si hæc dubitationes prius explicatę sint. Prima an malus Dæmon possit morborum causa esse? secunda, quomodo? tertia, an fiat aliqua naturalia remedia, quę per se, ipsos abigant Dæmones, an non, sed spiritalibus solum agendum aduersus eos sit, vt leuino, & Oratione? His enim decisīs, facile eo quo volumus perueniet disputatio. Antiquissimas esse has dubitationes, neq; Christianis solum aut Iudeis, sed & Mahometanis & Idolatris agitari solitas constat. Primum quidem ex eo Auicenę loco quem produximus, deinde & ex libro de morbo sacro, qui nomine Hippocratis circumfertur. toto enim eo libro disputatur aduersus affirmantes, Epilepsiam ad Dæmonem referri, &

Dd 2 eos,

cos, qui eo malo tenentur, solere in domum fugere, aut aliter à multorum conspectu se subtrahere, perfontientes inuadi se se à Dæmone, atque adeo contententes eiusmodi, non medicinalibus auxilijs, sed expiationibus esse curandos. censet vero is autor, eam opinionem non aliunde, quam ex ignorantia naturalis epilepsie causæ nasci: plausibilem verò esse vulgo, eo quod morbus videatur esse mirabilis, & ab alijs diuersus: atq; quod expiatio minus molesta curatio esse videatur quam quæcumq; medicinalis aut chyrurgica. Atqui profecto, vt qui philosophiæ sunt ignari, ob multarum rerum naturalium ignorantiam fieri solent creduli, & superstitiosi: ita qui physicæ plus satis sunt dediti, rebus omnibus quæ corpora non sint, aut eorum motus, periclitantur diffidere. Nunc verò cum de Dæmonibus tam multa à Philosophis disputata sint, non video cur quispiam quantumuis rigidus Philosophus esse velit, tollat è medio Dæmones, nullamq; causæ rationem in morbis excitandis & torquendis corporibus eos habere censet. Nam hæc consequitio nihil valet, potest melancholia & epilepsia, vt quis alius morbus, citra Dæmonem fieri, ob sucos ita aut aliter moros aut vitiatos: ergo non potest fieri per Dæmonem. At verò neq; hæc, Quis morbus talis sit ab humore & causâ naturali, ergo nullus sit à Dæmone, quia is ipse morbus qui sit a Dæmone, sit per causam naturalem, si Dæmon non aliter quam per ipsos humores, infert tales morbos: habetque Dæmon vicem causæ externæ, vt dictum est. nisi verò negetur, Dæmonem posse mouere succos: at verò moueri corpora ab spiritualibus substantijs, neq; Aristoteles quidem, qui minimè de Dæmonibus est philosophatus, negauerit. Ille enim causas omnes corporum motrices reducit, vsq; ad indiuisibilem & incorpoream. Itaq; posse fieri, vt Dæmonis præsentia morbos excitet, neq; quippiam in hac asser-

assertione Philosophorum placitis esse repugnans indicatum est. At verò esse re vera ita, superest indicemus. Primum quidem literarum sacrarum testimonio, deinde & argumeto ab ipsis rebus accepto. Diui Lucæ capite octauo, ita scriptum est. Occurrit illi vir quidam, qui habebat Dæmonium iam temporibus multis, & vestimento non induebatur, neq; in domo manebat, sed in monumentis (& paucis interpositis) multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur catenis, & compedibus custoditus, & ruptis vinculis agebatur à Dæmonio in deserto. Ex hac narratione facile constabit cuius, qui vel summis labijs degustauerit medicinam, hunc hominem laborasse ea manie specie, quæ vocatur à Medicis Lycæthropia, seu lupina infania. His enim præcipue accidentibus definitur is morbus. quod ita affecti domi contineri non possunt, sed circa sepulchra frequenter vagantur. Iam verò cum, cuius mentio fit nono capite Marci, constat fuisse epilepticum, ita enim dicitur. Et attulerunt eum, & cum vidisset eum, statim spiritus cõturbauit illum & elusus in terram volutabatur spumans. constat verò elidi in terram, ac volutari, & fieri spumam circa os, certissimas notas esse Epilepsie. Quin etiam (quod aliquanto videtur rarius) constat decimo tertio capite Diui Lucæ, puellam quandam conuulsionem spiritus accepisse à Dæmone: qua laborauit decem & octo annos. Manifestum ergo est, quanto in errore sint, qui quod indicauerint, eum qui defertur ad exorcistas, teneri epilepsia, aut catochia, aut melancholia (ijs enim morbis frequenter tenentur) aut alio quouis morbo, putant se iam indicasse, non esse id à Dæmone: cum his exemplis constet, eos morbos quandoq; fieri à Dæmone. Neq; verò cum Dominus noster inter mortales ageret, vexabant hominum corpora Dæmones, ac non etiam nunc vexant. Non enim sancta Ecclesia, quæ

que diuino regitur spiritu, vteretur exorcismis, ac crearet quotidie exorcistas, nisi vexaretur nunc quoque hominum corpora à Dæmonibus. sed & ex his quæ homines fide digni, & verbis, & scriptis testantur, facile indicatur, esse etiam hoc tempore talium malorum causas immundos spiritus. Nam ferunt, horum multos respondere, appositissime loqui linguis aliqui ignotissimis, vt rusticum & ignoratissimum Latine, Græcè, aut Chaldaicè: præterea iussos ac coactos ab exorcistis, significationes de se euidentes præbere immundos spiritus, & homines ab eis detentos multa diuinare, & narrare, quæ in remotissimis mundi partibus agantur. quæ sanè constat nullatenus habere posse physicam causam. Verissime enim dictum est illud ab Aristotele, si quid aliud, intellectum hominis non posse aliter intelligere, quam phantasmata intuentem; atque adeo nihil in eo esse posse, quod prius non fuerit in sensu. Cum igitur anima rustici nullum, ne minimum unquam conceperit græci sermonis phantasma, vnde possit eius intellectus nunc abstrusissimas phrasas eius idiomatis, haurire? Est certè intellectio, animæ rationalis actio propria, quamque citra organa corpora potest exercere, vnde & separabilis esse cognoscitur: ea verò, & si per ipsissimam mentem citra organa agatur corporalia, non tamen dum anima in hoc corpore est, citra corporalia phantasmata. Illud enim intelligere, est de vniuersalibus, & à materia seiunētis cogitare: seiunguntur verò à corporalibus phantasmatis, vi intellectus agentis. Quorum ergo nulla unquam concepta sint phantasmata, nulla potest esse intellectio. Iam verò vt intellectio esse non potest eorum, quorum nulla fuerunt phantasmata, ita neque recordatio, quorum non fuerit imaginatio; neque imaginatio, quorum non fuerit sensus. Ergo quæ alibi agantur certo cognoscere nullis potest: per nullam enim internarum potentiarum, cum

talium nullus antecesserit sensus. Dixi verò certo cognoscere, quia temerè, casu quodam aliquid prædicere, aut præcogitare, garrulis euenit, & ijs qui varijs imaginationibus estuant, vt mare. Scio quosdam Philosophos minus exactos, & qui admirationi magis student quam veritati, censuisse admirandas has vires esse humoris melancholici, fierique posse, atque adeo solere, vt quidam (in quibus scilicet is succus abundat) loquantur linguis ignotis, diuinent, quin etiam citra contactum moueant aliena corpora, cogant pluuias, excitent procellas, atque adeo eo usque procedunt quidam, vt in nescio qua naturali quarundam animarum præstantia, vim mirabiliora opera efficiendi constituent. Verum ex dictis constat, horum assertiones deuolui ad assertiones illas Platonicas, Intelligentem animam non esse corporis actum, & vt Aristoteles loquitur, entelechiam, sed assistere vt intelligentiam cælo: Nostrosque animos sciuisse quidem antea omnia, discere verò nihil aliud esse quam recordari. Ita enim, quandoquidem intelligens anima neque corpus naturale sit, neque naturalis corporis actus, non teneatur legibus causæ naturalis, sed possit mouere sine contactu, & quia prius omnia nouerat, possit extra materiā diuagata, aut quietè agens per somnum subtrahensque sese a sensuum perturbationibus, vt illi philosophantur, per sese scire, quæ à nullo sensuum acceperit. Verù dictas assertiones constat sapientium omnium consensu censeri iam absurdas, & esse dogmatibus ecclesiasticis dissonas. Igitur qui vaticinantur, siue per ea insomnia quæ vocantur diuina, siue vigilantes, & qui ignotis antea loquuntur linguis, ope spiritus cuiuspiam id faciunt siue boni, siue mali. Cū verò torquere hominum corpora ad immundos potius spiritus spectet, constat eos qui torquentur simul & tale quippiam faciunt, teneri ab spiritibus immundis atque spiritus immundos talium morborum

bonū eās esse. Sed quo pacto esse possint dicamus. Dē mō causa est externa morborum. Nō enim intra corpus ipsum latenter nascitur, sed extrinsecus accedit morbos illaturus, eos igitur qui pendent ex materia, non aliter infert, quam alię causę pro-cathartice, puta mouendo internas, vt melancholiam morbum, augendo melancholicum succum, & eum qui inerat commouendo, deferendoq; in cerebrum, & interiorum sensuum sedes vapores nigros. Augere verō potest melancholiam eāque naturaliter generatur, detinendo ne expurgetur, aut quascunque exurentes causas admouendo Epilepsiam verō, Apoplexiam, Paralyfim, aut Catochum, deferendo crassos succos, ac per eos cerebri ventres, aut ipsas neruorum radices obstruendo: Cæcitatem, aut surditatem eodem modo, excrementa ad oculos, aut aures aceruando: quamquam hęc duo mala sine interna causa facere per se se possit, neruos visorios aut auditorios comprimēdo, quominus per eos facultas sentiendi transmittatur; aut cæcitātē quidem, humorem aque, qui chrystalino oppositus est agitando: surditatem, detinendo aerem congenitum (hunc enim existimo proprium esse audiendi instrumentum, vt & Aristoteles) quominus moueatur. Vt enim nisi humor chrystallinus colorum fulgoribus intinguatur, agi non potest visio: ita neq; nisi internus aer externi excipiat motitationem, auditio. Itaq; aqueum humorem tranquillum esse expedit, vt rectē agatur visio, & aerē internū agitari, vt auditio. Multa alia mala sunt huiusmodi, quę aut per se ipsum possit Dēmon facere, aut per internas causas. quapropter ad tollendum ea mala, quę per se se faciet, solis exorcismis sit satis: vt ad eā verō quę per internas causas, medicinalibus pariter auxilijs vtendum erit. Non ergo erit semper satis fugasse Dēmonem, nisi morbum etiam cures, (vt neq; satis semper sit ad tollendam febrem quam

quam peperit ira aut labor, mitescere, aut quietem agere) neque vnquā satis sit naturalibus instare remedijs, nisi Dēmonem fuges. quō fortasse respiciens Hippocrates in prognostico dixit. Si quid etiam est in morbis diuinum, illius quoque oportet discere prouidentiam. Nimirum refert ad curationem, & ne hoc ignorans, & solum naturalem causam suspicatus, ineptē prædicas. Sed an sint aliqua naturalia remedia, quę per se se in ipsos Dēmones ferantur, & illis naturaliter aduersentur, dignum est consideratione. Videtur enim consentaneum, in ipsis naturalibus rebus esse quasdam Dēmonibus gratas, quasdam ingratas, & quibusdam allici, quibusdam fugari naturaliter (vt capite septimo, & quindecimo huius libri disputare cępimus) si quidem inter omnes gentes, qui expiationibus curare morbos huiusmodi tentauerunt, res quasdam cauere iusserunt, & quibusdam vsi sunt, idquē diuinitatis ipsius morbi causa dicentes se facere. Nam Hippocrates in illo libello de morbo sacro (nimirum erant etiam inter idolatras qui expiamentis tentarent curare) ita scripsit aduersus expiatores. Ceterum qui primi (loquitur de epilepsia) hunc morbum sacrum pronunciarunt, tales mihi hi fuisse videntur, quales etiam nunc sunt magi, & expiatores, & circulatores, qui se vehementer pios esse simulant, & amplius quid scire. Hi itaque consilij ac mentis inopis prætexentes diuinitatem, cum nihil haberent quod exhibitum prodesset, vt ne manifesta fieret eorum ignorantia, sacram hanc esse affectionem pronunciarunt, & rationibus idoneis collectis curationem constituerunt sibi ipsis securam, expiamenta offerentes, & incantamenta, & balneis abstinere iubentes, & a cibis multis, velut ex marinis quidem à mulo & melanuro, mugiliq; ac anguilla: ex carnibus verō à caprina, ceruina, suilla, ac canina: ex volucris autem, à Gallo, ac

Ec turture,

turture, ac otide; ex oleribus à menta, allio, & cepa. pallium præterea nigrum habendum non esse, neque in capilla pelle decumbendum, neque eandem gestare oportere, neque pedem supra pedem habendum esse, neque manum supra manum. Hæc illo in loco, Ex quibus intelligimus, Magos illos siue expiatores qui inter gentes versabantur, cum morbum diuinum, hoc est, à Dæmone esse conferent, res quasdam interdixisse, vt naturaliter noxijs, qui ita laborarent. Quin etiam hoc tempore scimus, multos exorcistas solere suffitu quarundam rerum vti, vt ipsi dicunt, ad torquendum fugandumque Dæmonem ipsum. Nimirum dicunt, cum molestissimè ferre suffitum cornu caprini, & cuiusuis stercoreis, præcipuè humani, & ruta, ac hypericone (quem ob id fugam Dæmonum appellant) fugari. Sed quod maioris momenti esse videtur, & eius quod propositum est maiorem fidem facere, Tobias iunior suffitu iccoris cuiusdam piscis, iussu Sancti Raphaelis, fugauit Dæmonem, qui septem viros illo priores interfecerat. Videtur itaque his testimonijs effectum, pro ipso met Dæmone fugando, esse naturalem quandam curationem. Nihilominus vt nuper citatis capitibus indicauimus, si Dæmones penitus sunt incorporei, vt certè sunt, nullam à corporibus naturaliter passionem possunt accipere: sed neque si corporei essent, (nisi etiam essent corruptibiles) voluptate aut dolore affici possent: quia neutrum horum potest esse sine sensu, neque sensus esse potest, nisi cum organis, habentibus communem naturam cum ipsis sensibilibus: Quapropter corruptibilium rerum sensitiua, corruptibilia esse corpora necesse est. Nisi igitur Dæmones corporei & corruptibiles sint (quales certè non sunt) neque voluptate neque dolore affici possunt naturaliter ab vlla qualitate corporali. dixi naturaliter, quia prima causa, quam nullis naturæ legibus

legibus teneri in physicis fufius demonstraui, potest corporibus præstare vim attingendi etiam incorporea, ea vero vis non fuerit naturalis, sed superior, vt igni torquendi diabolum & angelos eius, & benedictæ aquæ eisdem fugandi, & ablundi mentes. Huiusmodi quandam virtutem tributam esse hepatis illius piscis, quo Tobias vsus est crediderim. Aliorum verò quæ proposita sunt, aliæ sunt causæ. A balneis suspicor circulatores illos arcere solitos ægrotantes, quo sublata maxima ac notissima talium morborum curatione, maior expiationibus auctoritas accederet. Nimirum melancholici morbi, quales sunt plerunque quos Dæmon ciet, nullo auxilio magis quam balneo curari solent, atque eo magis quam villo alio medici vtuntur. Tollebant ergo hoc, vt viderentur tollere totam curationem naturalem. Cibos illos omnes interdici ægrotis idoneum erat ob ipsos morbos, quandoquidem ob crassitiem, aut melancholicum substantiæ modum, aut acrimoniam erant noxijs. Imponebant verò illi hæc in re vulgo, id quod erat naturale ad diuinam causam referentes. Nigro indui pallio, ad melancholicas passiones non est vtile: manum habere supra manum, aut pedem supra pedem, otiosi & cogitabundi est, quod etiam melancholicis obest: indui pelle caprina, aut in ea decumbere, proprietate quadam esse noxium epilepticis Tralianus capite proprio tradidit. At vero quod suffitu cornu caprini, & stercoreis torqueatur Dæmon dicunt causam esse, quod contemni se non ferat, cum sit superbissimus. Ego verò existimo, ventum esse illis in eam opinionem quia vt Medici omnes testantur, illarum rerum suffitu epilepsia manifestatur. statim ergo ac epilepticus illis suffitur, corripitur paroxismo, aut si paroxismo tenetur, ingrauescit. illi verò putant irritari Dæmonem. Rutam & hypericonem salutare herbas esse ad dictos morbos, res est

apertissima: cuius præcipua causa est, quòd flatus absumunt, atque ita humores sedant, qui magna ex parte flatuum agitatione perturbantur, vt libello de flatibus probat Hippocrates, si modo ipsius est ille liber. Itaque vtuntur quibusdam rebus, quas, (cum ad morbos illos curandos conferant) censent conferre ad fugandos Dæmones: & alijs quibusdam quæ nocent, hac ratione putantes se torquere Dæmonem, cum torqueant potius miseros ægrotantes. Hæc cum ita se habeant, constat ex his omnibus quæ dicta sunt, verisimile esse, plurimos eorum, qui Dæmonis opinione ad exorcistas deferuntur, Dæmonem non habere; sed morbis aliquibus eorum qui dicti sunt, teneri, & præinopia consilij, cum tentatæ sint aliæ curationes antea, neque sufficiant, defferri ad illos, id quod merito ab Hippocrate libro de morbo sacro reprehenditur: esse tamen etiam aliquos, quibus talium morborum causa est Dæmon, illisque curationem naturalem non esse satis, conferre tamen, non ob ipsos Dæmones perse, sed ob morbos ipsos, aut eorum symptomata, aut internas causas, quas Dæmon ciet. Exemplo est Saul, qui cum à Dæmone torqueretur suauitate Dauidicæ cytharæ delinitus mitius ferebat; nimirum, vt melancholico occupatus morbo. Neque enim est quòd quisquam sibi persuadeat, Dæmonem esse qui musicæ suauitate captus mitesceret, atque adeo illum torquere sineret. Hoc enim refutatum iam antea est, disputatumque de ea re aduersus quosdam Platonicos capite. 16. huius operis, in explicatione cap. 2. Leuitici quod bis iam citavi. Solum fortasse superest, quod hoc loco quispiam dubitet, qua ratione fiat, si Dæmones nihil habent commune cum villo corpore, vt melancholicos homines magna ex parte inuadant, aut melancholicos ipsi morbos inferant. Mihi quidem videtur ad eorum nequitiam referendum, non ad naturam: nimirum

melan-

melancholicus succus, maxime omnium paratus est in insaniam & desperationem adigere, quæ illi nequam maximè exoptant.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

IBR O tertio Regum capite primo ita habetur. Et rex Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies, cum operiretur vestibus non calefiebat. dixerunt ergo ei serui sui, quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram rege, & foueat cum, dormiatque in sinu tuo, & calefaciat dominum nostrum regem. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege, & ministrabat ei. rex verò non cognouit eam.

Cum quis satis vestibus operiatur non calefieri, naturalis caloris defectum significat, quia vestes non calefaciunt calore proprio, quo actu sint, vt ignis, neque quo potentia vt medicamenta, sed solum retentione, ac quodam percussu caloris nostri: nimirum nostri caloris vi, expirat semper vaporosum quiddam ac calidum ex nostris corporibus, quod vocat Galenus calidum effluuium. illud vestes detinent, ac circa nostram cutem geminatum, faciunt sistere, atque ita calefaciunt; præterquam quòd externū frigus arcent, vt & domus parietes, & tecta. Cum igitur corpus non calefcit vestibus, nō potest alia esse causa, quam quòd non est calidum effluuium, atque eo magis, quòd externum frigus semper arcent, vt cumq; habeat corpus. Igitur si ne sic quidē calefcit, cōstat corpus esse valde frigidum, ac nihil, aut quam minimum calidi spirare.

Vt autem

Vt autem hoc eueniat duplex potest esse causa. aut enim ipsum innatum calidum affectum est, vt per magnum rigorem euenit, etiam valde calido iuueni, aut per se est tenue & exiguum. in senē verò, neq; rigore neque horrore occupato, neq; alia vlla passione præter naturam, constat ab exiguitate & tenuitate caloris naturalis, quæ ipsius extremæ senectutis comes naturaliter est, nasci. cum vero Dauid tanta caloris naturalis penuria laboraret, nullum salubrius consilium excogitari potuit, quàm quod serui eius ceperunt, quærentes virgunculam formosam, quæ in sinu eius dormiret. videbanturque legisse Galenum libro septimo Methodi, vbi imbecillitatem frigidi cum siccitate ventris curans, inquit, Ex ijs verò quæ ventri extrinsecus applicantur, boni habitus puellus vnâ sit accubans, vt semper abdomen eius contingat. Multo itaque melius illi consuluerunt, quàm si cum magna vestium mole onerassent, aut multo igne lectum concalefecissent, aut inuoluissent senem totum linteis igne concalefactis, aut oleis calidis inunxissent, aut etiam sinapismis aut rubrificantibus; ac multo magis, quàm si vino meraciori ingurgitauissent: quia nullus calor naturali nostro magis conformis, aut esse, aut excogitari potest, quàm qui feruet in pueruli aut adolescentulæ corpore: nimirum humanus ille est, & ob ætatem vigens. Itaque perinde est ac si senili corpori puerilem calorem manu admoueras, cuius solum defectu illud laborabat. nulla ratione potius videaris tribuere illi quod deest. Verum hoc vt apertius indicemus, quid intersit calorem simpliciter dicas, an naturalem calorem, oportet explicare. Nam Stoici (vt apud Ciceronem libro secundo de natura Deorum videre est) censuerunt (quorum etiam sententia hac in parte multi secuti sunt) vt duplex à Platonici ignis statuitur, cælestis & elementaris, ita etiam esse in rebus duplicem calorem,

calorem, alium quidem cælestem vt solarem, qui omnia generet, foueat, & ducat incrementum: alium igneum, qui omnia dissipet atque absumat. Atque in primo quidem genere esse calorem naturalem rerum omnium viuientium, in altero calorem ignis quo vtimur. Solis enim calore foueri terram, & fruges omnes tum nasci, tum duci ad incrementum, igne verò admoto consumi omnia: ita calore nostro ac naturali, coctiones omnes agi generarique, ac nutrirī omnes in nobis partes, alieno verò & præter naturam, vt febrili, ad tabem deduci esseque hos calores, (quandoquidem adeo efficiant contraria) longe diuersos, alterum quidem natura cælestem, alterum elementarem. Ego verò cælestem calorem nullum esse existimo, nisi est etiam frigus aliquod cæleste, quod nullus ponit. Omni enim calori frigus contrarium est: neque minus admota niue refrigerantur, quæ à Sole quàm quæ ab igne sunt concalefacta. Quod si non minus solari quàm igneo contrarium frigus est, nisi illi idem est calor, frigus duo habet contraria: sin autem alterum frigus etiam est, idque cæleste, certè cælum non minus sit corruptibile quàm aer, cum contrariorum sit capax, & vtrumuis secundum naturam habeat, alterum præter naturam pati possit. Non igitur est calor vllus cælestis, sed vt omne frigus ex elementis est, ita & calor omnis. quin potius hæc est ratio cælestis ignis, quod lucidus sine calore est. Itaque cum ignis statuatur duplex, lux communis vtrique est, differentia verò in calore & eius vacuitate. Atqui profecto calor quem Sol infert, ad elementarem ignem refertur (vt alijs locis diximus) qui splendoris analogia allectus, cum Sole circumfertur. Nam præter dicta, si calor naturalis non est igneus, sed à cælo tributus, omnis calor naturalis talis etiam sit, neque solum humanus, sed & qui omnium animalium; neque horum solum, sed &

sed & omnium stirpium; neque certè harum solum, sed & omnium quæ suo calore seruantur, & admoto igne corrumpi possunt, cuiusmodi esse videmus succos omnes, vt lac, vinum, mel, oleum, florum omnium ac herbarum succos, siue destillatione, siue compressione extractos. Quod enim horum non corrumpitur, cum proprius calor tabescit? aut non potest admoto igne penitus absumi? Igitur his quoque est calor cœlestis, quandoquidem ab eo seruantur, cum corrumpi possint ab externo, atque adeo tanto citius, quanto habent proprii minus. Vinum enim natura robustum & calidum sustinet magnum aëris calorem sine corruptione; frigidum vero & languidum vel à repente aëre vertitur in acetum. Quod si inanima & fluentia habent cœlestem calorem, cur non & solida, vt metalla, & gemmæ, ac denique quacunque vi frigoris & caloris possunt deduci ad interitum? si enim vi frigoris interire possunt, proprii caloris retentione seruantur: si autem seruantur proprio, & corrumpuntur alieno calore, proprium habent à cœlo. hæc enim erat causa, qua naturalis cœlestis statuebatur. At verò vt vi frigoris & caloris intereant, necesse est accidat omnibus quæ concreta sunt ex vocatis elementis. Nam quod calidi & frigidi con-
temperatione constat, vtriusque excessu necesse est interire, quia mediocritatem vterque excessus corrumpit. Fit igitur ex dictis, vt rerum omnium concretarum naturalis calor sit cœlestis. Vnde rursus fit, vt ignis elementum non sit, si-
quidem in mistis non seruatur virtus eius, quæ enim nisi calor? quod si ignem è numero elementorum tollis, necesse est tollas & aquam, alioqui mistio non fiet, sed corruptio, quia erunt duo frigida, aqua scilicet & terra contra vnum calorem aëris; & duo humida, aqua scilicet & aër contra vnam siccitatem terræ: non ergo erit mediocritas, neque attemperatio.

Quod

Quod si aquam tollis quoque, necesse est tollas omnia, quia terra & aër non sunt bene miscibilia sine crassa aquæ humiditate. Necesse est igitur calorem proprium rerum omnium igneum esse, aut elementa, & mistionem è rebus penitus tolli, ac longè aliter de natura rerum statuere, atque hætenus ab omnibus Philosophis qui in pretio fuerunt. Quæ igitur est differentia caloris naturalis, & præter naturam, si vterque est elementaris? certè quæ frigoris naturalis & præter naturam: ita etiam & humiditatis & siccitatis, quod scilicet proprius est aut alienus, estque cuiusque rei proprius calor, qui secundum naturalem eius mistionem moderatus est, qui mediocritatem excessit, iam est alienus. Atqui calor internus rei, ab exterius accedente quopiam aliquando corrumpitur, aliquando iuuatur: Atque vt iuuatur facit similitudo duplex: altera quæ in eius intensione est, vt scilicet non valde excedat, altera quæ in subiecto, vt scilicet similis sit substantia corporis quod admouetur. Si enim aridioris, aut humidioris admodum substantiæ est, & si non superet intensione, alter vret, alter putrefaciet: vtraque ergo ratione fit, vt nihil vtilius possit admoeri quibus calor naturalis extinctus pene est, quàm corpusculum/pueruli aut iuuenulæ calidioris. Nam is calor in substantia est simillima, & nisi eueniat febricitare, humani caloris gradum non superat. Neque quidem præter rem erat speciosam quæri, quandoquidem iucundiores fierent ita amplexus, abessetque omne redium, atque ita foueretur magis senex: non aliter ac eliguntur suauiores cibi, ac medicamenta minimè insuauia, ne venter respuat. Quod si frigidum iam senem multis vestibus obruas, onerabis quidem plus, calefacies verò nihilo magis: quia vestes parum calefaciunt, nisi sit internus calor quem cohibeant. Si verò linteis calidis inuoluas, aut lectum ipsum admoto calefacias

Ff igne:

igne: primum quidem is calor cum siccior sit, siccitatem auget senilem, & calorem alioqui exiguum dissipat: deinde cum is calor præter naturam insit ipsis linteis, cito deficit, simulque cum illis refrigeratur rursum corpus: si verò oleis calidioribus, aut alijs medicaminibus ad motis velis calfacere, nec sic quidem proficies multum, quia medicamenta profunt quatenus ab ipso naturali ac proprio nobis calore deducuntur ad actum: id verò nisi calor possit, medicamenta nihil efficiunt, aut etiam refrigerant. Quod si multa affricatione, aut igne fiant actu calida, eadem ac maiora afferent incommoda, quæ & calefacti ad ignem lintei. Iam verò nihil arbitror stultius, quàm senibus caloris augendi gratia, vinum abundanter, meracum præcipuè indulgere.

vinum non est abundanter præcipiandum senibus, nisi moderate et utantur

Quanto enim vinum calidius est per sese, tanto maiori ventris ac viscerum omnium calore opus est ut superetur: alioqui à minori accescit, erudumque succum auget, unde & calorem naturalem suffocat, & morbos innumeros parit, ac mortem properat: Quare vinum esse hoc senum, non valde probo; censeo potius senibus sensim esse dandum dilutius, usque dum in extremo senio constitutis toto vino detracto, detur pro eo mulsa aut de cocta aqua. satius enim est permittere calori naturali sensim venire ad naturalem interitum, quàm vino obruere, & senectam facere miserabilem, & breuiorem. Recte itaque procuratus calor est Dauidi seni: quod præcipuè ea

in ætate effectum est, qua non potuerit virginem agnoscere:

alioquin multo magis

læsisset

congressus, quàm contulisset

admotio.

CA.

CAPVT TRIGESIMVM.

LIBRO quarto, regum capite 3. dicit Eli-seus Propheta. Nunc autem adducite mihi psalterem: cumque caneret psalter facta est super eum manus Domini, & ait. Hæc dicit Dominus, facite alucum torrentis &c.

Itaque facta super eum manus Domini, hoc est correptus seu afflatus diuino spiritu, vaticinatus est. Id verò ut fieret, postulauit adduci sibi psalterem, ad cuius cantum facta est super eum manus Domini. Quæ sanè verba magnam habent contemplationem. Si enim cantus & musicus concentus vim quampiam habent ad vaticinandum, ipsa vaticinatio naturalis est, hoc est ex naturalibus procedens causis. Nam concentus, naturalis quædam est causa. Videntur itaque spiritus vaticinij naturaliter allici concentu, aut anima per cantum naturaliter ad vaticinandum disponi. Quod sanè ita esse, Quintus frater in primo libro de Diuinatione Ciceronis, ex sententia grauissimorum Philosophorum quam eo loco tutabatur, ijs verbis asseruit. Ergo & ij quorum animi spretis corporibus euolant, atque excurrunt foras ardore aliquo inflammati, atque incitati, cernunt illa profecto quæ vaticinantes pronunciant, multisque rebus inflammantur tales animi qui corporibus inherent, ut ij qui sono quodam vocum, & Phrygijs cantibus incitantur. Maximi ergo momenti fuerit, rigidissime examinare ut habeat hæc res, atque adeo totam de diuinatione doctrinam, quandoquidem maxima sacrorum librorum pars prophetia constat. quod maximum est fidei nostre firmamentum, iuxta illud 2. Petr. 1.

F f 2 Habemus

Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes. Si vero vaticinandi vis naturaliter hominibus accideret, qua ratione fidei, quæ de super naturalibus habetur, argumentum esse posset? Vniuersim de diuinatione plurimum disputatum est à veteribus Philosophis, Stoicis asserentibus esse re vera omnia ea diuinationum genera, quibus gentes omnes utebantur, adeo ut neque auspicia, auguria, neque sortes, neque iudiciariam astrologiam, quam scientiam Chaldeorum vocabant repellerent. Epicurei ea omnia deridebant, putabantque esse imposturas quasdam, per credulitatem, & timiditatem hominum inuentas. Diogenes à quo fluxerunt Cynici, cum intueretur vitæ gubernatores, medicos, atque philosophos, dicebat animalium omnium sapientissimum hominem esse: cum autem inspicere somniorum interpretes, coniectores, & vates, & huiusmodi, dicebat nihil se stultius existimare homine. Itaque & Cynici deridebant hæc omnia. Peripatetici quædam negabant, quædam asseriebant. Quod ut apertius exponamus, ab ea partitione incipiemus, qua Cicero utitur in libris de Diuinatione. Omnia diuinationum genera, quibus homines uti tentauerunt ad duo redigantur: vnum quod ad artem quampiam videtur pertinere, alterum quod arte caret, videturque potius constare natura. In primo genere sunt auguria, & auspicia, & observationes portentorum, & astrologia iudiciaria, & missiones sortium, & prognostica medicina, & physionomia, cuius chyromantia pars est. In secundo genere sunt insomnia, vatum furores, & oracula, & Pythonum ex ventre responsa, & omnis necromantia. Rursum horum quæ in secundo genere continentur, quædam extrinsecus petuntur, ut oracula, & pythonum, & mortuorum responsa: quædam in ipsa nostra anima esse videntur, ut

tur, ut insomnia, & furores vatum. Porro ipsi somniantes aut furentes, vocantur Platoni Vates; qui verò interpretantur, vocantur Prophetæ, itaque vates non intelligere quæ dicunt: prophetas verò exponere quæ dicunt vates; quam in sacris libris hic nominum usus non ita observatur, siquidem Cayphas dicitur prophetasse, cum nesciret quid diceret. Ergo nos quoque nunc indistinctè vocamus, siue vaticinari, siue prophetare, præsentire, aut prædicere quæ futura sunt. Stoici ut dicere cepti, nihil horum repellebant, sed omnium gentium hac in parte credulitati fauentes, censabant & auspicia, & auguria, & portenta, & scientiam magorum, & sortes, aliquid continere in sese certi & firmi, atque adeo vanum non esse eis uti, & auspicato quiduis aggredi, quod in vita esset magni momenti, aut inire prælium, uxorem ducere, aut aliud quiduis facere: Itaque non nisi præter rationem dimitti posse, contemplationem dextri & sinistri volatus auium, lugubris, aut hilaris cantus, & extorum in sacrificijs. Præter hæc etiam, esse vim quandam quibusdam hominibus, & in quibusdam locis vaticinandi, nunc dormientibus, nunc furore percitis: esse quoque Deorum de futuris rebus responsa. Primum quidem argumentum, & quod vniuersim de omnibus concludebatur, accipiebant ex communi omnium gentium consensu, qui (ut alibi dicit Cicero) lex est naturæ. Vix autem reperiri poterat gens vlla, ad quam Romanorum nomen peruenisset, quæ non haberet eas omnes prædicendi artes, & apud quam non narrarentur fuisse vlla vaticinia. De singulis vero ita argumentabantur, (eligam quæ videntur firmissima) primum quidem auspices, augures, & portentorum, & astrorum observatores, & sacerdotes qui considerabant exta, non temere proferebant quidquam; neque nisi consideratis quibusdam signis, videntesque quibusdam

quibusdam artibus, non aliter ac medici consideratis in facie, & spiritu, & decubitu notis, prædicunt hunc moriturum, victurum illum: atque agricolæ consideratis volatu avicularum, & ranarum cantu, & grunitu suum, præsentiant pluuiam: & nautæ, piscium consideratis saltibus, & maris colore, instantem procellam. Vt ergo nemo est qui hæc præfensionum genera vt naturalia non recipiat, ita nemo esse debet qui illa repellat. Nihil enim videtur interesse, præterquam quod eorum causæ videntur ignorari. Si verò (inquiunt) experimento res constat, vt omnium gentium videtur vsu probari, etsi ignoretur causa, non est detrahenda fides, sed censendum omnino esse aliquam, quia nihil sine causa fit. Iam verò diuinationem illam aliam, quæ verius diuinationo dicitur, quæque sine vlla arte intra nos esse videtur, dormientes, aut furentes, asseritur exemplis multis. quia præter vetera quæ narrantur quàm plurima, vix vllus incidet in hanc lectionem, qui non audiuerit multa ad hanc rem pertinentia. Post exempla verò addebat Cratippus hoc argumentum, quod sibi persuadebat esse firmissimum. Quodcunque animal vel semel in tota vita vidit cælum, aut omnino colorem, fulgoremve aliquem, etiam si centies millies videre nequiverit, aut videndo decerrauerit, necesse est habeat vim facultatemque cernendi: nam quod ea omnino orbatum est, nunquam videre poterit. Ergo & quicumque homo, vel semel præfenserit diuinaveritque futura, etiam si errauerit ea in re pluries, habet in sese facultatem diuinandi. At verò nemo neget plurimos somniasse aliquando, aut etiam vigilantes dixisse res futuras, quæ verè consequutæ sunt. Porro (dicunt) vt naturaliter tributa est animæ vis quædam sentiendi præsentia, quæ dicitur sensus, & alia sentiendi præterita, quæ est memoria, ita oportet tributam esse

esse aliam futurorum, puta vim diuinandi. Collocant itaque sensum, & imaginationem, quæ sine sensu temporis est, inter memoriam & diuinationem. His argumentis, & alijs multis (quæ vt minus naturalia sciens prætermitto) affirmabant esse in humanis mentibus vim quandam diuinandi, quæ plerumque langueret, nonnunquam verò excitaretur vehementer, aut calore quodam intrinsecus excitato, vel vehementi motu, vel vino, vel flatu aliquo diuino talem habente naturam, cumque vel ex terræ quibusdam locis non continenter, sed temporibus quibusdam exhalare, ac sese, non in omnes, sed in natura magis paratas mentes inferere, illisque diuinationis, velut quædam, citra cum calorem vel flatum, obturata foramina reserare: ab eius quoque facultatis vsu mentem, præsentia rerum externarum, inter quas versamur semper, interturbari, proinde tunc maxime posse, cum externis relictis rebus per se mouetur, vt in somnis, aut cum eleuata est, vt cum musico concentu detinetur. Licet tibi hæc legere, vt multis alijs in locis, ita apud Plutharcum libello de defectu oraculorum; Quibus plurimum videtur adstipulari factum Elisei, siquidem petijt adduci sibi psalter, vt vaticinaretur. Epicurei omnia diuinandi genera deridebant, censentes nihil eorum quæ omnino non sint sciri posse, futurorum verò nullum esse adhuc. sed quoniam neque præterita iam sunt, melius videtur ratio hæc ita concludi posse. Quæ neque sunt neque fuerunt vnquam, nullo modo sciri possunt; Nam neque per se vt quæ actu sunt, neque per sui species, ac velut vestigia quæ reliquerint, vt quæ præterierunt: nulla est igitur diuinandi ratio. Censabant ergo, eorum quæ præcognita prædictave per quodvis diuinationis genus esse narrantur, plurima esse vulgi ineptias, aut sacerdotum imposturas: imperitæ vero

vero multitudini, prætextu pietatis & religionis facile persuaderi: nonnulla casu euenire, vt scilicet euenire potuit aliud quiduis. Neque enim necessario non euenit quod prædictum est, sed & cum non euenit, potuit euenire. Peripaterici, vt Cicero refert, omne id genus diuinationum, quod artis alicuius erat particeps, tollebant, vt Epicurei; id verò quod arte caret, vt diuinationem dormientium, & furentium, & eorum qui morti proximi sunt, concedebant vt & Stoici. Plato, vtrumque mihi videtur recepisse, alterius vero causam reiecit in Dæmones, alterius in naturam. Nam in conuiuiuo siue de Amore, differens de natura Dæmonum, quos inter homines & Deos censet intercedere, inquit. Per hanc vaticinium omne sacerdotumque diligentia circa sacrificia, expiationesque, & incantationes, & diuinationis omnis, atque magica. Idem in dialogo de Natura vaticinium statuit in iecore, censens scilicet diuinandi vim tributam esse hominibus à natura, & ea vi tunc maxime eos vt, cum minime vt possunt prudentia: sunt verò eius hæc verba. Quod autem dementiæ humanæ Deus diuinandi vim dederit, illud argumento esse potest, quod nemo dum sanæ mentis est, diuinum & verum vaticinium vllum assequitur, sed cum vel somno prudentis vis præpedita est, vel oppressa morbo, vel diuino aliquo raptu à sua sede dimota fieri diuinationis solet. In Apologia idem Plato Socratis nomine, dicit eos qui proximi sunt morti solere diuinare. Pythagoram narrat Laërtius diuinatione per auguria esse usum, & inter symbola scripsisse, diuinationem omnem honora. Aristoteles quoque sectione. 30. problematum, causas quibus Sibillæ & bacchantes, & vates fiunt, reijcit in calorem quem in mentis sede ciet attrahibilis, eius verò sunt hæc verba. Multi etiam propterea quod ille calor sedi mentis in vicinio est, morbis vesaniæ implicantur, & lymphatici

lymphatici fiunt, vnde Sibillæ, & bacchantes, & diuino spiritu afflati fiunt, cum non morbo, sed temperie naturali fiunt. Ex his verbis constat, Aristotelem censere, vel saltem eo loco affirmare (nam, vt hoc obiter dicam, eius viri sententia propria male petitur ex problematis, quia in eorum dissolutione sæpe vitur alienis placitis) esse in hominum mentibus naturalem facultatem futura præsentendi, eam verò incitari calore, in quibusdam quidem morbo, eosque dici maniacos, phremeticos, aut lymphaticos: in alijs verò naturali, quod scilicet atra bile, eaque calida, naturaliter iuxta mentis sedem, hoc est in cerebro abundant, eaque causa fieri Sibillas, & vates, atque adeo prophetas. sed & in libro de mundo ad Alexandrum, extant hæc Aristotelis verba, quæ plurimum dictis de naturali diuinatione videntur fanere. Atque etiam per multa spirituum genera, plerisque in locis terræ ostia patefacta sunt, quorum quidem spirituum alij aduentantes instigant, alij in ediam tolerare faciunt, & alij vaticinari, vt in Delphis & in Lebada. Itaque constat philosophos omnes, præter Epicureos, qui non adeo sunt à multis existimati sapientes, censuisse esse aliquam diuinandi facultatem, hominum mentibus insitam naturaliter, etiam si ea facultas non nisi in raris quibusdam esset conspicua. Nam etsi de artibus illis diuinatorijs, aruspicum scilicet, & augurum, sortilegorum, Chaldeorum, & magorum, & sacerdotum, & similibus dissentirent, alijs has quoque habere aliquid naturale putantibus, alijs esse vanas prorsus, & nihil habere certi, retineri verò propter mores patrios, ne tollantur simul leges, Platone asserente ea quoque diuinandi genera, non tamen naturales habere causas, sed fieri Dæmonum interuentu; tamen de ea diuinatione, quæ citra omnem artem in nobis ipsis sita esse videtur, quales Sibyllarum, prophetarum, & som-

& somniantium, omnes præter dictos, consentiebant; naturaliter esse in ipsis nostrum mentibus. Ex sacris eloquijs dubitare merito posses, quam sententiam colligas. Nam capite 23. Numerorum, Balaam afflatus diuino spiritu, & laudes populi Israelitici commemorans: inquit, Non est augurium in Iacob, nec diuinitio in Israel. itaque quasi augurium & diuinitio omnis sint vana, aut malorum Dæmonum interuentu fiant, dicit, non esse horum quippiam inter fideles. Hanc ob causam Saul, dum bonum ageret coram Deo, erasit e terra Israel magos, & ariolos, & habentes pythones in ventre interfecit. Itaque omnes qui utebantur artibus diuinatorijs, aut magos & ariolos e terra relegauit: admittentes verò malos Dæmones intra sese, interfecit. Hæc itaque omnia partim sunt censenda vana, partim praua, quod partim sint imposturæ, partim agantur interuentu malorum Dæmonum. quod idem vel ex nostris legibus constare potest, quibus impostores omnes, qui utcumque diuinationem profitentur, relegari iubentur: utentes autem diaboli opera, vel comburi, iuxta id arbitror quod Saul initio sui regni fecisse narratur. capite 28. primi Regum. Itaque videtur omnis diuinitio populo Dei esse interdicta. Alia tamen ex parte videri possint, non minus, sed plus etiam quam gentes vbi omni genere diuinationis. Nam in secundo genere (vt ab hoc nunc incipiam) esse videntur visiones omnes prophetarum & prædictiones, quæ non semper & utcumque, sed afflatis numine quibusdam occasionibus fiebant, velut cum Sauli obuinus fieret cuneus prophetarum, insiluit super eum spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum: itaque velut furens repente se coniecit medium inter prophetas, prophetauitque cum illis: cuius rei nouitas prouerbum peperit, Saul inter prophetas, vt narratur capite decimo

primi

primi Regum. Eliscus loco citato ad cantum psaltis prophettare cepit. In hoc genere etiam erant somnia, & somniorum interpretationes, Ioseph, & Danielis. In primo genere esse videbantur missiones sortium, quæ quàm maximè videntur probari in sacris, si quidem 16. prouerbiorum dicitur, sortes mittuntur in sinum sed à Deo temperantur. Iosue vt capite septimo suæ historię habetur, mittens sortes primum per tribus, deinde per domos, postremo per singulos, reperit Acham filium Caim, esse anathema. Diuus quoque Mathias electus est in apostolatam missis sortibus inter eum & Ioseph: vt narratur capite primo actuum Apostolorum. Augurio videtur etiam vsus Eliseus, qui lethaliter iam ægroans, prophetauit Ioë regi Israel, fore vt vinceret Syriam ter, eo quod terram iaculo ter percussisset: si autem pluries percussisset, fuisse deuicturum eam vsque ad consumationem. Itaque ex numero iaculationum videtur præsensisse numerum victoriarum: non aliter ac Calchas Agamennoni narratur, ex numero passerum prædixisse numerum annorum belli Troiani. Sed & quadragesimo quarto capite Geneleos scriptum est, Iosephum solitum esse augurari in scypho, in quo bibebat: atque adeo ipsemet dixit, An ignoratis, quod non sit similis mei in augurandi scientia? Necromantiæ etiam exemplum esse videtur in sacris, Nam Saul, cum consultus Deus ei non responderet, neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas, curauit vt Pythonisa sibi suscitarer Samuelem, quem consuleret. Observationis etiam auium, & inspectionis extorum, formam videtur præ se ferre, illud quod Deo imperante fecit Abrahamus quod narratur capite 15. Geneleos his verbis. Et respondens Dominus, Sume inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque &

G g 2 columbam

columbam. qui tollens vniuersa hæc, diuisit ea per medium, & vtraq; partes contra se altrinsecus posuit, aues autem non diuisit: descenderuntq; volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham, cumq; Sol occumberet, sopor irruit super Abrahã, & horror magnus & tenebrosus inualit eum, dictumq; est ad eum. scito prænosces, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua. &c. Videtur sanè in hoc oraculo, & inspectionem extorum fuisse, siquidem diuisit per medium tria illa animalia, & eorū partes contra se altrinsecus posuit, auium quoq; habitam rationem, siquidem descenderunt super cadauera: porro accessisse diuinationē ex insomnio, siquidem post soporem dictum est ei, quod semini eius erat euenturum. Arri quoq; Chaldeorum, hoc est astrologiæ iudiciariæ, fauere videtur illud, quod capite quinto libri Iudicum scriptū est, De coelo dimicatum est contra eos, stelle manētes in ordine, & cursu suo aduersus Sifaram pugnauerunt. Si enim ob infelicem stellarum in coelo manentium ordinem Sifara deuicta est, potuit certè præuiso eo stellarum ordine suam calamitatem præsentire. Sed & chyromatici habent in sacris, quo se tueantur: siquidem capite 37. libri Iob ita habetur. Qui in manu omnium hominū signat, vt nouerint singuli opera sua. Iam verò oraculis nulli homines videntur magis vti quàm Israelitæ. Nam David consuluit Deum capite quinto libri primi Regum. Si ascenda contra Philistæos & tradas eos in manus meas? qui respondit, non ascendas contra eos, sed gira post tergū eorum, & venies ad eos ex aduerso pirorum. Consulebant etiam per prophetas. nam capite 18. secundi Paralipomenon, dixit Iosaphat ad regē Israel, Consule obsecro in presentiarum sermonem Dñi. Congregauit ergo rex Israel prophetarū quadringētos viros, & dixit ad eos. In Rhamoth Galaat, ad bellandum ire debemus, an quiescere? postea horū responso non contentus, accersiri iussit

Micheam.

Micheā. Quæ igitur diuinatione nō erat in Israel? Certæ primæ de diuinatione quæstioni, An scilicet sit vlla diuinatione, nullus locus relictus est. Est enim re vera diuinatione aliqua, vsique ea sunt non tantum populus Dei, sed & aliæ gentes: nam vt fuerunt prophetae inter Hebræos, fuerunt & inter Græcos, & Latinos Sibilla, & Balaam prophetauit inter gentes, & responsa accipiebant Idololatras à suis Dijs. nam præterquam quod nimis esset proteruū, negare omnia quæ de Ammone Ioue, & Delphico Apolline celebrauit antiquitas, rex Ochozias misit nuncios ad Belzeub Deum Acharon consulendum de sua salute, quasi scilicet ad respondere solitum. Quapropter facessat stulta Epicureorum derisio, qui omnia siue de sacrificiorū inspectione, siue de diuinatione ex insomnijs, siue de varijs, siue de prophetis, siue de oraculis, ac prorsus de quouis diuinationis genere, vbi terrarū esse dicebantur, censebant esse meras nugas, ac non solum non esse vllam diuinationem naturalem, sed ne esse quidem: qui hac vna causa mihi videntur laudandi, quod scirent, quid ex suis placitis esset consequens. Nam illi nullam vim naturalem diuinandi esse censescentes, cum & nullos Deos qui rebus humanis prospicerent esse putarent, sed (vt rectè Cicero intelligit) per derisum dicerent, eos esse imagines quasdam per aërem vagantes, non poterant vllam diuinationem recipere. Nos ergo quibus ex tam multis testimonijs doctissimorum ac grauissimorum auctorum, ac quod firmissimā fidem facit, scripturæ sacre, constat esse re vera, fuisseq; semper inter mortales futurarum rerum præsentiones, disputandum est, quæ diuinatione sit (posita enim sunt plurima illius genera) atque quæcunque esse probetur, quam habeat causam, an naturalem, an diuinam. Disputetur primū quidem vniuersim, deinde per singula genera, hinc sumpto initio: Quicunque futura tentant prædicere, aut ex consideratione

causarum,

causarum, signorumve procedunt, aut non, sed sine vllis signis aut argumentis, quasi res ipsas per se videant id faciunt: illud pertinet ad coniecturam, hoc ad diuinationem. Rursum, coniecturarum quædam sunt coniunctæ cum vera prudentia, quædam sunt vanæ, vt, scilicet ipsæ, siue causæ, siue notæ, ex quibus ratiocinatur. sunt vt coniecturæ quibus, imperator in bello, & ciuilis vitur in administranda republica, & medicus in curandis morbis, & nauta in soluenda à portu aut retinenda naui, & agricola in mittendis seminibus, coniunctæ sunt cum prudentia, quia cum naturali ratione, aut diuturna experientia, rerum secundum naturam contingentium. Quibus verò vtuntur Auspices, aut augures, aut extorum inspectores, aut pullarij, aut obseruatores portentorum, vt videtur plerisque, vanæ sunt. Neque in volatu auium, neque in extis hostiarum, neque in pastu pullorum, neque in casu contingentibus portentis, videtur posse esse vlla naturalis significatio exitus bellorum, aut vitæ, mortisve principium, aut eiusmodi aliarum rerum, quarum gratia hæc obseruabantur. Diuinatio propriè vocata, aut vaticinatio, aut prophetia, nulla esse potest (quidquid grauissimi illi Philosophi dicant) merè naturalis; cur dicam merè explicabo postea. Nam qui diuinat, aut tunc primum illud didicit, aut antea quoque sciebat, non animaduertat tamen: tunc quidem discere non potuit, quia cum non didicerit colligens ex præexistenti aliqua cognitione causarum, aut signorum, aut cuiuspiam corporalis passionis quam acceperit, neque omnino collegerit ratiocinando ex alijs assertionibus (id enim non diuinare, sed vt diximus coniectare esset) oportet ex ipsius obiecti præsentia scientiam comparauerit: at verò quod neque est omnino, neque fuit, non potest esse præsens obiectiue: igitur superest, vt qui diuinat,

eius

eius quod diuinat notitiam semper apud se habuerit: id verò nulli finitæ facultatis menti contingere potest. Neque igitur vlla potest esse naturalis diuinatio. Nam facultas diuinandi si quæ est, non est quorundam, ita vt aliorum non sit; neque futurorum quædam diuinari possunt, quædam non possunt: sed ea facultas erit per sese omnium futurorum, vt memoria est per sese omnium præteritorum, & quantum in ea agitur, quidquid futurum est diuinari possit. Necessè est ergo, si quæ diuinandi facultas naturaliter inest humanæ menti, in ea esse rerum omnium futurarum species, & notitiam. Quoniam verò præsentia omnia & præterita aliquando fuerunt futura, tuncque pertinuerunt ad diuinandi facultatem, necessè est ea quoque sint in anima quæ eam habeat potentiam: ergo necessè est habeat humana mens in sese species & notitiam rerum omnium, præsentium, præteritarum, & futurarum: id verò fieri non potest, neque per infusas rerum species; neque per participationem idearum, neque aliter, cum sit finitæ ac certæ virtutis. Nam vt qui non est potentia infinitæ, non potest omnia facere, ita neque qui non est infinitæ sapientiæ, potest omnia scire: fit ergo, vt non possit esse in homine vlla naturalis facultas diuinandi. Ponere enim calorem quendam, siue bilis atræ, siue flatus cuiuspiam, autæve talis, quæ incitando mentem instiget ad diuinationem, nisi prius explices, qua ratione possit mens ipsa diuinare, an euoluendo quas in se habet notitias, an recipiendo quæ accedant extrinsecus, inutile est. Si enim ipsa diuinatio esse non potest, neque vlla sit in mente diuinandi vis; ea verò si non est, calorem vel afflatum ponere, vt diuinetur, perinde est ac si quis putet hominem naturæ eacum, cuiusdam splendoris accessione posse videre. Quidam neoterici hoc argumentum sibi videntur effugere,

ponentes

ponentes humanam mentem per se, ac nisi corporeis impedimentis teneretur, omnisciam esse, ac proinde cum aliquando dimissis rebus corporeis, quasi vinculis soluta euagatur, per se se etiam sine ullis obiectis res alioqui occultas, aut futuras agnoscere. Sed hi conditionem animæ alligatæ corpori non norunt, quæ nisi quæ per sensus receperit, agnoscere nullo modo potest: & ipsam humanæ cognitionis rationem tollunt, quæ nihil est aliud quàm quodammodo ab obiectis pati. Præterquàm verò quod tam multa receptissima à Philosophis placita perdunt, non vident se finitæ formæ perfectionem adscribere infinitam. Scire enim præcipua mentis perfectio est, & quo plurimum est scientia, eo maior, quæ ergo omnium, infinita. ea cum non nisi in prima causa (quam infinitæ potentia, sapientia, & bonitatis esse alibi prius, & in hoc ipso opere monstraui) esse possit, constat neque scientiam futurorum posse esse, nisi penes primam, & infinitæ sapientia intelligentiam, penes quam, ut inquit Plato, neque est, erat, & erit, sed est. Igitur neque certa neque ambigua prædictio rerum futurarum, taliumque, ut earum non potuerit esse vlla certa coniectura ex rebus sensibilibus, neque ea possint secundum aliquam corporalem passionem significari, euidenter attestantur primæ veritati, quæ penes primam intelligentiam est, neque minus quàm miracula confirmare eam possunt apud homines: immo plus etiam, quia multo melius possent Cacodæmones sensibus nostris illudendo miracula ementiri, quàm certo, & sine fraude, futura prædicere. Sine fraude dico, quia hac etiam in parte tentauerunt imperitissimæ rerum diuinarum gentilitati imponere, & veri Dei opera utunque imitari: nimirum, ut ille respondebat ex propitiatorio, vera, certa, & omni fraude vacantis verba, & veris prophetis vera sugge-

rebant;

rebant;

rebant: ita illi, aut ex idolis, aut per pseudoprophetas respondebant, nunc ambigua, & quæ in utramvis partem flecti possent, nunc nugæ, nunc mendacia. Ambigua, ut quidquid eueniret illi prædixisse putarentur: quale est illud, Aio te Æacida Romanos vincere posse: nugacia, ut quæ ipsis manifesta esse possunt, & hominibus occulta respondentes, ipsos in admirationem rapiabant, putantes quod scirent occulta, posse etiam scire futura, quod tamen longe differt. huiusmodi est illud. Cum quidam ad oraculum missus esset, tenens multiplicatam syngropham, in qua scripta erat hæc interrogatio, Vtrum mauis tibi bouem immolari, album, an nigrum? ipsi neque interroganti quidquàm, neque vero scienti quid manu gereret, bis ad aurem responsum est, album: quæ res magnam Amoni auctoritatem conciliauit, quasi potenti de quacumque re consuleretur, respondere. ea vero res nihilo maiorem admirationem asserere debuit, quàm si aperta voce interroganti, qualem vellet immolari bouem, responsum esset, album. Cur enim Dæmonum natura ad agnoscendas voces, quàm literas censeatur esse aptior, cum non magis auribus, quàm oculis præditi sint? mendacia suggerebant pseudoprophetis ad decipiendum. Exemplo est id quod euenit Achab regi Israël, cui quadringenti ferè prophete, spiritu mendacii instigati, responderunt, fore ut debellaret, & bello caperet Ramoth Galaad, cum tamen ille bello illo esset casurus, & eius exercitus dissipandus. Itaque vera & certa futurorum prædictio, ac prophetia, inspirationis à summo Deo, per se, aut per bonos Angelos facta, euident argumentum est. falsa verò, aut incerta, aut pertinens ad res præteritas, occultas tamen, ut furtorum, aliorum facinorum detectio (hanc enim etiam vocant diuinationem, quin & prophetiam, ut constat ex capite decimo tertio Lucae ubi dicitur, velauerunt eum & percutiebant faciem

rebat;

Hh eius,

eius, & interrogabant eum dicentes, prophetiza quis est qui te percussit) hæc inquam inspiratione fieri potest prauorum Dæmonum. cuius inspirationis, nonnunquam ipsi diuinatores sunt consci, vt cum consulto, & præ impietate cum illis pepigerunt: nonnunquam ipsi etiam ignorant. Atque ignorantium, nonnulli putant se a Deo Optimo Maximo instigari, velut quadringenti illi prophetae, qui deceperunt Achab: nonnulli neque an extrinsecus veniat vlla inspiratio, an intrinsecus in ipsis orta sit ea præsentio, norunt. atque hi præcipue sunt, per quos sibi multi philosophorum persuasere, esse hominibus secundum naturam vim aliquam & facultatem, occulta & futura diuinandi. Cum enim diuinationem videant, & inspirationem non agnoscant, causantur naturam. Certè longè facilius, ac suasibilis est, Dæmonem tacite rem quampiam phantasie representare, quam esse vim naturalem agnoscendi futura, quæque nondum sint, & occulta, quorum formæ per organa sensuum non subierint, cum hoc adeo naturæ ipsius animæ, & conditioni humanæ cognitionis indicatum sit repugnare; illud verò sit per facile: Agitatione enim specierum rerum præteritarum, quæ in memoria sunt repositæ, possunt fieri futurarum rerum, aut occultarum spectacula: id vero nisi raro & casu quodam fiat (in plerisque enim eorum quæ narrantur, casus & credulitas pepererunt diuinationis opinionem) à Dæmone fit. Itaque omnis proprie vocata diuinitio, quæque nullam habet adiunctam coniecturam, sit à Dæmone bono aut malo, neque est in hominibus vlla naturalis facultas diuinandi, neque vllus sensus futurorum. Argumentum verò, cui Cratippus maxime fidebat, nullius momenti est. Si enim nemo, neque dormiens neque vigilans quidpiam futurorum præsentit, neque prædicat (præter afflatus Dæmonum) nisi casu, non certè quia præ-

dicat,

dicat, prædicendi facultatem cognoscetur habere. quod enim sit casu, sit per accidens, quod à facultate, sit per se: non ergo à facultate quod casu. Casu vero fieri raras illas quæ narrantur diuinationes, constat, quia, quod per se & à facultate, sit semper aut plerumque: quod casu, sit raro, aut semel: male ergo ille colligit, si vel semel prædictum sit quod postea eueniat, esse facultatem nobis diuinandi. Neque illud aliud quod de memoria, seu facultatem diuinandi volunt opponi, rectè concluditur. Neque enim quia præsentium & præteritorum est sensus, oportet vt & futurorum sit, cum præsentium, & præteritorum sit vnde accipiantur certæ species, futurorum non sit, nisi per accidens, ex ipsis præsentibus, & præteritis. Non est itaque vera diuinitio naturalis: nihilominus habet etiam in diuinatione partem aliquam natura, idque duobus modis: vno quidem, quod quædam vocatæ diuinationes sunt meræ naturales: altero, quod ipsa etiam proprie vocata diuinitio, & prophetia, ob naturales quasdam causas, accidit potius huic quam illi, hoc aut illo tempore, hoc aut illud agenti, hoc aut illo modo disposito. primus ergo modus primùm explicetur, deinde alius. De Astrologia & Physiognomia, cuius Chyromantie prædictio pars est, quandoquidem artium quarundam esse videntur, certum est seorsum disputare, an fide aliqua sint dignæ, an prorsus sint vanæ, vt etiam de Necromantia, ne tam multa vno capite inuoluamus. Superfunt auguria, seu auspicia, & extorum inspectiones, & portentorum interpretationes, sortes, & iri somnia. Augurij & auspicij nomen proprie dicitur de diuinatione, quæ ex cantu, aut volatu, aut pastu auium, procedit: latius vero patente nomine, etiam de ea quæ ex alijs quibuscumque rebus casu incidentibus, vt quod hoc aut illud nomen auditum est, quod talis aut talis homo occurrit agenti iter, quod hinnit equus, aut ce-

H h 2 spicans

spicans cecidit, quod in mensa sal excidit, aut vinum effusum est, quod iactus baculus bene in terrâ cecidit aut male; & innumera alia, quæ neque vlla constant ratione, neque eadem apud omnes sunt, sed quæ sibi quisque fingit. Extorum inspectionibus utebantur sacerdotes in sacrificijs idolorum, utque animalium quæ immolabantur, erant viscera integra, aut vitiosa, ita bene aut malè ominabantur ijs quorum gratia sacrificia fiebant. Vtraque horum erant prorsus vana, ac ex superstitione hominum profecta; si quid verò minus in his eueniebat, quam ut casu fieri censeretur, id omne (ut Plato etiam auctor est loco quem citauimus) Dæmonum interuentu fiebat: ideoque merito datum laudi est Sauli, quod errasset à terra Israel omnes ariolos, simul cum magis, & pythone habentibus. Nihil occurrit in sacris quod augurij aliquam speciem præ se ferat, nisi fortè illud quod Eliseus respondit Ioe regi, victurum scilicet ter: quod terram ter percussisset iaculo: id verò non ita oportet interpretari, quasi triplex iaculatio triplicis victoria augurium præstiterit, sed quod Eliseus eam recepisset reuelationem à Deo, fore ut Iocroties vinceret Syriam, quod ab eo iussus mitteret iacula: hæc verò diuinitas non ex augurio, sed ex diuina reuelatione processit. Iam verò quod Abraham, vaccam, capram, & arietem per medium secuit, sacrificium fuit, non extorum inspectio: abigebat verò volucres non augurium captans, sed sacrificij reuerentia. Iam verò Ioseph putabatur ab Ægyptijs augurari in scypho, cum tamen ille re vera nihil tale faceret, sed esset & prudentissimus coniectator, & propheta. ipse ut se magis dissimularet apud fratres, ad opinionem Ægyptiorum interrogauit, An ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia? nihil sanè affirmans, sed illos terrens, ac fingens esse alium. Portentorum interpretationes vanas omnino non esse, constat: si quidem Deus Opti-

mus Maximus, gubernationem rerum humanarum penes se esse, vbi magna aliquæ earum mutationes instant, portenta quædam faciens indicare solet. Velut cum placeret Domino transferre imperium Assyriorum in Medos, facta est portentosa illa visio manus scribentis in pariete, Mane, Theeel, Phares, quod interpretatus est Daniel, non certè aliter quam per propheticum quem habebat spiritum. Porro cum mundi ageretur redemptio, & reconciliatio hominum cum Deo, & mutatio seculorum, ac filius Dei moreretur, tenebræ sunt factæ super vniuersam terram horis tribus, & velut templi scissum est, & lapides collidebantur mutuo, & surrexerunt plurimi à monumentis: quorum interpretatio per sanctum spiritum facta est ecclesie. Porro interpretatio illa portentosi illius eclipsis Apollophanis Philosophi, in Heliopoli agentis (ut narrat Diuus Dionysius in epistola ad eundem Apollophanem) minimè fuit vana, qui interrogatus quid de ea re iudicaret, respondit. Diuinarum rerum sunt vicissitudines, qui mihi videtur maius quiddam, quam humana sapientia consequi posset dixisse, ac fortasse prophetauit hic quoque, nesciens quid diceret: dixit verò rem verissimam. Nunquam enim tanta rerum diuinarum vicissitudo facta est, quam tunc, cum cessare cepit scripta lex, & idolorum cultus cadere, atque omnia cedere legi gratiæ, initiumque accipere regnum Dei. Quoniam vero Deus non christianarum rerum solum, sed humanarum omnium providentiam habet, & gubernationem, ut ex eo quod contigit Balthasari regi palam fit, non est quod fidem abrogeamus ijs, quæ de Romanorum, & aliarum gentium portentis narrantur, ut neque ijs quæ Iosephus accidisse narrat paulò ante excidium Ierusalem, cum præcipue libro secundo Machabeorum capite quinto, ante illud templi & Ierusalem excidium, quod fecit Antiochus, dicantur quadraginta diebus apparuisse per

per aërem tam multa portenta. Verum in hoc quoque præ-
sensionis genere, sunt innumera vana, & falsa. Vana quidem,
quoniam ea quæ ut portenta narrantur, leuia sunt, vel casu
facta, & quæ non tunc primum, aut solum accidunt, sed tunc
considerantur, quod nouæ aliquæ res consequutæ sint. ve-
lut narrant Bæotios Thebaidæ vidisse ex magno ac denso cap-
tu gallinaceorum victoriam esse Thebanorum. fuisset vero,
ut scite dicit Cicero, portentum, si cecidissent pisces: falsa
verò plurima sunt eorum, quæ in Principum obitu narra-
tur accidisse: ea enim, ut & diuinos titulos & honores, largi-
ta est illis adulatio. Itaque portenta, & eorum interpretatio-
nes, etsi magna ex parte non tamen omnino vana sunt, quan-
do quidem ut indicatum est, nonnulla sunt portenta diuina.
diuina voco, quæ voluntate Dei, aut interuentu Demonum
sunt. sunt enim etiam multa huiusmodi, ut quæ faciebant
Magi Pharaonis concertantes cum Mose, quos tamen con-
fudit Deus in Ciniphibus, re omnium vilissima. ut inde pa-
lâm fiat hominibus, Dæmones ne minutula quidem posse,
nisi Dei permissione facere; Quoniâ verò Deus in suâ prou-
identia, & gubernationis argumentum facit aliquando por-
tenta, illi superbissimi, Dei quò ad possunt æmuli, nonnun-
quàm in aëre tumultus cient, voces emittunt, aut phantasma
ta fingunt, cum vident aliquid noui instare: præsentunt ve-
ro id per coniecturas, ut sunt quàm nos perspicaciores. Hu-
iusmodi esse puto, quod auis dicitur clamasse ad Romanos,
ut à Gallis cauerent. sunt itaque eorum quæ de portentis di-
cuntur, quædam vana (coniungo nunc cum vanis falsa) quæ-
dam diuina. Sed & naturalia etiam sunt portenta, quorum est
etiam naturalis aliquando interpretatio. vocantur enim portē-
ta etiam, quæ & si naturaliter fiant, ob raritatem admiratio-
nem aliquam faciunt, velut mulæ partus, & fœtus monstuo-
sus.

sus. Hæc omnia cēset vulgus hominum significare res nouas,
velut dicunt Zoroastem dentatum exisse in lucem, ac mox
risisse, qui magicæ inuentor dicitur fuisse. Verum hoc quod
de Zoroaste ferunt, nescio, ut habuerit, monstrosos verò
& portentosos partus, siquidem causas habent naturales con-
stat, ob necessarias potius causas circa materiam contingen-
tes fieri, quàm ut quippiam futurorum significant: naturales
verò interpretationes sunt naturalium portentorum, velut
Phericydes magister Pythagoræ prædixit fore terremotus,
eo quod defecisset aqua in iugi puteo, & similibus his portētis
admonitus Anaximander, dicitur Lacedemonijs prædixisse
instare magnos terremotus, quod ita re ipsa consequutum
est, ut vrbs corruerit tota. Ita etiam insolitus ranarum, mu-
rium & reptilium prouentus, præmonstrant pestem. Tamen
re vera hæc & eiusmodi alie præensiones, non magis diuinatio-
nes sunt, quàm quibus medici, agricolæ, & nautæ uti solent.
Sortes nihil possunt habere naturale, quia ipsa ratio bene mit-
tendi sortes, in eo maximè consistit, ut tollatur omnis causa
siue naturalis, siue voluntaria, ita aut aliter cadendi; sed res
tota, aut casui, aut occulto motori, etque diuino committatur.
Si enim quis in vas mittens pillulas, aliquam facit alijs maio-
rem, aut parum versat, ut possit extrahere quàm velit, aut
si qui sponderit cuius calculus prius cadat, faciat suum gra-
uiorem, hæc non sortes, sed imposturæ sunt: si verò omnis na-
turalis motus, & deliberationis causa absit, verè fors est. Igi-
tur per sortes nihil futurorum potest præsentiri, neque occul-
torum agnosci naturaliter: potest verò Deus per has, ut mul-
tis alijs modis sensibilibus, quarum velit rerum significatio-
nem præstare, ut præstitit Iosue, & Petro cum consulentibus:
tuncque verissimum est quod in prouerbijs dicitur, sortes à
Deo temperari. Hoc quoque sunt immitati mali Dæmones,
respon-

respondentes ijs qui eos consulunt per sortes. Ex dictis constat sortes mittendas non esse, nisi cum Deus se ita respondere velle reuelauerit, quod sanctissimis illis viris accidisse credo; aut cum nullum humana prudentia locum haber. Nam tunc quoque verisimile est, si res sint magni momenti, Deum qui humanas res non negligit, nisi peccata obstant, sortes temperare: alioqui vanæ aut superstitiosæ sunt, quia imprudentissima fortune, aut nequissimis Dæmonibus committuntur. Dormientibus fieri possunt futurorum, & eorū quæ occulta sunt reuelationes, ac fortasse etiam magis quam vigilantibus, ut postea dicemus. Sed & citra has, est quædam naturalis diuinatione ex insomnijs, de qua ab omnibus ferè Philosophis disputatum est, atque à me nunc iuxta illorum placita, est agendum. Res quarum per somnum potest præsentio fieri, quædam à nobis sunt agenda, aut sustinenda, quem omnino extra nos futura sunt, neque in nobis ullum sui principium habitura. Nostri quidem actiones aut passionem sunt, velut si ego iturus sum Romam, Rex futurus, febricitaturus, aut moriturus: extra nos sunt, ut si futurum est nauale bellum, occupanda quæ nunc obsidetur Goleta, aut fugandi Turcæ, aut futura ingens procella, aut largus imber. Porro eorum quæ extra nos sunt, quædam talia sunt, ut cum eorum causis nullam habere possimus compassionem; aut talia, ut possimus. At qui ut non possimus cum eorum causis compassionem habere, aut ex natura rerum nascitur, aut ex tanta distantia, ut nullus contactus esse possit (scimus enim actiones nullas naturales sine contactu fieri) ut à causis futuræ cras hic pluuie, possum ego pati humedatus, emollitus, atque vexatus fluxionibus, quod palam faciunt podagrici, & qui hernia laborant: tamen à causis futuri belli, aut interitus Pontificis, aut fugæ Turcarum, ob ipsarum rerum naturam, nullam ego possim accipere passionem corporalem.

poralem. Neque certè Madriti agens à causis futuræ Romæ pluuiæ, aut futuræ hic sed anno sequenti, ob distantiam loci, aut temporis, rerum huiusmodi à quarum causis nullam accipere possumus passionem, nulla neque dormientibus, neque vigilantibus esse potest naturalis præsentio, nisi per coniecturas. Sed cum euenit quempiam vigilantem cogitare, aut dicere, vel dormientem somniare, aliquid quod postea re vera fiat, duorum alterum necesse est; aut id fortuito fieri, non aliter ac cum nobis de aliquo homine loquentibus ille superuenit, aut à Deo cui omnia futura conspicua sunt, aut à sagacissimo coniectore Dæmone factam esse reuelationem. Aliarum verò rerum quarum principium intra nos est, aut à quarum causis pati possumus, præsentio multo melius ac facilius accidit dormientibus, quam vigilantibus. Nam duplex ratio est, qua res tales præsentimus, quid facturi simus, consultando quid facere nos postea expediat: quid passuri, sentiendo in nobis exigua imminentium passionum initia. Primo modo admonemur sæpè per insomnia quid simus facturi. Nam sæpe de rebus agendis cepta interdiu cogitatio, per somnum continuatur, inueniunturque tunc temporis accommodatissima ad finem media, quæ, cum expergefæctis placent, opere exequimur, putantes nos à Deo admonitos quid facto opus sit. causa verò talis euentus est naturalis. Nam vtrumque dictorum, consultatio scilicet & sensus minutularum passionum, melius multo accidit dormientibus quam vigilantibus, si modo somnus placidus sit, neque multis crassisque vaporibus conturbetur: tunc enim velut, in agitata conturbataque aqua, multæ variæque redduntur rerum imagines, nulla verò certa ac conspicua. Cum verò somnus est
Ii moderatus

moderatus, neq; perturbatus multis animi motibus, aut morboſo apparatu, aut crapula, dicta illa accidunt melius, quia anima intro ſe colligens, & nullis externis ſenſibilium motionibus diſtracta, melius ac perſpicacius conſultat. Argumento eſt, quod qui de rebus maximis cogitare volunt, in ſilentio, obſcuris, conſuſisq; cubilibus, & ſepè etiam oculis id faciunt. Nimirum ſubtrahunt ſeſe ab externorum ſenſu, ut cogitationi vacent. Conſtat vero nulla ratione magis animam vacare ab externis ſenſibus, quàm dormiendo. non vero ita vacat ab internis, ſiquidem ſomniat. quod Hippocrates libello de inſomnijs ſignificauit his verbis. Cum corpus dormit anima uigilat. Eandem ferè ob cauſam fit, ut minutulæ paſſiones, quæque uigilantes latent, à dormientibus ſentiantur, uideanturq; illis eſſe multo quàm ſint, maiores: nimirum ſomnus habet ad uigiliam rationem, quam nox ad diem, tenebra ad lucem, ſilentium ad clamores: at uerò conſtat, noctu & ſilentibus cunctis, ſtrepitus uel exiguos uideri magnos; interdum, & ubi eſt magnus ſtrepitus, magnos etiam latere. adeò ut qui iuxta Nili ortum ſunt, dicantur eſſe ſurdi. Horum uerò cauſa eſt duplex. In ipſa anima, quod ſenſus coniunctus ſemper eſt cum imaginatione, quæ cum animaduerſione operatur, diſtrahitur uero ob aliorum ſenſibilium magnitudinem aut potentiam: In ipſo organo, quod ubi multæ recipiuntur figuræ, aliæ alias obſcurant, uelut in aqua indicatum eſt. Itaq; anima per ſomnum attentius cogitat quàm per uigiliã, & minutulas paſſiones maiores eſſe iudicat. Sunt uerò hæ paſſiones, & à cauſis internis, ut ab humoribus & flatibus; & ab externis, ut ab aëris intemperie. Hinc fit, ut ex inſomnijs poſſimus multa de imminentibus morbis, aut latentibus morborum cauſis, præſagire; nonnulla etiam de externis, ut de procellis, imbribus, & eiufmodi. Porro ſcire oportet, uelut cum uigilantes loqui-

loquimur aut cogitamus, aliquando id facimus per proprias appellationes aut notiones, aliquando per figuratas, uelut per ſimilitudines, & allegoricè; ita etiam ſomniare: atque ita aliquando opus non eſt interprete ſomniorum, ſed illud ipſum quod ſomniatur ſignificatur, ut ſi quis ſomniat ſe febricitare, eſt quod timeat febrem; & qui eſurit, ſomniat ſe comedere; & qui ſitit, bibere; ut dicitur Iſaiæ 23. Aliquando opus eſt interprete, qui caleat ſimilitudines, & translationes, uelut ſi quis ſomniet terram vri, aut præ uſtione ſindi, eſt quod timeat febrem; ſi quis ſomniat ſe eſſe languidiſſimum, eſt quod timeat paralyſim; ſi ſomniat ſibi fieri crus lapideum, cruris paralyſim timebit. Perinde etiam accidit in externis: ſi quis ſomniet largum imbrem, neque in ſeſe catharrum, aut illius agnoſcat exordia, imbrem præſagiet. Hoc idem præſagiet, ſi ſomniet ſe uidere multos qui latè terram irrigent. Neque mirum uideri debet, pluuiam ſomniare ſignum eſſe pluuiæ. ſi enim uidemus imminentem pluuiam, cornicem, delphinos, ſues, araneos, & innumera alia animalcula ita afficere, ut ex eorum cantu, ſaltu frequenti, grunitu, & errabundis motibus, facile eam prænoſcamus, quid mirum eſt noſtra corpora aliquatenus etiam affici? affecta uerò ita, ut humectata, quid mirum de pluuiâ ſomniare? ut ſcilicet redundante ſemine ſomniant de ueneris, redundante bile de prælijs? & quibus plena veſica eſt, de lacubus, & fluminibus, cogitante anima quæ appetit aut fugit? ſi uero mirum non eſt ſomniare de pluuiâ, cum ea imminet, neque impoſſibile ſit, uigilantem imaginari (tameſi rarius hoc ſit, quia ut dictum eſt minutulas paſſiones dormientes ſentimus, magis quàm uigilantes) unde factum eſſe arbitror, ut Anicenna, & ſi qui alijs ſententiæ ſunt, quod vim habet ſigni, vim cauſæ habere putantes, aſſeruerint animam hominis vim habere mouendi externa, & quæ longè poſita

posita sunt: nonnullos enim cogitantes de pluuiâ, eam fecisse: cum tamen iuxta dicta verisimilius sit, illos quod instaret pluuiâ, de ea cogitasse. Ecce modos & causas diuinationis naturalis ex insomnijs, quæ ut in reliqua vita alicuius, ita in medicina maximi momenti est. Plerumque enim internæ illæ passionēs ex quibus nascuntur insomnia, morborum aut symptomatum initia sunt. Insomnia etiam diuina, quæ esse diximus rerū quæ in nobis principium nullum habere possunt, neque nobiscum vllam sympathiam, sunt plerumque allegorica: atque ita ratio ea interpretandi, eadem est quæ & naturalium allegoriarum: Nimirum per enodationem allegoriæ, velut explicari solent & enigmata. Atque ut in his explicandis sunt alij alijs prudentiores, ita & in interpretandis somnijs. Quo fit, ut sit sæpe somnium diuinum, interpretatio vero naturalis: nonnunquam interpretatio quoque diuina: cum scilicet eadem diuinatione opus est ad interpretationem, atq; ad insomnium. Velut insomnia Ioseph videntis manipulum suū consurgere, & fratrum manipulos coram illo cadere: & iterum Solem & Lunam & vndecim stellas adorare illum, diuina fuerunt haud dubiè; interpretatio verò facilis, & quæ mox succurrit. primi quidem fore ut fratribus imperaret: secundi, ut ab illis & patre & matre adoraretur, quod multo post euenit. Diuina etiā fuerunt insomnia præpositi pincernarum, & principis pistorum Pharaonis (capite 40. Geneseos) & insomnia ipsius Pharaonis: interpretationes verò non est necesse per reuelationē, sed per prudentem coniecturam esse factas. tamen si prudentiam illā Ioseph dono Dei habuit, ut & Salomon sapientiam gubernandi: atque illo loco Geneseos coniectator vocatur Ioseph, nō propheta, Daniel verò non potuit Nabuchdonosor respondere (capite 2. Danielis) nisi per diuinam inspirationē, quandoquidem reuelauit ei somnium quod exciderat, & apposuit inter-

prata-

prætationē quod euidentissimum fuit argumentū reuelationis diuinæ, vel ipsis Magis Nabuchdonosor asserentibus, qui ita responderunt. Sermo quem tu quæris rex/grauius est, neque reperietur quisquam/qui indicet illum/in conspectu regis, exceptis Dijs, quorum non est cum hominibus conuersatio. hoc est nemo pōt cogitationes hominis, & somnia scire nisi Deus Optimus Maximus, ac per illū boni spiritus, qui nō conuersantur cū hominibus huiusmodi, cū Magis scilicet, & Ariolis, itaq; ista respōsio esse non pōt nisi prophete summi Dei; atq; ita Daniel oratione impetrauit à Deo reuelationē, quam nocte accepit per visionē. Somnij et ipsius Danielis, quod capite septimo narratur, interpretatio diuina fuit, ut ex ipsa constat narratione. Itaq; duplex rō est diuinandi ex insomnijs: quædā naturalis, q̄ duas habet causas, estq; re vera quædā coniectura procedēs ex naturalibus signis, quæ præstant in somnijs: quædā diuina, quæ ex reuelatione procedit, atq; cū ea reuelatio Dei est per se, aut per bonos Dæmones, est verè prophetica. Multi et sunt, q̄ præter hæc putant ex somnijs diuinare, eo q̄ aliquñ consequutū sit, id quod futurū esse somniauerint, ac nonnunquā ita, ut euentus maximā afferat admirationē: tñ re vera illud casu sit, euenitq; hōibus somniabūdis, cuiusmodi sunt multi atrabiliarij: nimirū illi cū plurima eaq; varia somnient, sit casu, ut aliquñ in res, q̄ futuræ verè sunt incidant, ut (inquit Aristoteles) qui diē totū iaculatur, aliquñ collimat, et si iaculandi peritus non sit. Neq; sanè adeo mirū est, cum tam multis hōies semper somnient, aliquē aliquñ incidere in rem futurā. Neq; minus haberet admiratio- nis, si nullus vnquā incidisset: Neq; minori disquisitione indigeret, cur nō posset fieri id quod ab aliquo somniatū esset. Cur igitur nunc miramur, si aliquando fiat? Itaque verè diuinandi hoc est prænosce di futura/citra coniecturam, & quæ nullam in nobis habere possint passionem sui indicatricem, nulla fa-

Et in omni no-
stra quæstione
et cap. 12. a
tempore mutati
et continuati
et ut data fuerit
Abominatio desol-
tionis, die 129.
est id est eo
quod asserit
cap. 8. traden-
tur in manu ei
usq; ad tempus &
tempora & dim-
dum temporis.

12. 50
3. 8

1005 plus minues

la facultas naturalis in nobis esse potest: tamen diuinandi quodammodo, per insomnia quidem magis, sed & per vigiliam aliquatenus est in nobis quædam facultas: ea verò male à Platone collocatur in iecore. Nam cum diuinare quodammodo sit contrarium ipsi memorari, ad eandem animæ partem pertinere necesse est, puta ad sentientem, quam Pato (vt & omnes Medici) in cerebro ponit: in hepate verò, aut nullius principium est, aut appetentis solum: atq; & si appetitiua plurimum in somniorum principium, & causa sit, velut cum quis cibi laborans penuria, somniat se comedere assatim multa; & semine redundans, congregi cum mulieribus: inde tamen non fit, vt eiusdem sit facultatis aut partis, appetere & somniare, sed vt facultatum & partium animæ ac corporis tanta sit sympathia, quæ, vt hoc, ita multis alijs argumentis asseritur. Sed redeamus ad pensum. Cum ergo per omnia genera indicatum sit, diuinationes quasdam esse vanas, quasdam naturales, quasdam diuinas: Vanis quidem non utebatur Israel, vt Balaam prophetando dixit, naturalibus utebatur vt aliæ gentes, diuinis melius multo quam alij omnes: etiam si alijs quoque populis dedit Deus veros Prophetas, qui aduentum suum illis, & alia quam plurima demonstrabant; vt Græcis & Romanis Sybillas: orientalibus populis Balaam. Verum hoc intererat, quod Israel (nisi cum adulterabatur) non utebatur pythonibus, neque oraculis cacodæmonum, neque eorum prophetis, sed solum Dei Optimi Maximi responsis, & inspirationibus per viros sanctos. Proinde augurijs non utebantur nisi peccantes (quod acriter reprehendebant prophetae, vt certè Ioel capite 4. dicens. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei) neque extorum consideratione, quia hæc vana semper sunt, aut praua, multo minus pythonibus, aut omnino necromantia, quia hæc praua semper sunt. Utebatur vero re-

sponsis

sponsis Dei, & prophetijs sanctorum, atque eorundem insomnia, & interpretationibus, ac nonnunquam sortibus; his verò non leuiter, & vt cumque (ita enim essent vanæ) sed accedente semper diuina inspiratione, in re iusta, & magni momenti. De primo itaque modo, quo potest diuinatio quædam esse naturalis, hæcenus dictum sit. Superest secundus, quo scilicet in ipsa vera, ac prophetica diuinatione, partem aliquam habet natura. Certè quod diuinetur proprie, ac verè nulla naturalis causa est satis, quandoquidem indicatum est, nullam esse in nobis facultatem naturalem diuinandi, sed effectuum principium externum esse ac spiritale: tamen potest esse in ipso qui talem accipit inspirationem, naturalis quæpiam dispositio, magis aut minus accommodata ad accipiendum. Non ita quidem, vt ea dispositio causa sit inspirationis necessaria, neque qua præsentem necessario fiat, neque fine qua fieri non possit. Si enim Deus Optimus Maximus est principium efficiens veræ prophetiæ, vt monstratum est; is, cum ne ad creationem quidem adstrictus sit causæ ulli necessariæ, multo minus sit in largiendis his donis: sed cum is (quæ sua est bonitas) soleat disponere omnia suauiter, in his quoque quæ supra naturam facit, quoad fieri potest rationem seruat naturæ, velut & miraculorum exemplis pluries iam indicatum est. Quandoquidem diuinatio non nascitur in nobis vt reliquæ sensationes ab obiectis (hæc enim nondum sunt) sed à diuinitus factis representationibus, constat eam fore accommodatissimam dispositionem, per quam maxime vacat à moribus, quos cient sensibilia. Nam vt nuper diximus, vt in aqua quæta facile redditur quæcumque figura, in agitata vero non potest reddi, ita & in quiescente à sensibilibus animo, representatio quæcumque: ab eo verò qui plurimum volutatur circa sensibilia, excluditur omnis inspiratio. Hanc ob causam, qui orationi volunt vacare,

care, eligunt silentium, quietem, & tenebras, ut scilicet audiant quid loquatur in illis Deus. Itaque qui minime vitur sensibus, is maxime valebit diuinatione. qua de causa Plato & Aristoteles, diuinationem in fatuis ac stupidis esse dixerunt, in quibus scilicet minime est prudentia (quod mihi videtur fabula, ut multa alia, adumbrasse antiquitas, dicens, Tyresiam cum donaretur facultate diuinandi factum esse cæcum) & in furentibus magisquam sanæ mentis hominibus, & dormientibus magisquam vigilantibus. Eadem quoque ratio esse videtur, quod moribundis magisquam per reliquam vitam. Verum ne hæc tumultuariè prætereamus, sed expendamus singula, quod fatui diuinationem habeant pro prudentia; contra, prudentes hanc pro diuinatione, videtur consentaneum, quia ut se habent bruta ad hominum genus, ita inter ipsos homines fatui ad prudentes: at verò ut homines prudentia, ita bruta videntur valere diuinatione. Nam pisces multi solent incautis præmonstrare nautis tempestatem; ut auiculæ agricolis, armenta bubulcis: & minores greges alijs pastoribus, & mures in proximam confertim abeuntes, dicuntur præmonstrare incolis ruinam domus. Multa etiam alia his admirabilia narrantur de brutorum præfensione, quam illis velut instinctum quendam videtur dedisse natura, pro prudentia. Ita igitur & inter ipsos homines, imprudentibus datam esse diuinationem est consentaneum. Sed ut hoc quatenus verum sit constare magis possit, opere præteritum fuerit dicere, quæ causa sit magnæ illius præfensionis quæ in brutis conspicitur. Ea certè est, maior brutorum compassio cum causis corporalibus. Cum enim hæc sensus afficiant, brutorum animæ (ut quæ mente carent) sensibilibus magis afficiuntur: quapropter exordia futurorum motuum sensus brutorum magis afficiunt. Itaque ut qui carent oculis audiunt exactius, ita quæ mente

carent

carent animalia exactius sentiunt. Adeo cōspicuum est, quod rationalis contemplatio detrahit sensui, ut qui intentius disputant, meditantur, aut orant, soleant plurima quæ coram fiunt, aut dicuntur, neque videre, neque audire, ac nonnunquam sensum munere priuari, quam vocant extasim, ut Socrates, qui (ut narrat Alcibiades in Conuiuio,) in medio exercitu aliquando, vno gradu diem & noctem stetit, usque ad Solis exortum cogitabundus. eadem ratione euenit plerumque, ut qui exactissimos habet sensus, sint ad factorias artes aptissimi, ad cōtemplationem non adeo: contra, qui in hac valent plurimum, sint ad res tractandas parum idonei. Constat ex dictis eam diuinationem quæ in brutis & hominibus rudioribus præcipue est, in eo esse genere diuinationis, quod naturaliter inest per compassionem cum causis, aut per exordia rerum futurarum. Illa igitur nullatenus est vera diuinitas, quæ & prophetia dicitur: Sunt alij homines, imprudentes illi quoque, non tamen fatui aut stupidi, sed dementes, insani, & furentes, aut naturali vitio aut morbo. hos dicunt plus alijs omnibus futura prædicere, quod nonnulli in atræ bilis, quæ furoris est causa, naturam referunt per se, quasi scilicet ea sit eius succi vis naturalis, quia talis substantia, aut quia calida & sicca. verum hoc falsum esse constat. Nā nullam omnino esse posse naturalem vim diuinandi, generatim iam monstratum est: si autem nulla esse pōt, certè neq; in hoc, neq; in illo temperamento, neq; in hoc neq; in illo succo: non igitur atræ bilis est ea vis per se, sed per accidens, quia scilicet atrabiliarij somniabundi sunt & loquaces, sit ut nonnunquam incidant somniando aut loquendo, in id quod futurum est, velut qui sæpe iaculando aliquñ collimat, ut nuper quoque diximus. Fit vero ut loquantur quiduis, & quia imaginationibus densis, & calore instigantur, & quia cum sint insani, non habent (inquit Cicero) quam prudentia solet afferre

Kk timidi-

timiditatem, hoc est nihil dissimulat, sed omnia effutiunt. quid ergo mirum si aliquid exit quale futurum est: hæc verò longissime abest à vera diuinatione. Aliam quoque causam habent melancholici diuinationis, atque eam etiam per accidens, nimirum Dæmones facilius apprehendunt hos quàm alios homines, quia plus habent imaginationum, & minus prudentiæ. Cacodæmon verò ubi adest, quandam ostendit diuinationis speciem: nimirum affectat semper opinionem diuinitatis, ad quam solam scit pertinere veram futurorum, per se, & non per præsentis causas ac notas, præsentionem. Parati etiam hi videntur ad inspirationes, quia cum sint alienati mente, minus intenti sunt corporalibus passionibus. Adeo enim verum est, eos qui mente laborant, sensibus non esse intentos, ut dicat Hippocrates eos ne dolores quidem sentire: argumento vero est, quòd videmus tales, & plagas, & vulnera, & nuditatem, & famem, & passiones alias quascumque sensibiles facilius tolerare: tales ergo paratiores sint ad inspirationes recipiendas. At verò rectè videtur censere Aristoteles libro de insomnijs, indignum esse, putare Deum cum hominibus dementibus colloqui, præteritis bonis & sapientibus. Plato quoque diuinam reuelationem amicis Dei fieri putat: nam maiora ijs quæ humana mens consequi potest, scit (inquit) Deus, & qui Dei sunt amici: amicos verò Dei, quis dixerit alios, quàm probos & sapientes? Hoc argumento videtur Aristoteles velle tolerare omnem diuinam prophetiam: illi verò solum concedimus, quod & ipse dicit, diuinationem illam melancholicorum diuinam non esse, sed naturalem, aut dæmoniacam: Diuinas verò inspirationes, quas prophetias vocamus, fieri per viros prudentes, atque magna ex parte optimos. dico magna ex parte, quia aliquando et locutus est Deus per improbos, ut constat exemplo Balaam, qui & si astutus, ac suo modo prudens, erat nequam. Indignum

dignum certè loqui Deum per stultos & imprudentes homines: dignissimum loqui per prudentissimos, & optimos. Ne verò meritis, potiusquàm dono Dei prophetiæ spiritus contingere cuiquàm putaretur, datus etiam aliquando est impio, ut & alia dona, ut certè sanitatis. Igitur atrabiliarij, & mente moti, præ multitudine imaginationum & insomniorum, & loquacitate, videntur aliquando diuinare: atque eosdem nonnunquàm occupant Dæmones. Nec ad veræ prophetiæ spiritum recipiendū oberit eius succi aliquid, cum neq; tantus, neq; talis est, ut aliquam pariat insaniam. Nam dictas ob causas, quod insanientibus accidit, dæmoniacum potius est quàm diuinū: irruit vero etiam diuinus spiritus in quosdam, qui præ mentis extasi, quæ ex contemplatione rerum diuinarum fit, videntur insanire, ut Saul cum se coniecit in medios prophetas. Hic vocari potest furor diuinus, estque re vera coniunctus cum maxima sapientia, etiam si interim tollit prudentiam huius seculi. nisi enim hanc tulisset, non impulisset Dauidem, deposita regia seueritate saltare coram populo. Itaque mentis eleuatio ab humanis curis & sollicitudinibus, maxima dispositio est ad propheticam captandam inspirationem: eaque naturalis, quia rerum humanarum curæ, plurimum auocant ab omni rerum superiorum contemplatione. Quæcumque ergo naturaliter reddunt animum vacuum à talibus curis, naturaliter etiam disponunt, & ad diuinorum cōtemplationem, & ad prophetiam, etiam si ipsa prophetia supernaturale donum est, & veritatis diuinæ euident argumentum. Hanc ob causam prophetæ varijs modis se præparabant ad recipiendum spiritum: nunc se conuertebant ad somnos, ut Iosephus & Daniel, ut in illa requie mentis & tranquillitate, sine strepitu externorum sensibilibus, viderent visiones (qui prophetandi modus insinuatus est illis verbis Ioelis, capite secundo, Senes vestri somnia

somnabunt, & iuvenes vestri visiones videbunt. quod imple-
tum est vt in alijs multis, ita vel maximè in Iosepho viro san-
ctissimæ MARIÆ, & in Magis) nunc quoque se præpa-
rabant oratione, vt in mentis ad Deum eleuatione, melius re-
ciperentur eius inspirationes: præparabant etiam sese musico
concentu, quia hic quoque mentem erigit, & à sensibus ab-
strahit. Hæc causa fuit, vt Eliseus rogatus diuinum respon-
sum, peteret accersiri sibi psalter. Hæc eadem, sancta Eccle-
sia quæ diuino regitur spiritu, in celebrandis sacris vitur musi-
cis cantibus, & suauibus sonis, iuxta exhortationem Dauidi-
cam. Laudate eum in tympano & choro: Laudate eum in
cordis & organo: Laudate eum in cimbali benè sonantibus,
omnis spiritus laudet Dominum. Itaque musica facit pluri-
mum ad demulcendum animum, ac deponendas humanas so-
licitudines: his ita dispositis multo facilius is transfertur ad di-
uina. Qui proximi sunt morti, solent prophetare, velut Ia-
cob, qui iam iam moriturus vocauit filios suos dicens, Con-
gregamini vt annunciem quæ ventura sunt vobis in nouissi-
mis diebus: hoc idem fecit Moses, cum eius instaret obitus, tri-
bubus Israel: nimirum nunquam verius à sollicitudinibus hu-
ius seculi auocatur animus. Sed & illud est optimè sic natu-
ra comparatum, vt illa hora extinctis sensuum motibus, & de-
positi omni animi circa res sensibiles affectu, mens ad eorum
quæ verè sunt contemplationem conuersa, veritatem eo cla-
rius intueatur, quo neglectis caducæ huius vitæ volupta-
tibus, ad futuram eamque æternam aspiret aui-
dius: & quæ superiori vita, dum adhuc sen-
sus vigerent, vel sola mortis recorda-
tione terrebat, tunc nihil
nisi peccata perti-
mescat.

CAPVT TRIGESIMVM PRIMVM:

APITE quinto libri Iudicum scriptum
est. De cælo dimicatum est contra eos,
stellæ manentes in ordine & cursu suo
aduersus Sisaram pugnaverunt.
Quamquam alia nonnulla scripturæ
sacræ loca, soleant in suum vocare subsi-
dium, qui iudiciariæ Astrologiæ sunt addicti, nullo tamen mi-
hi videntur melius, quam hoc vti posse. Nam quod ex primo
Geneseos adducit, facta esse astra in signa, atq; proinde signi-
ficare posse futura, interpretatum mihi illic est, ita vt nihil ad
Astrologiam, nimirum esse astra signa temporum, velut gno-
mon in horologio signum est horarum: itaq; Cælum totum
esse chronologium, astra verò signa temporum. Quod addu-
cunt ex psalmo 18. firmamentum annunciat opera manuum
eius. hoc est (vt illi interpretatur) quæ Deus facturus est firma-
mentum annunciat, longe potiore enarrationem accipit;
pulchritudinem scilicet cæli, & firmamenti quod conspicitur,
quodammodo nobis indicare posse pulchritudinem operum
Dei, quæ conspici non possunt. tamen quod dicit, de cælo di-
micatum esse contra eos, & stellæ manentes in ordine & cursu
suo aduersus Sisaram pugnassee, plurimum videtur astrologiæ
fauere. Nam quo alio potius modo, victoriæ causam in astra
reijceret, diceretque cursum & ordinem, quem eo die tenuerunt
stellæ, fuisse Sisaræ infaustum, & exitiosum? si igitur
quia stellæ cum ad sese tenuerunt ordinem Sisara periit,
potuisset is per astrologiam periculum præuidere, atque adeo
(nisi vel inuitos fata trahit) deuitare. quod si ita est, possunt qui
dæ astrorum cursus, & ordines esse fausti & infausti: atq; adeo
ijdem

ijdem quibusdam fausti, & quibusdam infauti. is enim astro-
rum siue ordo, siue aspectus fuerit sisare infautus, Hebreis fau-
stissimus. si verò ita habet, prudenter sanè eo die Sisara timuis-
set cœlum, ac deuitasset prælum. Cur ergo Dominus, Hiere-
miæ capite decimo, præcipit, dicens, à signis cœli nolite me-
tuere, quæ timent gentes? Neque verò ibi (quod aliquis for-
tè interpretetur) vocat signa cœli, tonitrua, fulgura, aut fulmi-
na, aut cometarum omne genus, & quæcumque homines vo-
cant portenta: sed idem est quod hic prohibet, & apud Elaiã
47. derisit, dicens Babiloni, Defecisti in multitudine consilio-
rum tuorum: stent & saluent te augures cœli, qui contempla-
bantur sydera, & supputabant menses, vt ex eis annuntiarent
tibi ventura. Itaq; vocat Astrologos augures: horum ergo di-
uinationes vt & alias omnes, par est, intelligas prohiberi fide-
libus, capite 19. Leuitici, vbi dicitur, Non augurabimini: & Nu-
merorum 23. Deuteronomij 18. & Isaia 47. Constat Dei po-
pulum ab hac diuinationis specie, qua Chaldaei maximè om-
nium vsi sunt, vt & ab omni alia præter veram prophetiam,
abstinuisse, siquidem Numerorum 23. dicitur. Non est augu-
rium in Iacob, neque diuination in Israel. quid est ergo quod
nunc Debora stellarum cursui, & ordini, imputat victoriam
populi Dei? Mihi non est hæc quæstio, vt neque alia vlla in
hoc opere, tam disputanda Theologicè, quàm iuxta conditio-
nem argumenti, Physicè. Quapropter videndum est, an ea
astrologia diuinatrix, quam veteres præbuerunt, vt videre est
apud Cicronem, scientiam Chaldaeorum, sit ars quæpiam na-
turalis, an potius impostura quædam. quod examinauit dili-
gentissimè, atque vt mihi videtur magna ex parte verissimè,
Picus Mirandulæ comes. Ego verò mihi hanc quæstionem
suscipio, non quidem tam diffusè, quam ille, sed præsius, meo
more, tractandam. Duas partes habebit disputatio: altera ver-
fabitur

fabitur circa ipsam naturam cœli & astrorum, altera circa ip-
sos Astrologos. & videtur quidem hæc ex illa pendere: si enim
astrorum, pro mira quam habent varietate, ac pro sua innume-
rabili multitudine, sunt etiam plurimæ eæque mirabiles virtu-
tes, quibus inferna hæc moueant, videntur Astrologi laudan-
di, qui non patiantur eas latere mortales: sin autem non sunt
plures quam apparèt cuius è plebe, damnadi sunt, quod tam
leuiter illis tribuant multa quibus carent; Hanc ob causam
Picus, acerrimus astrologorum impugnator, affirmat astris ni-
hil esse præter motum & lumen, & motu mouere, & lumine
calefacere calore, vt ille putat, quodam viuifico, à calore ele-
mentari & igneo, natura diuerso. Astra itaque hæc solum fa-
cere, atque omnia idem, plus aut minus: multiplices verò illas
rerum mutationes, & affectionum differentias imputari mate-
riæ. Disputat multa hinc inde, vt detractis cœlo omnibus vir-
tutibus, præter motum, & lumen, effecta tueatur. In duas ve-
rò præcipuè, pro illis omnibus fertur responsiones, scilicet, aut
alias omnes passionis, præter motum & calefactionem, fieri
per accidens à calore astrorum; aut calorem illum esse cau-
sam vniuersalem, ac proinde effectiuam per se multorum, at-
que adeò contrariorum, concurrento cum multis, & contra-
rijs naturis particularibus. Hæc arbitror suma est totius libri
tertij Pici, qui solus est physicus. alij enim partim sunt theolo-
gici, partim astrologici. Mea verò hæc in parte, plurimum dis-
sidet ab illius sententia. nam motus cœlorum, qui circularis
est, haud quaquam potest motuum, qui in aëre contingunt ef-
se causa. Concedit Picus Aristoteli, si cœlum quiesceret, futu-
rum vt nihil moueretur: cœli igitur circumetundo mouet hæc
inferna: aut ergo motu suo per se id facit, aut per accidens. per
se dico, si cœlum id facit tantum quia mouetur: per accidens,
si quia mouendo communicat facultatem mouendi reliquis:
velut

disidet a pic

velut si quis manu admouet stupæ candelam, manus motu suo mouet candelam, & comburit stupam, illud per se, quia non aliter mouet candelam quam mouendo manum, hoc per accidens, quia mouendo manum ac candelam, admouet ignem, qui vrit per se. Si igitur cælum suo motu facultatem aliquam immitit rebus, qua adiutæ mouetur, habet iam viam aliam mouendi præter suum motum: sin autem nullam mittit, sed mouet solum quia mouetur, perinde eueniret, si cælum ligneum, aut æneum, aut lapideum esset, atque ita vt nunc circumferretur: non eueniret autem. Cur enim si lignea sphaera superiori loco ferretur circulo, hic apud nos ferretur recta lapis & fumus, ille deorsum, hic sursum? nam quidquid mouendo mouet aliud, id quidem facit impellendo, aut trahendo, volutando, aut vehendo: at verò lapis cadens, neque trahitur, neque pellitur, neque portatur à cælo, neque verò volutatur, cum feratur recta: concurrit ergo cælum cum ijs quæ feruntur, virtute aliqua motiua quam immitit, quæ motus non est. sed neque lumen (quanquam id ille concedit, satius verò sit indicari) nam lumen illuminat, illuminando vero non potest per se mouere, sed per aliud, hoc est per illuminationem immittens vim mouendi. quod si ita est, habet cælum, quam communicet vim aliam à motu & lumine, sed quod accepimus ita patet. Si lumine moueret, non esset latior primus omnium motuum, sed alteratio: nam cæli lumen non pendet à motu, luceret enim Sol quiescens, non minus quam latus (constare id potuit pugnante Gedeone) penderent verò lationes aliarum omnium rerum ab illustratione, quæ alteratio quædam est: non esset ergo latior primus motuum, quod Aristoteli concedit Picus. Neque vero est quod tam aperte subuertat eius sententiam, quam id quo maximè se tueri vult. vt (inquit) cor suo motu mouet alias omnes corporis partes, ita cælum
alias

alias mundi. constat vero cor non solum alias partes, quæ ad illud non spectant, sed neque arterias mouere suo motu, sed facultate pulsandi, quam illis mittit, quam & vitalem Medici vocant. Nisi quidem moueretur non moueret, id vero est per accidens, quia ipsum extingueretur, neque posset alijs virtutem demandare: est itaque cælo virtus qua mouet hæc inferiora, præter motum. concessum sane, quod nisi mouendo, eam mouendi vim non communicaret: nihilominus virtus illa mouendi, aliud est quam motus: vel hoc solum argumento, quod facultas seu virtus nomen est immanentis qualitatis; motus, passionis cuiusdam. Iam verò neque quod lumine calefacere dicit, probare possum, neque quod calorem quem cælum gignit specie differre dicit ab eo quem ignis. Nam quæ maximè cælestem fulgorem videntur participare, vt spiritus in nobis, qui sensibus seruiunt, neque calidi sunt, neque calorifici, sed sine calore fulgidi, vt hoc modo differat, auctore Galeno ex sententia Platonis, quem maximè sequitur Picus, ignis cælestis ab elementari, quod ille sit sine calore lucidus, hic calidus & lucidus. Exemplo constat id oculi, qui ad ignem refertur ob fulgorem spirituum, ad illum è cerebro venientium confertim, alioqui vero est subiecto frigidus, & plenus aqua: quod ferre natura non posset, si is fulgor esset caloris effectiuus: non igitur illud lumen calorem rebus affert per se, sed per aliquod accidens. Atque eum calorem quem Sol vtrumque facit, specie non differre ab igneo constat, cum incidentes in eandem substantiam, vnicum reddant intensiorem. quid enim? Si quis à Sole simul & igne calefit, duos concipit calores, ac non potius vnum intensiorem, duabus causis in idem opus incumbentibus? Si vnicum, non different specie, qui sese augentes conflant
LI vnum

vnum numero: porro si duo, vterque excludit frigus: vtrique ergo erit frigus contrarium. quod si vtrique æquè, non sunt illi diuersi, sed idem, quia vnum vni contrarium est. Non igitur solaris calor vrit minus quàm igneus alia ratione, quàm quod moderatior, neque certè coquit & vegetat magis, nisi ob eam moderationem, & coniunctissimas quasdam benignissimas influentias. quas, quid se putat Picus facere cōtra Astrologos, referens omnes in motum & lumen? certè facit nihil, etiam si concedantur omnia. dicit enim, stellis esse nihil aliud quam motum & lumen. Quid quod calefaciunt, quod aliud est quàm illuminare? Respondet, vt cœlum est causa vniuersalis, ita & eius virtutes esse vniuersales & eminentes, ac proinde posse facere multa, ac varia, atq; adeo contraria etiam. Quid ergo interest ad Astrologiam, siue per plures, siue per pauciores facultates possit cœlum facere multa eaquæ varia, si modo potest? concedet tibi Astrologus, vt vitet rixas, cœlo nihil esse præter motum & lumen, id vero lumen cœleste, quia causa vniuersalis est, eminenter continere virtutes omnes rerum mutabilium, atque ita posse hæc, & illa, quantacumq; scilicet, volet confingere. Vsq; adeo falsum est, omnia quæ facit cœlum, facere motu & lumine, & ad propositam disputationem nihil interest. Neque vero ego (vt hoc obiter dicam) propter calorem solum, dico cœlum vires habere alias quam mouendi sese, & illuminandi. Nam vt alibi indicaui, cœlo non est vis calefaciendi, sed lumine gignit calorem, id vero non per se, sed ob analogiam, & similitudinem naturæ, alliciendo ad illuminatum aërem eum ignem, qui per hanc corruptibilium spheram permeat. Itaque calor non cogit nos affirmare, esse in cœlestibus corporibus alias virtutes à motu & lumine: sed rationes potius horum inferiorum, quas à motu cœli pendere cum omnibus Philosophis fateamur: non tamen ob ipsum motum
per se,

per se, sed ob aliquas virtutes, & influentias motrices, quas motu immittere, hæc, & alibi antea probauimus. neque solum eas virtutes in cœlo, eiusque partibus esse existimo, sed innumeras alias indicibiles, quibus omnium mutationum, quæ hic penes nos aguntur, in efficientis genere causæ sunt, priores quidem ijs, quæ ipsi materiæ sunt proximæ, posteriores verò quæ alia quæ superiores sunt, & ordine quodam positæ, vsq; ad primam: quæ omnium, quæ vbi vbi mundi, siue inferioris, siue superioris aguntur, causa est. Neque verò puto, omnibus cœli partibus omnes eas virtutes inesse eodem modo: sed vt lumen quod conspiciamus, videmus alias alijs partibus conferre, vt Solem Lunæ (ne de quibus dubitatur affirmemus quidquam) ita alias quoque virtutes, quas neque nominare possumus, neque sentire, esse alias in alijs astris, aut Solis, aut præcipuè, & alijs ab alijs demandari, ita vt ne minima quidem stella sit, quæ non conferat peculiarem aliquam commoditatem, & toti mundo, & reliquis partibus. Quorsum enim Deus tot in firmamento stellas, neque plures neque pauciores, & hoc ordine, & his interuallis, vt hæc Coronæ, illæ Canis, alia Bucinæ, alia Currus redderent figuram? cur omnes & fixas & errantes, has hac, illas illac, tanto has tempore, tanto illas facit circuire, ita certa lege, vt nulla per innumera secula, vel latum vnguem possit declinare? An casu horum quippiam, vel frustra, ita vt aliter fieri, vel quod minutulum in eis esse viderur, posset citra mundi læsionem? minime. Si enim in formatione hominis tanta est operis perfectio, & elucet formatoris sapientia, vt ne minimè quidē particulæ addi detrahi ve possit quidpiam, magnitudini, numero, figuræ, aut positioni, vt Galenus toto opere de partium vsu sapientissimè indicauit, sed neque in mure aut formica, sed sunt vnicuique iuxta suam naturam accommodata omnia organa, vt nulli vllum aliter melius;

quanto magis id censere æquum est, de perfectissimis & pulcherrimis illis corporibus? profecto qui in numero pondere & mensura fecit omnia sapientissimè, non fecit illum ornatu cœlorum casu, velut lapillos multos sparsim projiciens, ut quiuis fortè ceciderit: sed pro numero virtutum fecit astra, & singulorum à singulis distantiam iuxta certam proportionem dimensus est: atque ex ea proportionem nata sunt multiplices illæ figuræ. Ea vero proportio interuallorum non fuerit, quæ maximè spectantium oculis placere posset, sed quæ communi mundi vsui maximè accommodaretur, ut scilicet distarent singula, à singulis, ut maximè possent virtutes sibi communicare mutuo in vtilitatem totius. Hæc est enim veræ pulchritudinis lex, partium nempe omnium ad vtilitatem totius accommodatissima compositio. Vtilitati verò huic accedit harmonia secundum perfectiones arithmeticas, & visui grata pulchritudo. Nimirum illa, ut & alia omnia quæ facta sunt, fluxerunt à perfectissimo & pulcherrimo exemplari. Ut vero hæc quæ commemoravi, pulchritudinem operis, & artem opificis indicat; ita, si vnus aut duarum virtutum facta esset tanta corporum multitudo, nullam neque ob distantias, neque mutuos aspectus, neque varios motus afficiendi habens differentiam, esset sanè & opus minimè pulchrum, & opifex inertissimus. Non est igitur ita: sed fateri oportet, esse in cœlestibus corporibus multas mirabilesque virtutes. Nam quod dicunt, multiplicis mutationis causam referendam esse ad materiam, nihil obstat: siquidē mutationem & alteritatem in materia, tantum est passivum principium: effectivum vero est in formis rerum proximarum, ac multo prius in superioribus causis: per quas ordine quodam priorum & posteriorum, deriuatur virtus primæ usque ad res singulas. Si igitur (quod ad secundam disputationis partem attinere iam incipit) ita habet, cur Astrologia iudicia-

ria, à

ria, à viris doctis deridetur ut inanis, à cordatis exploditur ut inutilis: à diuinis legislatoribus & vatibus interdicitur, ac secundum idololatriam vituperatur, ut impia: atque adeo multis Pontificum decretis, & Imperatorum etiam, quorum extant adhuc multa edicta, de Astrologis vrbe pellendis? Sub Claudio (authore Cornelio Tacito) de Mathematicis Italia pellendis, factum est Senatusconsultum atrox & irritum. Nam nescio quo magno malo, aut quo Dæmonum astu fit, ut cum vbique gentium decretis expellantur, nunquam tamen extingui possint, immo neque deterreri, quod sanè nouum non est. nam idem Tacitus in libro decimo septimo de Mathematicis dicit, genus hominum petentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra, & vetabitur semper, & retinebitur. Sed videamus quod sit eius imposturæ principium. hoc certe. Esse multiplices virtutes astris, quibus omnia quæ hic geruntur gubernantur, atque pro differentia aspectuum ad sese, & ad res infernas, varias nasci affectiones, quod videmur recepisse, atque confirmasse: itaque quia videntur habere virtutes multas, & habere has & illas, colligunt temere. quæ temeritas est certè, & inanis, & noxia, & parum pia. quæ distinctioris doctrinæ gratia, seorsum indicabuntur. Ac primū esse inanem, hoc est vanam, nullius veritatis participem, atque omnino scientiam non esse, neque artem, sed imposturā, & figmentum, idque eo maius alijs figmentis, quod illis solent impostores alios homines decipere, ipsi nequaquam decepti: hoc vero ipsi etiam impostoribus imponitur. non enim arbitror, oēs qui hanc fictitiā artem professi sunt (nam tametsi ea fluxit ab idolatris, qui adorabant cœlestia corpora, & à Iudæis, & Mahometanis magna ex parte aucta est, inciderunt tamen in eam nonnulli ex nostris, non parum docti & probi) præ varietate & malignitate voluisse vulgaribus imponere, sed eorum non

superiorum
causam sunt
alia virtutes
in cœlestibus
corporibus
sola pici.

non paucos præcuriositate, qui non exiguus animi morbus est, in eam credulitatem incidisse, & (quæ hominum est fragilitas) cum multis esse deceptos: satis arbitror constat, me non vituperare eam Astrologiam, quæ in cognoscendi cæli motibus versatur, cum ea nihil esse certius in humanis possit, neque ijs quæ circa propriam illius materiam sunt præfensionibus: non enim minus certum est, futurum post biennium eclipsem Lunæ, quàm futuras in mense Iunio breuissimas noctes. nam nisi quis supputando decipiatur, eadem vtriusq; scientia est. Illam vitupero diuinationem, quam quondam vocauerunt scientiam Chaldæorum, nunc vocant Astrologiam iudiciariam, quam qui profitentur, annuatim nobis prænunciant futuras æris temperies, & temporum constitutiones, salubritatem aut insalubritatem, abundantiam frugum aut penuriam, otium aut bella, & eorum exitus tristes, aut fortunatos, Principum incolumitatem aut mortem. hi ipsi electiones faciunt horarum felicitum aut infelicitum, pro quibusvis negotijs suscipiendis: per interrogationes, quas illi vocant, respondent de re quacumque interrogati: velut quis furatus fuerit quod domi deest; quò fur abierit. Iam verò per natales horas diuinant futuros hominis cuiusque mores, eiusque fortunam, viuendi & moriendi sortem. Hæc omnia vana sunt, etsi non omnia æquè. nam cum mutationes omnes corruptibilium corporum ad calidum, frigidum, humidum, & siccum referantur, & hæc in cælis habere causas priores & superiores, quæ per influentias communicantur concesserimus, pluuias quoque ac serenitates, flatum & tranquillitatem æris, causas illic habere consequens est. Si autem hæc, & fructuum prouentus boni aut mali, & morbi, & salubritas; horum enim causæ maximè sunt in temporum constitutionibus, quæ in calida vel frigida temperie æris, pluuijs aut serenitate, flatuum abundantia aut vacui-

tate

quid possint
astra boni
aut mali.

tate spectantur, ut apud Hippocratem videre est alibi sæpè, & maximè in Epidemicis. in his ergo bonam causæ partem videntur habere posse astra. post hæc secundo etiam loco nonnullam & informandis moribus hominum. si enim ad temperiem alterabilium omnium faciunt, & temperies ad mores, ut libello proprio indicauit Galenus, possint etiam nonnihil astra ad mores. Ad fortunam verò quid possunt astra? nam hoc ipsum casu, aut fortuna aliquid fieri, est nihil aliud quam sine causa certa & per se fieri, si Aristoteli credimus. contradictionem ergo inuoluit, causas esse in astris eorum quæ casu contingant, aut fortuna, ut, quòd illo prætereunte lapis deciderit, & quòd fodienti illi vineam thesaurus inuentus sit: nihil enim minus fortuna aut casu fieret, quam illud quod causam haberet certam in incorruptilibus & æternis. Quæ fortuita ergo sunt, ut quòd ille sit à latronibus occidendus, quòd alius ruina, alius fulmine moriturus, quòd alius domi, alius in agro, quòd exeunti ab vrbe furi versus orientem prætor longè visus sit, ac proinde ad occidentem deflexerit, nullam causam habere possunt in astris, sed neque in vniuersa rerum natura per se, sed ex accidenti quodam: utpote quæ casu aut fortuna fiunt: sunt verò hæc in quibus maxime gloriantur. Hoc ergo genus præfensionum, quòd spectat ad fortunam, & casum, physica ratione prænitius excludetur: illud quòd secundo loco memorauimus, pertinetque ad mores hominum: siquidem pro moribus, de faciendis etiam feratur iudicium, prænitius erit vanum: ut si cū esset dicendum, mulier hæc erit libidinosa, aut ne ita quidem, sed calida, dicas erit meretrix, aut infidelis viro: aut cum dicendum, erit auarus, aut ne ita quidem, sed natura propensus, dicas furabitur: alterius enim causa partim in educatione est, partim in natura, alterius vero in arbitrio, quæ plurimum dissident. si qui vero astra necessitatem putant arbitrio ponere, hi humanam

humanam tollunt libertatem, & rationem omnem boni aut mali, meriti aut demeriti. Superest ergo solum primum genus, quod ad aëris pertinet alterationes, & in hoc secundo exigua quædam particula. Sed & in his ipsis incertitudo summa, ob causarum implicationes. ea verò apertius conspicietur in eo quod pertinet ad mores. nam sit ita, faciat Mercurius fures, an cum hic nasceretur, erat solus Mercurius in cœlo? habes aliorum omnium perspectas naturas, omniumque subduxisti rationem? quantum scilicet singula annuerent? non (dicunt) sed quorundam. quid ergo? omnia reliqua scis esse neutra? sed sint, aut habueris omnium rationem, atque iam non Mercurius solus, sed cœlum totum illa hora faciat fures. An non per temperamentum principiorum, & materiæ generationis, id fieri dicebamus? ad eam ergo temperiem, parentum temperies non minus facit quam cœlum, non sunt verò parentes omnes, qui eadem hora coeunt eiusdem temperamenti. oportebit ergo te iam videre, non solum natalem horam huius, sed & suorum parentum, & auorum, ac denique omnium à quibus in hunc potest aliquis naturalis motus deriuari: scimus verò aliquando similitudines etiam ab atavis. Sed noueris maiorum omnium secundum utramque partem temperies, scis etiam victus rationes, atque quid congressuri es itauerint, pisces, an allia? nam ad seminis temperiem plus facient hæc, quam Mercurius aut Venus. interrogasti quibus cibus vsa sit prægnans? o quam exigua manet iam causæ portio in istis schematis astrorum, quæ pro natali hora faciunt. Sed sit hæc quantula cunque, an non erit maior in hora conceptionis? dicunt se vtriusque horæ rationem habere, atque ex hora ortus horam conceptionis agnoscere. omnes igitur eadem hora nati, eadem etiam concepti sunt. non ergo possunt nasci septimestres, & nouimestres, & decimestres simul. at vero quacumque hora

hora potest nasci septimestris, ergo nunquam potest nasci vltimus nouimestris: quod si non quacumque hora potest nasci eorum quilibet, sint quædam horæ septimestrium, quædam nouimestrium, quædam decimestrium: at verò nullæ tales definitæ sunt ab eis, non possunt ergo ex hora ortus scire horam conceptionis, neque igitur ex natalibus figuris possunt quippiam præsentire. Quid ergo superest? ut prædicant nobis pluuias, aut serenitatem, flatus aut tranquillitatem, frigora, aut æstus, ac per hæc, de morbis & eorum curationibus etiam quædam. itaque superest solum Astrologia agricolarum, nautarum, & medicorum, quæ per exigua est. nam agricolæ & nautæ metereologicis signis magis vtuntur, quam æthereis: medici paucorum admodum astrorum considerant ortus & occasus, Pleiadum scilicet & Arcturi: aspectus verò Lunæ & Solis: atque hæc quoque multi doctissimorum censent esse superstitiones. Sed huic præfensionem non admodum repugno, quamquam ei quoque obstant duo, magni momenti. Primum quidem, multiplicium causarum concursio, quarum neque perspecta esse potest natura, neque haberi ratio. Alterum quod in physicis indicauimus, quodque omnem ex causis naturalibus diuinandi rationem eleuaret, etiam si omnium virtutes essent perspectissimæ, atque ob oculos positæ, videlicet, primum motorem non solum mouere primum mobile, ac per illud alia ordine quodam vsque ad vltima, sed præter commune hoc mouendi principium, quod simul æquè præbet omnibus, cooperari immediatè (quid verat ita dicere?) cum singulis, esseque causam liberam, quæ singula deflectit, non quo cœlum trahit, sed quo ipse vult. neque verò solum miraculosè, sed naturaliter, & cum magna suauitate. cur enim miraculum hoc sit, magis quam si mea mens trahit aliò, quam cœlum aut natura impellunt? præterea necesse est scientiam omnem

quod possit
astrologus
prædicere.

resolui in principia quæ per se nota sint, aut in alia scientia demonstrata, aut cognita experimento, aut à prima veritate reuelata. Astrologiæ verò Iudiciariæ principijs nihil horum accidit. ea ergo non est scientia, sed inanis impostura (exceptis minutulis illis) nihilominus quam fortilega. Primum quidem ea non esse per se cognita, neque in alia scientia demonstrata, ipsi dabunt: reuelatam esse dicunt eorum quidam, alij ab angelo Adæ, alij Enoch, alij à Raphael Thobias; ipsis verò Astrologis quis reuelauit factas esse antiquis istas reuelationes? Certè ipsi sibi. Nam quæ Ecclesia? quæ sacra scriptura? dicunt, Traditio est. per quos Apostolos? Non igitur est maior fides illarum reuelationum, quam ipsorum Astrologorum autoritas: hæc verò est, quæ in dubium nunc vocatur, non est ergo suorum principiorum fides. Superest vt sint experimento cognita: hoc vt persuaderent Chaldæi, Græcis, & Romanis dicebāt (vt primo libro de diuinatione licet apud Cicronem legere) se obseruationes horum fecisse per quater centum septuaginta millia annorum ac rectè quidem dicebant. nam tot ac multo pluribus erat opus, vt singularam figurarum tenerentur per pauca obseruationes. Nam si toto anno magno, quem quadraginta nouem millibus annorum esse dicunt, cælum totum nunquam ad eandem penitus redit figuram, totis quatercentum septuaginta millibus, redisset minus quam decies. eorum verò quibus per experimentum fides debet adhiberi, teneri debent multæ obseruationes: pauca enim casui possunt imputari, vt & capite primo Metaphysicorum dicitur, multæ eiusdem rei memoriæ vnius experientie vim habent. Illi igitur mentiebantur consentaneè, multo impudentius nostri, qui cū credant, mundi totius nondum esse exactos septem mille annos, & multis iam miriadibus iactari istas imposturas, dicunt nihilominus experimentis cognita esse tot, quot vel fingendis

miror

miror mundum fuisse satis. Quod verò Thaletem Milesium primo Politicorū, capite septimo dicit Aristoteles per Astrologiam prospexisse vbertatem oliuarum futuram, non admodum curo; præuiderit enim ille per incipientisiam anni constitutionem, vt agricolæ, aut medici; ac præuidisse per astrologiam, fuerit inanis fama. est enim, vt indicatum est, inanis hæc astrologia. Quod verò si inanis, sit etiam noxia, facile constare potest: quandoquidem multis credulis, & pusilimimis, quæ prænunciata fuerunt dira, præ timore totius vitæ suauitatem abstulerunt, ingerentia melancholiam, atque adeo veram insaniam; & (quod grauius quidem est) nonnullis nimium cautis, ipse timor facit certa esse pericula. velut si timet à muliere, ipsa Zelotripia: si ab hostibus, assidua armorum gestatio: si ab aqua, pauor/pontes angustos prætereundo: denique à quibus quisque timet, in ea videmus facilius incidere; vel permittente ita Deo, ita enim legimus capite vltimo Isaia: Vnde & ego eligam illusiones eorum, & quæ timebant adducam eis: & capite decimo prouerbiorum. Quod timet impius, veniet super eum. Atqui hæc sanè fuerit vna causa, qua quæ ominantur, aliquando eueniant. Si igitur prænunciant mala, hoc modo nocent: si verò bona, quod inani spe seducetes, multa impellant frustra tentare, atque interim magnis se exponere periculis, aut certis alijs sese priuare bonis. tametsi enim fieri possit, vt quispiam spe inaniter concepta, tandem compos fiat leuiter sperati boni, multo tamen plures fuerint, qui spe cadentes, magna sint experti pericula, vt qui imperij concepta spe, factus prædo, periit in furca: aut certa bona amiserint, velut qui thesauri inueniendi, aut chymica arte faciendi aurum spe allecti, laborauerunt: quorum vix quispiam est, qui non rem totam perdidit, quidam vero qui non quærebant, inueniunt thesaurum. Satiùs ergo multo sit vt inuenias, vineam

Mm 2 tuam

tuam fodere, quàm de thesauro cogitare. ita, vtilius multo sit hominibus, vitam prudenter institutam agere, quam vlla diuinatione agi. Sed neque satis piam esse, præter sacræ scripturæ loca quæ produximus, hæc indicant, quod facit periclitari fidem de Dei prouidentia, & de libero arbitrio. tametsi enim præfari semper soleant, se illa imprimis salua esse velle: sunt vero adeo nimij narrando tam multa & stupenda, vt latenter de necessario fato, sacrilegam audientium animis ingerant opinionem. Huc accedit multos huius prætextu, Necromantiam exercere, Dæmonesque, vt quæ commemorauimus mala accidant mortalibus, & hac via nonnulli à fide decerrent, exequi quo ad possunt illorum prænunciata. quæ alia causa est, vt eueniant, opereque comprobentur nonnulla. Præter dictas vero duas causas, alteram ab affectibus eorum quibus prænunciantur, alteram à Dæmone, eueniunt quædam casu. non sunt autem tam multa quæ non mentiuntur, vt dictæ tres causæ (si modo casus in causis est) non possit esse satis. Eorum mendacitatem facere admodum notauit Seneca, in ludo de morte Claudij Cæsaris, inducens Clothum ita loquentem. Patiar aliquando mathematicos verum dicere, qui illum postquam princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. Accedit etiam, eam credulitatem coniunctam adeo esse cum Idololatria, vt Babiloniorum religio nihil fuerit aliud, quam ipsa scientia Chaldæorum. nam eadem Deorum & astorum nomina, & eadem canebant de Dijs in sacrificijs sacerdotes, quæ prædicabant de astris Astrologi. nimirum illi furatum esse boues Mercurium: hi sub Mercurio natos esse fures: & alia omnia eodem modo. & merito quidem nam persuasi bona malaque omnia ab astris venire, neque quod amarent, neque quod timerent habebant aliud, quam astra. Proinde simul cum idololatria damnatur hæc Astrologia loco cita-

to ex

to ex Hieremia, his verbis. Iuxta vias gentium nolite discere, & à signis cœli nolite metuerere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt. Vide vt leges gentium coniungit cum timore astrorum. Peccant etiam Astrologi in ipsa altra, imputantes illis tam multa mala. nam cum facta sint omnia a summo bono boni gratia, vt scilicet gignant, foueant, & augeant: in mortes, in crimina, in bella, nullum factum est, neque quidquam inde malignum venit, nisi ex accidenti quodam. Quo pacto ergo stellæ pugnauerunt contra Sisaram? nullo certe. quis enim congregientium simul hominum, posset illis esse delectus, vt Hebræos tuerentur, & debellarent Chananeos? sed stellarum nomine haud dubiè illic vocantur angeli, qui inuerunt populum Dei aduersus impios. Dicuntur vero manere in ordine suo, quod suo quisque est ordine ecclesiæ illius hierarchiæ, qua nihil est in rebus creatis pulchrius, aut ordinatius. Cursus vero Angelorum, dicitur assidua illa & continens cooperatio, qua homines custodiunt, & gubernant. Angeli igitur custodes Hebræorum, quorum princeps Michael, suo quisque ordine persistentes in defendendi munere, pugnauerunt contra labin regem, & ducem exercitus Sisaram. atque hic est sensus literalis huius loci. non aliter ac duodecimo capite Apocalypsis dicitur cauda draconis illius trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram. quo loco significatur literaliter tertia pars angelorum. vnde constat, nihil hic habere Astrologiam iudiciariam quo se tueatur: sed oportere, vt contemptis his vanitatibus, bene semper speremus, & actiones nostras prudenter instituamus, dantes gloriam Deo.

CA-

ex accide
te astra ope
rantur mali

CAPVT TRIGESIMVMSECVDVM.

APITE 37. libri Iob ita habetur. Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua.

His verbis solent sese munire, qui Chyromantiam profitentur, diuinantes ex lineis manuum, neque minora neque pauciora, quam Astrologi ex schematis stellarum. itaque intelligunt verbis his Iob significari, Deum cuiusque depinxisse in manu, signa eorum quæ facturus esset: illi vero prædicunt, & quæ perpeſſurus, siue ab internis causis, siue ab externis, siue propè, siue longe positis, siue naturalibus, siue fortuitis, qui cum hæc sibi persualerint, possunt etiã in subsidium trahere locum alium ex decimo tertio Exodi, quo ita dicitur. Erit igitur quasi signum in manu tua. Aristoteles quoque, auctor nunquam contemnendus capite 15. primi de historia animalium, ita dicit. Pars interior manus vola dicitur, carnosa est, & scissuris vitæ indicibus distincta, longioris scilicet vitæ singulis, aut binis ductis per totam, breuioris binis, quæ non longitudinem totam designent. Opere præteritū ergo erit hoc loco considerare, An sit aliqua ex forma manus naturalis significatio, an omne id studium vanum sit. Eatenus verò, ut mihi quidem videtur, naturalis ars, & certitudinis aliquid habens censeretur, quatenus referri possit in naturales aliquas causas, habeatque principia, aut per se nota, aut alibi demonstrata, aut procedat ex certis experimentis: quatenus verò nihil habet horum, vana. Qui igitur palmas, fictis quibusdam lineis in partes quasdam diuidunt, singulasque tribuunt singulis planetis, & naturaliter innatas lineas, secundū conceptam

conceptam vulgo opinionem de naturis planetarum interpretantur, nihilominus vani sunt quam ipsi Astrologi iudicia rij: immo eo plus, quo plures positiones accipiunt gratis, & sine vlla monstracione. Illi enim gratis accipiunt, hoc astrum hæc facere sub illo natis, illud illa: hi addunt, manus hæc aream esse Iouis, illam Veneris: & rursum hæc illa significare. quæ autem horum monstratio? aut quæ naturales causæ? experimenta verò iactare possint, ut ipsi Astrologi, casu quodam, rarissimè verarum pronunciationum. vani igitur sunt, qui ita procedunt, multo verò magis, cum non solum procedunt ad interpretandos mores hominis, sed & fortunas, & quæ non in eo cuius contemplantur manus, sed in lege positis, causas habent. velut dicunt, hæc nubet ter, hic percutietur capite. id verò mihi videbatur coniectandum ex manibus maritorum, & eius qui percussus est. nam quo pacto connubia possint habere causas in nubentium altero, cum ad ambo pertineant? ac percussio in percusso solo, ac non potius in percutiente? Quid si primus maritus habet lineam vitæ longiorem quam mulier? quo pacto poterit nubere illa pluries? percuti verò non potest hic, nisi quis percutiat, aut lapis tegulaue cadat. causa enim percussionis percutiens est, aut ruina: igitur eadem causa est linearū manus Petri & iræ Ioannis, aut casus tegulæ. nisi enim referantur ad eandem causam, non possit alterum alterius esse signum, neque alterum causa eius quod alterum significat. At verò causa linearum manus Intra ipsum hominem esse videtur, & ex illius natura fluere. intra Petrum itaque est causa casus tegulæ: at hoc absurdum. Dicunt, in eodem astro causam esse harum linearum, & casus. redeunt eadem argumenta, quæ aduersus Astrologos, & illud maxime, quod si naturalia, ut lineæ manuum, & fortuita, & casus & ruinæ, easdem habent causas, nihil est fortuitum, cum omnia habeant causas per se. hoc

se. hoc longe absurdus. nam ut cadat regula, causa est qui tollit fulcrum, ut vero cadat in Petrum, nulla est per se, sed eadē causa, quæ per se faciunt lapidem cadere, & Petrum transire, faciunt ex accidenti quodam, & fortuito, lapidem incidere in Petrum. Hactenus igitur vana est Chyromantia: neque video quæ possit non esse talis, nisi fortē ea, quæ subalternata Astrologiæ non sit, sed pars quædam Physiognomiæ. Nimirum Physiognomus non solum considerat faciem (quamquam eam maximè ut quæ sensuum organis constat, & mentem maximè prodit) sed aliarum etiam partium constitutionem: nā capitis totius, & pectoris, & dorsi, & vocalium, & genitalium, & pedum; ita vero & manus contemplatur: atque adeo post faciem, magis quam alia omnia: nam manus humana organum organorum est, auctoribus Aristotele & Galeno, atque ut facies intellectivas virtutes, ita manus factivas maximè potest indicare, habetque manus ad rationem ut instrumentum ad artem, quia ut ratio est ars ante omnes artes, ita manus organum ante omnia organa. Nihil igitur in homine, ea quæ spectant ad rationem præcipuè factivam, æquè poterit indicare ac manus. Igitur ea manuum cōtemplatio, quæ Physiognomiæ fines non transgreditur, Physiognomiæ pars est, & parem cum ea habet auctoritatem: quam ergo habere debeat Physiognomia, hoc loco videndum est. Non esse profecto omnino vanam, vel illud vnum argumento esse potest, quod Aristoteles, auctor minime vanus, librū propriū dedit ei doctrinæ, & sparsim scripsit de ea multa in libris de historia animalium. sed & Hippocrates, qui iudicio omnium est severissimus, sparsim scripsit multa spectantia ad Physiognomiam, quale est illud libri secundi de morbis popularibus. Quicumque rufi, naso acuto, oculis parvis, mali. Quicumque rufi, simi, oculis magnis, boni. Et rursum, magni, calui, balbi, gracili

voce

voce præditi, boni rursum, Caput magnum, oculi parvi, balbi, iracundi sunt. Et rursum, Oculi non nictantes, iracundi. Et iterum, Magnum caput oculi nigri, & magni, nasum crassum & simum habentes, boni. Sed & legibus etiam civilibus, in quibus iniquum sit censere esse aliquid futile, aut vanum, cautum est, ut si duo homines inciderint in criminis suspicionem, is primum torqueatur qui sit aspectu deformior. Cuius legis ratio est in Physiognomia. Ecclesiasticus etiam capite 13. bonam faciem vocat vestigium boni cordis. sed & experimento probat Aristoteles esse artem Physiognomicā: quia quicumque plurimum inter animalia cuiuspiam generis versati sunt, sciunt ex forma dignoscere bona & mala, velut equites equos venatores canes. neque in hac dignotione falluntur, sed semper, aut magna ex parte euenit ut illi iudicant. Est igitur aliqua Physiognomia. Verum est, multo certior fore eam quæ versetur in dignotione brutorum, quam quæ hominibus vero valet plurimum ad formandos mores, educatio, & disciplina, & quod his omnibus maius est, Dei gratia. Sed neque hæc penitus eleuant Physiognomiæ facultatem, ut neque naturam. Notæ quas Physiognomi obseruant, accipiuntur primum à similitudine cum alijs animalibus, ut qui parvis sunt oculis timidi, ut scilicet & simiæ: qui magnis stupidi, ut & boues & asini. deinde & cum diuersarum nationum aut sexus hominibus, ut qui valde nigri, sunt timidi, ut Aegyptij & Ethiopes: Qui valde candidi, timidi etiam ut mulieres. deinde ab ipsis passionibus, quale erat illud Hippocratis, Qui oculis non nictant, iracundi: quia & qui irati sunt, solent imotis oculis & palpebris intueri. Post hæc loca argumentorū, habent etiam præcepta conferendi signa cum signis, & colligendi quædam ex quibusdā: velut (dicunt) si quis est iracundus

Nn & tristis

& tristis & prauus, necesse est sit inuidus. Sed nunc non est animus hanc artem persequi, sed hæc summa eius capita attingere, ut videamus quo pacto in naturales causas referri possunt. Inter omnes Philosophos conuenit, omnibus animantibus data esse instrumenta, suis moribus accommodatissima; velut leoni, tauro & apro, utpotè ferocibus, ungues & dentes validos, aut cornua, aut exertos dentes: equo, utpotè veloci, & generoso, superbo & calcitranti, ungulas fortes, longa crura, & ornamentum iubar: timidis verò & fugacibus, ut lepori & ceruo, pro armis dedit artus ad celeritatem comparatos. ita & alia omnia circa animalium singulorum partes fabricata est natura: quod mihi nunc satis sit pro re præsentī attingisse, tractat diffuse Aristoteles in libris de partibus animalium. Dubitatum est à veteribus, an animalia talia sint, quia talia habent instrumenta, an talia habeant instrumenta, quia talia sunt. velut, an taurus, quia cornua habet sit ferox: an quia sit ferox, habeat cornua: lepus quoque, an quia est inermis sit timidus, an quia timidus sit inermis. Anaxagoras, ut dicit Galenus primo de usu partium, affirmabat animalia talia esse, quia talia habent instrumenta, quasi animæ ipsæ omnes sint eadem, aut similes, sed pro differentia instrumentorum varios induant mores. Galenus contra censet, animas ipsas per se differre moribus, & unicuique data esse instrumenta accommodata. Mihi verò vtrumque videtur verum, & animalibus data esse talia organa, quia sunt talia; & esse talia, quia habent talia organa. Nam & homo, quia audax est, arripit ensē: & quia ensē habet sit audacior: ita vitulus, antea etiam quā ei exorta sint cornua, ipso naturæ impetu inuadit, quasi velit cornu ferire: idem vero taurus iam factus, si ferrentur cornua, ferocitatem deponit: scilicet ipsa organorum vacuitas facit diffidentiam. Sed etsi instrumentorum commoditas mores illos augeat, si quidem

quidem non vnica ea est causa eorum, neque à principio facit, necesse est ut sit alia causa differentiarum morum, prior ipsis organis: hæc vero, ubi fuerit nisi in animabus quæ diuersæ sint, aliæ audaces, aliæ timidae, aliæ agrestes, aliæ cicures, aliæ solitariae, aliæ gregales. Quid ergo, ipsæ animæ per se ante talia corpora sunt tales? non certè. nam brutorum animæ ante corpora ne sunt quidem, cum educantur de potentia materiæ, & sint nihil aliud quam ipsi corporum actus. Quid ergo sit? Certe ut in ipsis corporibus ante organa sit aliquid, quod & morum, & organorum causa sit, hoc verò est temperies, seu natura, quæ facit esse substantiam hoc aliquid: id verò in brutis est ipsa anima, atque adeo in hominibus, secundum partem sentientem, perinde eueniunt omnia, ac si anima ipsa corporis temperies sit: non enim ob hanc partem agnoscitur anima nostra esse separabilis, sed ob mentem. Cum ergo morum differentia non ex mente sit, sed ex irascibili, & concupiscibili, & internis sensibus, quæ consistunt in organis corporalibus, quod ad hoc attinet, perinde de nobis ac de brutis censere oportet. Igitur si temperies parit hos aut illos mores, & his talia, aut talia succedunt organa, profecto temperies prior est organizatione, & causa illius: quod si temperies causa est morum, & compositionis, certè compositio significatiua sit morum, quia referuntur ambo ad eandem causam: atque adeo, ut Sextus Philosophus inquit, etiam corpus sit quædam animi imago. Ratio vero agnoscendi, quæ figura quos indicet mores, nulla potior sit, quam ex obseruatione figurarum quæ tales mores solent comitari, translata ratione ab alijs in alia: siquidem indicatum est, hac in re esse omnium eandem rationem. Cur igitur notæ morum à figura recte capiantur, & tales recte transferantur ab alijs animalibus ad alia, hæc est causa. Quod verò & ab ipsis passionibus recte accipiantur (quem tertium argu-

mentorū locū esse diximus) ex dictis etiam constare facile potest. indicatum enim est, animalia quædam ad quasdam passiones esse propensa naturaliter, ut hæc ad iram, illa ad timorem; ad incertitiam alia, alia ad gaudium. Porro per has passiones, non viscera solum, & in eis inhabitantes spiritus, & succi, sed & externæ partes modo quodam permouentur. Non enim difficile est, ex facie agnoscere iratum, timentem, hilarem, & tristem. cum igitur omnia sponte ferantur, etiam sine ullo externo motore in quæ propensa naturaliter sunt, incident per sese quoruncumque hominum vultus, etiam cum de nulla re cogitant, in eas dispositiones, in quas vergunt naturaliter, ut vultus iracundi in torum aspectum, etiam cum non erit iratus: tristis in demissionem quandam, etiam cum non moribit. Huc spectat, Physiognomicumq; est illud, duodecimi capituli primi Paralipomenon. Sed & de Gadi transfugerunt ad David cum lateret in deserto, viri robustissimi, & pugnatōres optimi, tenentes clypeum & hastam; facies eorum quasi facies leonis. Est igitur agnoscere animi robur ex facie, per similitudinem aliorum animalium: ex passionibus verò seu ex passionum vacuitate est physiognomicum illud, Ecclesiastes capite octauo. Sapientia hominis luget in vultu eius: Et illud Prouerborum, Cor gaudens exhilarat faciem. Et illud, In facie prudentis luget sapientia, oculi stultorum in finibus terræ. Nimirum, ut à facie quam à reliquo corpore, ita ab oculis plura quam à reliqua facie capiuntur argumenta: quia velut fenestræ animæ sunt, atq; inter cetera à modo intuendi. Nam recta despicere, oculis parum demissis, verecundi; immotis neque nictantibus, impudentis & iracundi: plurimum nictare, timidi aut insanire parati: oblique intueri, ut cum sit è regione, habeat oculos in finibus terræ, est subdoli & derisoris, quem stultum vocant diuina proueria. Post faciem, in manibus po-

tius-

tiusquam in vlla alia parte, dictis de causis locum habent signa huiusmodi. Manus ergo bene magna, multis lineis descripta, neque omnino glabra, neque pilosa, & longi digiti, ad naturalem proportionem inæquales, qui facile & adducantur, & abducantur, sapientiam indicant, & bonos mores. maximè enim humana est talis manus. Curtam verò, rotundam, breuibus digitis, & æqualibus, glabram nimis, aut valde pilosam qualis erat Esau, aut ungues habentes incuruos, & longos, & nullis aut paucissimis lineis esse distinctam, hæc omnia beluina sunt, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare pilosa manus significabit hominem agrestem, & ferum more vrsi, ungues incurui, rapacem more accipitris, rotunda ac breuis ac sine lineis, stupidum qualia quadrupedum plurima. Ita etiam & à passionibus: qui contractas semper gerunt manus, timidi & auari esse dignoscuntur, contra qui extentas, audaces & liberales, qui pendentes aut demissas, aut aliam super aliam, desides: qui elatas aut mobiles, solliciti, & negotiosi: qui ad faciem aut os adducunt, cogitabundi. Ex his constat chyromantiam, nisi ultra physiognomiae fines se effundat, vanam non esse: nisi vero intra illos se contineat, vanissimam, velut & ipsa physiognomia suos egressa fines, vana fit, ut cum Physiognomi, non solum naturales cuiusque mores, & ingenium volunt dignoscere, sed & fortunam prænunciare, dicentes alios esse Iouiales & fortunatos, alios Saturninos & infelices. Nimirum si rectè antea monstratum est, Astrologiam Iudiciariam, cum præcipue de fortuitis agit, vanam esse, necesse est omnes eas artes quæ ad illam referuntur vanas esse, ut Physiognomiam, quæ Martes, Ioues, aut Saturnos nominat, & Geomantiam, quæ loca planetarum describit in terra

in terra: multo autem magis & Hydromantiam, & Pyromantiam, & innumera alia figmenta futilissima: quæ omnia sunt merè ludicra, aut adiunctam habent operam Dæmonum. Cum ergo Chyromantiam bona ex parte receperimus, licebit verba illa Iob, Qui in manu omnium hominum signat, ut nouerint singuli opera sua, chyromanticè interpretari. Verum occurrit mihi alia interpretatio, quæ multo magis arridet, nimirum ut Galenus loco citato edisserit, data manus est homini, ut rationali ac sapientissimo animali. Nam æquum erat, habenti artem ante omnes artes, hoc est rationem, dari organum ante omnia organa, hoc est, manus. ut igitur fabrum dolabra & ferra; agricolam ligo & falx, sui muneris faciunt recordari: ita manus, hominem humani officij. Ergo vel suas ipsius manus intuens homo, agnoscat se esse natum ad omnes artes exercendas, ad adorandum Deum, ad erigendas Deo aras, ad sacra faciendum, ad scribendum, docendumque omnem sapientiam etiam posteris, dicent Pythagorici ad numerandum; quandoquidem calculi numeri denarij, qui omnes continent numeros, in ipsis digitis positi ante oculos sunt. Signauit igitur Deus in manu omnium, ut nouerint singuli opera sua, hoc est, quæ eos facere oporteat, & ad quæ nati sint: nimirum admonent nos aures, natos nos esse audire, nares odorari, lingua gustare, oculi videre. Hæc verò omnia, opera nostra non sunt, sed cum plerisque communia manus vero sapientia, & diuini cultus, & rationis numerandi, & exercendarum omnium artium nos admonent; quæ sua hominis opera sunt. Quod decimo tertio Exodi dicitur, Erit igitur quasi signum in manu sua, nullatenus pertinet ad Chyromantiam, sed alludit ad consuetudinem hominum, qui cum rem quampiam volunt memoriæ commendare, signum aliquod

quod alligant digitis, quod scilicet manus ob oculos versentur semper. Eum verò esse legitimum sensum verborum, sequentia indicant, Erit igitur (inquit) quasi signum in manu tua, & quasi appensum quid ob recordationem ante oculos tuos. Quod Aristoteles primo de historia animalium dicit, scissuras manus, longioris aut breuioris vitæ notas continere, non tam est à ratione alienum, quam fortitutorum euentuum significationes inde peti, quod scissuræ illæ ad formationem spectant, & formatio ad temperiem rationem habet, bonusque aut malus corporis habitus naturalis, qui compositione constat & temperie, longioris aut breuioris vitæ, & eius interitus qui ab intrinsecis causis cietur, præcipua causa est. Tamen neque hoc mihi, ut verum fatear, admodum arridet: multis enim experimentis confirmanda foret eius assertionis fides. Neque me sanè plurimum mouent Aristotelis eo loci verba, ibi enim non Philosophum, sed Historicum agit: longè autem minorum historicorum, quam philosophorum auctoritas est.

CAPVT TRIGESIMVM TERTIVM.
DE NECROMANTIA.

NECROMANTIA, ut ipsum præ se fert nomen, est diuinitio quæ procedit ex cōsultatione mortuorum, cum scilicet Necromantici, incantationibus, & characteribus, aut certis quibusdam peractis, velut expiationibus, aut ceremonijs, mortuos accersunt, quos de occultis aut futuris rebus consulant: cui rei magnam videtur auctoritatē conciliare, quod euenisse Sauli narratur capite 28. primi Regum. cui,

cui, opera cuiusdam mulieris pythonissæ, hoc est familiaritate Dæmonis vrentis, inuocatus suscitatusque Samuel, finem suum imminentemque illi, ac filiis suis à Philistæis, indicauit. Si enim in sacris legimus, per mulierculam Necromanticam suis magicis artibus vrentem, prophetam adeo Deo charum suscitatum esse, & Regi verissimum futurorum reddidisse responsum, cur non putemus magicis incantationibus, characteribus, ac reliquis signis, facultatem aliquam inesse, aut naturalem, quæ vim etiam possit ipsis spiritalibus substantijs inferre, aut diuinam, dæmoniacis illusionibus longe superiorem? Non enim videtur dici posse, non fuisse verè Samuelem, aut eius animum, eum qui respondit Sauli: siquidem in capite 46. Ecclesiastici, de Samuele, post alia eius acta, ita scriptum legimus. Et post hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & ostendit illi finem vitæ suæ, & exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis. Quid enim aliud indicant hæc verba, quam quod illo loco narratum est, Samuelem postquam dormiuerat, rursus exaltasse vocem de terra, & notum fecisse Regi finem vitæ suæ in prophetia? quod certè non alias fecit, quam cum à Pythonissa est excitatus. Scio de hac re diuersas esse Theologorum opiniones, alijs dicentibus fuisse verè Samuelem qui indicauit Regi finem suum, alijs eius imaginem, quas nolo ego aliter examinare, quam dicens quod mihi videtur probabilissimum: quandoquidem Ecclesiasticus narrans Samuelis gesta dicit, postquam dormiuit notum fecisse Regi finem suum, & exaltasse vocem de terra in prophetia, non dubito quin fuerit ipse Samuel. non dico ipse Samuel suscitatus, sed illius anima apparens in corpore aëreo, ut solent Angeli. Neque enim mihi pro asserenda Ecclesiastici veritate (tamen si id dicat vir sanctissimus æquè ac doctissimus

Augusti-

Augustinus) videtur esse satis dicere, vocari Samuelem, Samuelis imaginem: videndum enim quorsum hæc narret Ecclesiasticus: non certè aliorum, quam ut narret gesta Samuelis, & illius laudem, quam autem laudem meretur Samuel, quod Dæmon eius imaginem induens, pro illo responderit? aut quomodo quispiam hoc inter illius rectè gesta iurè commemoraret? accedit quod ex Ecclesiastici verbis constat, illum non simpliciter prænucciassse Regi finem suum. (hoc enim malus etiam Dæmon posset fortasse facere, aut coniectura, aut à Deo per bonos angelos accipiens) sed concionatum etiam esse aduersus idolatriam, quod malus Dæmon non fecisset. ita vero inquit Ecclesiasticus, Et exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis. Existimo itaque verè fuisse Samuelem. Monstratum verò mihi alibi est, nullam vim naturalem esse verbis, neque characteribus. Porro monstratum etiam est, nullam Dæmonibus esse cū corporalibus sympathiam, neque antipathiam: Vnde sit, nihil penitus posse Necromantiam nisi ex pacto: siquidem vim naturalem inferre spiritalibus substantijs nullam potest: neque qui dem ex pacto sine Dei permissione, siquidem non annuente prima causa, ne esse quidem quispiam potest, nedum operari. Quid igitur superest? certè Necromantiam nihil esse aliud, quam Dæmonis illusionem, hominum vero infidelitatem, qui cæcæ dæmoni se deuouent. Quoniam autem neque Dæmon potest ex pacto respondere sine Dei permissione, sit nonnunquā ut Deus Dæmones coerceat, ipse vero aliquid in illorum qui se deuouent perniciem fieri permittat, atque ut dicitur capite ultimo Esaie, eligat illusiones eorum, & quæ timebant adducat eis. Velut nunc in perniciem Saulis, qui volens ac sciens defecit à Deo, atque ad Dæmonem se contulit, permisit ut pythonissa Dæmoniacas artes exercente, ap-

O o pareret

pareret Samuel, & illi finem suum indicaret, & maiorem fraudi fidem adhibens induraretur, & adductus in desperationem, periret in peccato suo. Censere verò aliquid præter nequitiam esse in Necromantia, hominum est indoctissimorum pariter ac leuissimorum. Non desunt, qui asserentes non fuisse phantasma dæmoniacum, sed ipsum Samuelem, existiment assumplisse Dæmonem Samuelis corpus, atque ex illo respondisse, atque vocari Samuelem, ut cuiusque hominis cadauer ipsius nomine dicimus: hoc verò sine omni probabilitate, neque sine Prophetæ iniuria, videtur dici. nam longe facilius erat Dæmoni æreum corpus effingere, aut videntium oculis illudere, quam dissolutum iam in sepulcro corpus, in formam pristinam, vel apparenter restituere. Quod autem maius opprobrium fieri poterat Prophetæ corpori, quam à Dæmone assumi? hoc igitur minime est probabile: quare superest, id solum quod dictum est permisso Dei venisse animam Samuelis, atque assumpto corpore æreo Sauli respondisse. Neque verò vellem hinc augeri credulitatem indocti & superstitiosi vulgi, de reditu animarum hominum vita iam defunctorum. Verum quia redeant an non, nihil habet cum naturali Philosophia, neque ad huius operis spectat argumentum. De his haec tenus.

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

QUARTO Regum, capite secundo. Dixerunt quoque viri ciuitatis (Hyericonis scilicet) ad Eliseum, ecce habitatio huius ciuitatis optima est, sicut tu ipse domine perspicis, sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis, at ille ait, afferite mihi vas nouum, & mittite in illud sal. quod cum attulissent, egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait, hæc dicit Dominus, sanauit aquas has, & non erit ultra in eis mors, neque sterilitas. sanata sunt ergo aquæ usque in diem hunc, iuxta verbum Elisei, quod locutus est.

Non dubium est hoc quoque, ut alia pleraque contigisse populo illi in figura, ut testatur diuus Paulus, & aliquam aliam aquarum emundationem significasse, factumque esse ob aliquod sacramentum: an verò hæc quoque aliqua naturæ ratio habita sit, præsentis operis est examinare. Dictum enim non semel est, atque indicatum, etiam in efficiendis miraculis, plerumque uti Deum aliqua naturali causa, idque multis atque optimis rationibus, quas, utpotè alibi dictas, non est nunc animus repetere, sed id præstare solum quod propositum est. Quandoquidem terræ sterilitas curatur in aquis, constat nihil aliud insinuari, quam aquas fuisse tales, ut earum vitio irrigata terra sterileceret. Id vero vitium, videtur rationi consentaneum fuisse lalsuginem, & quia id solet esse frequens in aquis, ex quo quam plurimæ fiunt ad potandum inutiles, & quia id solet omnium maxime sterilitatem afferre. Quo factum est, ut ab antiquissimis sæculis venerit in consuetudinem, ut solo, quod ob patrata ibi facinora, & prodigiones

tiones deuouetur, sal inspergatur: quod fecisse legimus Abimelech deleta urbe Sychemorum, capite nono libri Iudicum: quin & psalmo 106. ita dicitur, Posuit terram fructiferam in saluginem, a malitia inhabitantium in ea. itaque salugo maxima causa est sterilitatis terræ, & inspersus sal sterilitatem indicit, & maledictionem: Si autem salæ erant aquæ Hyericonis, atque ideo hominibus erant ad potum inutiles, & terræ afferentes sterilitatem, quæ vis naturalis esse poterat in sale ad sanandum eas? cum præcipue Diuus Iacobus in sua epistola capite 3. dicat, Nunquid potest fratres mei ficus uvas facere, aut vitis ficus? sic neque falsa dulcem potest facere aquam. Neque dubium, cum sint contraria contrariorum remedia, quin similibus augeantur rerum vitia. Alterum igitur duorum dicendum est, aut in illo Elisei miraculo nullam esse habitam naturæ rationem, sed adhibitam esse rem prorsus aduersam & noxiam, maioris portenti causa (nam hoc quoque nonnunquam legimus factum) aut vitium illud aquæ, non fuisse saluginem, sed corruptionem putridam, & olidam. hæc enim ut alijs omnibus in rebus, ita etiam in aqua, salis admixtione corrigitur. nam sal calidæ & siccæ naturæ cum sit, & facile cum aqua dissolutus commisceatur, putres in ea siue vapores, siue partes absorbit, & putredinem emendat, atque integritatem facit diutius retinere. testantur enim nautæ, aquas nonnihil salas, aptas vero adhuc potui, utiliores esse nauigantibus, quod diutius incorruptæ seruari possint, ac proinde se eas ex puteis mari vicinis solere haurire. Quin etiam qui naturas rerum diligenter scrutantur, affirmant putres malè olentes, & prauo aliquo sapore infectos, nulla ratione melius expurgari, quam sale in eos iniectione: inijci vero solitam quartam par-

tem

tem modiolis in singulos: quamquam non potest hoc esse in omnibus ratum, sed plus aut minus debet inijci, ut in ipsis puteis inest aquæ. hoc igitur videtur maxime consentaneum quia præter dicta, ob putrescentiam, & graueolentiam euenit aquas esse mortiferas, magis quam ob saluginem: sed & steriles, quia salugo nisi omnino sit maxima, ut in mari Sodomæ (quod quia nihil viuum generat, ac si quid in ipsum incidit necat, mortuum appellatur) neque lethalis est, neque fecunditati officit: quin potius cum sine putrescentia est, & intra quandam mediocritatem, ut in mari, ipsas aquas facit fecundissimas: nullibi enim mundi adeo luxuriatur generandi facultas, neque est tam multiplex generatio. Atqui profecto, ut ego existimo, ille ipse Dei spiritus, qui aquas in tubauit initio (quem ego ignem esse censeo) tales reddidit, et assas inquam, & salas; atque ita multiplici rerum generationi, aptiores multo quam dulces. Iam verò irrigata aqua, non utcumque salia officit plantis, neque æquè omnibus, sed sunt quedam plantæ, quæ gaudent etiam quadam salugine, & puteales quæ salugine aliqua plerumque participant desinant prius esse apte potui, quam irrigationi. nimirum in potu insuauissima est salugo, quia sitis humidi & frigidi appetitus est, irrigata verò alimentum magis rationem quam potus habet, nutrit enim plântas, atque ita non statim officit, neque enim nisi cum multa est, ut si marina, aut marina rigens plantæ, aut inspergatur ipse sal. facit verò, si qua vlla in re, in sale maxima, ipsum plus, aut minus differentiam. multa enim salis irrigatio aut inspersio, siccatur omnes plântas, & solum ipsum vitæ ac facit sterile: moderata, quibusdam plantis est amica, nullis plurimum nocet. Animantia omnia a maxima salugine, qualis maris mortui est, necantur (videntur enim) moderationi, qualis reliqui maris, generantur quamplurimarum, & in molem ingentem augentur, ac maxime fruuntur

fruantur salubritate, & mortua etiā asseruari possunt diutius :
tamen nonnulla ne tantam quidem salusiginem sustinent,
neque consistere possunt, neque vivere, nisi in dulcibus aquis :
& alia etiam quædam utramque vitam sustinent : tanta natu-
rarum varietas est. Iam verò hominibus & reliquis animan-
tibus multi salis usus est morbidus, quia sanguinem falsum fa-
cit, & sterilitatem infert siccando vehementer, & acrius effi-
ciendo semen : moderati verò, facit salacitatem, & irritatio-
nem, & pruritus augens, ac proinde ad generationem con-
fert. Quare indistinctè mihi videntur altercari nonnulli, par-
tim dicentes salem sterilitatem inferre ac mortem, ac proinde
solum inspergi in solum quod deuotetur : partim fecundi-
tatem & incorruptionem, ac proinde fabulatos esse Poetas, Ve-
nerem natam esse in mari, decidentibus in illud / cœli veren-
dis, atque ab spuma vocatam *ἀσπίρην*. Nam re vera non sunt
hæc tam propria salis, quam consistunt in vtendi modo, est-
que verum, salis nomine hieroglyphicè significari plurima. nam
& sterilitatem, & salacitatem, & sapientiam, & incorruptio-
nem, & suauitatem, & mordacitatem : quibus verò causis sin-
gula, oportet Philosophos distinguere, vera salis natura per-
specta, ac neque laudando neque vituperando esse nimios.
Cum enim, vt Hippocrates mirè dixit, sint omnia ad aliquid
bona, & mala, de sale videtur id multo melius posse dici : est
enim sæpe ac plurimis rebus noxius ac sterilis, plurimis etiam
alijs non raro utilis est, & fecundus : putida vero corruptio
semper est mortifera & sterilis, cum contraria sit omni natu-
rali ortui, veniantque res omnes, teste Aristotele, per putredi-
nem ad interitum. Cum igitur hæc mortem & sterilitatem
asserre nata sit rebus omnibus, & salis admittione naturaliter
emendetur, consentaneum est id fuisse vitium aquarum Hye-
ricontis, & Eliseum in earum curatione naturalem ordinem
tenuisse,

tenuisse, Deo interim adijcente plurimum facultati, quam
sali ab initio indiderat. alioqui enim, neque tam multæ aquæ
expurgandæ fuisset satis, tam modicus sal, neque ea sanitas
durasset in hunc vsque diem.

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

I B R O quarto Regum capite 4. ita habe-
tur. Ingressus ergo Eliseus domum, &
ecce puer mortuus iacebat in lectulo
eius : ingressusque clausit ostium super
se, & super puerum, & orauit ad Domi-
num & ascendit, & incubuit super pue-
rum, posuitque os suum super os eius, ocu-
los suos super oculos eius, & manus suas super manus eius : &
incurauit se super eum, & calefacta est caro pueri, at ille re-
uersus deambulabat in domo, semelque huc atque illuc, &
ascendit, & incubuit super eum, & oscitauit puer septies, ape-
ruitque oculos.

Siquidem per sanctam Ecclesiam Romanam, penes
quam veritas est, licet dicere non fuisse puerum hunc pe-
nitens mortuum, sed lectum animo, atque adeo syncope
correptum (syncope est grauissimum deliquium) dicique
iacere mortuum, vt dicere consueuimus de apoplecticis &
catalepticis, ac denique de omnibus qui sine sensu & motu ia-
cent quasi inanimæ, atque adeo dici Eliseum suscitasse pue-
rum Sunamitidis, quod illum à grauissima syncope liberaue-
rit, res sane sit facillima, ac expeditissima, reuocarique facilli-
me poterit ad naturales causas. nam syncope correpti extin-
ctione naturalis caloris periclitantur mori, solentque (forti, &
calefactione) reuocari. nulla verò calefactio ad eam rem utilior,
atque

atque accommodatior, quam alterius hominis, cui calor adhuc viget admotio, & calidi anhelitus insufflatio. is enim calor congener est, & vitalis: scimusque nonnullos, qui viderentur omnibus qui aderant extincti, hac ratione esse reuocatos. Ut autem refrigerati hominis caro alterius calentis admotione calefeit, ita cuiusque calor nulla ratione excitatur melius ac salubrius, quam exercitatione: hæc enim non affert extrinsecus alterationem, ut ignis, aut Sol, aut medicamenta, sed insitum & proprium, quasi ventilando excitat. Igitur Eliseus admotuendo suam pueruli carnem calefaciebat, & per domum huc & illuc discurrens ipse calefcebat, ut ita magis puerum recalfaceret. prima itaque admotione calefcere cepit pueri caro, secunda vero, postquam Eliseus motu magis incaluerat, maior facta est puero caloris accessio, cepit oscitare, atque oscitauit septies, calore iam incipiente flatum agitare, ac discutere: crescente vigore, & spiritibus animalibus moueri ceptis, oculi sunt aperti, ac deinde aliorum omnium sensuum instrumenta, & puer reuocatus est. neque vero, quo minus ita putetur factum, obstat incepisse Eliseum orare Deum, quasi res non esset naturaliter agenda. Nam neque naturales morborum curationes aliunde quam ab oratione recte incipiunt, ut idem Dei spiritus testatur, capite 38. Ecclesiastici. Si tñ ita non licet censere, sed puerum verè mortuum atque ab Eliseo suscitatum esse, dicendum, quæ magis cōis & verior erit sententia) miraculosè peractam esse rem hanc, ita tamen, ut & in hoc miraculo habitus sit naturæ honor, adhibita mortuo ea curatione, quæ ad syncopem, quæ integra ferè extinctio naturalis caloris est, ac velut mortis initium, solet adhiberi, ut his causis, naturalis caloris velut igniculum adhibentibus, ac Deo peragente id, quo ipsæ non possunt perungere, ageretur suscitatio, velut quædam reuocatio à deliquio aut syncope. Quibus autem rationibus,

rationibus, velit Deus causas naturales, etiam in peragendis miraculis adhiberi, alibi dictum est. Esse autem ut dicimus, atque adeo in miraculis etiam maximis edendis, uti solere Deum naturalibus causis, non adeo magnis, innumeris constat exemplis. nam vel ad siccandum vna nocte mare, visus est vento vehementi, & vrente, ut narratur capite 14. Exodi. Quem autem ventum, aut quam vrentem putesset fuisse satis ad siccandum vna nocte mare, nisi Deus, naturalem alioqui eius potentiam, vehementer & supra naturam auxisset?

CAPVT TRIGESIMVM SEXTVM.

LIBRO quarto Regum capite quarto. Et egressus est vnus in agrum, ut colligeret herbas agrestes, inuenitque quasi vitem siluestrem, & collegit ex ea Colochyntidas agri, & impleuit palium suum, & reuersus conscidit in ollam pulmenti, nesciebat enim quid esset. Infuderunt ergo socijs ut comederent, cumque gustassent decoctionem, clamauerunt dicentes, mors in olla vir Dei: & non potuerunt comedere. at ille, afferte inquit, farinam: cumque tulissent, misit in ollam, & ait, infunde turbæ ut comedant, & non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.

Nonnulli suspicantur alias colochyntidas fuisse has, quas Eliseus immissa farina adeo emendauit ut dulces & esui aptas reddiderit, à medicamentosis illis, quibus ad vehementer expurgandum vtuntur medici. Sed meo quidem iudicio falso: nam præterquam quod nomen id præ se fert,

Pp descriptio

descriptio quoque, & notæ indicant. nam re vera colocynthidis herba, sarmenta profert & folia viti siluestri non dissimilia. dicit præterea Melue colocynthidam vocare solitos Persas cucurbitam deserti: quid autem aliud est dicere colocynthidas agri, quam cucurbitam deserti? est verò adeo amara, ut fel terræ ab eisdem vocaretur: & Dioscorides dicat fructum eius esse vehementer amarum. quo gustato exclamauerunt dicentes, mors in olla, non potentes comedere. Nam ob amaritudinem id contigisse, sequentia illa verba declarant, Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla. Sed quo pacto (dices) fieri potuit, ut vera colocynthidis, quæ non amara solum est, sed adeo pernitiola, ut si supra quatuor obolos, etiam emendata sumatur, possit super purgationes, & exulcerationes ventris, & mortem asserre, atque adeo admota exterius enecet fetus, solius farinæ siue triticæ, siue hordeacæ immixtione emendari adeo, ut mox daretur turbæ abundanter pro cibo. Non certè id naturaliter & citra miraculum effectum est, cum præcipuè inter agrestes herbas collectæ illæ colocynthides sint. cultura enim hortenses effectæ, non parum fortasse mitescerent, agrestes verò, præcipuè quæ non inter alias, sed seorsum nascuntur, pernitiolissimæ sunt. itaque miraculo effectum est, ut dulcescerent, & noxam deponerent; ita tamen, ut hic quoque, velut in alijs plerisque, modus quidam naturalis operationis retentus sit. Nam Medici omnes inter emendantia colocynthidem, recensent ea quæ lenta sunt & glutinantia, cuiusmodi esse constat amyllum, quod ex tritico conficitur, atque post hoc, etiam farinam triticæ. hæc enim suæ substantiæ modo lento & glutinoso, & sapore grato, atque ut ita dixerim, cibali, præsentem iam dysenteriam sanant, & imminuentem anteuertunt, eiusque causis & efficientibus, & iam paratis obsistunt, mordacitatem & amaritudinem,

nem, aut acrimoniam hebetantia, & membranas internas ventris oblinientia. Haud dubiè igitur amyllum & farina triticea, in emendantibus colocynthidem non instrenuè sunt. non ita tamen, ut tantum tam citoque valerent, nisi plus solito illis aspirasset prima causa, quæ, ut rerum naturam à principio fecit, ita utitur ea ut vult.

CAPVT TRIGESIMVMSEPTIMVM.

APITE sexto libri 4. Regum. Accidit autem, ut cum quidam materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam, exclamauitque ille, & ait, heu heu heu domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam. dixit autem homo Dei, ubi cecidit? at ille monstrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & misit illuc, natauitque ferrum, & ait tolle, qui extendit manum, & tulit illud. Res est experimento comprobata, multa quæ in aqua quieta subsident, cum conturbantur, agitata aut ligno aliquo, aut re aliqua eiusmodi in eam iniecta, emergere, efferrique in sublime, & innatare: non quidem id accidere solet ferro, aut grandioribus lapidibus, aut denique rebus grauioribus quam ut agitata aquæ impetu moueri possint, ea præcipuè agitatione, quam immixtum in eam lignum possit ciere. nā per maiores ac violentiores aque perturbationes, ut fluminibus violenter decurrentibus, & volutari in aqua videntur magni lapides, & euelli grandes pontes. hic verò non potuit immixtione ligni commota aqua, securis ferrum usque ad summum eleuare. Nequè sanè suspicor id fuisse certum aliquod lignum, quod extrahendi ferri virtute valeret (quod enim esset?) sed quodcunque occurrit: neque

deniq; aliud quidpiam esse appositum ad elevationem ferri, quam aquæ commotionem? ea verò cum satis non esset pro tanto pondere, superest rem non esse sine miraculo transactam, ita tamen ut commotio aquæ appositâ sit, & Deus ferro pondus detraxerit, adeo ut agitata aqua valuerit subleuari, arenularum more. Cur autem putemus Deum velle adeo leues causas, naturales tamen adhiberi, cum ipse nullis indigeat adiumentis? certè, ut ego existimo (dictæ verò alibi aliæ etiam causæ sunt) quo intelligamus, quantopere deerrent, qui nullam in rebus suis adhibentes operam cum possint, tantum orant Deum, quem vident ne miracula quidem perficere, nisi rarissimè, citra ullam naturalium causarum admotionem; nedum ea, quæ naturalem habent providentiam.

CAPVT TRIGESIMVM OCTAVVM.

APITE quinto libri 4. Regum narratur, Naaman Principem militiæ Syriæ mundatum esse à lepra, quod iussu Eliſei septies in Iordane se lauerit: contemnabat verò ut ibidem legitur, hanc curationem ut leuem, neq; pro tanto morbo futuram satis: atq; ob hanc diffidentiam, nisi à seruis suis persuasus esset, penitus dimisisset: descendit verò septies in Iordanem, & mundata est eius caro, factaq; ut pueri paruuli. haud dubiè in septena illa lotionem, eaq; per Iordanis aquam facta, magnum aliquod latebat arcanum, & diuinorum sacramentorum significatio, eoq; diuina virtute factum est, ut quæ (si res soli naturæ committeretur) leuissima fuisset curatio, pro tanto & tam inue-

terato

terato morbo, fuerit sufficientissima ac perfectissima: non tamen ita fuit diuina ac miraculosa curatio, ut non etiam velut initium quoddam habuerit naturalis. Nam descendere in fluuiales aquas crebro, innatareque, præcipuè ad rapidos aquarum vortices, plurimum facit ad eluendam omnem cutis immunditiam, atque sanandum omne genus scabiei: neque quidem solum scabiei simplicioris, sed etiam lepræ, & lichenum. nam cum hæc sint cutis quædam sordities, nascanturque à salsâ pituita, aut vsta melancholia, lotio eluendo fortiter expurgat, atque adeo epidermidem ipsam seu cuticulam euellit sæpè: aqua verò ipsa humiditate & frigore, & naturali illa dulcedine, temperat & saliginem pituitæ, aut aciditatem atræ bilis dissolvit & dissolvit. At qui profectò si lepra illa fuisset recentior, nec subiectæ carnis temperies esset iam mutata, & recens expurgatum esset corpus Naaman, ne intra illud subessent prauis succi, fortasse pura natatio pluries repetita suffecisset: quoniam verò res non ita habebat, sed multo tempore, multa lepra respersus fuerat, neque vlla tunc temporis præmissa est corporis expurgatio, miraculosa fuit curatio lepræ, qua se tunc temporis Deus gentibus dedit agnoscendum, atque imposterum venturæ Ecclesiæ, suæ immensæ misericordiæ præstitit significationem.

CA-

CAPVT TRIGESIMVMNONVM.

QUARTO libro Regum capite 20. Cum Ezechias agrotaret vsque ad mortem, Deo ita iubente, sanatus est ab Esaia, admota massa ficorum. Verba verò sunt hæc. Dixitque Esaia, afferte massam ficorum: quam cum tulissent, & posuissent super huiusmodi eius, curatus est. hæc eadem verba scripta sunt capite 38. Esaia. Morbi qui miraculose sunt curati, vel ab ipso Deo cum inter mortales ageret, vel diuina virtute à viris Dei amicis, partim curati sunt citra rei vilius admotionem solo verbo, vt Dominus sanauit leprosum, solum dicens, volo, mundare, & cæcum imperans vt respiceret: vel oratione, vt orante Abrahamo sanauit Deus Abimelech, & uxorem eius: aut tactu, velut per manuum impositionem: quin & per tactum vestimenti, atque etiam vmbra. nam capite sexto Lucæ dicitur, & omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. exemplo est mulier, quæ cum fluxu sanguinis laboraret decem annis, tangens fimbriam vestimenti eius sanata est, Porro. 5. Actuum Apostolorum narratur, solitos deferri egrotos ad vmbra Petri, vt sanarentur (quominus quispiam dubitet, nunc quoque sanctorum reliquias, si fides adsit esse salutes) partim verò curati etiam sunt multi horum, admotione quarundam rerum quasi medicamentis quibusdam, velut hic Ezechias ab Esaia admoto cataplasmate ex massa caricarum, & Tobias à cecitate, infusa in oculos bile, & Naaman à lepra, lotus septies in Iordane. Sed an hæc quæ Dei iussu sanandis corporibus admouentur, re vera sint medicamenta, eaque natura prædita, vt per sese
nata

nata sint eos morbos curare, an non, sed ea in re præcipua sit ratio miraculi, quod earum rerum admotione, quæ nullatenus id sint naturæ facere curentur morbi, dignum est consideratione, & spectat eius rei examen ad Phylsicum. Quod ad Tobiam spectat, & si quæ alia eiusmodi sunt, sue quodque loco declarabitur: de curatione quoque Naaman dictum est antea: nunc quod propositum est enarremus oportet. Carice, vt videre est apud Dioscoridem & Galenum, atque adeo vt inter omnes Medicos constat, vim habent extergendi, & calefaciendi ordine primo, aut etiam initio secundi, idque cum partium tenuitate: quapropter discutere possunt tumores paratos discuti, & emollire scirrhus, & ad suppurationem perducere, si quæ sunt ad suppurationem parata: maximè vero efficiunt hoc aut illud, vt hoc aut illo modo parantur: nam decoctæ & cum triticea farina contusæ, mouent pus; cum hordeacea discutiunt. Neque vero quia loco citato tantum dicitur Esaia admouisse massam ficorum, necesse est ex solis ficibus factum esse cataplasma. nam etsi acciperet caricarum & farina (siue hordei siue tritici, vt res posceret) æquales partes, contusas & commistas cum decocto caricarum, vocaretur merito massa ficorum. Galenus secundo de arte curatiua ad Glauconem capite septimo, ad eos tumores, qui neque facile ad suppurationem perueniunt, neque facile discuti possunt, iubet vti cataplasmate ex caricis, docetque ibidem eius compositionem. Sed ob hæc omnia non videtur ea massa, potuisse sanitati restituere Ezechiam. nam ille laborabat vlcere: vlcera extersionem & desiccationem postulant, haudquaquam discussionem, emollitionem, aut suppurationem. hæc enim tumorum curationes sunt, non vlcum. Certè vlcera, quæ vlcera, & per sese, nihil aliud desiderant, quam agglutinationem. Cum enim vlcus sit partium decisio & separatio, quæ
alia

alia eius curatio sit, quam vnio & agglutinatione: atque ita vl-
cera simplicia sola agglutinatione curantur, etiam si sint os-
sium fracturae, nedum scissurae carnis. Cum vero simplicia
non sunt, sed alias habent adiunctas affectiones, vt si osium
scissura est etiam excavatio, & carnis defectus, aut si vlc-
ris labia sunt inflammata, aut dura, callo aut scirrhus obse-
la, aut subiectae partes corruptae, aut vehementer intem-
peratae sint, frustra quis utetur agglutinantibus, antequam
adiunctis affectionibus occurrat. Cum vero cum ea affe-
ctione, cuius curationi insistimus, alia aut aliae affectiones
copulantur, cum multa variaque sint auxilia quae expetun-
tur, ordine quidem opus est, vt illis quis recte utatur.
Eius autem ordinis triplex ratio est, vt Galenus docet. Pri-
ma quidem & quae alijs omnibus praefertur est, vt si quid
est quod ita vrgeat, vt curationem legitimam non expectet,
ei ante omnia occurratur: velut si cum vlcere tantus etiam
dolor sit, vt penè exanimet, ac per sese in mortis adigat
breue periculum, ad mouenda sunt statim anodina, hoc est
dolorem sedantia, aut etiam stupefacientia, etiam si ipsi vl-
ceri ea obsint. Secunda, vt vbi sublata fuerint urgentia,
si quid sit quod rationem habeat causae sine qua non, hoc
est, quo non sublato morbus qui curatur tolli non potest,
ei occurratur statim: velut si in vlcere est labiorum tumor,
aut calus, detrahi debet antequam curetur vlcus, quia ca-
lus & tumor labiorum prohibet partium unionem, ea-
dem ratione, si est in vlcere cavitās, & subiectae partis
intemperies, repleri debet priusquam uniat. quia qui pos-
sint uniri, quae propter defectum carnis desident: sed &
temperari antequam repleatur, quia sine partis attempera-
tione, non possit generari caro quae repleat. Tertia, vt vbi
nullum adsit impedimentum, videatur tamen an sit aliqua
causa

causa quae faciat, & ea tollatur: ea sublata tunc demum
recte acceditur ad ipsius praecipui morbi curationem: ve-
lut cum pars exulceratur a fluxione biliosa aut salsa, ea flu-
xio tollenda est, & eluendum id sordium quod influxit.
Hanc ob causam vlcera pleraque amant extersionem: om-
nia vero siccationem, vt recte curentur, & agglutinationem
humiditas non prohibeat. Quandoquidem Ezechias
proximus erat morti, consentaneum est eius vlcus, siue
internum, siue externum esset, neque benignum fuisse,
neque simplex, sed malignum & complicatum: malignum
quidem ob pessimum succum quo imbutum esset; com-
plicatum vero cum inflammatione. fieri ergo potest, vt
a coniuncta inflammatione magis, quam ab ipso vlcere
periclitaretur. ita enim euenit, vt ob coniunctam inflam-
mationem trahantur partes principes in compassionem, ma-
xime cerebrum; & ob vlcus partium anteriorum, cum deli-
rio, posteriorum, cum conuulsione homo moriatur. Si igitur
dicto modo Ezechias periclitabatur, nulla ratione melius illi
subueniri poterat, quam admotò cataplasmate ex carne cari-
carum cum farina hordei, si resolutionem admitteret inflammatio;
sin minus cum farina tritici, vt facta suppuratione mitteretur
febres, & reliqua accidentia. Sed si hoc ita est, quid habuit haec
curatio miraculi? habuit certè aliquid. nam etsi est indicatū,
ficus vim medicamentosam habere ad illius morbi curationem
accommodatā, tantam verò non habent, vt qui egrotabat vsq;
ad mortē, die tertia posset sanus in templum ascendere, vt Ezechie
euenit, nisi Deus peculiari auxilio, & solito maiori, eius medica-
minis vim auxisset. Vnde facile constat non tā esse fidendum
medicamentorum facultatibus, quā gratiae Dei, qui his ipsis
aspiret. neq; mirum. Cum enim Deus rerum omnium quae sunt,
quaeque fiunt, prima causa sit, nihil aliorum mouere possit, nisi
qua-

quatenus ab eo moueatur: Quod itaque medicamenta, etiam mediocria fauente numine plurimum possint, argumento est Ezechias: quod vero illo non fauente tota medendi ars nihil possit, argumento est Asa rex, qui ex podagra mortuus est intra triennium, neque excessit quadragesimum primum ætatis annum, quia ut dicitur capite 16. secundi paralipomenon, neque in infirmitate sua quæsiuit Deum, sed magis in medicorum arte confidit. Ita ergo fidendum arti est, ut Deum potius quæras: ita verò orandus Deus, ut artem non contemnas, quandoquidem & sancti Dei viri medicamentis utebantur, scilicet, ut commendarent apud homines medicinam ut sanctum Dei donum.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

SECUNDO libro paralipomenon capite 21. mors regis Ioram ita describitur. Et super hæc omnia, percussit eum Dominus alui langore insanabili: eumque diei succederet dies, & temporum spatia voluerentur, duorum annorum expletus est circulus, & sic longa consumptus tæbe, ita ut egeret etiam viscera sua, langore pariter & vita caruit. Hoc exemplo, ut & alijs multis, constat morbos diuinos, hoc est à voluntate Dei pendentes, habere etiam causas naturales, & eandem essentiam cum alijs affectionibus: velut hic Ioram, non tam profecto quod prauis cibus est usus, quam quod auertit populum à lege Dei, & occidit fratres suos, correptus est alui langore insanabili: tamen nihil obstat, quin & ex vitioso

victu

victu is morbus sit natus. sed si ipse populum non auertisset à Deo, neque occidisset fratres, aut minis errasset in victu dirigente eum Domino, aut ab eodem victu minus læsus esset, Deo ita volente. nimirum Dei voluntas prior est alijs omnibus causis, naturales verò non tollit. Morbus hic haud dubiè fuit diarrhæa, seu alui profluuium, adeo diuturnum & malignum, ut ad tabem hominem duxerit, & mortem: non quidem ad eam, quæ peculiari-ter à Medicis vocatur Phthisis, seu tabes, quæ scilicet est consumptio ex pulmonis putrescentia ortum habens, sed quæ communi appellatione: ad colliquescentiam scilicet, & consumptionem totius corporis. Euenit vero hoc non raro per malignam diarrhæam: nimirum tabes nasci solet ex maligna putredine succorum, ob quam retineri non possunt, sed egeruntur assidue: serpente verò ea malignitate, & alijs ab alijs succis infectis, euenit nonnunquam nihil manere integrum, sed ipsum etiam partium rorem malignè putrescere, & cum alijs egeri succis, & fieri deiectiones colliquatiuas, ipsasque partes, primum destitutas ab alimento tabescere, deinde & computrescere cum ipsis succis, & in saniem solutas egeri, eas præcipuè quæ velut ex concreto sanguine substantiam habent, ut lienem, & hepar, quod euenit misero huic Regi, & in multis eorum, qui ex diarrhæa mortui sunt vidimus. Esse enim ipsam hepar aut lienem dissolutum ac putre, quod egeritur, modus ipsæ substantiæ, qui conspicitur in deiectione ostendit: ut & renis etiam substantia aliquando dissoluta mingitur. diuturnus verò est hic morbus, nisi cum coniungitur cum febre continua, atque ita durauit huic integrum biennium.

Q9 2 CA-

CAPVT QVADRAGESIMVM

PRIMUM

TOBIAE capite octauo ita scriptum est. Tunc Raphael angelus apprehendit demonium, & religauit illud in deserto superioris Aegypti. Cum disputatum alibi, atq; indicatū in hoc ipso opere sit, angelos nullatenus esse corporeos, sed sine omni magnitudine merè incorporeas substantias, magnam dubitationem ingerunt hæc Tobias verba. Nam quis fieri possit, ut alter alterum apprehendat, religet, & certo quodā loco ligatū manere cogat? nā ne esse quidem in loco potest quod corporeum non est. cum enim locus æqualis sit locato quarto physicorum, æquale verò & in æquale tantum dicitur de magnitudine, constat, quod nulla est magnitudine, non posse esse in loco: si autem in loco esse non potest, neque moueri loco possit: ferri enim est fieri in loco: non potest autem fieri quod esse non potest: quanto ergo minus possit apprehendi, & religari? Innumera loca sunt in sacris, tam veteris quam noui testamenti, in quibus dicuntur angeli alicubi esse, & moueri, mitti, ac currere, stare, obfistere, & multa alia eiusmodi facere & pati, quorum omnium causa, dicendum est, quid secundum naturales contemplationes videatur consentaneum. Angeli sunt substantiæ sine corpore, non tamen ita, ut vniuersalia separata intelligimus, quorum nulla neque actio, neque passio est per se: sed ut supposita quædam, & singularia. omnis enim angelus est angelus quidam, & hic, ut & quiuis homo. Neque proinde non sunt eiuldem speciei multi angeli, quod non sint singuli supposita quædam indiuidua, sed quod

fin-

singulorum species multiplicari non possint, sed seruentur in singulis indiuiduis, ut species Lunæ & Solis, Hoc verò ita habet in omnibus rebus incorruptibilibus, siue corporeæ siue incorporeæ sint. quia non seruat in multis, nisi quod non potest seruari in singulis ob corruptionem, quæ proinde defectum suum similitum compensat generatione: quorum verò interitus non est, neque generatio esse potest, neque multiplicatio, sed species seruantur in singulis. Itaque angelus est suppositum quoddam substantiæ incorporeæ, non igitur ut vniuersales naturæ dicuntur esse, quia essentiæ quædam sunt, non tamen existere alicubi, aut aliquando, sed omnes assertiones, quæ de illis dicuntur, sunt absolutæ à tempore & loco, ut dicimus humanitas est natura, ratio, seu quod quid est hominis. nemo tamen interrogat, ubi existit, aut quando nisi per accidens, ut est in singulis: quia humanitas nullibi est separata, neque vlllo potius tempore est quod est. esse enim dicuntur talia, non existere: non inquam ita angeli, sed cum sint substantiæ quædam singulares, & supposita, accidet eis quædam agere, & pati. Atqui, quoniam virtutis finitæ sunt, non possunt agere vbique & semper, ut Deus, sed alicubi, & aliquando. & quoniam sine corpore sunt, non possunt esse in loco ut corpora, sed quoniam alicubi operantur, necesse est sint alicubi, modo aliquo nobis (ob inexperience passionum insensibilium, non satis intelligibili. Itaque intelligimus angelos esse alicubi, quia alicubi operantur: An verò ipsum alicubi esse, aliud sit quam alicubi operari, magna est dubitatio.

Mihi quidē videtur fieri necessario, ut ratione sint diuersa, quia in his orationibus, Raphael est in deserto superioris

ris

ris Ægypti, & Raphael ligat Dæmonium, prædicata per-
tinent ad diuerſas cathedras, alterum enim ad ubi, al-
terum ad agere: quapropter ratione ſaltem non poteſt eſ-
ſe idem. Verum Angelus non poteſt eſſe in loco propriè,
nam ſiue locus ſit/ extremitas immobilis corporis conti-
nentis, vt fert plurimorum opinio: ſiue id ſpatium quod
locati corporis dimensionibus occupatur, vt ego exiſtimo,
quod corpore caret, in loco eſſe non poteſt, quia neque
extremitate circunſcribitur; neque dimensiones habet; ſed
eſt ubi operatur per præſentiam virtutis. vnde fit, vt an-
gelus in maiori aut minori loco per ſe non ſit, quia per ſe
nullam extensionem habet, ſed per accidens, per magni-
tudinem ſcilicet corporis in quod operatur. Quia enim
non poteſt operari in quantuncunque corpus, non poteſt
quantuncunque locum tenere: ea verò limitatio non na-
ſcitur ex corporis magnitudine, ſed ex operis difficultate.
non enim quia Angelus non poteſt tantopere extendi, cum
nullatenus extendatur; ſed quia non poteſt tanti operis
difficultati ſufficere, cum finitæ virtutis ſit, atque alius alio
maioris aut minoris. Quære verò an ſit minimus locus,
quem poſſit quiuſ Angelus tenere, ita vt non poſſit eſſe
in minori, & an poſſit eſſe in puncto indiuiſibili, debilis
dubitatio eſſe videtur: quid enim obſtare poteſt incorpo-
reo, quominus ſit in loco minori? an quod non poteſt
adeo ſeſe contrahere, aut alas adducere? Dicere verò ve-
nire poſſe Angelum ad adeo exiguum locum, vt operari
in minori, ſit maioris difficultatis, inane etiam eſt. Nam
aut illa difficultas naſcitur ex operis magnitudine, aut ex
applicatione virtutis ad corpus: ex opere minimè, quia
poni poteſt, immo verò plerumque erit, minus opus in
loco minori: ſi verò ex applicatione, non poteſt eſſe alia
difficultas,

difficultas, quàm quod amplior, latior ve ſit ea virtus;
quàm vt poſſit ad tantas anguſtias contrahi. Hoc verò ab-
ſurdum eſt cenſere, ubi nulla magnitudo eſt; non tamen
proinde poteſt eſſe Angelus in puncto indiuiſibili, quia vt in
controuerſijs Phyſicis ad tyrones indicauimus, punctus re-
vera nihil eſt, vt neque linea, neque ſuperficies, ſed hypothe-
ſes quædam viles ad doctrinam. Eſt igitur Angelus in loco,
ſed quia modo alio quàm corpora, maior an minor ſit lo-
cus ad eum nihil facit niſi per accidens, quia maius aut mi-
nus ſit corpus circa quod operatur, aut quod non poſſit mo-
uere tantum, quantum capit tantus locus: exiguitatis verò
loci in quo eſſe poteſt, neque per ſe neque per accidens eſt
vllus ſinis. Hinc etiam ſit, vt præter rationem negetur poſ-
ſe eſſe duos, aut etiam plures in eodem loco, cur enim ita?
An quia quæ ſunt in loco vt corpora non poſſunt in eodem
loco eſſe, neque quæ ſunt vt ſubſtantia incorporea poſſint,
Quid illis obſtat? corporibus enim obſtant dimensiones,
& repletio; at Angeli non excludunt corpora, cur excludunt
incorporea? quia (dicunt) duæ cauſæ completæ non poſſunt
eſſe immediatæ vnius, & eiſdem rei non video tamen cur
Angelus ſit neceſſario cauſa completa eius actionis, quam
obit, ac non potius poſſint duo, tres, ac etiam plures, in ean-
dem actionem conſpirare, velut eundem mouere lapidem,
non ſecundum diuerſas partes lapidis, ſed ſecundum eaſdem
& totas. Dicunt, vt fieri non poſſet vt duæ lucernæ in eodem
exactè loco exiſtentes, vna non fieret, ita neque duos Ange-
los, vt pote duos virtutes, poſſe in eodem exactè loco exi-
ſtere. Mihi tamen videtur res longè diuerſa: nam Angelus
facultatem habet mouendi lapidem, non tamen eſt ipſa mo-
uendi facultas, ſed ſubſtantia quædam & eſſentia, ſecundum
quam non numero ſolum differunt, vt lucernæ, ſed etiam
ſpecie.

Angelus nō e
cauſa cōplet
actionis: ideo
a ſuo vna po-
teſt immedia-
te fieri a diſt
angelis. inſt
hæ. duæ ang
nō cōpletæ
poſſe immedia-
te producere
eunde effec-
tu.

specie, præterea, neque duos Angelos, qui in eodem exactè sint loco, est necesse eiusdem actionis esse causas: possent etiã contrarias actiones obire, & in eodem esse loco: velut si Angelus statuam Apolinis euertere, & Cacodæmon hanc ipsam sustentare contendat. Itaque neque hæc consequutio valet, Sunt in loco, ergo sunt causæ completæ; neque hæc, Sunt in eodem loco, ergo sunt eiusdem rei causæ, neque si hæc valeret, eueniret quippiam absurdum, aut impossibile. Censeo itaque multos Angelos posse esse in eodem loco, vel hoc argumento, q. corpora nostra post resurrectionem poterunt in eodem loco esse multa; quia exuta impedimenta corporalia, conditionem induent spirituum. Quanto ergo magis id possint ipsi spiritus? mirum verò si multitudo illa ingens Dæmonum, quam vnico ex corpore expulit Dominus (narratur Marci quinto) per diuersas particulas oberrabat, vt alius in pupilla, alius in palpebra, sub vngue alius se contineret. Dicendum quoque esse maximam dæmonum multitudinem, quam vnumquodque corpus possit capere, atq; adeo pomilionem non capere tot dæmones, quot procerum hominem. Hæc verò quæ necessitas cogit dicere? quid verò impedit mox dicere, esse angelos palmares, & cubitales, & vlnares? Ob hæc omnia mihi videtur, quod & antea dictum est, angelos esse in locis per se, quia alicubi operantur, in tantis autem, aut tantis per accidens, ob magnitudinem corporum in quæ operantur. Locorum verò magnitudinem quam tenere possunt, non deffiniri magnitudine corporum, sed operis quod exercent difficultate, vt explicatū est: vnde multo magis euenit, vt si corporis & loci magnitudo ad eos nihil facit, nisi operis augeatur difficultas, multo minus faciat loci figura, siue in longum porrectus sit, siue quadratus, siue alia quacunq; figura: non tamen quia dictum est posse esse

se multos angelos in eodem loco, censendum etiã posse eundem esse in multis locis. Nam longe alia ratio est. quia tamen si angelorum non est magnitudo, est tamen numerus, estque eorum quiuus vnus, proprius etiã quàm quodcunq; corpus, ac proinde non nisi in vno loco esse potest; eius verò nullam magnitudinem occupat per se, sed solum per accidens, vt explicatum est. De modo igitur quo sunt angeli in loco, hæc videntur probabilia. De modo quo mouentur, succedit statim dubitatio: constat enim, quandoquidem neque sunt vbique, neque nullibi, neq; eodem semper in loco, non esse omnino immobiles, quoniam verò sunt sine magnitudine, non possunt moueri propriè, ita enim moueri passio corporum est: superest ergo eos non moueri per se, fieri tamen in alio & in alio loco, aliquo alio modo quam corpora. Qui sit is modus, difficile sanè possit à nobis intelligi, cum non possimus cogitationem a corporalibus phantasmatibus semouere: at verò possumus ita diuinando procedere. Quoniam non mouentur per se vt corpora, superest, vt moueantur per accidens, aut aliter mutantur: moueri per accidens dico, quæ mouetur motu alterius rei, velut q. naui vehitur: mutari verò, quæ in alio & in alio loco fiunt: non tamen per successiuam illam, & continuatam loci commutationem, quam motum vocamus. Primo modo mouentur angeli, cū volunt humanas actiones imitari, ac cum hominibus conuersari, vt Raphael cum Tobia, aut cum Abrahamo, qui ad delendā Sodomam properabant, & Gabriel cum missus est in Nazareth alloquuturus Deiparam virginem, & Hyerosolimam, Zachariam: nimirum assumunt tunc temporis tenuia corpora, ex aere aut igne, mouentq; illa vt volunt, atq; cum illis vtpotè quibus hælerant, mouentur per accidens, sine corporibus vero possunt fieri in alio ex alio loco, neq; insumentes in eam mutationem

tempus, neque dimetientes spacium, sed mutatione non quanta, ut ipsorum substantia est. At verò necesse est, quò in alio fiant loco, ut in priori esse desinant: siquidem non possunt esse in duobus locis simul, ut dictum est: incipiunt verò esse in loco per primum esse, & desinunt per primum non esse, iuxta conditionem formarum omnium, quæ comparantur instantaneè, ac sine successione. Itaque primum instans quo angelus est Romæ, verbi gratia, est primum quo non est Madridi. Fieri verò etiam potest, ut hæc angeli mutatio successiva sit, & continuata, ac tempus insumat, non quidem per se, & ob ipsius mutationis modum, sed ob continuitatem spacij, cum scilicet angelus partes omnes medij commovere vult, velut si hinc Romam abiens, partes omnes aeris in via positas commoveat. Fiet enim tunc temporis continuata, & neq; momentanea, neque intercisa mutatio: ut generatio etiam substantiæ nonnunquam sit successiva ob materiam, ut cum admota vni extremitati scintilla, decurrit flamma per totam stupam. Aliter verò non videtur mihi, temporalem & continuatam mutationem efficere posse angelus. Si enim rectè Aristoteles dicit, quodcumque corpus ferretur per vacuum, latum iri in instanti, quia omnis tarditatis, seu moræ causa est in resistantia, cur non etiam incorporeum per plenum? Nam cur magis possit plenum incorporeum, quam vacuum corpori resistere? si cui verò ob rei difficultatem videtur inopinabile esse, à re quapiam quæ virtutis finitæ sit, fieri mutationem instantaneam, is tenebitur meo iudicio dicere, angelos nunquam moveri posse nisi assumptis corporibus aut commotis omnibus spacij partibus. Quæ hasitationes magnæ illæ quidem, tam multos, atque adeo insignes Philosophos impulerunt dicere, demones omnes esse corporeos. Verum quandoquidem multis alijs argumentis indicatum

antea

antea est, eos corporeos non esse, solum superest opinemur, angelos dictas habere mutationes, instantaneas per se, & successivas per accidens, aut nullatenus moveri posse nisi per accidens, & assumptis corporibus, aut agitatibus omnibus medij partibus, quæ in via positæ sunt. Vtrum horum potius sit Deus novit. Ego enim vel de rebus sensibilibus vix quidquam affirmo, nedum de his quæ tam longe a sensibus positæ sunt: utcumque vero hoc habeat, quandoquidem possunt vno esse in loco, atque eo relicto in alium transilire, cohiberi etiam possunt imperio Dei quominus loco exeant, quod quidem est firmissimo vinculo religari. Nam tametsi diabolus imperium Dei quo ad potest detrectet, tamen neq; loco exire, neq; aliud quippiam facere, neq; omnino esse potest, nisi Deus eius actionis, aut vitæ velit causam primam se exhibere. Nolle igitur Deum illum inde exire, insuperabile vinculum penitus est: Tale igitur imperium Domini exequutus Raphael, apprehendit demonium, & religavit in deserto superioris Egypti. Possunt etiam ipsi demones sese continere in palla annuli, & vitreo vase, & ubi ubi alibi: atqui peracto mundi iudicio, omnes detinebuntur in horrendis illis caavernis à quibus exire virtute

Dei in æternum prohibebuntur. Huiusmodi

sunt omnia quæ de angelorum, siue motu, siue visibilibus ministris,

legimus in sacris elo

quijs. Honor &

gloria sit

ange-

lo

rum opifici.

Amen.

CAPVT QVADRAGESIMVM

SECVDVM.

TOBIAE capite secundo ita scriptum est Contigit autem, vt quadam die fatigatus à sepultura, veniens in domum suam, iactasset se iuxta parietem, & obdormisset, & ex nido hirundinum dormienti illi calida stercorea inciderent super oculos eius, fieretque cecus.

Rursum capite vndecimo ita habetur. Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui, & sustinuit dimidiam ferè horam, & cepit albugo ex oculis eius quasi membrana oui egredi: quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, statimque visum recepit.

His verbis narratur causa externa seu occasio cecitatis Tobias, & ipsius affectionis species, & curatio: constare verò facile potest, & si hæc Deo ita permittente, maioris cuiuspiam utilitatis causa acciderint, facta esse secundum naturam. Primum quidem iuxta naturam eius auiculæ contigit is euentus: nam semper nidificat hirundo super domorum parietibus, & vt naturales narrant, cacat semper extra nidum auerso podice, atque perinde facere docet suos pullos. Itaque merito euenit, vt iacenti supino iuxta parietem, stercoreus hirundinis inciderit in oculos: sed & vt excæcetur. Nam videmus oculos partem esse adeo delicatam, atque tam leuibz de causis nonnunquam hos morbos contrahere, vt admirationis nihil præstet, stercoreus hirundinum calens actu, in ambos simul oculos incidens, albuginem fecisse; non quidem (vt arbitror) quod vlla proprietas illi stercorei sit, eo modo oculis aduersa, sed ob qualitatem manifestam.

Sunt

Sunt qui proprietatē occæcandi tribuant excrementis eius auiculæ: idque duobus argumentis, & quia is morbus familiaris illi est, à quo illa censetur suos pullos liberare vsu chelidoniarum herbarum, quæ ab illa nomen traxit: & quia cinis capitum eiusdem commendatur ad extergendum oculorum albugines, & cicatrices, & vocata pterygia. Non videntur autem hæc duo argumenta omnino leuia. Nam morbi contingunt animantibus secundum naturam succorum quibus aluntur: alimenta verò symbolum habent cum excrementis. Porro nihil magis cognitum experimento, quam animalium partes viles esse ad eos morbos curandos, quos sua excrementa efficiunt, siquidem curamus carnibus viperæ, quos ea momordit, & sua salua infecit: & demorsis à cane rabido censetur auxiliari, iecur canis qui momordit: & ictos ab scorpione sanat ipse scorpio super positus. Verum ego vbi manifesta est causa, non libenter confugio ad istas occultiores. Nimirum stercoreus earum auicularum calidum satis est & siccum, accedenteque calore actuali, vim habet rubrificandi, atque non nihil exurendi, vt & stercoreus columbinum, Incidens ergo in oculos, partem sensus adeo acris, exussit nonnihil extremam membranae superficiem, & conuocata præ dolore fluxio est, & genita albugo. Est enim albugo, quædam cicatrix in ipsa oculi externa membrana orta. fit verò cicatrix, aut curanda ruptura, aut per vitionem (relinquuntur enim etiam cicatrices ex inuisionibus) ita igitur facta in oculis albugo est, quæ hominem excæcauit.

Hanc sententiam iuuant illa sacri contextus verba, cum calida stercorea inciderent in oculos eius. innuunt enim id fecisse stercorea potius quia calida, quam quia talia. Ego certe non solum non crediderim excrementa hirundinis proprietate excæcare, sed putauerim, ad extergenda quæ pupillæ innascuntur,

tur, esse vtilia in colyrijs. siquidem & columbinū stercus commendatur, & laeertinum, quia vim habent valde extergentem, & nonnihil exedentem: quæ etiam inest fimo hirundinis, & turturis, & similibus auicularum. Putauerim ergo stercora hirundinis, quæ calida incidentia in oculos hominem excecarunt, potuisse adiumento esse, si tenuissimè trita in cote, & diluta aqua, essent oculis admota; ut columbæ stercora solent: ut etiam hæc si calida in oculos inciderent, sine vlla lotionē, atque omnino sine correctione, excecarēt. Sanatus verò est illito felle cuiusdam piscis. Qui piscis fortasse fuerit, qui vocatur Græcis Callionymos, idest pulchri nominis, qui idem, ut Plinius autor est, vocatur Vranoscopus, quod habeat oculum insignem in capite quo cælum spectat; aut Hyena, quia cum ad extergendas albugines inueteratas nihil magis a Medicis omnibus celebratum sit, quam fel, inter omnia eius genera omnium maximè commendatur fel Callionymi piscis, & mox Hyenæ. Galenus decimo de simplicium medicamentorum facultatibus capite duodecimo ita inquit. Porro quorundam animalium singulariter bilis a Medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & suffusionum initia digerat, velut piscis quem vocant Callionymum, Hyenæ, & scorpij marini, tum galli & perdicis. Itaque primas deffert Galenus hac in re bili Callionymi piscis, secundas Hyenæ. Plinius quoque capite septimo libri 32. ita scripsit. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas consumit; nulli hoc piscium copiosius ut existimauit Menander in comedijs. Itaque dicit Plinius & ex sua, & Menandri auctoritate, huic pisci fel esse copiosius, quam vlli aliorum idque albugines sanare.

Idem dicit Aelianus, idem & Odoardus oxoniensis, qui diligentissimè scripsit nuper de animalium differentijs. Aelia-

nus

nus libro decimotertio, capite quarto, ex Aristotelis sententia dicit, Callionymo pisci in iecore magnum fel situm esse, quod etiam confirmat ex sententia Menandri, & Anaxippi. Verisimile itaque est hunc esse quem Tobias è Tigride flumine traxit, & exenterauit: quandoquidem, ut iidem auctores narrant, est voracissimus, & carniuorus, aspectu immanis, nam est ferratis dentibus, oculos habens in summo vertice, & os inter oculos situm. Quapropter non mirum si puer rerum inexpertus, territus est ignotæ formæ intuitu piscis irruentis quasi ad deuorandum: nam impetebat ut voracissimus & carniuorus. Huc accedit, quod ut Aristoteli placet, est littoralis & *νεποταλός*, hoc est, die dormiens, nocte exiens, & oberrans. Cum ergo totam diem egissent iter, prima mansione ad noctem mansit iuxta Tigridem, & cum tunc vellet defatigatus ex itinere pedes lauare in littore, exiens irruit immanis & littoralis piscis ut voraret. Neque obstat quod Opianus Pelagium vocat, neque quod Plinius in marinis ponit, quominus esse posset in præmagno fluuio, quia id non adeo conuenit inter auctores, & quia etsi marinus sit, potuerit refluerē ex mari, cum præcipue Plinius dicat, Euphratem & Tigridem mirum in modum stagnare: per stagnantem verò fluuium facilius retroceditur. Controuertitur etiam an sit esculentus, alijs dicentibus, alijs negantibus: verum si hic est quem apprehendit Tobias, esculentum esse magna auctoritate probatur, siquidem assarunt, & salierunt, ut eo vescerentur in via. Sed siue hic fuerit, siue alius (hoc enim certo scire non possum) non dubium multorum piscium, ac fortasse omnium, fel vtile esse plus aut minus (non enim omnium æquè) ad extergendas albugines. Nam ut dicit Galenus loco citato, a cuius sententia nullus Medicorum hac in parte discrepat, succus

cus

Callionymus
alij vranoscopus
copiosius
piscis
in m

eus hic vim habet valenter extergendi, qua facultate & albugines, & vocata pterygia, seu vngues exedit. Plinius libro 23. capite 11. de ocularium morborum curatione agens inquit. Ad omnia autem inueterata fel efficacius putant. Itaque omnia hæc per naturales causas euenerunt Tobie, permisso tamen Dei, qui primum quidem virum sanctissimum morbo tanto probari voluit, deinde medicamen idoneum, cum sibi placitum est reuelauit, & in maiorem sui gloriam auxit vires medicamenti: ut hinc euidenter constet, eam etiam sanitatem quam Medicorum industria recipimus, esse in Dei benignitatem referendam, qui illis pro re præsentī idonea indicat medicamina.

CAPVT QVADRAGESIMVM
TERTIVM.

APITE octauo libri Iudith, Mors Manasse mariti Iudith, ita narratur. Vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ. instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est.

Tametsi neque causa externa, neq; omnino causa vlla potest interficere per se, neq; ledere quidem actiones, ut maxima ac præcipua pars Medicorum censet, sed morbum inferendo, à quo actionum læsiones primum, deinde & mors proueniat; cum tamen ea maxima est, & nimis diligens sermo intempestius, dicere solemus ab ea mortuum esse hominē, ut Asclepiadem scalarum lapsu, Anacreontem multo vino:

ita

ita hunc Manassem multo Solis æstu. Verum & scalarum lapsus, & vinipotus, & longa mora in Sole, lethales illis hominibus morbos intulerunt: primum quidem mora in Sole fecit calidam capitis intemperiem, id enim significant illa verba, Venit æstus super caput eius. Consentaneum verò est censere, eam non fuisse quam Medici vocant nudam intemperiem, ac sine succo, non enim fuisset adeo lethalis, sed cum succo, natusque fuerit ex calore morbus alius ut Phrenitis, nisi forte mortuus est repente, (ut vidimus nonnullos efferrī ex messibus) fueritque facta Apoplexia, obstructis meningibus & toto cerebro à conuocato in caput confertim sanguine. Quantum verò possit qui in corporibus præerat apparatus, ut externæ causæ plurimum obesse possint, aut minimum hinc discas, quòd cum eorum qui alligandis manipulis insudabant læsus fortasse fuerit nullus, hic qui illis tantum præerat mortuus est.

CAPVT QVADRAGESIMVM
QVARTVM.

OB capite septimo. Dominum ita alloquitur. Quare me posuisti contrarium tibi, & factus sum mihi metipsum grauis.

Quæ verba hominis naturam quam post corruptionem primi peccati habet, optimè declarant: siquidem conuenitur esse se positum contrarium Deo, hoc est sentire se (ut inquit Paulus) aliam legem in membris suis, repugnantem legi Dei, & ob hanc ipsam causam, esse sibi metum grauem,

si

uem,

uem, ac molestum. Igitur est homo naturaliter contrarius Deo, & sibi ipsi, quod si ita est, constat esse hominem Deo similem, & contrarium: non possunt autem contraria inesse eidem secundum idem, insunt ergo secundum diuersa. Sunt ergo in homine duæ partes; altera secundum quam in bonum fertur naturaliter, atque secundum legem Dei operari expetit; altera quæ naturaliter etiam fertur in malum, & Dei legi repugnat, videturque quivis homo hanc repugnantiam in se ipso experiri. Nam optimus quisque habet stimulum carnis, quo colaphizatur, malus vero neque ipse est sponte malus, sed ut dicitur Prouerbiorum 13. vult & non vult piger. Vterque autem, & bonus inquam & malus, vult, & non vult, bonus quidem bonum vult, quodammodo autem non vult: malus vult malum, quodammodo autem neque ipse vult. Quo pacto autem potest velle, & non velle, nisi habeat duplicem voluntatem? habet ergo homo voluntatem duplicem; alteram naturaliter propensam in bonum, & honestum; alteram in delectabile, & si sit inhonestum, expetit verò voluptates, omne quod dolorem refugit. Nam ipsa voluptas (in doloris exolutione) habet essentiam: refugit verò naturaliter dolorem totum corpus, atque omnis agnitio corporalis. Omnis ergo corporalis agnitio capitur voluptate: Igitur honestatis & iustitiæ, atque diuini cultus cura, est in alia parte præstantiori, & minime corporali, quare & incorruptibili, quia generatio & corruptio passionum corporum sunt, sicut & motus. Porro, quandoquidem sunt in homine duæ partes, & voluntates duæ, necesse est alteram esse altera præstantiorem, alioqui nihil potius sequeretur homo, sed discerperetur semper, essetque non vnum verè, sed quasi hominem bicipitem intelligas: atque contineretur semper in perplexitate, neque consultaret, sed vtraque

que ferretur in suum obiectum, neutra alteri cedens: nunc autem est verè vnum, & consultat, estque alius bonus, alius malus. Necesse est ergo ut vtraque aut altera potentia libera sit, ut possit si velit alteri cedere, aut non cedere: alioqui neque bonus neque malus esset quispiam, siue hæc vinceret, siue illa, si neutra libenter cederet. Nam ob ea quæ insunt nobis natura, neque laudamur, neque vituperamur: nunc autem & laude, & vituperio, & pœna & premio inueniuntur omnium hominum consensione, qui digni sint: igitur est altera, aut vtraque voluntas libera. Vtraque quidem esse non potest, quia eueniret sæpe, ut neutra vellet alteri cedere, aut vtraque alteri: Vtrumvis horum fieret, non esset penes hominem libertas, neque posset sequi, hoc, neque illud essentque multæ actiones earum, circa quas vitium & virtutem esse omnes homines fatentur, in quibus neque laudari, neque vituperari homo merito posset: at vero non ita est, sed talia omnia liberè gerit, & de omnibus eiusmodi actionibus laude & vituperio dignus esse iudicatur, dum sanus est, & mente constat: igitur & naturaliter & per sese (si quidem in bene naturaliter disposito) altera dictarum voluntatum libera est. Necesse est autem eandem esse liberam & dominam, alteram verò seruam, siquidem hoc ipsum, non posse aliter facere ac facias, dominationi repugnat. Igitur necesse est dictarum voluntatum præstantiorem esse liberam, & natura dominam, deteriore verò esse natura seruam: atque si homo vellit, trahi posse. Hac causa, & quia homo hac libertate arbitrioque differt ab alijs animantibus, Plato in dialogo de hominis natura, parti illi præstantissimæ, & penitus incorporeæ, quæque dominatur corpori, & illo vitur, potestque id bene aut male exequi pro suo arbitratu (quam nos mentem vocamus) nomen hominis tribuit: corpus vero, &

ro, & corporea omnia, non hominem, sed hominis quædā esse dicit. Nos verò mentem esse dicimus præstantissimam hominis partem, per quam à brutis separatur, sitq; liber, & suarum actionum dominus, virtutis & vitij capax, & diuinarum rerum contemplator. Hanc humanæ naturæ dignitatem indicauit Deus ipse Cain (capite 4. Genesios) his verbis. Nonne si benè egeris recipies, sin autem malè, statim in foribus peccatum tuum aderit: sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Appetitum peccati vocat eam hominis partem, secundum quam conqueritur Iob, esse se positum contrarium Deo, & sibi ipsi grauem, & quam Paulus dicit sentire se in membris suis, legem repugnantem legi Christi: nimirum lex Christi vocat nos in amorem contemptus, & vilitatis, & inopiæ, & laborum: appetitus peccati in superbiam, fastus, abundantiam, & voluptates. Hunc appetitum peccati, edicit Dominus Cain sub sua esse potestate, esseque eum illius dominum. Secundum alium igitur appetitum præstantiorem, rationalem scilicet, quæ ipsa mens est incorporea, separabilis, & æterna. Constat ex dictis, penes bruta nullam libertatem esse posse, sed moueri semper pro ratione obiecti quod sese offert. quod si quando videntur quod præfens est despicere, & quasi præstantius aliquid cogitantia ad aliud conuerti, id quidem ex deliberatione & arbitrio non nascitur, (et si nonnunquam ita videtur intuenti,) sed euenit, quia obiecit sese terriculum aliquod in memoria, ut fortasse verberum, aut iucundius irritamentum in imaginatione, ut prædæ: neque enim hæc priuauit Deus internis sensibus, per quos & memoria præteritorum, & spe futurorum commouentur; sed sapientia, quæ diuinarum & humanarum rerum est scientia, cum virtute

necessario coniuncta; quare & cum libertate. Cum igitur Medici animales motus appellant actiones voluntarias non quasi liberas intelligendum est, sed quasi ex appetitu cum sensu profectas. Dico cum sensu, quia in rebus inanimis appetitum quendam ponunt Physici, quem vocant naturalem, quem naturalem impetum videntur mihi melius appellaturi. Itaque differentia propria hominis, est sapientiæ esse capacem: atqui quoniam sapientia cum vera virtute coniuncta necessario est, & hæc cum Dei timore, omnium optimè definiuit hominem Ecclesiastes in verbis vltimis suæ concionis, dicens, Deum time, & mandata eius serua, hoc est enim omnis homo: quod nihil aliud est dictum, quam homo enim est animal capax sapientiæ veræ, quæ in timore Dei & legis eius meditatione consistit. Quanto autem propius accedat ad hominis essentiam differentia hæc quam rationale, inde intelliges, quod ut alibi indicauimus bruta omnia, rationalia etiam quodam modo, & circa quædam sunt, & intelligentiam quandam habent; sapientiæ verò nullatenus sunt capacia: itaque hominem esse animal sapientiæ capax, multo cum minori ambiguitate dicitur, quam animal rationale. Quare propriam hominis naturam, definitio hæc continet. Vita vero eius qua homo est (qui est secundus eius actus, & qui ex propria natura fluit) est militia super terram. Nam secundum sapientiam operari, seu sapienter agere, est irrationalibus affectibus repugnare, atque appetitum peccati, ob quem conqueritur Iob factum se esse sibi ipsi grauem, coercere, ut rebellem seruum: qui enim contra-

trafacit, ac libertate sua abutens illi obedit, sit similis iumentis insipientibus, ac comparatur illis, quia viuit vt illa. Neque tamen ob hæc nos cogunt argumenta Platonis fateri, hominem nihil esse aliud quam animam, corpus verò non hominem, sed hominis aliquid: ille enim in Alcybiade primo, siue de natura hominis, ita argumentatur. Necesse est aliud sit id quod utitur, & aliud quo utitur, & aliud quod imperat, & cui imperatur; vt aliud est cerdo qui incisório utitur, & aliud incisório quo utitur; aliud quoque dominus aliud seruus. ut uerò cerdo, & incisório dicitur incidere & manibus; ut manus autem, ita & pes, & oculus, atque corpus totum, est res qua homo utitur: homo igitur, & est aliud à corpore, siquidem corpore utitur, & est res illa quæ corpore utitur: at uerò anima utitur corpore, homo igitur ipsa anima est. Nam (inquit) homo est anima, aut corpus, aut ambo simul. corpus non est, quia corpore utitur, homo uerò est qui utitur: sed neque ambo, quia si duorum alterum non utitur, neque ambo utuntur: superest ut homo anima sit. Eodem modo concluditur hoc argumentum, siue dicas utitur, siue imperat, siue dominatur: nam ipsum uti imperio agitur, imperat enim cerdo manui, & incisório, hæc uerò obsequuntur tracta. Itaque Plato ob hæc censet, hominem/animam solam esse re uera, & in dialogo dicto, & 12. de legibus, dicens re uera unumquemque nostrum animam immortalem esse, corpus uero aliquid illius, ut uestem, aut loricam, cui consonum etiam est posse commutare corpora, fierique ut quæ anima humano uisa est corpore, in palynginesia (quam ille ut Pythagoricus proficitur) induat equinum, leoninum, suillum, aut piceum, quodcumque accommodatum sit moribus, quibus sese in superiori uita imbuat: non aliter ac si cerdo, à sutoria arte per negligentiam

tiam uacans, in fabili se exerceret, deponeret postremo acú & incisório, acciperetque ferram & malleum. nimirum constat quibuscumque moribus assuescat, fieri animum ad eos propensiores, usque adeo, ut quanto diutius assueuerit, tanto difficilius possit se quispiam ad alios transferre, & illa libertas qua hominem natum esse diximus, uideatur perire. Qua causa Stoici homines, atque adeo & omnes Philosophi, (etsi non omnes æquè) affirmauerunt, (multos esse seruos, & sapientes liberos. atque Dominus noster dicit, hos seruire mammonæ: Idemque octauo Ioannis, Qui facit peccatum seruus est peccati. sunt innumera alia oracula in sacris, quæ hoc ipsum innuunt. cum ergo uideatur anima consuetudine mutare naturales appetitus & propensiones, atque unicuique uideantur/animantium tributa corpora secundum suos mores (rapacibus enim ungues acutos, firmos & curuos: uoracibus, dentes & capacem uentrem, & intestina minime flexuosa; ferocibus cornua dura; fugacibus longiora crura) consentaneum censet Plato, & mutatis animabus, quas solas homines esse censet, commutari corpora, atque hanc censet esse brutorum generationem in Timeo: & decimo de Republica, siue de Iusto censet hanc esse impiorum penam quò quidem uidetur spectare illa comminatio Psalmi trigessimiprimi, Nolite fieri sicut equus & mulus/ quibus non est intellectus, & illa imprecatio. In chamo & freno maxillas eorum confringe, qui non approximant ad te. Verum hæc omnia Platonis dogmata plausibilia magis sunt quam uera, & Poeticè magis quam Physicè colliguntur. nam habitus longe alia res est quam natura: facitque habitus/propensiones contrarias, natura manente. Neque quidpiam tam dissimilaneum, quam hominum brutorumque easdem esse animas, aut animarum ipsarum, in alias animas fieri mutationem

rationes. non est ergo ita, sed quantumuis habitus difficultatē ingerat efficiendi contrarium, ut avaritia erogandi, luxuria continenter agendi, tamen quia natura non mutatur, qui natura liber, & suarum actionum dominus effectus est homo, liber necessario manet, potestq; sese in alios transferre mores, si velit; tamen si difficilius multo, quam nisi deterioribus assueuisset. Atque peccati vocatur seruus, non quod non possit illi imperare, sed quia obedit voluptate deuietus. quia (ut dicitur in secunda epistola Petri) à quo quis deuietus est, eius est seruus, appellationes verò belluarum accipit, non ob naturæ vllā mutationem, sed quia ob belluinos mores comparatus est iumentis, & similis factus est illis Psalmo 48. Neque sane homo ipsa anima est, siquidem est animal, quapropter & corpus tale, animatum scilicet. neque quidquam habet absurditatis, idem imperare sibi ipsi, & uti se ipso, & eundem à se ipso domari, vinci, & coerceri, eundemq; sibi ipsi repugnare. nam & lapides quoque & metalla, & inanima omnia corpora, per sese mouentur, quo illa sua fert natura, grauius deorsum, leuius sursum, ut alibi monstrauius. neque sunt hæc absurda, quia etsi insunt hæc eidem, non secundum idem, sed secundum animum alia, alia secundum corpus. ex corpore verò & animo conflatum animal homo est, qui se pro suo arbitratu gerit. nam tamen si anima imperat corpori, & ratio appetitui, proprius autem dicitur homo imperare, quia actiones suppositorum sunt; ut tamen si oculus videre dicitur, proprius autem ac prius, homo videt. Itaque & mens imperat corpori, & homo: mens tamen homo non est, sed pars hominis, per quam ille imperat: Ut homo videt & oculus videt, non tamen oculus homo est, sed pars hominis, per quam videt: ita etiam corpus repugnat rationi, sed & homo ipse repugnat rationi secundum corporalem

ralem appetitū. quapropter multo melius, ac exactius quam Plato dixit Iob, factum se esse sibi ipsi grauem. Nimirum homo secundum duplicem, qua est naturam, pugnat secum & resistit sibi ipsi. Pulcherrima est illa cōparatio, quam Aristoteles intulit capite ultimo primi Ethicorū. Nimirum duo animæ appetitus, sunt ut duo corporis latera, atque ut cum quis remissè vnum mouet in alterum fertur, ita qui remissè utitur ratione, incontinenter fertur in appetitiones, & qui remissè appetit, sit continens. est verò ratio ut latus dextrum firmitus, fortiusque, & quod si velit contendere, potest alterum trahere. Adhuc etiam videri possit alicui appetitus peccati, neque sub mente, neque sub homine esse, neque hominem posse illi dominari cum est malus; sed necessitate quadam, ubi quis malus sit, in deteriora ferri. Nam (dicunt) ut febris, phrenitis, & hydrops morbi sunt corporis, ita luxuria, iracundia, & avaritia, morbi sunt animi, ut ergo non potest qui ægrotat corpore, morbosos appetitus cohibere, ut situm febricitans aut hydropicus, & furorem phreniticus: ita neque qui ægrotat animo, possit cohibere appetitus irracionales, qui peccatorum appetitus sunt, alioqui (dicunt) non ægrotet. neque igitur (dicunt) poena quispiam dignus sit ob peccata, sed perinde sit furem verberare quod furetur; ac si febricitantem verberes quod febricitet, vtrunque enim inuito inest, & per morbum, illud animi, hoc corporis. Hæc videri possint leuiter consideranti, probabilia: sunt tamen sophistica & inepta. recipio enim, luxuriam, avaritiam, & iracundiam, morbos esse animi, non minus quam febrem, hydropem, phrenitidem, corporis: atque adeo ut ex his, sitim & amentiam, ita ex illis libidinem, iram, & aliarum rerum cupiditatem nasci. atq; adeo non magis posse luxuriosum non prurire libidine; & iracundum ira intumescere: & aua-

rum appetere aliena, quam febricitantem, & hydropicum non sitire, & phreniticum non insanire. Quid tum postea? an proinde non est dominus suarum actionum vterque? absit. Nam & febricitans & sitiens potest non potare, & avarus & concupiscens res alienas, potest non furari. quapropter merito fur verberatur, non quia avarus, sed quia furatur, ut febricitans reprehenditur, non quia sitit, sed quia intempestive potat. Peccatum verò non est in concupiscentia, sed in facinore, aut certa voluntate committendi. non enim laude dignus minus est, qui cum sit natura libidinosus, non agit quippiam petulanter, quam qui talis non est: imo magis etiam fortasse aliquando, quia virtus in infirmitate perficitur, ut inquit diuus Paulus, secunda ad Corinthios, & virtus versatur circa difficilia, ut inquit Aristoteles secundo Ethicorum. Est igitur in nostra potestate, non ille irrationalis appetitus, qui naturaliter exurgit ex nostrae naturae corruptione, quam saepe ipsa elementorum & humorum temperies auget, sed qui verè est appetitus peccati, hoc est, vera & certa deliberataque voluntas aliquid contra Dei Optimi Maximi legem committendi, quapropter ubi in decalogo dicitur, Non concupisces res alienas, non ita est accipiendum, quasi qui concupiscentiam habet rerum alienarum in peccato sit, etiam si si nollit, quamquam possit, furari, sed is solus qui vult furari si possit. haec enim voluntas est appetitus peccati. ille prior appetitus sine culpa esse potest, quia ex morbo nascitur, ut sitis ex febre. Ut igitur febricitanti nullus medicus imperet, nolle sitire, sed nolle potare etsi sitias: peccat vero in medicum non qui sitit, sed qui potat, aut vult potare quidquid medicus iubeat; ita in Deum, non qui vtrumque concupiscat aliena (nam qui possit non concupiscere aurum, inops, aut avarus?) sed qui velit furari si possit, quidquid Deus imperet.

vnde

vnde constat, nos natura dominos esse appetitus peccati, etiam cum mali sumus, etiam si vitio & culpa simus serui peccati. constat quoque totam bene vivendi normam coarctari, ut Deum timeamus: quandoquidem tota boni iustique regula, in Dei, utpotè rerum omnium Domini, voluntate consistit: peccatum verò in auersione, sed (ut haec apertius eloquar) potest quispiam esse libidinosus, aut iracundus natura, aut habitu, atque vtrumque sit talis, propensus erit ad venerem, aut iram. Interest verò multum, nam quorum natura tantum est talis, neque poena, neque reprehensione dignus est, quia neque vituperari, neque laudari quispiam debet, ob id quod natura illi inest, quin potius si rectè agit talis cum sit, maiori est dignus premio: qui verò talis est secundum habitum, reprehensione & vituperio dignus est, quia in sua potestate fuit eius habitus principium, sed si ne tunc quidem exerceat venerea, aut irascatur, non est dignus poena, quia peccatum in actione est, in habitu vitium solum. potest verò iniustus non iniuste agere, etiam si non statim ac vult potest habitum commutare, sed longa aut magna exercitatione opus est. Culpa itaque iniusti, quod talis sit, solum est in principio, quod iniuste agat in ipsa voluntate, quae actiones nostras semper committatur. Quod disertè docuit Aristoteles capite quinto, tertij Ethicorum dicens, Verum non similiter nostra sponte actus ac habitus fiunt: actuum enim à principio ad finem domini sumus ipsa singula cognoscentes, habituum verò principium. Igitur punitur fur non quia fur est (quamquam hoc quoque si habitu constat est vituperabile) sed quia furatur: ut neque reprehenditur febricitans, quia febricitat, neque quia sitit (tamen si vituperatur etiam si ob prauum victum in eum affectum incidit) reprehenditur verò, quod potest eum non expedit, atque adeo iure posset puniri,

T t 2 niri,

niri, si sit seruus, itaque peccata ex animi nasci morbis, nihil obstat quominus sponte committantur, sitque penes nos liberū arbitriū, & mens appetitus sit natura domina.

CAPVT QVADRAGESIMVM

QVINTVM.

APITE decimo ita Iob Deum alloquitur. Memento quæso, quod sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti?

Quæ verba non sunt oscitanter prætereunda Physico, neque quasi non explicant naturalem hominis ortum exactissimè: prima enim verba continent primam hominis formationem ex primis elementis; secunda generationem singulorum hominum ex femine. Quæ ut apertiora euadant, præfari oportet, quam plurimas fuisse Philosophorum sententias de rerum corporearum elementis, antequam in illam vnā peruentum omnibus est, de calido & frigido, humido & sicco, seu terra aqua aere & igne. plurimi enim censuerunt, elementa corporum esse corpuscula indiuisibilia, nonnulli substantias homogeneas; atque horum vtrique nihil errabant in notione elementi. alij enim principij & elementi rationem non distinguentes, dicebant elementa rerum omnium esse litem, & amicitiam, alij raritatem & densitatem, alij crassitiem & tenuitatem: alij alia. Cæterum, si quæ rerum naturalium elementa ponenda sunt, nulla æquè probabilis atque illa ab omnibus rectè philosophantibus (nam & ab Stoicis, & Academicis, & Peripateticis) recepta opinio, quæ ab Hippocrate fluxit,

xit, esse rerū omniū corporearum elementa, terram, aquam, aërem, & ignem, quia horum præcipuè corporum esse videmus qualitates, quarum mutua pugna fiunt ortus & interitus. quædam enim fiunt ex quibusdam crescēte calore, quo aliquando extincto, hæc eadem obeunt in alia: ita etiam, siccata quædam intereunt, & alia humectata nimis: nihil autem interit, quin aliquid aliud ex illo fiat. itaq; fiunt omnia dictarum qualitatum actione, quare & mixtione illorum corporū quorum illæ qualitates sunt primo, videntur generari, atque adeo (si quæ) illa esse corporum aliorum elementa. Cæterum neq; hoc videtur mihi (quando non iam cum tyronibus agitur) leuiter prætereundum, sed examinandum, an verè Philosophi corporum naturalium elementa prima ponant, an sit hæc hypothesis, vt multæ alię in scientijs. si enim, vt Aristoteles secundo de ortu & interitu multis contendit, rerum omnium generatio agitur circulo, non generantur omnia ex quibusdam, sed ex quocumque quodcumque. Quare nulla re vera sint aliorum elementa. Porro monstratum alibi est, nulla esse simplicia elementa in rebus: atque adeo digito monstrari potest. quæ enim terra? an hæc, quæ nitro, sulphure, argento viuo, & metallicis omnibus concretionibus est interlita, & alicubi est gypsus, alibi calx, creta alibi? Quæ aqua? an marina, quæ hic intolerabiliter salsa, alibi etiā est amara? Qui aer? an hic turbidus, qui vapor aut nebula, aut nubes, aut ignea exhalatio, aut horum quædam confusio esse videtur? Quis ignis? an carbo, qui terræ multis generibus est crassior? an flamma, quæ nihil est nisi fumus ardens? quod si nullibi vnquam elementa simplicia sunt, ne esse quidem possunt, vel hoc argumento (tamen si alijs etiā non inevidentibus est à me monstratū alibi) quod in æternis idem est, quod est, & quod potest. æterna verò est natura-

turaliter hæc mundi facies. quod si nulla sunt elementa simplicia, quorum mistione generentur reliqua, ne mistio quædam est vlla. Quorum enim est mistio? nisi miscibilium? quod si mistio non est re vera, sed conficta, neque resolutio sit in simplicia. nihil igitur fit ex elementis, neque finitur in elementa, quare neque elementa sunt omnino in rebus, nisi enim orationes in dictiones, & dictiones in syllabas, & syllabæ in literas resolverentur, a quibus coagmentatis extiterunt, haud quaquam diceremus literas esse verborum elementa. non igitur sunt alia aliorum elementa, sed fiunt alia ex alijs mutuo, & circulo quodam, vt ex pruno prunū, ex hoc nucleus, ex hoc prunus: & ex semine ouum, ex ouo pullus, ex pullo semen. his argumentis fieri videtur, nulla esse rerum elementa. Nihilominus est quod respondeamus, veram simul de elementis sententiam statuentes. tametsi enim verè dicatur rerum generatio esse circularis, non tolluntur elementa. Non enim fiunt omnia ex omnibus eodem modo: sed quædam ex quibusdam compositione; alia ex alijs resolutione. quis enim non videt lignum ex miscella terræ & aquæ, quam radicibus hausit esse nutritum, atque ita ex illis effectum; resolui vero ignis vi in aquam, quæ inuisibiliter abit in vaporem, & cinerem terreum qui superest? fit haud dubiè ex ligno cinis resoluendo, quia deponendo quædam; ex terra lignum componendo, quia assumendo aquam. Sed quam sint res omnes multarum compositione factæ, ipsa resolutio indicat. quotæ enim quæque res sunt, ex quibus non separet ratio destillandi terreas feces, & partem aqueam, & oleosum quiddam, abeunte interim fumo? haud dubiè igitur sunt rerum ex rebus compositiones, & rerum in res resolutiones. Quapropter cum ex alijs in alia procedatur resoluendo, necesse est esse rerum elemen-

ta prima. quia cum posteriorum natura nascatur ex prioribus, si nulla statuerentur prima, sed abiretur resoluendo in infinitum, vt in diuisione continui, non esset vnde inciperet compositio, neque vnde fluere rerum natura, quare neque esset illarum vlla natura. Necesse est igitur ponere aliqua corpora, quorum natura per se insit illis, neque ab alijs emendicata corporibus, illa verò sunt elementa prima: quæ quidem, pura & inalterata, ne esse quidem, neque si essent, videri possent: quandoquidem sensibiles omnes qualitates præter primas, a temperamentis fluunt, temperamenta verò mistione constant. Superest igitur vt sint in hac vniuersitate alterata elementa: ea vero sunt, grandes hæ mundi partes, terra, mare, & circumstans aer, & qui per alia omnia penetrat ignis. Hæc enim minimam omnium quæ in mundo sunt mistionem habent, & omnium maximè accedunt ad quatuor illas naturas corporeas & simplices, quas actu quidem nullibi, potentia verò in omnibus esse dicimus, neque proinde fallum est, aut tantum hypothesis, esse hæc elementa. Sunt enim re vera, vt dicimus, potentia scilicet, velut re vera est in theriaca opium, & casia. Neque minus hæc in theriaca essent, etiam si totum mundi opium esset in eâ insumptum, neque alicubi maneret actu: vt nunc in mundum insumpta sunt tota, aqua, terra, aer, ignis, vt nihil illorum iam supersit, sed aquea, terrea, aerea, & ignea corpora. Sunt itaque quatuor elementa, quorum naturæ in his aspectabilibus mundi partibus, terra inquam, aqua, aere, & igne præcipuè se exerunt: atque hæc quidem alterata elementa, sunt re vera actuq; in mundo, & conspiciuntur: illa, inalterata & simplicia, sunt re vera, non tamen actu: atque ut sunt, ita mistione generant. Nimirum alterata hæc, præexistentia actu commiscantur, & generant: inalterata

rata illa, nunquam præexistunt actu, sed potentia semper sunt, & in ipsa mixtione & in mixtis. Horum quatuor elementorum, duo præcipue (aqua inquam & terra) præstant corporibus crassius, & solidis, ut lapidibus, metallis, & arborum atque animalium partibus corporaturam: duo reliqua admiscuntur propter temperiem, & facultates, & primo quidem omnia necesse est constiterint horum concretione, posterius verò quædam, ut quæ præstantiora cum sint reliquis, præstantiorem etiam habent ortum, sunt virtute seminali, & maturatione, elementorum mixtione latitante, & in ipso semine, & in eo quod oritur. Nam ipsa maturation nihil aliud facit, quam perfectiorem, ex imperfectiori, elementorum mixtionem. itaque imperfectiora corpora, & quæ neque viuunt, neque vegetantur, eodem penitus modo necesse est à principio mundi constiterint quo nunc, concretione quadam elementorum, quadam proportionem coeuntium. quod in lapidibus aperte conspiciamus: quia aqua & terra desuper commixtis, & durefcentibus, augentur. Iis verò quæ seminali virtute generantur, necesse est duplicem tribuere ortum, alium quo constiterint ab initio; alium, quo nunc oriuntur, oriuntur nunc ex semine, ex quo quidem à principio fieri non potuerunt, cum semina posteriora sint natura, & tempore rebus ipsis: siquidem fructus ipsarum rerum sunt, ut antea super caput primum Genesios indicatum est. Igitur cum à principio facta sunt simul omnia, in illa communi omnium genesi facta sunt ex communibus principiis, hoc est, ex elementis: posterius verò singula ex propriis principiis, & suo quodque modo. Igitur homo à principio factus est secundum corpoream molem ex terra & aqua commixtis, ut scilicet sit lutum, atque adeo ex limo terræ, hoc est ex terræ, & aquæ mixtura, atque inde fluimus omnes: illamque naturam

no-

nobiscum defferimus. hanc primam rerum omnium generis obumbraverunt Poetæ conubio Pelei & Tethidis, id est, luti (mixturæ enim lutum est) & aquæ. quibus nuptiis dicebant Deos omnes interfuisse, præter discordiam. Quia scilicet, vir tutibus cœlestibus & diuinis coniungentibus, & in concordiam trahentibus elementa, orta sunt omnia. nunc verò nostrum quilibet à parentum genitalibus emulgetur in semine sicut lac, & in utero coagulatur, sicut caseus. Est verò appositissima & maximè naturalis comparatio. nam convenit semini cum lacte, materia & conditionibus, & generationis modo, & officinis quibus fiunt, & usu. Vtrunque enim fit ex sanguine, maturatione quadam, alterum in testibus, alterum in vberibus, partibus substantiæ modo valde similibus, suntque ambo succi albi & crassi. utitur verò natura, altero ad generationem, altero ad recenter genitorum nutritionem, ut alimentum scilicet parum euariante ab ipso generationis principio. Ipsum igitur semen verissimè dicitur esse, ut quoddam lac: ipsa verò prima embryonis generatio, coagulatio est, ut casei ex lacte. nam Aristoteles capite 2. de generatione animalium ita inquit, Velut in lactis coagulatione corpus quidem ipsum lac est, succus autem aut coagulum quod principium habet coagulandi, ita quod à viro in muliere secretur. Constat ex dictis quanta proprietate sanctus Iob utrumque hominum ortum recensuerit, & eum qui primo fuit omnium, & eum qui deinceps est singulorum.

Vu CA-

CAPVT QVADRAGESIMVM
S E X T V M.

APITE quatuordecimo Iob ita inquit. Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursus virescit, & rami eius pullulant, si senuerit in terra radix eius, & in pulvere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum plantatum est, homo verò, cum mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, ubi quæso est?

Hic deplorans Iob humanæ vitæ conditionem, quæ tam facile pereat, atque cum semel perierit, adeo sit irreparabilis, confert hominem cum ligno, dicens, miserabiliorem esse hominis conditionem, quia lignum etiam si præcisum sit, potest rursus reuiuiscere, atque adeo germinare, & infixum in terra in arborem integram abire, atque adeo in arborem etiam diuersi generis inferi; insitioneque producere copiosos ramos, & multum fructum; quin etiam si senuerit in terra radix, & truncus eius emarcuerit, mortuusque sit, si summa eius pars, & rami mucro infigatur in terram ad odorem aquæ (hoc metaphoricè dicitur) hoc est, si adsit aqua, ut ex aqua cum terra mista, alimentum capiat, germinabit, & mucro ille radices proferet in terram, & sursum faciet comam, itaque & nouam integramque arborem. His modis agricolæ & vineas renouant, nimirum insitione, plantatione, & germinatione, ut quiuis rei rusticæ vel exiguum peritus scit, & Theophrastus docet primo de historia plantarum. Homo verò nihil tale habet, sed quæcumque pars illi abscissa sit emoritur statim,

nul-

nullam neque plantationem, neque insitionem recipiens, neque omnino ullam habet rationem reuiuiscendi. Iam verò si homo mortuus sit, nulla eius pars viua manere potest, ex qua re uirescat ut arbor. In primis hoc explicemus ut habeat, mox naturalem causam apponamus. Homini quidem emori potest pars una aliqua antè alias, ut digitus, auricula, pudendum aut etiam pes, manus, crus, aut brachium, ut per gangrenam emoriuntur nonnunquam, aut Esthiomenum; tamen mortuo homine, hoc est corde, quod vitæ radix est, nulla ne minima quidem, neque extrema pars manere potest viua, ut arbori; cui excisa, & exusta penitus radice, manere possunt virentes ramuli, atque mucrones, quibus in terram infixis, arbor renascatur. Verum neque arboris semel siccata & emortua pars, potest amplius vlla ratione reuiuiscere, magis quàm mortuus homo. hac enim in parte eadem ratio est. marcor enim & confirmata siccitas, in omnibus vegetabilibus est irremediabilis. Neque solū non potest, semel emortuū lignū, secundū eandem partem qua emortuum est reuiuiscere, sed neque qua parte consenuit, potest (ut ita dicatur) reiuuiscere. habent enim etiam suas ætates, ut animantia, quas (mortalia cum sint) necessario percurrunt, neque datur à posterioribus ad priores retrocedere. Euenit vero alijs partibus senio confectis alias recentiores esse, & alijs emortuis, alias adhuc viuere & germinare, & euulsa arbor potest rursus terra condi, & renutrirī; nisi verò condatur, sed maneat euulsa, sine spe vlla moriatur, ut & homo / si omni alimento destituatur, quia arbor ex terra capit alimentum per radices. Nam & ipse Iob. cap. 7. dixerat. Quasi euulsa arbori abstulit spem meam. Quæ verba videri alicui possint præscriptæ orationi repugnantia. non sunt tamen, quia hic in præciso ligno, & radice senescente in terra, spem esse dicit, si ad odorem aquæ rursus plantetur illic

V u 2 spem

Ipse negat esse in euulsa arbore, si auulsa persistat, neque rursum terra condatur. nihil euenit tale homini: sed partes omnes consenscunt, & commoriuntur cum præcipuis, neque est ratio semel è vita euulsum transplantandi. Quod, etsi miseræ esse videtur, non est tamen imperfectionis, quia vnitas & indivisibilitas in rebus omnibus comes est perfectionis; multitudo & diuisibilitas imperfectionis. Proinde cum multi sint viventium gradus, qui perfectione & imperfectione distinguuntur, quò quidque est perfectius, eò partes eius maiorem habent unitatem, minusque viuere possunt nisi in toto: quare separatæ moriuntur. nimirum gubernantur, non singulæ seorsum ac per se, sed omnes ab vno principio: quò quidque imperfectius, eò minus vnum, sed vt vnita conglutinataque multitudo, ac proinde partes eò magis separari possunt, ac separatæ uiuere, & germinare: quod per gradus viventium fit manifestum. Plantarum enim partes dissectæ viuunt, & quæcunque seorsum in terram infigantur, siue in hanc siue in illam partem viuunt, & germinant, atque hoc inter ipsas plantas, vi-
lioribus inest plusquam præstantioribus: adeo vt quarundam rami, in longum defossi, secundum multas partes germinantes, multas producant plantas. nulli hoc contingere potest, eorum quæ alimentum, non radicibus sed ore capiant, tamen eorum vilissima dissecta in multas partes viuunt (vt in reptilibus videre est) quantum possunt durare sine alimento, quasi partes non accipiant vitam à partibus, sed singulæ uiuant per se, aliæ alijs agglutinatae, quæ causa & insecta vocantur. Alia sunt his præstantiora, quæ non tantam patiuntur partium sectionem superstitè vita, tamè præciso capite, & extracto corde volutantur, & subsultant aliquandiu, vt galinæ: grandiora verò animalia (atque minime omnium homo) cum à principibus membris accipiant vitam & motum, omnemque gu-

ber-

bernationem, illis præcisis, ne momento quidem temporis viuunt, sed secundum se tota moriuntur, vt ad unitatem, & perfectionem naturæ magis accedentia.

CAPVT QVADRAGESIMVM
SEPTIMVM.

APITE vigesimosexto libri Iob. Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis vt non irrumpant pariter deorsum. Qui tenet vultum solis sui, & extendit super illud nebulam.

Terminum circundedit aquis, vsque dum finiantur. Lux & tenebræ. Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum. Spiritus eius ornauit cælos, & obstreticante manu eius eductus est coluber tortuosus. Proposuerat in initio cap. Iob, Dei summam potentiam & sapientiam, exprobas amico suo Baldad, quòd videretur illi patrocinari, quasi imbecilli & imprudenti, his verbis. Cuius adiutores? nunquid imbecillis? & sustentas brachium eius qui non est fortis? cui dedisti consilium? forsitan ei qui non habet sapientiam? Quasi dicat, Deus tuo patrocinio aut consilio non eget, fortissimus enim est, & sapientissimus. Hanc igitur nunc potentiam & sapientiam Dei celebrat, produciens mirabilia eius opera in cælo & in terra. Quæ, tametsi naturaliter effecta sint, nihilominus diuinæ virtutis & sapientiæ maxima sunt argumenta, quæ ita mundi partes omnes aptauit, easque illis naturas tribuit, vt
mira

mirabiliter constiterint. Miratur primùm, quòd extenderit Aquilonem super vacuum, hoc est, eam cœli partem quę spectat ad polum, ac nobis imminet super aërem. Nam nomina ventorum illis etiam mundi plagis tribuuntur, & cœli partibus à quibus flant, velut apud Ezechielem cap. 20. dicitur, comburetur in ea omnis facies ab Austro vsq; ad Aquilonē, hoc est à meridionali parte vsque ad septentrionalem. non enim probo (tamen si id doctissimis videtur interpretibus) Aquilonem vocari hēmispherium quod nobis imminet, & Austrum alterū quod sub stare videtur, ac nos latet, eo quod polus hic noster sit Aquilonaris, alterq; illi oppositus Austrinus. Nam etsi per ignorationem alterius hēmispherij, & putantes nihil illius esse habitabile, ita loquebātur antiqui, & philosophi & poetę, tamen reuera non ita est, sed à polo versus meridiem stat Aquilo, à meridiē versus polum Auster. Quare in altero etiam hēmispherio perinde fieri censendum est, esse, scilicet, ventum nostro Aquiloni respondētem, qui à suo polo feratur ad meridiem, suumq; Austrum, qui a meridiē ad polum. qua propter Aquilonis nomine nomine non totū hēmispherium in sacris, sed septentrionalis cœli pars significabitur. Quod vel ex Ezechiele constat: Cum enim comminaretur terrę Israel, quę haud dubie vtrumq; hēmispherium non attingebat. Dixit, comburetur in ea omnis facies ab austro vsque ad Aquilonem, non certē intelligens à polo ad polum, sed à meridionali eius parte ad septentrionalem vsque. igitur si hoc loco Aquilo cœli partem vllam significat, non aliam certē quam septentrionalem, ac per synedochem totū cœlum. Significat etiam nomen Aquilo cœli partem cap. 1. Ecclesiasticis, vbi de sole dicitur, gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. miratur itaque cœlum extentum esse super aërem. Vocari enim vulgo, quod solo aere plenum est, vacuum,

vacuum, eo quod solidiori corpore plenum non sit, Aristot. etiam annotauit. cap. 6. de physica doctrina. Miratur quoque appensam esse terram super nihilum, hoc est, ita locatam, vt cum nulli alteri corpori innitatur, sed in medio sit aeris quasi pendens, neq; in hanc neq; in illam partem inclinet. Itaq; miratur, quòd duę hę mundi partes, quę solidissimę sunt, terra inquam & cœlum (cœlum enim solidissimum esse, quasi ex ære constet, posterius dicetur) firmę in suis locis maneant, non coherentes, sed dissitę interstite aere tenuissimo. Hę autem admirationes naturaliter subrepunt omnibus qui philosophię student, atq; adeo hę & huiusmodi alię dubitationes, initium dedere philosophię, quin potius earum dilutio, ipsa naturalis philosophia est. Arif. cap. 13. secundi de cœlo inquit irrationalis esse & amentis, non mirari, cur tota terrę moles in medio aeris quiescat, cum vel exigua eius particula, si eleuata dimittatur, ruat. neq; verò dubitatio adeo est leuis, quin fuerint de ea re multę varięque sententię veterum, vt Xenophanis, & Empedoclis, Taletis, Anaximenis, Anaxagorę & Democriti, quas illic ipse narrat & refutat. De cœlo quoq; cur non ruat, cum nullo sustentetur corpore solido, sed extētum sit super vacuum multę veterum narrantur opiniones cap. 1. secundi de cœlo, quas omnes ego, ut pote illis locis satis vocatas in examen, & ab Aristotele ipso, & à me in commentarijs, nunc præteribo, breui dicens, causam dictarum dubitationum esse, quòd terra non est aliter nata moueri quam ad medium, neq; cœlum quam circulo, quapropter neq; terra, vnde cumq; in illud ferretur, posset mundi cētrum præterire. neq; in illo semel firmata, potest inde exire (ita firmavit Deus orbem terrę, qui nō commouebitur, ut dicitur in psalmo) neq; cœlum vllam aliam in partem nititur, sed suo tantum loco uoluitur. Vulgus uerò imaginatur, illud, ut
foli-

soliditate est plusquam adamantinum, ita esse & natura quasi argenteum, aut lapideum. Re vera autem illud est omnis & leuitatis & ponderis expertus, circulo solum natus ferri. cuius circuitio finalis causa est in mundi totius indigentia; effectrix vero, in ipsius natura. Mirabilis vero Dei sapientia & virtus, eas singulis mundi partibus naturas tribuens, quibus maxime totius usus seruire possint. Addit, Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. Admiratione etiam videtur dignum, aquam, cum pluit, in guttulas dispersam, adeo æqualiter decidere, & late parentem terræ faciem irrigare, ac non potius totam confertim cadentem obruere, aut inæqualiter, aliam partem aridam relinquere, in aliam corruare. Mirum itaque est, quam aptè quamque ex ipsarum rerum usu pluiæ fiant, ut videatur Deus ligatas habere aquas nubibus, neque dimittere eas nisi ut expedit, nimirum guttatim, quasi per cribrum, aut irrigatorium vas percolatas. hoc celebrat sanctus Iob, dicens, Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. Quæ autem sit naturalis, ac necessaria eius euentus causa, dicendum est. Nam, ut sæpe iam diximus, Deus quæ fieri expedit, facit per naturales causas, atque cum in sacris eloquijs dicitur iubere aliquid, aut legem ponere, aut nunc alligare aquas nubibus, atque alibi concludere mare, aut arena cingere, aut huiusmodi alia, quæ voluntatem Dei significat, significatur certe Deum talia voluisse boni gratia, ac fecisse quidem: id verò non prohibet, quominus per naturales ac necessarias causas fecerit, quin potius, illud velle, iubere, ac legem ponere, atque aquas alligare & mare coercere, nihil aliud est quam eas rebus naturas tribuere, ut quæ fieri expedit, fiant. atque hoc quidem ita habet semper, præterquam ubi agitur de mundi creatione. Ea enim cum nondum esset natura, solius diuinæ virtutis opus fuit.

Neque

Neque sane quod dicimus, Dei laudibus quippiam detrahit. Si enim non aliter quàm sua voluntate faceret, ut aqua guttatim descenderet, & mare sese intra suos carceres contineret, laudaretur eius potentia, nunc verò laudatur & sapientia, fitque hinc, ut quæ circa Deum habetur pietas, nullatenus eleuet studium philosophiæ; quin potius, ut ego existimo, augeat quam plurimum, & promoueat. Quæ igitur stillarum pluiæ causa sit, dicamus. ut dicitur cap. 3. Prouerbiorum, nubes rore concrescunt, Quod quidem nihil aliud est, quam eandem esse materiam roris & pluiæ, puta vaporem, atque rorem fieri concretionem vaporum circa terram manentium, ut pluuia concretionem nubium, quæ quidem sunt vapores qui altius eferuntur. Itaque pluuia fit vaporibus concrecentibus, atque concretionem abeuntibus in aquam, ubi autem semel facta aqua sit, ferri super aere non potest, cum illo adeo crassior sit: necesse est igitur, ut mox ac concrescit, cadat. Non potest autem nubis simul concrescere tota, sed necesse est à minimis partibus incipientem concretionem, ad maiores, & ad totius commutationem procedere: neque igitur spectare potest donec cadat tota, sed necesse est, concretas à nondum concretis particulis decidere, ac seorsum cadere. Quod verò non possit secundum se totam simul & æqualiter concrescere nubis, euident causa est. Nam siue alterationem eam censeas fieri ab aere, ut Stoici qui ponebant aerem esse primum frigidum, siue ex accidenti per antiparistasim, ut Aristoteles fieri non potest, ut vel exigua eius quod patitur pars æqualiter admota sit agenti: constat verò ex admotione agentis ad id quod patitur, nasci citiorem aut tardior commutationem. dicens, tunc fieri, ut guttulæ momentaneæ magnitudinis esse non possint, sed quibuscunque debeant esse minores, quia quantulascunque indices, concretæ fuerint earum medietates ante totas, quare & deciderint cum

Xx ergo

quia illa con-
cre- tio fit, altera-
tione à frigore
necesse est ut
fiat paulatim &
non in instanti:
proinde minimi
quod concreuit
protinus exci-
dit.

ergo nullæ sint moles indiuisibiles, fiet ut ne pluuere quidem possit omnino, propter infinitam continui diuisionem. Concedimus nullam in nubis commutatione, quæ concretione agitur, esse primam aquæ partem, antequam scilicet non fuerit pars alia minor, velut & cum ad extremitatem admotam flamma ignis serpit per stupam, Verum non decidunt decissæ a nube, nisi cuiusdam magnitudinis guttæ: quia antequam illis minores decidantur, anticipant aliæ particulæ generari, accedentesque prioribus, conflant cum illis guttas. Nimirum & decissio, & ipsa per partes generatio temporè quodam aguntur. quantum ergo aquæ generari potest, antequam genita portiuncula decissa cadat, tantum accedit guttularum magnitudini. Hinc fit merito, ut quanto celerius agitur nubis in aquam commutatio tanto cadant maiores guttæ. Quapropter aliquando cadunt minutulæ guttæ, aliquando copiosi imbres. Itaque naturalis causa distributionis pluuiæ in guttas, æqualisque illius, atque fecunditati terræ accommodatissimæ irrigationis, est nubis paulatim procedēs concretio. Considerans hūc motum & huiusmodi alios, qui scilicet, aguntur, eo quod res aliquæ mutationem propriæ substantiæ recipientes, factæ sint crassiores, aut etiam tenuiores solito (crassatæ enim descendunt ut pluuiæ; extenuatæ ascendant ut sapores) dixit Arist. 8. de physica doctrina, grauiæ & leuiæ moueri à generante, aut à remouente/prohibens, à generante, ut pluuiæ, ab eo quod densat vapores, à remouente prohibens, ut cadit tegula detracto fulcro. Nimirum, quia quod inanime est, non potest motum suum incohare per se, ac sine opera externi alicuius, externa illa dicit esse quæ mouent, quia sunt a quibus incipit motus. Moueri verò possunt inanima, aut ut grauiæ aut leuiæ, aut ut corpora quædā moueri possunt ab impellente, ut à neruo balistæ: aut a trahente

ut

ut ab hamo: aut à vehente, ut à iumento: aut à voluntate, ut à vento, aut rota: ut grauiæ verò aut leuiæ, non possunt in motum agi antea quiescentia, aliter quā à remouente prohibens, ut tegula a detrahente fulcrum, aut à generante, ut pluuiæ à frigido quod densat. Quod non intelligentes multi, alioqui doctissimi Arist. intérpretes, venerunt in ridiculam sententiam, omnia grauiæ & leuiæ moueri semper ab eo a quo genita sunt. Itaque vim & efficaciam mouendi ea corpora, esse in illo quod plerumque nusquam est. Sed quoniam ea mihi alibi refutata satis est, neque nunc nisi obiter, ob pluuiæ casum eius contigit meminisse procedamus. Qui tenet (inquit) vultum soli sui, & extendit super illud nebulam, hoc est, qui celum operit nebula, quominus videri possit. Dauid quoque in Psalmis laudi Deo dat, quod extendit nebulam per aërem mirabili quodam modo. Nam Psalmo 147. ita cecinit. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Spargens nimirum nebulam sicut cinerem, operit vultum soli sui, tenetque quominus videatur. Nubes & nebula, eadem res esse videtur, hoc solum differens, quod nubes effertur in mediam aeris regionem, quæ quia neque vicina Soli est ut suprema, neque reflexa à terra radijs potitur ut ima, frigidior illis est, & ad aquæ generum, hoc est pluuiæ, niuis, & grandinis generationē accommodatior, nebula circa terram constitit. Quapropter ut quidam fumus, celi aspectum prohibet, in aquas verò non concreuit, quimpotius serenitatis, magisquā pluuiæ, nota est, quia est ut Arist. inquit, velut nubis sterilis. Sterilitatis causam esse dicit Arist. quia est velut excrementum concretionis nubis. Quare ut excrementum sanguinis nutrire non potest, ut ille, ita neque nebula aquam gignere ut nubes. Verum hoc expositione indiget. Excrementum propriè est, quod seceratur per concoctionem, ut inutile; nubis uero non est conco-

Xx 2 ctio,

atio, sed concretio. At verò analogia dicitur excrementum nubis quod secernitur ex nubibus, quasi concrefcere non potens, & mutari in aquam. Itaq; ex Arist. sententia, nebula ex ea nubis parte, quæ quia mutari in aquam idonea non erat excreta est, constat. Non explicat autem Arist. (quamquam id profecto expediebat quam plurimum) cur ea pars idonea non esset in aquam abire. Quod magnam dissidij occasionem eius interpretibus præstitit, assertentibus alijs ob tenuitatem, alijs ob crassitiem esse talem. Mihi dicendum erit quod verisimile. Nam monstrationem hic locus non admittit. Si nebula excernitur ex nubibus, verisimilius est, crassiorem esse earum partem, quam tenuiorem, quia si esset tenuior, excerneretur sursum, excernitur verò deorsum, ad terram usque pulsa. Præterea si esset tenuior reliqua, quæ in aquam mutatur, in aeris aut ignis naturam inclinaret. Ob æream verò naturam non esset inepta abire in aquam, siquidem communis omnium est consensus ac peculiariter Arist. in eodem cap. primi Meteor. mutatione aeris in aquam fieri nubem: igneam si haberet, haud esset adeo frigida, ut certe est, sed fulgurum & cometarum materia, ut reliqua exhalatio. Superest igitur ut inclinet in terream, eamque minimè exultam, ut quæ vocatur exhalatio, estque ut fumus usque terræ. Nimirum cum vapores ex aqua cum terra mista eleuentur, fieri non potest quin aliquid secum efferant terream, id, ob diuersum substantiæ modum, non facile abit in aquam, neque sanè per concretionem abire potest, cum terra quam aqua concretior substantia sit. Proinde deorsum humidis vaporum partibus concrefcantibus, terræ & tenues (ut ad reliquam scilicet terram) secretæ descendunt, volutanturque circa terram, usque dum vi Solis dissipatæ fugantur. Quod Hippocrates quoque lib. de aere, lo-

cis & aquis testatur. Hæ igitur pluuijs succedentes, merito serenitatem indicant futuram, quia & dissolutas iam esse nubes in pluuiam & nebulam. Euenit verò nonnunquã ut nullis præcedentibus pluuijs fiat. Quæ, siquidem sint quæ propriè vocantur nebule, Græcis *νεφελαι*, ac non potius tenues quædam nubes, tunc quoque siccioris temporis, & impluij sunt notæ: quia inutile esse & infœcudum indicant, totum quod euaporat ex terra. Siquid tale est quod effumat ex ipsa, quale quod solet ex nubibus excerni. Sunt quidem aliæ, caligines potiusquam nebulae vocatæ Græcis *καπναι*. Quæ ob nubes multas & tenues fiunt, quæ quidem pluuiam solent præmonstrare: illæ verò, ut dixi, propriè vocatæ nebulae non sunt. Hæ enim sunt quales diximus. Vnde constat, quanta cum proprietate dictum in Psalmo sit. Nebulam sicut cinerem spargit. Nimirum illud spectare potest, & ad similitudinem spargi cineris, quam præfert, & ad naturam, si quidem ut terreus quidam puluis est, ac excrementum terreum, ut cinis. Neque quidem his obstat, solere ex fluminibus, & hyberno maximè tempore nebulas nasci. Nam ut ex nubibus, ita etiam ex fluuijs aquis excerni illud nebulosum potest, & quod purioris vaporis, ac tenuioris inde nascitur, euolat sursum, latum in nubium regionem, quod verò crassius, & impurius, consistit inferius, volitans circa ipsa flumina. Atque quoniam per hyemè omnia cōcreta sunt, neque facile ob frigus secernuntur quæ sunt diuersa, excrementosus vapor magna ex parte exhalat, qui nebula fit, perestare verò tenuior ac limpidior eleuatur vapor, qui aut cōcretus in regione media fit pluuiam, aut antequam illa attingat extenuatus in aerem mutatur. Itaq; nebulam spargit Deus, ut quendam cineris polinem tenuissimum, extendensque, nebulam operit vultu solij sui, sed de nebulis satis. Descendens ad mare, addit Iob. Terminum dedit aquis, usque dum finiatur lux & tenebræ. Ma-

ximum argumentum mirabilis Dei potentia, atq; omnino facultatis alicuius præstantioris, quam sit ea quæ vocatur natura, ad quam philosophi referunt omnia, quod cum videamus ita esse natura comparatum, ut ubi ubi duo crassitie diuersa corpora congregiuntur tenuius emergat in sublime, crassius subsideat feraturque in profundum, terra tamen tota non sumergatur in mare. factum verò id à Deo est, quia nisi terræ facies appareret, haud esset animalium perfectissimorum generationi locus, qua verò ratione id fecerit explicuimus in expositione cap. primi geneseos, ubi Deus dixit, congregentur aquæ omnes in locum vnum. Cuius præcepto, ut hic dicitur, repente maria congregata sunt, tanta est eius fortitudo. Non quidem ut Anaximenes, & Arist. censent, Sol, absumens locis quibusdam aquas, facit terræ superficiem apparere. Nam haud quaquam sub polis, & in partibus mundi frigidissimis, esse possent amplissimæ terræ partes, detectæ & habitabiles, quales septentrionales esse scimus, latissime patente Oceano inter tropicos, & sub ipso Sole. non igitur, quod aliæ partes sub aqua latent, aliæ detectæ sunt, in Solis calorem referri debet, sed in terræ structuram, quam ipsi dedit Deus à principio. Nimirum est rotunda, & in medio mundi posita, maximis vero partibus excauata, & anfractuosa, quas omnes cauitates replente aqua, sit ex utrisq; terra inquam & aqua, globus vnicus, cuius centrum, & aquæ & terræ, & mundi totius, idem est: constat vero necesse esse, ut ad cætrum terra sit plus quam adamantina. talem igitur terram efficiens, conclusit Deus in terræ foueis aquas, quæ alioqui essent totam submersuræ, atque ipsa est terra terminus quem circundedit aquæ. atqui, etsi ita ad sese terra, & aqua posita sunt, dicitur verius terra continere aquam ac cohibere, quam aqua terram: quia quod siccum est, facile continetur termino proprio, humidum verò

uerò non nisi alieno. non tamen proinde violenter est aqua ita locata (nihil enim violentum simul & naturale) quia neq; quippiam crassius illi innatat, neq; illa imminet vili corpori tenuiori. Quoniam autem hæc non aliorum ita machinatus est Deus, quam ut in terræ facie agi possent generationes (alioqui enim fecisset totam secundum se totam compactam & unitam terram, & sine ullis cauitatibus) constat duratura solum, quandiu durabunt ortus & interitus rerum. Hi verò durabunt quandiu Sol circulo feretur, ac sua circulari latione successiuam hanc vicissitudinem faciet, lucis & tenebrarum, hoc est, dierum & noctium. circumdata erit ergo aqua dictis carceribus, vsq; dum finiantur lux & tenebræ, cessantibus simul, cæli motu & rerum generationibus. Tunc vero vnita atque congregata, (ut par erat) tota terra vnicumque conflans per se globum, in aqua submergetur. Quod dicitur, Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius, & rursus, Prudentia eius percussit superbum, ad angelos bonos & malos pertinet, haud quaquam ad res ullas naturales. Illa quoq; uerba quæ dictis succedunt. Spiritus eius ornauit celos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus, referunt pleriq; ad bonos spiritus & Satam. Mihi uerò uidentur pertinere posse ad opus quarti Dei, ad creationem stellarum inquam. Nimirum ornatus cæli uocatur. cap. 1. geneseos illa innumeralis multitudo stellarum. Coluber uerò tortuosus mihi sonat per periphrasim, magnum illum latumq; cæli circulum oblique positum in sphaera, per quem semper feruntur planetæ, qui uocatur Zodiacus. Videtur enim ille positionis gratia uolui in sphaera, ut conuolutum colubum. non transigunt quidem leuiter philosophi stellarum naturam, & substantiam. Mihi uerò dicetur de ea paulo post, ubi & de substantia cæli.

CAPVT QVADRAGESIMVM

QCTAVVM.

APITE 28. Iob. Qui fecit ventis pon-
dus, & aquas appendit in mēſura. Dictū
iā antea eſt, non ſemel, celebratiſſimum
eſſe in ſacris, nō ſine magna Dei ſapientia
effectum eſſe, vt aqua nō obruat ter-
ram totam, atq; ſub ſe mergat, nullo ita
vſui futuram ad generationem anima-
lium. hoc idem hīc Iob inſinuat dicens, & aquas appendit in
menſura: quaſi dicat, aquam certa quadam dedit menſura,
ne ſi magis abundaret, ruptis fontibus regurgitaret ſuper ter-
ram, vt in tempore Noē: & eam aquae menſuram, ita ad ter-
rae molem aptauit, atq; ita appendit, & librauit, vt naturaliter
decurrens quo ſua eam natura fert, & quam amat partium
æqualitas, terram non occuparet. Nunc addit aliud Iob di-
cens. Qui fecit ventis pondus. Nimirum vt miratur, quod
aqua non redundet ſuper terram totā, ita etiam quod venti
non ferantur ſuſum per totum aerem, ſed quaſi quodā pon-
dere depreſſi ferantur circumcirca terram. Cuius rei natura
lis cauſa poſcit, vt de pondere, & leuitate diſſeramus, quid utrū
que ſit. Vbi enim hoc fuerit indicatum, facile ea innotefcet.
Communis philoſophorum ſententia eſt, vt calor, frigus, hu-
mor, & ſiccitas, ſunt qualitates actiuae elementorum, ita pon-
dus, & leuitatem eſſe motiuas, pondusque ſeu grauitatem eſ-
ſe virtutem eundi in medium; leuitatem, à medio. Itaque vt
ignis virtute quadam, quam calorem dicimus, calfacit, ac cō-
mutat accedentem quamecunq; materiam: ita leuitate moue-
ri ſuſum: aquam vt frigore refrigerat, ita pondere ire in
medium:

medium: Atq; vt calor & frigus primò ſunt elementorum,
deinde & concretorum corporum, ita pondus & leuitatem.
Mihi verò nunquam viſum eſt ita: ſed corpus quodecunq;
per ſeſe, ac ſine vlla qualitate, abire in eum locum quem na-
turalis ordo poſcit. Naturalis verò ordo eſt, vt craſſa ſint ſub
tenuibus. Velut igitur aqua frigida rem accedentem frigo-
re refrigerat, ſeipſam vero vbi calfacta eſt, non alio refrige-
rat frigore (alioqui eſſet in ea duplex frigus, & vt ita dixerim,
frigus frigoris) ſed ſuapte natura, ac ſine vllò instrumento
redit eò, vnde violenter extracta eſt ab externa cauſa, ita que-
cunq; res vim habet mouendi aliam loco non per accidens,
qualitate quappiam, quæ facultas eſt ita efficiendi, id facit, vt
magnes ferrum mouet; quæ verò ſeipſa mouent, neque per
rem vllam extra ſe, niſi per accidens, vt quæ dicuntur gra-
uia & leuia, Ea, præter naturam propriam, nulla qualitate
indigent, vt ita ferantur: redeunt enim in id quod ſua natu-
ra amat, vt aqua frigefcens. Quare opus non eſt, vt appona-
tur vis vlla alia, ſed ſolū vt remoueatur quod prohibebat. Itaq;
opus nō eſt, pondus & leuitatē vt qualitates quaſdam rerum
ſtatueret, neq; putare eas aliud quippiam eſſe, quā craſſitiem &
tenuitatem; ſed ita cenſere, rem quamecunq; cū rectē locata
eſt ad res proximas, quieſcere, cū malē, moueri, ſiue ſuſum,
ſiue deorſū, vt res exigit, quo naturæ ſuæ cōgruentē ordinem
conſequatur. Id verò ita eſſe in phyſicis commentationibus
indicauiſus. Nunc verò etiam hoc adiiciemus argumen-
tum. Si grauitas & leuitas/quaedam contrariæ qualitates
rerum eſſent, ineſſent quidem ſingulis ſecundum certos
gradus: vtque eſt res primo, aut ſecundo, denique cer-
to quodam gradu candida aut nigra, ita eſſet grauis, aut
leuis. Itaque eſſet res quaedam pendens libram, alia
vnciam, alia drachmam: at verò non eſt hoc vlla

Yy in

*hic ordo rē
vlti in corpore
vbi craſſiorib;
& tenuiorib;
ſemper craſſiora
ſunt ſub tenuiorib;*

in re verum simpliciter, sed ad aliquid, hoc est ad medium. Si enim suspendis in billance substantiarum diuersarum, auri exempli gratia & argenti æquale pondus, mutato medio mutatur pondus. Nam si in aquam immittas billancem, fit ut quod substantia est crassius detrahat quod tenuius, etiam si in aere neutrum alterum detraheret. Nimirum, ut monstrat Archimedes, licetque cuius experiri, aqua detrahit pondus, quantum aqua quam res excludit ex vase pendet. Atque cum crassiora minori quantitate ponderent æquale, fit ut minus aquæ excludant, & ita ad portionem amittat minus sui ponderis. Igitur fieri potest, ut quod in aere pendebat æquale, nulla alia mutatione facta quam medijs, pendat minus, atque etiam quod pendebat antea plus. Atqui profecto eadem ratione fit, ut ipsius etiam aeris mutatio in serenum aut turbidum, nulla re adiecta aut detracta lanci, mutet pondera. Nulla igitur res certa est pondus, sed impetus internus maior aut minor, ut maior aut minor est rei cuiusque deordinatio, non enim res vlla fit dulcior aut acrior, candidior aut nigrior, calidior aut frigidior, utcumque res aliæ omnes mutantur, ipsa nullatenus mutata. Ipsum igitur pondus aut leuitas non est absolutum quippiam, sed ad aliquid ut ipsum ordinatum aut inordinatum esse. Fecit igitur Deus rei cuique pondus, ut crassitiem, neque aliud est dedisse pondus, quam naturalem appetitum substandi tenuioribus. Hocque in omnibus substantijs perinde euenit. Quare quodcumque corpus est altero crassius, est & grauius illo. Ventorum materia fumus est seu exhalatio, ut videtur Aristoteli, qui turbido, & vaporibus pleno aere sit tenuior, limpido vero & puro crassior: quare ex terra in primam hanc regionem, quæ usque ad nubium locum pertingit, naturaliter effertur, à superiori vero limpidioris

dioris aeris regione, suo ipsius pondere retrahitur, ac cum neque descendere per crassiorem, neque ascendere per tenuiorem aerem possit, neque loco capiatur, fit ut feratur in latera, feratque secum undatim, & aerem & nubes. Fecit itaque Deus ventis pondus, neque minor est crassitiei & tenuitatis, ac proinde & ponderis & leuitatis differentia (et si id minus conspicuum sit) in spiritualibus, quam in aqueis, & in duris corporibus.

CAPVT QVADRAGESIMVM
NONVM.

APITE 28. Iob. Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus in æs vertitur. rursum cap. 37. Ab Aquilone aurum venit. capit. 19. Quis mihi tribuat, ut scribatur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro stilo ferreo, & plumbi lamina?

In quinque hæc genera, quorum mentio in hoc libro fit, reducuntur metalla omnia, aurum, argentum, æs siue cuprum, ferrum, & plumbum. Nam stannum, & impositum & politum est plumbi species, plumbum scilicet album, electrum (quod multi inter metalla ponunt, & Ioui dicant) reuera est mistura auri & argenti. Aurichalcum, quod Hispanè Acofar, & Alaton, etsi videatur Plinius cap. 2. libri 34. censere esse peculiarem metalli speciem, & seorsum repertum; reuera tamen est æs mistura quarundam verum tinctum. Calib est ferrum desiccatum arte. Præter hæc nullum esse videtur.

Nam Cadmia, Pompholix, Spodium, Antispodium, Turia, & Stibium, metallica medicamenta sunt potiusquā metalla, ut & alia multa; metalla verò ea solum, quorum mentionem hīc reperimus, & in alijs sacræ scripturæ locis. De re metallica multiscripserunt, veterum & recentium, chymicè tamen magis quā physicè. Nam inveniendi & fundendi rationem docentes, eorum naturam, neque communem omnium, neq; singulorum propriam persecuti sunt: tametsi enim attigerunt nonnulli, ita tamen ut desiderentur plura. Plato in dialogo de natura, & Arist. in calce tertij Meteoron, de metallorum natura egerunt melius multo, quam omnes qui illos sequuti sunt, quia etsi per pauca dicit de ea re, uterque: omnium verò quæ dici possunt de ea re, fundamenta iecerunt certissima. Amborum est eadem sententia. Metalla esse aquæ genera, concreta frigore, seu concretionem generata. Quod non ita accipiendum est, quasi non sint mista & elementis omnibus participant, sed q̄ sint ad aquam præcipuè pertinentia, plus aut minus, ut singulorum est natura: cognoscitur verò communis metallorū omnium natura, ex ijs passionibus quæ cōmunes omnibus sunt, cuiusq; propria, ex passionibus singulorum. Quia enim metalla omnia liquabilia sunt ui caloris, constat frigore esse concreta, cum necesse sit contrariorū contrarias esse causas, & quæ calore solvuntur, frigore esse concreta, quod uel sensu ipso deprehenditur. liquatum enim, siue aurum, siue argentum, siue plumbum, amoto igne concreuit rursus, detracto scilicet calore; caloris autem priuatio frigus est. Hinc etiam fit, ut ad aquam potius pertineant, quā ad terrā: aquam enim congelat frigus & soluit calor, terrā uerò calor durat, & aqua dissoluit. Esse itaque metalla omnia aquea, & concretionem generari, ex his constat, non tamen ut glacies, cuius concretio non finitur in aliā

for.

formam, & est nihil aliud, quā aquæ alioqui inalteratæ concretio. Metalla enim, præterquā quod liquabilia sunt, sunt etiam compressilia, & tractilia, quorum neutrum glaci accidit; quia aquæ partes friabiles sunt, & nullo participant lentore, quo ut citra fusuram comprimantur, aut trahantur in modum massæ partes indigent. Non itaq; metalla sunt simpliciter concretæ aquæ, sed aquæ genera, idest, aquæ modo quodam alteratæ factæ, scilicet, tales, ut cum concretionem retineant substantiæ modum, quo cōprimi possint, & trahi, quod idem est, ac si dicas, metalla esse corpora concreta, pertinentia præcipuè ad aquam, liquabilia, compressilia, & tractilia. Compressilitas, & tractilitas, passionem sunt quæ ex lentore nascuntur, lenta enim comprimuntur (nisi actu sunt liquida) & trahuntur: lentor uerò nascitur ex magna humiditatis cum sicco permistione. Nam & massam ex aqua & farina, & quæcunq; medicamenta emplastica, plurimum versando, ac miscendo reddimus lenta, & eam habemus notā magnæ mistionis, quod lenta sunt, quia seorsum existentia humidum & siccum, facilem partium à partibus separationem faciunt, quā uocamus frabilitatem, passionem contrariam lentori. Permistionem itaque habet humiditas metallica sicci, non multi (præualet enim aqua) sed magnam, tametsi differunt alia ab alijs & mistionis perfectione, & sicci quantitate, ut sunt nobiliora aut uiliora. Ea siccitatis permistio magna, præbet illis ut liquata & fusa non madefaciāt res, per quas diffuunt, neq; imbibantur ut aqua. Nā & emplastris euenit, ut cū lentorem cum quadā soliditate comparauerint, tractata, manus non coinquinant. Nimirum coercet humiditatem, valde permista siccitas. Metallorū itaq; omniū, quæ in quinque genera redigimus hæc est natura, quā dictæ nobis indicat passionem, quib. dissidēt ab alijs subterraneis, ut à terræ generib. & à lapidib. lapides. n. frangi

frangi ac comminui, ac illorum nonnulli findi possunt, non tamen liquari, comprimi, aut trahi in longum. Vnde constat aliam esse lapidum gemmarumque generationem, & naturam, à metallicis longè dissidentem: lapidumque substantiam pertinere ad terram, & concretionem habere ab utroque, à calore scilicet siccante, & à frigore constringente, ut fictile. Siquidem neque dissoluntur liquati à calore, neque dissoluti ab aqua. Atqui hanc esse vulgarium lapidum naturam & substantiam, satis est manifestum. De fulgentium ac pretiosorum lapidum, seu potius gemmarum natura, dubitare cogit fulgor, & transparentia, an terra sit: videtur enim terra oppacca admodum esse, atque tantæ pulchritudini obstare. Quapropter multi illas cœlestis ignis participes esse censent (vnde sine evidenti calore fulgorem recipiant) & cœlestis aquæ, vnde ChrySTALLINAM diaphanitatem recipiant, sine liquabilitate. Verum hæc Platonici audient libenter, Aristotelici minimè, sed quia ad institutum præsens non faciunt, redeo ad metalla. Dictum est ea omnia à lapidibus & terræ generibus differre, quod admoto igne liquari possint, & ex hac ipsa passione agnoscitur eorum generationem esse concretionem à frigore. Videntur ergo illa Iobi verba. Et lapis solutus calore in æs vertitur, & naturæ lapidum, & generationi metallorum repugnare. Quia neque lapis potest liquari, neque æs generatur calore. Certè metallorum omnium generatio est, ut diximus, verba verò illa non tam continent naturalem æris ortum, quam chymicum, quod ipsa res palam facit. Metalla omnia generantur (ut ego existimo) sub terra, atque ille ipse aureæ arenullæ quæ in fluminibus inveniuntur, ut in Gange, aut Tago, de montibus decisæ sunt, quos raptim præterfluentes lambunt. Atque si quæ auri genera in montibus reperiuntur, non quidem supra ipsam ter-

re faciem genita, sed tempore detecta sunt. Experimento enim constat ea extrahi de terræ visceribus, atque adeo profundissimis fodinis. Rarissime reperitur quodpiam metallum purum, ac citra ullam artem perfectum, sed confusa alia cum alijs, ac cum lapidibus, & quibusdam terræ generibus, vnde ut ignis in fornacibus, destillat quodcumque seorsum relictis lapidibus, & terra: quæ res adeo est nota, ut hinc nomen nata sint, vocenturque metalla *μετאלλα*, quasi *μετά ἄλλα* *μετα ἄλλα*, hoc est, iuxta alia genita: adnascuntur enim alia alijs, ut aurum argento, & hoc plumbo, ac nonnunquam æri, ac ferro. Concresecunt circa lapides nonnunquam quidam pretiosos, ut aurum circa Adamantem, ac crebrius circa lapidem Lazuli, crebrius multo circa alios viliores lapides. Illæ igitur fodinæ in quibus generantur metalla, aliquando altissimæ ac longissimæ, decurrunt & vocantur metallorum venæ: quæ quidem principia quædam habent & fines, atque in ipsa terræ facie qua sunt venarum principia notas quasdam naturales, cuius rei peritis cognitæ, quibus in illis inuestigandis utuntur. Significanter verò dictum est, Argentum habet venarum principia, & auro locus est in quo conflatur, quia multo magis videtur argentum in venis gigni quam aurum, illud enim vno ductu continuatū reperitur à venæ principio, hoc autem non nisi frustatim & minutatim. Est verò eadem generationis materia metallis sub terra, & meteorologicis in aere. Nimirum hæc generantur ex vaporibus, & exhalationibus sursum latis; illa ex his eisdem intra terram cohibitis, ac iuxta lapides, aut eiusmodi alia concresecuntibus, ac concretionem firmissima, & paulatim facta, mutatis in substantias adæco solidas. Neque mirum, densati enim vapores in aquam abeunt, & exhalationes in exustā terram, quibus plurimum permixtis, ita tamen ut aqua vincat, quæ frigore concresecens

terram cohibeat, metalla generantur. Hinc merito fit, ut chymistæ ad imitandam generationem metallorum, argento viuo, & sulfure utantur: illud enim plurimum habet vaporosæ naturæ, hoc fumosæ, qualis exhalationum est. Hinc etiam nascitur corrosiva illa qualitas, quæ cum quadam astrictione coniuncta est in plerisque metallis. Nimirum non constanter simplici ac inalterata terra, sed exusta, in qualem densata exhalatio abit. Atqui ut verum verò consonet, & meteorologica cuiusmodi habent qualitates, & nix abradit intestina, & pluuiæ aqua utimur ad eadem, ad quæ calybeata, ad siccandum scilicet, & extergendum ventrem & viscera. Metallorum ergo in commune hæc est natura, singulorum verò propria oportet dicere. Æs, plumbum & ferrum, terræ habent plus quam aurum & argentum, quod ærugo & scoria indicant, quæ maximè redundant in ære & ferro, & pondus plumbi, quod multæ terræ est. Aurum & argentum aquæ sunt genus, excoctum, ac perfectionem magnam adeptum, & optimam mitionem. Duo accidentia videntur repugnare dictis, facilis liquabilitas plumbi, quæ aquæ magis quam terræ esse videtur; & auri pondus, quod videtur esse terræ. Nam cum aqua quam terra sit leuior, quod terræ habet minus, videtur futurum minus graue. Sed liquabilitas plumbi non nascitur ex pauciori terra (nam præter grauitatem, vix etiam potest, apta autem vitioni sunt terrea) sed ex imperfectiori mitione, ob quam quod in eo est aqueum facile effluit: auri verò pondus nascitur ex densitate substantiæ, sunt enim leuiora quæ rariora, etiam si aliquantò crassiora sint, quia in sese ærem admittunt, velut ligna. Omnia enim quæ densissima non sunt, etsi sunt substantia terrea, efferuntur in aqua. ut itaque raritas causa leuitatis est, ita densitas sit ponderis; aurum verò maximè densum ac sine poris est, proinde graue est.

est, & sonitum non edit; contra ac æs, quod cum sit poris plenum, sonorum est, & minus graue, etsi sit magis terreum. Efficientem causam metallorum esse Solem, ut & aliarum omnium rerum generabilium, dubium non est, neque obstat, frigore concreuisse; non enim quia frigore concreuerunt, frigore genita sunt. Neque enim concretio est eorum ortus, alioqui liquatio esset interitus, non est tamē, cum non minus sit aurum, quod liquatum effluit, quam quod concretum consistit, nam rursus concreescens, ut est re vera, & apparet idem. Calor ergo Solis excoquens, ac commutans, ex aquæ vaporibus cum exhalationibus generat, interim hanc ipsam substantiam aquæ, quæ ita alterascit, constringente frigore. Neque mirum simul à calore secundum substantiam commutari, & constringi à frigore. Nam non nisi maximo calore soluitur metallorum substantia, ac proinde minimo frigore constringitur, adeo ut constrictum iam consistat, & rari non possit præ calore: non ergo frigus quod potest constringere, excludit calorem qui valeat commutare. Rectè igitur metallorum ortus tribuitur cœlesti calori, etsi consistentiam à frigore recipiant. Neque verò quia cœlestis causæ meminimus, referri volumus certa metalla in certa astra, cum quibusdam Platonis, ut aurum in Solem argentum in Lunam, ferrum in Martem, Aurichalcum in Venerem, electrum, in Iouem, plumbum in Saturnum, æs in Mercurium. Nam hæc, & alia huiusmodi quæ sola constant diuinatione, sunt quidem apud vulgus plausibilia, re vera tamen nenix, aut seniles fabulæ, quæ in philosophiam per vaniloquos irreperunt. Cum itaque metallorum generatio sit qualis dicta est, atque circa lapides, atque adeo intra lapides concrecant, vix vnquam reperitur alicuius eorum portio insignis per sese, ac pura: sed ex fodinis extrahuntur & lapides, & terræ

quædam genera eius rei peritis cognita, ex quibus ignis vi in fornacibus distillant metalla, ijsque extractis reliquum exustum superest, scilicet quod terreum, aut lapideum. Cadmia nomen datur duabus rebus, vocatur enim Cadmia, lapis ex quo in fornacibus secernendo fit æs. Vocatur etiam fauilla quædam, quæ dum secernitur æs, vi ignis eleuata, fornacis parietibus adhæret. Id explicat omnium optimè Plinius. libro 34. cap. 10. dicens, metalla æris multis modis instruunt medicinam, utpote cum vlcera omnia ibi occisimè sanentur: maximè tamen prodest Cadmia. Fit sine dubio hæc, & in argenti fornacibus candidior, ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt, nam ipse lapis ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ utilis. Sic rursus in fornacibus existit, aliamque sui nominis originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu, tenuissima parte materiæ, & cameris, lateribusue fornacum, pro quantitate leuitatis applicata. Hæc Plinius. Ex quibus constat, æs ex lapide quodam Cadmia vocato fieri. Galenus idem asserit, dubitat tamen an Cadmia illa lapis vocari debeat, an terra, lib. 9. simpl. medic. dicens. Cadmia fit ubi in fornacibus æs paratur. nempe tota terra illa ex qua æs generatur in fornacibus, in altum egerente velut fuliginem quampiam, vel fauillam, siue utcumque appellare licebit. At si non terram, sed lapidem nuncupare vellis, ex quo in fornacibus secernendo partim fit æs, partim Cadmia, partim diaphruges, nihil sanè retulerit. Ecce ut Plinio & Galeno testibus, fit æs ex lapide. Pyritidis etiam lapidis est quoddam genus, ex quo fit æs, teste Dioscoride, libro quinto, capite decimo. Igitur hoc idem dicitur in præscripta dictione, his verbis. Lapis solutus calore in æs vertitur, non quidem quod lapidosum est liquatur (neque enim potest) sed totus lapis, siue

ue nuncupatus Cadmia, siue pyrites calore soluitur, liquato metallo quod intra se continet, reliquo redacto in exusta excrementa. Quod ab Aquilone venire aurum dicit, non ita est accipiendum, quasi non aliunde: nam & ab Oriente, & ab Occidente venit quamplurimum, sed quasi inde quoque. Id verò experimento cognitum est, quandoquidem omnes qui de metallis scribunt, Panoniam, Bohemiam, & Austriam, & Citeriorem Germaniam, inter feraces auri prouincias commemorant. Illud porro. Quis mihi det, ut exarentur, sermones mei stillo ferreo, & plumbi lamina: non quasi quippiam quod fieri non posset, aut non etiam soleret dicit, sed potius secundum antiquissimi illius seculi consuetudinem. Solebant enim veteres, ut Georgius Fabricius annotauit, ex plumbis tabulis libros componere, quales in antiquis sepulchris repertos Neapoli ipse testatur. Sed pro conditione huius operis, satis de his dictum est.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

X libri Iob. cap. 37. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia. Extollere volens Eliud Dei Opt. Max. potentiam & sapientiã, ab illius operibus quæ dicit esse magna & inscrutabilia argumentum capit, atque præcipuè à sublimibus rebus & meteorologicis, & ipsius cœli mentionem facit, utpote quæ hominibus videri solent admirabiliora. De tonitruis ergo agens nunc, dicit, Tonabit Deus in voce sua mirabiliter. Nam & Poetis vocatur Deus ob hanc mirabilem hominibus sublimium passionem, Altitonans. De tonitruum naturalibus cau-

sis, non eodem modo senserunt veteres philosophi. Nam Stoici collisum nubium fieri putabant, ut cum apud nos aqua ad aquam colliditur, ut in torrentibus. Anaxagoras esse erepitem qui editur, cum ignis qui intra nubem inclusus est, à circumfusa aqua extinguatur, ut & apud nos crepitus editur immixta aqua in flammam, aut prunas ignem verò illum descendere ex æthere, hoc est, superno igne, & ab accidentibus vaporibus intercipi. Anaximander, & Metrodorus, atque Arist. censent fieri ex nubis scissura, à flatu intercluso, ac fortiter erumpente, non aliter ac crepant, cum ad ignem rumpuntur glandes aut Oua, aut ex tormentis bellicis erumpente igne editur tonitruum. Nimirum in his omnibus rebus finditur, ac per fissuram verberatur vehementer aer, unde vehemens nascitur sonitus. Cum flatum qui erumpit ex nube, exhalationem igneam censet esse Arist. quæ non ex æthere detrusa est, sed ex terra ascendit, non minus quam vapor, qui est nubis materia. quæ sane sententia dictarum omnium est probabilissima, nam collidi adeo vehementer non possunt nubes, nisi contrarijs ac vehementissimis incurstantibus ventis, quod quidem fieri, cum tonitrua eduntur, non experimur, sed plerunque aut unico flante, aut nullo conspicuè. Porro non licet torrentibus conferre nubes, cum indicatum nuper sit, eas dum sublimes manent, nihil aquæ continere, sed simul in aquam mutari crassesciente vapore, ac descendere. Si verò dirumpenda nube à conclusso igne aut fumo, aut denique flatu edi tonitruum asserendum, certè illum inferne ex terra ascendere, per partes effumante terra vi solis, ut ascendit vapor euaporante aqua verisimilius, quam ab æthere deturbari. Nam inde, neque pondere cadere posset, cum longe tenuior aere sit, neque violentia vlla deturbari, cum pars cælo proxima sit summè tranquilla, & circulari solum agatur

tur motu, cæli comes. Cum præcipuè mihi, & in huius operis initio, & in alijs prius, indicatum, multis neque inevidentibus argumentis sit, nullam esse ignis regionem superiorem, sed totum quod inter nos & cælum interest, aëre plenum esse, cælum verò ipsum non esse igneum, talem præcipue ut discerpi ac frustatim cadere possit, paulo post differemus. Superest igitur verissimum esse id quod communis nunc opinio fert, tonitruum edi ruptura nubium, & proximi aëris, ab erumpente violenter igne, qui ex densata exhalatione gignitur. Velut enim flamma rarefcens in fumum abit, ita fumus densefcens, ubi non simul refrigeratur, abit in ignem. Verum hoc ad coruscationum & fulminum causas iam spectat ad tonitrua illud solum est satis, fieri rupta nube, erumpente quadam spirituosa substantia. Addit Eliud, Qui præcipit niui ut descendat in terram, ut hyemis pluuijs, & imbri fortitudinis suæ. Pluuias moderatiores, & mediocri impetu cadentes, & caliginosas, vocat hyemis pluuias, quia tales per hyemem cadere solent; largas verò & impetuosas, quales per æstatem plerunque fiunt, vocat imbrem fortitudinis suæ, hoc est, fortitudinis Dei, quod est fortitudinis magnæ. Nam frequentissima phrasis est in sacris litteris, dici Dei, quæcunque magna, ut mons Dei, quasi mons magnus. Extollit itaque Dei potentiam, quod eius præcepto descendant in terram nix, & pluuiæ hyemales, & imbres æstiu fortissimi, & maximo impetu cadentes, qui medicis vocari consuevere temporales, quasi æstiu: quia ea pars anni vocatur peculiariter græcis *ἔρως* hoc est tempus. Niuem grandinem, & pruina, à maiori frigore fierique pluuiam roremque constat, primum quidem ex ea analogia quam habent, cum gelu, quod apud nos frigore fieri experimur: deinde, & ex solutione, quod scilicet, ea omnia

nia calore soluuntur in aquam. Fieri etiam aquam, ex vapore densato frigore, & antea dictum est, & eodem argumento constat, quod scilicet videmus calore resolui in vaporem aquam. Monstratum etiam antea est, pluuias copiosiores & guttarum grandiorum, à maiori frigore fieri quam contrarias; quia cum aqua simul ut gignitur cadat, tanto grandiores fiunt guttæ, quanto celerius nubes in aquam mutatur. Si autem frigus eius mutationis causa est, celerioris mutationis causa sit maius frigus, ubi nulla in materia differentia statuitur. Grandinem etiam, quam niuem censet Arist. esse maioris frigoris sobolem, argumento à maiori soliditate ac duritie accepto. Nos id definire curabimus, ubi sermo iaciderit de grandine, nunc illud vnum interest scire, cur æstate fiant largiores imbres quam hyeme, siquidem maioris frigoris sunt. Habet verò hæc illam dubitationem priorem, cur in media aeris regione (neque enim iuxta terram neque iuxta cælum) hæc fiant, & quæ ibi sit talium generationis causa. Stoici qui ponebant aerem natura sua frigidiorum esse aqua, atque adeo primum frigidiorum, dicerent, vapores & aquam densationes illas pari ab aere, utpote frigidiori, illo verò potius loco, quod ibi maximè aer naturam suam retineat, neque à rectis radijs adeo alteratus, quam sublimior, neque à reflexis, quam humilior. Arist. qui aerem natura calidum esse putat, abit in antiparistasin, dicens, regionem eam aeris frigidam fieri ob circumstantiam calidiorum. Verum Stoici non videntur posse dicere, cur æstate fiant illæ concretiones maiores quam hyeme, dicunt enim rectè, illas concretiones ibi fieri, quia aer est frigidus, cur verò sit æstate frigidior non dicunt. Arist. hoc quidem rectè dicit, nam cum non ponat aerem per se frigidum, sed ex accidenti, ob contrariorum circumstantiam, consequens esse videtur, ut cum quæ circumstant con-

traria, sunt maiora, sit & aer eo in loco frigidior. Sed vellem diceret Arist. cuius substantiæ est illud frigus, quod per antiparistasin, hoc est contrarium nifum, augetur, an aeris, an ipsorum vaporum & aquæ. Si enim aeris, necesse est aerem frigidum ponere per se cum Stoicis: si vaporum & aquæ, sit ut vapores suo seipsos frigore refrigerent, & præter suam naturam densent, quod fieri non potest. Siquidem nulli dubitatum est illud physicæ principium, omne quod præter naturam alterascit, aut omnino mouetur, ab alio id pati. Quapropter vel his argumentis, probabilissimum sit, quod & alibi, & in hoc ipso opere probaui, concretionem non esse aquæ præter naturam, quin potius totum aquæ genus, si ab eo igne qui per omnia vagatur dimitteretur, concretum iri. Nam si aqua est primum frigidiorum (ut certè est maximè consentaneum) nullum frigus est illi præter naturam. Quid enim possit esse maius summo? Si autem concretio illi naturalis, fusio ab aliquo externo sit. A quo autem alio quam à contrario, hoc est, ab igne? concreuit igitur, cum ab igne destituitur: ignis verò fulgorem naturaliter sequitur ob naturæ similitudinē, atque ita abundans circa cælum ob vigorem radiorum solarium, & circa terram ob eorundem reflexionem, regionem mediam destituit, velut & terræ penetrabilia, idque facit æstate magis, quia magis dictis in locis abundat. quo fit ut sponte naturæ in medio aeris (alioqui ut mea fert opinio temperati) vapores concreuant, in aqua, niuem, aut grandinem, idque æstate magis quam hyeme fiat. Dicta igitur est causa cur pluuiæ hyemales, fortes verò imbres æstiuales sint. De niuis natura postea dicetur. Verba illa. Qui in manu omnium hominum signat ut nouerint singuli opera sua, explicata mihi sunt, ubi de chyromantia egi, nunc ijs præteritis, procedamus. Ab interioribus (inquit) egredietur

tur tempestas, ab æturo frigus. Dictum antea est, imbres fortes cum tonitruis, fulguribus, & fulminibus, temporales vocari: illud idem vocatur nunc tempestas, quæ quia per fortes æstus fieri consuevit, ut etiam diximus, ei ut contrarium opponitur frigus. Arcturus est id astrum, quod vocatur vrsa maior, unde & nomen accepit. nam *ἀρκτος* vrsam significat. Inde etiam accepit nomen Polus arcticus, iuxta quæ voluitur, ac proinde nobis est sempiternæ apparitionis. Eandem igitur partem cœli vocat nunc, nomine illius astri, arcturum, quam nomine venti inde venientis, antea vocauerat Aquilonem, eam inquam quæ est ad Polum, quæ & Septentrio vocatur. Quæ quidem extrema cœli pars est, & ad ipsum polum, super quo voluitur totum, sita. Cui opposita est alia per totum mundi diametrum distans, alter scilicet Polus, qui vocatur antarcticus. Pars mundi quæ inter duos illos polos est, ab eis æque distans, & ad medium diametri spectans, quæ vocatur Meridies, dicitur esse interior mundi pars, quasi inter extremitates, in quibus poli, sunt media. dicit igitur, Ab interioribus egreditur tempestas, & ab æturo frigus, hoc est, à meridie, ut pote calidissima mundi parte, & unde flat Auster, calidus ventus, venient tempestates, & procellæ, & à septentrione frigus, quia inde venit Boreas, ventus frigidissimus. Horum causas, hoc est, quod tempestas veniat ab interioribus, & frigus ab æturo, referens in ventos, addit, flante Deo concrevit gelu, & rursum latissimè funduntur aquæ. Ventum vocat flatum Dei, hac phrasi indicans ut aliarum rerum omnium, ita & ventorum esse primam & precipuam causam Deum. Id ergo dicit, quod flante Aquilone concrevit gelu, & rursum flante ei opposito vento funduntur, quæ concreta erant aquæ, latissimè. Qua autem causa Auster calidus, & Boreas frigidus sit

non

non antea dici potest, quam de ventorum substantia sit disputatum. Inde enim & utriusque venti temperies, & ratio, qui alter fundit, alter concretionem facit, innotescet. Multi veterum philosophorum putauerunt, ventum nihil esse aliud, quàm aerem motum, eandemque substantiam, quietam vocari ærem, motam ventum, ita ut ventus esset, velut æris vnda, neque ab eo differret vlla alia ratione, quam motu. Hanc sententiam multis argumentis refutauit Arist. in cap. 4. secundi libri meteorôn, nullum autem mihi videtur esse potius, quam quod oportet agitandi aeris aliam causam assignari, in qua venti essentia probabilius constitueretur, quam in ipso aere. nam aer qui quietus nunc sit, quæ possit vndatim fluere, à nullo alia re quæ interfuit agitur? quod si quæ alia substantia tenuis, siue vapor, siue exhalatio, eum impellit, ea potius sit venti substantia, quam ipse aer. Haud enim dubium est, cum fiat ventus ærem moueri, at verò nisi ipse se ipsum mouet, (quod, cum neque ponderis neque leuitatis sit is motus, neque replendi vacui necessitate factus, impossibile est) constat necessario impelli ab alia substantia: ea verò, siquidem non apparet, fuerit tenuis & spiritalis. Quid igitur prohibet eam appellare ventum? ventus igitur non est ipse agitur aer, sed flatus aliquis aerem agitan, ac per ipsum decurrens. Hoc posito, cum duplex sit euaporatio, alia aquea, frigida & humida, quæ vocatur vapor, alia calida, & sicca, quæ vocatur exhalatio, seu terræ fumus, & vapor, materia pluuiæ, roris, niuis, grandinis, & pruinæ sit, constat ventorum, exhalationem esse causam, quia magna ex parte solent accidere multi flatus, cum caloribus, & pluuijs superuenientibus venti conquiescere, quasi ex contrarijs nascentibus causis, ventis & pluuijs. Hanc ob causam, hoc est quia pluuiæ & venti ex contrarijs fiunt, ut dicitur capite octauo, Genesios, cum Deus

Aaa

vol.

voluit, ut cessarent pluuiæ diluuij, adduxit ventum super terram, adduxit (inquit) spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ, & clausi sunt fontes abyssi, & cataractæ celi, & prohibitæ sunt pluuiæ de cælo. Velut igitur fumus qui è fornace aliqua, occurſu venti effluit, dissipatus hæc aut illac, ita exhalatio, quæ vrendæ terræ fumus est, occurſu frigidioris, seu vaporis, seu aeris, qui in media regione præcipue est, repulſa, cogitur ferri circum circa terram, quæ ita lata dicitur ventus. Conſtat verò quandoquidem pars quæcunq; terræ poſſe effumare, iſq; fumus verſus quaq; repelli, ut hinc aut illinc occurrit frigidior, & denſior vapor, poſſe ventum ex quacunq; mundi parte in quacunq; ſpirare: neq; eſſe certam vllam, vnde, aut in quam feratur. Atq; ita veriſſimè dictum eſt illud 3. cap. Euangelij Ioannis. Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, neque ſcis vnde venit, neq; quo vadit. Nimirum vnde cumq; terra effumet fieri poſſe, & quouſq; eius impellendi ceſſet impetus, ferri: tantum audimus ſonitum & ſibulum, quem aeris verberatione edit. Nihilominus venti, & differentias accipiunt & nomina, à partibus ex quibus & in quas feruntur. Iis qui ſunt in ſphæra recta ſub æquinoctiali, quatuor mundi præcipua puncta ſunt ſecundum duos diametros diſtantia, Oriens, Occidens, & duo Poli; arcticus ſcilicet, & antarcticus qui illis ſunt in Horizonte. Erunt igitur illis duo Aquilones, à duobus polis venientes, & Eurus veniens ab Oriente, & Zephyrus ab Occidente, & innumeri alii inter hos, vocati laterales. Nobis verò qui hanc regionem incolimus, inter tropicum cancri & circulum arcticum conſtitutæ, quam ſolam cum alia ei oppoſita, vltra alium tropicum, cenſuit antiquitas habitari poſſe, nihil cum polo antarctico: ſed ſunt alia quatuor puncta maximè diſtantia, ſecundum duos diametros noſtri huius mundi, quem Ariſt. dixit habere figu-

ram

ram tympani, habentis verò longitudinis quam latitudinis fere duplum. Ea ſunt Polus arcticus & Meridies, Oriens, & Occidens, nam à Polo venit Aquilo; à meridie Auſter; Eurus ab Oriente: Zephyrus ab Occidente. Tametsi plerique Ariſtotelicorū, decepti quibuſdam eius auctoris verbis cap. 4. lib. 2. meteoron, quæ minus attente fortasſe ſcripta ſunt, dicunt Auſtrum vtpote Aquilonis contrarium uenire à contrario polo, puta ab antarctico, & proinde Aquilonem, totū hoc hemiſpherium, quod videmus: meridiem, contrarium & huic oppoſitum: non animaduertentes Ariſtoteleſe ipſum cap. 5. lib. 2. meteoron ita dicere, Auſter quidem à ſolſtitiali fertur ſigno, neq; ab alteris ſeptentrionibus. Quod admodū congruit cum præſcriptis verbis Iob, hiſ ſcilicet. Ab interioribus egreditur tempeſtas, & ab arcuro frigus. In quem errorem video incidere etiam geographos, qui typos totius orbis terrarum nunc faciunt. Cum enim & partes vltra & citra meridiem, hoc eſt, vltra & citra Zodiacum deſcribant, tamen ſuos typos quatuor punctis notant, Oriente, Occidente, Septentrione, & meridie, cum deberent potius finire, Oriente, & Occidente, Arctico, & Antarctico Polis. Nā faciūt Chile, & pſitacorum regionē, & alias quæ vltra tropicū capricorni ſunt, & earum quædam non longè a Polo, meridionales eſſe, præ Quinto, quæ in ipſa meridie eſt, ſub æquinoctiali. Sed & re ipſa probatur habere ut diximus. Non enim ſolum Boreas eſt, qui ab ipſo venit Septentrione, hoc eſt, a terra ſub ipſo polo ſita, ſed quicunq; verſus meridiem ſtat, dicitur à Septentrione venire, & in meridiem ferri, etiam ſi longe citra circulum arcticum exortus ſit, & longe ante tropicum deſinat, ſed quia eius initium ſpectat ad Septentrionem, ut ſinis verſus meridiem. Eadem ratio eſt aliorum. Nimirum ex quacunq; terræ parte incipere poſſe effumatio, neque opus eſt, cum Hiſpania per-

A a a 2 fla-

flatur a Borea, perflatur etiam Germania, neq; ut cum ab Austro, perflatur Lybia, sed possunt illæ tranquillitate frui, nondum in illis exortis ventis. Si igitur hoc ita habet, inopinabile est, Austrum qui nos attingit, ab arctico polo venire posse, & præter rationem, tam longinquum illi principij statuere terminum; ac non potius in interiori illa mundi parte, quæ vocatur meridies, quam percurrunt Planetæ. Cum præcipue si quis flatus inde huc penetraret, in ea regione esset naturam permutaturus, atq; eo usque futurus Aquilo, laturusque frigus, inde iam futurus Auster, & laturus tempestates, cum ab interioribus egrediatur tempestas, & ab arcturo frigus. Verum his de differentia ventorum secundum loca enarratis, superest dicamus, quod ad eorum temperamenta pertinet, & ad rem præsentem maximè facit; quandoquidem ventorum differentias non accipimus ex materia, sed unicam omnium ponimus, puta exhalationem fumo similem, constat ob aliud quippiam fieri, ut non eadem omnium temperies sit, sed Aquilo sit frigidus & siccus, Auster calidus & humidus, Eurus & Zephyrus inter illos medijs, & inter se quam minimum dissidentes. Id verò non potest esse aliud, quam illud unde accipitur differentia, loca nempe à quibus in quæ feruntur, ob quæ merito evenit, ut Aquilo & Auster inter se dissideant plurimum, Eurus & Zephyrus minimum, quia Septentrio & Meridies plurimum dissident, cum alter calidissimus, alter frigidissimus locus sit: Oriens & Occidens quam minimum dissident, cum ad utramq; partem æque Sol accedat, & qui alijs Oriens, alijs Occidens sit. Dissident uero hi duo ab Austro, non tam ob locum ex quo, quam in quem feruntur. Illi enim feruntur à similibus in similia, ab Oriente in Occidentem, & ab Occidente in Orientem; hic à contrario in contrarium, puta à Meridie in Septentrionem: uerum hæc generatim dicta sunt, acceda-

cedamus propius. Siquidem indicatum est, Boream non semper uenire à Septentrione, neque Austrum à Meridie, sed undecunq; posse incipere quemcumq; ut contigerit huc aut illuc ferri, constat differentiam non accipi a loco ex quo primo sed a loco uersus quem, atq; adeò posse Aquilonem & Austrum oriri ab eodem loco, ut si flare incipiat a Carpentania, & feratur in Beticam, Boreas sit, si ab hac ipsa, & feratur in Cantabriam, sit Auster. Quæ igitur causa superest, qua alius frigidus & siccus, alius calidus & humidus fiant? Dictum iam mihi pluries est, ignem elementarem non esse in uno quodam loco ut reliqua elementa, sed permeare per omnia, sequi uerò magna ex parte Solis lumen, atque ideo tibi plus luminis eius, esse etiam plus caloris. Consentaneum mox est, ut ad Meridiem sit copiosissimus, & inde ad mundi latera sese effundat: nimirum ut ipsum lumen Solis. His positis, sit ut uentus qui contra meridiem fertur, ignem a rebus quibus occurrit abigat, illi contrarium motum subiens, qui uero fertur contra Septentrionem ignem adducat, similem illi motum subiens qui uersus Orientem aut Occidentem, neq; admodum hoc faciat neque illud, quia neq; similem, neq; contrarium motum subit, sed transuersum. Hinc rursus sit, ut qui flat uersus Meridiem refrigeret fugans ignem, qui uersus Septentrionem, calfaciat cum adducens: Rursum, qui refrigerat siccatur quoq; idq; duplici de causa, & quia ipse siccus est ut fumus, & quia refrigeratio densationem facit, & expressionem humidi, ut in refrigeratis herbis & arboribus conspicitur: qui calefacit humectat non per se (siccus cum sit) sed quia calore facit humorem fundi, qua causa & in hominibus ciet multas fluxiones Auster.

Qui flant ad Orientem aut Occidentem, nihil horum faciunt insigniter, sed temperant modicè, ut aer per-

uenti-

ventilabrum circa faciem motitatus. Similis etiam causa est, qua Boreas fertur vehementius, Auster lentius, Eurus & Zephyrus mediocriter. Nimirum qui contra ignem fertur, fertur a frigidiore ad calidiorem, a densiori ad rariorem aerem, quare inde magis expellitur, huc facilius recipitur, ferturque, ut quod indeclive, contra quod fertur in frigidiorem & densiorem quod in acclive: quæ feruntur in similia, ut quæ per planum & mediocriter. Hæc eadem causa est, qua qui navigant in meridiem, citius multo illuc pertingat, quam inde huc remeant quod non intelligentes, qui ab Hispania ad nostras Indias feruntur contendunt, mare illam in partem esse declive. Neque mirum, cum ob eandem ignorantiam visum sit plurimis veterum philosophorum, & cælum & terram imminere magis ad Septentrionalem plagam, ad meridiem verò inclinatum esse orbem, qui & excogitauerunt plurimas eius situs causas. Diogenes & Anaxagoras factum iam orbem ipsamet providentia, a qua erat factus, fuisse inclinatum in meridiem magnæ cuiuspiam utilitatis causa. Empedocles vento refugiente versus septentrionem impetum Solis, distenta esse cæli latera, & vrsas esse loco moras, & eleuatas, atque austrinas partes depressas, atque ita totum mundum illo inclinasse. Leucippus procubuisse terram ad meridiem, quæ partes mundi meridionales rariores ac solubiliores sint ob calorem, septentrionales densiores & magis renitentes. Democritus augeri omnia ad meridiem ob generantem Solem, atque ideo terræ ea parte grauata frugibus, & auctu, procubuisse. Sed hæc omnes sunt ineptiæ infantilis illius philosophiæ. Nam mundum totum perfectam spheram esse euidenter indicant Astronomi, quia omnes cæli partes distant a centro æquæ: quare non est alia elatior, alia demissior, neque terra habet aliam vllam mundi partem se humiliorem, in quam grauata inclinet, neque aliorum

sum

sum nititur quam in suum centrum. Causa verò ob quam illæ opiniones inter primos illos naturæ inuestigatores, ac nunc inter vulgares ortæ sunt est, ut diximus, in aëre qui ad meridiem tenuior est, & in ventis, qui ut Arist. quoque secundo meteoron animaduertit, magis flant à mundi lateribus, ac fortasse etiam accedit, quibusdam in locis, copia maiorum fluminum qui confertim irruentes in mare, per satis magnum spatium remorantur nauigia. Id verò sentitur in quibusdam Isthmis, ut in Ponto, & in Occidentalibus Indijs, iuxta recentem vocatam Carthaginem. Ex dictis facile constare potest, cur ab interioribus, hoc est, à meridie, oriatur tempestas, hoc est, æstuales imbres, cum fulguribus, fulminibus, & tonitruis. Nimirum, sunt hæc omnia magni caloris, qui inde trahit originem, unde ignis huc agitur flante austro: frigus verò ab arcturo, unde venit Boreas. In eadem sententia perstans Eliud, addit, Flante Deo concreuit gelu, & rursus latissimè funduntur aquæ. Ventum appellat flatum Dei, hac ratione innuens quod Psalmo 134. His verbis dicitur. Qui producit ventos de thesauris suis, hoc est ex sua infinita virtute & omnipotētia. Quæ verba facile nobis indicant, quam sit mirabilis ventorum natura, cum de eorum creatione Deo tanta accedat gloria. Qua propter non tantum mihi tribuo, ut existimem me, uel huius leuissimæ rei causam inuenisse, sed ut in alijs omnib. quæ pertinent ad naturam, ad probabilitatem usque disputasse. Ergo inquit, flante Deo per Boream scilicet, quia exprimit ignem, concreuit gelu. Rursus Deo flante per Austrum, quia adducit ignem, latissimè funduntur aquæ. Addamus reliqua. Frumentum (inquit) desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitum, quocumque eas gubernantis voluntas duxerit, ad omne quod præcipit illis super

fa-

faciendi orbis terrarum, siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocunque loco misericordiae suae, eas iusserit inueniri. Omnes qui bene philosophati sunt, conuenerunt in hanc sententiam, nihil omnino eorum quae natura constant factum esse casu, aut temere, aut frustra, sed omnia alicuius gratia, atque adeo primam omnium rerum causam esse in fine cuius gratia fiunt. Si igitur hoc, de ea natura quae coniuncta rebus est recte dicitur, & usque adeo nihil est frustra ab ea factum, ut vel ipsis excrementis quae necessitate potiusquam utilitate videtur generari, animalium natura utatur ad commoditates non exiguas, ut in libris de usu partium Galenus conspicue indicat, quanto magis ita de Deo Opt. Max. sentire oporteat, qui cum sit Optimus, nihil fecerit nisi bonum, bonum vero esse non potest sine vlla utilitate; cum vero sit Sapiensissimus atque potentissimus, nulla necessitate cogeretur facere quod nulli vlti futurum esset. Hac ratione Eliud, cum nubium & aliorum meteorologicorum generationem, ut in facientem causam retulisset in Deum, qui ut est prima omnium quae fiunt, & facta sunt causa, alias omnes continet, apponit etiam & finem, & cuius gratia fiunt. Quasi diceret, neque quidem frustra, aut ostendens suae potestatis causa Deus, nubes fecit, sed magnae cuiusdam beneficentiae, siquidem frumentum, ex quo fit panis qui confirmat cor hominis, desiderat nubes, quandoquidem illis spargentibus lumen suum, & pluentibus, fruitur necessario humore. Nubes spargere lumen suum, nihil est aliud quam plueri, quod ideo dici videtur, quod dissipatis pluentibus nubibus, spargitur lumen quod ab illis intercipiebatur: perinde ac si illae lumen & aquam continerent, ac utrumque demitterent, ac spargerent, cum tamen illae re vera neutrum contineant, sed in aquam mutantur, & dissipatae, diffundendo

do lumini locum dent, sed ex eo quod sensui apparet, nata phrasia ea est, qua rursus statim utitur. Nunquid scis quando praecepit Deus pluuijs, ut ostenderent lucem nubium? Itaque dicit frumentum desiderat nubes, nubes spargunt lumen suum: quasi dicat desiderat frumentum nubes, quia nubes pluit. Neque vero solum non sunt facta temere nubes, sed ne mouentur quidem temere, nam lustrant cuncta per circuitum quocumque eas gubernantis voluntas duxerit, ubicumque scilicet velit Deus plueri, siue in vna tribu, siue in alia, siue in terra sua, hoc est seruorum suorum, siue in aliena & inimicorum, siue in quocunque loco misericordiae suae eas iusserit inueniri: Nimirum pluit super iustos & iniustos (Matthaei capite quinto.) Et haec est vera & perfecta scientia viarum nubium, scire scilicet eas in Dei voluntatem & providentiam referri, de qua statim subdit, Nunquid nosti semitas nubium, magnas & perfectas scientias? Nimirum, qui consistunt intra causas naturales, non resoluunt usque ad primas, ac proinde non habent perfectas scientias, sed illis solum qui naturalibus non dimissis (id enim insipientiae est) procedunt usque ad primae causae bonitatem, quod principium omnium est. Sed nubes quidem, atque per has pluuias, & nix, & ros, & pruina, quia etiam & venti, haud praestant obscuras commoditates: omnia enim haec suis temporibus, & per quasdam vicissitudines, terrae iuuant fecunditatem. At vero quaedam alia nulli prorsus vlti esse videntur, quibus id quod de omnium rerum utilitate dictum est videtur redargui. Quid enim commodi est ex grandine? Quid ex fulguribus? Quid ex fulminibus? Certè hoc nullus philosophorum possit dicere, quin superiores rimetur causas, neque aliter effugere, quin cogatur concedere factum esse aliquid frustra

tra, quam conscendendo in iudicia Domini, ac de illis philosophando, iuxta illud quod proximo cap. dixit idem Eliud, his verbis. Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus, quæ verba significant, ut Deum his rebus, partim ad mortalium escas, partim ad iudicandos populos. Sunt igitur horum pleraque ad utrumque utilia, nam pluviae, & venti, maximi sunt usus ad frugum prouentum: iudicauit verò per pluias a pertis cœli cataractis mundum, & euertit quotidie in mari triremes, & in terra tecta & domos, ut vel domum in qua epulabantur filij Iob, & integras vrbes impetu ventorum. Nonnulla etiam sunt quibus solū utitur Deus ad iudicandos populos, ut grando & fulgura, & multo magis fulmina. Quod etiam dominus ipse cap. 38. huius libri dicit his verbis. Thesauros grandinis aspexisti, quæ præparaui in tempus hostis, in diem pugnae & belli, ut vel ex his possint homines, si prudentes sint, agnoscere, esse qui res humanas consideret, & populos diiudicet. Quod ille etiam Ethnicus poeta optime insinuauit, dicens, Iupiter optime aspicias hæc? An te pater cum fulmina torques, ne quidquam horremus? itaque nubium, & plurimarum in aere prouenientium rerum, utilitas magna est ad fruges, quibusdam verò earum tantum utitur Deus ad iudicandos populos. Eadem ratio est pestis, atque adeo morborum omnium, mortis & eorum quæ nihil aliud quàm venena sunt: quæ complexus est Eccle. cap. 39. his verbis. Ignis, grando, fames, & mors omnia hæc ad vindictam dicata sunt, bestiarum dentes, & Scorpij, & serpentes, & romphea vindicans in exterminium impios. Vbi ignis nomine intelligo. Fulmina & reliquo ignes meteorologicos, aut æternum paratum diabolo & Angelis eius, nam visualis ignis longe maxima utilitas est. His dictis, redit Eliud ad naturam ventorum, dicens. Nonne vestimenta tua calida sunt,

sunt, cum perflata fuerit terra Austro: quæ verba ex dictis habent facilem interpretationem. Nam indicatum antea est Austrum allicere ignem, ac proinde calefacere & calore aquam fundere. Hinc euenit, ut vestes eo flante caleant, atque calore externo vincente, tinea exedantur: quod perspectum habentes quibus illæ curæ sunt, flante Austro vestes recondunt, contra ad Aquilonem suspendunt. Perinde contingit in alijs omnibus rebus quæ asservantur, ut in uino, & edulij, & omnibus frumenti generibus: ea enim omnia ad Aquilonem seruantur diutius, ad Austrum computrescunt breui. Verum hoc dictorum nuper corollarium est, ut & illud quod paulò post dicit. Subito aer cogetur in nubes, & uentus transiens fugabit eas. diximus siquidem iam, uentos & nubes ex contrarijs causis fieri, atque ideo magna ex parte sese mutuo tollere, atque superueniente pluvia extingui uentos, & superuenientibus his fugari nubes. Quod nubium generationem nunc tribuit densationi aeris non repugnat ijs quæ nuper diximus, puta esse ex uapore. nam uapor substantiam habet inter aquam & aerem. Quapropter aqua in aerem, & aer in aquam per uaporem, illa extenuata, hic crassescens. Nubes ergo fiunt ex uapore, qui partim ascendit ex aqua extenuata, partim ibidem generabitur ex aere crassescente, secundum quā parte, ut crassissimè aer cogetur in nubes.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

PRIMUM

X. cap. 37. Iob. Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt? De substantia cœli, eius in quo, aut cum quo volutantur astra, quem veteres omnes vocauerunt æthera, *αἰθήρ* (interpretæ Aristotele) hoc est, à perpetuo cursu, dubitatum est plurimum à philosophis: si quidem nonnullis veterum visum est rationi consonum, eam mundi partem, ut est suprema, ita esse tenuissimam, siquidem & in alijs omnibus, de quibus utpote vicinioribus, possumus iudicare, ita fieri cōspicimus, ut quo superius est aliquid, eo sit & tenuius: Itaque esse regionem quandam, substantia alia, ære longe puriori & tenuiori plenam, per eamq; ferri astra omnia per se, quasi volantia. Pleriq; tamen atq; adeo optimis (nam Pithagoræ, Parmenidi, Platoni, & Aristoteli) visum est, cœlum substantia quadam constare firmissima & solidissima, adeo ut penitus neq; diuisionem, neq; distractionem recipere possit, & astra partes esse ipsorum orbium, ac cum illis ferri, haud quaquā proprio concitata impetu. Ex eo vero quod de motu astrorum quis sentiat, pender, & quod de cœli soliditate sit consentaneum. Si enim astra feruntur per se per cœlū illud certè est tenuissimum, & facillime cedens: non enim tanta posset esse astrorum celeritas medio resistēte. Si autem illa feruntur cum orbibus, constat orbis tanto solidiores esse adamante, ut penitus diuidi non possint. Nam alioqui, si ferrentur velut impulsā à substantia aliqua vehementer con-

citata, & dissipabili, ut quæ a ventis impelluntur, haud quamquam possent ferri eadem semper celeritate, neq; eidem viæ semper insistere, sed iactarentur temerè, ut quæ a vêtis: nunc autem videmus regulari ferre latione, & à certissimo tramite ne latum quidem vnguem vnquam declinare: igitur ij orbes cum quibus feruntur, nullam partium distractionem accipiunt vnquam, sed feruntur toti simul firmissime. Neque hoc aliter fieri potest: quapropter eorum substantia, neque diuidi, neque distrahi possit, sit igitur solidissima. At verò probabilius multo esse, astra deferri cum orbibus, quàm in illis per se moueri, multis argumentis probat Arist. acceptis ab astrorum figura, & ei accomodatis motibus, & ab eorum celeritate, & ab alijs eorum passionibus. Mihi verò uidetur illud firmissimum, si quis uellit recipere quod mihi in phisicis monstratum est, puta raritatem & densitatem consistere in angustia aut amplitudine pororum. Si enim astra ferrentur per cœlum, necesse esset illud secundum partem anteriorem astri densari, & secundum posteriorem rarefcere, si verò rarefceret, & haberet poros, eos ergo aut vacuos, aut plenos substantia alia tenuiori, est igitur uacuum, aut substantia alia cœlo tenuior.

Illa verò si tenuior, sit & cœlo superior, de illa rursus sciscitabor, an raritatem accipiat, atque ita peruenire necesse erit ad substantiam tenuissimam, nullam raritatem aut densitatem recipientem, aut abire in infinitum. Si autem in vllam talem substantiam peruenire necesse est, cur non sit statim cœlum eiusmodi? Necesse est igitur astra cum cœlo ferri, ac non per cœlum, aut dari uacuum. Præterea, si Sol, Luna, & alij planetae per se mouerentur, non possent moueri regulariter, sed nunc celerius, nunc tardius, quia eodem tempore,

re, puta die naturali, describunt circulos nunc maiores nunc minores, ut accedunt ad æquinoctialem circulum, aut recedunt: at verò Arist. multis argumentis probat secundo de celo motum cœlestium corporum esse regularem: non igitur moventur per se astra; sed cum cœlo, quod est ut mundi murus ut dixit Parmenides, solidissimū. Cui sententiæ plurimum attestatur præscripta verba Iob. Solidissimi quasi ære fusi. Quibus consonant & hæc Homeri ἑρπυσσώμενον οὐρανόν, id est multigris cœlum. Multæ autem hinc quoque videntur oriri dubitationes, nam si cœlum solidum est, non videtur esse corpus simplex, sed compositum ex elementis, ut quæ penes nos sunt, quod si est, erit utique & corruptibile ut hæc, si autem corruptibile illud esse admittimus, nihil euenit incommodi, etiam si tenue esse illud recipiamus, & dirumpi a percurrentibus astris, quare ita quoque videtur fieri rursum, ut non sit opus illud solidum ponere. Quod verò fiat ut si solidum est, constet elementis his, docet Plato in dialogo de natura his verbis Sine igne videri nihil potest, nihil sine solido tangi, solidum sine terra nihil. Hinc appertè fit, ut cœlum duobus his elementis constet, si solidum est; nam & videntur astra, quæ eiusdem substantiæ cuius & ipsum cœlum esse inter optimos conuenit philosophos: si autem habet hæc duo, puta ignem & terram, habet certè & reliqua duo, puta aquam & aerem, duo enim illa per se vniri non possunt, nam sicci & solidi partes, ut puta terræ, non cohererent nisi humido aqueo agglutinentur, sicco enim igneo penetratæ magis dehiscunt. Igitur ut ad soliditatem terra, ita ad continuitatem indiget aqua: aqua verò & ignis male aptabuntur sine medio aere, neque sine eo habebit diaphanitatem. Si igitur cœlum est solidum compactum, diaphanum, & aspectabile, constabit terra, aqua aere, & igne. Rursum, cœli partes non sunt omnino similes,

sed

sed astra aspectabiliora, & minus diaphana (quodcūq; enim intercurrat, occultat aliud quodcunque) reliquum cœlum diaphanum magis, sed minus venit in conspectum, non potest ergo esse cœlum omnino simplex substantia. Nam unde nascerentur illæ contrarietates? contrarietatis enim admissionem habet omne quod dicitur secundum minus in simplicissimo verò non potest esse vllius contrarietatis, ne tenue quidem initium. Concedendum itaque videtur, cœlum simplex omnino corpus non esse, sed constare ex elementis. Concedendum certè, ut mihi videtur hoc Platoniciis, dictis argumentis: non tamen ex iisdem penitus, ex quibus quæ penes nos sunt, sed ex hominibus, ex igne inquam cœlesti, & aqua cœlesti, & terra aëreque cœlestibus, ut in Genesis enarratione diximus. Sed cur vocentur ignis, aqua, terra, & aer si non sunt qualia hæc? certè ob analogiam: quia quod ad substantiæ modum attinet, habent præstantius etiam quàm illa, tametsi contrarietate qualitatū actiuarum, caloris inquam, frigoris, humoris & siccitatis carent. Hinc fit, ut cœlum fulgentius atq; aspectabilius, & solidius, & compactum diaphanumque magis sit, quàm alia omnia corpora, incorruptibile tamen, neque dissolubile, quia caret principiis naturalis corruptionis, puta calore, frigore, humore & siccitate. Sed neque rarum neq; densum est, quia poros nullos habet: neq; crassum, neque tenue, quia neque in parua neque in magna comminui potest, sed fulgens sine calore, solidum sine siccitate aut crassitie, compactum, sine humiditate, diaphanum, sine poris. Non igitur differunt astra à reliquo cœlo maiori crassitie, neq; densitate, sed multationis modo, quodque habent sui ignis plus, & sui aeris minus. Verum et si quia actiuis qualitatibus caret, naturaliter corrumpi non potest cœlum, est tamen (compositum cum sit) dissolubile, & com-

mu-

*Dissidet a cœlo
minori opinionem
stella est par
densior sui
orbis*

mutabile, ab eo uidelicet à quo compactum est, puta a Deo. Omne siquidem quod uinctum est (ut inquit Timeus) solui potest, ac fortasse etiam dissoluetur, & permutabitur, cum sistetur hic cœli motus, & finientur lux & tenebræ, uelut & omnes aliæ mundi partes. Elementa quidem reddentur puriora; cœli uero in meliorem substantiam mutabuntur. Nam Marci decimotertio, dicitur, Cœlum & terra transibunt, & Psalmo centesimo primo, Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut uestimētum ueterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Et in tertio capite epistolæ secundæ Petri, Nouos uero cœlos & nouam terram, & promissa ipsius expectamus. Iob quoque capite decimoquarto, inquit. Homo cum dormierit non resurget, donec atteratur cœlum non euigilabit, neque consurget de somno suo. Ex quibus verbis constat cœlum atterendum esse ante resurrectionem mortuorum. Neque certè philosophiæ dissonum est censere, si cœlorum motus cessaturus in æternum est, mutandam quoque eorum substantiam in aliam, cuius natura motum non spectet, quo in æternum sit caritura, sed gaudeat quiete, quam sit semper actura. Neque enim perpetuum quippiam quod uolentum. Sed de hoc iterum disputabitur.

CAPVT QVINQVAGESIMVM
SECUNDVM.

Ap. 38. Iob. Vbi eras quando ponebam fundamēta terræ? indica mihi si habes intelligentiā, quis posuit mensuras eius si nosti? vel quis tetendit super eam lineā? super quo bases illius solidatæ sunt? aut quis demisit lapidem angularem eius? quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat, quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem uestimentum eius, & caligine illud, quasi panis infantiz obuoluerem? Circundedi illud terminis meis, & posui uestem, & ostia, & dixi. usque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Hæc verba sunt Domini ad Iob. Quibus illum inscitie & ignorance rerum naturalium arguēs, vult ad sui cognitionem trahere. Disseremus in hoc ipso opere, enarrantes locū quendam Ecclesiastes, nullum esse maius compendium ad cognitionem sapientiæ Dei, quam sensum nostræ ignorantiz, quod Eliud etiam in superiori capite tetigit dicens. Memento quod ignores opus Dei de quo cecinerunt uiri (hoc est naturam rerum de qua scripserunt plurimi philosophi, & ante Platonem omnes in carminibus) omnes homines vident cum (hoc est aliquatenus agnoscunt ex suis operibus) vnusquisque intuetur procul, quasi diceret, nullus tamen accedit ad ipsius veritatis cognitionem, quia omnes intuentur procul. Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Hoc eodem argumento adducit nunc

ris magnitudinem, pulcherrimam habentes rationem, quam tamen agnoscere, ac explicare apertè, eius est solius qui se cit ac penes quem est illud æternum exemplar, cuius imitatione effecta sunt. Tametsi enim Pythagorici (quos ego viros prosequor magna admiratione, in hac contemplatione plurimū laborauerunt, & pro capto hominum plurimum assequuti sunt, tamen intuiti etiam illi sunt procul: longe autem magis Xenophanes qui infinite magnitudinis esse inferna ex parte est opinatus. Astrologi septem mille leucarum Hispanarum esse dicunt totius terre globi peripheriam, vt sunt illorum rationes euidentissimæ, non admodum potest hoc à certa eius mensura declinare. Quæ autem huius certæ mensuræ in terra condenda fuerit ratio, scit mundi opifex: constat tamen dictis argumentis, eam fuisse diuinissimam, & ad totius pulchritudinem (cum qua utilitas necessario coniuncta est) spectasse. Addit. Vel quis tetendit super eam lineam? Terra in mundi medio ita sita est, vt eius centrum totius quoque mundi sit, atque ita rotunda, vt omnes extremitatis eius partes æquè à centro distent, & tota terra æquè ab omnibus cæli lateribus, hæcque omnia tam exactè, ac si mundi opifex à polo ad polum lineam tetendisset, & medio lineæ puncto alligasset terræ medium, eamque circino quodam rotundam effecisset. Quod quidem Plato animaduertit in Timeo, dicens, Terram autem altricem nostram circa polū per vniuersum extensum circumuolutam, dici noctisque effectricem, & custodem esse voluit. Tanta igitur opificij perfectio sapientiz artificis maximum argumentum est, quo redarguuntur omnes qui casu ita cadentibus corpusculis, factum esse mundū affirmabant. Quæ enim dementia est sibi persuadere, immensitatem insectiliū corpusculorū, tam aptè cecidisse casu, vt nihil ineptum in toto mundo extiterit, sed omnia ita, vt ne minimā particulam eorum quæ coierint fortuito, sapientissimi

cu-

cuiuspiam arbitrium possit emendare? aut cur cuiuspiā sani hominis menti suasibilis videatur, ante mūdum conditum extitisse, nullo faciente, immensam multitudinē vilissimæ materiæ, quam sapientissimā quampiam & optimā causam? An vt vitiosa hominū voluntas facilius expetit quod malū, ita vitiosus intellectus facilius credit quod falsum, vt vel hoc argumento verū sit quod bonū, melius autem multo est ab optima causa in sapientia esse facta omnia, quā ex vilissima casu extitisse. Tantā igitur Dei sapientiam, vt Iob ex terræ fabrica admiretur & suspiciat, dicit Dominus. Quis tetēdit super eā lineā. Addit. Super quo bases illius solidatæ sunt, bases terræ sunt ipsa terræ fundamenta, quæ vt ex nihilo effecta sunt, ita super nihilo solidata, sed super se ipsis, omnib. terre partib. nitentib. ad centrū, quod velut angularis lapis totius edificij est, ad quæ partes omnes firmiter alligantur: videretur autē omni humanæ sapientiz, si in consultationem de formando terræ orbe à summo rerū opifice vocata esset, fieri haud quāquam posse, vt nulli innitens corpus, in medio spatiosissimi vacui firmiter maneret. Quæ hēsitatio Xenophanem Colophoniuū putare coegit, terram ab inferna parte velut in radicem infinitā produci. Empedoclem quoque canere, infinitam esse profunditatem terre. Taletem Milesium, terram aquæ innatare vt lignum, Anaximenem, Anaxagoram, & Democritū, causari terræ latitudinem, non enim diuidere posse aerem lata cum sit. Neque sane verū est, quod multi dixerunt, & Socrates etiā sibi persuasit in Phedone, terrā manere in suo loco firmam quod rotunda cum sit, & in rotundi cæli medio collocata, nō potest magis in hanc quam in illam partem inclinare. Nam vt rectè inquit Aris. si inde ferri nata esset, etsi nullam in partē posset ferri tota, ferretur diuisa in multas partes: nō est igitur ita, sed præcepto Dei manet ibi firma. Nimirū ut in Psal. 92. dicitur. Firmavit orbem terræ, qui non cōmouebitur. Sed

quod

quod pacto firmavit: tribuens certe rebus omnibus corporis hanc naturam, ut ad se mutuo ita expectant collocant, ut crassa sint sub tenuibus: terram vero omnium crassissimam sub aliis omnibus stantiens, quasi mundi cementum. His de-
clis de terra, transgressionem facit ad aquam, in sui etiam in-
de admirationem trahens Iob. Quis (inquit) conclusit ostia
mare, quando erumpibat quasi de vulva procedens, cum po-
nerem nubem vestimentum eius, & calliginem illud quasi pan-
tis infantie obvoluerem. Circumspice illud terminis meis, &
& posui vectem & ostia, & dixi, usque huc venies, & non pro-
cedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.
Hæc verba enarrata ferè sunt super cap. primum Genesios.
Ibi enim explicuimus, quæ ratione Deus effecerit, ut aquæ in
vnum locum congregatæ terram totam non obruant, sed
bonam eius partem, animantium generationi & vitæ, dete-
ctam relinquunt. Nimirum, & sæpe iam diximus, vnum ex
ambobus corporibus terra inquam & aqua globum efficiens,
quò cum amborum extremitatem eiusdem spheræ partes
sint, neutra superstet aut substat alteri: fecit vero Deus terram
cum tantis cavitatibus, ut caperet abyssum immensum, & ma-
ria, atq; ita caperet, ut neq; absorberetur illa aqua molles, ne-
que redundans inundaret terram, sed tantum eius relinqueret
detectum, quantum ipsi rerum opifici visum est. Itaq; tan-
tæ magnitudinis efficiens cavitates, fecit ut mare quousq; ip-
se voluit procederet, neq; inde transgredi posset, vel tantillum
etiam si arena cingatur sola, aut etiam mollissima alga. Illæ
igitur terræ partes quæ prominent, atq; ad globi illius extre-
mitatem emergunt, sunt vectis & ostia, quibus conclusit Deus
mare, & his usus, circumdedit illud Deus terminis suis, hoc est
posuit fines quos sibi placuit, ut & alibi dicitur, Posuit legem
aquis quas præterire non poterunt: legem vero hanc po-
suit,

sunt, dicens, usque huc venies & non procedas amplius, & hic
confringes tumentes fluctus tuos. Hoc quod de tumentibus
maris fluctibus dicitur, Regius etiam vates cecinit, in admi-
rationem Deinos vocans, in Psalmo 92 his verbis. Mirabiles
elationes maris, mirabilis in altis Dominus. Quasi dicat, vel
ex elationibus maris videtur, quam sit mirabilis qui in altis ha-
bitat Dominus. Omnibus gentibus admirationi, fuisse flu-
xus & refluxus maris, intelliges facile ex illis Plinii verbis quæ
sunt prima c. 27. lib. secundi. De aquarum natura complura
dicta sunt, sed æstus maris, accedens, & reciprocans, maxime
maximum pluribus quidem modis. Ac rectè quidem dicit plu-
ribus modis mirabiles esse fluxus & refluxus maris, sunt enim
etiam tales, ob raritatem, quæ et si id in maris litoribus quo-
tidie videtur bis, atq; in quibusdam pluries, nihil tamen simi-
le esse videtur in tota rerum universitate, cuius comparatio
non tollatur admiratio: deinde & quia causa tanti euentus non
satis intelligitur, sed & quia illi non eodem modo ubiq; ma-
ritum sunt, sed variè in multis, neq; in eisdem semper eodẽ
modo, sed pluribus modis mirabiles, nam quocunq; die nati-
uitas, qui viginti quatuor horis constat, bis crescit & decrescit
mare, ab exortu solis usque ad meridiem crescit, inde decre-
scit, usque ad occasum, unde rursus augetur usque ad mediũ
noctis, ex quo usque ad summum mane decrescit rursus, id
quæ in Oceano multo magis atq; euidentius fit, quam in me-
diterraneis, neque hoc exacte, sed cuiusdam horæ partis facta
dutræctio. Porro huius æstus, per septenos dies insignes
habens mutationes, septem enim primis à Luna noua modi
visunt, reliquis septem usque ad plenilunium increpuit
manifeste, inde minui incipiunt, tertio septenio asserente etiã
insignem mutationem. In æquinoctiis etiam ferunt esse ma-
ximos æstus præcipue in autumnali in solstitijs vero minimos,
præ-

precipue in æstuali. Aiunt etiam obseruatū esse octauo quoque anno redire æstus maris ad paria incrementa, quod octo annis centum numerentur Lunæ circuitiones: ego verò crediderim horum pleraque non tam constare certò, quam leuiter credi. Ferunt etiam esse vbi in die septies reciprocet æstus ille, ut in Eubæa: sunt etiam putei in Bætica, quorum in Hispali vnus, qui augentur etiam quotidie ac minuuntur contra autem ac mare; siquidem eo crescente decrescunt, & crescant decrescante, in Gadibus alius, qui æstum quidem habet, non tamē eisdem temporibus semper, sed aliquando contrarijs, & cū hæc omnia mirabilia sint, illud verò multo magis, fieri hæc tam statā & firma lege, vt vltra solitum nunquam progrediatur mare, sed certò sciant litorales quotidie quousque mare sit exundaturum, neque transuersum pedem errantes, vt euidenter constet eam legem posuisse Deū aquis ne vltra procederent, sed illis confringerent tumētes fluctus suos. Non tamen proinde dicimus, id naturali causa destitutum solo constare Dei præcepto; imo verò ex præcepto Dei fluxisse rerum omnium naturas: Quapropter cū in Dei præceptū referimus quippiam, nihil prohibet naturales eius causas inuestigare. Vt mare exundet influatque in litus, indeque refluat, nō quidem ob maris in quampiam partē fluxum euenit, sed quia augetur tumefactum & quasi feruens: Quapropter, vt feruens aqua olla exit, non alia causa, quam quod calore rarefacta, uale non capiatur, ita mare tumescens exundat in litora, cōtra detumescens subsidet, & velut absorptum redit in alueum. Hanc verò esse eius rei rationem inde constat, quod circa litora magis quam in altum deprehenduntur hi motus, scilicet in alto non decurrit aqua, sed sensim intumescit, ad littora currit quia non capitur: fieret verò contra si influeret mare more fluminum: multo enim magis sentiretur

tur motus vnde ageretur, quam vbi finitus cessaret. Ex his palam fit, maiori proprietate appellari tumorem fluctuum, & elationem maris, quam fluxum & refluxum: re vera enim non fluit nisi ex accidenti, quia tumescens non capitur loco: æstus verò mihi videtur per analogiam vocari, quia perinde videtur mare pati, ac si æstu caloreque ferueat. Huius intumescentiæ causas longe diuersas philosophi reddiderunt. Arist. & Heraclitus (referente Plutarcho) à Sole fieri cēsent, plerisque enim flatus sua illum circuitione secum trahere, quibus ingruentibus, & protrudentibus mare Athlanticum, ipsum intumescere, & æstum efficere, sopitis deinde flatibus mare sese colligere, idque esse reciprocationem. Pythias Massiliensis maris accessus Lunæ incremento fieri, decremento recessus, Plato cuiusdam specus maximi intra terram hiatus sustolli aquas, & latè effluere, subindeque eodem refruere. Timeus causatur flumina irrupentia in Athlanticum. Seleucius flatum dicit irruere in Athlanticum, eum verò motu terræ (hanc enim etiam moueri putat) & Lunæ agitari. Tam multas opiniones tantæ rei difficultas peperit: at mihi videtur, quæ ex his fere omnibus colligitur esse probabilissima, nā quia adeo certus constitutusque est ille motus, & numerum quendam horarum, dierum, hebdomadarum, mensium ac fortasse etiam annorum obseruet, probabiliter refertur in superiores, æternas, stabilesque causas, inferna enim omnia temere agitantur cum præcipue respondere videantur apertissime illius circuitus Solis Lunæque motibus. Nam diurna per senas horas repetitio diurno Solis, aut Lunæ motui respondet, quæ verò per hebdomadas fit mutatio mēstruo Lunæ: mutatio etiam per solstitia & æquinoctia ad Solem refertur: quia verò multi & fontes & putei, aut simul cum mari, aut contrarijs temporibus crescunt & decrescunt, constat motum illum nō ad su-

premam extremitatem aquarum cieri, sed intrinsecus à maximo illo barathro quod intra terræ uiscera est: unde copiosus erumpens flatus aquas inflat, ac subsidens iterum facit de tumescere, Verisimile est enim quibusdam puteis (siquidem alij omnes expertes illius passionis sunt) ampliores esse ductus usque ad maximas illas terræ cavitates ipsis marique communes. Vt verò quidam tumescente mari detumescant, & detumescente tumescant, cum alij moueantur ut ipsum mare, causa est in ipsorum pororum quibus cum mari communicant longitudine, figura, & positu, amplitudine, aut angustia, qui enim coniuncti mari secundum breues & rectos, amplosque, & expeditos poros sunt, implentur cum ipso; qui verò contra secundum locos angustos, & in contrarium tortuose ductos, his aqua absorberetur ab ipso intumescente mari; non aliter ac in corporis nostri uenis euenit, ut magnarum scissione, quæ coniunctæ sunt tractione repleantur, quæ contra posite, innuantur reuulsione, qui mediocriter ad mare habent, non nunquam simul cum mari, nonnunquam contra patientur ut huc aut illuc flatus ille à barathro contigit moueri: qui verò non habent (huiusmodi sunt omnes qui refluunt usque ad mare) illos poros usque ad barathrum perpetuos, & secundum omnem longitudinem expeditos, sed multis in partibus interstis, & obturatos interstite (dura quidem ut obstat, rara verò & percolandæ aquæ per via) terra: aut per reciprocos flatus expulsi, & supra naturam suam acti sursum, à reliqua aqua decisi pendent, nullam talem passionem subeunt, sed sine actu perseverant, utcumque moueatur mare. Itaque proxima mouendi maris causa est flatus intra terræ cauernas conclusus: prima verò fortasse, duo luminaria, quæ generant flatum & commouent, tamen & in ipso flatu est mouendi causa, quod aqua pondere subsidens premit illum, is pressus

erum-

erumpit & violenter extollit aquas, eo impetu sedato rursus aquæ subsident, atque ita alternis vicibus agitur utrumque. Figura verò & magnitudo cauernarum, non ubique eadem sed valde dissidens, facit ut quædam maria simul crecant, quædam contra, quædam bis, quædam pluries, quædam huc, quædam illuc versus, ut lacus Meotis in Pontum: hic in Propontidem, non contra. Itaque horum omnium, quæ difficillima quidem sunt, intra terram esse videtur causa, ut verò hæc innundationes accommodentur illis horarum, mensium, & annorum articulis opus esse videtur astris, atque utrarumque causarum copula veritas rei huius constare. Hæc cum sint exundationis maris causæ, earum modus & certa facultas efficit, ut passionis quoque eius, siue motus certa sit mensura. Nimirum Lunæ, Solisque eadem semper sui que similis est facultas, regulam tenens æternam, accessus & recessus, ac circuituum. Abyssicæ etiam illius ingentis, & humoris halituumque inclusorum, ad totius maris mollæ est certa ratio & mensura, unde fit, ut sit certus quidam modus intumescencie illius maris, ac proinde & fluxus & refluxus. Atqui qui modum cum causarum posuit, is quoque legem posuit mari, dixitque. Usque huc venies, & non procedes amplius. Neque vero quia quædam loca mari submersa sunt superioribus temporibus, ac nunc etiam alia periclitantur mergi, nisi obstaculis quibusdam obsteretur mari, ut in Olandia, & Zelandia, quod de certa aquarum lege dictum est, redarguitur: magna enim ex parte illic, non tam detinetur quominus constitutos sibi fines excedat mare, quam ab illis finibus arceatur, obstaculis quibusdam ab incolis factis atque cum alijs insularum partibus arceatur, non potest alias inuadere: atque ita factum est, ut pagos quidem & vilas occupauerit, alijs verò non minoribus partibus cesserit, hominum ad has mutationes

D d d z nes

nes industria iuuante, præterquam quod legem quam posuit Deus aquarum fluctibus, nolluit ipsemet Deus adeo esse impermutabilem, ut quam Soli Lunæ & reliquis astris. Illa enim ita iter peragunt imperatum, ut ne latum quidem vinguem essent huc aut illuc declinata, ne si infinitum quidem tempus duraturus esset mundus: mare verò non ita, sed tam lentas effecturum mutationes, ut conferentibus nobis quæcunq; ab antiquissimis cosmographis scripto mandata reperimus, cum ijs quæ conspiciamus, nullæ prorsus fieri videantur, eadem enim mensura, eadem figura, continentis, & insularum omnium: si verò in mille myriadas annorum esset mundus hic duraturus, non dubium quin permutanda forent omnia, commutandaque loca terræ & aquæ. hinc exesa terra, illuc congestis arenis, adeo tamen lente, ut nullis hominum seculis agnosci possit vlla insignis mutatio, sed quantumuis vterentur scriptis, essent omnes putaturi, nihil esse vnquam permutatum. Neq; quidem (ut dixi) hoc dictam aquarum legem tollit, hac enim ipsa conditione lex à Deo data est. Nimirum, est naturalis conditio rerum corruptibilibus omnium, ut semper secundum se totas, aut secundum partes recipiant alterationes. Retenta igitur hac naturali rerum conditione, imperavit Deus mari, non procedes amplius, non scilicet ita procedes, ut animantibus terrori sis aut eorum generationem tollas, sed hic confringes tumentes fluctus tuos, tam perseveranter, ut nullam sæcula vlla sentiant insignem permutationem. Quapropter quod de Atlantidis insula mari submersa Plato narrat in Timæo, falsum prorsus est, atque impostura Chaldaeorum, qui antiquitatis opinione, multa eiusmodi mendacia narrabant Græcis, dicentes se (ut refert etiam Cicero) plus quam quadragintamille annorum historiam habere.

Sed

Sed quanta his impostoribus idolatriæ, & præstigiæ omnium parentibus, fides habenda sit, multis iam locis indicavimus. Quod verò Arist. dicit, alternis vicissitudinibus mutari mare, & terras, quasdamque insulas disparere, alias emergere, non est historicè accipiendum, sed philosophicè, cum enim ille putaret mundum ab æterno extitisse, neq; finem habiturum, merito colligebat, non semel, sed infinities mutanda omnia, secundum partes quæ ortui & interitui sunt obnoxia. At verò id factum cum nondum sit, neq; fortasse antequam sistatur cœli motus sit efficiendum, historia constare non potest, sed stat firma lex, quam Deus posuit aquis. Atque conditione naturali servata stabit, usq; dum eam ipse legislator, cui ut nuper dixit Eliud, nullus similis est in legislatoribus, eam simul cum hac mundi forma soluat. Quod igitur ad maris fluctus attinet, ita habet. Illud superest interpretemur. Quando erumpebat quasi de vulva procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantie obvoluerem. Videtur enim hoc aliud esse, quam quod in Genesi dicitur à Mosè, ubi maris generationem ita tradidit. Dixit verò Deus congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat arida. Quæ verba significant haud dubie, in initio delituisse totam terram sub aqua, hanc deinde præcepto Dei secessisse in locum vnum, & detectam esse eam terræ partem quam incolimus: præsentis verò loci verba videntur innuere, factam esse aquam sub terra, atque cum inde velut ex vulva magno impetu erumperet cohibitam esse præcepto Dei, & conclusam ostiis, quominus totam terram occuparet: hæc verò longè diuersa ratio mundi efficiendi esse videtur. Quæ non alio quam hoc modo censo componi posse. Initio fecit Deus rudem quandam congeriem elementorum, quam dixere Chaos.

Erat

Erat verò quoddam lutum ex tota terra aquaque commistis, quod circumstabat moles magna nebulosi & omni luce carentis aeris, densissimis Ægypti tenebris simillimi, mox ut separari hæc ceperunt subsidens fecis more terra expressit aquam, quæ ita ex terra erumpebat velut ex vulua procedens. Rectè enim terra mundi vuluæ confertur, siquidem in ea concepta, ex ea nascuntur omnia, aqua verò rationem habet seminis communis, per eam enim fecundatur terra, neq; sine ea procedere ex sese quippiam potest. Accommodatissima ergo comparatione, exitus aquarum è terra eruptio ex vulua vocatur, seminis scilicet communis ex communi matrice. Et tunc quidem aqua nebuloso & caliginoso aere erat (recens à terra nata) velut pannis infantia obuoluta, tenebris scilicet, quæ erant super faciem abyssi aqua separata, & ut par erat superstante formauit Deus terram qualis nunc est, confirmans eius fundamenta, præparansque in ea foueas immensas & cavitates, iussit aquas in illas secedere, & fecit ex terra & aqua vnicum orbem.

CAPVT QVINQVAGESIMVM
TERTIVM.

Ap. 38. Iob. Per quam viam spargitur lux diuiditur æstus super terram? Arist. libro secundo, de anima cap. 7. reprehendit Empedoclem, quod dixit, lumen seu fulgorem esse quiddam, quod feratur, & extendatur inter terram & cælum (itaque per aerem) verum eam rationem & effusionem nos latere, fortasse quod tenuissima

res

res sit, & celerrimè feratur, hoc inquam reprehendit Aristot. quia ferri & extendi corporeæ substantiæ solum est, lumen verò nihil est aliud, iuxta illius sententiam, quam quædam patibilis qualitas, per præsentiam rei lucidæ genita, per quam quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum. Quæritur verò à domino hoc loco, per quam viam spargitur lux quasi scilicet spargatur, spargi verò genus quoddam latitudinis significat, quapropter & corporea substantia esse videtur, talis verò si esset, haud quaquam posset replere totum aerem sine corporum penetratione, nisi forte aer, ut hoc argumento visum est multis philosophis, poris vacuis abundat: si verò vacuum nihil est, haud poterit per totum aerem substantia alia ferri, quantumvis sit tenuis. Accedit, quod si ex Sole continenter efflueret illa substantia, iam pridem esset absumptus totus, aut saltè esset aliquando totus illuminatione absumendus, constat verò illuminationem lucidis corporibus nihil detrahère, quapropter corpus non est, quare neque spargi videtur posse. Mirabile verò etiam, si corpus non est quo pacto radijs constet, qui recta ferantur, reflectanturque & incidant ad angulos rectos, acutos, & obtusos, & mille modis congregiantur. Nam si corporea substantia non est, sit sane accidens, aut substantia incorporea, at verò neutrum horum videtur illa pati posse, nam flecti, & ad hos aut illos angulos incidere, & rectum esse aut curuum, figuræ quædam sunt: figura verò non est nisi incorpore, quare in incorporea substantia, ut in mente, nullatenus, in accidenti corporali, non nisi per accidens, hoc est per ipsum corpus cui inest, velut candorem nemo dicet triangularem, aut quadratum, nisi quia papyrûs hac aut illa figura est, ita neque nigritiem, nisi quia litera. Eadem etiam ratio, ac fortasse etiam maior sit de aliis omnibus qualitatibus, quis enim audeat dicere,

lumen quid

cere, dulcorem, aut calorem, rectum aut curvum, triangularem aut quadratum: non igitur posset lumen, nisi substantia quaedam corporea esset, reflecti nisi cum aere illuminato: at verò reflectitur in umbra, nullatenus reflexo aere, non enim ut Echo sit repercussio aere, ita umbra, sed ipso quam maximè quiescente, reflectitur ergo lumen non ut accidens, sed per se, ut corporalis substantia quaedam quæ per aerem spargitur. Sed quæ eius via? corpori enim non potest esse per corpus via, si verò quantum est lumine plenum in aere, erat vacuum, totus cum illuminatus sit, nullus relinquebatur aeri locus, præter quam quòd vacuum non esse, nulli iam video esse dubium. Mirabilis profecto est lucis natura, adeo ut à quibusdam philosophis, corporalis Dei pars appellata sit; cuius anima esset veritas, Deus ipse Opt. Max. primo statim generationis die, ipsam fecit, singulariter commendavit videns lucem quod esset bona. Videtur esse res sui generis, neque corporalibus rebus, neque penitus spiritualibus annumeranda, quæ difficilis sane cognita est, neque scio an ulli satis perspecta, qui non eius originem in æterno exemplari contemplatus sit. Nos interim pro nostro captu eius conditiones perpendentes, quod Deus dederit differemus. In primis substantia videtur esse non posse, quandoquidem neque corporea neque incorporea, corporea quidem, quia non posset aerem penetrare, quem tamen totum illuminatum esse videmus: incorporea quia videri non posset, lumen verò videri constat, quia sensus organum ita afficit ut corrumpat etiam aliquando, velut excellens sensibile. Quopacto autem esset excellens sensibile, quod omnino sensibile non esset? est igitur sensibile, alioqui quomodo in solum aerem intendentes visum, dignosceremus diem esse aut noctem. Neque verò videtur horum alterutrum privatiuè cognosci, sed utrumque per veram passionem

lux nō est sub-
stantia: corporea
nec incorporea

ut qui nimio splen-
dore solis digressus
gamm spiritus
ab oculis visio

sionem visus, à lumine quidem disgregati, à tenebris congregati. Sed, etsi dicamus tenebras privatione cognosci: Vtrumque tamen non potest, cum enim contraria sint, non possunt ambo privatione fieri: lumen igitur per se videtur, quare non est substantia incorporea, ut Deus, aut mens. Sed neque accidens incorporeum est, ut notitia intellectiva, aut quippiam tale, quia ne sic quidem sentiri posset, visorium enim organum corporeum cum sit, ab spiritali passione affici non posset, superest igitur ut sit accidens corporale, hoc est affectio aut passio corporis cuiuspiam. Eius igitur quod illuminatur, hoc est diaphani, dicitur enim, estque re vera medium, actu diaphanum seu transparens, cum illuminatum, atque hac causa translucens etiam vocatur quod transparens, quasi idem sit, actu transparens & translucens: quod vero tenebrosum est diaphanum potentia, capax enim lucis & ea carens. Hac causa Arist. dicit lumen & tenebras eandem rem esse numero, puta ipsum diaphanum, ratione differre, quod. n. potentia diaphanum, tenebre: quod actu, lux est, itaque quod prius erat tenebra, sit deinde lux. Quæ loquendi modum ad spiritalem transferens lucē, Paulus, ad Ephesios dixit, erat aliquando tenebre, nunc autē lux in Domino. hoc etiā significato acceptum est tenebrarum nomen cap. 10. Exodi, ubi dicit, Extende manum tuā in celum, & sint tenebre super terrā Aegypti tā densæ, ut palpari queant. Nimirum aer illuminatus rarefcit, quia lumen ignē conuocat, lumine privatus trassescit excluso igne, per summas ergo tenebras fieri poterat adeo densus, ut palpari posset, hocque est tenebras palpari, hoc est aerē lumine privatum. Ita quoque fieri poterat tenebrarum catena, ut dicitur 17. Sapientiae. Verum in his omnibus locis, nomen lucis & tenebrarum materialiter accipitur. Ut & ab Aristotele formaliter enim, constat aliud quippiam esse

Ug. aer per
presentiam
luminis redi-
tur diaphanum
& transparens
actu.

utrumque ab ipso aere, seu ab ipso diaphano. Si enim quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum, illa ipsa Entelechia actu diaphani, seu forma, seu ratio, qua actu diaphanum fit, fit formaliter lumen: itaque lumen fit Entelechia, seu actus diaphani; tenebra eius Entelechia vacuitas, coniuncta cum potentia, & potentia autem & actus est diaphani, quare ut dictum est, fit lumen affectio aut passio corporis cuiuspiam. Quo pacto igitur spargitur, & recta producitur, & reflectitur? Nunquid hæc accidunt lumini materiali, hoc est illuminato aere, an formali, hoc est Entelechia actu diaphani? Certè huic, nam per aerem quiescentem spargitur, recta que producitur & reflectitur lumen. Quomodo ergo hæc verè dici possunt de passione? non sanè propriè, & ut ea verba lationem quandam significant, sed analogicè. Quia ipsum illuminari, seu lucidum fieri, phantasiâ præbet talium lationum, re vera autem fieri videtur, ut nunc dicam. Illuminatur aer, cum fit ex potentia diaphano actu diaphanum: fit verò tale sola præsentia corporis lucidi, ut Solis, aut ignis, itaque lux est facultas quædam, seu virtus quod potentia diaphanum est, efficiendi actu tale, per solam suam præsentiam. Quoniam igitur corpus lucidum illuminare non potest, nisi illud medium inter quod & ipsum nullum intercedit opacum (quia hoc cum non sit potentia diaphanum, non est capax luminis) sit ut lumen fieri non possit, nisi in ea medijs parte, ad quam ex corpore lucido duci potest linea recta nulli oppaculo occurrens, ob id secundum lineas rectas ferri dicitur lumen: etiam si reuera, non sit res quæ feratur.

Porro lux, ut maior aut minor est, ita maius aut minus medium potest illustrare, atque illud ipsum illustrare, magis aut minus, neque æqualiter quidem totum spacium, sed proxima pars illustrior sit sensum languescente lumine, ut à lucido

quid lux
lux est quali-
tas efficiens
diaphanum ac-
tu.

atq; substantia

do corpore receditur, tanto enim quævis pars minus afficitur, quanto longius abest à facultate, ut ferrum tantò lentius trahitur, quanto longius distat à magnete. Cum igitur lumen, antequam omnino sit exoluta facultas lucis, incidit in opacum, quæ antrorsum per aerem erat alteratio producentia, retrorsum producitur: idque vocant reflecti lumen, tametsi non sit flexile quippiam, sed horsum aut illorsum acta alteratio. Eadem autem ratio est luminis, & visibilium specierum/colorum omnium, nam lumen nihil aliud est quam lucis species per diaphanum effusa, per quam & lux videtur, & ipsum diaphanum actu fit, ut species colorum omnium per illud transmittat. Ut igitur à lucido corpore lumen, ita species colorum à coloratis per diaphanum, sola præsentia producuntur, hoc interest, quod lumen facit diaphanum actu, reliquæ species/id non valent facere, sed per diaphanum actu producuntur: nimirum indicatum mihi alibi est (colores) lucis participatione in nasci corporibus, esseque flâmulas quasdam lucis æmulas: sunt ergo genere similes, minus autem possunt. Ut igitur lumen est Entelechia actu diaphani, ita reliquæ omnes species actu diaphani/passiones quædam. Mirabile igitur est, quod cum videantur per aerem spargi lumen & colorum omnium species, nihil tamen spargitur, neque penetrat, aut pulsât aerem, ut Empedocli videbatur, sed aer ipse mirabilibus quibusdam alterationibus, induit omnium corporum quæ adsunt formas. Hæc quo pacto fiant, nullus hominum potest distincte eloqui, neque cogitare, tametsi fieri quidem omnino probabiliter disseruerimus. Proinde humanam ignorantiam arguens Dominus, interrogat Iob (per quam viam) spargitur lux? addit, diuiditur æstus super terram? Actum super terram fieri a cœlestibus corporibus, notius est quam

quid lumen

ut quispiā posset dubitare, tamen illius causam referre in motum, maximus atque apertissimus error est Aristotelis: non enim minus aut tardius mouetur Sol noctu quam interdiu, sed minus illuminat. Quare cum id quo præsente fit, & quo absente cessat affectio, causam esse omnes homines censcant, constat ad lumen debere referri æstus, non ad motum: lumen verò proprietate quadam esse effectuum caloris, in materia quæ potest calefieri, etiam si Sol & alia astra eius passionis expertia sint, vulgares philosophi affirmant: quod probabilius dicitur, quam cœlorum motu fieri, longe autem probabilius quod sepe iam diximus, ignem qui per omnia permeat, sequi Solis fulgorem, ob analogiam tractum, atque ideo quæ à Sole illuminantur à subsequenti igne calefieri. Diuiditur ergo æstus super terram, ut ignis hanc aut illam partem magis occupat, hocque euenit, ut hanc aut illam magis spectat Sol. Calefacit ergo magis partem quam magis illustrat, eoque, & quam rectius aspicit, quia ab ea parte reflectitur lumen, ut explicuimus: geminata ergo illa passione fit maior illustratio, & maior ignis conuocatio, & calefactio maior. Iuxta luminis igitur intensiorem diuiditur æstus super terram: minimo quidem existente in ea parte, quam Sol non intuetur: maiori in ea quam obliquè: multo, in ea quam recta plurimum ad calefactionem iuuante mora, quia cum lumine ignis quoque immoratur. Via autem æstus occulta est, nimirum pori aeris, quia rarefcit penetratus à corpore tenuiori.

Hæc de lumine, & comite illius æstu. Est quoddam aliud superius lumen hoc nostro quod conspiciamus, corporale illud etiam, in sede beatorum, quo Solis facultas non pertingit, solius agni præsencia conseruatum, velut

*aliqui asserunt
res quod quanto
celerius corpora
celestia moventur
tanto maior caliditas illis inferio-
ribus communicatur.*

lut, & hîc apud nos tribus primis geneseos diebus seruabatur; tanto præstantius hoc, quanto supremi illius cœli corpus, aeris in quo viuimus corpore. Est aliud longe diuinissimum, minimè corporale, quo non pascuntur beatorum oculi, sed illustrantur mentes, quod vocant lumen gloriæ, hoc verò agnoscere non pertinet ad philosophum, sed ipse Deus annuntiat de eo amico suo, quod possessio eius sit, ut capite trigesimosexto dixit Eliud, quæ verba valde consonant cum illis Platonis in dialogo de natura.

Superiora verò his horum principia Deo nota sunt, atque ei qui Dei sit amicus: vsque adeo Ethnicus ille, hac certè causa sapiens, diffidebat scire se posse prima & certissima rerum naturalium principia, nisi Deo reuelante: neque sanè de humilibus & incertis posse, nisi ad probabilitatem aliquid disputare. Ut liceat mirari quorundam Christianorum temeritatem ad credendum, qui eorum quæ opinantur, nihil non putant se certissimè scire, quo fit, ut ad credendum quæ non intelligunt sint duriores, quia opinione sapientiarum sunt stulti, cum tamen Deus ipse toto hoc capite hominibus indicet suam,

rerum etiam quas vident, & quibus viuunt, ignorantiam. Mihi mea ignorantie opinio præsto sit, & humilitas. Per hanc enim (arbitror) viam spargitur lux. Deo gratias.

CAPVT QVINQVAGESIMVM
QVARTVM.

Ap. trigesimo octauo, Iob, In similitudinem lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur. De grandine videntur dici illa verba priora. In similitudinem lapidis aquæ durantur, & de glacie quæ apud nos fit, posteriora illa, Et superficies abyssi constringitur.

Nimirum grando & glacies eadem res est, aqua scilicet præ frigore constricta. Figura solum differt, quod scilicet, grando orbiculares quidam lapilli sunt, ex pluviæ cadentis guttulis geniti, glacies verò fit ex continuata aqua, siue in fluminibus, siue mari, siue fontibus, siue in stagnis, aut vasis quibuscumque concrecente, & ipsius aquæ quæ concreta est figuram retinet, tametsi spherulæ illæ nomen peculiare habent, diciturque Latinis grando, Græcis *καλαῖ* tamen communium nomine dicitur utraque glacies, & Græcis *κρυσταλλος*. Atque ita de grandine dicitur in Psalmo centesimo quadragesimo septimo. Mittit crystallum suum sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? de glaciei verò generatione dicit, Constringitur facies abyssi, quia concretio aquæ semper incipitur à superficie, & procedit versus imum, atque adeo superuehitur in aqua, atque si violentia demergatur in profundum, sponte effertur, itaque semper occupat abyssi superficiem: cuius rei causa pendet ex ipsius glaciei generatione. Dictum enim mihi iam est non semel, aquam suo naturali frigore concrecere, per ignis, & calidarum exhalationum

ab-

absentiam. Quia si affectionem ullam frigidam præter naturam suam pati posset, esset aliud quippiam natura frigidius: cum verò necesse sit quod est primo, esse etiam summè tale, necesse est aut aquam non esse primum frigidorum, aut nullum frigus esse illi præter naturam. Cum igitur quando recedente Sole, ignis eius asseccla ex propinquo aere fugit, vapores frigidi eius loco in aerem se effundant, & exhalationes calidæ in profundum terræ se condant, necesse est & a superficie abyssi recedant priusquam ab aqua profundiori, atque ita inde incipiat, glacies. Qua etiam causa sese frigidis temporibus pisces in profundo recondunt, quo ad vitam indigent calore potituri, vitaturique mortiferum frigus. Glacies itaque hac causa gigni incipit a superficie abyssi. Grando quoque videtur quibusdam fieri ex nubibus, primum quidem in glaciem duratis, deinde veterum frigore comminutis in frustula, aut etiam calore Solis. Itaque esse grandinem frustula decissæ glaciei, ea verò fieri in ipso descensu rotunda, longo illo præcipitio velut conuoluta. Fuit hæc sententia inter antiquos philosophos Epicuri, inter Christianos Diui Isidori Hispalensis, cui videntur suffragari illa verba capitis 43. Eccl. In magnitudine sua posuit nubes, & confracti sunt lapides grandinis. Hæc enim aperte videntur innuere, confractis lapidibus (ex glacie scilicet) factam esse grandinem. Cæterum Arist. euidenter satis refutauit hanc sententiam, capite duodecimo primi Meteororum his verbis, Absurdum præterea suspicari, aquam superiori in loco congelascere, quandoquidem fieri non potest ut id consequatur antequam reddatur aqua, neque vlllo tempore aqua suspensa permanere potest. Hæc Arist. Ex quibus palam fit, ex nube aquæ guttas fieri prius, his deinde seorsum cadentibus, & gelascentibus, fieri grandinem, & ipsarum guttarum figuram retinere.

Illud

Illud verò Ecclesiast. ita intelliges, contractos esse lapides grādinis, hoc est, decisos ex nube, non quidem gelata prius, sed per particulas in guttas abeunte: verū enim ita etiam est, lapides grandinis ex nube esse decisos, & si non sint decisi facti iam lapides, sed post decisionem lapidauerint.

CAPVT QVINQVAGESIMVM
QVINTVM.

Ap. 38. Iob. Quis posuit in visceribus hominis sapiētiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? Quis enarrauit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? Quando fundabatur puluis in terra, & glebæ compingebantur? Nunquid capies leæne prædam, & animam catulorum eius implebis, quando cubant in antris, & in specubus infidiantur? Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos? & cap. 39. Nunquid nosti tempus partus ibi cum in petris, vel parturientes ceruas observaſti? Dinumerasti mentes conceptus earum, & scisti tempus partus earum? Incuruantur ad foetum, & pariunt, & rugitus emittunt. Separantur filij earum, & pergunt ad pastum. Egrediuntur, & non reuertentur ad eas. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in solitudine Domum, & tabernacula eius in terra saluginis. Cōtemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit. Circūspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirat. Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum? Nunquid alligabis rhinocerotā ad arandū loco tuo, aut con-

frin-

fringet glebas vallium post te? Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos? Nunquid credes illi quoniam semetem reddat tibi, & arcem tuam congreget? Penna Struthionis similis est pennis Herodij, & Accipitris. Quando derelinquit oua sua in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea? obliuiscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat. Duratur ad filios suos, quasi non sint sui. Frustrā laborauit nullo timore cogente, priuauit eam Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam. Cum tempus fuerit in altum alas erigit deridet equū & ascēsores eius? Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Nunquid suscitabis eum quasi locustas? Gloria narium eius terror, terram ungula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis. Contemnit pauorem, neque cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta, & clypeus. Feruens, & fremens, sorbet terram, neque reputat tubæ sonare clāgorem. Vbi audierit buccinā dicit Vah. Procul odoratur bellū, exhortationem ducum, & ululatum exercitus. Nunquid per sapiētiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad austrum? Nunquid ad præceptum tuum eleuatur Aquila, & in arduis ponet nidū suū? In petris manet, in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus. Inde contemplatur escam, & de longē oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem, & ubicunque cadauer fuerit statim adest. hæc Iob.

Vt corporearum substantiarum præstantissime sunt, quæ vocamus animalia, ita ex naturæ eorum contemplatione, maxime erigitur humana mens in altissimi Dei contemplationem. Nimirum optimum opificium optimi opificis argumentum est. Proinde Dominus recēditis quamplurimis quæ spectant ad mundi partes sensu carentes, attingens per capi-

Fff

ta

ta, quæ spectant ad animalium historiam, disputatione claudit. Nihil autem mirabilius est in animalium genere, quam id quo à reliquis corporibus differt, puta cognitio: in hac vero mirabilis tanta differentia, ut alia sint stupidissima, alia sagacissima, alia audacissima, alia timidissima, alia prolis amatissima, alia negligentissima. Porro mirabilis est compositio singulorum corporum, & partium omnium ad mores accommodata structura. Mirabilis quorundam animi vigor, postremo & corporis moles. Quæ omnia attestantur quam maxime sapientia, potentia, & bonitatem Dei: quandoquidem fieri non potest, ut animantia, vi cognoscendi, & sapientia plus aut minus participant, & prima rerum omnium causa quæ ipsa fecit non sit intelligens & sapiens. Ad hoc argumentum spectant verba illa Psalmi 93. intelligite insipientes, & stulti aliquando sapite. Qui plantavit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum non considerat? Quod quidem argumentum firmissimum est, si semel concedatur, hominem ut & quodeunque aliud animal Dei esse opificium. Non enim posset Deus audiendi aut videndi organum formare, ipsum audire, aut videre non agnoscens, Neque cum adhuc nihil esset extra ipsum, poterat nisi in se ipso agnoscere, quare necesse est ipsi præstantiori modo esse ea omnia, cognoscere videlicet & sapere. Neque aliter possit quispiam id negare, quam negans hæc a Deo quopiam esse facta, sed sponte constituisse talia, ut & ipse Deus per sese est. Hoc igitur refutans Dominus exorsus est hanc disputationem ab illis verbis. Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? & paulo infra in hoc ipso cap. dicit, Sciebas tunc quod nasciturus esses, & numerum dierum tuorum noueras? quasi dicat, tu ipse tibi conscius es, te nullibi tunc fuisse, ac ne fuisse quidem omnino, nihil igitur habes ex te ipso, ne ipsum quidem esse, sed ab alio

es factus, à quo necesse est acceperis quæcunque tibi naturaliter insunt. Neque sane sit satis dicere, à parentibus, nam illi etiam paulo ante te facti sunt, quapropter eadem est dubitatio, eundemque in infinitum, aut postremo consistendum in aliquo qui nunquam non fuerit, à nullo factus, à quo facta sint omnia, cuius sint per se bona omnia, quæ reliquis omnibus communicauerit. Si igitur non semper fuimus, ut nos ipsi nobis testes sumus, neque fecimus ipsi nos, ipse profecto fecit nos, qui semper, ac per se est, quapropter quidquid in nobis, aut alijs ullis rebus est boni, in illo necesse est sit eminentius. Ad hoc argumentum etiam pertinent prima illa verba præscriptæ orationis, Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit Gallo intelligentiam? quasi dicat, neque homo accepit sibi sapientiam præ reliquis animantibus, neque eam quam habent intelligentiam illis impertitus est. Necesse est ergo tributa esse hæc & alia omnia bona quibus participant, tum hominibus, tum reliquis animantibus, tum etiam reliquis omnibus rebus quæ natura constant, ab vno aliquo ente ante omnia entia, & bono ante omnia bona, cum quo nullus homo possit contendere: videbatur enim Iob vel le contendere cum Deo, ut exprobabatur ei ab amicis. Dubitatum est à philosophis, de ea quæ brutis inesse videtur intelligentia. plerisque negantibus esse illis ullam rationis vim, sed sensum solum, alijs etiam non paucis asserentibus, præter sensum inesse illis quandam mentem. De qua questione Plutarchus libello de animalium industria, optime mihi videtur disputasse. Negant ullam esse vim rationis brutis, hoc præcipue argumento, quod omne animal esset rationale. Videtur autem rationale differentia animalis esse, quapropter ut in alijs contrarijs euenit, ita in hac quoque oppositione, necessario si vnum est, sit etiam alterum, ut si quodpiam est

animal rationale, sit etiam aliquod irrationale. Quare si homo animal rationale est, sit quod non est homo, animal rationis expertus. His alij respondent, rationale & irrationale differentiam animalis non esse, sed corporis, numero quidem eandem cum sensibili & insensibili, eo quod rationale separari non possit à sensibili. Stratonem physicum referunt libellum quendam scripsisse, quod sensus sine mente esse non possit, quod præcipuum est fundamentum eorum, qui plus aut minus censent animalia omnia ratione participare. Itaque huc controuersia vertitur, an possit esse sensus sine mente: si enim non potest, necesse est animantibus omnibus mentem concedere, aut brutis etiam sensum denegare. Videtur autem non posse mens separari a sensu, quandoquidem ut Hippocrates dicit, qui parte aliqua corporis dolentes dolore non sentiunt, ijs mens ægrotat. Si igitur cum mens ægrotat alienataque est, ita ut sensuum organis intenta non sit, etiam si dolendi accedat causa non sentitur, multo minus sentiri possit res vlla alia earum quæ minus violenter sensum pulsant, nisi adsit mens, quod etiam in nobis ipsis experimur. Nam cum de re alia attentius cogitamus, plurima ob versantur ob oculos, & aures, quæ neque videmus, neque audimus. Si igitur animantia mente prædita, cum mens non attendit non sentiunt, multo minus sentire possent quæ penitus essent amentia. Quod si amentia sentire non possunt neque sensum possunt habere. Non potest igitur sensus esse sine mente. Ex hac, etsi natæ sunt duæ longè diuersæ assertiones. Plerique enim eorum qui eam recipiunt, colligunt omnia animalia, plus aut minus esse mentis, & intelligentiæ participia. Quidam nostratium nuper, ne brutis concederet rationem, timens (arbitror) ne & immortalitatem cogeretur concedere, sensum etiam abstulit, negauitque vlli præter homi-

mi-

minem esse sensum, sed quæcunque à brutis sensu quodam agi viderentur, sympathia quadam & antipathia potius agi, & naturæ magis quam animæ esse opera. Si itaque dicta thesis recipitur, duorum alterum sit, aut nulli præter hominem esse sensum, aut animantibus omnibus esse mentem, & rationem; quibus utrumque videtur esse absurdum, negabunt non posse esse sensum sine menti. Qui soli homini sensum tribuit, difficilem possit adhibere interpretationem multorum quæ in sacris scripta sunt. Nam de equo dicitur, ubi audierit buccinam dicit, Vah, procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & ululatum exercitus. Rursum de Aquila, inde cōtemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Neque solum Aquila & equus, sed & bos & asinus stupidissima animalia, agnoscunt possessorem suum, & præsepe Domini sui, cap. 1. Elaia. Sed & opinio ipsa per se est absurda: nulla enim fides haberi potest sensibus nostris, proceditque dubitatio usque ad insaniam, si quæ cernimus intuitu quorundam rerum perterrita fugere: rursum quibusdam rebus allici, pulsata vociferari, amicitia & inimicitia leges obseruare, sensum vllū habere negauerimus. Proinde hac assertionis parte, quæ non longè abest à delirio dimissa, alteram consideremus. An scilicet brutis ratio vlla insit. Videtur quidē inesse nulla, quia ratio consensu philosophorum, destinatur ad virtutem: virtutis verò & vitij non videntur bruta esse capacia, igitur neque rationis. Alij contra, his obijciunt, multa animalium tam terrestrium quam marinorum, quàm etiam volatiliū opera, quæ eadem si qui hominum faciunt, censentur prudētissimi, quinetiam homines ipsos, quamplurima eorum ob quæ maximè laudatur, facere cepisse illorum imitatione. Quo pacto igitur (dicunt) non sit iniquum illis eam laudem detrahare, quam nobis ex eorum imitatione assumimus? Præterea ad eandem

eandem facultatem pertinet bene & malè aliquid facere. Nō enim euenit male videre auribus, aut malè audire oculis, sed vtrunque videre oculorum est, & audire aurium. Igitur desipere, aut insanire, eiusdem est cuius sapere, & bene ratiocinari. Nemo. n. vocat lignū insipiens, quia scilicet sapere aptū non est. Videntur autem bruta nonnunquam decipi, quod quidē facit artem venandi iucundissimam, quia multis modis illis imponitur, etiam si non paucis illa utantur stratagematis ad vitandum insidias. Videntur etiam aliquando insanire, nam simiæ ebrietate corripiuntur, & vt alios morbos quamplurimos, ita hydrophobiam, seu rabiem pati solent canes maxime, sed & equus, bos, & asinus, & Camelus, quem morbum medici ponunt in Maniæ generibus. Si igitur bruta possunt delirare, possint & ratiocinari. nam delirium lētio rationis est. Cum igitur ex hac parte adeo vrgeant hæc, videanturq; animalia omnia ratiocinari, suo quodque gradu, & alia plus alijs (quis enim neget asinum stupidiorē esse vulpe, & Struthionem perdice?) alia verò ex parte videatur à dignitate generis humani plurimum abhorrere, ratiocinādi vim cum omnibus animantibus habere communem, quid de hac quæstione statuendum sit videamus. Certè rationem aliquam esse brutis negare non possumus citra proteruiam: alioqui non ineptius denegatur illis sensus, nam quæ alia ratio est agnoscendi facultates quàm per actiones, aut actiones quàm per opera? Vt igitur, quia clamoribus terreri, ac fugari videmus capreos, concedimus eas audiendi facultate esse præditas, ita videntes lepores metu imminentis periculi trāsferre suos fētus, & canem spe capturæ, & cibi nondum præsentis insidias struere, necesse est concedamus prudentiæ quandā vim illis inesse. Nam ipsum prouidentia vtī nihil aliud est, quam nondū præsentia pericula præcauere, & quæ euenire possunt

bo-

bona, medijs appositis procurare. Sensus enim præsentium solum est, multis tamen constat argumentis, hāc brutorum rationem longe diuersam esse ab humana mente, neque maioris vel minoris solum ratione differe, sed ipso rationis esse, atque ita vt rationis & rationalis nomen de vtrisque non vni uoce dicatur, sed analogicè. Primum quidem, quia mens humana, natura sua & ex se se nata est ratiocinari simpliciter, & circa quiduis. Studio enim & exercitatione fit hic strenuus medicus, ille imperator, alius venator, alius agricola, faber alius rursum hic physica meditatatur, ille mathematica, ille etiā theologia, posset qui nunc medicus, si didicisset, esse non minus strenuus theologus, & qui nunc theologus, imperator, aut agricola. Nimirum ingenij acies est, auctore Platone, velut oculus tornatilis, mentis inquam oculus, qui se possit quoquò vellit vertere, brutorum verò nullum ratiocinari natum est, nisi circa quidam, quò scilicet naturali quodam instinctu fertur. Scit enim canis leporem querere, & perdici insidiari, sed nescit lectum sternere, aut specum fodere: lepus contra, lectum sternere, & cuniculus non sine magna arte domum sibi facere subterraneam, neuter verò scit ex venatione viuere, neque sanè hoc canis, aut illud lepus, doceri vlla ratione potest: igitur homo simpliciter rationalis est, brutorū quodcunque circa quidpiam: quapropter non simpliciter, sed quodammodo, & analogia quadam. Præterea homo deliberat & consultat de ijs quæ facit, nō enim solum cogitat, quo modo possit hostem interficere, sed prius etiam, an expediat interficere, reliquorum verò animalium nullum. Nunquā enim felis consultauit de ignoscendo muri, aut canis de innocentia circa selem, nimirum nullū horum operatur ex arbitrio, sed ex naturali propensione. Vnde (dices) nosti? inde certe, quod quæ eiusdem generis sunt, omnia sunt sui similia, faciūt que

que eadem. Non enim ut hominum alius est cruentus, alius innocens, atque idem homo hodie mitis, cras crudelis, hodie iustus, cras iustitiae contemptor, ita felis hic mures sectatur, ille tuetur; aut hodie eis velleitur, cras illis ex suo tribuit, sed idem semperque faciunt omnes, quod evidenti argumento est, non ex libertate vlla, aut arbitrio, sed ex natura eorum operationes, & intelligentiam fluere. Nimirum natura eadem est, similibus, atque eisdem semper, voluntas non eadem. Huc respexit Hippocrates dicēs, naturam nullo doctore uti. Nimirum quae natura fiunt, neque ex doctrina, neque ex meditatione procedunt, sed ex quadam propensione, quapropter qui ab homine tollit liberum arbitrium, nihil aliud quam belluū ipsum facit. Cum igitur propriè ratiocinari non sit, utcumque facere aliquid cum praesensione finis, sed consultare cum electione mediorum, & aliorum cum alijs collatione, idque brutis non insint, constat hominem solum, esse rationale animal propriè, reliqua non nisi analogia quadam. Præterea nihil eorum de quibus ratiocinatur aliorum animalium vllum est incorporeum, aut æternum, sed omnia sensibilia, & caduca, nam de querendo victu, de ineundo coitu, de nutrienda, & conseruanda prole, de fugiendo dolore, de uita valetudine que tuenda, de incorporeis verò, & diuinis, aut de immortalitate, nulla illis subest cogitatio. Qui scis dicēs? quia nullus illis Dei cultus, nulla cura iusti & equi, nihil faciunt ad adipiscendam immortalitatem, sed solum ne tunc moriantur. Sed & hoc qui sciam interrogabilis. Quia nullis ea videmus nominibus inclinari, nulla vindicta criminum uti, nullis virtutum præmiis. Neque verò possent sine communibus legibus, neque sine legum peritiis, neque hæc sine sermone, quem videmus illis negatum esse a natura, qui sane natura est adeo coniunctus cum ratione, ut merito Græci idem nomen vtrunque de-

Bruta sunt
rationalia se
cū dū quidā
simpliciter, ut
homines.

interrogabis?

dederint, & vocantes, & rationem & sermonem. Non igitur belluæ ratiocinantur simpliciter, sed quodammodo, de sensibilibus solū & caducis. Vnde fit, ut et si animalia omnia quodammodo ratiocinentur, immortalitatis verò participem animam ea solū habeant, quibus de immortalibus cogitandi naturale principium est. Non enim posset ille impetus ferendi in immortalia, nasci ex meris mortalibus. Quapropter ignorantissimi sunt qui timent, si sensum cum quadam ratione brutis tribuant, ne illa donentur immortalitate, & qui, quia bruta ratione quadam pollent, vocant in discrimen humanæ mentis immortalitatem. Non enim quia ratiocinatur utcumque, immortales esse homines cognoscuntur, sed quia de incorporeis, æternis, & diuinis. Atqui profecto nisi belluinam haberent stupiditatem, vel ex hoc solo quod de immortalitate disputant, agnoscerent esse in se ipsis aliquid immortale. Nam qui posset magis quod mortale agnoscere immortalitatem, quam oculus sonos, aut colores auris? Num igitur homines si omnes essent sine oculis nati, in dubitationem vocare possent, an essent illi colores? an differt minus incorporeorum & immortalium natura à corporeis & caducis, quàm colorum natura à sonis, & odoribus? Itaque bruta quandam habent ratiocinandi vim, secundum quam possunt benè & malè operari, atque adeo delirare, longe autem abest, ut quia delirare possunt, rectè colligas habere mentem humanæ similem: nam ne homines quidem delirant secundum eam mentem quæ illos separata brutis, sed secundum internos sensus quos cum illis habent communes, imaginationem inquam, & sensitivam rationem, quam nonnulli vocant cogitativam alij æstimatoriam. Nam cum phrenitis & melancholia morbus sint corporales affectiones, non possunt per se lædere nisi facultates corporales, mentem verò lesio non attingit nisi ex

accidenti, quia scilicet dum in corpore est, sensibus utitur. Delirare itaque possunt bruta ob imaginationem, & ob eam quam habent rationem, quoniam eam quæ propriè ita nuncupatur, & liberam deliberandi vim non habent, neque virtutis neque vitij sunt capacia, neque pœnæ neque præmij digna: nimirum operatio secundum virtutem ex deliberatione procedit. Hanc ipsam ob causam neque veram sapientiam habere possunt, quia vera sapientia nunquam separatur a virtute. Est enim sapientia, ut in sexto Ethicorum, & primo Metaphysicorum dicitur, scientia rerum honorabilissimarum, huiusmodi sunt quæ diuina, æterna, & verè bona, quapropter qui circa hæc non fallitur, is sapiens est. Quod cum homini nisi Dei beneficentia contingere non possit, constat sapientiam à domino Deo esse, ut in initio Ecclesiastici dicitur atque ut in tertio cap. eiusdem, filios sapientiæ esse ecclesiam iustorum. Vera itaque sapientia est, quæ per veram fidem comparatur diuinarum rerum notitia, cum meditatione diuinæ legis. Quædoquidem igitur, ut est indicatum, brutorum natura horum capax non est, non sine magna proprietate dicitur in præscripta oratione. Quis posuit in visceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? Nimirum animalium solus homo sapientiæ est capax, quia is solus habet delectum boni & mali, & rerum diuinarum cognitionem, reliqua intelligentiam quandam rerum minimè diuinarum, de quibus ut indicatum est, naturaliter etiam ratiocinantur, non tamen consulant cum deliberatione. Vollens igitur Deus in sui cognitionem trahere hominem interrogat. Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? hoc est in humana mente notitiam diuinorum, & scientiam boni & mali? ut scilicet homo intelligat, non alium quam Deum fecisse hæc, eadem enim est interrogatio, & illa Psalmi, multi dicunt, quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui domine. Hoc est, multi dubitantes interrogant, quis ostendit nobis bona, hæc inquam esse bona & facienda, illa mala & vitanda, aut quæ est regula dignoscendi bonum & malum? Re vera regula & ratio est voluntas Dei. nam cum is sit primum & summum bonum, nil possit in hac vniuersitate bonum esse, nisi quod ei sit conforme. Porro cum Deus sit primum principium omnium, nihil potest esse bonum quod non ametur a Deo antequam ab alio quopiam, amor igitur Dei est regula bonitatis veræ, & nomine vultus Dei significatur æterna eius voluntas. Naturalis verò. Lex est significatio diuinæ voluntatis, quam Deus ipse nostris mentibus insequit, vocaturque proinde lumen vultus Dei: atque hoc ipsum est, ponere in visceribus hominis sapientiam. Itaque Deus posuit sapientiam in visceribus hominis, signans super nos lumen vultus sui: Gallo verò & reliquis animantibus dedit intelligentiam. Hanc galli naturam mirati sunt omnes qui de animalium historia scripserunt. Plinius cap. 21. libro 10. ita inquit. Proximè gloriam sentiunt, & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, norunt sydera, & æternas distinguunt horas inter diu cantu: cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi Vigilia ad curas laboresque reuocant, neque Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu: ipsum verò cantum/plausu laterum, imperitant suo generi, & regnum in quacunque sunt domo exerceant, dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo agnata tela/cruentibus suis intelligentes. Neque finis, sæpè commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi Principes testantur: victus occultatur silens, ægrèque seruitium patitur. Hæc Plinius de galli intelligentia, qui (res

ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui domine. Hoc est, multi dubitantes interrogant, quis ostendit nobis bona, hæc inquam esse bona & facienda, illa mala & vitanda, aut quæ est regula dignoscendi bonum & malum? Re vera regula & ratio est voluntas Dei. nam cum is sit primum & summum bonum, nil possit in hac vniuersitate bonum esse, nisi quod ei sit conforme. Porro cum Deus sit primum principium omnium, nihil potest esse bonum quod non ametur a Deo antequam ab alio quopiam, amor igitur Dei est regula bonitatis veræ, & nomine vultus Dei significatur æterna eius voluntas. Naturalis verò. Lex est significatio diuinæ voluntatis, quam Deus ipse nostris mentibus insequit, vocaturque proinde lumen vultus Dei: atque hoc ipsum est, ponere in visceribus hominis sapientiam. Itaque Deus posuit sapientiam in visceribus hominis, signans super nos lumen vultus sui: Gallo verò & reliquis animantibus dedit intelligentiam. Hanc galli naturam mirati sunt omnes qui de animalium historia scripserunt. Plinius cap. 21. libro 10. ita inquit. Proximè gloriam sentiunt, & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, norunt sydera, & æternas distinguunt horas inter diu cantu: cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi Vigilia ad curas laboresque reuocant, neque Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu: ipsum verò cantum/plausu laterum, imperitant suo generi, & regnum in quacunque sunt domo exerceant, dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo agnata tela/cruentibus suis intelligentes. Neque finis, sæpè commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi Principes testantur: victus occultatur silens, ægrèque seruitium patitur. Hæc Plinius de galli intelligentia, qui (res

mirabilis) videtur habere sensum glorię, & principatus, & notitiam motus cœli, ac syderum, siquidem ternis horis canit interdiu, & quarta vigilia castręsi, hoc est, exactis tribus noctis horis, & iterum iam iam aduentante die. Indicat mox dominus, non posse esse alium quam Deum, qui hanc intelligentiam dederit gallo, dicens, Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? quasi diceret, constat non potuisse tribuere gallo hunc sensum temporum, nisi qui perspectum haberet exacte cœlorum motum, hunc autem quis habebit? aut quis enarrare exacte poterit rationem motus cœlorum? quasi dicat nemo, nisi qui eis rationem posuit, quique poterit sedare eius concentum cum volet, quem scilicet ipsemet excitauit in ipsa mundi creatione, quando fundabatur pulvis in terra, & glebæ compingebantur. Ex his facile est intelligere, quàm arroganter Astrologi, quæ ad rationem illorum motuum spectant affirmant, quasi ipsos nihil eorum quæ ibi geruntur lateat, cum tamen ut ab sunt illa longè à nostris sensibus, difficillimum sit ut inquit Aristoteles, quippiam de ipsis pronunciare. Laudandi tamē sunt ob eximiam diligētiā, quæ cum mathematicarum peritia, tam multa sunt assequuti; vituperandi verò nisi intelligant esse longe plura quæ ignorentur, neque exacte illorum quippiam ab alio cognosci posse, quam ab eo ipso qui (ut Platonis utar verbis) dies & noctes, & menses, & annos, quante cœlum non erant, tunc nascēte mundo nasci iussit. Quod vel inde facile est intelligere, quod annorum alia est supputatio apud Ptolomeum, alia apud Alphonsum regem, alia apud Copernicum, quasi peritissimis eorum exactam computationem motus Solis, qui cœlestium omnium videtur esse regularissimus, & euidentissimus, nondum tenētibus, aut ipsis annis non semper æqualibus, sed inuicem ob causas nondum

per-

perspectas variantibus. Vix ulla ætas est, qua non inducant Astrologi nouam aliquā hypothesim, & motum alium, aliudve corpus ponant, quod euidentius est argumentum incertitudinis. Quid ergo num verisimile est gallum nosse sydera, & ternis horis distinguere eorum motum? Non sanè, nam etiā si, ut ibidem inquit Plinius, ea sola volucrum cœlum aspiciat, crebrò, minimè tamen notare sydera potest, cum eat cubitum cum Sole, sed necesse est naturalem habeat aliquam cum cœlo sympathiam, qua ternis horis ita afficiatur, ut latera sua pulset, & cantet. Quāto verò ipse minus potest quos distinguit cœli motus agnoscere, tantò maioris sapientiæ eius qui fecit argumentum est. Magis enim miramur gallos quarta hora castręsi excitari ad cantum, quàm monachos media semper nocte, tametsi hi multo minus a sua hora decerrent. Verum in his agnoscimus studium, & curam, in illis sine vlla institutione solam naturę vim. Quare cum illorum peritiam non agnoscamus, superest ut ad peritiam authoris referatur velut quod horologiū motu gnomonis, & pulsatione cymbali, metiatur & distinguat nostra tempora, refertur ad peritiam artificis. Vel ex hoc igitur constat, eum qui dedit gallo hanc naturam, rationem cœlorum, & motus syderum exacte tenere. Is cum esse non possit nisi qui fecit cœlum & terram, constat eum ut maximum, & optimum, ita esse & sapientissimum. Quapropter nemo possit cum illo cōtendere. Quod dicitur, concentum cœli quis dormire faciet? ad Pythagorę dogma videtur spectare, cœlentis cœli motu cieri maximum cumque suauissimum & pulcherrimum concentum. Verum quia (nisi quid hic est, quod non intelligam) cœlorum motu nullus sonitus cieri potest, cum is passio aeris sit, satius est nomen concentus (ut placet Diuo Thomæ) accipere metaphoricè pro motuum illa mirabili proportionem. His dictis, transgreditur

greditur ad alia. Nūquid (inquit) capies leenę prædam? quod quidem & multa alia quę sequuntur, bonitatis & providentię Dei circa animalia præstant argumentum, quę (quia in ijs quę maxima præmuntur indigentia, aut maximè destituta sunt, aut minime proprio vel alieno cōsilio iuvari possunt præcipuè agnoscitur, talium profert Dominus exempla. Leo voracissimum animal est, tamen cum liberè decerrat, & diuagatur per silvas, non est adeò mirum prædam capere quę sibi possit esse satis: tamen leenę cum cubat in antro, ne catulos suos deserat, quis potest escas suppeditare, quibus eius & catulorum (qui etiam sunt ualde uoraces) impleantur animę & satientur? Nunquid (inquit) tu capies leenę, quam præstes prædam, & implebis animam, hoc est, satiabis appetitum catulorum eius? quasi dicat, non. Sed illud est opus providentię Dei, qui dat escam omni carni, & implet omne animal benedictione & abundantia. Addit aliud exemplum appositissimum, eorū qui destituti sunt, dicens, Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant, vagantes eo quòd non habeant cibos? quod idem in Psalmo 146. ita est scriptum. Qui dat iumentis escam ipsorum, & filiis coruorum inuocantibus se. cuius loci interpretes narrant, coruos pullos suos adhuc deplumes destituere in nido, neque nutrire usque dum nigrescant, quòd suos esse ante non agnoscant. vel, ut alij existimant, quòd sint adeò obliuiosi, ut redire in nidum non recordentur. Interim ergo illos, omni destitutos ope clamare quasi Deum inuocantes, & nutrirī cœlesti rore, aut præteruolantibus muscis, aut vermiculis in nido genitis. Ceterum quia non inueni hoc apud veteres naturalis historię scriptores (etiamsi id dicat Diuus Gregorius in Moralibus) & quia illa vox, vagantes, in eiectos iam nido magis fertur, quam in eo manentes, existimo hīc innui, quod Aristot.

&

& Plinius, & Aelianus testantur, coruos in locis arctioribus, & ubi non satis cibi sit pluribus, duos tantum habitare, atque pullos suos ubi primum volandi potestas est, nido ei eicere, ac regione tota expellere, cum tamen reliquę volucres, aliquandiu postquam volare ceperint cibos suis pullis præstent, infirmioribus scilicet adhuc quā ut ipsi sibi comparare possint. Quoniam igitur coruorum filij infirmi, & venandi imperiti fugantur, & destituntur, nihil possunt aliud, quā hūc & illūc vagantes, querulos clamores in aerem fundere, quòd nihil est aliud, quā ipsum rerum omnium parentem Deum naturaliter inuocare. Cuius qua in re potest benignitas illucere magis, quā quòd ne corui quidē animalis infaustissimi & despiciatissimi, pullos in tanta constitutos inopia perire sinerent. Hoc fortasse dixit Dominus Iob, ne tametsi fortunis omnibus priuatus, & orbarus filiis, & oppressus grauissimo morbo, & a familiaribus destitutus, ab amicis etiam & vxore ludibrio habitus, de diuina ope dubitaret, aut se putaret penitus derelictum. Addit. Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris? vel parturientes ceruas obseruasti, dinumerasti tempus conceptus earum? & cetera, quę etiā ut priora, spectant ad providentiā Dei. Hanc ut homini indicet, profert in medium animalia agrestia, & quę per sese vitam agunt liberam in abruptis mōtium præcipitijs, aut secretissimis saltibus, quibus tamen neque ad generationem, neq; ad alimentum deest quippiam, profert verò hæc potius, quia equorum, iumentorum, & domesticorum suum, & gregaliū animalium cura & procuratio, ad hominem videtur pertinere, ut ad hipparchos, muliones, agricolas, & pastores: ibicum verò, ceruorum, onagrorum, & rhinocerotum, nulla est humana procuratio. Neq; enim habent admissarios ad incundum coitum, ut equi & asini, neque a pastoribus adiuuantur cum pariunt,

ut

ut oues ac capræ, atque cum opus est, vaccæ, neque præsepia illis, ut his parantur, neque aguntur ad pascua, tamen nihil illis deest. Quapropter cum aloga sint, necesse est fateamur illorum vitam & prolem, ad aliam causam quæ sit prudentissimi pertinere. Cuius quidem diuina providentia eò nobis mirabilior videri debet, quò nò vno, sed pluribus, atq; adeò contrarijs nonnumquam modis prospicit. Quibusdam enim intelligentiam tribuendo, alijs hanc ipsam detrahendo, atque utroque modo utrorunq; consultat incolumitati, ita ut utrumque summæ ipsius sapientiæ argumentum sit. Nam ibici & ceruæ intelligentiam tribuit, illi quidem ut in summis montium cacuminibus, & inaccessibilibus petris pareret, huic, ut secus feris habitatos relinquens, semitas vestigijs humanis tritas non caueret, & utraque suo modo sibi prospiceret, ibis quidem conscendendi difficultate homines æquè ac feras vitans: cerua, ut securi sint a feris, hominis benignitati suos committens fetus. Neque harum alterutra facit insipientes, sed utraq; quod sibi magis ex usu est. Ibices enim sunt tantæ pernicitatis ut quæ sunt alijs inaccessa possint facile occupare, de quibus Plinius hæc scripsit, Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quamquam onerato capite vastis cornibus, gladiatorumque vaginis, in hæc se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recessu perniciosius quò libuerit exultant. Cerui agnoscunt hominum clementiam, & (ut idem scribit Plinius) urgente vicini canum, vltro confugiunt ad hominem. eadem prorsus causa eos minus timent, ad quos & confugiunt, proinde eorum vestigia pro fetibus suis non deuitant, tamen eorum quæ ad partum spectant. & prolem, scemina sunt providentissimæ: nam & ante partum sese herba Sefeli vocata purgant, faciliore ita utentes utero (Dioscorides de Sefeli scripsit, capris, exte-

risque

risque pecudibus datur in potu, quo facilius suos fetus enitantur) & a partu habent duas herbas, Aron & Sefelim quibus partu redeunt ad fetus. Narrat Plinius & ante illum Aristot. editos fetus exercent cursu, & fugam docent meditari, (qua scilicet animal natura timidum maximè indiget) ad prærupta ducunt, saltumq; demonstrant. Itaq; duobus his generibus, intelligentia prouidit Deus: Struthiocamelo autem stupiditate, & obliuione sui partus. Id animal cum penas habeat non minus quam Herodius, siue Ardea, quæ in adeò sublime volatu se extollit, tamen volare omnino nò potest, quia tanta corporis mole est, ut magnitudine æquet equum & infidentem ei hominem: vitur verò alis velut explicatis velis ad currendum, quod facit tanta pernicitate, ut concitatissimum etiam equum prætergrediat, qui videtur utraq; ratione equum & ascensorem deridere, quod scilicet citra volatum, suis pedibus insistent, & magnitudine & celeritate vincit. Est verò hoc adeò gloriosum animal, & formationis adeò raræ, ut ambiguum sit ad volatilium an gressilium (spectet genus, exiguo capite, cerebro penè omnino caret: ut autem cerebro, ita & intelligentia, est enim in procuranda prole (quæ maxima est alogorum intelligentia) adeò stupidum, ut derelinquat oua sua in terra, & obliuiscatur quod pes hominis possit conculcare ea, & bestia agri possit conterere. Duratur ad filios suos quasi non sint iuua enim illorum obliuiscitur crudelis scilicet in prolem (nam & cap. 4. threnorum Hieremæ dicitur, Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto) neque recordatur laboris quem pariendo subiuit, sed quasi frustra laborauerit, destituit nullo timore cogente ad eorum custodiam. Nihil enim præ stupiditate & obliuione & crudelitate filijs suis timet, neq; cauet, quapropter frustra quidem laborasset, nisi Deus omnium parens, sua providentia serua-

H h h ret.

ret. Hæc cum (Deo ipso asserente) vera sint, constat falsum esse quod multi affirmant, Struthiocamelum ardentissime amare suam prolem: oua verò sub arena Lybica relinquere Solis calore fouenda, neque ipsam more aliarum auium incubare, ne mole corporis comminuat, grandior multo cum sit, verum crebro reuerti, atque eò versus spectare ad custodiã ouorum. Nam quo pacto hoc non sit falsum, siquidẽ præ obliuione illa destituit. Neque minus mihi videtur esse falsum, quod Aelianus de eius captura narrat, immittere inquam sese in spicula acuta expansis alis, præ ardenti pullorum amore. Nam quo pacto adeò ardens amor pullorum ferre posset tantam obliuionem, & crudelem negligentiam ouorum? Putauerim potius, si quando ita capitur, & in spicula ultro impingit, præ stoliditate id facere, quia priuauit illam Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam. Quid vero, nūquid non satius est oua in ardente arena deponere, quam de missa, in illa tanta mole frangere? satius certe. Id verò non est sapientia Struthionis, Sed Dei, qui ut nuper dixi, illius animalis prouidit proli, illi detrahendo intelligentiam, & amorem. Struthione enim, præ stupiditate, crudelitate, obliuione, & veluti veterno quodam, destituente prolem, euenit quod illis exuersum est, ut Solis calore extrudantur pulli, neque matris sue corpore onerantur. tanta est Dei Opt. Max. sapiẽtia, ut quorundam etiam stupiditate & crudelitate, in eorundem custodiã inuti sciãt. Deinde profert Dominus exemplum intelligentia insignis & fortitudinis, equum scilicet, cuius tanta est belli intelligentia, tanta audacia, tantus furor, ut fortissime irruat, & iubæ, quam habent circumdatã collo erectione, & hinnitu, ac fremitu, per turmas irruentes ut locustæ, & inflates nares, hostes deterreant: terram ungula fodiunt, exultat audacter, pergunt armatis in occursum, neque paudent, neque cedunt gladio.

dio. Sonantibus super ipsius pharetris & hastis vibratis, & fulgentibus clypeis, non solum non terrentur, sed multo magis irritati, feruentes, ac frementes, sorbent naribus terram, neque reputant tubæ sonare clangorem, hoc est, neque clangore tubarum quæ ab aduerso sonant, terrentur, intelligentiam habent belli, & audientes buccinam quæ ipsos ad prælium vocat, dicunt (Vah, hoc est exultant, & odorantur procul bellum, & intelligunt ducum exhortationem, & ululatum exercitus. Hæc valde consonant cum ijs quæ Aelianus his verbis scripsit. Equus cum freni crepitum, & strata, & cætera ornamenta videt, tunc fremit, & exultans ungularum suppletionem obstrepit, & eorum conspectu, quasi furoris afflatu ad iter incenditur, voce equisonis excitatur, & aures erigit, & naribus inflatis celerem festinationem anhelat, quodam incredibili cursu studio ad currẽdi memoriam rediens. De docilitate eorum ad prælia, inter alia multa hac inquit Plinius. Docilitas tanta est, ut vniuersus Sybaritani exercitus equitatus, ad symphoniarum cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Videtur ergo quod in præscripta oratione dicitur. Nunquid suscitabis equum quasi locustas, referri posse ad motum hunc cum quadam saltatione, & ad copiosas turmas. Vtrunq; enim locustis congruit. Rogat ergo Dominus. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? nunquid suscitabis eum, quasi locustas? quasi dicat, non sane tu illi hanc belli intelligentiam, & fortitudinem præstare posses, neque ipse sibi accipere potiusquam bos, aut asinus, aut ceruus, sed necesse est referas hæc ad vnum omnium conditorem, qui ut est primum ac summum bonum, omnibus sua cuique bona imperitus est, atque virtutum omnium symbola in diuersis expressit naturis, deditque omnibus intelligentiam. Quæ cuique

H h h 2 maxi-

maximè esset ex usu. Exemplo sunt præter dicta, accipiter, & Aquila. Accipiter ab accipiendo dicitur. Quapropter omnibus auium generibus, quæ ex raptu viuunt, videtur id nomen congruere, vt & Aquila etiam, & Miluus, & aliæ omnes rapaces eo possent gaudere. At verò usu effectum est, vt non omnibus, sed cuidam auium generi detur, quod, autore Aristotele non minus quam decem habet differentias, vt autem antiqua nomina (hæc sunt, Triorchis, Aefalo, Circus, Asterias, Pernes, Phalophonus, Subuteo, Chalehis, Prinx, Chencris) non facile singulis accommodatur, nunc vbique, (quod de solis quibusdam, & cuiusdam Traciæ partis hominibus, ab Aristotele traditur) communi cum hominibus inita societate aucupantur. His enim ad aliarum auium capturam homines vtuntur, & prædæ particulam illis communicant vocantur vulgaribus nominibus, Alciones, Primula, Alcota, ni, Torseli, Gerifalti, Vafarces, Capallani, & alia eiusmodi. Velle singulis sua nomina ex antiquis reddere coniectando, operosum esset & ambiguum, & ad nostrum institutum minimè necessarium, illud solum præsentis loci est nosse, eas aues vere plumas commutare, at ea commutatione quodammodo iuuenescere, vt & serpentes commutata pelle, & cerui commutatis cornibus, ac ferè iumenta omnium pillis. Cum igitur accipitres oporteat singulis annis deplumescere, illi à natura ipsa docti, eo ipso tempore expandunt alas suas ad Austrum: quia (arbitror) is ventus laxat corpora, contra ac Aquilo, qui densat: laxata igitur cute, amplioribusque factis poris, facilius exeidunt plumæ. Aquilarum quoque censentur multa genera, sex ab antiquis, inter quæ Halietos quæ clarissima pollet oculorum acie, librâs ex alto sese, & viso in mari pisce, præceps in eum ruit. Hæc

eadem

eadem Aquila, implumes etiamnum (vt testatur Plinius) pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos Solis radios intueri, & quem conuiuentem nictantemque animaduertit, nido eiicit tanquam adulterinum, & degenerem. Neque verò ad pisciculum solum sese demittit, sed ad lepores, cuniculos, & alia animalcula quæ dirripit, ac deuorat. Pulli verò eius lambunt sanguinem: ipsæ vero Aquilæ ad cadauera congregantur, vt & corui, & quæ ex Aquilis videntur degenerare, Ossifragæ. Ex mirabili ergo etiam Aquilæ natura, volens Dominus omnium agnosci, inquit. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum suum? in petris manet, & in præruptis silicibus commorabitur, atque inaccessis rupibus, inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem, & ubicunque est cadaver statim adest. Quod quidem carnivoris omnibus est commune, omnium tamen maximè generi coruorum congruit, quæ ob eam causam habebitur infauista auis, vt scilicet demortui corporis indicium.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

SEXTVM.

IN A verba Iob. capite trigesimo octauo. Quis enarrabit cælorum rationem & concentum cæli/quis dormire faciet, videntur plurimum adstipulari illi Pythagoricæ sententiæ de cæli concentu, & musico sonitu. Videbantur enim Pythagoræ cælorum orbis moueri ad numerum, atque mira quadam proportionem choreas agere, inde ergo verissimile esse, diuinum quendam

dam suauissimumque concentum nasci, eò (arbitror) quòd omnia sint in hac vniuersitate facta in numero, ac proinde pulchra: omnium autem corporum pulcherrima esse videantur cœlestia: pulchritudo verò post illa quæ in conspectum cadunt, in concentu maximè reperiri possit. Hanc sententiam sequutus etiam est Cicero in Somno Scipionis. Quam tamen Arist. capite nono, secundi de cœlo refutauit non temere, sed in medium productis Pythagoreorum rationibus, reque vtrinque satis examinata, illis (inquit) videbatur necessarium, tantorum corporum tam celeri latione sonitum edi, eò quod minorum corporum minus celeri latione hic apud nos sonitus cieatur. si autem omnino editur cœlestibus motibus sonitus, cum sint corpora magnitudine adeo diuersa, & celeritate, proportionem tamen quadam, necesse est edi diuersos acutis & grauitate sonitus cum quadam proportionem, vnde necesse est oriri quandam concentum. Hæc quidem opinio plausibilis est, si quis tamen rem exactè perpendat, minus vera. Nam si sonitum edunt cœli, eum oportet esse maximum, cur ergo nò audimus? respondit Cicero, quia absurdum præ sonitus magnitudine, ut qui habitant ad Nili ortum. Aristot. pro illis respondet acutius, quoniam ex quo nascimur, hic sonitus citra vllam intermissionem comitatur, non potest dignosci. Nam contrarium agnoscitur ex contrario, atque sonitus ex silentio, & silentiū ex sonitu. Sed cur audimus aliud quippiam? cur non tam excellens sensibile corrumpit penitus sensum? Neque solum hoc, sed cur non præter sensum nos quoque totos atterit & perdit? quin & alia omnia corpora? Nā tonitrua sæpe (quæ tamen illi sono nunquam possunt comparari) domos faciunt tremere, atque solo prosternunt, frangunt lapides, & robustissima quæque corpora scindunt: nò igitur cœli sonitum illum edunt. Præterquam quòd, neque

si

si aliter consideremus, videtur fieri posse. nam sonitus est passio diuerberati, aut discussi aeris, vel corporis spiritalis, & tenuis, at verò orbis cœlestes nullum inter sese aerem habent quæ comminuant, nullum igitur sonitum suis circuitibus possunt edere. Ipsa verò stellarum corpora, siquidem per se non feruntur, sed cū orbibus quibus affixa sunt, multo minus. Nullus igitur sonitus edi potest à cœlestibus corporibus. si cœli ipsi, velut antea indicauimus, solidissimi sunt & lenes, nihilque aeris, aut omnino substantiæ alienæ intercipiunt, astra verò ut quædam eorum partes, feruntur cū illis. Sed neque si cœlorum substantia tenuis est, ac velut fumus quidam ut aliis placet, sonitus vllus sit, si astra cum illis feruntur, ut nauigium, quod cum fluuio decurrente fertur, quæ enim ita feruntur, quia medium non fecant, sonitum non edunt. Solum igitur superest, fieri posse ut sonent, si cœli substantia tenuis est, & quiescit, atque per eam quiescentem feruntur astrorum corpora prægrandia & solida: hoc verò fieri non potest, nisi etiam cœlorum substantia sit ortui & interitui obnoxia: findetur enim, desabitur, rarefcetque, sed hoc si ita haberet, ederetur profectò sonitus secundum corporum magnitudinem, & lationum celeritatem, tanto omni alio eorum qui apud nos nunquam auditi sunt, quanto illæ, & magnitudines & celeritates, his sunt maiores. Dissiparentur ergo hæc ab illis, non solum nostri sensus corrumperebuntur. Itaque conuertentes argumentum dicimus, quandoquidem talis sonitus non editur ab astris, ea non moueri per se in æthere tenui sed vnico eodemque argumento constare, & cœlos esse solidos & astra cū illis ferri, & nullum à cœlestibus corporibus edi sonitum, quare neque concentum. Quod si ita est, constat concentum vocari in libro Iob a Domino (eius enim sunt illa verba) per metaphoram: illam motuum maximè concinnam proportionem. Nimirum in ipsis motibus, ut & in sonitibus, sunt cœcæ quædam & aptæ proportionem inuicem comparabiles,

ut

ut videre licet in ijs qui saltant ad numeros, cantus, & musicos sonitus. Illas igitur aptissimas celi choreas vocat Dominus concentum, quem ipse dormire faciet, cum scilicet faciet post temporalem huius seculi volubilitatem, coelum in eternum quiescens.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

SEPTIMUM.

PSA LMO septuagesimo septimo, ita scriptum est. Mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit. Pluit illis manna ad manducandum (paucis interpositis) transtulit Austrum de cœlo, & induxit in virtute sua Africum. Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata. Et ceciderunt in medio castrorum eorum circa tabernacula eorum. Et manducauerunt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo. Adhuc eseq̃ eorum erant in ore ipsorum, & ita Dei ascendit super eos. Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.

Multi censent aliud fuisse illud quod filius Israel pluit in deserto, ab eo medicamine quo expurgandi gratia utimur, aëreo vocato melle & māna, cuius prouentus maximus est quottannis in Calabria, & in locis quibusdam Hispaniæ etiam raris annis gignitur, quandoquidem censent fieri non posse ut illo vescerentur, & nutrentur, qui in disfluerent potius penitus dissoluti ac laxati. Cæterum, ex descriptione mihi videtur constare, eandem omnino rem esse, nam, ut dicitur capit. 11.

Nu-

Numerorum, descendebat noctu in castra cum rore. Atque (ut c. 16. Exo.) apparuit in solitudine minutū, & quasi pilo tusū in similitudinem pruinæ super terrā: constat verò hanc esse ipsissimam generationem manna, qua ad expurgationes utimur. Tamen si enim quidam putauere esse potius gummi genus, quod exsudaret ex arboribus, aut lachrymam, alii opificium quoddam vesparum, aut apum, aut muscarum quarundam: intuenti tamen constare facile potest, esse rorem quendam crassiozem, maturationem quandam à Sole recipientem, & concretionem à noctis frigore pruinæ more, vespas verò & animalcula eius generis multa, allici eius dulcedine, potiusquam efficere, si quid vero incisus corticibus destillat, id imbibitum ligno esse rorem. Quod verò in Exodo dicitur minutum, & quasi tusum, & in similitudinem pruinæ, in Numerorum libro, Erat quasi semen Coriandri coloris bdelij, nihil est aliud quam quod Mesues etiam dicit, his verbis, Diuersificatur autem secundum diuersitates rerum super quas cadit, cadens enim super lapides est sicut guttæ parvæ quæ cōgelatur, & fiunt sicut germen, & cadens super plantas suscipit de virtute plantarum, & est cum permixtione particularum foliorum & florum. Ex ea quæ super lapides cadit, melior est quæ est sicut semen album, & dulcis, & est recens: post istam verò in bonitate est, quæ est subcitrina. Ex his verbis constat duplex esse genus manna, alterum cadens super frondes, alterum super lapides (& terram scilicet) inter hæc vero præstantius esse quod cadit super lapides, quia alterum suscipit de virtute plantarum (tamen si vulgo præciosior est quæ de fronde vocatur, quod quàm sit verum ad præsens institutum non refert) porro constat quod simile est semini, esse quod super lapides, idque esse grandioribus partibus quàm alterum, atque si simul album sit, esse optimum

I i i parum

parum verò ab hoc deficere quod subcitrinum, scilicet colore bdelij. Est enim Bdelium colore vnguium, hoc est ab albo vergens in citrinum. Quod igitur vigesimo sexto, Exodi describitur minutum quasi pilo tufum in similitudinem pruinæ super terram, esse quod optimum: alterum verò quod quasi semen coriandri, coloris bdelij, secundum tenere bonitatis gradum, consentaneum autem est rationi in tanta copia, esse utriusque satis multum. Si autem hoc ita habet, ut sanè videtur, quid fieri poterat, ut non laxatis ac dissolutis corporibus perirent? profectò ipsi sentiebant hunc cibum esse leuem. Nam vigesimo primo numerorum ita conquerebantur, anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo: at verò cibos leues, & qui solidam substantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam esse, atque expurgare, Hippocrates testatur libello de medicamentis expurgantibus, & fieri quidem potest, ut principio is cibus illis contulerit ut medicamentum, ad deponendam cacochymiam, quam ex esu cucumerum, peporum, porrorum, ceparum, & aliorum, quibus multo tempore in Ægypto erant cibati contraxerunt: expurgatis verò iam, consuetudo fecerit idoneum, & suauem cibum. Si enim consuetudo vel ex venenis potest cibum efficere idoneum, quanto magis ex cibis medicamentosis, accedente præcipue Dei concursu quo non cibus solum, sed suauissimus etiam, & delectamentum omne in se ipso habens efficiebatur. Neque enim hunc eleuo, cum naturales rerum causas inuestigo, sed laudo infinitam eius sapientiam, qui ita omnia disponit, ut etiam quæ sunt portentosissima, videantur bona ex parte secundum naturalem rerum ordinem euenisse.

Ut & cum populus querulus carnes polceret ad vescendum, arreptas trans mare coturnices detulit, auiculas scilicet

cet.

cet, maximo agmine trans mare impelli solitas vento vehementi, atque volantes circa terram altitudine tantum duorum cubitorum, ut ita facile ab omnibus caperentur. Ut autem transferret, abstulit Deus Austrum de cælo, & in virtute sua induxit Africum, ventum scilicet vehementem, & procellosum. De quo Virgilius primo Aeneidos, Vna Eurus notusque ruunt, creberque procellis Africus, esse verò hæc omnia coturnicum naturæ & passionibus conformia naturales quoque cognouerunt. Nam Plinius capite vigesimotertio, libro decimo, ita inquit, Coturnices, ante etiam semper adueniunt quam grues, parua avis, & cum ad nos venit terrestris magis quam sublimis, paulò post Austro non volant, aura tamen vehi volunt propter pondus corporis. Rursum paulò post, Aquilone ergo maximè volant. Sed cur (dices) non induxit Deus Aquilonem, sed Africum? quia (arbitror) Africus vehementia est, proximus Aquiloni, situ verò est proximus Austro, cum sit inter hunc & Zephyrum, amat verò suauitas disponendi rerum causas, minimas commutationes. Accedebat situs locorum: si enim Africus qui transuersim flat iuxta Austrum coturnices in castra impulit, Boreas qui est è regione oppositus, expulisset potius. Hucusque igitur nulla vis est illata naturæ, sed secundum eius ordinem disposita omnia, velut etiam cum Deo visum est, populum ob pertinaciam punire, ille ipse carnum esus, quem tantopere expetuerant, attulit perniciem tam multis, ut vocatus is locus sit se pulchra concupiscentiæ. Nam cum illi desueti iam cibus solidis, auidiissime sese carnibus repleuerint, comedentes usque ad facietatem, ut odor carnum per nares expiraret, lethalibus morbis correpti sunt. Neque sanè parum ipsa carnum malignitas ad illorum perniciem effecit, coturnix enim

lii 2 enim

enim venenis vescitur, unde malignitatem aliquam contrahit, atque ut Plinius loco citato dicit, eam ob causam eas damnare mensæ. Narrat etiam Galenus in Doride Bæotiae, & Thessalia, atque etiam Athenis, multos conuulsione correptos esse, esu coturnicum quæ veratro vescantur. Rarius quoque & Isaac in suis dietis, & Auicenna secundo canone, & alij omnes medici qui illos sequuntur, maxime vituperant: adeo ut Aponensis dicat, carnes coturnicum omnium volatilium carnibus esse peiores. Id quod iam dicunt, non ob hebeborum solum, sed per sese.

Orus Apollo Niliacus narrat, eam fuisse Aegyptijs de coturnicibus opinionem, ut in hieroglyphicis eam omnis immundicie & nequitie signum esse fecerint. Itaque hæc

omnia, Dei voluntate causas naturales dirigente, effecta sunt. Quæ sanè nos admonent, ne

cum quidpiam nobis, siue commodi,

siue damni accidit, in Dei voluntatem referre recusemus, et

si naturales rerum eius

modi causas a-

gnosca-

mus.

Quoniam om-

nia seruiunt

illi.

1290

319

CAPVT QVINQVAGESIMVM

OCTAVVM.

SALMO nonagesimotertio, ita dicitur. Qui plantauit aurem non audit? aut qui finxit oculum non considerat? Verba hæc continent argumentum quodam aduersus eorum sententiam, qui Deum esse omnino negabant, aut si cui rei id nomen tribueretur, eam non esse intelligentiam præditam, neque omnino vlla cognitione, sed ut Solem, & Lunam, & Stellas, & ipsum primum mobile esse intelligimus, causas quidem eorum quæ in hoc generabilem & corruptibilem orbem geruntur, ipsas verò per sese nihil horum quæ efficiant intelligentes, efficientes enim nulla electione, aut voluntate, sed naturali quadam vi, aut potentia. Fuerunt verò in hac sententia (nequis aliter putet) plurimi philosophorum. Nam ut refert Plutarchus libello de Placitis capite septimo, Diagoras Milesius, Theodorus Cyrenensis, Euenus Teagetes, Deos prorsus nullos esse censuerunt. Euripidem quoque fuisse eiusdem opinionis inquit, dissimulasse verò metu Arcopagitarum, inducentem in tragedijs Syphonem eius sententiae autorem. Plinius quoque eiusdem sententiae fuit, siquidem caput septimum libri secundi, quod est de Deo, post multa alia, non sine magna impietate, his verbis claudit. Per quæ declaratur haud dubie naturæ potentia, idque esse quod Deum vocamus. Lucianum quid comemorare, qui nullis non modis deridet omnes de Deo sermones sed & Stoici omnes videntur mihi, & si Deum nominet nulli tamen

tamen intelligenti causæ id nomen tribuere. nam censent Deum esse ignem artificem, via procedentem in mundi creatione, vniuersas seminales rationes intra se complectentem per quas omnia è facto fiunt. Insuper Spiritum per vniuersum mundum penetrantem: appellationes autem identidem mutantem, per vniuersæ naturæ quam peruadit confinia. His verbis nil aliud mihi uidetur significari, quam Deum esse, quem ego appello ignem permeantem per omnia, & spiritum Domini vocari in sacris, interpretatus sum super primo cap. Geneseos. Epicurei (vt Cicero mihi videtur rectè censuisse) nihil de dijs serio affirmarunt. Sceptici verò de Deo an sit, vt de re alia omni dubitant, vt videre est apud Sextum philosophum capite primo, libro tertio, Pyrrhonicarum hypotheseôn. Argumenta verò omnia negantium Deum esse qui providentiam habeat rerum humanarum, ferre mihi videntur in hæc tria redigi, quæ apud Plutarcum reperies loco citato. Primum, quodque Plinius maximi facit, si Deus est, nihil est ei factu impossibile, at verò (inquit Plinius) non est Deus qui possit omnia, quia non potest sibi mortem consciscere & si vellit, neque mortales æternitate donare, aut renocare defunctos, neque facere vt qui vixit non vixerit, qui honores gessit non gesserit, neque vt bis dena viginti non sint, neque habet vllum in præterita ius, nisi obliuionis, sic igitur (inquit) vt Deus nihil aliud sit quam ipsa natura, siquidem Dei potentia nulla est, nisi naturalis, non est igitur ullus Deus, qui voluntate & cognitione operetur. Secundum, si Deus est, is est omni ex parte beatus, si tamen curas gereret rerum humanarum, haud dubie sustineret magnam molestiam & angeretur. Tertium, si Deus est, & curam gerit rerum humanarum, quam ob rem cum pessimo quoque fortuna præclare agere solet, contra cum præstantissimo quoque

pess.

pessimè: hoc argumentum Sextus philosophus ita præmit. Si quidem Deum esse & providere dicunt, aut providet omnibus aut aliquibus: siquidem omnibus provideret, non esset neque malum vllum, neque viciosus ullus, neque ullum vitium: at uerò vitio plena esse pleraque videntur, non ergo omnibus providet Deus. sin autem aliquibus providet, aut vult & potest providere omnibus, aut vult quidem, sed non potest, aut potest quidem, sed non vult, aut neque vult neque potest. Si uellet & posset providere omnibus, omnibus provideret, si vult sed non potest, eius vires superabit ea causa, ob quam non potest providere illis quibus non providet, si tamen potest providere omnibus & non vult, invidus esse existimari possit: quod si neque vult neque potest, sit & invidus & debilis. Hæc autem omnia incidunt in maiorem impietatem. Non est igitur Deus qui provideat, sed aut nullus Deus est, aut is est prima causa sine ulla cura, quin & sine ullo rerum aliarum sensu. His adeo stultis cogitationibus, quas unico illo carmine Psalmi septuagesimo tertio complexus est David, Dixit insipiens in corde suo non est Deus, occurrit nunc idem uates dicens. Qui plantauit aurem non audiet, aut qui finxit oculum non considerat: quasi dicat, quandoquidem non omnia quæ sunt, sunt entia per se, sed alia ex alijs, & ab alijs fiunt, & in ijs quæ fiunt, sunt quædam sensus expertia, quædam sensu prædita: necesse est eam causam à qua quæ sensu participant sunt effecta, sentientem etiam esse, alioqui dedisset uirtutem qua careret effecissetque aliquid se præstantius, quod rerum naturæ repugnat. Nullum enim inter physicos magis receptum axioma, quam nihil operari posse ultra gradum suæ perfectionis. Si igitur sentiendi facultas est in posteriorum quibusdam, necessario sit & in prima causa. Quæ propter fieri non potest, vt qui plantauit aurem non audiat, & qui fecit

cit oculum, non consideret. Porro, auris & oculus, & quæcunque alia nostri corporis organa, maximè verò hæc quæ sensuum sunt, ita sunt composita, & ad actiones proprias accommodata, ut nulla vel excogitari possit aptior compositio. Quæ res haud dubie, nisi stupidis, euidenter indicat, ea non casu, ita aut aliter cadentibus corpusculis, aut elementis, constitisse, sed in summa sapientia effecta esse. Nullatenus ergo à facultate cognitionis expertè, sed sapientissima. Licet apud Galenum octauo libro de usu partium, mirabilem sapientiam in effigendis audiendi & videndi organis legendo meditari. Quis hominum dubitet an fractuosum illum aurium porum, tortuosumque, neruo quodam quartæ coniugationis eorum qui nascuntur ex cerebro, sublatum, & cute præterea duriuscula contextum, & in osse durissimo formatum, non temerè effectum esse, ibi, & talem, sed audiendi gratia? si enim neque alia in parte, neque aliter effici posset, ut esset transmittendis in animam sonis, adeò aptum, euidenter coniectura est, ab aliqua sapiente causa esse aptatum. Nam præterquam quòd ad securitatem & tutelam cerebri, ut Galenus indicat, facit illa flexuosa meatus figura, ad ipsos sonos qui aeris motitatione constant excipiendos præcipuè esse factam, indicant mihi euidenter chonæ quæcunque illa met figura caua, flexuosa scilicet, & contorta. Eæ enim auribus admotæ, ex eo solo quem intra se continent aere, etiam nullo extrinsecus accedente motu, tinitum edere continenter sentiuntur, adeò facit illa figura ut aer inclusus sonet. Porus ergo ille accommodatissimus effectus est, ut illam ab aere passionem excipiat, neruus verò quorsum eo venit ex cerebro, nisi ut deferat facultatem quæ percipiat? ut certè ad oculos primitiuenunt ex cerebro molliores, & rariores, copiosiores spiritus, quibus ad uidendum erat opus excepturi. Iam uerò

in ipsis oculis humor vocatus crystallinus, rotundus quidem, sed secundum faciem externam habens peripheriam maioris circuli, quid aliud est, quam speculum crystallinum, colorum fulgoribus, seu speciebus recipiendis, accommodatissimum? Tunica cornea totum oculum extrinsecus finiens, quid aliud quam laterna cornea, ad recipiendum externos, & reddendum internos fulgores? adeò mihi videntur hæc in parte homines non solum quod ad figuram attinet, sed in ipsa materia speculorum & laternarum deligentia, imitati sapientiam nostri formatoris. Mitto dicere mirabiles usus tunicae vuae, cuius media perforatione constat pupilla, & circulo varicolore iridem refert: Retiformis etiam arachnoydis, & coniunctiuae, & humorum aquei & vitrei: quin & palpebrarum, & ciliorum, & superciliorum, atque adeò ipsorum ossium, integro enim ad recensendum libro opus esset, neque eo exiguo. Vnico verbo indicabo hæc omnia, atque eorum singula, sapientissimè, & magnæ cuiusdam utilitatis gratia esse ita aptata. Deme aut muta quodecunque horum, vel pilos ciliorum, aut superciliorum vele: manifestam noxam inferes visioni. Nihil igitur horum effectum est, hoc, vel tale, frustra, neque ornatus solum gratia, sed propter ipsam visionem, aurium etiam, & auricularum eadem ratio est. Quo pacto ergo possit qui fecit hæc, intelligentia esse orbatus? ac non potius sapientissimus? effecta verò esse ab aliquo necesse est, siquidem ut in huius operis initio monstrauimus effecta sunt, & non à se ipsis. Nunquid igitur, qui fecit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Rursum si auris ob auditum est, ut re ipsa constat, ac nemo sanus neget, ob auditum certè effecta est, is ergo qui fecit, ob auditum fecit. Si enim non constitit casu, neque præter intentionem agentis constitit. Præuidit ergo qui fecit

K k k aurem,

aurem, à principio auditionem, siquidem finis est quod primum in intentione. Vidit ergo aut in seipso, aut extra se. Extra se quidem non potuit, quia ante aures non poterat esse auditio: vidit ergo in seipso, quapropter necesse est, ut qui ab initio fecit aurem & oculum, audiendi & videndi habuerit in se facultatem, & aures, & oculos. Quia si hæc omnino non fuissent, neq; sciri, quare neq; fieri omnino possent. Igitur hac ratione euidenter constat, fieri non posse ut quis fecerit aurem, & non audiat, & oculum & non consideret. Ut igitur solum des (est verò id antea indicatum) hæc effecta ab aliquo esse, neque constitisse per se ab æterno, constat, cum qui fecerit, & videre, & audire, & considerare res humanas. At dices, si videt & audit, & omnino sentit, patitur certè à sensibilibus, nam ut Arist. indicat, ipsum sentire pati quoddam est neq; sanè sine passione corruptiua agitur, nam comitantur sensum voluptas & dolor, quorum alterum cum corruptiua agitur passione, alterum verò alterius est comes, ut & reliqua contraria. Si igitur sentit (dices) potest & voluptate frui & dolere. Si autem hoc, & alterari & corrumpi: hæc verò aliena admodum sunt ab eo quod æternum, igitur & sentire alienum ab eo est. Porro dices, non solum nostro argumento fieri, ut vim habeat percipiendi sonos & colores, sed & aures, & oculos, & nares, ac denique alia omnia quæ fecit, siquidem necesse est præuiderit quæ fecit, non autem extra se. Ita est profecto, habet in se omnia, non tamen ut extant extra illum, sed præstantiori quodam modo, atque ut in æterno exemplari, quod antea etiam vel ex sententia Platonis indicauimus. Itaq; audit, & videt, non tamen ut nos, sed præstantius multò, ac citrà omnem passionem vnica simplicissimaque noticia agnoscens omnes, siue sonos, siue colores, ac deniq; omnia quæcunque sunt, fuerunt, & futura sunt,

sunt. Non igitur fieri potest, ut qui fecit aurem non audiat, & qui fecit oculum non consideret, neque enim quia perfectius videt, & audit, negandum est videre, & audire, quin potius asserendum videre & audire omnia, atque esse sapientissimum, & prouidentissimum, atque ut nihil sine eius potentia, ita neq; sine eius sapientia & bonitate geri. Neque verò atheorum argumentis respondere difficile est. Pro primo dicimus eos rectè asserere, si Deus est, cum esse omnipotentem, at verò falsò assumere, non esse qui faciat quippiam supra naturæ vires. Confirmauit enim Deus Opt. Max. quam de se voluit haberi fidem, innumeris, neque in euidentibus miraculis, siquidem suscitauit mortuum quatrduanū, & quod est multò maius, ipse etiam triduanus surrexit à mortuis. Dices, hoc ipsum negabit Atheus. Dicet igitur multos, eosque alioqui optimos viros, neque pecuniarum, neque gloriæ cupidos, adeo nihil sibi inde aucupantes, ut omnes, nullo fere excepto, in confirmationem fidei mortem & tormenta libenter subierint, eosque per vniuersum orbem dispersos, vno ore, pro amico, multò antè contumeliosè necato, mentitos esse, hisque ipsis iam occisis, innumeros postea sapientissimos, grauissimos, & sanctissimos viros, rebus omnibus post habitis, vsq; ad sanguinis effusionem leuiter credidisse. Quæ potest esse aut excogitari, maior perfidia? petet Atheus, ut illi indicem hæc ita esse effecta, ut narrantur. Non possum aliter, quam testimonio sacrarum literarum, & consensu mundi totius, atque multorum seculorum, & (quod est maximum) consonantia omnium testimoniorum veteris & noui testamenti, & consensu historię prophanæ cum sacra. Quæ argumenta diligentissimè persecutus est Diuus Augustinus in libris de ciuitate Dei, & post illum Diuus Thomas contra gentes. Sed quo pacto indicat mihi Atheus, nihil ho-

rum effectum esse? quia (inquit) fieri non potest. Sed cur non potest fieri? quia (inquit) nihil tale effectum est vnquam. Quid si effectum est? non est (inquit) itaque probat idem per idem, atque ut dicunt, vtitur circulo, petitque credi sibi soli sine vllis testimonijs, potiusquam nobis cum tam multis. Longè stultius est putare, non esse Deum omnipotentem, quia non potest sibi mortem conciscere. Nam cum mori pati sit, non agere, non posse mori, roboris sit non debilitatis. Iam verò non habere ius in præterita, hoc est, non posse facere, vt quæ facta sunt, facta non sint, & neque in præsentibus posse facere, vt non sit, quod sit, cum est, quia hæc omnia continent contradictionem. Id verò quod contradictionem continet, nihil est, quia negatio tollit affirmationem, & affirmatio negationem: igitur qui potest omnia quæ contradictionem non continent, nihil est quod non possit, & qui in his rebus hærent, non mihi videntur vt sapientes dubitare, sed vt quilibet ex indocta plebe. Veniamus ad reliqua. Miserrum dicunt futurum Deum, si quis sit qui rerum omnium humanarum gerat curam. Vtinam in miserijs ponerent homines rerum gerendarum sollicitudinem, ne essent adeò ambitiosi. Vt verò homo qui multarum rerum curam habeat, sit miser, Deus tamen minimè miser sit. Miseria enim non est in prouidentia, sed in defatigatione, Deus verò defatigari non potest, siquidem nullo labore rerum notitiam conquirat, nullius obliuiscitur, sed omnia, præsentia, præterita, & futura, vno intuitu videt, ipse existens simplicissimus, & nullius alterationis capax. Quantum autem faciat ad indolentiam simplicitas, philosophi optimè intellexerunt, nam vel ipsum hominem dicit Hippocrates libello de natura humana, si vnum esset, hoc est, vno constans elemento non doliturum, nedum Deus, qui non physicè solum, sed &

sed & metaphysicæ compositionis est expers. Quid ergo stultius, quam timere ne prouidentia fiat miser, qui nullatenus possit defatigari? Quid addunt præterea? Non videri Deum prouidentiam habere rerum humanarum, quandoquidem cum deterrimo quoque videtur fortuna optimè agere, & cum præstantissimo quoque pessimè. Argumentum hoc tractauit disertissimè David Psal. 72. his verbis. Et dixerunt, quomodo scit Deus, & si est scientia in excelsis? Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Ergo sine causa iustificauit cor meum. Respondet verò mox ipsemet huic dubitationi, dicens, Existimabam vt cognoscerem hoc: labor est ante me donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum. Quasi diceret, non possis intelligere quantumuis labores, quæ sit causa, qua impij in hoc seculo prosperè agant, nisi intres in considerationem diuinorum mysteriorum, & intelligas quæ fient in nouissimis eorum. Sed quæ sunt hæc? quia ecce (inquit) qui elongant se à Deo peribunt, & perdet Deus omnes qui fornicantur abs se. Post nouissima scilicet, & in futuro seculo. Itaque hoc argumento non fit, vt Deus non prouideat rebus humanis, sed, quandoquidem alijs argumentis constat prouidere, ac nihilominus in hoc seculo sæpe agitur melius cum deterioribus, fit, vt teneamur sperare aliud seculum, in quo reddatur vnicuique secundum opera sua. Itaque hoc argumentum non tollit de prouidentia Dei fidem, sed excitat spem futurorum bonorum, quia vt in hanc ipsam sententiam inquit diuus Paulus ad Corinthios, Si in hac vita tantum à Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus. Non est autem consentaneum, vt qui meliores, sint miserabiles, cum Deus sit optimus, videatque & audiat omnia: Speramus igitur non in hac vita tantum, sed in futura potius, in

in quam boni resurgent induti immortalitate, mali autem in aeternam perditionem. Itaque, quia videmus seculi huius bona, magna ex parte esse collata in deteriores, non negamus Dei providentiam, sed intelligimus fines bonorum & malorum non esse in hoc seculo, & quia alicubi esse oportet, excitamur in spem post mortem futurorum, interim suspicientes Dei bonitatem infinitam, qui in malos etiam est bonus, hæc qualiacumque bona illis tribuens, bonis verò verè bona, & nunquam interitura reservans, quorum, hic inopia exercens, reddit digniores. Hoc eodem modo concludit Plato decimum librum de Rep. siue de iusto, hoc eodem argumento confirmans, & Deos habere providentiam, & animas nostras aliud seculum manere.

CAPVT QVINQVAGESIMVM
NONVM.

P SALMO nonagesimo secundo, ita scriptum est. Etenim firmavit orbem terræ qui non commovebitur.

Arist. cap. decimotertio, libri secundi, de cælo inquit. Mentis est ratione carentis non admirari, cur nam parva terræ gleba, si elata dimittatur, fertur, quiescereque non valet, & quod est maior celerius fertur, universa autem terra, si quis ipsam sublimem elevatamque dimittat, ferri non potest. Nunc verò tantum pondus quiescit. hoc est, miretur quispiam quo pacto fiat, ut tantum terræ pondus quiescat in mundi medio, nulli rei innitens, nullis firmioribus cementis fundata, sed in aqua & aere vndique pendens, cum præcipue videamus, minimi etiam ponderis frustulum si dimittatur in æ-

re,

re, nulla alia re sustentatum, decidere, neque manere posse. Hæc dubitatio plurimum torfit veteres philosophos, coniecitque in solutiones longe diversas, quarum tamen pleræque ut bellissimè dicit ibidem Aristoteles, absurdiores sunt ipsa dubitatione. Nam Empedocles infinitam esse terræ profunditatem, ideoque quiescere, quasi radicibus infinitis firmatam Thales innatare in aqua ut lignum quodam, Anaximenes, Anaxagoras, & Democritus amplam esse, & ob latitudinem quiescere, quod subiectum aerem secare non possit, constat verò hæc omnia absurda esse. Nam terram rotundam esse, certè cuiusdam magnitudinis, æquidistantem a cælo secundum totam superficiem, experimento constat, quare infinita non est, neque latitudinem planam habet, neque hoc hemispherium illi magis innititur, quam illud huic, sed in centrum nituntur omnia. Porro si terra ampla est, & figuram habet tympani, ac proinde non potest secundum latiorē superficiem secare aerem, cur tamen secundum superficiem angustiorē non findit & elabatur? cur enim potius nitatur in hanc cæli partem, quam in illam? Iam verò si terra aquæ innatat, ipsa aqua quo sustentatur? quod si aqua pendere potest in aere, possit & terra, quæ enim maior dubitatio? neque igitur super aqua, neque super radicibus, vel cementis infinitis firmavit Deus orbem terræ, sed ut inquit Iob. cap. 26. super nihilum appendit. Certè ex hoc, ut ex alijs multis, quæ in natura rerum eueniunt mirabilia, nos prouocant sacra eloquia in Dei Opt. Max. admirationem. Nam & Isaias capite quadragesimo, ita inquit, Quis appendit tribus digitis molem terræ? & rursum paulò infra. Nunquid non intellexistis fundamenta terræ? rursum capite quadragesimo secundo, inquit, Hæc dicit Dominus Deus creans cælos, & extendens eos, firmans terram. Itaque gloriatur Dominus Deus, quod si-

ne.

ne ullis fundamentis, sed super nihilo firmauerit orbem terrarum, qui non commouebitur. Nimirum Dei imperium firmitus omni fundamento est. Sed quoniam Deus omnia disponit suauiter, neque ulli rei aeternam infert violentiam, necesse est, ita sit terra super nihilo firmata Dei iussu, ut ipsa non repugnet, sed ita ei obsequatur, ut verè secundum suam naturam locata sit. Inuestiganda igitur nihilominus causa est naturalis, qua terra ita locata quiescit, neque vnquam commouebitur. Plato in Phedone ita inquit, Persuasum mihi quidem est primo, si est terra in cœli medio rotunda, nihil ei opus esse vel aere, vel alia necessitate eiusmodi, ut nunquam decidat, sed ad eam sustinendam satis id esse, quod & cœlum vndique sibi ipsi simillimum est omnino, & terra vndique æquilibris. Res enim æquilibris in similis alicuius medio posita, neque magis neque minus potest in partem aliquam inclinari, cuncte similiter se habeat, ab inclinatione erit aliena. Hæc Plato. Cuius opinio plurimis attridet, videturque optimam & facillimam causam reddere, cur non ruat terra, nimirum quia non est cur hinc quam illuc potius rueret, rotunda cum sit, & in medio posita. Ad hanc etiam opinionem alludit Ouidius dicens, Ponderibus librata suis. Sed si ea esset verè causa, fieret, ut si extra centrum mundi posita dimitteretur, rueret in eam cœli partem quam haberet propius, ideo enim non rueret dicebatur, quod in medio sita in nullam potius partem inclinet. Deinde fieret, ut si terræ figura deficeret ab spherica, & in alteram partem, ut in Septentrionem verbi gratia extaret, in eam cœli partem rueret, velut deficiente æquilibrio, & in eam partem potius inclinante pondere. At verò absurdum est vtrunque horum, nam quoquo rueret, pondere rueret: pondus verò non fert in cœlum (qua enim ratione pondus ferat quò leuitas?) sed in contrarium. Leuitas autem fert versus

cœlum,

cœlum, ergo pondus ad partem à cœlo remotissimam, puta ad centrum mundi. Ergo terra siue extra centrum poneretur tota, siue mutata figura in alteram partem extaret, rueret eo usque, ut centrum ponderis sui in mundi centro collocaret. Dico autem centrum ponderis, quia si mutata figura extaret, non esset idem centrum ponderis & magnitudinis, sisteret verò in mundi medio ponderis medium, quia pondus causa descensus est. Si verò non mutata figura, sed à medio mundi aliquatenus pulsa emergeret in alteram partem, rueret sanè tunc quoque, & medium suæ magnitudinis, & mundi totius idem esse faceret, quia nulla alia ratione potest alijs omnibus elementis subistere. Amat verò id eius natura, quia est omnium crassissima: est verò is naturalis omnium corporum ordo, & cuius comparandi gratia mouentur per se ipsa, hoc est, neque pulsa, neque tracta, neque portata, neque volutata, sed sponte naturæ, ut crassa sint sub tenuibus: est autem in vniuerso infimus locus, qui & intimus, puta centrum, supremus qui & extremus, puta cœlum. Quia vniuersi partes non possunt ad aliud quodpiam extra ipsum referri, ut in corporibus singulis, velut in ouo vitellus est pars intima, non tamen eadem infima, quia est quædam albuminis pars inferior, quæ scilicet, longius abest: à cœlo in ipso autem orbe non ita, quia non est extra illud aliud ad quod eius partes referantur, sed est infra, quod continetur, supra verò quod continet, continetur verò ab omnibus quod in centro situm est, cœlum autem omnia continet.

Hæc igitur causa est, qua terra extra centrum acta, aut altera ex parte eminens, rueret in centrum, & eadem, qua non ruit à centro. Nam quo pacto possit à centro, & ad centrum naturaliter ferri, contrariè cum sint tales lationes: neque

LII cer-

certè re ita perspecta, vlla superest dubitatio. Nam particu-
la terræ in aere dimissa, non fertur vnquam in eam cœli par-
tem cui est propior, sed versus centrum, neque si iuxta ip-
sum cœlum dimitteretur, maneret, quamuis cœlum fir-
mum, & velut ex ære fuso esse indicatum antea est. Non
ergo quærit ruens, rem firmam cui adhereat, sed ordi-
nem quem naturaliter experit, ne sit, scilicet super re te-
nuiori, sed tenuioribus omnibus substat. Terra ergo to-
ta, cum ita locata sit, non possit vnquam ruere: igitur fir-
mauit Deus orbem terræ, non aliter, quàm rectè, ac se-
cundum eius naturam collocans, hoc est, in mundi me-
dio, qui idem est locus infimus. Verum quia, vt dixi-
mus, si alteram in partem extaret, velut si nunc ad A-
quilonem aut Austrum tuberculum magnum terræ ali-
quod innasceretur, rueret, non quidem in cœlum eò ver-
sus (vt timere videbatur Socrates in Phædone) sed in se
ipsam, vsque dum centrum sui ponderis teneret mundi
medium, necesse est vt hunc quoque casum Deus pro-
uiderent, efficiens ne aliquam in partem terra extet potius,
sed omni ex parte sit æquilibris: hoc autem æquilibrium,
siquidem terra esset perfectè spherica, & secundum om-
nes partes æque crassa, nulla alia ratione indigeret, nam
esset ita idem centrum magnitudinis & ponderis: verum
ob aquarum distributionem, & alias necessitates, opor-
tuit vt terræ partes essent aliæ alijs altiores, ac nihilomi-
nus, vt firmiter quiesceret, oportuit vt nullæ partes po-
tius quàm sibi oppositæ extarent, aut vt illa eminentia
oppositarum partium crassitie pensaretur ad æqualitatem.

Necesse est igitur vt Deus montes, & colles, ac deni-
que omnia terræ tubercula, ad æqualitatem ponderis ter-
ræ partibus distribuerit, æqualia æqualibus opponens, ne
alia

alia ex parte grauior facta terra, rueret in se ipsam aliud
centrum quærens, quod esset sui ponderis, et si non esset
sua magnitudinis, velut de ijs quæ vehuntur in aqua mon-
strat Archymedes. Iustam hanc partium orbis terræ di-
spensationem, optime cecinit Isaias dicens, Quis appen-
dit in tribus digitis molem terræ? & librauit in pondere
montes? & colles in statera? ob hanc igitur æqualem distri-
butionem partium, & quia in medio collocatus est terræ
orbis, non commouebitur. Neque vero illa equalitas par-
tium, est extra id quod amat rerum natura, imo est quod-
dam naturæ bonum, non in vniuerso solum, sed in vno quo-
que spectabile. Galenus enim multis commendat, in opere
quod de vsu partium scripsit, hanc partium æqualitatem in
corpore humano, licet verò eandem contemplari in musca
& culice, & arbore, & arbusculo, & herbula, & re quacun-
que integra, vsque adeo fecit Deus omnia in pondere,
& mensura. Itaque ne terra per aerem in quo vi-
detur pendere, rueret, prouidit Deus, illam
sub alijs omnibus mundi partibus col-
locans: ne rueret in se ipsam, aut
commoueretur, prouidit,
librans/in pondere/
montes; &
col-
les in statera. Duplici ergo ratione
firmauit orbem terræ
qui non commo-
uebitur.

CAPVT SEXAGESIMVM

Ap. 25. Prouerbiorum. Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi pessimo. Comparat Salomō carmina salutaria, decantata homini qui sit corde pessimo, aceto in quo dissolutū sit nitrum. Quē quā sit appositā comparatio, quiuis facile intelliget, perspectis ijs quē de talibus carminibus à philosophis, & de nitro in aceto à veteribus medicis scripta sunt. Plato in Charmide in persona Socratis multis verbis docet, morbos animi curari incantationibus, atq; animi morbis sublatis, plerunq; salutem in corpus redundare, tolliq; capitis dolorem, & multa alia mala, incantationes verò præclaris sermonibus contineri, quibus animæ temperantia tribuatur. Itaq; sunt hæ incantationes, seu decantata carmina exhortationes, increpationes, ac denique disciplinæ omnes, quæ ad Dei timorem, & uirtutum cultum nos alliciunt. Maxime scilicet ægri animi medellæ, quæ sanæ a sapiente, & qui ex Deo est, libetissime suscipiuntur, ei verò qui corde est pessimo, aceto in nitro, seu nitro dissoluto in aceto similes occurrunt. Principio enim molestæ sunt, & mordent acriter, postea verò extergunt & eluunt sordes animi, nisi quis iam est immedicabilis. Talis enim semper auersatur, & respuit, læditurque omni curatione magis. De nitro verò a Dioscoride capite 89. lib. 3. ita scriptum est. Purulentas aures & sonitus earum sanat, sordes expurgat cum aceto instillatum. Galenus quoq; tertio de compositione medicamentorum secundum locos, ex Archigenis sententia commendat ad aurium sonitus, acetum cum nitro. Vt itaq; nitrum cum aceto instillatum in

aures, earum eluit sordes, & sonitus, seu tinitus earum sanat, ita exhortationes sanctæ sapius instillatæ in aures, etiam pessimis, sordes animi eluunt, & varias perturbationes, quasi sonitus aurium prohibentes audire veritatem, sanant. Mordent verò, neque sine magna molestia ab ægro animo suscipiuntur, non aliter ac acetum & nitrum. Vtrunque enim per se, ac simul ambo, ubi in purulentas, & exulceratas aures instillatur mordet, duratque ea mordicatio, usque dum pars sanescit, & cute obducitur.

CAPVT SEXAGESIMVM

PRIMUM.

IN eodem 25. Prouerbiorum. Sicut frigus niuis in die messis, ita legatus fidelis ei qui misit eum animam ipsius requiescere facit. Et paulò infra in eo. c. in eandem sententiam dicitur, Aqua frigida animæ sitiēti, & nuntius bonus de terra longinqua. Itaq; cōiunctis ambobus locis facile intelligimus, potum aquæ refrigeratæ admota niue in die messis, hoc est, in æstate, facere requiescere animam potantis, ut nuntius seu legatus missus à terra lōginqua cum est fidelis, facit requiescere animam eius qui misit eum. Quoniam scilicet, fiduciam habet in nuncio fidelis qui misit eum, ac proinde requiescit animus eius. Possit hīc physicus pro potu niue refrigerato testimonium accipere, atq; tempus utendi illo discere, non minus quàm a Galeno. Si quidem verba illa, Animam ipsius requiescere facit, usum innuunt, illa verò, In die messis, tempus utendi. Nimirum anima physicè plerisque vocatur ipsa respiratio, seu qui respirando attrahitur spiritus. Atqui Diogenes, ut tradunt, qui de eius placitis scripserūt, in

eo aere animæ essentiam esse putauit. Sed utcumque de animæ essentia sentiat physicus, quia respiratu vita seruatur ipsam respirationem animam vocat, atque huius ipsius facilitatem, seu tranquillitatem, animæ requiem. Itaque facere animam requiescere, est physicis, respirationem facilem reddere, id verò fit, igneum calorem extinguendo, atque hominem attemperando. Quod, cum febris calor igneus sit, constat, ut possit à multis febribus liberare, atque ita esse utilissimum, cum tempestiuè adhibetur. Intempestius enim eius usus multorum malorum causa esse potest. Quæ Hippocrates ferè colligit in Aphorismo dicens, frigida velut nix & glacies, pectori inimica sunt, tussis mouent, sanguinis eruptiones, ac defluxiones faciunt. Rursus in alio Aphorismo. Frigida inimica ossibus, dentibus, nervis, cerebro, spinali medullæ, & rursus, Frigida conuulsiones, antrorsum ac retrorsum distentiones, nigrores, rigores febriles. Opportunitas verò est, ut Galenus libello de cibis boni & mali succi inquit, In æstate non quibuscumque, sed ijs tantum qui exercentur dare; ne, scilicet æstu forti & exercitatione inflammati, in causas incidant. Quorum generationem Hippocrates in libris de ratione victus in acutis, his verbis docet. Febris autem ardens fit, cum resiccata venulæ tempore æstiuo acres ac biliosos ichores in se ipsas trahunt. Fit autem plerumque ex longo itinere, & longa siti, cum resiccata venulæ acres & calidas fluxiones in se ipsas attraxerint. Cum igitur hæc sit causæ generatio, & his causis fiat, constat nulla ratione posse præcaueri melius, quàm eo tempore, ijs qui in talibus versantur causis, dato potu frigido, foreque ut uenæ refrigeratione temperentur, & spiritus, qui æstu & exercitatione redditur difficilis, requiescat, fiatque facilis, ac moderatus. Facit igitur talis potus, animam requiescere in die messis, hoc est in æstate & labore. Quo enim exemplo potius uteretur, quo significaret æstum & laborem, quàm messis? non autem solis messoribus, sed & omnibus hominibus negotiosis, qui per æstatem non possunt se horis meridianis domi continere, & iter agētibz, utilis potus est, si quidem inde febres ardentes solere cieri Hippocrates auctor est. Neque uerò tunc omnibus utendum tali potu est, sed quibus nulla pars, earum, quæ eo lēdi solent, insigniter est debilis; thorax dico, pulmo, cerebrum, nervi, spinalis medulla, aut etiam intestina, aut vesica. Quibus ergo talis quæpiam est debilitas, exercitationes & insolationes per æstatem deuitetur penitus, ne necessario incidant in alterutrum, ardentes dico febres, aut illas alias noxas. Ut verò præscripta verba Salomonis continent commendationem frigidi potus, ita innuunt, ne in æstate quidem nisi exercitatis utendum eo esse: in alijs uerò temporibus nulli. Non enim simpliciter dicit, frigus niuis requiescere facit animam, sed in die messis; nimirum alijs temporibus, aut etiam in æstate te uacantibus hominibus, animam sedat ipsa aeris inspirati temperies, aut otium. Verum de tali potu alibi mihi dicta sunt plura. Hic pro meo instituto dictum est satis.

quiescat, fiatque facilis, ac moderatus. Facit igitur talis potus, animam requiescere in die messis, hoc est in æstate & labore. Quo enim exemplo potius uteretur, quo significaret æstum & laborem, quàm messis? non autem solis messoribus, sed & omnibus hominibus negotiosis, qui per æstatem non possunt se horis meridianis domi continere, & iter agētibz, utilis potus est, si quidem inde febres ardentes solere cieri Hippocrates auctor est. Neque uerò tunc omnibus utendum tali potu est, sed quibus nulla pars, earum, quæ eo lēdi solent, insigniter est debilis; thorax dico, pulmo, cerebrum, nervi, spinalis medulla, aut etiam intestina, aut vesica. Quibus ergo talis quæpiam est debilitas, exercitationes & insolationes per æstatem deuitetur penitus, ne necessario incidant in alterutrum, ardentes dico febres, aut illas alias noxas. Ut verò præscripta verba Salomonis continent commendationem frigidi potus, ita innuunt, ne in æstate quidem nisi exercitatis utendum eo esse: in alijs uerò temporibus nulli. Non enim simpliciter dicit, frigus niuis requiescere facit animam, sed in die messis; nimirum alijs temporibus, aut etiam in æstate te uacantibus hominibus, animam sedat ipsa aeris inspirati temperies, aut otium. Verum de tali potu alibi mihi dicta sunt plura. Hic pro meo instituto dictum est satis.

CAPVT SEXAGESIMVM

SECVDVM

Ap. i. Ecclesiastæ. Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem semper stat. Oritur Sol & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibiq; renascens gyrat per meridiẽ, & flectitur ad Aquilonem. Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Hoc quod Ecclesiastes obseruauit, nihil aliud est, quàm quod Arist. in duobus vltimis capitibus secundi de ortu & interitu disertè tradidit, puta circularem esse rerum omnium mutationem, & hinc pendere mundi æternitatem, quoniam, scilicet, sola mutatio circularis potest esse perpetua. Partes ergo mundi quæ per se sunt perpetuæ, vt Solem & alia corpora cœlestia, nullam mutationem substantiæ subire, sed circulo volui, accedere quæ & recedere, eadem numero semper redeuntia: quæ verò corruptibilia sunt, fieri semper ex se ipsis circulo nascentia & intereuntia, numero semper alia, sed specie eadem, vt ex aëre fit aqua, & ex aqua aer. Hunc generationum abeuntium & redeuntium circulum, quo mundus seruetur, innuit Ecclesiastes dicens, Generatio præterit & generatio aduenit. Considerandum verò triplicibus rebus constare mundum hunc, quibusdam enim incorruptilibus, ut cœlestibus: quibusdam secundum se totas corruptilibus, vt singulis brutis & arboribus: aliis corruptilibus per partes, vt terra, mari, & toto aere, horum enim nullum secundum se totum corrupti potest, corrumpitur verò secundum partes singulas. Corruptibilia primi generis, non aliter seruantur, quam successiua generatione singularium, generatio-

ne

ne scilicet prætereunte, & generatione adueniente. Terra autem & mare & eiusmodi semper stant, etiam si secundum particulas præ sua mole insensibiles, recipiant accessiones. Sol, & reliqua corpora cœlestia, secundum se tota & partes omnes inalterata, tantum mouentur circulo, qui motus ad aliorum corporum mutationes, rationem habent causæ. Quia enim hæc circulo voluuntur, illa circulari mutatione hoc est, eisdem specie rebus abeuntibus, & redeuntibus oriuntur & intereunt. Neque sane illorum cœlestium corporum virtus æquè accedit ad omnia, quæ in generabilium & corruptibilium regione sunt, sed in his ipsis est ordo vt loci, ita & virtutis. Suntque alia alijs efficaciora & perfectiora, mutatque cœlum ipsum alia per alia, velut per tenuiora & superiora, quæ crassiora & inferiora sunt. Proindeq; dictum est Empedocli, terram & aquam materiam esse generabilium corporum, vt farinam & aquam, aerem verò & ignem efficientia magis quam accipientia esse, & virtutes præstare magis quam corpora rebus generandis. Hæc igitur consentaneum est accipere propius a cœlestibus vim, quam in humilia transmittant. Argumento est, quòd cum inferiora, & densiora, stent in suis locis firma (multoque magis terra) superiora illa & tenuiora cum cœlestibus voluuntur, & illorum prosequuntur motum. Aerem enim supremum, & qui iuxta cœlum est, circulo volui quotidie vt ipsum cœlum, indicant comete, qui quasi in ipso essent cœlo, videntur aliquando circuire, ignem verò qui & per aerem & per reliqua omnia penetrat, vt omnium tenuissimum motum ipsius Solis tenere & cum illo circuire, indicat calor qui luminis accedit semper, & tenebrosa deserit, quasi luminis comes indiuiduus. Id enim est, quia ignis est a secula Solis. Vt igitur Solis circuitio causa est circuitiois huius substantiæ spiritualis, ac-

M m m rea

rea inquam & ignea, ita & hæc spiritus circuitio, causa est generationum, & corruptionum, eorum quæ circa terram, & mare oriuntur & intereunt, atque in his, maximè ignis, huic enim, ut Aristoteles inquit, substrata sunt omnia ut materia illeque suo calore efficit omnes naturales ortus, estque, ut in hoc ipso opere antea interpretati sumus, spiritus qui ferebatur super aquas, & fecundabat omnia. Breuissimè igitur Ecclesiast. complexus est totam de ortu & interitu tractationem, dicens, mundi huius perpetuum ductum seruari, alijs ex alijs rebus circulo genitis, & generatione successiua rerum numero diuersarum, specie similium, itaque generatione prætereunte & generatione adueniente, causas verò huius commutationis rerum esse, quod terra semper stat in medio mundi firmata (intelligitur verò terræ nomine, totus eius globus, qui terra & aqua constat) & circa eam voluuntur circulo cœlestia, & spiritualia tenuiaque corpora, his enim (cœlestibus inquam & spiritalibus) facientibus, & illis (crassis scilicet elementis) recipientibus, ortus & interitus fiant. Ut verò hæc recipiant, & illa faciant, nihil magis consentaneum, quam ut illa circueant, & hæc firma stent, siquidem efficientem causam oportet accedere ad materiam, nulla autem ratione acceditur melius quam materia quiescente, & effectrice causa accedente omnem in partem, omnem verò in partem non aliter acceditur, quam circueundo. Quapropter facessat iam hinc quorundam veterum sententia, & Copernici arguties, terra enim stat, & Sol circuit. Neque verò ipsa cœlestia corpora, & tenuia elementa, æquè pertinent ad effectiuas causas, sed cœlestia efficiunt solum, elementa tenuia efficiunt multò magis quam crassa, ita tamen ut accipiant non nihil, materiaque sint, alioqui non essent elementa. Neque ipsa cœlestia inter sese, neque tenuia ele-

men-

menta habent pares efficiendi vires, sed in illis Sol, in his ignis præcipua ortuum & interituum causa est, proinde Ecclesiastes patiendi principium in terra quiescente, efficiendi verò in Sole, & spiritu hoc est igne, circulo latis posuit. Eam verò esse utilitatē circularis lationis, ut effectrix causa ad omnes materiæ partes accedat, apertè insinuât illa verba, Lustras vniversa in circuitu pergit spiritus. Nihil est enim aliud, quàm si diceret, in circuitu pergit, ut lustret vniversa. Porro nos antea, super capite trigesimo nono Deuteronomij, ex loco & motu Solis, Dei sapientiam commendauimus, & admirati sumus, qui ita illum cœlo locauit, eumque motum tenere iussit, ut nulla se mundi pars absconderet à calore eius. Verum quod de Solis motu hoc loco dicit, non exiguam ingerit difficultatem. Nam, inquit, gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. Videtur autem hoc non ita habere. Nam Aquilo est ea cœli pars, à qua flat Boreas, qui & Aquilo dicitur. Ea verò est ubi situs est polus, Sol verò circuit circa polum, ita ut polus centrum sit eius circuli, quem Sol describit, non potest ergo versus polum flecti, siquidem circuli partes omnes distant à centro æqualiter. Neque verò hinc possis dicere quod Diuus Thomas Aquinas super Iob dicit, Aquilonis nomine significari hemispherium quod supra nostrum Orizontem est, & huic oppositum dici Meridiem. Quin potius, meo iudicio, hinc constat, non esse illam legitimam interpretationem. Nam quis non dicit Solem gyratione per Meridiem, cum horas nobis exhibet meridianas: constat verò horis meridianis supra nostrum Orizontem esse Solem. Meridies igitur pars nostri hemispherij est, non quod huic oppositum. Quid ergo dicas? quo pacto flectitur ad Aquilonem? Videtur sane hoc dictum iuxta sententiam quorundam veterum, qui ut Arist. cap. 1. secundi Meteor. nar-

M m m 2 rat,

ra, censabant totum mundum secundum Septentrionalem partem in sublime assurgere, secundum meridionalem verò demissum esse, idque non solum in cœlesti, sed in terreno etiam globo. Itaque habere terreum globum ad Septentrionalem partem, velut giberum quendam prægrandem, extare enim ad eam partem, & ad meridionalem nutare, Solemque non sub terram, sed circum terram, & hunc Septentrionalem locum circum ferri. Itaque diem esse cum per meridiem circuiret, noctem verò cum deflectens ad Septentrionem, illo velut terræ gibero occultaretur. Videretur itaque illi sententiæ locus hic favere. Sed & quod ponunt, alijque quamplurimi veteres putauerunt, Septentrionalem cœli partem alijs omnibus esse superiorem, videtur ex sacris posse recipere confirmationem, siquidem Isaia decimoquarto capite ita dicitur, ex persona superbissimi. In cœlum conscendam, super ætra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, quasi scilicet, Aquilo excelsior cœli pars sit. Verum tamen hoc falsum esse, neque ullam mundi partem eminere alijs, eo quod in perfecta sphaera omnes extremitatis partes distent æquè à medio, indicatum antea est super capite trigesimo septimo, Iob. Porro dicere Solem illo modo circuire, hominum est ignorantissimorum astrologiæ. Nam cum Sol moueatur motu diurno cum toto cœlo, nisi moueretur qua nos dicimus, supra & infra terram, non possent poli esse, ubi esse nunc ponuntur, sed mutato circulo mutari oporteret polos, at verò polum esse ubi nunc ponitur declarant stellæ omnes fixæ, quæ quò longius absunt ab illo puncto, eo maiores describunt circulos, & quò accedunt propius, minores, adeo ut sint nonnullæ æternæ apparitionis. Itaque falsum esse illud dogma, ex dictis aperte deprehenditur: quapropter

pter nō licet secundum illud sacra verba interpretari, sed quæ ex Isaia produximus, verba sunt regis præ superbia insipientis, affectantisque sedes æthereas, ac solium suum collocare in Aquilone, quæ pars despectanti à terra videtur esse summus cœli apex, quia in medio astrorum omnium est, & circum quam Sol, & Luna, ac reliqua Astra omnia tam errantia, quam fixa, videntur choreas ducere, non tamen proinde excelsior est alijs, neque quidem potest in corpore perfecte spherico. Quo pacto autem vera sint præscripta nunc de Solis circuitione verba, iam dicamus. Certè illa in sphaera recta & sub æquinoctiali vera non essent, ibi enim Sol atque per ipsam lineam fertur æquinoctialem, neque in ullam mundi partem flectitur: aut ultra citravè eam lineam, ita tamen ut quotidiana circuitione eam non intersecet, non interfecans autem in contrariam mundi partem flecti non potest. At verò in sphaera obliqua, qualis est hæc quam incolimus, & Syria, ubi hæc scripta sunt, quinimmo & ubi ubi inter tropicum Cancris & circulum Arcticum (ultra quos fines nihil habitabile putabat antiquitas) verissimum est, quotidie Solem gyrare per meridiem, & flecti ad Aquilonem. Nam quacumque die conuertat homo faciem ad eam partem qua oritur Sol, & inde ducens per suum Zenit lineam, describat circulum magnum, & imaginatione secet mundum in duas partes æquales, eam mundi medietatem ad quam spectabit sua dextra, vocabit meridiem, ad quam sinistra septentrionem, aut Aquilonem, quia habebit polum à sinistris, & à dextris meridianum motum Solis: quotidie autem Sol, postquam gyrauerit per meridiem, interfecans illum magnum circulum (qui est linea longitudinis) flectetur ad oppositam cœli medietatem, quare flectetur ad Aquilonem. In interfecare autem eam lineam quotidie, constat, quia Sol cum

cum fertur per æquinoctialem describit magnum circulum, duo autem circuli magni non possunt non interfecare sese per medium: cum verò recedere ab æquinoctiali non possit Sol nisi per triginta gradus, & obliquitas spheræ dictis in locis maior sit (quod eleuatio poli ab Orizonte indicat) sit ut nunquam percurrat Sol circulum, qui non interfecet circulum illum magnum, & si non per medium, & in partes æquales. Si autem interfecat, certè flectitur antequam perficiat diurnum motum ad oppositam medietatem, & quæ spectat ad Aquilonem. Verissimè ergo Solex quo nascitur, gyrat per meridiem, & deflectens ad Aquilonem redit in locum suum. Quòd verò omnis locus citra tropicum Cancrì habeat obliquitatem maiorem, quam sit summus Solis recessus à linea æquinoctiali, constat, quia duo tropici æquè distant ab illa linea, & circuli Arcticus & Antarcticus à polis, habebit ergo regio quæcunque tantò plus obliquitatis quam id spatium sit, quantum distat ab ipso tropico, quod omnino sit aliquid, si citra illum sita est.

CAPVT SEXAGESIMVM
TERTIVM.

In eodem primo cap. Ecclesiastæ ita habetur. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, ut iterum fluant.

Antiquam hæsitacionem vocat Aristot. in secundo cap. secundi Meteororum, cur mare non redundet, neque verò sentiat augeri, tametsi multitudo ingens tantæ magnitudinis fluuiorum in ip-

ipsum continenter influat. Nimirum inde licet intelligere, eam quæstionem ab antiquissimis etiã philosophis agitatam esse, cuius decisionem constat pendere ab ea opinione, quam quis habeat de fluminum generatione, & hanc à generatione fontium. Siquidem videmus (neque dubium) flumina fontibus incipere & accessione fontium & riuulorum augeri. Qui igitur censebit fontes ex ingenti illo barathro, & aquæ (ut ita dixerim) immensitate, quæ intra terram est regurgitare, partim per patentes quosdam poros, velut per quosdam cuniculos, partim per solidam ipsam terram excolatos, dicet, (quod in præscripta oratione legimus) mare non redundare, quia quantum alia parte accipit, tantumdem alia demittit. Cuius sententiæ Plato est in Phædone, ubi differens de magno illo barathro, inquit. In hoc utique receptaculum omnia confluunt flumina, atque inde rursus effluunt. Arist. verò qui de generatione fontium aliter statuit, puta illos non ex vno communi principio fluere, sed noua aliqua generatione fieri, suo in loco vnumquemque merito uidetur refutare eam quæstionis antiquæ decisionem, & excogitare aliam. Nimirum ipse censeret in terræ cauitatibus gigni aquam, aeris, & vaporum qui illic sunt copiosi, congestione, ibique multatum guttularum continenti concursu, riuulos gigni, qui per meatus aliquos erumpentes, fontes dicantur, quorum rursus coitione fiunt flumina quæ per terram decurrant vsque ad mare: hoc verò ob suam vastitatem, non videri accessione fluminum augeri, esse enim perinde ac si per amplissimam mensanem effundas aquæ cyatum. Differendum igitur in primis videtur de fontium generatione, utro dictorum modo fiant, & an eodem modo omnes, deinde ad antiquæ dubitationis solutionem, ueniendum. Aristoteli videtur fieri non posse, ut fontanæ fluuialesque aquæ effluant ex mari, cum in illud in-
fluant,

fluant, quia cum aqua moueri nullo modo possit, nisi ab editiori in humiliorem locum, fieri non potest, ut in eodem locum influat a quo effluerit, quia erit idem locus se ipso eminentior, & humilior. Quæ causa est, ut non possint arte fieri vlli fontes perpetui, præcipue non accedente vacui necessitate, quæ certè in terræ cavitatibus non accederet, quia possent facile repleri aere. His possis addere tam insignem aquarum fontanarum a marina differentiam, si enim ex mari ut ex communi aluco omnes fluere, videntur, & sui, & maris futuræ similes, nunc autem & à seipsis dissident multum, & à mari quamplurimum, cum paucae falsæ sint. Cum igitur hic modus generationis fontium his argumētis videatur tolli, superest alter, ex vaporibus scilicet, & aere densatis intra terræ cauernas generari denuo aquam, quæ per quosdam hiatus exiens fons dicatur, atque deinde aliorum accessione increfcens, etiam fluuius. Quam sententiam confirmat Arist. dicens hac causa ad radices montium oriri semper fontes, neque in media planicie humilium vallium, neq; in summis montium cacuminibus, quod ex sublimiū partium cavitatibus ad humiles guttatim destillet aqua, atq; stillarum concursu colligatur. Cæterum si quis rectè consideret, videat argumenta quæ contra aliam sententiam dicuntur esse solubilia, & quæ in huius confirmationem communia. Nam primo illo (quod & maximum esse videtur) non fit, ut non possit aqua influere in eundem locum à quo effluat, sed ut non secundum eandem partem. Quid autem prohibet mare, adeo vastum cum sit, & immentæ profunditatis secundum altam partem recipere influentes aquas, secundum aliam demittere effluentes? nimirum in arte factis fontibus machinari conantur, ut idem aquæ congius circulo quodam influat, & effluat. At verò in mari non ita euenit, neque eadem aqua

quam

quam in mare deponit Tagus, redibit inquam in eiusdem fluminis exortum, sed in mare deponit, & ex barathro illo immenso, quod intra terram est, exhaurit. Sed dices, quo pacto exhaurit? certè ut in hominis corpore, magna sanguinis copia in hepate est, & corde, decurrit vero inde per totum corpus, per quosdam angustos canales, quos vocamus venas, ita intrat terram maximæ quædam cavitates sunt aqua plenæ, indeq; per quosdam cuniculos, seu mauiis, per quasdam venas decurrit per totam terram, vsque ad eius extremitatem, atque vbi euenit venarum aliquam ruptam esse, aut hiare, fons fit, maior aut minor, ut ipsa est vena, aut hiatus. Neque enim putandum est, Moysen cū in deserto lapidem virga feriens, potauit siti iam pereuntem populum, fecisse ut quæ antea non erat aqua, gigneretur denuo, sed ut quæ suberat (rupto meatu) erumperet; velut chyrurgus venam scindens, sanguinem fluere facit. Atqui hoc ita se habere, apertè indicant verba illa capite septimo Geneseos. Rupti sunt omnes fontes abyssi, hoc est, omnes fontes, qui ex ingenti aquæ abyssu (hoc est quod poetæ barathrum vocant, seu tartarum) procedunt, ruptis venis eruperunt, & ita effusa aqua abyssi inundauit terram, ut si quis ruptis vbiq; venis exhauriat sanguinem hepatis, ac totam corporis cutem commaculet. Sed dices persistans adhuc in primo argumento, quandoquidem ex terra & mari vnicus constat globus, fieri non posse, ut aqua per illos meatus, siue canales, supra globi illius extremitatem, seu superficiem efferatur, ferretur enim sursum sublimior fiens toto mari à quo nascitur: nullatenus igitur efferri potest in montes, & mari & reliqua terræ planicie sublimiores, at verò plerique fontes descendunt ex supremis montibus, decurruntque in terræ planiciem, ac per eam in extimam superficiem maris, non igitur ex mari

N n n ve-

niunt, sed in ipsis montibus generationem habent, non aliter ac pluuias aquæ in nubium regione. Non esset (arbitror) quod respondere possemus, si mare, & tota aquæ moles in suo loco consisteret firmiter, ut terra, neque ageretur hæc & illæ ab vlla alia causa, quæ accederet. Nunc autem non ita fit, quinimmo videmus mare assidue agitari, nunc quidem statò quodam ordine tumescens, & detumescens, nunc temerè per tempestates insanas vsque ad nubes elatum, & rursus subsidens, quos motus, vix dubitare quispiam possit, ad conclusos intra terram, & aquam flatus referri. Nam aduentante tempestate, antequam per apertum aerem ventus resset, sentitur intrinsecus aqua agitari, & cum ipso maris æstu quotidie aduentat aura quædam, ex aqua impetu interni flatus agitata, erumpens. Quale igitur hoc esse videmus, circa hanc extimam superficiem, tale quiddam necesse esse intra terram in contrarias partes fieri: agitari igitur interius aquam à flatu, & à barathro per terræ cuniculos in partes mari etiam sublimiores efferri, partim quidem ab impellente flatu pulsam, partim etiam ab erumpente, quærenteque exitum tractam, ut est scilicet via. Cum igitur hoc ita habeat, putandum est, esse in supremis terræ partibus cavitates quasdam, quæ cum aqua agitata eo vsque pertingit, replentur superne, & cum reliqua aqua retrocedit, quæ eas repleuerat, manet velut in vtribus quibusdam sensibilibus, à quibus per terræ rimulas defluens, in mare iterum recurrit. Neque verò non erunt hoc modo fontes perennes, nam inundationes illæ subterraneæ tam repetunt crebro, aqua nunquam

ma-

manente, sed semper agitata, ut antequam ventres illi exhauriantur, anticipent repleti. Sunt vero flatus, & aqua sibi mutuo causa agitationis, nam aqua deorsum cadens illum præmit densatque, ille plus satis compressus, & quærens laxamentum, illam trudit, hisque mutuo fientibus sunt intra terram magnæ turbationes, ut & in animalium ventre, (ut in dicta perstemus comparatione) euenit, humores & flatus susque deque versari, quia & crassissimas fœces à flatu solent vsque ad supernum ventriculum, ab imo ventre efferri.

Hac igitur terræ marisque dispositione, sapientia Dei librabat fontes aquarum, hoc est, ita aquas disponebat, alias partes eleuans ac suspendens, alias deprimens, ut nunquam cessaret fontium fluminumque decursus, quibus, velut vberibus, terra omnium mater, animantia omnia potaret, & satis omnibus, ac sponte nascentibus alimenta præberet, ut inquit Philon.

De hac aquarum dispensatione gloriatur ipsa Sapientia capite vigesimoquarto, dicens, Ego sapientia effudi flumina. Ego quasi trames aquæ immensæ de fluuio. Ego quasi fluuius Dorix, & sicut aquæductus exiui de Paradiso.

Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. Et ecce factus est mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare. Hæc verba haud dubie innuunt dictam aquarum distributionem. Quod ipsarum sit tam ampla differentia, facit percolatio. Nam & Aristoteles ipse dicit, de missis in mare vasis cereis extrahi dulcem aquam, tamen

N n n 2 quod

quod pereoletur quod dulce, & potulentum est, salis & terreis extra relictis. Quin & terrea, ac lapidea quædam vasa sunt, per quæ excolata aqua redditur melior, ex corpore vero per quod permeat, semper aliquid trahit. Quid ergo prohibet hoc idem excolata per terram aqua fieri? Accedit, fontes non exire ex maris conspicua parte, sed ex barathro, quod quia intra terram reconditum est, neque ita a Sole exurit, minus erit salum. Hæc igitur argumenta debilia sunt. Illud vero commune, nasci plerumque fontes ad montium radices. Dico autem commune, quia secundum utranque opinionem idem euenit, nam cum aqua naturaliter feratur de orsum, etiam si rumpatur vena, non decurret per terram, nisi rumpatur in montibus, neque quidem in suprema eorum planicie, sed qua iam declinant. Alioqui ruptura venæ in locis planis sunt putei. Hæc igitur Platonis sententia quæ adeo consonat sacris oraculis, nihil videtur admittere incommodi. An vero & Aristotelea adeo probabilis sit, expendendum, non enim videtur. Nam si fontanæ aquæ perinde generarentur in terræ cauernis, ut pluuiæ in nubium regione, eueniret certè in illis, quod & in his, scilicet, neque essent perennes, neque eisdem in locis semper fierent, sed, ut pluuiæ in certis fierent temporibus & locis. Præterea nubes fiunt ex aere & vaporibus loci frigiditate crassescuntibus, cauernæ vero terræ non semper frigida sunt, sed in æstate solum, quare in hyeme cum sunt calidissimæ, ut & animalium ventres, non manarent fontes, sed solum in æstate, euenit verò contrà omnino, per hyemem enim fluunt abundantius, per æstatem extenuantur omnes, & arescunt plurimi. Quod si dicas non gigni eam aquam crassescēte aère à frigore, sed congectione vaporum à calore resolutorum, ut in operculis ollarum ex aqua feruente, eueniret contrà, ut per æstatem nulli fon-

fontes fluere, cum totus calor sit extra terram, at verò fluunt plurimi, ijque frigidissimi, ac nonnulli etiam sunt qui obturati per hyemem, fluunt æstate solum. Quod si dicas, æstate fieri refrigeratione, hyeme congectione resolutæ calore aquæ, præterquam quod videtur figmento simile, non eandem esse toto anno fontis perennis generationem, eueniret ut Vere & Autumno minus, tenuiusque fluere quam hyeme & æstate, cum scilicet neque frigus esset tantum, ut crassitiæ inferret, neque tantus calor ut solueret aquam in vapores, itaque haberent fontes quotannis duo incrementa & totidè decremēta. Tamen non ita euenit, sed uniuersim cum ignis abundat, decrescit tota aquæ moles, cum extenuatur ignis, abundat aqua. Quapropter cum fontes ac flumina, ex tota aquæ mole, & ingenti illo barathro (quod nihil aliud est quam recondita maris pars) decidantur; tabescunt cum prævalent calor & siccitas, abundant cum contrariæ uirtutes hoc est frigus & humor præcelunt. Constat igitur ex dictis, verissimum esse quod sacra testantur eloquia, fontes aquarum nasci ex abyssu. Quid uerò magis conspicuum in quibusdam & fontibus & puteis, qui cum ipso mari sentiunt fluxum, & refluxum, quem æstum dicimus? cur autem non omnes, & cur eorum qui ut mare æstuant, quidam augete mari augete, subsidente subsident, quidam intumescunt detumescunt, & tumescunt detumescunt. Dictæ sunt causæ super caput trigessimum octauum Iob, nunc illud unum dicimus, consentaneum admodum esse putare, eos fontes qui simul cum mari mouentur, ab eodem principio impelli, habereque cum mari partium continuitatem, quam nisi per barathrum, habere nequaquam possunt. Porro, quod in quibusdam fontibus euidenter agnoscitur, de omnibus æquum est putare, exire scilicet, ex communi aquarum principio, mari.

Neque

Neq; verò hoc verum non erit, etiam si excolatæ per terram aquæ ex mari, accessio aliqua fiat ex vaporibus, siue densatis, siue congregatis, nam & vapores ipsi ex aqua fiunt. Vt igitur destillantem ex alambico aquam, nemo negat exire ex herbis quæ in illius fundo sunt, etiam si intercedat resoluti congestio, ita ne illam quidem aquæ partem, quæ fontibus & fluminibus accedet, ex vaporibus genita, siue intra terram, siue in nubium regione, negandum à mari exire, illud enim est totius humiditatis promptuarium. Fatendum ergo omnia flumina à mari exire, & in illud reuerti, quod, præter dicta, vel facilis expeditaque antiquæ dubitationis dilutio indicat, nimirum mare, & si in illud flumina intrent omnia, non redundat quia ab illo etiam exeunt. Nam quam Arist. reddidit causam, minus probari potest. Quia enim vastissimum est mare, & influentia flumina non vna in parte accruantur, sed diffunduntur per illud extensa, putat latere, neq; sensibilem vllam molem posse addere. Quod quidem si vno tantum die, aut vno mense, aut etiam vno anno, aut, si placet annis centum fieret probabiliter diceretur, si tamen infinito iam tempore (vt ille met auctor putat) influxerunt, necesse est plus aquæ quam totum ipsum contineat mare, ingessisse, atq; ita redundasse in multò ante in totam terram. Neq; si dicas, mare Solis vi ad meridionalem plagam assidue absumi, plusquam accessione fluuiorum possit augeri, effugies dubitationem, non enim minus augetur ipsum per se mare sub polis, quam extenuatur sub Zodiarco, quapropter illis exequatis, redudabit quod ex fluminibus accedet, denuo genitum. Non igitur illa causa est, qua mare non redundat, sed quia ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.

CAPVT SEXAGESIMVM

QVARTVM.

Apote 1. Ecclesiastæ. Ego Ecclesiastes fui Rex Israel in Hierusalem, & proposui in animo meo querere, & inuestigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub Sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.

Cap. 3. eiusdem, ira habetur. Cuncta fecit bona (Deus scilicet) in tempore suo, & mundum tradidit disputationi eorum vt non inueniat homo opus quod operatus est Deus ab initio vsque ad finem.

Rursus in calce cap. 8. eiusdem libri. Et intellexi, quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem, eorum quæ fiunt sub Sole, & quanto plus laborauerit ad querendum, tanto minus inueniat, etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire, & rursus. Cunctæ res difficiles non potest eas homo explicare sermone.

His oraculis duæ continentur assertiones: altera; Studium philosophiæ naturalis, & desiderium agnoscendi rerum causas, insitum esse naturaliter hominibus, neq; fluere ex aliquo vitioso affectu, vt multas rerum prauarum appetitiones, sed ab ipso Deo rerum omnium, & naturæ parente, & auctore, illis esse tributum. Siquidem hanc occupationem pessimam, idest, maximam, & laboriosam, non, inquit, ipsi sibi à natura declinantes conquisiere, sed dedit Deus filiis hominum, & mundum tradidit disputationi eorum: itaque cupiditatem phi-

philosophandi illorum animis insecuit, mundum verò posuit illis ob oculos, uelut quoddam Enigma, & prima quidem assertio hæc est. Altera. Homines, quantum uis studio philosophiæ insudent, fieri non posse, ut aliquando inueniant rationes & causas eorum quæ sunt sub Sole, sed necesse esse, ut omnes in earum inuestigatione, dum sunt in tenebris sensuum horum, plus aut minus allucinentur, & de ijs etiam, quæ sibi uidentur probabilissima, nisi se ipsos uellent fallere, dubitent. Non enim, inquit, dedit Deus hanc occupationem, hominibus, inuestigandi sapienter de omnibus quæ sunt sub Sole, & consequuti certam eorum notitiam. fiant sapientes, sed ut occupentur in ea, sapienter inuestigantes. Nimirum homines, non tam dici debent sapienter, quod sciant, quam quòd inuestigent non ineptè. Qui proinde mihi videntur vocari philosophi, idest, amatores sapientiæ, potiusquam sophi, idest sapientes. Non enim tam sciunt, quam scientiæ amore capti inuestigant. Propositæ itaque sunt duæ assertiones. De prima quidem omnes consentiunt, siquidem eum appetitum omnes persentiscunt in seipsis. Vnde quidam naturam sequuti, philosophiæ vacant, alii eam naturam in uitium cōmutantes, in curiositatis peccatū incidunt, vana & superstitiosa coniectantes. Verissimè itaq; dictum est illud ab Aristot. Omnes homines naturaliter scire desiderant. Vt itaq; vitam & felicitatem (quamquam de ea uariè sentiunt) omnes naturaliter exoptant, ita & scientiam naturæ quam in parte felicitatis etiā ponunt, iuxta illud Poetæ. felix qui potuit rerum cognoscere causas. Obijciat fortasse aliquis Socratem, qui hanc philosophiam uideretur spreuisse, & eam solū probasse, quæ ad mores formandos pertineret. Cæterum, si consulimus Galenum in libro de historia philosophica, intelligemus facile, cum uirum, non neglexisse eam philosophiæ partem, quam

melius etiam, quàm multi aliorum excoluit, sed damnassee superiorum philosophorum institutum, qui in ea suorum studiorum ponebant finem, & vni philosophiæ parti physicæ, cui soli illi vacauerant, duas adiecisse, rationalem scilicet, & moralem. ipse etiam Ecclesiastes in initio cap. septimi uidetur arguere philosophos, dicens, Quid necesse est homini maiora se querere, cum ignoret quid conducatur sibi in vita sua? tamen re vera non vituperat sobriam philosophiam, sed (ut ipsiusmet verbis utar) verba plurima, multam in disputando habentia vanitatem. De secunda assertionem plurimum altercatum est. Nam cum fuerint penè innumeræ philosophorum sectæ, quæ in tres primas differentias distributæ sunt Dogmaticorum, Academicorum, & Scepticorum, in Dogmaticis fuere Peripatetici, Stoici, Epicurei, Pythagorei, & alij innumeri. Academici, Socrates, Plato, Clitomachus, & Carneades. Sceptici, Pyrrho, & Zenocleates, & Anaxarches Abderita, & multo post, Sextus, in ea secta nobilissimus, qui eam etiam auxit. Galen. addit duplices alios philosophos, Contentiosos, scilicet, & Mistos. Cōtentiosos, dicit, fuisse eos, qui nihil aliud, quàm superiores esse cauillis contendebant in his dicit fuisse Euclidem, Menedemum, & Clitomacum. Mixtos eos, qui partim Sceptici, partim Dogmatici fuere, ut Xenophanes, qui solum asserens omnia esse vnum, & Deum esse finitum immutabilem, & ratione præditum, de alijs omnibus dubitauit: & Democritum, qui nulla alia de re suam sententiam tulit, quam de atomis, vacuo, & infinito. Cæterum Cōtentiosos, fatius est à numero philosophorum reiicere, & sophistas appellare: Mistos verò intelligere cum prioribus. Cum itaque fuerint triplices philosophi, Dogmatici, Academici, & Sceptici. Soli dogmatici affirmare quædam ausi sunt, atque sua placita quasi certa & stabilia pronuntiare.

Academici, nihil certo sciri posse, sed ad uerisimilitudinem quandam, & probabilitatem posse procedere disputationes. Sceptici, nihil de vlla re affirmantes, neque negantes, de omnibus æquè dubitant. Atqui, ne illud quidem, an sciri posset quippiam, an non, affirmabant, aut negabant, sed in ore semper habentes illa familiarissima verba, Nihil definitio, & nihilo magis, & fortasse, & fieri potest, & ~~ita~~ quasi subtrahunt iudicium, aut vtentes aphasia, & acristia, hoc est, taciturnitate, & incertitudine, iudicare recusabant. Verum enim verò si quis consideret, quos illi vocabant modos epoches, siue causas ob quas retineri semper debeat assensus, facile intelliget, Scepticos, multo etiam magis quam Academicos, desperasse aliquid sciri posse. Modi enim illi Epoches, sunt argumentorum genera, quibus indicatur, non solum nullus rei comparatam adhuc esse sciētiam, sed ne fieri quidem posse deinceps. Vererrimi Sceptici decem modos Epoches excogitauerunt, posteriores adiecerunt quinque. Quibus rursus alij, alios duos. Quos omnes licet videre in libro Pyrrhonicarum hypotheson Sexti philosophi, & in Pyrrhonis vita apud Diogenem Laertium. Mihi satis sit eorum nonnullos proferre, quibus maximè quod propositum est indicetur. Redigunt illi, omnes illos modos in tres, quos esse dicunt, à cognoscēte, & ab eo quod cognoscitur, & ab utroque in modis à cognoscēte est differentia organorum sensuum, quæ eorundem sensibilibus facit adeo diuersas phantasias, vt nequaquam constare possit, quid rei insit verè, quid tantum appareat. Differentia verò sensuum, est in differentia multiplici animalium, & ipsorum hominum inter se, & affectionum multiplicium, quibus eiusdem hominis eadem pars variè semper afficitur. Nam cum experiamur, mel videri mihi album & dulce, iëtorico flauum, &

ama-

amarum, & eidem homini eundem cibum, nunc esse suauem, nunc ingratum, quod homo affectus morbosa dispositione sit, sed & sine omni præter naturam affectione, quod esuriat, aut satur sit: cumque eadem res appareat illi rotunda, huic oblonga, huic simplex, illi gemina, quod pupillæ figura mutata sit, aut quod altera ab altera pupilla desciuerit, constat futurum, vt neque omnibus animantibus re appareant eadem, sed quæ alijs albæ, alijs palide, alijs rubræ: quæ alijs rotundæ, alijs angulatæ, ita etiam dulces, amaræ, salsæ, aut acidæ. Nimirum est compositio & temperies animalium multiplex, atq; adeo organum visus, qui putatur esse perspicacissimus sensus, & ad consequendam certâ rerum notitiam optimus, habet miram varietatem, quotuplices enim sunt colores oculorum? Si igitur differentia organi sensus facit eiusdem rei diuersam phantasiâ, animalia verò omnia differunt ab aliis omnibus, compositio & temperie omnium organorum, & singuli etiâ homines ab aliis omnibus non nihil, & singuli bene valentes ab ægrotantibus, & ipsimet bene valentes à seipsis nondû ægrotantibus, sed naturaliter mutatis, per ætates, per animi motus, per casu incidentes cogitationes, per corporales motus, vt quod ambulauerit, aut sederit, comederit, aut biberit, aut abstinerit, dormiuerit, aut vigilauerit, sine vllis autem mutationibus, ne minimum tempus potest homo persistere, certè nihil potest, vniusmodi apparere, neq; diuersis animantibus, neque hominibus multis, neq; eidem alio tempore, sed quod huic animali tale, illi alterum, huicq; homini & illi, sed & huic hodie & cras, atq; adeo uesperis & mane. Vt autem hoc in externis sensibus, ita habet in internis. Nam non minorem esse differentiam iudiciorum quam sensuum constat, cum vix duobus hominibus eadem res placeat, sed quod alius pro-

Ooo 2 bat,

bat, alius maximè detestetur, & eadē de re alius letetur, alius mereat, alius irascatur. Quin & idem homo eisdem verbis nunc irascitur, quibus nuperrimè placabatur. Atq; adeò de eadem re interrogati, vt an hoc honestum sit, an turpe, vix duo homines eadem respondeant, non solum è vulgo, sed & ex ijs qui censentur sapientissimi: & quod magis mirere, idem homo nihilo factus doctior, aut indoctior, eadem de re mutat sententiam, sine nouis nonnunquam argumentis, sed quòd ipsi eadem prorsus, nunc displiceant, quę placebant antea. vsque adeò videntur in nobis omnia continenter mutari & rerum earundem mutare phantasias. Igitur a natura cognoscentis accepto argumēto, videtur nullius rei certam & statutam haberi posse notitiam, sed censerī omnia qualia apparent, qualia autem sint vera, nos scire haud posse. Ab eo etiam quod agnoscitur, capitur simile argumentum. Eadem enim res, secundum substantiam prorsus non mutata, sed quod alio modo obiiciatur, eidem homini & eodem tempore, videtur diuersa. Nam res quamplurimæ alio colore esse videntur integræ, alio comminutæ. Argēti certè frustum candidum videtur, eius verò ramēta nigra. Aqua etiam quę nunc nigra, nunc decolor esse videtur, concreta in glaciem fit candidissima. Lapis quoque Tenarcus est viridis, & comminuti particulæ albæ. Sed & citra comminutionem sunt quamplurima, quæ hūc aut illūc versata, alio & alio apparent colore, sed & saporem etiam mutant multa quòd integra aut comminuta, hocque in maiores aut minores partes, degustetur: quædam etiam, alium admota, alium affricata, alium cōminuta odorem præferunt, quamquam inde, neque substantiæ, neque verarum qualitatū (si quæ sunt tales) mutatio vlla sit. Ergo & ob id etiam quod agnoscitur, fit, vt nullus possit indicare, quales re vera res sint, sed quales apparent.

Ad

Ad vtrumque, id inquam, quod agnoscit, & quod agnoscitur pertinent missiones, quæ plurimum etiam detrahunt exactę agnitioni. Nam & ob naturales missiones rerum omnium (cum exactè simplex nulla sensibilibus sit) & ipsum organorum, & medijs, quod vtriusque gratia (cognoscentis inquam & cogniti) in ijs quæ per medium aguntur est necessarium euenit, vt nihil occurrat sensui simplex. Nam gustabile nihil est, quod non constet diuersis, ac non etiam aliquando contrariis partibus. Iam verò in ipsa lingua cum salina miscentur, vnde, vt ex alijs omnibus conditis, saporem variare necesse est. Colores quoque cum coloribus miscentur in medio. Quo fit vt aliæ iuxta alias res positæ colores mutant, & in umbratili loco & in Sole. Sed & varijilli oculorum colores, qui secundum iridem, corneam & coniunctiuam tunica sunt, & inter se inuicem, & cum extrinsecus subeuntibus speciebus miscentur variè. Nihil ergo syncerum ad sensum venit ipsum, quare neque exacta rei cuiusquam notitia haberi possit. Si enim vnicum idemque semper esset, & nullam prorsus mutationem subiens sensus qui agnosceret, ipsum verò sensibile mutationes subiret ex modo obijciendi, aut etiam si ne ipsum quidem sensibile mutaretur, causa autem medijs, aut eorum quæ necessario accedunt, simplex syncerumque non occurreret, nulla prorsus notitia posset esse exacta, quantò magis cum organorum sit tanta varietas, & eorundem tam multiplices affectiones, & ipsa sensibilia nunquam non alio & alio modo mutantur, & misceantur, omniaque & interna & externa, & ad sensum & ad sensibile spectantia, phantasiam permutent. Hæc & alia multa huiusmodi sunt Scepticorum argumenta, quæ constat non eo tendere, vt indicent notitiam certam rerum comparatam hæcenus non esse, sed ne comparari quidem posse, ob naturam &

con-

Omnis homo natura scilicet dicitur esse

conditionem sensuum & sensibiliū. Igitur cum tres fuerint primæ ac capitales sectæ, vnica causa est affirmare, se quippiā scire. Dux negat sciri aliquid posse. Quibus plurimum videntur ad stipulari præscripta verba Ecclesiastici. Atqui ego ita statuo. Nullus substantiæ habere possumus per sese notitiam quam vocant intuitiuam, quia nulla uia est ad intellectū nisi per sensus, sensus verò patibiles tantū percipiunt qualitates. Accidentium haberi potest notitia per se, sed ob instabilem sensuū & sensibilibus naturam, & sentiendi modū, nunquam exacta. Porro assertiones, quædam sunt per se notæ, quarum assensus natura nobis insitus est, aliæ verò sunt quarum ex primis monstratoriæ colliguntur. Primatum habetur scientia naturalis, aliarum verò ratiocinando conquisita. Huiusmodi sunt pleræque mathematicarum thesôn, quia de immaterialibus prorsus rebus enuntiantur. Eorum verò quæ in opinione versantur, cuiusmodi sunt omnia physica problemata, constat nullum prorsus sciri posse, quia si quodpiam illorum sciretur, accedente scientia toleretur omnis opinio, sublata omni obscuritate, & incertitudine, quæ non possunt abesse ab opinione. Non solum autem non est hætenus comparata scientia physicarum assertionum, sed ne comparari quidē potest, quia physicus non abstrahit a materia. Materialium verò notitia cum pertineat ad sensus, non potest ultra opinionem procedere. Scientia enim est uniuersaliū & intelligibiliū. Itaque physicus, quantumuis laboret, nō potest suarum thesôn scientiam comparare. non tamen proinde debet more Pyrrhonicorum dubitare de omnibus, sed probabilioribus assentiri. Magna enim stupiditas est, putare omnium orationum contrariarum esse parem vim, etiam si ubi probabilis est contradictio, neutri licet citra dubitationem assentiri. Sed dices, si non potest homo rerum naturalium scientiam assequi,

qui, quorsum eum appetitum Deus illi insequit? an tantum ut cupiditate, cum desperatione torqueretur? non quidem, sed, primum sane (ut in præscriptis oraculis legimus) ut occuparentur in ea, ut scilicet, honesta & laboriosa occupatione derenti, minus vacarent criminibus. Deinde & ob aliam quoque longe potiore vtilitatem, scilicet ut non inueniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Itaque datus est homini is naturalis appetitus, mundusque in disputationem, ut semper quærens, nunquam inueniat causas operum Dei. Sed quæ hinc vtilitas? maxima. Ex nulla enim contemplatione potius quam hac, venire possit homo in cognitionem Dei, & futurorum bonorum, neque aliunde capitur melius argumentum. Cum enim homini sit scientiæ de natura appetitus naturalis: talis verò appetitus non possit esse impossibile (quia omnis talis nascitur ex priuatione & potentia) constat eum talem scientiam consequi posse omnino. Quare si in hac vita, ac sensuum horum ministerio, nō potest, sit ut illū maneat uita alia beatior, in qua, à perpetua qua in hac torquetur siti, sit satiandus, cum scilicet apparuerit gloria Dei. Simile etiam argumentum accipitur à beatitudinis naturali appetitu, & uitæ huius necessaria miseria. Eadē enim ratione fit, ut seculum aliud beatius debeat expectari. Plurimum itaque confert physica cōtemplatio ad cognitionem (ut disertissimè dixit Diuus Paulus) inuisibiliū Dei, idque duobus maximè modis. Nam & per ipsarum rerum natura constantium pulchritudinem, & ob causarum quibus constant ignorationem, à Nicolao de Cusa doctam ignorantiam appellatam, cum scientiæ appetitu coniunctam. Quorum illud vocat nos in cognitionem Dei, hoc futuræ uitæ, in qua optatam & tranquillitatem, & scientiam, Deo concedente, consequemur. Argumentum à pulchritudine rerum coeperunt

perunt etiam philosophi. Nam Galenus capite vigesimo-
sexto de historia philosophica, inquit, Dei verò cognitionem
habuimus, ex pulchritudine quam cælo inesse spectauimus.
Nihil enim temerè aut casu pulchrum oritur, sed artificis ali-
cuius opera. Plato quoque pulchritudinem mundi huius
quem conspiciamus, pulchritudinis causæ exemplaris, quæ est
iple Deus, argumentum esse affirmat. Sed & in sacris eloquijs
occurrit passim hoc argumentum. Quid enim aliud est illud
Psalmi. Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius
annuntiat firmamentum? & illud Cantici, Benedicite Sol, &
Luna Dominum, benedicite stellæ cæli Dominum, benedi-
cite imber & ros Dominum? & iterum illud Psalmi. Lauda-
te eum Sol & Luna. Et iterum laudate Dominum de terra
dracones & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiri-
tus procellarum, quæ faciunt verbum eius. Montes, & om-
nes colles, ligna fructifera & omnes cedri. Quorsum enim in-
uitantur ad Dei laudem irrationalia, & inanima? aut quo pa-
cto possunt Laudare? certè non aliter quam suo factori atte-
stantia, atque potentia, bonitatis, & sapientia, illi testimoniū
perhibentia. Eo quod suo quodque genere, valde bona, &
pulchra sunt & perfecta, ita ut non possimus quidquam adde-
re aut detrachere ijs quæ fecit Deus, ut timeatur capite tertio
Ecclesiast. Innumera alia huiusmodi testimonia sunt in sa-
cris scripturis, pro nostro autem instituto, satis sit nunc vnū
aut alterum protulisse. In secundo etiam argumento, quod
ab ignorance causarum naturalium accipi diximus, versa-
tur maxima pars eius disputationis quæ habetur in libro Iob.
Nihil enim aliud innuunt illa verba cap. trigesimali sexti, qui-
bus Eliud ita affatur ipsum Iob, ut suo loco explicatum est,
Memento quòd ignores opus Dei, de quo cecinerunt viri.
Omnes homines vident eum. Vnusquisque intuetur procul.

Ecce

Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Alia etiam
multa sunt huiusmodi, quorum pleraque propriam habent di-
sputationem in hoc libro. Illud verò in commune pro quantum
plurimis sciri oportet, non sine magno sacramento nos pas-
sum sacris eloquijs admoneri, nunc nostræ improbitatis, nunc
debilitatis, nunc inscitia, quia ex horum cognitione nasci-
tur firmissimum argumentum infinitæ bonitatis, potentia &
sapientia Dei. Quicumque enim concedet hominem neque
posse velle, neque facere, neque scire omnia quæ amari, fieri,
& sciri possunt, sed quædam velle, quædam inuidere, quædam
posse, quædam non posse, quædam scire, quædam ignorare
cogetur necessario concedere, esse aliquam in rebus præstan-
tissimam naturam, quæ velit, possit, & sciat, quæcunque amari
fieri & sciri possunt. Nam quod simpliciter est possibile aut
scibile, huic autem non est, necesse est sit alteri. Alioqui es-
set scibile, & à nullo scibile, quod quidem repugnantiam con-
tinet, quia passiva potentia refertur ad actiuam. Ergo quod
scibile est & ab homine sciri non potest, sciri potest ab alio.
Porro ab illo alio, aut omnia sciri possunt, aut quædam etiam
necessario ignorantur. Si primum, id est quod quærimus, si-
secundum, erit rursus alius cui illa patere possint, atque ita in
infinitum ibitur, aut peruenietur tandem in naturā præstan-
tissimam, & omnisciam, ita verò & omnipotentem, & boni-
tatis infinitæ. Igitur agnitio nostræ improbitatis, debilita-
tis & ignorantia, naturalis via est ad agnitionem Dei. Meri-
to ergo Deus Optimus Maximus tradidit mundum dispu-
tationi hominum, ita tamen, ut non possit inuenire homo
opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Vnde
constat non ipsam philosophiam, sed philosophia præsum-
ptionem, & inanem fallaciam esse quæ decipiat, & à veritate
seducat eos qui se opinantur esse sapientes. Quod optimè in

P p p linua

sinuauit Paulus ad Colocenses capite secundo dicens, Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam.

CAPVT SEXAGESIMVM

QVINTVM.

ECCLIASTES cap. 4. dicit, Didici quod omnia opera quæ fecit Deus per seuerent in æternum. Quæ verba optime uidentur congruere cum Platonis sententia, statuentis, nihil eorum quæ a summo Deo per sese, neque interueniente ulla naturalium causarum effecta sunt, interitum ullum habitura. Inducit uero ille in dialogo de natura summum Deum, ita alloquentem Deos minores. *Dij Deorum quorum opifex ego & pater sum, hæc attendite. Quæ à me facta sunt, me ita uolente indissolubilia sunt. Omne siquidem quod uinctum est solui potest, sed mali est, quod pulchrè compositum est, seque habet bene, uelle dissoluere: quapropter, quia generati estis, immortales quidem & indissolubiles omnino non estis, neque tamen unquam dissoluemini, neque mortis fatum subibitis, nam uoluntas mea maius præstantiusque uinculum ad uitæ custodiam, quam nexus illi, quibus estis tunc, cum gignebamini, colligati. Sed nunc iam quid iubeam cognoscite. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda restant. Absque horum generatione cælum imperfectum erit. Omnia enim animantium genera ambitu suo non continebit, contineat autem oportet, si est mundus perfectus omnino futurus. Hæc uero si à me fiant solo, uitæque donentur, dijs adequabuntur. Quia*

propter

propter accedite vos secundum naturam ad animalium generationem, ita ut uim imitemini meam, qua in ortu uestro sum usus. Atque eius quidem animalis, quod in ipsis tale futurum est, ut cum immortalibus appellatione conueniat, diuinumque vocetur, principatumque teneat, & iustitiam simul ac uos colat, ego uobis semen & initium tradam, vos cetera exequi par est, ut immortalis naturæ mortalem attexentes, faciatis generetisque animalia, subministrantesque alimenta augeatis, & consumpta rursus reficiatis. Ex hac oratione constat, Platonem censuisse, Deum Optimum Maximum, rerum cognoscendi facultate præditarum, nullam præter Angelos fecisse per sese, hominem uero & reliqua animalia fecisse per Angelos. Non quidem quod Angelis uim creandi, (ut nostri Theologi loquuntur) hoc est efficiendi ex nihilo, communicauerit, hanc enim uix eorum ullus tribuebat vel ipsi Deo, nedum ut possent Angeli illius esse capaces: sed quod animalia omnia mortalia ab initio facta sint concursione causarum naturalium, has uero angeli inter sese commiserint. Ita enim inquit, Quapropter accedite vos secundum naturam ad animalium generationem, hoc est, accedite, & causas causis ad mouentes, accipientes, scilicet, ex elementis iam creatis, idoneas cuiusque naturæ portiones, atque ut cuique congruit miscentes, facite, ut homo, ac reliqua oriantur animalia. In quem errorem suspicor Platonem inductum esse illis capitis primi Geneseos uerbis (quis enim dubitet Platonem esse ueratum in sacris?) Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Olfecisse sanè uidetur Plato non immerito diuinus appellatus, nescio quid de diuinis personis, cum scribens ad Hermiam dicat, testando Deum rerum omnium Ducem, præsentium & futurarum, ac ducis & causæ patrem Dominum. Quid enim sibi uult Deum rerum du-

Ppp 2 cem, &

cem, & Dominum, Ducis patrem nominans? cum tamen sacratissimum sanctissimæ Trinitatis mysterium non satis assequeretur (quis enim hoc in philosopho requirat?) suspicatus est, Deum efficiendi hominis curam, angelis de mandasse. At verò non satis attendit Plato oraculo diuino: Faciamus enim, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ipse uero putat humani solum corporis curam efficiendi, esse angelis demandatam, mentes autem esse factas ab ipso Deo. Constat uerò hominem secundum mentem esse Deo similem, non secundum corpus. Quapropter efficiendi hominem ad Dei imaginem & similitudinem, non potuit cura demandari ijs qui in mentium effectione nihil possent. Nisi verò hic Plato cum Epicuro censebat, Dijs etiam esse humanas figuras. Sed præter hæc constat, neque hominis, neque rei ullius earum quæ a philosophis uocantur perfectæ, ortum primum potuisse esse naturalem. Nam nulla talium rerum, ortum naturalem habet, nisi à sibi simili, neque hominem ulla naturalis causa efficere potest, præter hominem. Primus igitur, ante quem non fuit alter, non potuit naturaliter oriri. Nisi quis imaginetur, primum effectum esse naturaliter, sed per accidens, hoc est, non à simili, sed aliarum causarum permissione, ut aurum & argentum chymicum fingunt. Constat verò consensu omnium philosophorum, talem ortum perfectis animalibus denegari. Quod si quis plus satis Platonius malit id dicere, quam Platonem esse loquutum dissentanea, cogetur tamē fateri iuxta illius sententiam, omnium hominum imperfectissimum, & suo genere, vilissimum, fuisse primum illum, moxque illi proximum, sensimque recedentes à primis factos esse meliores. Quod, primum quidem, dissidet ab ea quam de primis hominibus omnes conceperunt, opinione, deinde etiam repugnat verbis Moysis, &

ip-

ipsiusmet Platonis. Ille enim dicit, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, hic verò dicit, delectatum esse Deum opere. Sed in præscripta oratione dicitur, curasse Deum ut mundus totus perfectus fieret, non esset autem talis, si præstantissimum animal adeò imperfectum euassisset. Fieri verò ex dictis constat, quia posteriores facti essent a causis proprijs, & per se, primi uerò ab alienis & per accidens. Non ergo secundum naturam, neque a Dijs minoribus factus est homo, sed creauit illum Deus ad imaginem & similitudinem suam, ut sacrum eloquium testatur. Non tamen in altera placiti sui parte, perinde errat Plato, sed verissimè affirmat, quod & Ecclesiastes. Omnia quæ a Deo Optimo Maximo per se facta sunt, æterna esse, & interitu caritura, non quidem natura sua, sed voluntate diuina: quæ verò naturaliter oriuntur omnia habere interitum naturalem. Primum enim Plato, non minus quam Aristot. sed distinctius etiam docet, omnia quæ utcumque facta sunt interitum habere posse, ac dissolui, ab eadem scilicet causa, a qua facti sunt. Nam quia Angeli non sunt a natura facti, non possunt a naturali quapiam causa extinguere, non minus autem possunt a Deo in nihilum redigi, quam potuerunt ex nihilo fieri. Atqui quod natura factum est, necesse est naturaliter intereat, non tamen perinde est necesse, ut quod a Deo creatum est, aliquando ab eodem redigatur in nihilum, quia natura causa necessaria est, ac proinde necessitate quadam fit aliquando quidquid naturaliter fieri potest, & corrumpitur quod corrumpi. Deus uero nulla tenetur necessitate, sed liberrima causa est, atque ut vult potest, siue facere siue dissoluere, atque quia fecit potest etiam extinguere, sed quia liber potest etiam in æternum seruare. Est uero ut liberrimus ita & optimus, ac proinde efficere quidem voluit, extinguere uerò & in nihilum redigere nunquam uolet.

let. Quæ verò ipse per sese fecit, nulla alia causa valebit dissoluere, ipse verò nunquam uolet. Nunquam igitur esse desinent quæ ab ipso Deo per sese effecta sunt, sed omnia opera Dei perseverabunt in æternum. Huiusmodi sunt Angeli, & corpora cœlestia. Quid verò? an non de corporibus cœlestibus scriptum est, Ipsi peribunt, & sicut uestimentum veterascent. Mutabis eos & mutabuntur. Atque alibi, Erit cœlum nouum, & terra noua. Præterea, non hæc solum creauit Deus, sed & terram, cuius nomine elemēta intelligo omnia quæ tamen constat esse naturali interitui obnoxia. Sed & Adamus, qui ut dicitur in Euangelio Luca, fuit Dei, naturalem habuit interitum. Sed & ipse Dominus & Deus noster, secundus Adamus, qui natus est de Spiritu Sancto, mortuus est. Multis igitur rationibus videtur falsum, omnia opera Dei perseverare in æternum, interitum nunquam subeuntia. Ego quidem cœlestia corpora ita existimo innouāda, ut hæc quæ modo sunt intereant, aliaque pro his & ex his oriantur potiora, ut ex embriōne animal, hæc ergo non delenda sed perficienda, donandaque meliori specie, & natura, exuendaque volubilitate, quæ ab imperfectione, rerum ortui necessaria nascitur, donandaque æternæ, naturalisque quietis appetitu, æternitati illi, & rerum omnium Sabato magis congruente. Dicitur verò hoc cœlum periturum, non quòd esse desinet & in nihilum abibit, sed quòd desinet esse tale, abiens in substantiam perfectiorem. Iam verò terra, & reliqua elementa, ut facta sunt a Deo in initio, ita perseverabunt in æternum, citra interitum (mutata verò ipsa in pulchriorē speciem) hoc est secundum se tota. Ut vero naturaliter oriuntur, ita & naturaliter intereunt, hoc est secundum partes. Tota verò terra semper stat, ut in Psalmo dicitur. Porro neque hominem, neque ullum aliud animalium, fecit Deus ex

nihilo, sed ex terra & aqua (nam ex limo terræ) quapropter non fecit per se solus, sed cooperantibus elementis. Ut & Sanctissimum Iesum corpus ab Spiritu Sancto, cooperante verò etiam matre formatum est, unde habuit ut mori posset, & animalia omnia protoplasia habuerunt unde interirent. Hoc verò intererat inter hominem & reliqua, quòd in brutis nihil non est effectum ex terra, hominis verò pars præcipua, hoc est mens, non potuit ex terra fieri, sed ab ipso solo per se Deo, dicentibus, ut Moyses, ita etiam & Platone. Quapropter consentaneum est, eam partem interitu carere, atque adeò propter illius bonum, alteram aliquando ad uitam reuocari. Itaque nihil eorum quæ fecit Deus per sese, ac citra alterius causæ concursione, videtur interitum habiturum. Ut vel hinc accipi possit immortalitatis humanæ mentis argumentum, quòd neque ex corporalibus elementis, neque nisi ab ipso per sese Deo fieri potuit. Quòd quidē Plato consentaneè loquens, disertissimè explicauit, post præscriptam orationem, his verbis. Hæc factus in eodem rursus cratere, in quo mundi totius animam permiscens temperauerat, superioris temperationis reliquias miscendo perfudit, modoque quodam eodem, non tamen perfectas similiter, sed & secundo & tertio gradu a primis deficientes. Denique cum uniuersum constituisset, Astris parem numerum distribuit animarum. Hæc Plato, qui aperte docet, Deum cum minoribus Dijs formandi corporis humani curam demandasset, ipsum per sese humanas animas confinxisse, eadem ratione qua fecerat ipsos Deos, seu Angelos, & Animam mundi, atque eadem natura, etsi non æque perfecta, sed paulo inferiori. Secundo (inquit ille) & tertio gradu a primis deficientes. In Psalmo verò octauo dicitur, Minuisti eum paulo minus ab angelis. Itaque hæc in parte congruit diuinum oraculum cum Platonis placito.

cito. Ille enim dicit temperasse Deum in eodem cratere, superioris temperationis reliquias permiscendo (quæ verba innuunt similes esse naturas) ac effecisse animas humanas modo eodem, non tamen æquè perfectas. Diuinus verò vates dicit Deum minuisse hominem paulò minus ab angelis. Quod quidem constat non ob corpora dici (ob hæc enim beluis simillimus est, non angelis) sed ob animas, quas ut quosdam angelos, & si ordinis aliquantò inferioris ipse per sese Deus efficit, & diuino quodam modo, neque homini satis intelligibili immittit in corpora, nullo quidem tempore, antequam in corporibus sint, existentes. Ita verò se habere rem, cuius, qui philosophiæ ignarus non sit, videtur suaderi facile posse. Nihil enim philosophis magis receptum est, quam sentiendi facultatem quancunq; cum eo quod ab ea sentiri potest habere similem naturam, indeque nasci (similium scilicet concursione) sensum actu, & ipsarum facultatum differentiam. At qui profecto in hoc video, in alijs ferè omnibus placitis dissentientes sectas, consentire. Nimirum ut ex Empedocle libentissimè recipiunt, Plato, Arist. & Galenus, & post illos alij omnes. Sentimus terram telure, liquore liquore, aëre aëream substantiam, ignem quoque cernimus igne. Est scilicet quædam naturæ communio, sensibili, sensui, & sentiendi organo. neq; aliter res cognoscibiles subeunt in animam, quam vna quæq; per sibi simile, ignea per igneum, aërea per aëreum, aquea per aqueum, terrea per terreum. Si igitur in homine est (vt quicuius, nisi stupidissimus, in se esse agnoscit) facultas cogitandi de rebus incorporeis, & incorruptibilibus, constat esse etiam substantiæ partem aliquam incorpoream, & incorruptibilem. Mirum verò, esse multos qui se doctrinæ nomine iactant, qui acerrimè disputantes de diuinis, de incorporeis, de vno, ente, & bono, putant nihil in seipsis esse tale, quasi

quasi verò si omnes homines essent nati sine oculis, posset inter ipsos oriri ulla dubitatio de coloribus. Itaque quando quidem humana mens substantiarum incorporearum habet sensum aliquem, incorporea est, & aliquid habet aliud quàm vt sit corporis actus. vnde etiam fit, ut ex nulla materia facta sit, & a solo Deo per sese. Nam vim ex nihilo faciendi penes solum Deum esse posse, antea indicatum est si igitur à solo Deo est facta, uel ob hoc æterna esse cognoscitur, ac velut Angelus Dei. Quoniam uero non est Angelis par, sed paulominus perfecta, nescio quam habet analogiam, cū corporeis, ob quam separabilis cū sit, potest esse etiam actus corporis, & organorum sensus, ratio, forma, essentia, & entelechia, quod corporei, & incorporei arctissimum vinculum, hominis naturam facit adeò mirabilem. Qua dignitate indignissimæ mihi videntur illæ belluæ (quo enim alio potius nomine appellabo eos, qui tanto studio tales esse contendunt?) dicentes cum stultis (quos Ecclesiastes capite tertio, inducit) vnus est interitus hominis & iumentorum, & aqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur, similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum, de terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? hæc sunt insipientium voces.

Quorum insipientia duplici mihi videtur constare errore, altero, quod in quæstione de re incorporea, & insensibili, utuntur sensus testimonio, dicentes, Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur, similiter spirant omnia, quasi sensu exploranda sit res hæc: altero, quod negant fieri, quia quomodo fieri possit non intelligunt. Quasi rationem

aliorum omnium, quæ secundum naturam euenire non negant, apertè intelligant, aut valeant inuenire quidpiam eorum quæ operatus est Deus ab initio vsque ad finem. Deberet eos potius, si modo essent sobrij, propriæ ignorationis cōscientia, dociles reddere ac suasibiles.

CAPVT SEXAGESIMVM
SEXTVM.

Ap. 12. Ecclesiastis siue concionatoris. Memento creatoris tui, in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Antequam tenebrescat Sol, & Lumen, & Luna, & Stellæ, & reuertantur nubes post pluuiam. Quando commouebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortissimi, & otiosæ erunt molentes in minuto numero, & tenebrescente videntes per foramina, & claudent ostia in platea in humilitate vocis molentis, & confurgent ad uocem volucris, & obsurdescēt omnes filiz carminis. Excelsa quoque timebunt & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locusta, & dissipabitur caparis. Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ, & circuibunt in platea plangentes. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurat vitta aurea, & coneratur hydria super fontem, & confringatur rota super cisternam, & reuertatur puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Hæc verba, continent optimam senectutis ingruentis, & ad extremum vsque procedentis, atque adeo ipsius interitus, periphrasim. Metaphoricis enim loquutionibus

bus significantur senum labores & miseriae. Memento (inquit) creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, hoc est, senectus, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Sane anni senectutis displicent. Nam & ipsi senes displicent sibi, vsque adeo ut sciamus, vel ob hanc causam in extrema senectute constitutos, solere libenter à vita discedere, non aliter, ac qui longissimo, & insanabili sunt confecti morbo. Talis enim re vera est senectus, hoc solum a morbo discrepans, quod est secundum naturam. Quod idem eleuat penitus spem euadendi, aliterquam per mortem. Censeo autem hinc sacrum concionatorem, nomine iuuentutis appellare, nō solum eam quam Medici ad trigessimum quintum annum produci dicunt, sed primam etiam senectutem, quam illi consistentiam appellant, estque vsque ad quadragessimum quintum. Nam ad hoc vsque tempus durant plerisq; vires, haud quaquam insigniter labefactatæ, neque hebetescunt sensus, neq; cani abunde proueniunt. Multo minus aliæ notæ quas concionator recenset, dicens, antequam tenebrescat Sol, & lumen & Luna, & Stellæ. Hoc est antequam debilitari visus incipiat, & effugiat lucem, neque lumen sustinere possit. Significat vero Sol diurnum lumen: nocturnum, Luna & Stellæ. Et antequam reuertantur nubes post pluuiam. Hæc verba significant perpetuas & incoctiles valde, senum coryzas. Nimirum coryza ex vaporibus crudis, à ventre, aut corpore toto ascendentibus, primum quidem, ut nubes quædam caput occupat, deinde densata ab it in destillationem, vt quædam pluuiæ. Cum ergo assiduus quis conflictatur catarrhis, successiuis vicibus citra intermissionem, nunc destillantibus, nunc recrudescentibus, periinde est, ac cum mox a pluuiæ alia nubes reuertuntur. Quoniam ergo, ut Hippocrates in aphorismo auctor est,

corizæ valde senibus non coquuntur, sit vt ob caloris naturalis debilitatem, & ciborum incoctiones, assidue conflentur, nuncque grauentur crudis, ac difficulter spirent, nunc de satis, excrecent multa, & emungant. Et tunc eandem ob causam commouentur custodes domus, & nutat viri fortissimi. Hoc est, sensus debilitantur, & crura præ corporis pondere vacillant. Nimirum exhaustis spiritibus animalibus, cerebroque refrigerato, & secundum propriam siccato substantiam multis uero excrementis obruto, necesse est exiguum facultatis influere in nervos motus, & sensuum organa, atque ea per sese esse inepta, & ad facultatem excipiendam & ad exequenda sua munia. Cum ergo sensus & motus ad eandem animæ partem, ad animalem scilicet, & ad eandem corporis partem puta ad cerebrum, spectent, necesse est patiantur simul. Magna autem proprietate uocantur sensus, custodes domus, & crura viri fortissimi. Nam huic nostri corporis domui dati sunt sensus ad custodiam, ut scilicet accedentium rerum perceptis noxis, possit animal sibi cauere. Quacunq; enim alia facultate polleret animalis corpus, nisi sentiret, cauere sibi non possit, siue vreretur, siue secaretur, siue pateretur aliud quiduis. Proprie ergo sensus sunt custodes. Mouendi uero instrumenta fortiora multo sunt, utpote quorum munus in actione, & corporis translatione consistit, non autem in passionem, ut sentire. Hanc ob causam affirmat Galenus, etsi eadem facultas sit qua sentimus, & mouemur, maiori tamen opus esse ad mouendum. Nimirum pars quæ mouet, apponit robur, quæ sentit, patitur tantum. Atqui vel ex ipso hominum sermone constat, Dicimus enim robusta esse crura, aut brachia, aures uero aut nares nemo dicit robustas, sed expeditas, aut perspicaces, ita etiam & oculos & alios sensus. Si quando enim dicimus fortes aut robustos sensus, translata loquutio

tio est, aut non tam ob agendi vim, quam ob dispathiam, quod scilicet fortia obiecta sustineant, neque facile corrumpantur. Mouentia uero membra non ita, sed ob transferendi, aut portandi uim. Cum uero fortitudinis epithetum partibus omnibus, quibus est uis mouendi congruat, multo magis cruribus, quæ tota uita totam corporis molem sustentant, & transferunt. Hæc uero senibus vacillant, qua de causa baculis utuntur. Porro his ipsis sunt molares dentes perpauca, & ipsi qui supersunt otiosi sunt, neque queunt suo munere recte fungi, cum ob maxillarum debilitatem, tum etiam ob eandem ipsorum raritatem. Incidens enim in spatia vacua cibus male conteritur. Hoc ergo est quod dicit, & otiosi erunt molentes in minuto numero. Dentes soli inter omnes nostri corporis partes nunquam nobiscum nascuntur, sed innascuntur iam ortis, & raro usque ad naturalem interitum comitantur, sed excidunt prius. Illud quidem utilitate, hoc necessitate euenit. Non enim nascuntur nobiscum, ne lac e mammis sugere, alimentum utile ei ætati adeo, impedian, excidunt uero non sine hominis damno, sed ob radicis siccitatem, & alueolorum, quibus clauorum ritu infixi sunt amplitudinem, quam defectus nutritionis maxillæ, & ipsorum dentium affert. Diximus senibus custodes domus commoueri, hoc est, sensus extinguuntur. In his uero oculi & aures solent noxam insignem pati, obtenebrescunt enim aspicientes per foramina, hoc est, oculi, & obsurdescunt filia carminis, hoc est, aures. Vtriusque causa est debilitas facultatis, eius quæ in cerebro residet, & in utranque partem per nervos mittitur, & instrumentorum ineptitudo. Nimirum siccitate, & excrementorum congestionem, crassescunt senibus succi oculorum, & membranae anteriores durefcunt, & corrugantur. Vnde (accedente præcipue, spirituum inopia) fulgor amittitur. Nonnullis etiam

etiam obturantur nervi optici, Auribus simile quiddā contingit, & tabescit internus & congenitus aer. Sed videamus quod interest. Claudent (inquit) ostia in platea, in humilitate vocis molentis. Vocatur platea, humani corporis ipsa facies, quia illic sunt omnes sensus, & omnis ad sentientem animam pertinens negotiatio, omnesque cordis affectus facies declarat, nam timorem maestitiam, & hilaritatem. Quo respiciens Poeta ille dixit. O quam difficile est, crimen non prode re vultu. Salomō quoque quinto proverborum inquit, Cor gaudens exhilarat faciem. Ecclesi. quoque 13. ait, Cor hominis immutat faciem eius, siue in bona siue in mala. Certē cum totum corpus anima teneat, in facie multo euentius se prodit. Quo fit, ut merito censetur adeo contumeliosum in faciem cedi, quandoquidem in ipsos sensus, atque adeo in ipsam animam uidetur illata plaga. Qua eadem natura, cum quippiam irruit extrinsecus, accurrunt partes omnes in faciei custodiam, seipsas periculis obijcientes. Senibus uox est humilis ob debilitatem facultatis quæ thoracem mouet, quia ad edendam uocem uehementi expiratione opus est. Quapropter non temere centurio, qui ex aduerso stabat, (ut dicitur Marci capite decimoquarto.) videns quia sic clamans expirasset, dixit, Vere filius Dei erat iste. Nimirum qui sunt morti proximi, ne edere quidem possunt uocem præ debilitate, nedum clamare uoce magna. Præter facultatis autem debilitatem, facit senibus humilitatem uocis, defectum defectus. Quia is ipse spiritus qui expiratur, non repercussus, effluit, quare minus sonat. Cui malo ut succurrant, comprimunt intorsum labia, quasi vacua dentium loca ita obturaturi. Quare ostia plateæ claudunt. Nimirum labia sunt oris ostia, os ut porta plateæ. Claudunt ergo ostia in platea in humilitate uocis molentis, hoc est, ob humilitatem uocis, quam fa-

faciunt rari molentes. Accidit quoque senibus peruigilium, ob cerebri siccitatem, & non raro ob dolores assiduos, cum aliarum partium, tum uel maximè uiarum urinæ, & ob destillationes, & excreatum. Quo fit, ut nunquam totam noctem dormiant, sed plerunque surgant ad uocem volucris, hoc est, ad galli cantum expergiscuntur enim, atque si dolore urgentur, etiam surgunt noctu aliquoties, atque adeo eorum plerique antelucano tempore, aut saltem summo mane exurgunt. Nimirum eius ætatis est, cito ire cubitum diurno motu defatigatos, & cito etiam exsurgere non dormientes, neque minus defatigatos iacendo. Adeo nulla illis requies est, & merito uita displicet. Hoc est quod dicit, & consurgent ad uocem volucris. De cantu galli, ut quaternis horis cantare soleat, quasi motus cæli rationem habeat, ut qui quibusdam gentibus, & in exercitiis maximè, ad excubias noctis pro horologio sit, dictum antea est in hoc ipso opere. Excella quoque (inquit) timebunt in via. Hoc est, mens quoque terrebitur, ubi se ire in mortem præcipitem homo sentiet. Florebit amygdalus, hoc est, canescet quoque caput & barba, ut florens amygdalus. Nimirum hæc arbor omnium citissimè canescit. Causa canicie est, redundantia pituitæ in alimēto proprio, partium circa cutem, ob debilitatem naturalis caloris. Addit, impinguabitur locusta. Quod de marina locusta intelligi debet, ea est in animalibus ostracodermis, hoc est testacea crusta tectis. Senibus ob siccitatem siccat durefcitque cutis, ac proinde locustis conferuntur, perindeque est dicere, impinguabitur locusta, ac si diceret, crescet calosa duricies in cute, quasi locustæ crusta fiat. Addit, Et dissipabitur caparis. Quidam interpretantur, caparis nomine intelligi generandi potentiam, & stimulos veneris atque adeo ipsas veneras partes, quod (ut auctor est Auicena secundi libri capite centesi-

tesimosecundo,) capari venerem instiget. Intelligunt itaque hoc quoque esse extremi senij inditium, marcescere genitalia sine generandi cupiditate & potentia: fit verò id emoriente virtute in parte, & vitali calore, quoniam ibit homo in domum aternitatis suæ, hoc est, morietur, incipit verò mors à facultatum extinctione, huius verò ante alias, quia pluri spiritu indiget, & ad propriam uitam tuendam minime est necessaria, sed ad prolem. Et circuibunt (inquit) plangentes in platea. Hoc dicunt significare lachrymas inuoluntarias, decurrentes ex oculis per faciem. Quod signum in ægrotantibus acutè est lethale, in senibus verò debilitatis naturalis oculorum, quod extremos iam senes solet comitari. Non est parum congruens hæc enarratio. Mihi verò ob illa verba quæ interiecta sunt. Quia ibit homo in domum aternitatis suæ, magis placet, illa verba. Et dissipabitur caparis, & circuibunt plangentes in platea, descriptionem esse mortis ipsius, & funeralium, quam senij: quasi dicat, eò res ueniet tandem per senium, ut dissipetur capari, hoc est, apperiat sepulchrum, & circueant plangentes in platea, hoc est, circa domum plangant, qui lamentis sunt prosequuturi funeralia, Eligiaci scilicet, aut Præficæ, ut erat antiquitus in more. Hæc verò fient, quia ibit homo in domum aternitatis suæ. De capari scribunt naturæ historici, nasci solere in sepulchris, cum deerret scilicet per campos, ubi quondam, tam Iudeorum quam Gentium, erant sepulchra. Necesse ergo erat, quo ea apperirentur, caparim dissipari. Nam Arist. sectio. vigesima, problem. duodecima interrogat quid causæ sit, quod capari locis cultis non gaudeat, sed inculta & inuia prosequatur, & maximè sepulchris adhæreat. His de obitu per præocupationem dictis, redit rursus ad senij noxas, dicens, antequam (supple recordare creatoris tui) rumpatur funiculus argenteus, &

recurrat vitta aurea. Funiculus argenteus uocatur magna proprietate spinalis medulla, cum neruorum qui ex ea oriuntur distributione. Neruis enim, ut quibusdam funiculis alligantur, & firmantur omnes corporis partes. Est uerò spinalis medulla, & ipsa neruorum substantia, colore argentea. Vitta aurea uocatur menynx tenuis, siue cerebri inuolucrum. Ea enim, ut uitta quædam, totum cerebrum ambit, constringit, & continet. Vocatur uerò ea non ob colorem aurea, sed ob utilitatem, quasi præciosa. Est enim adeo, ut multi medicorum censcant, non sine magnis argumentis, ad illam potius, quam ab cerebri substantiam, pertinere sentiendi principium. Ea adhæret adeo indissolubiler cerebro, ut eo siccato atque imminuto, ut in senibus euenit, contrahatur ac corrumpatur. Qua causa fit, ut cerebrum, & menynx recurrant à craneo, neque illud contingant. Hinc illud arefcit, & præ eius ariditate excidunt pilli, ut herbarum arefacta terra, fitque caluitium. Porro ad neruos pertinet sensus uoluntarius, qui obitur per musculos, cum laxantur quasi funes dirrupti, euenit membra, in quæ subeunt resolui, ac paralyfim pati, siue linguam, siue brachium, siue crus. Quæ passio senibus familiaris est ob neruorum debilitatem, & redundantiam succorum crudorum. Dicit ergo, antequam rumpatur funiculus argenteus, hoc est, antequam fias paralyticus, & recurrat vitta aurea, hoc est, contrahatur menynx cum cerebro, ac fiat caluitium, & conteratur (inquit) hydria super fontem, & confringatur rota super cisternam. Hæc omnia pertinet ad urinam, quæ primū quidem exit guttatim, quasi ex rupta hydria, cum senex laborat stranguria, deinceps deprimatur omnino, quasi rota confracta super cisternam fitque ischuria vocata, & tunc nihil superest, nisi ut reuertatur

tur pulvis in terram suam, unde erat, & spiritus. Reuertatur in eum qui dedit illum, hoc est, homo moriatur. Quod ut intelligas, scias renes incessanter trahere serum ex vena magna & hepate, ut rotam quandam quæ continenter haurit ex cisterna: hos rursus, quod traxerunt mittere in vesicam, velut in hydriam quandam: hancque mittere in colem, ut in fontem ex quo aqua manat. Itaque fons est ipsa via per quam emanat aqua: hydria vesica quæ illi superstat, rota ren, cisterna vena caua. & merito quidem, quia ex caua hauritur. Ren verò rota, quia inde extrahit. Vesica potius hydria, quia non trahit, sed recipit quod in eam mittitur. Primum ergo senibus accidit, stranguria, debilitata retentrice vesicæ, quod est, esse hydriam ruptam. Deinde cessat penitus mictio, corrupta tractrice facultate renum, quod est, confractam esse rotam, tuncque citissime moriuntur. Quendam vidi per eam affectionem attingisse diem vndecimum, alium nonum, alium septimum tantum, quatuordecimum memini attingere nullum. Neque mirum, distribuitur enim serum cum sanguine per totum corpus, quod calorem naturalem partium extinguit & impedit nutritionem, quia adeo dillurum alimentum non affigitur. abito ergo pulvis in terram suam, ex qua sumus.

CAPVT SEXAGESIMVM

SEPTIMVM.

Ap. 7. Ecclesiastis. Noli esse iustus multum. Non videtur facile intelligere, quis iustus multum possit vocari, aut quæ iustitia possit vituperari. Nam ut ab Aristotele accepimus, libro quinto Ethicorum, ad Nicomachum, iustitiæ nomen dici potest, de eo quod legitimum est, in quo omnes virtutes continentur, (quia in rep. perfecta omne bonum erit sancitum lege, & omne vitiosum ac turpe prohibitum) aut de eo quod æquum, siue æquale, quo significato est iustitia virtus quædam peculiaris, quæ versatur in quærenda æqualitate, ubi inter aliquos iniquitas quæpiam intercescit, siue in commutationibus faciendis, siue iniurijs inferendis. Sunt verò huius iustitiæ, partes tres. Distributiva, commutativa, & punitiva. Nulla harum videtur posse esse nimia, neque vituperabilis. Nam primum omnium, ut tota virtus est, non sit nimia. Nam ipsi virtutis rationi repugnat quod nimium, cum in eius esse sit, in mediocritate consistere. Multo autem minus, ut est virtus quædam peculiaris. Omnis enim eius pars versatur in quærenda æqualitate. Æqualitas verò est res impartibilis, quare in ea non possit esse nimium. Quod si quam maximè vellemus intelligere, per abusum dari nomen virtutis, vitio quod consistit in excessu velut dicimus aliquando, nimis liberalem esse eum qui est prodigus, & nimis temperantem eum qui est insensibilis: tamen id cum in alijs virtutibus fieri possit, in ea iustitia nullatenus videtur posse. Quia ut Arist. inquit, cap. 5. lib. citati, iustitia non consistit in medio ut aliæ virtutes, sed modo quodam

dam alio, quia non ut illa, est inter contraria vitia constituta, sed versatur inter duo inaequalia, inter lucrum, scilicet, & damnum, seu inter iniuriam facere & pati. Quæritque inter hæc æqualitatem, & medium, & quò propius accedit ad exactum, eò melior est, quare per iustitiam nunquam itur ad excessum. nulla igitur iustitia vituperanda, neque quisquam esse potest nimis iustus. Atqui profecto ita est. Nullus re vera est nimis iustus, sed neque nimis temperans, aut prudens, aut fortis, quia virtutes nullam recipiunt vitij admissionem. Nihilominus cum nimis adijcitur, significant ea nomina non virtutes ipsas, sed vitia quæ fiunt per excessum. Velut calor (ut conferamus physica cum Ethicis) est ea virtus qua generamur, vivimus, nutrimur, & augetur, si tamen dicas, calor nimis, febrem significabis: ita nimis fortis dicitur audax, seu temerarius, nimis temperans insensibilis, nimis prudens callidus. Nimis iusto non video quod nomen datum sit. Est fortasse anonimum, ut multa alia in morum scientia, est tamen etiam qui nimis iustus vocari possit, deficiatque hac ratione a vera iustitia, sitque vitiosus in hoc morum genere. Id quod indicare me posse exemplis spero per singulas iustitiæ partes, Punitivam inquam, Distributivam, & Commutativam. Nam iudex, qui scelerum, & iniuriarum est vindex, deficere potest a iustitia, minus aut plus puniendo: minus quidem, quia cum iustitia non sit virtus ad se ipsum, sed ad alios, non est in eius potestate situm, alterius iniuriam condonare, neque si sit crimen alio in genere (non enim omnia crimina iniuriæ sunt) est ille aliud quippiam, quam minister legum. quare ne sic quidem potest poenam remittere ut lubet, non minus tamen peccare potest, si nullam unquam æquitatem adhibeat, sed semper iudicet ex Scripto. Nam etsi iustum legitimum sit, quod lege statutum est, quia tamen leges non possunt

sunt esse de singularibus, ut neque scientia vlla, neque ars, quia hæc sunt infinita, quotidieque nascuntur, & intereunt, univiale verò non potest non deficere in multis singularium, necesse est, ut iudex in quam multis adhibeat æquitatem, quæ nihil est aliud, teste Arist. quam emendatio legis in eo quod deficit ob univiale, hoc est, detrachere aliquid ei quod lege sancitum est, ob circumstantiam aliquam quæ legislator non prævidit. Qui igitur nullam unquam æquitatem adhibet, prætextu iusti legitimi exequendi, incidit in vitium, quod est in excessu. Iam verò distributiva iustitia consistit in tribuendo, cuique pro sua dignitate, estque hoc modo iustus, qui in bonorum distributione æqualitatem servat. Quam æqualitatem dicit Arist. debere esse non arithmetica, sed geometrica, quia non debet tantundem tribuere omnibus, sed habita ratione dignitatis cuiusque, ut, verbi gratia, Achilli 8: Aiaci 4. Peccare igitur contingit in hoc genere duobus modis. Non enim solum peccabit qui tribuit minus digniori, sed & qui tribuet plus indigniori, si sit materia iustitiæ (nam ubi locum habet gratia, non pertinet ad iustitiam) velut si quis tribuit utrique; Achilli dico & Aiaci 4. peccat, quia Achilli tribuit minus, si utrique 8. quia Aiaci tribuit plus. utroque autem modo deficit ab æqualitate, peccatque, etsi non eodem modo. Quia qui tribuit plus iniuriam non facit, ut qui minus, ei scilicet cui tribuit, est tamen nihilominus vitiosa & iniqua actio. Velut (satius enim sit appertioribus uti exemplis) in suffragiis ferendis pro consequenda dignitate, aut auctoritate in Repub. non solum peccat qui denegat digno, sed aliquando etiam multò magis qui tribuit indigno. Tamen si non uterque iniuriam facit, quia qui digno denegat, tribuens minus boni aut plus mali, quam meretur, iniuria eum afficit, qui tribuit indigno non ita, quin potius in contrarium incidit vitium,

tium, quia tribuit boni plus, aut mali minus. est tamen hoc quoque rem iniustam facere. Iam verò iniustitia commutativa, iustus est qui sibi & alijs tribuit æquale. Aequale verò nō geometricum, ut in distributiva, sed arithmetiū, ut centum pro centum, decem pro decem. Nulla enim in commutatio nibus haberi debet ratio dignitatum, sed rerum. Igitur peccare quis possit in hoc genere duobus modis, & tribuens sibi plusquā alteri, & tribuens alteri plusquam sibi. Inique enim commutat, qui pro re quæ valet centum, tribuit quinquaginta, iniquè etiam si tribuit bis centum, ubi non habet locum liberalitas. Vbi verò liberalitate id agitur, non habet rationem commutationis, sed largitionis, quā commutatio autem, vitiosa erit. Non tamen eodem modo peccabunt hic & ille. Quia qui tribuit minus, iniuria afficit vendentem, qui plus nullam iniuriam facit (nisi forte rei publicæ) vitiosè tamen commutat. Sunt igitur hīc quoque duo vitia, alterum in defectu alterum in excessu, atq; utroq; modo agitur res iniusta, etsi non utroque infertur iniuria. His argumentis, non possum hac in parte probare sententiam Aristotelis, dicentis iustitiam non esse inter duos excessus, ut alias virtutes, sed modo quodam, quia versatur inter duo inæqualia, ut inter lucrum & damnum. Quin potius ex ipsius Arist. sententia, mihi videtur evidens argumentum capi, aduersus eundem. Nam si iustitia versatur inter lucrum & damnum, necesse est utriusque posse adhiberi plus & minus, & duplices esse actiones circa duplicem materiam, augendam aut minuendam, utraq; deficientes ab æqualitate, ac proinde utraq; vitiosas. Quare cum habitus nascantur ex actionibus, duplices etiam habitus male operandi circa iustitiam possint animis innasci, sitq; iustitia constituta inter duo vitia, ut virtus alia quæcunque. Verbi gratia, iuste commutat, qui sibi & alteri tribuit æquale lu-

crum

crum & damnum, iniuste verò qui sibi lucrum & alteri damnum, vel sibi lucri plus, aut damni minus quam alteri: & qui alteri lucrum & sibi damnum, aut alteri lucri plus, aut damni minusquam sibi. Nam etsi plerisq; videtur hic non peccare, quia nulli facit iniuriam (sibi enim nullus potest iniuriam facere, quia ea non fit volenti) tamen non bene commutat, atq; ea actio ratione largitionis, & ob liberalitatem possit esse studiosa, qua commutatio vero, vitiosa est. Constat igitur, iustitiā, ut alias omnes virtutes morales, in mediocritate consistere, quin etiam multo apertius quam alias, quia versatur in quaerenda mediocritate inter excessum & defectum. Qua propter sapientissimè monet Ecclesiastes, noli esse iustus multum, siue, inquam, iudex es ad eō constitutus, ne ita te geras, ut nullam adhibeas æquitatem: siue emolumenta præmiaque distribuis, caue tantopere timeas digno denegare, ut tribuas etiam indigno: aut contra, dum times tribuere indigno, deneges etiam digno: siue commutas, caue tantopere timeas alteri satis lucri non tribuere, ut tibi inferas damnum. Nā etsi non utroq; modo eris iniuriosus, utroq; eris iniquus, atq; aliquando simul damnum patieris, & iniuria reip. afficies. Quandoquidem ergo virum bonum præcipuè civilem, oportet omnia, cum, & ut oportet, agere, atq; omnia in commune primum bonum, deinde suum, conferre, cauere debet, ne in materia iustitiæ quippiam agat, nimis: neq; verò in ulla alia. Insinuant se profecto aliæ interpretationes eius loci, non ineptæ. Possunt enim verba scripta esse in hypocritas, qui videri ab hominibus iusti uollunt nimis. Quasi dicetur, noli nimis in conspectu hominum esse iustus. Possunt etiam dici in superstitiosos, qui prætextu pietatis, in multas impietates incidunt, & scrupuli timore peccandi, multa sibi fingunt, in quæ etiam incidunt, peccata. Verum

rum

rum prior interpretatio, philosophica magis est, & meo instituto accommodatior.

CAPVT SEXAGESIMVM

OCTAVVM.

Aperte quarto Sapientia ita habetur, Fascinatio nugacitatis obsecrat bona. Paulus etiam capite tertio Epistolae ad Galatas, ita eos alloquitur, O insensati Galatae, quis vos fascinavit, non obedire veritati quibus in locis videtur fascinationis facta mentio, tamen plerique viri docti vanam esse censent de ea opinionem. Quapropter haud erit abs re, neque praeter praesentis operis institutum, de ea tantisper differere. Haud scio unde melius possimus incipere, quam ab ijs quae de fascinatione vulgus censetur inde illius comparata notione, examinemus, an re vera quidpiam sit in rebus tale, an aliud aliquid. An omnino nihil, sed merae nugae. Audio quam plurimos affirmare, fieri non nunquam, ut qui bene valent, ab alio quopiam tantum conspecti, repente ac multum laedantur, eosque qui ita laeduntur, fascinosos vocant, quibus vero vis ea maligna in oculis sit, (neque enim omnibus esse aequalem) Fascinatores. Hos vero ipsos fascinare (hoc est in tuendo laedere) cum quadam animi affectione magis, ut cum attente intuentur cum quadam invidentia. Proinde hoc periculum multo magis subire pulchros quam deformes, & cum laude magis quam cum vituperatione. Unde religio nata est, bene imprecandi, ei quae cum admiratione & cum laude intuearis, alioqui (dicunt) fascinetur. Alij fascinationis timorem, ad alias etiam quas-

cun-

cunq; invidentiae causas, extendentes, si quid comedunt aui de, quod alium quempiam vident intueri, metu percussi partem cibi statim prorrigunt, ne fascinentur. Porro dicunt hanc passionem in pusillos incidere potiusquam in grandiores, quod teneriores sint, & (ut ipsi dicunt) leuiori sanguine, hoc est (ut arbitror) minus fetulento & melancholico, tamen pulchrae etiam mulieres & quae se tales esse praesumunt, sibi cauent. Quin etiam ad animalia caetera dicunt hanc affectionem pertinere. Nam & gallinas, & agnos, & equos, ferunt fascinosos aliquando cecidisse. Ex his omnibus quae de fascinatione circumferuntur, fieri videtur, ut, etsi modo & subiecto variet, illud tamen commune omni fascinationi sit, oculis & intuitu inferri. Itaque videtur esse laesio oculis illata, non tamen hoc solum. Nam si, qui ophthalmia laborat obuium quempiam inficit, atque ophthalmia facit laborare, nemo vnquam dixerit fascinasse. Quidam addunt laesionem illam illatam oculis, oculis etiam concipi, ubi is qui fascinetur & qui fascinat, sese mutuo intuentur attente. Itaque ponunt in ratione, seu notione fascinationis, duplicem oculorum respectum, & inferri, & concipi oculis. Alij ponunt haec seorsum, quasi duplex sit ratio fascinationis, aut illata, aut concepta oculis passio. Quapropter erit multo verius fascinatio, cui vtrunque accideret, & inferri, inquam, & concipi oculis. Sed neque hoc vtrunque, nam & ophthalmia per contagionem genita, infertur & concipitur oculis, neque vlla ratione potius, quam si qui primaria laborabat, & qui inficitur, se mutuo intueatur. Sed neque si quis pestilenti affectus febre, aut etiam sine febre, deferens secum pestis seminaria, alium intuens intuentem inficiat, dicitur fascinasse, sed peste affecisse. Quid ergo aliud possimus adijcere ad integram fascinationis rationem? certe nihil (ut videtur)

ss

tur)

tur) aliud, quam timorem illum superstitiosum, ex suspitione inuidentiæ, ut si pulcher pusillus sit, intueatur verò maligna anus, quæ pulchritudinem miretur, & oderit. Hanc enim ob causam duobus occurritur remedijs, aut signo aliquo contemptus, ut implicatis digitis (sicam nostri vocant) aut bona præcatione, alterum enim horum indicat, eum qui intuetur, non admirari, neq; laude dignum magnopere censere, siquidem contemnit, alterum, non odisse, siquidem præcatur bona. Ita etiam si quis comedens aliquid, intuenti auidè, non porrigit, timet fascinationem, quia intuenti expetentique est inuidiosus, inuidia enim obiectum est, ingratum bonum. Videtur itaque fascinatiō esse passio oculis illata & cōcepta, profecta ex quadam affectione animi eius qui intuetur. Quapropter rationem aliquam pulchri, aut expetibilis esse oportet in eo quod fascinetur, & malignitatis infascinatore. Si autem hæc est fascinationis ratio, quiuis facile intel liget, fascinationem esse superstitiosum quendam timorem ex stulta credulitate profectum, eiusmodi sunt quamplurima alta in hominum vita. Argumento est, quod mulieribus magis quam viris, & viris indoctis magis quam peritis probatur ea opinio. Tamen si video in ipsis etiam doctis esse quosdam, qui quadam ambitione, omnia quæ vulgus miratur, tueri curent, subtilitatis magis quam veritatis amatores; unde Indiciarij, Magi, Præstigiatores, & secretorum periti haberi volunt, quorum ingenia ego nunquam fascinabo. At dices, fascinationis opinio neque vulgaris est, neque noua, siquidem antiquissimi & probatissimi autores, scripsere multa illius remedia: si verò nulla re vera esset fascinatiō, vanum esset prorsus eius remedia recensere. Plinius lib. 26. cap. 20. inquit, altera Satyrion Orchis cognominata, foemina esse creditur, distinguitur internodijs & ramosiore frutice,

frutice, fascinis vtili: idem lib. 28. cap. 4. repercute fascinationes despuitione affirmat. Inuentæ itaq; iam sunt tres fascinationis præcautiones: fica, & benedictio in eo qui cernit: spuitio in eo qui cernitur. Idem commendat lib. 13. cap. 4. contra fascinationes ossicula quædam palmarum lunata, & dente, nescio qua religione, polita. Idem corium frontis hienæ fascinationibus resistere affirmat lib. 28. cap. 8. Arist. quoque sectione 20. problematum dicit, rutam antidotum esse fascinationum. Non aliter profectò, ac nunc pusillis collo suspenditur Gagates. Non videtur ergo figmentum esse fascinatiō, cuius tam multa remedia inuenta sunt. Nam naturalium remediorum cognitio, non aliter constat quàm experimento, non potest autem esse auxilij, quin sit ipsius etiam passionis experimentum: id verò fress, certè & ipsa fascinatiō est in rebus. Quod alijs etiam antiquorum dictis confirmatur. Nam & Virgilij est illud carmen. Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos. Plinius quoque lib. 7. cap. 2. in Africa (inquit) esse familias quasdam efascinantium, Isogonus & Nymphodorus tradunt. quarum laudatione intereant prouata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem generis intribalis, & ilirij adijcit Isogonus, qui visu quoque effascinent, interimantq; quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis. Quod eorum malum facilius sentire puberes. Vides ut multi antiquorum fascinationem asseruerunt. Atqui & illa verba Ecclesiastici 31. Nequius oculo, quod creatum est, aliquibus sonant fascinationem. Præterquam quod & in sacris extant duæ illæ quas præscripsimus orationes, quibus fascinationis mentio fit. Verum de præscriptis orationibus postea dicemus, reliquis occurramus. Atqui (ut incipiamus ab vltimis) Vergilius nō induxit ita loquentem Socratem, aut Aristotelem, sed opinionem

lionem, vt debeat merito obloquentem personam censerī id dicere, non ex sua sententia, sed ex vulgi opinione, qua nihil est incertius. Plinij verba, & Ifigoniac Nymphodori autoritas, non indicant esse verē vllam effascinationem, sed si figmentum est, nouum non esse. Porro Ecclesiasticus, oculi nomine inuidiam damnat. Quæ de antidotis dicuntur, optimè interpretatur Arist. loco nuper citato, dicens rutam censerī fascinationis remedium, quia tunc se putant homines fascinari, cum voraciter edunt, aut incommoditatum aliarum tenentur suspitione, aut perturbantur ipsa fascinationis opinione, vt si animaduertant alium intueri in cibum quē capiunt. Ob voracitatem ergo, aut perturbatum esum repleti flatibus, à quibus angantur aut vomant, rutam verò tūc temporis prodesse, quia flatibus absomit, atque id non intelligentibus, videri fascinationem tollere. Certe ruta commendatur aduersus demones, & fascinationes, ac denique aduersus omnes passiones, quæ cēsentur esse sacræ, vt aduersus terribilia insomnia, phantasmata, & nocturnos timores: huius verò causa est, quod absomit flatibus, & siccat, extinguitq; feminis redundantiam. Pleraque verò eorum quæ in Demones vulgus refert, nascuntur ex dictis causis, vt facile discas ex Hippocrate libello de flatibus, & de morbis virginum. Hoc idem dicimus de radice Orchidis, præterquam quod ea radix semen expellit, potiusquam absomit. Gagates lapis fortasse comparauit eam auctoritatem, quia recreat vuluæ strangulationes. Iam verò ossicula palmarum bunata, supersticiosum remedium esse, vt, ab errore conceptum, potiusquā verum, malum, constat vel ex ipsis Plinij verbis. Ipse enim dicit, religione quadam politum. Illa verò religio supersticio est. multo magis supersticiosum est, expunctione repellere fascinationem, atque hoc ipso remedio testari videntur homi-

nes, fascinationem non esse vllam à naturalibus causis illatā noxam, sed ad veneficia, & Demones pertinere. Nam hac ipsa religione videas nunc rusticos, vbi Satanæ abrenuntiant, nominato eo semper spuerē, eadem scilicet religione, qua contra fascinationes. Eidem vanitati attestatur remedium quod queritur ex fica, & ex depræcatione. Naturalia enim non esse hæc, sed supersticiosa, quis non videat? Sed &, his dimissis, ipsa per se res vana esse conspicitur. Qui enim facit (sublata eius qui se lædi putet, imaginatione) placeas, an displiceas, ei qui te aspicit? oderit, an amet? nisi forte placet opinio Auicennæ 9. metaphysicè, qui hominis animam, ea dicit vi pollere, vt possit imaginatione sola permouere materiam longe positam, ac distitam. Ea verò opinio nulli sanæ mentis homini probatur, ac tunc quoque imaginationis esset fasciatio, non oculorum. Fascinationis itaque nomē antiquum est, atque secundum antiquam significationem, nullum naturalem morbum significat, sed superstitionem vanam, ex vulgari natam opinione. atque ideo neq; Hipp. neque Galenus, neque veterum medicorum quisquam (quod ego sciam) fascinationis meminit, neque inter morborū differentias, neque inter eorum causas. Vnde rursus non parū probabile accipitur argumentum eius vanitatis. Neotericorum quidam, vt asserant fascinationem, tollunt ab eius ratione affectionem animi eius qui intueatur, inuidiam inquā illam, quia ea sola videtur efficere fascinationem supersticiosam, dicuntq; , fascinationem esse infectionem quandā malignam oculis illatam. Alij addunt, & oculis conceptam. Aiunt igitur multo magis quam partem vllam aliam nostri corporis, posse virus quodcunque iaculari in alium, ob rectitudinem illam radiorum visualium, secundum quam, vt per spectiui monstrant, visio agitur. Deferri igitur virus, si quod inest,

ineſt, cum radijs illis viſorijs, atque in rem conſpectam firmi-
ter inſigi. Porro addunt à corde in oculos habere id virus
expeditiſſimam viam: argumento, quod cordis paſſiones,
citiffimè oculis ſeſe inſinuant: ab oculis verò emiſſum, oculis
eius qui contrà ſpectet, quàm vlla alia parte recipi faciliùs, ob
ſimilitudinem, quæ parit ſympatiam: atque eadem ratione
receptum oculis faciliè tendere in cor, utpote à corde ve-
niens. Deinde ex Galeni ſententia, quæ multis non incu-
tibus argumentis confirmatur, dicunt, intra noſtra corpora
gigni poſſe vera venena: multos enim repente mori cõſtat,
cum eiſdem omnino ſignis, quæ accepto veneno ſolent ap-
parere, tametſi liquido conſtet acceptum non eſſe. Id etiam
venenum poſſe non exiguum tempus intra corpora latere,
nulla interim illata euidenti noxa, indicant, qui à cane rabi-
do morſi ſunt, quorum nonnulli etiam anni dimidium ſo-
lent, ſine conſpicua affectione tranſigere. ita etiam mulier-
bus menſtruatæ virus quoddam verè venenofum agitari, agi-
tatumque emitti per oculos, & hauſtum aliorum oculis, ma-
ximè puerulorum, qui & teneriores ſunt, & incautius reſpe-
ctant, tranſmittere in cor, atque lethalem inferre noxam.
Neque id videri debere mirum, ſiquidem Ariſt. 3. de hiſtoria
animalium cap. 19. cum ſanguinem vitiatum eſſe affirmat.
adeo autem vitiatum eſſe cenſent, ut dicat Plinius cap. 15. li-
bri ſeptimi. Nihil facile reperiri mulierum profluuiio magis
monſtrificum. acſcunt enim (inquit) eiſus ſuperuentu multa,
ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuruntur horro-
rum germina, fructus arborum quibus inſedere, decidunt. Spe-
culorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri præſtrin-
gitur, eborisque nitor, alui apum emoriuntur, æs etiam ac
ferum rubigo protinus corripit, odorq; dirus aëra, in rabi-
e aguntur gultato eo canes, atque inſanabili veneno morſus
infi-

inſicitur. Plura etiam non minus mirabilia, dicit ibidem, &
cap. 7. lib. 28. Ex his videtur fieri probabile, mulieres mēſtrua-
tas, quibus tantum virus intra corpus agitur, ſolo intuitu
poſſe lethaliter inſicere: atque ut hæc ſecundum naturam col-
ligunt monſtrificum virus, ita poſſe eſſe homines quibus na-
turaliter veneficum quippiam inſit, quod per oculos, cum in-
tuentur recta, ſimul cum radijs viſorijs emittatur, quorum
ſit periculoſiſſimus aſpectus, hoſque eſſe faſcinatores: quorū
etiam ſcribunt notas, dicentes, hiſ eſſe in oculis ambobus,
aut altero binas pupillas; aut in altero oculo pupillas duas,
in altero effigiem quandam equi, aut canis. Ut verò quidam
homines ſint tales, ſunt qui cauſentur temperamenti pro-
prietatem, ſunt qui ſubſtantiæ modum, ſunt etiam qui pu-
treſcentiam ſpirituum: qui verò ſunt eorum ſapientiſſimi,
natalis aſtrum. En quæ maximè videntur abeſſe à præſti-
gioſis fabulis, eorum quæ de faſcinatione dicuntur. Quæ
tamen omnia, ſi animi affectum, eiſus qui effaſcinet tollas, mi-
nimè videntur dici debere effaſcinationes, ſed infectiones ve-
nenofas: neque venenofi illi homines faſcinatores, ſed vene-
noſi, ut vipere, & ſcorpiones, bufones, ac multo magis baſili-
ſci. Itaque ut illa animantia effaſcinantia nemo vocat, ſed
venenofa, ita neque tales homines eſt quod voces faſcinato-
res. Si enim ſtudes opinionem de ea re vulgarem aſſerere,
nomen quidem retinet, notionem autem eiſus minimè.
fuiſſe enim ab antiquiſſimis illis ſeculis, in faſcinationis no-
tione, iram, aut inuidentiam, præter verba, quæ ex Plinio p-
duximus, & Ariſtotele, ipſum nomen Græcum facile indi-
cat. Vocatur enim Græcis faſcinatio *μαγνεία*, & faſcinatæ
μαγνέται. Significat verò hoc idem verbum, inuidere. itaque
μαγνεία eſt inuidentia, & faſcinatio: quaſi faſcinatio ſit læſio
cum quadam inuidentia illata. necelle igitur eſt dicere, illos
ipſos

iplos venenosos homines, tunc magis inficere, cum aspiciunt cum quadam inuidia. Non quidem ob ipsam inuidiam per se (ne in Auicennae aperte falsam opinionem incidatur) sed ex accidenti, quod is animi affectus attentius faciat intueri; atque tunc proprie esse fascinationem quandam, ut à Basilisco. Sed tunc quoque hæc de fascinatione sententia, ponit visionem agi exeuntibus visorij radijs, cum his siquidem deferri vapores venenosos: quam tamen minor pars philosophorum recipit. itaque iam ea opinio non poterit esse omnibus philosophis communis, sed peculiaris Platoniorum. Deinde verisimile non est, posse cuiuspiam homini secundum naturam esse vim alteri homini venenosam. Nam ut animal animali sit venenosum, facit magnum naturæ dissidium, & contrarietas. Ut vipera homini, & homo viperæ habet saluam venenosam. Sed neque vipera vipere, neq; hō homini adeo aduersam potest habere naturā. Nempe causæ omnes quas reddunt, partim futes, partim ineptæ sunt. Primum quidem quod de natali astro dicunt, mihi risum mouet (tamen si est grauissimorum hominū sententia, hominum tamen) necesse enim esset, omnes qui illa ipsa hora essent nati, esse fascinatores. Sed de huius astrologiæ vanitate (si modo astrologia dicenda, ac non potius diuinitio Chaldeorum) in hoc ipso opere diximus multa. Temperiei aut substantiæ dissimilitudo, non potest esse tanta in rebus eiusdem naturæ & speciei. Siquidem ex differentia temperamentum nascitur differentia naturæ. Certè neque quod de basilisco dicunt, possum adduci ut credam esse verum, sed fabulosum, ut alia innumera, nedum ut ea natura in hominem transferatur aduersus alios homines. Consentaneum multo magis sit, basiliscum interim hominis aspectu, si modo cum ipse necat, ut de salua hominis & viperæ dicebamus.

Neque

Neque quidem argumenta cuiusquam momenti sunt. Nā quæ de menstruo sanguine affirmant, falsa esse ac fabulosa, ipsum indicat experimentum. Versamur enim quotidie cum menstruatis citra ullam noxam, à quibus tamen si vera illa essent, neque lapides, neque ipsa durissima metalla illæsa esse possent. At verò menstruus sanguis est ipsemet quo mulier nutritur. Qui nonnunquam ob solam redundantiam, citra ullam prauitatem emittitur, aliquando etiam ob malam qualitatem, qualis tamen est in reliquo sanguine: nimirum quam Hippoc. iubet contemplari in colore, quia si sunt alba, sint pituitosa, si flaua, biliosa. Quæ cum apparent nullis incantationibus aut præstigijs iuuat occurrere, sed neque alexipharmacis, quibus venena franguntur, sed medicamentis expurgantibus, quibus soluuntur cacochymiz. Itaque menstruus sanguis vitiosus plerumque est, quia expultrix virtus semper fertur in id quod deterius, minimè tamè venenosus, sed qualis esse solet in corporibus cacochymis. Iam verò quod possint in nostris corporibus gigni venena, nihil ad fascinationem. Gignuntur enim præter naturam, fascinatores verò esse tales natura dicunt. Quid ergo superest? nunquid satis illis sit, si concedamus, & si naturaliter fascinatores nulli sint, tamen eos qui sunt præter naturam affecti, & morboſi, multo magis posse per oculos inficere, quam per aliam partem? Certè quam per aures ego concesserim, non tamen quam per os aut nares, malim enim me aspiciat, qui pestilenti tenetur apparatu, quam spiritum in me emittat: Nam & putridi aeris veniet multò plus, & ab ore in cor, per arteriam asperam, est longe expeditior via, quam ab oculis. Oculi (dicunt) mittunt facile sua mala in alios. Quæ? nunquid rixas? an suffusiones? an nubes? minime, sed ophthalmias. Est itaque ophthalmia morbus contagiosus.

T t t

fus. Quid ad fascinationem? manus quoque scabies contagiosa est. Fascinamus ergo manibus. Vnde ergo (dices) nata est inter omnes homines hæc opinio de fascinatione, si ea adeo nihil est? ex leuium (arbitror) hominum credulitate. Diuus Basilus cognomento Magnus, in homilia de Inuidia, sprete vulgari hac de fascinatione sententia, ut muliebri, dicit censere se demones uti inuidorum hominum oculis ad lædendum, ut instrumento quodam. Itaque non humanos oculos per se, sed demones per eos lædere infantes, & inde natam eam opinionem esse. Sed quoniam hæc causa physica non est, ad me non spectat, neq; ad hoc opus. Quam ego habuisse occasionem suspicer, audi. Pueros solito nitidiores, & crassiores, pulchriores etiam esse, res est cōperta satis: neque minus hoc solere sapissimè, occurrentes, & viros & mulieres, admirari, laudare, atque attente intueri, & vlnis gestare, motitare, ac denique cum illis ludere. Scitum etiam est illud Hippocratis habitum qui ad summū bonitatis attingit, periculosum esse; & illud Celsi, Qui nitidiores solito sunt, suspecta bona sua habere debent. Cum ergo pusilli ob natalem habitum, non raro soleant, cum viderentur habere optimè, in magna pericula repente incidere, vulgus causam non intelligens, in laudatorum, quales illi quotidie habent quamplurimos, oculos, & inuidentiam, reijcit. Illos (quæ est hominum leuitas) sequuti sunt viri alio qui eruditi, & ut est talium ignorantia disertæ, processit paulatim res ad agnos, ad gallinas, ad equos, ad segetes, ad arborum fructus, ad ipsa metalla, ad specula, ad lapides. Rubigine obducuntur, hebetantur, franguntur, comminuntur. mendacia mera. Iam est causa in substantiæ proprietate, in venenosa natura, iam in astris. meræ nugæ. Neq; verò Diuus Paulus fascinationem aliquam naturalem esse asseruit

seruit, sed quasi prouerbio quod ex vulgi opinione natum est, utens dixit, Quis vos fascinavit recedere à fide? hac loquutione insinuans, illos temerè ac sine vlla causa recessisse à fide, cum viderentur in ea profecisse quàm plurimum. Iam verò fascinatio nugacitatis vocatur in sacris, quod à Diuo Ioanne in Epistola prima, concupiscentia oculorum, hoc est auaricia, & cupiditas rerum alienarum. quia enim is morbus concipitur oculis, vocatur per allegoriam fascinatio, dicitur verò nugacitatis, quia bonorum fallacium, iuxta illud Psalmi quarti. Fili hominum vsquequo graui corde, ut quid diligitis vanitatem & queritis mendacium? hoc est, vana, & mendacia bona. Itaque concupiscentia oculorum, est fascinatio nugacitatis. Hæc obscurat bona, quia ut dicitur in Epistola prima ad Timotheum, cupiditas radix est omnium malorum. & ut ibidem sapientiæ dicitur, Instantia cupiditatis trāsuertit sensum sine malitia. Itaque loquutio illa Sapientiæ de fascinatione, allegorica est. Allegoria verò accipitur à vulgari opinione. Neque mirum. indicatum enim est antea multis exemplis, in sacris etiam esse morales fabulas, & allegorias à fabulis translata, non aliter atque in moralibus philosophorum libris. Velut & in ea ipsa re de qua disserimus, interpretantur nonnulli Platonici super conuiuio, siue de Pulcro, amorem, siue furorem amatorium esse fascinationem, quod ea passio, eius quæ adamatur oculis plerumque videatur illata, concepta verò oculis eius qui amat semper (nisi forte quandoque concipitur auribus, rarissimè tamen solis) & oculis concepta in cor illabitur, cuius affectione corpus tabescit, sine vilo alio morbo manifesto. Vide quàm congruat hæc allegoria, quæ tamen ex vulgari, & falsa de fascinatione sententia nata est. Ita igitur, si quis placens Deo, factusq; ei dilectus

(qualem illic describit autor Sapientiae) & viuens inter peccatores, per concupiscentiam oculorum mutetur, & amittat intellectum, dicitur appositissime fasciatus, quia cum valeret optimè, per oculos valde laesus est, & in grauissimū coniectus periculum, quod pertingit cor per oculos. Nam ita dicitur Hieremiae 2. Tui autem oculi, & cor, ad auariciam. ob has itaq; causas is animi affectus dicitur fasciatio. Hæ verò sunt metaphoricæ locutiones, ad formandum animum comparatæ: verus sit is sermo vulgi vnde sunt acceptæ, an non, nihil refert. Veræ enim sunt ipsæ metaphoricæ loquutiones. Velut si adulatores Syrenes esse dixeris, non mentieris, tamen si Syrenes reuera nullibi sint.

CAPVT SEXAGESIMVM

NONVM.

AP. 11. Sapientiae. Non enim impossibile erat omnipotens manus tua, quæ creauit orbem terrarum ex materia inuisa, mittere illis multitudinem virorum, aut audaces leones.

Mirari euenit hoc loco, cur dicat Salomon, ex inuisa materia creasse Deum orbem terrarum, siquidem creauit ex nihilo: Quapropter neque ex vlla materia, siue visa, siue inuisa. Hanc dubitationem facile deuittabunt, asserentes mundum hunc factum esse ex quadam congerie rerum omnium, citra vllum ordinem commistarum, quam vocant chaos, vt Plato; aut ex atomis, vt Anaxagoras, Empedocles, & Epicurus. Hi enim omnes huic rerum vniuersitati ortum aliquem tribuentes, materiam ex qua constitit, faciunt æternam. Mihi verò in ipso

ipso huius operis initio monstratum est, nihil omnino esse in rebus æternum, præter illud quod vnum, & primum, ac per se ens, hoc est, Deum. Illud igitur nunc ponentibus, videndum quid de præsentis dubitatione dicamus. Certè si quam habet mundus totus materiam, quæ eadem sit rerum omnium creaturarum, aut certe corporearum, dicere possumus Deum fecisse terrarum orbem ex illa materia, non quidem præexistenti, sed concreata cum formis. Velut si nunc repente Deus creet statuas humanas, aliam cedrinam, aliam abietinam, aliam quercinam, dicemus aliam factam esse ex cedro, aliam ex abiete, aliam ex quercu, tametsi non prius constiterint illa ligna, quàm statuae. Quod si hoc ita habet, constat materiam illam communem rebus omnibus, esse per se inuisam atque adeo inuisibilem: quandoquidem si per se videri posset, haberet qualitatem aliquam aspectabilem, vt candorem, lucem, aut nigriciem: quodcunque autem illorum haberet, non posset esse materia contrariorum, vt si esset candida nigrorum, si nigra candidorum, si lucida luce carentium. Nā aut materia candida, nigrorum induens formam, maneret candida, aut candorem deponeret: si maneret, fieret res eadem simplexque candida & nigra: si deponeret, esset iam illa, materia vtriusque contrarij, eius videlicet quod deponeret, & eius quod reciperet. Quapropter vtrunque contrarium rationem haberet formæ: forma enim formam excluderet non materiam: Quare ille candor non esset materiae per se, sed per formam. Ipsa igitur materia aspectabilem qualitatem per se habere non potest. Eodem argumento sit, vt neque audibilem, neque odorabilem, neque tangibilem, sed neque omnino vllam rationem, aut formam, siue substantiæ, siue accidentis habere possit. Itaque neque dici possit per se hoc, neque tantum, neque tale, neque ad aliquid aliud, ita

ita aut aliter habens. Hac ratione Aristoteles communem ac primam rerum omnium materiam ponens, dicit esse meram potentiam, citra omnem actum. Plato qui disertissime de ea disputavit, ita inquit. Intelligendum est, quod cum esse debeat effigies rerum omni formarum varietate distincta, nunquam illud ipsum formationis huius gremium bene erit præparatum, nisi informe sit, & suapte natura omnibus formis quas recepturum est, careat. Nam si erit alicuius eorum quæ in se recipit simile, cum contrariam eius cuius simile est naturam, aut aliam prorsus suscipiet, nequaquam eius similitudinem, & effigiem exprimet, cum per se tulerit suam. quo fit ut nullam sibi propriam habeat speciem, quod est omnia genera suscepturum. Hæc & alia multa eodem spectantia scripsit Plato in Dialogo de natura, quæ ut in commentarijs de physica doctrina indicauimus, nullatenus discrepant à sententia Aristotelis: ambo enim censent, ut & cum ipsis omnes nunc philosophi, materiam per se nullum ens esse, neque omnino rem ullam, quia scilicet omni actu caret: sed neque nihil esse, quia est principium immanens omnium rerum. Meo igitur iudicio, cum hac in parte nulla illis philosophis dissentio sit, libuit Aristoteli de nomine altercari cum Platone, quod dixerit esse simpliciter non ens, quasi simpliciter non ens, idem sit quod nihil. Plato verò non ita intelligit, sed quod non sit ens, nisi quodammodo. Iuxta hanc itaque sententiam, quæ communis nunc est omnium philosophorum, dicemus fecisse Deum orbem terræ ex materia inuisa, & omnino insensibile, atque adeò per se penitus informi, hoc est, ex materia prima. Quoniam verò quæ in libris sacris scripta sunt, non oportet ad cuiuspiam opinionem interpretari, sed veritatem, videndum est quàm certa, atque firma sit de materia prima assertio, atque si eius monstratio
ad

ad probabilitatem procedit solum, aliam quæ omni careat dubitatione, præsentis loci interpretationem adhibere. Certe esse rebus omnibus corporeis/vnam communemque materiam facile dicitur, non ita tamen intellectu facile est, si quis consideret exactius. nam ut antea indicauimus, necesse est per sese omni careat forma, quod primum omnium intelligi non potest. Nam quod non est aliquid, & ens, cur non sit nihil? porro quo pacto possit non ens (ita enim illam vocat Plato) esse principium ex quo immanens entis? nam si Aristoteles rectè probat in quarto de physica doctrina cap. 1. elementa corporum non posse esse incorporea, cum tamen censeat (quod est verissimum) non manere elementa prima in rebus actu, sed potentia solum, multò minus possit esse corporum incorporea materia, siquidem ea qualisqualis sit, maneat actu in rebus necesse est. non potest autem illa esse corporea per se, sed per formam, alioqui quantitas illi per se inesset, quare non esset mera potentia. Rursum si ea corporea per se non est, quæ maior necessitas, ut corporeæ substantiæ materia constent, quàm ut Angeli. Hos verò omnes immateriales appellant, quasi magnitudo materiæ ipsius sit per se, atque per hanc fiant res quantæ. Ob has et alias huiusmodi dubitationes, veteres philosophi, partim posuerunt vnam omnium materiam, eamque substantiam quãdam reuera quantam, alij aquam, alij aerem, alij ignem, alij etiam terram, alij substantiam mediam tenuitate & crassitie: partim nulla generationis successiuæ rerum posuerunt materiam, sed separatione & congregatione rerum similarium prius existentium, oriri & interire res putabant dissimilares, ut Empedocles, Anaximander, & Anaxagoras. Qui omnes principium materiale ab elementis non distinguentes, rerum omnium resolutiones perducebant usque ad simplicissimas

cissimas aliquas substantias, Empedocles ad ignem, aërem, aquam, & terram. Anaxagoras & Anaximander ad similia, ut carnem, os, neruum, & innumera alia eiusmodi. Alij ad vnum aliquod quatuor primorum corporum, quodcumque eis videbatur reliquis esse prius. Horum omnium sententia hoc vnico argumento refutari videntur, quod necesse sit illud quod primum esse ponitur, siue vnum sit siue multa, carere generatione & corruptione, atque solum recipere congregationem & separationem, secundum sententias Empedoclis, Anaximandri, & Anaxagoræ: vel densationem, & rarefactionem, vel extenuationem, & incrassationem, secundum priores sententias. At verò re ipsa videtur constare illud esse falsum. Nam videmus fieri aërem ex aqua, & ex illo ignem, & ex pane sanguinem, atque ex hoc carnem, ac denique simplicissima omnia fieri alia ex alijs. quod si ita est, videtur Aristoteli necessario fieri, ut sit illis alia prior communisque materia, quæ per se nihil illorum sit, sed formarum omnium expers. Illi verò responderent, haudquaquã fieri res illas verè ut putamus, sed separatione apparere quæ delitescerant, congregatione delitescere quæ apparuerant. Quod si cui videatur confictum ad respondendum, neque adeo dignum fide, atque ob id nullam dictarum esse probabilem sententiam, possit fortasse dicere, rerum compositarum materiam esse res simplices, ut hominis carnem & ossa: & earum, quæ simplices primo intuitu apparent, alias simpliciores quæ latitant: verè autem atque exactè simplicium nullam esse materiam: sed factam esse illarum quancunque ex materia, ut ignem ex aëre: non verò in materia, ut sigillum effigiemus in cera: itaque fieri res singulas etiam simplicissimas ex materia aliqua, vnam verò eandemque omnium nullam esse. quæ enim necessitas, ut quod ex alio sit, immanen-

tem

tem habeat materiam? quoniã (dicunt) res artificiales nos manu ducunt, ut intelligamus, nihil nisi in quadam materia fieri, ut scilicet lectus & arca ex immanente ligno, sigillus ex cera. Dicat verò fortasse quisquam ex aduerso, hoc artificialium rerum esse proprium, naturalibus verò non pertinere accidere, quia res artificiales fiunt ex naturalibus, naturales verò non possunt fieri nisi ex seipsis mutuo; quia non ut arte natura prior est, ita ipsa natura aliud quippiam. Cum verò fiunt res ex rebus non ut immanentibus, velut lectuli ex nuce, & cedro, fieri; sed ut desinentibus, velut mensa ex arca. Quapropter non videtur opus esse ponere primam materiam rerum naturalium, sed fieri alias ex alijs mutuo, atque ita esse circulem rerum generationem, & infinitam; non finitam & rectam. Quid ergo diceret hæc sententia de primis rerum principijs? an esse nulla? non certe, sed esse formam, & potentiam proximam, & priuationem: eã verò potentiam & priuationem, esse non in vlla materia communi genito & corrupto, sed in eo ex quo res fit. Cur enim sit potius caro ex sanguine, quam ex vino aut melle: an quia sanguis potentiam proximam habet ad formam carnis, vinum verò non habet proximam. Illa ergo potentia proxima cum priuatione, quæ necessario adest, & forma quæ ingruit, prima principia sunt rerum simplicium. Compositarum verò principia sunt, res simplices, ut materia, & forma totius. Atqui profecto (quanquam plerisque aliter videbitur) ego existimo hanc esse ipsissimam sententiam Aristotelis & Platonis. Nam ut in commentarijs Capitis septimi secundi libri de physica doctrina, & iterum Cap. quarti, secundi de anima (tamen cum hæc scribo, commentaria in libros de anima, scripta multis ante annis, nondum sunt in lucem emissi) indicaui, apud Aristotelem. hæc omnia nomina, forma rei, & id quod res est, & essentia, & ipsum rei

V u u esse,

esse, & quod hoc est, eandem prorsus rem significant. Quia re vera, rei naturalis forma nihil aliud est, quam res ipsa qua hæc & talis. Id verò falsum esset, si præter formam, esset in re materia prima immanens. non enim esset rei forma, ipsa res actu qua talis, quia forma materiam non habet, res haberet. Plato quoque in Dialogo de natura hominis multis argumentis contendit, hominem esse ipsam hominis animam. quod, cum hominem animal esse, ac proinde corpoream substantiam, toties ipsemet Plato dixerit, verum esse aliter non poterat, quam si ipsa hominis anima esset nihil aliud quam ipsius essentia, essentia verò ipsum quod quid erat esse hominem, hoc est, ipse homo quia actu talis & perfectus. Tamen si hoc (ut rem totam aperte explicem) non tam exacte dicitur de ætherogeneis substantijs. Quis enim separet ignis formam ab ignis corpore, aliter quam ratione? nimirum ignis forma est ipse ignis actu talis, & perfectus: corpus, hic idem qua ignis formam, rationem, & entelechiam, seu perfectionem consequutus; quod quidem est res eadem numero, rationes duæ, quarum coitione fit ipsum ignem esse. Quæ cogitans Plato, posuit illa tria rerum principia, idem, & alterum, & essentiam. Quæ eadem principia Ramundus Lulus vocavit, titanium, bile, & are, hoc est factitium esse, factibile esse, & facere: hæc tria intelligens, non quidem effectiue, ut videntur sonare, sed formaliter. & hæc quidem Platonice. Maxime verò mihi videtur errare, quod diuinam naturam cum creaturis ineptè & arroganter coniungat, sed de illius doctrina agere loci huius non est. Illud solum interfuit dicere, sua illa tria principia, titanium, bile, & are, eadem esse prorsus cum Platonice, eodem, altero, & essentia. Quæ omnia cum iuxta Aristot. & Platonis sententiam ratione potius separari, quam re ipsa, & numero indicauerimus, constat esse

con-

consentaneum, iuxta illorum placita, nisi ætherogenicorum, materiam nullam, velut alteram rei partem actu immanentem poni, sed doctrinæ solum gratia intelligi primam materiam, & formam homogenei, ut quædam ratione diuersa. si quid verò his amplius de communi & prima materia dicitur, hypotheseim quandam esse ob rudiores confictam, & expeditiorem progressum philosophiæ, qua & ego in physicis auditorijs usus sum. nunc verò cum ad recôditiora philosophiæ est peruentum, æquum est aperire prouectioribus veriora. Quandoquidem ergo assertio de materia prima, per se formarum omnium experte, adeo vacilat, necesse est aliam loci præscripti interpretationem inuenire. Ea certe non est difficilis, neque aliunde petita quam ex sacris. Constitit enim in initio Geneseos, antequam Deus diceret fiat lux, extitisse quatuor elementorum corpora, confusa, & delitescētiā sub tenebris, quæ futurorum omnium materia tenebrosa, ac proinde inuisa ante orbem terrarū facta est, ex qua deinceps ille. Neque igitur ob hæc diuini oraculi verba opus est communem materiam ponere, in qua omnes corporū formæ recipiantur, tamen si fieri nihil nisi ex materia potest. nihil enim fit ex nihilo: sed quoduis ex alio, ut ex ligno ignis, ex suo alimento lignum, & ita aliud quodcunque. Sed quæ (dices) necessitas, ut quoduis ex alio fiat, si quidem nullam ex corrupto accipit manentem materiam, id quod gignitur? certe quia nulla naturalis via est ad generationem, nisi per alterationem, atque necesse est generationem alteratio præcedat, alteratio verò alicuius substantiæ necessario fit, neque sane alterius quam eius quæ corrupta in aliam substantiam commutatur. Nam alteratio immodice producta in corruptionem necessario finitur, quia naturale rei temperamētum tollit. Ut igitur res aliqua oriatur, necesse est alia inter

Vuu 2 rre;

rire; non quidē vt ab ea mutuetur materiā, sed ob cōtrarietatem. Vt autem hoc ita fiat, hæc est causa. Rerum singularum naturæ nihil sine instrumentis agere possunt extra sese, quapropter neque generare: instrumenta verò earum sunt elementorum virtutes, calor dico, frigus, humor, & siccitas. Non potest autem ignis, verbigratia calore vti, aliter quam calefaciendo, neque aqua frigore quam refrigerando, non potest autem calfacere, neque refrigerare, nisi sit quod calefiat aut refrigeretur, non calefiat autem ignis qui nondum genitus est, neque refrigerabitur quæ nondum est aqua. Calefiat ergo necesse est vt ignis ab igne fiat, aliud quod ignis nondum est, futurus autem sit, vt lignum; aut refrigeretur, quod aqua nondum est, futura autem sit, vt aer. Quapropter rectè antea dictum est, non posse quidpiam, nisi ex aliquo fieri, quia generatio omnis ab alteratione incipit. Data autem est rebus à naturæ parente ea contrarietas, & necessitas pugnandi ad generationem: non ob communem materiam, sed quia, si aliter quam per pugnam generare possent, neque talem repugnandi vim haberent, aut nihil generaretur, aut generatio rei cuiusque procederet in infinitum. Nihil enim esset quod modum poneret rei cuiuspiam productioni, nisi omnia sibi ponerent mutuo, mutuo repugnando. Dices fortasse; locus modum poneret. Omnes igitur res generarent sibi simile, dum esset vbi caperetur, & generare desinerent, cum non esset. Igitur mox, atque vno impetu processissent rerum omnium generationes, vsque ad summam totius orbis repletionem; atque statim generatio omnis esset sublata. Vt igitur rerum generabilium successiua genesis seruetur per eum, vt ipse rerum parens voluit, necesse fuit contrarietatem indere, & res alias ex alijs fieri, velut alia alijs loco cedunt, eaq; contrarietas necessita-

tem

tem affert, vt res ex rebus fiant, & si communem materiam non habeant. Igitur neque hæc dubitatio cogit primam rerum materiam ponere, sed vt dictum est. Porro iuxta hanc sententiam consequens erit dicere, principium quod vocant indiuiduationis, non esse materiam, sed magnitudinem, quod vel per sese est valde consentaneum. Nam essentia rei per sese indiuidua est, quapropter vna & tota, in multitudinem non potest abire, nisi secundum diuisibilitatem. Diuisibilitas verò neque formæ neque materiæ esse potest, nisi per quantitatem (quanti enim propria est diuisibilitas) igitur multitudo in eadem specie, quantorum solum, atque ob quantitatem est. Qua sanè causa, & qui eam ad materiam referunt, intelligentes non esse id materiæ per se, addunt signata quantitate; id verò vix intelligi potest. Si enim materiæ ipsi per se nullum inest accidens, certè neque signatio, neque quantitas. Verisimilius ergo refertur ad quantitatem ratio indiuidui, quàm ad materiam. Et tota rerum vniuersitas proprius diuiditur in corpoream, & corpore carentem substantiam, quàm in materialem, & immaterialem, nisi quæ his nominibus easdem res intelligat. Sic enim de nominibus altercari minime expediet. Nihil igitur prohibere videtur, quin dicamus materiam primam esse nihil, non solum non ens simpliciter, vt dicit Aristoteles, aut simpliciter non ens, vt dicit Plato. Quorum virorum sententias ab hac quam nunc statuimus, nihil cenleo re vera discrepare. Non enim est, quod non est ens.

CAP.

CAPVT SEPTVAGESIMVM

De Philosophia Pythagorea.

SAPIENTIA vndecimo Cap. Omnia, mensura, & numero & pondere disposuisti. & Quarto lib. Esdrae Cap. 4. Quoniam in state ra ponderauit seculum, & mensura mensurauit tempora, & numero numerauit tempora.

Vt Plato dicit in dialogo de natura fas non erat, quidquam nisi pulcherrimum facere, cum qui est optimus. Cum enim ipse sit simpliciter pulcherrimus & optimus, feceritque omnia, vt in mundi genesi indicauimus, ad imaginem & similitudinem suam, necesse est, vt fecerit omnia suo quodque genere pulcherrima, & optima, vt sane ipsi visa sunt. Cum igitur omnis pulchritudo sensibilis in proportionem & concinnitate sit partium, necesse fuit mundum hunc sensibilem, secundum suas partes, quae sensibiles etiam sunt, proportionem quandam tenere certam, & totum ad partes singulas, & eas omnes inter sese. vnde necesse est, mundum finitum & certum esse magnitudinis, & eius omnes partes praecipuas. Nam in rebus diuisibilibus, quod infinitum, aut incertum, imperfectum est & deforme. Quapropter, non solum si quampiam praecipuarum partium eleuares, vt stellam, sed etiam si cuiuspiam illarum, etiam despectissimae quantitati adijceres aliquid, aut demeres, officeres mundi machinae, & eius pulchritudini. Quia nihil temere in eo factum est, sed omnia ad mensuram, numerum, & pondus, iuxta proportionem quam habebant in diuino exemplari. Huius rerum pulchritudinis rationem aggressi sunt Pythagorei inuestigare.

gare. Res prorsus diuina, humanis vero uiribus impar, neque ulli (arbitror) praeter ipsum Deum satis cognita. Illorum vero conatum quis non laudet, & suspiciat? qui non solum aggressi sunt, sed per numerorum etiam scientiam, pro hominum captu, assequuti sunt multa. Mihi nunc non est animus, totam hanc philosophandi rationem persequi; quia neque id pro dignitate efficere possem, neque si possem, ad meum institutum est admodum ex usu. Sed id solum indicabo, quod propositum est, Omnia secundum certam rationem, & proportionem, esse facta, & primam omnium mensurarum esse numerum; deinde & earum rationem recte transferri ad insensibilia, & totam rerum naturam factam esse ad numerum, atque exempli gratia adijciam de numeris, quae necesse erit, non quasi omnium numerorum naturam persequar, sed vt viam a longe indicem, cui Pythagorici institerunt, mirabilem quidem illam, & verissimam, neque vlla in parte philosophiae Aristotelicae, quae merito nunc omnium maxime probatur repugnantem, quod ubi factum fuerit, grauitas sententiae verborum quae praescripsimus, & aliorum quae sparsim in libris sacris scripta sunt, elucescet. Deum quidem omnia fecisse secundum certam rationem, & proportionem, facile suaderi potest, consideranti Deum omnia opera artificialia, quae fieri iussit, ad normam certam, mensuramque ab ipso met traditam, fieri iussisse. Quare qui in artificialibus, certam commensurationem adeo amauit, eam in naturalibus, cuius ipse met per se est effector, non despexerit. Sed quae sunt artificialia, quae nos in cognitionem structurae rerum naturalium, velut manu ducunt? Iussit Noe vt edificaret Arcam. An qualis & quanta illi videretur? non sane. Sed, trecentorum (inquit) cubitorum erit longitudo arcae, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubito-

bitorum altitudo illius: fenestram facies in arca, & in cubito consumabis summitatem illius. Exodi 25 dicitur monstrasse Deus exemplar, secundum quod faceret tabernaculum, & omnia ad illud spectantia. Omnium vero eorum definiuit ipsemet Deus, magnitudinem, numerum, & pondus. Arcam testamenti habere iussit longitudinis duos cubitos cum dimidio. Latitudinis & altitudinis cubitum cum dimidio: Mensam panum propositio nis, longitudinis duos cubitos, latitudinis cubitum, altitudinis cubitum cum dimidio: candelabrum septem calamos procedentes ex hastili vno, & singulos calamos ternas spherulas, ternos scyphos, & terna lilia: altare quinque cubitos longitudinis, totidem latitudinis, & tres altitudinis: atrium longitudinis cubitos centum, latitudinis quinquaginta, altitudinis quinque. Mitto innumera ad horum ornamentum, & sacra destinata, quæ omnia certis, numero, & mensura, iussit Deus fieri. Iam verò structuram templi, quod ædificauit Salomon, longum esset recensere. Licet legere tertio libro Regum cap. sexto. In explicandis harum structurarum, & numerorum ad quos factæ sunt sacramentis, multi feliciter laborauerunt, mea nunc non refferet, nisi solum animaduerrere, omnes has, ad certum numerum & mensuram esse factas, vt constet multò magis, in magni huius templi, quem mundum dicimus, structura, certam rationem seruata esse, quam tamen ad amissim tenet solus ipse architectus. Conferri quidem res corporales aliæ cum alijs secundum plus, aut minus, aut æquale, non possunt aliter, quam numero, pondere, aut mensura: numero quidem vt denario, aut centenario: pondere vt libra, aut vncia: mensura vt cubito, aut palmo. Porro mensura duplex est: altera enim constat extensione, vt vlna, aut digitus: altera capacitate, vt congius,

gius, vlna, modius, & semodius. Secundum omnes has mēsuras, seruata est ratio quædam in mundi structura. Nam est certus numerus partium omnium. Primum quidem maximarum ternarius: regio enim imma corporum mobilium & corruptibilium: & media mobilium sine corruptione: & suprema incorruptibilium & immobilium, quæ sedes est beatorum, & cœlum cœli. In prima est quaternarius elementorum: In secunda, septenarius orbium errantium stellarum. & denarius omnium. In suprema verisimile est esse vnitatē, siquidē principium est omnium corporum, & sedes destinata ei quod verè est vnum. Iam verò mensura est quædam certa partium singularum, & aliarum ad alias proportio quædam. Decuplo maius esse censent philosophi elementum quodcunque continens, eo quod continetur: velut aquam terra: & aerem aqua; & aerem ignem. Iam verò quod ad celestium orbium mensuram attinet, censet Plato, primum orbem æqualis crassicie, seu altitudinis esse, cum eo spacio inani quod est inter terram & cœlum: secundum orbem duplo crassiore primo, siquidem æqualem cum toto spacio aeris & primi cœli: tertium orbem esse quadruplo crassiore secundo, quia duplum totius spatij aeris, & duorum orbium: quartum ad tertium habere proportionem quadruplam sesquialteram, vt 3 6. ad 8. quintum orbem ad quartum habere proportionem decuplam sesquionam, vt 3 8 4. ad 3 6. sextum ad quintum proportionem nonam. 3 4 5 6. ad 3 8 4. septimum ad sextum trigessimā primam superpartientem medietatem, vt 1 0 8 8 6 4. ad 3 4 5 6. Iam verò & spheræ solidæ quæ intra dictos orbis continentur, proportionem quadam constant magnitudinum. Dicunt enim maximas fixarum stellarum centies & septies continere terræ molem: Iouem nonagesies & quinquies: Satur-

num nonagesies & semel: Martem terra esse maiorem sesquialtera tantum proportionem: Solem verò maiorem terra centies sexagesies sexies: Venerem verò esse partem vigesimam terræ: Mercurium quoque minorem esse Luna: & hanc triplo minorem terra: terram autem totam (cum qua & aquam intelligo, quia vnicum conflant globum) esse 252000. stadiorum, quæ conflant septem millia leucarum Hispanarum. Hac verò magnitudine, neque maiori, neque minori constituisse terram, non casu, sed summa Dei sapientia, constat ex illis verbis capitis trigesimali octauo Iob, quibus illum Deus ita affatur. Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica si habes intelligentiam, quis posuit mensuras eius, si nosti. Ponderis quoque habita est ratio in mundi structura. Ita enim terræ centrum ad centrum mundi aptatum est, ut non possit eius globus in hanc aut illam partem inclinare, sed firmata quiescat, aquæ verò partes terræ partibus interiectæ, ita ut non possint seorsum abire, sed omnibus fontibus, qui velut ex venis quibusdam erumpunt, pondere latis ad æqualitatem, vnicam cum terra reddant superficiem; quod dicitur illis sapientiæ verbis. Quando librabat fontes aquarum. Itaque mensura & numero & pondere disposita sunt omnia. Cum verò sint hæc tres mensuræ, quæ scilicet peculiariter vocatur mensura, estque quantitatis continuæ: & numerus, qui per se est quantitatis deiunctæ: & pondus, quod est substantiæ corporeæ & crassiæ: videtur ex rei natura, mensura prima esse videri: prior quidem pondere, quia magnitudo potest esse sine pondere, & in tenuibus elementis & cœli corpore, pondus tamen non potest esse sine magnitudine: numero verò, quia numerus fit diuisione continui, quare continua quantitas, prior esse videtur quam deiuncta, ac proinde & mensura quam nume-

rus. At verò si quis exactè consideret, videat rem non ita se habere, quin potius numerum priorem esse omni mensura. Nam diuisione fieri ex vno corpore multa, & quod actu erat vnum, & potentia multa, fieri actu multa, verissimum est. At verò non proinde verum est, numerum omnem fieri continui diuisione: nam angelorū numerus sine vlla magnitudine constitit. Nihil ergo minus est in ratione numeri, quam fieri ex continui diuisione, sed euenit aliquando, neque id quidem secundum rationem & formam numeri, sed secundum materiam. Si enim tripedale erat corpus, quod in tria pedalia diuisum est, habebat etiam antequam diuideretur, ternarium: alioqui non fuisset tripedale. Nam quid aliud est esse tripedale quam habere tres pedalitates, & duodecim palmos, & quadraginta octo digitos, & centum nonaginta duo grana? Tot igitur habebat id corpus partes, non quidem separatas, cum nondum esset diuisum, sed coniunctas. Tamen nihil obstat coniunctas esse, quominus sint tres pedalitates, alioqui neque proportionem habet vllam corpus ad corpus. Cur enim tripedale ad bipedale proportionem habet sesquialteram, nisi quia hoc duas, illud tres pedalitates habet? Si autem neque illud tres, neque hoc habet duas, quia separatas non habent, fit ut neque proportionem habeant ad se vllam: habent verò; ergo & numerum. Itaque indicatum est, quæcunque ad sese proportionem habent vllam, constare certis numeris. Habent autem aliquam magnitudines omnes, siquidem nulla est infinita. Ergo nulla magnitudo esse potest sine numero, est verò numerus sine magnitudine, ut indicatum est; igitur numerus prior est quam magnitudo: quare & quam mensura: est verò mensura prior quam pondus, quia mensura est magnitudinis, pondus crassici. Magnitudo verò prior est crassicie, cum

erallacies non inſit niſi quantis. Igitur numerus prior eſt omni alia meſura, atque omnis proportio naſcitur ex numero. Neque id ſolum ſpectatur in corpore quanto, ſed & in alijs omnibus quantis, vt in motu, & voce, & aſpectabilibus figuris. Nam cantat hic ad caracteres quos intuetur in charta, ille ſaltat ad cantum. Quod fieri non poſſet, niſi ſingula haberent proportionem quaſdam, & omnia ad ſe mutuo proportionalitates quas vocant, hoc eſt ſimilitudines proportionum. Ergo ſunt & in iſtis figuris, & motu ſaltantis, & in canentium vocibus, numeri ac proportionem. Neque in his ſolum, quæ etſi non omnia eodem modo, quanta tamen ſunt, ſed & in qualibus quæcunque ſecundum magis & minus dicuntur, eſt numerus. Nam & calidum & album eſt aliud alio duplo magis tale, & triplo, & quadruplo: in ratione verò dupli, tripli, & quadrupli, ſunt duo, tria, & quatuor. Nam ne definiiri quidem ſine his poſſunt. Sed hæcenus indicauimus, numerum intrinſecum eſſe rebus omnibus ſecundum partes magnitudinis, aut intenſionis, ſecundum id inquam, quo, tanto aut taſto, maius aut minus, magis aut minus, tale dicitur quidpiam. Eſt autem etiam ſecundum partes eſſentiæ numerus in rebus. Quod in accidentibus primum, deinde & in iſtis ſubſtantiarum formis, tenendum eſt indicare: in tranſeuntibus quidem ex iſtis definitionibus, cum tempus, teſte Ariſt. ſit numerus qui numeratur in motu: motus verò numerus, quo numeratur tempus. Secundum Platonem verò, tempus eſt æternitatis in vnitate manentis imago in numero fluens. Sed & immanentes conſtare numeris facile intelliges. Figuræ quidem omnes habent eſſentiam in numeris: Nam planæ in vnitate aut multitudine linearum, ſolidæ ſuperficierum, vt circulus in vnitate linearum: ſphæra in vnitate ſuperficiei: triangulus in ternario linearum.

linearum; cubus in ſenario ſuperficierum. Ita & aliæ omnes. Ipſa verò linea in vnitate dimensionis, ſuperficies in binario, corpus in ternario. Sed & relationes eorum quæ dicuntur ad aliquid, habent in numero aut vnitate eſſentiam, quia ſecundum ſimilitudinem aliquam, aut diſſimilitudinem referuntur. Similitudo verò vnitas quædam eſt rationis cuius, diſſimilitudo pluralitas. Ipſæ quoque patibiles qualitates, varijs eſſentijs ad numerum quendam conflatis conſtant: ſeu potius in numero quodam formarum in vnâ conſpirantium habent propriam eſſentiam. quod ex diſſinitionibus colorum apud Platonem facile intelliges. Splendidum (inquit) albumque; rubeo miſtum, flauum procreat. Rubeum cum albo nigroque, purpureum generat. Fuluum flauo fuſci que temperatione producit: fuſcum verò albi & nigri conſuſione. Palorem albi flauique copula generat. Ceruleum cum albo, glaucum. Fului nigri que temperie color viridis naſcitur. Hæc Plato. Vnde conſtat, ſingulas colorum ſpecies in copula quarundam eſſentiarum, ad proportionem quandam, & certos numeros, habere eſſentiam. Conſtat enim non ſolum fieri colores quosdam ex quibuſdam, ſed cum certa quadam proportionem. Non enim ſi albi duplum cum vna nigri portione miſceas, idem extat color, atque ſi contra apponas nigri duplum. Nimirum ſola proportionis euariatio mutat eſſentiam: velut compoſitorum medicamentorum vires, & naturam mutatio proportionis ſimplicium, manentibus eiſdem. Conſtant verò, vt mixta corpora corporibus ad numerum coeuntibus, ita eſſentiæ eſſentijs, vt colorum exemplo indicatum eſt: conſtatque omnium eſſentia certa meſura & numero (indicatum enim antea eſt non poſſe eſſe meſuram ſine numero) etiam ſi nobis nota eſſe non poſſit ſingulorum meſura. Proinde dixit ibidem Plato

Plato. Quo autem mensuræ modo singula singulis misceantur, etiam si quis nouerit, narrare prudentis non est, præsertim cum neque necessariam, neque verisimilem de his rationem asserre villo modo possit. His verbis significat, etiam si nos eum numerum definite nesciamus in singulis, omnia tamen facta esse ex rebus ad numerum quendam compositis, ut corpora ex corporibus, ita essentias ex essentiis. atque ipsa compositio corporum, utpotè apertior, manifestatio est ad formarum compositionem. Cū enim pictores, comixtis certa quadam proportionē liquoribus fuluo & nigro viridē reddant, constat verū virore fuluicie nigricieque ad numerum aptatis constare (dī corporum compositio physica, formarum metaphysica) simplices verò omnino, siue res, siue formæ corporeæ nullæ sunt seorsum, sed in ipsis compositis, ut unitates in numeris. Producentes autem amplius hanc ratiocinationem facile intelligemus, non solum accidentium formas, sed substantiarum etiam essentias, ita constare: siquidē aliæ alias, ut numeri numeros continent. Scite enim illud dictum ab Aristotele est, vegetatiuum in sensitiuo esse, ut trigonum in tetragono, scilicet ut ternarium in quaternario (nā figurarum differentias numeros esse, antea est indicatum) ut verò hæc, ita alia omnia ad substantiarum formas spectantia, habent. Nimirum essentielles vocatæ perfectiones, sunt in alijs plures, in alijs pauciores, ut unitates in numeris, & ab eminentioribus inferiores continentur, ut numeraria numeris. Iam verò & in rerum principijs primis, est ratio numeri. Nā forma unitas est, materia pluralitas, quia forma per se omnia quibus inest facit vnum; materia plura, cum participatione speciei omnes homines sint vnus homo, ob materiam verò vnum hoc animal adeo multiplicetur. Indicatum ergo videtur satis, omnia corpora, ac corporales affectiones, & formas,

formas, ac eorum principia, fecisse Deum ad numerum, atque eis omnibus esse numerum natura intimum. Quod si ita est, haud dubie multò verius id dicatur de incorporeis substantijs, quandoquidem perfectiori quadam, & eminentiori participant natura, ac proinde pulchriores sint, & magis concinnae, fuerintque proprius illæ factæ ad numerum, in quibus nulla alia mensura sit, cum neque magnitudinem vllam habeant, neque pondus: illarum ergo prius ac proprius est numerus, quam corporearum. Quoniam verò in tota rerū vniuersitate singula facta sunt ad numerum, & omnia ad quendam concentum, & harmoniam respondent spiritalia corporalibus, atque ut hi cœli aspectabiles nouem sunt qui circulo voluantur, ita inuisibilia & mobilia per accidens, qui etiam in sacris sanctis interpretibus vocantur cœli, sunt nouem ordines: atque ut supra nouem orbis mobiles est alius immobilis, quam dicimus esse sedem beatorum, ita supra omnia inuisibilia, est illud vnum, primum ac optimum, nulla ratione mutabile. Aristoteli quidem consentaneum videtur, motibus cœlorum substantias illas incorporeas, ac per se immobiles præficere, non verò eas esse putat supra numerum eorum, sed singulis aptat singulas mihi verò videtur plurimum detrahi gloriæ & splendori rerum omnium domini, per tantam ministrorum penuriam. Quapropter non nouem solum substantias, sed nouem earum ordines esse censeo. Non quidem ita, ut nouem sint species, & magna multitudo singularium. Cum enim magnitudine careant, quam diximus esse principium indiuiduæ multitudinis, non possunt esse multe perfectione pares, sed inæquales omnes, ut numeri. Itaque ut quicui numerus ab alio quouis specie differt, ita quæuis incorporea substantia ab alia quacunque. Nihil tamen prohibet esse nouem ordines, velut

lut nouem genera. Nam tametsi singularia ponere ratio prohibet, quia in magnitudine non est earum forma, ut corporearum, tamen species & genera nihil vetat, cum habeant etiam suam compositionem essentialem, atque (ut inquit Plato) ex quibusdam essentijs colligatae sint, ab eodem à quo sunt colligatae dissolubiles. alioqui esset earum substantia penitus simplex, quod nisi primae non euenit. Itaque sunt illae substantiae compactae ex essentijs, quas nouit is qui compegit, non tamen coierint temere, & vecunq̃ue, sed ad numerū, pro singularum perfectione. Si enim certam seruata esse rationem, & proportionem in vilissima etiam rerum constitutione indicatum est, quo pacto illae praestantissimae & pulcherrimae ea caruerint? itaque omnia & visibilia & inuisibilia, facta sunt ad numerum. Quod si ita est, cum non ea fecerit Deus, & qualia tunc cum faceret meditando excogitaue- rit, sed ad aeternum exemplar quod apud se habebat, quod est eius verbum, constat in ipso omnium parente Deo esse unitatem & numerum. Si enim omnia ad numerū facta sunt, apud Deum erat numerus: Quod si numerus & unitas (unitas enim est principium numeri) igitur in Deo primum quidem unitas erat, deinde & infinita illa fecunditas per quam ex nihilo fecit tam multa. Quoniam verò ea erat initium producendae multitudinis, rectè vocetur dualitas, accedente verò unitate ad dualitatem, velut vtriusque copula, necessario esset ternarius. Nemo autem, arbitror, intelliget, ita à me dici esse in Deo unitatem, aut dualitatem, aut ternariū, quasi accidentia quaedam, cū in primo non possit esse accidens: neque esse tria, quasi diuersis praedicta naturis, quia quod primum necessario est vnū. Necesse est ergo illis tribus unitatem accidere, vnde fit quaternarius, qui continet omnes numeros. Erat igitur in aeterno exemplari omnis numerus, ad quē fa-

cta

cta sunt omnia. Philosophi, qui ob amorem sapientiae nomen id consequuti sunt, rerum omnium naturam & essentiam, pro sua virili conati sunt agnoscere exactissimè. cum verò id nulli hominum contingere possit, dum huius corporis vritur ministerio, & horum sensuum, qui nihil agnoscunt praeter accidentia, quasi substantiarum umbras, per quasdam rerum analogias, seu similitudines, conati sunt prope veritatem accedere, quasi circum circa versantes. Velut Pythagoras, ea omnia quae de numeris diximus, atque alia multa, ut erat perspicacissimus, contemplatus, omnium rerum causas, & naturalium problematum solutiones, redegit in rationes, primum quidem geometricas, deinde arithmeticas. Nimirum intelligens, quandoquidem omnia certa mensura, & numero facta sunt, suo quodque genere pulcherrima, necesse esse ut omnium harmonia quaedam & concensus, atque physica respondeant geometricis, & haec arithmeticis. Atque quoniam, ut indicatum est, numerus est omnium prima mensura, sint arithmeticae rationes quasi omnium prima principia. Plato hanc ipsam rerum concinnitatem admiratus est, numerorum naturas suspiciens, nihilominus intelligens (arbitror) numeros aliquarum rerum esse numeros, ut denarium ouium, boum, & caprarum; ac proinde oportere ut in ipsis rebus aliqua naturae sint subiectae numeris, quae ipsae analogiam aliquam cum numeris habeant rationem quam numerorum (alioqui non differret septenarius Vergiliarum & Planetarum. non enim qua numerus cum idem sit) vtrunque rationem philosophandi coniunxit, & eam quae ad numerorum perfectiones omnium causas redigit, & eam quae considerat physica principia. Simul enim mundi omnes partes numeris adaptauit, & de forma atque materia, motu & tempore, & elementorum qualita-

Y y y tibus

tibus disputavit, modumq; agendi & patiendi, per quē rerum mutationes, ortusq; & interitus, cū violenti, tū etiam naturales contingunt, persequutus est. Quod quia non fecerunt Pythagorici, sed solis definitionibus per numeros latius contenti sunt, simplicitatis notantur ab Arist. metaphysicorum cap. 5. Ipsæ verò Arist. numerorum magna ex parte deposita cura, & sensibilibus magis considerationi sermonē accommodans, corporearum substantiarum principia, per analogiam cum rebus artificialibus interpretatus est, & elementorum & rerum compositarum virtutes, non aliter quā per ipsas actiones, in his dijudicandis fidem sensibus non derogans. Nimirum, ut videmus, quæcunque res arte fiat, ut arca, mensa, aut lectus, fieri materia aliqua formam aliquam recipiente, & quancunque formam cum alia communi; ita ut, quicquid sit hoc aut tale, ex non hoc, aut non tali fiat, velut mensa ex ligno quod non erat mensa, sed arca, aut aliud quidvis: ita (inquit) censendum est in naturalibus, ponendumque necessariò, tria esse rei cuiusque principia, formam, materiam, & priuationem. Et ut arca fit ex ligno per hanc formam seu figuram, a fabro lignario ad prandendum, ita rerum quoque naturalium quadruplices esse causas: fieri enim quidvis ab aliquo, ex aliquo, per insitam formam, alicuius boni gratia. Siquidem nihil frustra: effectrices verò causas commutationum naturalium esse virtutes elementorum, calorem, scilicet, frigus, humorem, & siccitatem, quas non, ut Plato, per figuras corpusculorum, ex quibus elementa sint coagmetata exponere studet, sed per sensibiles passionem, ut quod fundit & liquat, calidum, quod cogit & densat, frigidum, quod emollit, humidum, quod indurat, siccum. Non tamen quia philosophorum principes, diuersis adeo vijs institerunt, necesse sit eorum aliquem aliquosve deerrasse, aut contraria, repugnantia

pugnantia ve dogmata tradidisse, quin potius respicientes ad diuersa, diuersis vijs ad eādem veritatem iter fecisse, ut is eius plurimum videatur esse consequuturus, qui ea dogmata rectè coniunxerit. Quod vno aut altero exemplo præstiterit indicare, ut videntes consonare ea, ut verum verò; atque effectis Arithmeticas, Geometricas, & Physicas causas rectè quadrare, aliquid degustemus illius concentus, & harmonie, ac pulchritudinis, quam diximus, intelligamusq; verissimum dictum esse illud Sapientie, Omnia mensura, & numero, & pondere disposuisti. Dubitatur de numero elementorum, curque ea quatuor sint. Respondet Aristot. quia sunt quatuor qualitates actiue, per quas aguntur omnes ortus & interitus, aut igitur singulis elementis dabantur singulæ, atq; ita erunt elementa quatuor: aut binæ (ternæ enim non possunt, quia incidunt contraria) & cum ex quatuor qualitatibus habentibus duas contrarietates, quatuor solum possint constitui coniugia qualitatum non contrariarum, ita quoque erunt quatuor. Plato respondet, quia cum mundum oportet habere, non latitudinem solum, sed altitudinem quoque, & esse solidum, necesse fuit ipsa quoque elementa solida esse. Fecit ergo Deus duo solida, supremum & infimum. Illa verò oportuit, quò ex extremis fieret vnū, medio aliquo colligari. At verò solidis non est satis ad bonam coaptationē vnum medium, sed duobus indigent, contra ac latis, quibus sufficit medium vnicum. Velut in numeris, in quibus qui sunt ductu solius vnitatis, vocantur lineares, quia ut linea sit solius puncti ductu, ita illi vnitatis, ut ternarius, quaternarius & septenarius. Qui sunt bis replicato eodem numero dicuntur plani, nimirum ut planities habent duas dimensiones, ita illi duo latera, ut quaternarius, qui fit ex bis duobus, & nouenarius ex ter tribus, qui sunt ter replicato eodem

dem numero, dicuntur solidi. Quia solidum in magnitudinibus fit ex tribus dimensionibus, ut octonarius fit ex bis duobus bis, & 2. 7. sunt ex ter tribus ter. inter numeros ergo planos, est inuenire vnicum medium, qui secundum eandem proportionem illos colliget, hoc est, eadem proportionem superet minorem, qua superetur à maiori. Inter solidos verò id fieri non potest, per vnicum, potest tamen per duos medios. Ut inter quatuor & nonem qui sunt primi plani sunt sex, eadem existente proportionem à nouem ad sex, quæ à sex ad quatuor in 8. tamen & 2. 7. qui sunt primi solidi, nullus talis est numerus, sunt autem duo 18. & 12. eadē enim est portio à 2. 7. ad 18. & à 18. ad 12. & ab hoc ad 8. ita igitur, ut duæ solidæ magnitudines apte colligarentur, opus fuit duobus medijs, vnde quatuor elementorum corpora constiterunt. Hæc Plato. In qua ratiocinatione vides rationem physicam redigi ad geometricam, & geometricam ad arithmeticeam, quia elementorum substantiæ indicantur per magnitudines, & magnitudines per numeros. Constat verò, hanc rationem non eleuare illam Aristoteleam, neque ab ea eleuari. Simul enim consistunt, quia necesse est elementa, & alias omnes mundi partes præditas esse idoneis facultatibus, simulq; idonea mensura magnitudinis, eamq; proportionem (quæ in numeris habet essentiam, & indicatum est antea) ad alia omnia habere, & eo esse numero, ut in omnibus sit, & secundum ipsas substantias, & secundum propria accidentia, perfecta quædam pulchritudo, & ad numeros, ac musicam harmoniam videantur omnia esse facta. Quia propter necesse est, ipsas etiam rationes philosophandi consonare, & eamque principiorum, & elementorum naturas considerat per se, & quæ magnitudinum proportionem, & numerorum quasi concentus. Omnia enim insunt. Atqui profecto vtram

vtri

vtri præferas, haud facile sit dictu. Nam illa sensui magis se accommodat, ac proprius accedit ad materiam, hæc verò diuinior est, haud dubie, quia magis fert in contemplationem diuini exemplaris. Et hoc etiam præstat, quod multorum reddit elegantissimas causas, quorum illa alia philosophia ne tentet quidem dicere vllas. velut cur sint septem Planetæ, quid dicant qui non habent rationem numerorum? illi verò dicunt quaternarium corporibus ortum & interitum habentibus, atque genitis & generantibus: septenarium verò accommodatissimum numerum esse corporibus in generalibus, neque similia sibi generantibus. cuiusmodi sunt cœlestia. Quia quaternarius primus numerus est qui generetur ab alio, & alium generet, fit enim à duobus bis, & generat octo, acceptus bis. Septenarius solus est intra decem (hi autem sunt omnes numeri) qui neque generatur ab alio neque aliū generat. Atqui quoniam linearis est, fitq; ex vnitatibus, illis maxime congruit corporibus incorruptilibus, quæ singula, suo quodque orbe vnum, consistenter. Verum exempli gratia. hæc dixisse satis sit. licet cuius legere huiusmodi innumera, quæ plurimum arrideant apud Platonem, & Platonem, & Diuum Augustinum, & inter iuniores apud Marsilium Ficinum, & Augustinum Eugubinum, & Picum Mirandulam, & innumeros alios, ex quibus perspicue agnosceret mundi huius aspectabilis pulchritudinem & numerorum, eo quod omnia facta sint ad mensuram, numerum, & pondus. Quamquam satis certò scio, exactè id agnosceret nemo, vsque dum videat diuinum illud exemplar, cuius imitatione facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, quod factum est. Reliqua adiiciamus. Non solum res omnes visibiles & inuisibiles fecit Deus certis mensura, & numero, & pondere, sed & ipsa sæcula ita disposuit, atque ut dicitur 4. Esdræ ca. 4.

(quam-

(quamquam is liber est apocriphus, neque quid in illo dicere-
tur curarem, nisi hæc plurimum cum alijs scripturæ locis cō-
gruerent) in statera ponderauit seculum, & mensura men-
surauit tempora, & numero numerauit tempora. Quod
nihil aliud est, quam vt totius mundi moles infinita non est,
neque ex infinitis, sed certa quædam, ex certis constituta nu-
mero, atque singulas habet partes proportionē quadam con-
stantes, ita neque totius mundi decursum, & durationem, ex
quo tempus simul cum motu cœli natum est, vsquedum co-
cessante finiatur, infinitum fore, sed certum quendam, cuius
partes omnes, vt sæcula, generationes, annos, menses, dies, &
horas, habet Deus in numerato, facta que esse singula, foreque
in posterum quæ supersunt, suo quodque tempore. Vt hoc
hoc quoque sensu verissime dictum sit illud Salomonis, Om-
nia tempus habent. Ita sanè omnes insignes mutationes mū-
di, vt in primis illa humanæ creaturæ quasi renouatio per di-
luuium: initia imperiorum, & fines, rerum diuinarum, ac le-
gum mutationes, cetera quadam temporum mensura, ac nu-
mero distant, habentque tempora ad tempora proportionēs
quasdam, & in illis quoque seruatur ratio quædam harmoni-
ca numerorum. Quod cum sint plurima in sacra scriptura
quæ indicent, nihil tamen vt illa Diui Matthæi in Euangelio,
cura distribuendi per quatuor denas generationes, omnes
ab Abraham ad Iesum. inquit enim, Omnes itaque genera-
tiones, ab Abraham vsque ad David generationes quatuor-
decim: & a David vsque ad transmigrationem Babilonis ge-
nerationes quatuordecim; & a transmigratione Babilonis
vsque ad Christum, generationes quatuordecim. Quod
certum est non temere, vt neque aliud quippiam ab Euange-
lista dictum esse, sed vt indicet tres mutationes insignes fuis-
se populi Dei, perque bis septem generationes accidisse. Ni-

mi-

mirum ab Abraham cepit separari à gentibus, gubernari per
duces, & David cepit regalis prosapia. In transmigratione fi-
nitum est regnum, cœpitque regi populus per sacerdotes. Si
igitur non casu quodam & temere ita euenit (neque enim
animaduertisset Matthæus) sed Deo ita disponente, vt esset
temporum ratio quædam, & proportio: certe & ipsa sæcula
certo quodam numero disposita sunt. Quod verò Mathæus
ab Abraham vsque ad Christum quadraginta & vnum tan-
tum recensens, in ter quatuordecim distribuit, cum tamen
ter 14. conflent 42. simile est computationi medicorum,
qui ex ter septem conflant viginti, quatuordecimo bis nu-
merato, vt sine scilicet secundæ, & initio tertiæ septimanæ.
Ita Iechonias in illa computatione, finis secundi seculi, & ini-
tium tertij est. Neque sanè hoc ratione vacat. Nam Io-
sias non fuit pater Iechoniæ sed auus, interfuit verò Ioachim,
qui fuit partim Rex, partim priuatus. Pro hoc reconsetur
filius eius Iechonias, velut duplex persona. Longè autem
difficilius est. Cur dicantur à David vsque ad Iechoniam
fuisse quatuordecim generationes, cum fuerint reuera) præ-
ter reginam Athaliam) reges decem & septem, cum fuerint
inter Iorá, & Azariam seu Oziam Ochozias, Ioas, & Amasias.
quos rerer quidem prætermisere esse, quod nō compleuerint
in pace dies suos, sed occisi sint gladio, & velut in medijs ge-
nerationibus intercepti. Reclamat verò Amon, qui tamen si
annumeratus alijs, est occisus à seruis cōiuratis in domo sua.
Neque vero probare possum fuisse quidem plures his gene-
rationes, numerorum verò gratia præteritis esse aliquot à
Diuo Matthæo, vt indicaretur numerorum dignitas ipsa nar-
ratione. Si enim re vera non fuissent quatuordecim, quæuis
numerorum indicaretur? præteritis enim quibusdam, facile
est in quolibet numeros redigere quælibet, inciderentque

sa-

sacra in notam, quam Aristot. 1. Metaphys. cap. 3. Pythagore
ridendo inurit. Dicens, si quid alicubi deerat, supplebant,
ut totus eius tractatus esset consentaneus. Eadem verò fi-
ctio esset, cum redundarent detrahere, quæ cum deessent
supplere. Non igitur ita est, sed reuera fuerunt ab Abra-
hamo usque ad Christum dominum, quadraginta & una
generationes, qua id ratione viderint Theologi. Ego
enim, & si quæ potui commentaria in eum locum vidi,
& multum diuque cogitavi, non intelligo, quantò au-
tem intelligo minus, cò magis credo, & arcanam nu-
merorum dignitatem magnifacio, Deiq; Optimi Maximi in
numero disponentis secula, suspicio sapientiam, & veneror.
Non absimile est illud Danielis, cui tempus Christi Iesu,
ab edificatione secunda templi, significatum est per septua-
ginta septenarios, numeros quidem, si quis consideret ra-
tiones armonicas, ambos insignes. Quandoquidem se-
ptimus censetur diuinissimus numerus, quia neque produci-
tur neque producit, sed est vnicus per se ex vnitatibus, alio-
qui continens duos primos perfectos, ternarium, & quater-
narium. Maxime verò est is numerus tempori numerando
accommodatus, quia tempus quod vnà cum cœlo natum
est, ut inquit Plato, septem corporum Planetarum motibus
numeratur primo. Septuaginta verò est septenarius dena-
riorum, quare cum decem omnes numeri sint, septenarius,
cuius vnitates sunt (ut ita dicatur) perfectæ totalitates. Iu-
xta eundem numerum destinati sunt hebrei seruituti regum
Babylonis, per septuaginta annos. Quibus exemplis, & in-
numeris alijs, quæ per totam scripturam sacram occurrunt,
maxime in Daniele, & Esdra, quibus multæ temporum re-
velationes factæ sunt, sed & in Apocalipsi Ioannis (si quis
intelligat) aperte indicatur, quod verbis præscriptis dicitur,
in

in statera ponderatum esse seculum, & mensura mensurata
tempora mundi. Itaque, ut mundi huius aspectabilis partes
omnes, indicatum est proportionem quandam seruare in-
ter sese, & consonantiam cum substantijs inuisibilibus, ita
& cum toto mundi tempore, & eius partibus, si quis histo-
riæ valde peritus & numerorum acriter consideret, concen-
tum mirabilem inueniat. velut enim alterabilis partes mun-
di quatuor sunt, ita secularis potentia toto mundi decursu,
sunt quatuor Monarchiæ, quas Daniel Prophetice descri-
psit, Prima Chaldeorum usque ad Baltasar, Secunda Me-
dorum usque ad Darium, quem expugnavit Alexander, à
quo incepit tertia Græcorum usque ad Cæsares, à quibus in-
cepit quarta Romanorum, cuius imperium quia coaluit
cum Ecclesia, durabit usque ad finem temporis. Itaq; con-
stat tempus quatuor Monarchijs, ut mundus alterabilis qua-
tuor elementis. Porro ut tota mundi moles triplici machi-
na, corruptibilium tantum mobiliū, & penitus immobi-
lium; ita & totum tempus tribus seculis, naturæ, legis, & gra-
tiæ. Res verò diuinæ, velut cœlestium orbium lumina, se-
ptenarijs computantur, ut exemplo generationis Iesu, &
revelationis factæ de eius aduentu indicatum est, & consta-
re etiam potest per septem renouationis Diuinæ legis, & mæ-
datorum Dei, quas recenset Esdras Cap. 3. lib. 4. primam in
ipso Adam, secundam in Noë, post diluuium; tertiam tem-
poribus Abraham, Isaac, & Iacob; quartam per Moysen data le-
ge; Quintam per Dauidem & Salomonem pro tabernacu-
lo, ædificato templo; Sextam in transmigratione Babylonis,
renouatis omnibus, & reædificato templo; Septimam, eam-
que perfectam, & in secula seculorum duraturam, per Iesum
Dominum. Quæ quidem septem mundi ætates sunt. Itaq;
ut mundus visibilis & inuisibilis factus est ad numerum, ita

uide danieli

c. 7.

per perim

numera

na ad 20

3 moe pri

2 moe ad

adnam se

adus ab

floma. Om

3 moe ad

adus quon

adus ad

adus ad

adus ad

& eius duratio. Facta q; sunt ea omnia ad normam quæ erat in exemplari. atque vt mundus factus per quosdam gradus fert in id quod æternum, ita tempus per quosdam cursus cerros, labitur in æternitatem. Non autem solum mundi totius ætates, certo quodam numero sunt apud Deum computatæ, sed & singulorum hominum vita & ætates, vt ex ijs quæ de clymaticis annis scripsimus super cap. sextu Genesios, constare potest. Sed adhuc videntur verba illa Esdræ maiori indigere enarratione. Nam quomodo mensurentur & numerentur tempora facile est intelligere. Siquidem mensurari potest tempus cum sit continuum & quantum, numerari verò cū sit numerus, qui numeratur in motu, vt per Solis circuitiones siue annuas, siue diurnas, & per circuitiones menstruas Lunæ, atque adeo per lineas quas percurrit gnomon in horologio, & eiusmodi alia: ponderari verò in statera quomodo possit? haud dubie hoc per metaphoram dici necesse est, cum tempus nullum habeat pondus, vt possit suspendi in statera. sed quid significet ea metaphora, iam explico. Prima causa, quæ hæc hoc, illa illo tempore fiant, est voluntas & præscientia Dei, qui ita mensura mensurauit, & numero numerauit tempora. Nimirum vt creationis, ita & durationis, & operationum rerum omnium, ac deniq; omnium quæ fiunt Deus est prima causa, neque ipse ab vlla alia extra se mouetur, vt ita aut aliter velit, aut intelligat. Quod innuit Ioannes in Euangelio sæpe dicens, factum est hoc, Vt impleretur quod dictum est per prophetam. Que phrasis aperte indicat, non quia ita erat futurum, prædictum fuisse à Deo per prophetam, sed ita esse factum, quia prædictum erat à Deo, & vt impleretur quod Deus prædixerat. Nimirum Deus est rerum omnium efficiens causa & finis. Omnia fiunt ab illo & propter illum, qui est. & hoc est principium & finis. Siquidem omnia fecit propter se

se ipsum, vt dicitur 1. 6. Prouerbiorum. Igitur quia Deus prædixit euenit, & vt impleatur, & glorificetur Deus. igitur eueniunt omnia eo tempore, quo destinata sunt à Deo, cum in principio numerauit tempora. Neque est qui ea tempora mutare possit, aut aliter disponere, quàm à Deo disposita sunt. Quod innuunt verba illa Danielis cap. 7. vbi futuri tyranni superbia, his verbis depingebatur. Sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret, & putabit quod possit mutare tempora. His verbis significatur, frustra illum per superbiam putaturum, quod fieri nequit, vt scilicet mutantur tempora. Hoc etiam innuunt illa Saluatoris verba, Nondum venit hora mea, & illa, Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Nimirum cum Deus à principio numerauerit omnia secula, omnes annos, dies omnes, & omnes horas, & temporum momenta, nihil geri potest, nisi tempore à Deo definito. Verum & si hoc ita sit, non tamen. Ita disposuit Deus tempora, vt nulla alia causa sit, quæ tunc fiant, quàm quod ita ipse disposuerit: sed sunt etiã omnium quæ fiunt alie causæ effectus proximæ. Velut temporibus Noë accidit diluuium, quia tunc corripit omnis caro viam suam. Temporibus Abrahæ combusta fuit Sodomæ, quia consueque creuerat tunc eius absurditas, vt ne decem quidem in populosis viribus inuenti sint iusti. Tempore Iesu Naue, Deus Amorreos, & alias gentes deleuit, quia consummata tunc est iniquitas Amorreorum. Ciuitatem Sanctam Hierusalem deleuit Romanus exercitus, quia tunc desijt esse eius populus, qui Christum negauerat. Postremo toti mundo finem imponet Deus, quia tunc erit impletus numerus iustorum. Igitur cum ita res se habeat, disposuit ita Deus omnia secula, vt in destinata tempora inciderent simul res gerendæ, & earum causæ, atque tanquam Deo in bi-

lance ponderante mutationes rerum & causas, in idem tempus destinavit singula, in quod pondere causarum trahebatur: atque aptare causas effectis, eaq; in tempora certa destinare, est in statera ponderare seculum. Quod quidem apertum fit ex cap. 5. Danielis, ubi narratur, qua nocte interfectus est Baltasar Rex Chaldaeorum, & regnum eius occupatum à Dario Medorum rege, visam illi esse manum scribentem in opposito pariete, Mane, thecel, phares. Quam scripturam Daniel sic est interpretatus. Mane; numeravit Deus regnum tuum, & complevit illud. thecel. appensus es in statera, & inuentus es minus habens. His duobus verbis continetur fere omnia quæ diximus. Nam instabat finis regni Baltasari iuxta numerum annorum quos Deus dederat regno illi; atque adeo toti Monarchiæ Chaldaeorum. Causa verò ut tunc finiretur fuit, quod Baltasar cum appenderetur in statera, hoc est, eius merita & demerita velut in billanci appenderentur, inuentus est habens minus meriti, quam ut dignus posset esse diuturniori regno. Numero ergo, mensura & pondere, disposuit Deus illam translationem regni à Chaldeis in Medos, ut & alias omnes rerum vicissitudines. Huic interpretationi consona est illa, de Michaelē concepta ab Ecclesia opinio (minime quidem vana, ut quibusdam impijs videtur) quem depingunt altera manu ensē, altera habentem stateram. Ensē quidem, ut indicetur eum fuisse principem militiæ Dei aduersus Satanam, quem & vicit, & cælo deturbavit. Stateram verò, quia cum sit princeps populi Dei, ad eum præcipue spectat fidelium animas Deo præsentare, & earum merita, velut in statera appendere, iuxta id quod Baltasari denuntiaturum est. Diximus itaque, ut Deus omnia in numero, pondere, & mensura disposuerit, hac ratione mundum pulcherrimum efficiens, ac secundum harmonicas proportionēs constituens; & ipsa quoque mundi tē

pōra

pōra, ex quo cœpit moveri adhuc nascent, vsquedū moveri desinat, velut in statera ponderata esse, & numero numerata, & mensura mensurata: atque in hac quoque temporum dispositione habitam esse rationem numerorū, & concinna proportionis, quasi mutationibus ipsis seculorum cadentibus ad numerum. qua de re eius, qui movet mundum hūc, tāquam appositissimè cytharam pulset, sapientia commendatur. Unica videtur superesse dubitatio. Videtur enim fieri, ut necessario eueniant omnia cum fiunt, siquidem mutari non possunt tempora: si autem omnia necessario, nihil videtur fieri ex deliberatione. Certè hæc dubitatio non est proptia huius loci, sed communis omni doctrinæ de prædestinatione, neque aliter nobis hic, quàm illic Theologis respondendum. Nimirum in sensu composito, omnia fieri necessario cum fiunt in sensu autem diuiso, ac simpliciter, posse tunc fieri aut non fieri, quæcunque pendent ex electione. quod (ut dicam apertius) nihil est aliud quam futurum necessario tunc, si Deus tunc fieri præsciuit: id verò fieri posse ut non fiat tunc: quod si non fiat, neque Deus præsciuerit, velut fieri non potest, quin currat Petrus si cum ego currere video, potest verò ille non currere, atque si non currit, neque ego viderim. At dices, longe interest. Ego enim video currere, quia currit, ac Deus non prævidit quia erat cursurus, sed hic potius currit, quia Deus prævidit, & voluit. Nam à longe principium: ita est profectò, sed hoc est immensæ, indicibilisquæ sapientiæ Dei argumentum, ita rerum omnium causas disposuisse, & aliarum ex alijs ductum, quem Stoici vocabant Fatum, ut cum nulli liberæ causæ detrahat deliberandi, atq; eligendi facultatem, omnia tamen sint futura, cum, & ut ille disposuit. quæ est altitudo diuitiarum Sapientiæ, & scientiæ Dei: cui honor & gloria in secula seculorū. Amen.

C. A. P.

CAPVT SEPTVAGESIMVM

PRIMUM

A P. 27. Ecclesiastici. Sensatus homo in sapientia manet sicut Sol, stultus sicut Luna mutatur.

Hæc verba videntur innuere, insensatos & stultos, denique eos qui non sint sana mente, per vicissitudines, & mutationes Lunæ habere grauius, eosq;

proinde vocari lunaticos, quā sententiam innuat, quod cap. 4. Mathæi legimus. Obrulerunt ei omnes male habentes: varijs languoribus & tormentis comprehensos, & qui demonia habebant, & lunaticos, & paralyticos. & rursus cap. 17. Domine miserere filio meo, quia lunaticus est, & male patitur, nam sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam. Ex his Euangelij verbis constat, haud dubie epilepticos dici lunaticos. Constat quoque ex multis veterum locis, & ex communi hominum sententia, lunaticos vocari maniacos. Cuius tamen appellationis non omnes eandem rationem reddunt. sed genethliaci, seu iudicarij qui natiuitates obseruant, dicunt inde esse, quod qui in interlunio nascuntur, aut luna male collocata, sunt plerunque epileptici. alij, consent, & furores & epilepsias mutationes accipere cum Luna, itaque crescente crescere, & decrescere minui. Alij verò dicunt non ob aliud appellari hos lunaticos quam quod teneantur morbo cerebri, membri adeo humidi, Luna verò humiditatibus præest. Verum si Luna humiditatibus præest, hæc eadem causa augebit eas, & minuet, quare & morbos ipsos, quod si fit, quam potius ob causam appellentur lunatici, qui

qui ita sunt affecti: augere vero Lunam humiditates, & veterum & recentium constat testimonijs. Nam Plinius cap. 41. lib. 2. ita inquit. Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorumq; & concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Hoc quoq; fateor Aristoteli. 4. de generatione animalium, Omnes etiam qui de agricultura scripsere, nullo excepto, decrescere luna putari arbores iubent, quod tunc minus humiditate redundant, & ea ipsa causa, ligna eo tempore decisa, minus sentire cariem affirmant. Itaq; communis omnium hominum sententia est (cui sine proteruitate nota non possemus repugnare) cum Luna humorem omnem augeri & minui. Quod si ita est, cum dicti morbi ex humore pendeant, ut & alij plerique, non mirum si ij, & aliorum multi secundum Lunæ mutationes, ipsi quoque mutantur. Sed cur Luna humiditates augeat, aut, si non augeat, cur illi, alijque similes morbi mutantur cum Luna, non omnes eodem modo dicunt. Quidam enim censent Lunæ naturam esse frigidam & humidam, ut Saturnum frigidum & siccum, ut & Martem calidum & siccum, ac Iouem calidum & humidum. Itaque Lunam quia humida est, augere humiditatem, tuncq; maximè cum est valentior, incrementem scilicet. Aristoteli. Lunam calfacere & siccare censet, ut ipsum Solem, tantò autem minus, quanto percussum quam rectum lumen debilius esse par est. Augere verò Echinos & testacea in plenilunijs, quod calore & lumine adiuta, felicius nutriantur: humiditatem verò excrementitiam, in decremento & interlunio redundare magis ob defectum caloris, ac proinde muliebria decedentibus mensibus potius fieri. Vide caput quintum de partibus animalium quarti, & Secundum quarti de generatione animalium. Itaque videtur consequens, ut iuxta priorem sententiam, dicti morbi, crescente luna crescant, iuxta

iuxta posteriorem verò, decreſcente. Alij autem quibus
fortaſſe nihil horum placet, cenſent, lunaticos ſolùm fuiſſe,
quos Dæmon præmeret. Diabolum verò lunaria ſeruire
tempora, vt creaturam infamet, in blaſphemiam creatoris.
Omnia quæ ad iudiciariam, ſeu Chaldaeorum vanitatē ſpe-
ctant, refutata mihi ſeorſum ſunt in hoc ipſo opere, præcipuè
factorum autoritate. Quapropter licet tunc intacta, repel-
lere quæcunque genethliaci dicunt: neque minus quæ de
temperamentis Aſtrorum leuiſſimi homines effuriunt, cum
nulla confirmentur mōſtratione. Certè Luna plena à vacua
ſolo differt lumine. Nam cætera eadem habet. id verò lu-
men eſt ſolare, à Sole enim accipit. Solem vero ipſum nō
aliter quam lumine caſſare, indicatum mihi antea eſt. Lu-
mine quidem non per ſe, ſed ex accidenti, quod ſcilicet lu-
minis comes eſt ignis ob analogiam. Lumini ergo, præci-
puè Solari, & ſi per accidens, ſemper tamen accedit vis cal-
faciendi. Quandoquidem verò per ignem qui ſe exhibet co-
mitem, conſtat quòd & ſiccandi. Conſtat ergo haud dubie,
noctes plenilunij calidiores & ſicciores eſſe quam interlunij,
atque adeo Lunam eadem præſtare quæ Sol, & ſi debilius,
atque vt Sol per annum, ita Lunam per menſem ſuam æſta-
tem facere et hyemem. quòd Ariſt. affirmat. 4. de generatio-
ne animalium cap. 2. quòd idem euidenter confirmatur ver-
bis illis Pſalmi 120. Per diem Sol non vret te, neq; Luna per
noctem. Vrit ſcilicet per noctem Luna, vt per diem Sol. Ni-
mirum eſt Solis vicaria, lumen ab illo accipiens, vt pro illo
præſit nocti, vt ille diei. Luna ergo per lumen habet vim
caſſandi & ſiccandi, quare ea diminuta, aut omnino defi-
ciente, merito euenit augeri humiditates, defectu ſcilicet
ignis. Cum tamen ita ſit, nihil prohibet, ipſam etiam ple-
nam humidas paſſiones augere, nō quòd frigida & humida,

vt

vt vulgus putat, ſed quod reflexi luminis tepidus ſit calor.
Talis enim ſolet humiditates plus fundere quam reſolvere,
atque ita augere, & mouere, vt tepidum balneum, & vernus
calor fluxiones mouet. Hinc ſit, vt qui deſtillationibus ſunt
opportuni, ſentiant ſe lædi à Luna, quod ſcilicet tepidus eius
calor humores fundat. Leduntur verò minus aliquan-
do à Sole, quòd hic calidior cum ſit, nō plus fundat quā ab-
ſumat. Quod quidem Plinius cap. 9. lib. 2. explicuit, de Lu-
na diſſerens his verbis. Ideo molliore & imperfecta vi ſolue-
re tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radij
abſument. Eſſe igitur morbos qui Luna creſcente, aut decre-
ſcente augeantur, & eos qui ita laborent, vocari lunaticos, ni-
hil habet rationi diſſonum, idque ſiue dæmone exagitante
ſit, ſiue aliter. Nam demones ipſi vtuntur ad torquendos
homines ſuccis, eorūdem obſeruata natura, vt iam antea in-
dicatum eſt. Porro tales præcipuè eſſe epilepſias, & infanias,
rationi quoque eſt conſonum, quia cerebrum eſt membrū
redundans multa humiditate, quæ aut in plenilunio fundi,
aut in interlunio augeri poſſit. Vtro verò potius Lunæ tē-
pore pariantur lunatici, & an vtroque, an alij in alio, res exi-
git vt explicemus. Quandoquidem duplex ratio eſt, qua
Luna humiditates augeat, conſtat, neque omnes, neque eoſ-
dem lædi vtraque, ſed quosdam hac, quosdam illa. Nam qui
vtraque ratione æqualiter efficiuntur ſemper (quod ad Lunā
attinet) æqualiter ægrotabunt, qui altera afficiuntur grauius,
ad alteram videbuntur habere leuius. Quosdam autē hoc,
quosdam illo tempore habere deterius, & melius conſenta-
neum eſt. Nimirum quibus fuſio humiditatis inexiſtentis
ſit maior quam accéſſio nouæ, lædentur plenilunio: quibus
contra gignetur potius noua, quam fundetur priſtina, læden-
tur interlunio. Quæ autem erit vtrorumque differentia?

Aaaa certè

certè quæ humorum. Horum enim quidam sunt concreti, frigidi adeo, ut nisi magno calore, qualis Lunæ non est, non fundantur; frigore verò moderato maiori, magnopere augeantur, huiusmodi sunt pituitosi & vitrei: Alij sunt calidi adeo, ut vel moderato calore fundantur, frigore verò non augeantur, sed compescantur, & sedentur, huiusmodi sunt biliosi & exusti. Eos ergo qui huiusmodi succis abundat, verisimile est deterius habituros in plenilunio, qui verò illiusmodi in interlunio. Ergo Maniacis omnibus, & epilepticis ex atra bile, crescet malum cum ipsa Luna: Epilepticis verò ex pituita & crudis succis, decrescere crescet, & vrgebit maxime in interlunio. Natos verò esse homines in nouilunio aut plenilunio, meo iudicio, nihil refert. Refert fortasse potius, quo tempore vtero essent concepti. Sed pro alijs rebus, & alijs succis est distinctio alia. nimirum quidam succi sunt alimenta; quidam excrementa. Alimenta semper augeat Lunæ lumen. moderatum enim calorem cum afferat rebus, nutritionem auget, quare & alimentis replet: excrementa verò non semper. Nam quæ per incoctionem generantur, decrescere potius augentur. Hinc fit, ut plantæ omnes, & natura illis proxima conchilia, crescant magis in plenilunio, & ea humiditate qua nutriuntur abundant: ac proinde periculosius putentur: menstrua verò quæ magna ex parte sanguis crudior est, plerunque fiant circa interlunium. Neque tamen semper, ut enim de epilepticis dictum est, ita & in hac euacuatione eueniet. Atrabiliarijs scilicet feminis, & quibus atrabiliarius erit sanguis, aut valde biliosus, & si non ater, plenilunio potius irritabitur, & fluat: pituitosis verò & quibus crudior, in coniunctione seu interlunio. Omnium igitur quæ eueniunt dicta est causa, Lunæ nulla, neque frigida, neque humida, neque maligna facultate imputata,

putata, sed ea per lumen, quod à Sole accipit calfaciente, atque, & si minus, viente tamen per noctem, ut per diem vrit Sol: dictumque, qui, & quotuplices sint lunatici, & quo tempore quique lædantur. Ad insanos ergo & lunaticos potest Ecclesiasticus alludere, dicens, stultus sicut Luna mutatur. Quamquā alioqui Luna hieroglyphicè significat stultos, & inconstantes homines, ab assiduas mutationes.

CAPVT SEPTVAGESIMVM
SECVDVM.

Ap. 30. Ecclesiastici. Multos occidit tristitia, & non est utilitas in illa. Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus. Cap. etiam 25. Prouerborum. Sicut tinea vestimenta, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Medici in sex genera redigunt res omnes, quibus constat victus, seu dieta. Hæc sunt, cibus, & potus: motus, & quies: somnus & vigilia: aer in quo viuimus: animi perturbationes; & quæ excernuntur, aut retinentur. In bona enim horum moderatione consistit tota, victus salubriter instituendi, ratio. Vocant verò has res, non naturales, quia neque naturales sunt & semper vtilis, neque præter naturam & semper noxia, sed eadem bonæ, & malæ pro vtendi modo. Itaque si quis illis rectè vtatur, vtilis fiunt, si malè, fiunt causæ morborum, atque etiam mortis. Sunt verò hæc, quæ vocantur causæ externæ seu procathartice. Hæc igitur Ecclesiastici verba, quibus affectus animi moderatio consulitur, partim pertinent ad tractationem de causis morborum, partim ad tuendam valetudinem, priora quidem illa, Multos occidit tristitia, & non est utilitas in illa, ad morborum

causas: vituperatur enim tristitia, ut quæ morbos & mortem inferat: posteriora verò, ad tuendam valetudinem, quia vituperatur sollicitudo, ut quæ vitam contrahat, & canos ante tempus afferat. Perpendamus singula, & apponamus causas. Videtur tristitia penitus vituperari, quasi semper noxia, & in qua nulla unquam sit utilitas, sæpe verò etiam occidat. Si autem hoc ita est, primum quidem male ponitur à medicis in causis non naturalibus, sed potius in ijs quæ præter naturam, ac semper noxiæ. Deinde gaudium semper esset utile, & quantumcunque. At verò non est, quin potius, ut Galenus docet primo de symptomatum causis, ex ingenti gaudio nonnulli pusillanimes perierunt, suntque multe de eare historie & antiquæ & recentes. Non igitur semper gaudium utile est, quare neque tristitia semper noxia, sed est huius quoque, ut & aliorum animi motuum quædam moderatio salutaris. Atqui profectò ego ita censeo. Consultum enim fuisset mulieri, quæ viso filio quem mortuum crediderat exanimata est, aduentum filij, cum tristi aliqua narratione prænuntiasse, ut, scilicet, tristitia gaudium temperaret. Haud dubie procuranda nonnunquam quædam tristitia est, non minus quàm alij animi motus, velut certe & ira, quæ Hippocrate autore, consulto est in frigidis naturis & affectibus excitanda, augendi feruoris gratia; & gaudium, quòd tam multis machinamentis melancholicis procuratur: & ut etiam timor, quem nonnulli in quibusdam passionibus incusserunt, & furentibus sæpe incutitur ad cohibendam iram. Nihil enim iram æquè frangit, ac timor. Non tamen proinde magna tristitia, quæq; plus, quàm profusi gaudij temperatio est, unquam prodest. Quinimo talis semper nocet, & potest aliquando occidere. Non quidem repente, ut timor & gaudium (autore est Galenus loco citato) sed paulatim, &

multo

multo tempore. Quia per gaudium affatim, & sine ullo freno effunditur totum calidum, quare in pusillanimis totum exhalat. In timore magno affatim accurrens ad cor, suffocatur. Motus similis est tristitia timori, non tamen vehemens, ut ille, sed natura sua lentus, ac proinde paulatim facit vitalem calorem marcescere, & nutritionem partium minui, atque ita deducit ad tabem. Quod aperte significant illa verba Prouerb. 17. Spiritus tristis exsiccat ossa. Itaque tristitia repente nullum fortasse occidit, ut & timor & gaudium, lentè verò ac paulatim quàm plurimos. Illa verba & non est utilitas in ea, duplicem ferunt sensum, naturalem & moralem. Naturali quidem significant, tristitiam nihil conferre, nam neque ad pellendos morbos, neque ad tuendam valetudinem (id verò constat ex dictis, intelligi debere de magna tristitia, & quæ omnem excludit hilaritatem) morali verò, continent exhortationem quandam, ad pellendum ex animo tristitiam. Quasi dicatur, vita tristitiam, quia multos occidit, & nihil confert ad recuperandum id cuius gratia doles. Neque enim lachrymis defunctum vita maritum suscitabis, neque filium, neque amissam inuenies pecuniam, neque incendio consumptam reficies domum. Huc pertinent illa verba cap. trigesimali octauo, ubi de lamentatione mortui agit. Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te, & memento nouissimorum, & noli obliuisci. Neque enim est conuersio (à morte scilicet ad vitam) & huic nihil proderis (mortuo scilicet) & te ipsum pessimabis. Haftenus de prima præscriptæ orationis parte. Altera quam pertinere diximus ad tuendam valetudinem, vituperat zelum & iracundiam, & assiduum cogitatum, quòd minuunt dies, & ante tempus ad ducant senectam. Videntur autem mihi illa omnia, unico solitudinis nomine significari. Sollicitos enim esse dicimus

cos,

cos, qui plus satis curant, quid agatur, quod futurum sit. Tales enim sunt zelatores, ac proinde iracundi, & cogitabundi. Quæ omnia excludit ab animo hilaritatem. Quare si vere dictum est 17. cap. Prouerbiorum Animus gaudens ætatem floridam facit, merito euenit, ut, quæ gaudium excludit sollicitudo, afferat intempestiuam senectutem. Verum autem illud esse constat, siquidem indicatum antea est, spiritum tristem exsiccare ossa: exsiccat ergo & ea passio cuius tristitia comes est, puta sollicitudo, & nimia cura. ut verò exsiccat, ita refrigerat, quia ut nuper diximus, siccat immutata nutritione, per vitalis caloris & spirituum consumptionem. Refrigeratio verò naturalis cum siccitate, ipsum est senium. unde efficitur, ut sollicitum esse, ac proinde iracundum, & cogitabundum, adducat ante tempus senectutem. Neque res vlla experimento magis cognita est. Neque quidquam ijs, qui priuatam agunt uitam consultius, quam nulla de re esse sollicitos: ijs verò qui Reipub. tenent gubernacula, qui id non possunt, tamen interponere gaudia curis, & animum tantis solutum curis, crebro laxare, ac locum dare cibis & exercitationi, ne semper animo ad cogitationem translato, corpus tabescat.

C A P V T S E P T V A G E S I M V M
T E R T I V M.

Ecclesiastici cap. 31. Vigilia, & cholera, & tortura, viro infrunito: somnus sanitatis in homine parco. Dormiet vsque in mane, & anima illius cum ipso delectabitur. Et si coactus fueris in edendo multum, surge è medio & vome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili, & ne spernas

nas me: & in nouissimo inuenies verba mea. in omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. & rursus cap. 37. In multis escis erit infirmitas, & auiditas, & appropinquabit vsque ad cholera. Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adiciet vitam. Plurimum gloriatus est Hippocrates primo libro de Dieta (si modo eius est is liber) & in initio libri de Ratione victus in acutis, se rationem victus instituendi inuenisse, quam antiquiores, aut omnino non attigissent, aut tractassent negligentius. quam tamē artis partem magnopere laudat, & merito quidem. Si quidem reliqua medicina, tam quæ pharmacis vitur, quam quæ adhibet manuum operam (his enim tribus tota medicina continetur) ad præsentem tantum, aut iam iam imminentes morbos est utilis, quæ verò victum instituit, etiam ante omnem morbi suspicionem, ne vnquam fiant. Sed & ad multos morbos præsentem facit non minus victus, quam pharmaca, & chyrurgia, & ad quosdam multò plus, atque adeo ad nonnullos sola sufficit, cum ad nullos sit satis reliqua medicina, sine vlla victus cura. multis itaque rationibus præstat reliquis medicinæ partibus, hæc cuius inuentione gloriatur Hippocrates. Est profecto tanti momenti, ut ad animi æque ac corporis medicinam spectet. nullus enim error in victu committitur, qui non eque vtrunque partem hominis lædat. Ebrietas enim ut caput grauatur, ita mentem lædit; cibi & potus ingestio nimia, ut replet succis corpus, ita facit hominem libidinosum. Otium facit corpus excrementosum, & animum mollem, ac desidem. Cibi abstinentia nimia, extenuat ac debilitat corpora, animum facit meticulosum: Vini potus (cui aqua erat ex re) fluxiones multas ciet, & iracundiam affert: potus aque (cui vino erat opus) cruditates parit, & tristitiam. Si igitur, ut ad tuendam cor-
po-

poris valetudinem humores oportet esse compositos, ita ad valetudinem animi, affectus; & utrosque modo aliquo turbat, quicunque error in victu: constat idoneam victus institutionem, ad totius hominis valetudinem, corporis inquam & animi esse necessariam. Cum præcipue non solum talis error utrosque per se turbet, sed & alterutros per alteros. utcumque enim turbentur succi, euenit turbari affectus, & utcumque turbentur affectus, humores quoque. Quapropter verissime dictum est à Galeno, medicinæ partem esse philosophiam morum, non solum quæ ad Reip. pertinet constitutionem, sed quæ singulorum moribus componendis se accommodat. Hæc enim affectus temperat, quæ vna quidem pars est (neque ea maxima) totius victus: cum hic, ut medicis omnibus conuenit, sex constet rebus, cibo & potu; motu & quiete: somno & vigilia: aëre animi affectibus: & excretionem, aut retentionem quorundam. Haud dubie igitur, ea philosophia quæ affectus temperat, medicinæ pars est, non minus quam quæ modum ponit cibo & potui. Neque abs re Galenus, aut extra chorum saltans, scripsit, de cognoscendis, & curandis animi morbis, neque Plutarchus de sanitate tuenda, neque igitur sine causa in sacris, ac præcipue in moralibus (cuiusmodi sunt liber hic Ecclesiastes, & omnes libri qui extant Salomonis, aut Salomoni attributi præter Cantica) tam multa scripta sunt medicinalia, & ad victus institutionem pertinentia. Cum verò multa sint, præscripta oratio continet præcipua totius victus capita, & plurimum congruit cum Hippocratis præceptis. Nam tametsi victus dictis sex constet rerum generibus, modus cibi, & exercitationis, primum ac summum rei caput est, & ad hæc referuntur alia omnia. Omnes enim morbi, teste Hippocrate, additione, aut detractione constant. Arqui præcipua additio & detra-

ctio,

ctio, repletio & inanitio est. Repletionem facit cibus, inanitionem exercitatio. Constat verò quod repletionem natum est facere, inanitionem tollere, quod inanitionem facit, tollere repletionem. Cibus igitur & exercitatio, non ut expedit suscepta, morbos omnes nata sunt facere; &, ut expedit, tollere. Reliquæ verò omnes causæ, his sese adiungunt socias, quia aut replent, aut inaniunt. Proinde maxima pars dieticæ partis est, modum ponere cibo & exercitationi. Modus autem quem ponit Ecclesiasticus est, ne quis sit infrunitus, hoc est, intemperans in capiendo cibo, sed parcus: & ut in suscipiendis laboribus sit velox, quæ eadem sententia scripta est ab Hippocrate lib. 6. Epid. sectione quarta his verbis. Exercitatio sanitatis est, citra satietatem cibum capere, & impigrum esse ad labores. Quæ assertio quam sit eadem, quæ & Ecclesiastici, cuius videt. Parcum enim esse, quid aliud interpretaris, quam citra saturitatem uti cibis? esse velocem in suscipiendis laboribus, quid aliud, quam esse impigrum ad labores? Verum Ecclesiasticus, non contentus simpliciter præcipere, apponit etiam incommoda, quæ intemperanter facientibus eueniunt, & comoda quæ temperantibus. Explicat verò utraque per notas quasdam, & signa affectionum, quæ medicis symptomata appellant. Viro (inquit) infrunito accidet vigilia, & cholera, & tortura. Somnus autem sanitatis in homine parco. Nihil magis experimento cognitum, quam cum qui se cibis impleuit usque ad satietatem, non posse dormire, sed aut totam noctem vigilare, huc & illuc se iactantem, neque posse loco consistere: aut dormire somnum grauem, cum multis horrendisque insomnijs, neque eum longum, sed crebro interruptum, ac cum cholera nonnunquam & tortura, hoc est, cum anxietate ventriculi & vomitibus cibi corrupti, aut nauseis, & ructibus nidorosis (hic

Bbbb affectus

affectus vocatur Hippocrat. cholera sicca) & cum tormini-
bus intestinorum. Illud quidem ob cibos corruptos, qui ad
huc in ventriculo herent, hoc ob eos qui in intestina descen-
derunt: cum verò, qui parce aut citra saturitatem coenauit,
dormire vsque in mane, & animam eius cum ipso delectari,
hoc est magnam ex somno voluptatem capere, & ex pergi-
sci alacrem, & expeditum: quod quidem signum optimè per
actæ concoctionis, atque adeo bonæ valetudinis, est. Ob
hæc igitur iubet, parcum esse, & præterea, in omnibus operi-
bus esse velocem. Et omnis (inquit) infirmitas non occur-
ret tibi. Quod non ita accipiendum est, ac si nullo possit
morbo penitus corripì, sed quòd nullis morbis esse poterit
valde obnoxius, sed raro, ac leuiter tentabitur: nisi casu læda-
tur à causis, quas medici vocant non necessarias, vt ense, aut
igne, aut lapidis iactu, aut domus ruina, aut contagio. Nam
præter hæc, & si parcum atque exercitatum hominem reli-
quæ quatuor victus partes lædere possint, vt ira aut Sol, hæc
tamen ipsa rarò magnopere lædent. Quanquam non nego
posse etiam grauiter lædere aliquando, præcipuè eorum quæ
dam, vt si forte, qui parcus atque exercitatus sit, vtatur multa
venere; fortasse enim lædetur plusquam si viueret in otio.
Superest igitur, vt illud, Omnis infirmitas non occurreret tibi;
intelligatur ita, vt explicui: quasi, inquam, diceret,
rarò grauiter ægrotabis, quia scilicet, præcipua, ac ma-
xima pars rectè victus institutionis, est hæc, quamque
Hippocrates antonomasticè vocauit exercitationem sani-
tatis. Verum expedit, eum qui nollit ex rectè dictis an-
sam peccandi accipere, hoc loco scire, non ita esse utilem
cibi parsimoniam & exercitationem, vt quantò minus quis
accipiat & plus se exerceat, tantò censeatur suæ sanitati me-
lius consulere. non enim ita est, sed ambo fieri debent intra
modum

modum quendam, quia vt in Aphorismo dicitur. Neque sa-
tietas, neque fames, neque aliud quiddam, quod naturæ mo-
dum excedat, bonum est; habet certe vterq; excessus, & cibi
& laborum, suas noxas, atque haud facile sit dicere vter ma-
iores. nam vt cibus supramodum ingestus morbum facit,
ita & nimis tenuis. dictum enim ab Hippocrate est. Mor-
bos ex repletiõe, sanat inanitiõ, & ab inanitione repletiõ. Por-
ro, vt otium uituperatur, ita & defatigatio, quam interdi-
cens Hippocr. scripsit, vbi lassari ceperit corpus, quiescere
statim remediũ est. Cur (igitur dices) Ecclesiasticus tenuem
victum & labores commendat, ac non potius mediocrita-
tem eorum? certe intra mediocritatis fines intelligendum
est, hæc laudari. neq; verba aliud sonant. Nam parcus non est
qui fame se macerat, sed qui non est infruitus, hoc est, in-
utiliter cibos ingerens, aut vt referam Hippocratis verba,
qui non accipit ad satietatem. Velox non qui præcipitatus,
sed qui non piger. Itaq; harum, vt & aliarum omnium cau-
sarum quæ nos alterant, esse debet modus. quia omne ni-
mium est naturæ inimicum. modus verò cibi & exercitatio-
nis, definiti primum debet ad ipsum hominem, seu ad eius
facultatem, deinde alterius ad alterum, quia exercitatio esse
debet pro modo cibi, & cibus pro modo exercitationis.
Nam Hippocrat. in Aphorismo dicit, vbi fames, laboran-
dũ non est. Atque ita conuertenti licet dicere, vbi laboran-
dum, fames sustinenda non est, sed capiendus cibus, atque
eadem ratione colliges, vbi otium/cibus capiendus non est,
nisi parcissimè; & vbi multum accipiendum sit cibi, non vt-
cunque, sed multum exercendus est homo: quia vt ipsemet
dicit libro primo de Dieta, homo comedens & non laborans
non potest esse sanus. apposuit verò ibidem causam om-
nium eorum quæ diximus, his verbis. Contrarias enim inter

se vires habent cibi & labores. Verum inter se mixti conferunt ad sanitatem. Labores enim ea quæ insunt consumere solent, cibi autem & potus ea quæ euacuata sunt explent. Itaque modus est, ut uterque ad alterum accomodetur, quia contrarias cum habeant facultates, neutrum oportet alterum superare, neque cibum unquam neque laborem: mutuò enim sese corrigunt, alterum cum repleat, alterum cum inaniat. Igitur si cui laborandum necessario plus solito est, adiiciendus cibus: si vescendum pluribus, exercendus etiam plus. Igitur ne nimio indigeas motu, consultius sit parcerè uti cibo. Neque tamen semper, ubi solitam cibi copiam auxeris, satis sit augere exercitationem, neque ubi satietas magna fuerit, quia & si cibus & labor contraria sunt, non tamen uterque post alterum commode adhibetur; sed, ut Hippocrates inquit, labor cibum præcedere debet, non subsequi. Neque quidquam periculosius, quàm pleno ventre aut toto etiam corpore pleno aut impuro vehementer exerceri, antequam magna pars copiarum aut cacochymiarum, manifesta euacuatione sit deposita. Quia exercitatio distrahit per corporis habitum, quæ intra ventres ac cavitates recondita sunt. è pleno igitur ventre cruda distrahit in partes alias omnes: quare, & capitis, & pulmonis, & hepatis, & viscerum omnium facit obstructions, atque fluxiones multas in eas ipsas partes, & in vesicam & in articulos, & totum corpus, unde innumeri nascuntur morbi. Igitur maximè ac primum curandum est, ne unquam cibum capias nisi parcerè, ut ab illo placidè ac longum dormias, & à somno alacriter expectatus impigrè exercearis, ut omnem effugias infirmitatem. Si quando verò coactus sis, ita ut sit in conuiuijs (tamen si id vir temperans, & fortis, quique rustico pudore non laboret,

laboret, pati non debet) in edendo multum, consultissimum sit, multitudinem cibi primum deponere, deinde dormitum ire, ut concoquatur reliquum, postea exercere, ut extrudantur excrementa. Optima autem ratio ventriculi vacuandi in vomitione est, secunda ab hac in deiectione. Vomitus enim eiecit ex ipso ventriculi ore, antequam descenderint cibi, succurritque citissimè, & maximè, sine aliarum partium noxa. Deiectio ex intestinis, quæ iam descenderunt. Utendum ergo, si modò facere id homo possit, vomitione statim: si autem quispian eorum sit qui vomunt difficillimè, utendum aliquantò post alui subductione, tunc scilicet, cum tormina, aut distentionem inferioris ventris coeperit sentire. Optimè igitur, ac secundum Hippocratis & Galeni præcepta, ut libro septimo methodi medendi, licet videre, præcepit Ecclesiasticus. Si coactus fueris in edendo multum, surge è medio (his verbis significat statim id esse faciendum, antequam cibi copia noxæ aliquid afferat) & vomere: & refrigerabit te (hoc est, subleuabit te) & non adduces corpori tuo infirmitatem.

CAPVT SEPTVAGESIMVM

QVARTVM.

AP. 38. Ecclesiastici. Honora medicum, propter necessitatem etenim illū creauit Altissimus. à Deo est enim omnis medela, & à Rege accipiet donationem. Disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatū collaudabitur. Altissimus creauit medicinam de terra, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata est aqua amara? Ad agnitionem hominū virtus illorum, & dedit hominibus scientiam altissimus, honorari in mirabilibus suis. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnciones conficiet sanitatis, & non consumabuntur opera eius. Pax enim Dei super faciem terræ. Fili in tua infirmitate ne despicias te ipsum. Sed ora Dominum, & ipse curabit te. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Da suauitatem, & memoriam similitudinis, & impingua oblationem, & da locum medico. Etenim illum Dominus creauit: & non discedat à te, quia opera eius sunt necessaria. Est enim tempus quando manus illorum incurras. Ipsi vero Dominum deprecabuntur, ut dirigat requiem eorum, & sanitatem propter conuersationem illorum. Qui delinquit in conspectu eius qui fecit eum, incidet in manus medici. Hætenus Ecclesiasticus.

Qui medicinam dum sani sunt vilipendunt, neque pauci sunt, neque ignobiles, imprudentes tamen sunt haud dubie, ut hoc loco testatur Ecclesiasticus. Nam inquit. Vir prudens

dens non abhorrebit illam. neque de spirituali hinc agit (huc enim confugiunt) medicina, sed de ea quam creauit Altissimus de terra, tribuens scilicet virtutes salutare herbas, lapidibus, succis, & terræ generibus, & metallis. Eorum igitur qui medicinæ detrahunt, quidam ipsas medicamentorum facultates negant, quod nihil possint insigne, sed opinione magis consent medicorum, quam re ipsa: Quidam esse quidem re vera, hominibus verò non haberi certam de eis scientiā, atque adeo neque ipsam medicinam/scientiam vere esse, sed incertas & instabiles opiniones, & coniecturas non satis firmas: argumento, quod multæ fuerint, nascanturque quotidie medicorū sectæ, & abeant, & redeant semper per quasdam vicissitudines, quasi nihil certum in eis sit, fallanturque quotidie medici, quasi nihil habentes scientificum. Quidā etiam calumniantur, defecisse iam pridem, temporis diuturnitate, medicamentorum vires, neque esse qualia antiquitus, sed elanguisse omnia. Alij stulta quadam religione affirmant, medicinæ opera necessaria non esse, quod sanitas, & morbus, vita & mors, penes Dei voluntatem sint, ita ut nulla arte possit vitare homo, quod de eo Deus Opt. Max. decreuerit, & apud sese habuerit statutum. Hæc omnia singillatim refutat Ecclesiasticus, præcipitque honorem haberi medico, duplici de causa, & quod necessaria sint eius opera, & quod creatus sit ab Altissimo. Explicat verò quem honorem illi haberi præcipiat, dicens, à Rege accipiet donationem, & in conspectu magnatum collaudabitur. Nimirum his duabus rebus constare debet honor medici, copiosa donatione, hoc est, ampla mercede, atque laudibus. Nam his duobus euadet honoratior. Cum enim ex Peripateticorum sententiā, quæ à nostris etiam Theologis receptissima, rei familiaris amplitudo sit in bonis honorabilibus, hæc ipsa accedens ex arte

arte efficit artificem honoratiorem. Laudibus verò compa-
ratur bonum nomen, quod melius etiam est quam diuitiæ
multæ. Cum verò duo hæc honorare adeo possint medi-
cum, tunc maximè, cum à regibus, & magnatibus præstan-
tur. Nam cum honor, teste Aristotele, sit in honorante, is
maximè honorare potest, qui est honoratissimus. Proinde
Ecclesiasticus, tum omnibus in commune/mortalibus, præ-
cipit honorem medico habere: tum maximè Regibus & ma-
gnatibus. Atqui profectò ipsa natura, cuius medicus mini-
ster est, id omnes gentes docuit. Nulla enim tam barbara
aut fera est, aut vnquam extitit, vt nulla penitus vteretur me-
dicina. Neque sanè solum natura quæ est hominibus om-
nibus communis, à qua naturale ius fluit, sed ea etiam quæ est
illis communis cum belluis (quam naturæ impetum, ius verò
vocari non vellem) medicinæ vsum ingerit, cum ab irratio-
nalibus putentur medici multa, neque ea quidem parum vti-
lia, didicisse. Quæ verò gentes humanioribus usæ sunt legi-
bus, omnes quidem publicè decreuerunt medicis multos ho-
nores, immunitates, ac priuilegia, & inter eos quidem, Regijs,
longè amplissimos: præstantissimis verò medicis, etiam diui-
nos honores tribuebat antiquitas. Romani Imperatores
certatim largiebantur medicis, & ipsam artem ac medicamē-
torum affluentiam, magnis sumptibus augendā procurabāt.
Nulla potius ratione mortalibus viles se esse posse iudican-
tes. Quod, vt alia omnia, quæ ad Regia pertinent officia, om-
nium optimè nunc Philippus secundus Dominus meus exe-
quitur, multam pecuniam impendens medicamentis con-
uehendis, ex America, & vndique terrarum, & medicinalibus
viridarijs excolendis, & de naturali historia rerum Americarū
cōmētarijs cōponēdis: quo studio haud dubie, de tota homi-
nū posteritate optimè merebitur, vt de nobis merita est anti-

quitas:

quitas: quæ hanc artem maximi fecit. Quin, vt ego exi-
stimo, in magna illa antiquitate, medici requirebantur, vt
reliquis hominibus imperarent, ac Reges fierent. Quod
non obscurè indicant illa verba Isaïæ cap. 3. Apprehendet
enim vir fratrem suum, domesticum patris sui, & dicet, vesti-
mentum tibi est, princeps esto noster. Ruina autem hæc sub
manu tua. Respondebitque in die illa dicens, non sum me-
dicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum, no-
lite constituere me principem populi. Hæc Isaïas, constat
verò illa verba, non sum medicus, excusantis sese esse, q̃
non posset esse princeps populi. Nunc verò eo res deuenit,
tanta est hominum imprudentia, tam præposterumque fer-
tur de rebus honorabilibus iudicium, vt licet nobis aliud di-
gnitatis artis huius argumentum accipere, quod hoc seculo
vilipenditur. Sed quia locum hunc multi iurisperiti tracta-
uerunt disertissimè, & meus fortasse affectus suspectus habe-
bitur, continendus mihi impetus orationis est, condonan-
dæque insecutiæ Plinij sua grammaticalis garrulitas, menda-
cijs plena: & Catonis pulchra magis & procax, quam grauis
sententia dimittenda: & figillatim enarrandæ singulæ præ-
scriptæ dictionis partes. Ab altissimo dicit creatam medici-
nam ob necessitatem. Haud dubie ab altissimo, si necessaria
est. Deus enim non deficit in necessarijs: necessariam verò
esse medicinā constat, si modo sunt morbi: maximè si sunt
morbi quos non possit ipsa per sese natura superare, possit
verò accedente artis ministerio. Hoc quidem si esse indice-
tur, nemo neget eam artem esse necessariā. Omnino enim
salute opus est ad vitam retinendam: esse verò ita, facile mō-
strari potest. Nam esse morbos quosdam, & alios alijs ma-
iores, ac maligniores, quibus libenter concedet. Porro mino-
res ac benigniores facilius, maiores & maligniores difficilius

Cccc vinci

vinci quis neget? Porro nos ad motionem, aut ingestionem rerum quarundam posse ledi, refrigeratos aut exustos, aut aliter affectos si quis negat, admoue illi niuem aut glaciem, aut igni tum ferrum, aut nudum hyeme sub dio dormire, aut diem totum per aestatem transigere in Sole coge. Quod si laedere possunt haec & alia huiusmodi, possunt etiam prodesse: non enim omnia eodem modo laedunt, sed per contrarias alterationes. Quare quibus alia nocent, alia erunt utilia, atque, quia non omnes homines eodem modo affecti sunt, eadem alijs noxia, & alijs erunt utilia. Haec solum si receperis, necesse est concedas reliqua. Si enim ad quascunque intemperies sunt res aliquae utiles, quae scilicet inducunt contrarias alterationes: constat, naturam idoneo adhibito medicamento, morbum quemcunque facilius superaturam, quam nullo. Si igitur sunt morbi alij alijs solutu faciliores, alij difficiliore, necesse est sint aliqui adeo difficiles, ut omnino vinci non possint, & alij adeo faciles, ut sine ullo medicamento vincantur. Haec duo facile dabis. Nam si neges, fiet ut nullus morbus possit sine medicamento solui, aut ut omnis possit cum medicamento, atque utrumvis horum fiat, erit ars longe magis necessaria. Si vero sunt illa duo, necesse est sit etiam inter illa medium, morbi scilicet, qui medicamento solui possint, sine illo non possint, ob quos constat, medicinam esse simpliciter necessariam. Dico autem simpliciter: nam ob quosdam etiam aliorum erit utilis. in illo enim genere morborum, qui sine medicamento solui possunt, sunt qui facile, & qui difficile: ob eos vero, qui & si a sola natura vinci possint difficile autem soluuntur, utilis est medicina, ut interim natura minus laboret, & minus in posterum relinquatur noxae: ob alios vero qui nullatenus sine eius ope soluuntur, est omnino necessaria. Rursus, sunt nonnulli morbi, qui errore ip-

sus

sus naturae constant, & augentur: quique proinde non nisi solius artis opera, etiam natura repugnante curationi, solui possunt. Quos si solui ad tuendam vitam necessarium est (est profecto aliquando) constat medicinam esse simpliciter necessariam. Nam pone, carnem (ita ut sit quotidie) crescere in vtriusque meatu, nisi dissoluatur, non magis vivere possis, quam sine mictu. Non est autem quod expectes naturae medellam, quia ipsamet natura est quae auget, estque ille morbus, & si praeter naturam auctae, substantiae vero naturalis incrementum. Sola igitur arte curari potest, ferro scilicet, aut exedente medicamento. Est igitur tunc solius artis curare id, quo non curato, vivere non possis omnino. Igitur ars est simpliciter necessaria. Ad multa itaque utilis est, & ad quaedam necessaria. Utilitatis adscripsit Ecclesiasticus duo exempla, dicens. Curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis. Nam haec duo pertinent ad meliorem tolerantiam morbi, & quandam facultatis refectionem, ut scilicet per anodinas vunctiones dolor mitescat, & per suauia pigmenta voluptas concilietur. Addit vero, & vunctiones conficiet sanitatis, quasi dicat, alias quoque conficiet vunctiones necessarias, quibus non soluat solum dolorem, aut voluptatem conciliet, sed morbum ipsum demoliatur, dolores aliquando etiam augens. Haec igitur ita habent. Si vero medicina est ad multa utilis, & ad quaedam necessaria, constat datam esse hominibus a Deo, alioqui deficeret Deus in necessarijs. Neque hoc quospiam latuit mortalium. Omnes enim gentes medicinae inuentionem in suos Deos retulerunt, aut illos ipsos homines qui putarentur inuenisse, retulerunt in numerum Deorum: quasi medicina non posset esse nisi Dei inuentum. Auxerunt quidem illam praestantissimi quidam viri praecipis & experimentis: & secundum Diale-

Cccc 2 eticae

eticæ leges, methodo constituerunt. Atuerò primò, ab ipso rerum opifice data hominibus est, neque prius fuerunt agroti quam medici, neque vnquam sine medicis. Illos enim sexcentum annos quibus Roma caruit arte hac, Senatusconsulto damnata, mendacium esse merum, ipsa annorum computatione constat. Nam venit Romam (teste eodem Plinio) Archagatus, anno ab vrbe condita 530. qui honorificentissimè receptus est, & post illum semper plurimi subsequuti. Si igitur plusquam 600. ante annis, damnauerat artem Roma plusquam 70. annis antequam conderetur. Futilia itaque dicta sunt hæc omnia. Estque medicina Dei inuentum, quo nullo vnquam tempore caruit, aut omnino carere potuit, hominum genus. atqui profecto ita oportet. Nam eiusdem est, domum facere, & labentem reficere, ita & vestē, & calceum, & rem quamcunque. Cum ergo ad Deū spectet humani corporis formatio, & temperies, ad eundem spectet necesse est, eius conseruatio & refectio. à Deo igitur est omnis medela. Quid igitur honorabilius ea arte, quæ necessaria est, & à Deo fluxit. At dicunt, non est tanta vis medicamentis, neque experimento probantur quamplurima eorū, quæ ab ijs qui de illorū facultatibus scripsere, dicta sunt. Ita est profecto, facileque concesserim, nulla de re magis medicos nugari, quam de medicamentorum viribus, singulis tribuentes innumera, quorum multis experimenta non respondent, aut non euidenter. Sed nugentur illi quantum lubet, sunt nihilominus plurimæ, atque mirabiles medicamentorum vires, tametsi illi de quibusdam nugentur per leuitatē, alias exploratas non habeant per inertiam. Sed sunt etiam per omnia secula nonnulli prudentes, docti & exercitati medici. Quid autem non speres, fieri posse circa humanum corpus, per naturalis cuiuspiam rei admotionem, cum Moses

inieceto

inieceto in eos ligno quodam, magnos aquæ fontes, ex adeo amaris, vt neque à valde sitientibus possent degustari, reddiderit dulces? Id quod naturali quapiam virtute effectum esse, super caput quindecimum Exodi disputauimus. Constat verò ex hoc loco. Nisi enim naturali facultate id fecisset lignum, non bene in medicinæ confirmationem accommodaretur. Sed de hoc seorsum egimus, nunc procedamus. Dicunt alij. Sint quidem multæ virtutes tributæ rebus naturalibus, earum verò cognitio non est hominibus tributa. His respondet Ecclesiasticus, dicens, ad agnitionem hominum virtus illorum (scilicet peruenit) & dedit illorum scientiam hominibus altissimus, honorari in mirabilibus suis, hoc est, vt honoraretur in mirabilibus suis. Quod est argumentum à fine. Quorsum enim fecisset Deus, nisi eorum cognitio esset ad homines peruetura? quæ enim utilitas accederet hominibus? aut quæ gloria Deo? necesse est ergo dederit Deus in ipso mundi initio facultatem talium scientiam. quam fortasse, quia exolefcebat, postea dedit Salomoni, qui scripsit de omnibus ab Hysopo vsque ad Cedrum. Ex cuius scriptis multa arbitror deriuata esse ad Græcos, & ad Latinos, & Arabes, & ad nos vsque. Dicunt alij. Ah deficit iam plurimorum medicaminum vis. Ipsa quoque terrā velut defatigata, & tabescens, minus profert efficaciam. Non est iam ea virtus rebus, quæ antiquitus. Cui sententiæ fauere videntur verba illa capitis quinti Esdræ, vbi de terræ totius & mundi senio agitur. Verba verò sunt hæc, post multa alia facientia ad institutum idem. Considera ergo & tu, quoniam minori statura es, præ his qui ante vos, & qui post vos, minori quā vos, quali iam senescentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereunt. Cæterum neque hic quartus Esdræ liber, recipitur à Theologis inter sacros: neque mihi hæc sententia

non

tia

tia vnquam probari potuit. Habet enim mundus ætates secundum diuinas ordinationes, & rationem temporum, quã Deus apud se habet, non tamen secundum naturam, cum neque naturalis extiterit eius ortus, neque interitus futurus sit. Fieri quidem potest, vt vna aut altera terre particula, longa cultura & assidua seminatione defatigata, languerit, vt tamen tota terra, minime. Neque enim vnica particula lingue scit vnquam, velut quæ verè senescunt, vt non possit, scilicet, vnquam impofterum vires resumere, ac velut reiquenescere. Immo circulo quodam abeunt & redeunt omnia, secundum omnes & singulas partes. secundum omnes quidem per vicissitudines, alijs debilitatis, alijs fecundioribus redditis: secundum singulas autem, singulis debilitatis, & reffectis alternatè. Quapropter fieri potest, vt quæ aliunde antiquitus de portabantur medicamenta, veniant nunc aliunde potiora, ac contra: vt verò omnia vbique debiliora effecta sint, fieri non potest. Atqui profectò nunc medicamenta non valent minus quàm antiquitus. Quinimo video medicos nunc multò magis illorum potentiam formidare, ac de dosibus antiquis magnam partem detraxisse. Quod facultatum non imminutarum argumentum est. Iam verò copiam medicamentorum habemus longe maiorem, quàm nostræ Indiæ, & orientales abunde suppeditat. Haud dubie igitur (vt inquit Ecclesiasticus) non consumabuntur opera eius, hoc est, medici. Pax enim Dei super faciem terræ, hoc est, quia semper Dominus dabit benedictionem, & terra dabit fructum suum, alimenta scilicet, & medicamenta. Dicunt alij, imprudenter, vt dixi pij, morbos & sanitatem, vitam, & mortem, voluntate Dei dispensari, neque rationem vllam esse euadendi, cum Deus morti homines destinauerit, aliqui verò ipsos per sese fanelcere: quapropter ea arte opus non esse, quæ sanet solū

non

non morituros. Hic abundè contradiximus nuper, indicantes artis necessitatem, atque adeo esse morbos quosdam, qui arte quidem possint, sine ea verò non possint superari. Verū nunc aliter procedamus, vt hic locus postulat. Non dubiū est morborum causas aliquando esse in peccatis. nam hoc ipsum præscriptæ orationis verbis vltimis testatur Ecclesiasticus, dicens, qui delinquit in conspectu eius qui fecit illum incidet in manus medici: itaque ex peccatis nascuntur morbi, vt & aliæ omnes miseriæ. Neque est in ciuitate (vt inquit Propheta) malum quod non fecerit dominus. Atque ipsa Ecclesia Catholica, penes quam prima ac sūma auctoritas est, id testatur dicens, Cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat. Nihilominus habent, etiam illi iidem morbi naturales, circa nostra corpora consistentes, causas. Nā ipsemet Ecclesiasticus explicuit multas tales, inter quas, multum esum, dicens, Si coactus fueris in edendo multum, surge & vome, & non adduces corpori tuo infirmitatē. Neque quidem Deus cum in morbum hominem ob peccata coniecit, vult nisi rarissimè & maximis de causis per sese liberare, sed per hanc dignissimam artem, quam in humanæ salutis custodiam, & reparationem creauit. Nimirum hac ratione efficiens quod præcepit, honorem inquam tribuens medicinæ. Ipsemet Deus vulnerat & sanat, neutrum tamen nisi per naturales causas, siue enim morbos infert, in vindictam, aut castigationem, aut probationem, siue salutem miseratus nostri largitur, causis vtitur secundis. Velut Tobiam excauauit stercore hirundinum, & sanauit Calionimi piscis fele. Si igitur morbi duplicem habent ortum, alium diuinum, aliū naturalem, quid expediet ægrotos agere? certè pariter placare Deum, & medicationem adhibere. Si enim ad Deum confugiens, curationem parui pendes, peccas ob imprudentiā

in ip-

in ipsum Deum, qui post expiationes iubet locum dare me-
dico, quia ipse creauit eum propter necessitatem, Quare fal-
sa pietatis specie, incidis in impietatem, parui pendens illius
opera: si verò oblationibus, & precibus derelictis, solis medi-
cinæ confidas operibus, pecces grauius, aliquid sine Deo re-
rum naturam præstare posse, confidens. Ob quod peccatum
(permittente Deo) rex Asa dolore pedum vehementissimo
vexatus per biennium, mortuus est, vt narratur secundo Pa-
ralipomenon cap. 16. itaque infirmus placare debet Deum,
& medicum adhibere in curationem. Quoniam verò, vt in-
quit Hippocrates, in ipso totius artis prohemio, non solum
ægrôtus se debet præstare opportuna facientem, sed & me-
dicus, hunc quoque oportet perinde facere, adhibere, scili-
cet, curationem, & dominum deprecari, vt dirigat opera sua,
Requiritur igitur est, vt res bene cedat, medicus doctus pa-
riter ac probus, vt possit vtrumque præstare, curationem in-
quam idoneam, & preces. Huic verò habendus honor est, &
sui gratia, quia eius opera sunt necessaria, Dei verò præcipue,
à quo creatus est propter necessitatem nostram. Hæc om-
nia adeo sunt rationi consentanea, vt nisi ei qui de Deo malè
sentiat, aut nullam omnino notitiam habeat rerum natura-
lium, dubia esse non possint. Quæ his verbis complexus est
Ecclesiasticus. Fili in tua infirmitate ne despicias te ipsum
(sine vlla scilicet procuratione manens, vt iumentum) sed
ora dominum & ipse sanabit te. Non sit tamen satis orare,
si in peccatis mancas, sed auerte à delicto, & dirige manus,
restituens scilicet si quid rapueris, ac insuper tribuens pau-
peribus. Et ab omni delicto munda cor tuum, hoc est, neq;
solum non exequaris opere, sed neque concupiscas malum.
& da suauitatem & memoriam similitudinis & impingua ob-
latione, hoc est, offer abundanter munera Deo grata, tuncq;
(placato

(placato scilicet Deo) da locum medico, etenim illum Deus
creauit (vt scilicet per illum largiretur salutem, quibus vellet)
& non (inquit) discedat à te. quia eius opera sunt necessaria.
est enim tempus, quando in manus illorum incidas. nimirum,
omnia tempus habent, & tempus ægrotandi, & tempus vtè
di medicis. ipsi verò, præterquam quod idonea adhibebunt
medicamenta, dominum deprecabuntur, vt dirigat requiè
eorum, & sanitatem, hoc est, vt tribuat ægrotis sanitatem, &
ipsis requiem animorum, impetrato eo, quod vehementer
exoptant, & ob hanc ipsam causam, quæ Dei est bonitas,
exaudientur, & tribuet Deus sanitatem ægrotis ob conuer-
sationem, & conuictum eorum. Haberi igitur debere hono-
rem medico, & naturæ lege (quandoquidem gentium om-
nium de re aliqua confirmata opinio) lex est naturæ, vt inquit
Cicero) & Diuino præcepto, iam constare videtur. Possunt
verò ex philosophorum placitis nonnullæ etiam oriri obieccio-
nes, quas dilui satius sit, quam dissimulando præterire. Vi-
detur enim scientiæ cuiuspiam dignitas, male necessitate
extimari, siquidem Aristoteli. Cap. 2. primi metaphisicorum,
de prima philosophia disserens, inquit, Cæteræ, itaque om-
nes magis ea necessariae sunt, nulla verò melior. Itaque di-
cit artium omnium, aut scientiarum, eam esse optimam, quæ
minimè necessaria, sit etiam vilissima, quare & minimo ho-
nore digna, quæ maximè necessaria. Neque profecto dubiū
est, longè aliud esse in rerum omnium generibus, quod ho-
norabile, & quod necessarium. Quis enim neget naturales
actiones, vt esc, bibere, egerere, & mingere, necessarias ma-
gis esse ad vitam tuendam, quam rationales (vt meditari,
consultare, & disputare) constat verò quam sint hæ honora-
biliore. Ita igitur dicere possis, medicinam artem esse ma-
ximè necessariam, vilem tamen, cum dignitas alia potius ra-
tione

tionem sit estimanda, quàm necessitate. Dicit enim Arist. primo Politicorum. Cap. 6. Sunt enim operationes illæ/artificio sissimæ, in quibus/minimum est fortune: illæ sordissimæ/in quibus/maximè inquinatur corpus: illæ seruilissimæ, in quibus/corporis est vsus plurimùm: illæ verò ignobilissimæ, in quibus/minimum requiritur virtutis. Ignobilis quidem hac ratione non sit medicina, non enim minimum virtutis cum eius recto vsu coniunctum est. Quin potius, ut nuper diximus, probus æquè ac doctus esse debet medicus. Videri verò possit, sordida ac seruilis, quia non potest sine magno corporis labore exerceri, cum opus sit ægrotos visere, & non raro medicus inquinatur, contrectatq; partes inunctas, aut per sese turpes, præcipuè cum Chyrurgia non minima pars medicinæ sit. sed neque admodum artificiosa videri alicui possit, cum in ea non minimum putetur valere fortuna. Quis igitur honor haberi debeat arti seruilis ac sordidæ, si præcipuè neque admodum artificiosa est, sed fortuna plena? his obiectionibus facturi satis, de necessitate dicamus primùm. Nam & ad rem ipsam maximè expedit, & ad verborum Ecclesiastici enarrationem. Certè neq; quo scientia est minùs necessaria est ignobilior (alioqui esset prima philosophia, quam vocamus metaphisicam, omnium ignobilissima) neque quo minus necessaria nobilior. Nam agricultura est, quàm mercatura nobilior, & multo magis necessaria. Et in ipsis mercaturæ generibus, quæ feneratur est ignobilissima, eademq; quàm quæ emptione, & venditione constat mercium, multominus reipublicæ necessaria. Quia agricultura, cum qua, & pecuaria intelligitur, secundum naturam est, mercatura mercium, præter naturam: feneratio verò, etiam contra naturam, quia facit, ut pecunia pecuniam pariat, quæ tamen, natura sterilis est (auctor est

Aristo.

Aristo. primo Politicorum Cap. 7.) igitur neque quo magis necessaria, eo nobilior ars quæpiam censenda est. Neque id dicit Ecclesiasticus, sed medicinam esse honorabilem, quia est necessaria. Non tamen hinc fit, ut omnis honorabilis sit necessaria, sed ut omnis necessaria, quæ necessaria sit honorabilis. Dico autem quæ necessaria, quia cum non vnica honoris causa sit necessitas, potest ob alia multa esse quæ necessaria, ignobilissima, ut carnificis opera, quæ fortasse in republica pauca sunt magis necessarie, & nulla vilior: non tamen est ob necessitatem vilis. (Nam ob hanc solum tollerabilis) sed ob alia multa. Necessitas igitur, cum accedunt alia, nobilitatem auget, sola verò non valet efficere. Consideranda igitur alia quæ ad medicinam spectant, videndumque an ob ea etiam sit honore digna. Interest, ut apud Aristotelem legimus. 2. ethicorum. Cap. 12. laudabile quid dicere, aut honorabile. Laus enim debetur virtuti, quia est boni alicuius effectiua, honor verò posterius quidam ac præstantius est, quod debetur ob dignitatem, per operationem perfectæ virtutis comparatâ. Itaque propriè laus est eius, quod boni cuiuspiam est effectiuum, honor verò eius dignitatis, quam virtus peperit. Ita mihi fieri videtur, ut laudabile merito nihil sit, quod non sit etiam honore dignum (dignitas enim necessario sequitur virtutem) honorabilia verò nonnulla quæ laudem nullam merentur, quia laus eorum solum est quorum & virtus, honor verò etiam attingit posteros. honoramus enim viros maiorum virtute, & rebus bene gestis nobiles, idque merito, neque sine iniuria possumus illos eo honore priuare. Quia cum fortunæ posterum ad defunctos pertineant, suorum maiorum id debetur virtuti: atque, etsi virtus non possit, dignitas tamen possit esse hæreditaria. Nemo tamen qui mentis sit compos eos laudet, quod tam bonis

Dddd 2 nis

nis parentibus nati sint, magis quàm quòd Romæ nati, aut pulchri, aut proceri, quia nulla eorum virtute id effectum est, sed nascendi sorte. Qua quidem in re præstant homines noui, ijs qui veteri gaudent nobilitate: quod hi honorandi solum, illi verò etiam laudandi sint, nisi tamen virtute propria augeant veterem nobilitatem, ita enim, & laudem habent propriam, & honorem duplicem. His itaque constitutis, constat medicum laudari debere, quia medicina virtute comparatur, & exercetur, estq; boni magni effectiua, q; si laudari, certè & honore haberi, ac tanto maiori, quanto maiorem dignitatem conciliat. Nasceatur verò dignitas ex nobilitate subiecti, & finis: subiectum verò circa quòd versatur est humanum corpus, corporearum omnium substantiarum haud dubie præstantissima, finis verò sanitas, summum bonorum omnium quæ ad corpus spectant. quæ enim sanitate sunt meliora, pertinent ad animam. Iure igitur medicis in omni bene constituta Rep. honores magni legibus decernuntur, & illorum posteris: quòd hæc ars, vt & civilis, & bellica honorabilissima sit. Neque quæ ex aduerso obiecta sunt, habent quippiam momenti. fortuna enim fieri, quæ in medicina bene cedunt, vulgi, & imperitorum sententia est, qui si dato medicamento expurganti, succedit expurgatio copiosa, facilis, & utilis; aut secta vena cessat dolor, aut soluitur statim febris, bonæ medici fortunæ id imputant, cum deberent arti. Nihil enim est minus quàm fortuna. Nā hæc solum est, cum quid rectè euenit præter intentionem agentis. si verò medicus vt expurgaret, dedit medicamentum expurgans, & expurgauit, artis est rectè adhibere, non fortunæ neque enim quia potuit decipi, & arte male vt, fortunæ est non esse deceptum, sed artis, vt decipi esset erroris, & inertia. Habet quidē fortuna etiam in medicina locum aliquem

vt in alia arte quacunque, cum scilicet artifice aliud procurāte, aliud idq; meliùs quàm expetebatur, euenit. Vt si cum pharmacum expurgandi per aluum gratiam dederit, menses qui erant suppressi erumpant, aut vomica aliqua puris in aliquo viscere, vel in ipso ventre latitans rumpatur, & expurgetur, aut calculus è rene detrudatur, & mictu erumpat. Verum hæc per pauca sunt præ illis quæ ex arte, atque ex medici instituto fiunt. Atque ea ipsa fortuita sunt huic medico, potiusquàm ipsi medicinæ, quia non sine naturali causa fiunt, quam alius fortasse medicus intelligens, illud ipsum auxiliū direxisset, in id quod euenit. Nā implemet Hipp. 6. Epidem. ad calculos renum iubet vt pharmaco expurganti, sciens certè illius vsu tolerare detrudi. minimus igitur locus superest fortunæ in medicina, quo fit vt sit artificiosissima. Multo profectò maiorem locum habet in re bellica, in qua nonnunquā euenit, qui se parabant ad fugam, videri inimicis velle præliū inire, illisq; ob id fugientibus prius, victoriam fortuna manere, apud eos qui iam cœperant fugam capere. Artificiosior ergo multo est medica ars, quàm militaris. Neque mirum. hæc enim vsu non adeo longo comparatur mediocriter, illa non sine philosophiæ studio, & multis lucubrationibus, ac longo insuper vsu. Haud dubie igitur est per se artificiosissima, nunc verò ab optimis auctoribus adeo eleganti methodo constituta, vt mihi videatur nulla artium cum illa posse de methodo, & constitutione contendere. Iuris enim peritia, quam hominum ambitio omni ex parte medicinæ anteposit, alijs quidem causis fortasse vincit, vt mox explicabo, methodo verò longo spacio à medicina relinquitur. Iam verò medicis nullus labor corporalis, nisi ex accidenti: quia scilicet, non possunt egroti ob debilitatem ad eos adduci, alioqui constat eos non curare visendo, sed consulendo. nō aliter

ter ac cathedrę moderator, docere non potest, nisi quotidie habeat in lyceū, eius vero officiū docere est, non abire. neque peripatetici officium erat deambulare, nisi per accidens, quia deambulans disputabat. Nobilitas verò artis non expectatur ab eo, quod per accidens, sed quod per se facit, aut patitur artifex: nobilissima enim est ars imperatoria, quia eius est imperare, & si non possit id sine magnis laboribus exequi. Iā verò elegantior medicinę pars, à qua Chirurgia, & pharmacopeia separatur, solum medetur victus institutione, & ex syngrapha pharmacis, & sine omni sordicie tractari potest. Quinimo mundities omnis, & ornatus splendidus, decet admodum medicos, ut licet videre apud Hipp. libello de medico, ubi consulit medicum vestitu decoro, & vnguentis odoratis uti. Neque si quid, humanę necessitatis causa, admittit sordicie, ut frequenter contemplari urinam, ac, ubi necessitas possit, etiam feces, haberi id debet turpitudini, aut ignobilitati, quim potius virtuti. Condonandumq; id est subiecti dignitati. Neque verò quod suę operę mercedem accipiant, nobilitati detrahit. nam & milites merent, & duces, & ipsi Imperatores. Neque ad nobilitatem interest mercedem recipias an non, sed ex qua arte recipias. Neque medicus lucratur qua medicus, sed cum idem sit medicus, & paterfamilias, quia medicus medetur, qua paterfamilias victum querit familię, ex arte honesta & nobili. Nam cum victus querendi industria ad economicam pertineat, sitque muneris patrisfamilias, & ea tribus cōstet, agricultura, mercatura, & arte: victum ex agricultura querere, nobile certè est, & maximè secundum naturam, ex mercatura est præter naturam, & nisi accedat magna opulencia (quę tamen, raro Iusta est) ignobile: ex arte verò, nunc nobile, nunc ignobile, ut ipsa est ars. Medicinam verò ex alijs indicatum est, esse no-

se nobilem: quare victum ex ea comparare, ignobile nō est. Sed quo honoris loco sit habenda, superest explicemus, nequid desideretur in hac lucubratione. Multis medicis videtur, eisdem argumentis effici, hanc artem honore magno esse dignam, & esse omnium dignissimam, atque præferendam Iuris peritię, & alijs omnibus disciplinis. Quorum sententię videtur favere Arist. Cap. 5. lib. primi rhetoricorum, qui recensens omnes honoris causas primo loco ponit facultatem benefaciendi, in ijs, quę pertinent ad salutem, vitamq; tuendam. Mihi verò videntur multis modis falli, neq; rem ad exactum ducere: quod mihi nunc agendum est, republ. in omnes suas partes distributa, & considerata singularum dignitate. Tria mihi esse videntur totius reip. membra principalia, ut & hominis. Ea sunt in rep. agricultura, res bellica, & litteraria: in homine Iecur, in quo residet facultas naturalis, ad quam spectat omnis nutritio: Cor, in quo facultas vitalis, & irascibilis: & cerebrum, in quo mens, & tota cognitio. vides quę cui respondeat. Agricultura enim naturali, quia alimenta suppeditat civitati, bellica ars irascibili, quia repellit si quid infertur violentię, aut impedimentis litterarum studium cognitiuę facultati, quia spectat ad intelligentiam. porro ut præter tria membra, quę principalia vocantur, sunt in homine alia multa minus principalia, externaq; ut manus, & erura: ita in Rep. præter dictas tres partes, sunt alia externę & minus nobiles, ut mercatura, & artes mechanicę. Ex dictis haud dubie fit, ut primus honoris gradus debeat in Rep. rei litterarię, secundus bellicę, sintq; duę hęc vię ad nobilitatem: post has verò agriculturę debeat honor antiquitatis, & naturę. ea enim fuit prima mundi ars, & maximè naturalis, quam hoc nomine commendat Ecclesi. Cap. 7. dicens. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem

creatam ab altissimo. Manet etiam mechanicas artes suas honor. maximum enim dedecus est in inertia. Constat verò rem literariam honorabiliorem esse bellica, quia bello nihil esset magis ferinum, nisi compararetur ad tuendam pacem, & ut vacent homines sapientiæ, in qua est omnis veri, & boni contemplatio, & verus Dei cultus. ipsa igitur sapientiam, & intelligentia præstantior multò est quam bellum. quia propter unum quodque tale est, illud magis tale est. Cum verò id dicimus, secundum genus, intelligimus. Habet enim utraque pars Reip. & bellica inquam, & literaria, partes multas dignitate dispares. Neq; omnes literarias, bellicis omnib. anteponimus (neq; n. grammaticū imperatori) sed præcipuas præcipuis, mediocres mediocribus, & infimis infimas. Porro res literaria tres habet disciplinas Principes, & quibus aliæ inferioris notæ ministrant, hæ sunt, Theologia, Iurisperitia, & Medicina. Ministrant his tres sermationales, Grammatica, Rhetorica, & Dialectica: duæ philosophiæ naturæ, & morum: & mathematicæ vocatæ scientiæ. In tribus primis, haud dubiū est, primū & summum honorē deberi Theologiæ. Quia ut Arist. Cap. 2. primi metaphysicorū dicit, q̄ diuinissima eadē, & honorabilissima est: ea verò est, quā maximè Deus habet, & quæ maximè diuinorum est. Hæc Arist. quæ Theologiæ congruunt. Ea enim est scientia rerum diuinarum, quæ quidem principia sua penes Deum habet, & mentes beatorum. Huic itaque non est quod vlla alia ceteret: tamen si audiui quosdam sciolos, volentes huic quoq; civilem artem præferre, hoc argumento, quod ut alijs omnibus artibus, ita etiam Theologia videatur ars civilis uti. Non enim minus videtur cautum legibus, & ad civilem spectare, ne in Rep. sacra defint, quàm ut iustè, & salubriter viuatur, & artium omnium ministeria exerceantur, ut oportet. si igitur

tur

tur (dicunt) civilis Theologia, utitur, præstabilior quàm illa est. hic verò optimè occurrit Arist. in calce capitis ultimi Sexti Ethicorum, differens de prudentia, his verbis. At verò neque sapientiæ præest, neque præstabilioris est partis, sicut neque ars medendi præsidet sanitati. non enim utitur ipsa, sed videt, ut fiat. illius igitur gratia, non autem illi iubet. Præterea simile est, ac si quispiam facultatem civilem principium esse Deorum, siue diuinorum dicat, propterea quod præcipit de omnibus quæ aguntur in ciuitate. His verbis, Arist. docet, eos qui prudentiam sapientiæ præferunt, aut civilem facultatem ei quæ de diuinis est, perinde errare, ac si quis dicat medicinam esse potiorē sanitati: quia ut medicina non utitur sanitati, sed medicamentis propter sanitatem, ita neque prudentia sapientia, sed mediis prudenter inuentis ad consequendam sapientiam. Et ars civilis non utitur peritiis rerum diuinarum, sed legibus, ut rebus diuinis ciuitas vacet. Itaque in diuinis est finis rerum omnium diuinarum, Theologia verò est de rebus diuinis, ac proinde omnibus scientijs sine contentione præferenda. Solum igitur superest agitata sima illa inter medicos, & iurisperitos controuersia, illis dicentibus, se non de fidei iussione, stipulatione, & iure hæreditario, quæ solum pertinent ad tuendam rem familiarem, agere, sed de propulsandis morbis, tuenda valetudine, ac denique seruanda vita, quæ nihil esse mortalibus prætiosius: his contra respondentibus, se non singulorum hominum, sed totius reipub. vitam tueri, ac sanitatem, hoc est, iustitiam. Quam ego controuersiam citra inuidiam dirimam. Satis enim mihi esse videtur, si mea ars sit in præclaris, quin sit omnium præstantissima. Iurisperitia duas habet partes, alteram civilem quæ versatur in gerenda Rep. alteram litigiosam quæ in agendis causis, Prima haud dubie medicinæ præ-

Eccc feren-

ferenda est. Nā Arist. 2. ethicorū Cap. 3. ita inquit, Facultas ci-
uilis honorabilior medicina est, atq; p̄stabilior. Cā verò est,
qd̄ medicus de seruāda solius corporis valetudine agit, atq;
si quando de temperantia, & cohibendis animi affectibus,
id quoque refert in corporis valetudinem: ciuilis verò de for-
mandis moribus, & continendis omnibus in officio. Quod
quanto sit p̄stabilius quā bene valere, satis constat. Al-
teram etiam partem, & litigiosam, p̄fert medicina homi-
num auaritia, & inicitia, tamen hanc immerito fortasse.
Quia hæc, non, vt ciuilis agit per se de Reip. constitutione,
& bonis moribus, sed de singulorum Iure, vt neque medi-
cus de hominis salute, sed huius, & illius, Eorum verò quæ li-
te possunt detrahi, aut tribui, nihil est cum vita conferendum.
de eripiendis enim animi bonis (quæ sola rectè vitæ p̄fere-
runtur) nunquā est inter homines orta lis. P̄stabilior igitur
est ea ars quæ curat ne homo ante fatale tempus inte-
reat, quā quæ ne illi quippiam suorum bonorum iniuria
detrahatur. Honore igitur dignam esse medicinam, & quo
honoris gradu dictum est.

CAPVT SEPTVAGESIMVM

QVINTVM.

ECCLESIASTICI 33. Et sic intueri
in omnia opera Altissimi, duo contra
duo, & vnum contra vnum. Vsurpa-
tissimū est peripateticis omnibus Axio-
ma illud Aristotelicum, Vnum vni est
contrarium. Vnde fit, vt duo aut plu-
ra non possint esse contraria vni, quare
neque vnum duobus aut pluribus, sed necessario contra vnū
vnum,

Vnum, & duo contra duo, & plura contra plura. Quod eui-
denti demonstratione videtur confirmari posse, posita defini-
tione contrariorum. Nam contraria sunt, quæ sub eodem
genere posita longissimè distant: at verò ab vno non possunt
in eodem genere plura æqualiter distare, necesse est igitur
vt vnum sit, quod distet longissimè, non posse autem duo
distare æqualiter, constat. Nam aut illa duo distant loco, aut
magnitudine, aut ratione aliqua. Si loco, aut secundū ean-
dem lineam, aut secundum diuersas. Si secundum diuer-
sas distant duo æqualiter ab vno, necesse est illud vnum sit
centrum duarum linearum, & illarum extremitatum, atque
ita non potest illud vnum esse quod longissimè distet ab il-
lis duobus. Nam productis vltra centrum ambabus lineis
erunt duæ aliæ extremitates longius distantes à duabus primis
quā illud medium. igitur illud vnum neutri est contrariū,
nedum ambabus. Si verò duo illa secundum diuersas lineas
distant inæqualiter ab vno, non distant ambo longissimè,
sed alterum: quare secundum diuersas lineas, non possunt
esse cōtraria vni, duo aut plura. Multo autem minūs secun-
dum eandem lineam. Nam aut versus eandem partem, aut
versus oppositam: Secundum eandem lineam, & versus eā-
dem partem, non possunt duo ab vno æqualiter distare. nā
neque duo puncta eiusdem lineæ, quæ ducatur à centro ad
peripheriam, possunt æqualiter distare à centro. Si autē non
distant æqualiter, non distant ambo longissimè ab vno, sed
alterum longius. Si verò ponis duo illa distare ab vno secun-
dum eandem lineam, sed non versus eandem partem, tunc
à neutro distat illud vnum longissimè, quia longius distat al-
terum ab altero. Nullo igitur modo possunt secundum locū
distare duo ab vno longissimè, sed vnum ab vno, vt supremū
ab imo, & duo à duobus, vt supremum, & dextrum ab imo,

Eccc 2 & fini.

& sinistro: magnitudinis eadem omnino ratio est, quæ & loci. Quæ ratione aliqua, aut natura, aut forma (nihil enim refert) distant, ea etiam necesse est esse tantum duo, ita ut & vni vnicum sit contrarium. Nam si duo distant ab vno, aut secundum eandem rationem, aut secundum diuersas. Secundum eandem non possunt duo ab vno distare æqualiter. nam si illa ratio distandi æqualiter participatur, secundum illam rationem, vnica sit species non duæ, velut à candore non possunt distare duo colores æqualiter, sed quæcunque à cædido recedunt æqualiter eodem colore sunt, quia colorum differentia, solo maiori aut minori recessu constat. Igitur quod summe recedit vnicum est. Si verò duo illa ab vnico recedunt æqualiter secundum diuersas rationes, iam non sub eodem genere sunt, sed sub diuersis. nam illa ratio secundum quam distant contraria, genus illorum est. Velut color est genus quo, & conueniunt & distant candida, & nigra. Si verò diuersis generibus communicant duo vni, illud vnum ad duo pertinet genera, quæ autem ad duo genera pertinet, non vnum, sed duo est, ut lac, album, & dulce. Neque enim quia dulce, & candidum sunt in eodem lacte, non sunt duo, & duobus contraria, puta nigro & amaro. Vnum igitur uni, & duobus duo statuere contraria, necesse est. Neque dictis obstat, videri auaritiæ esse contraria duo, puta liberalitatem, & prodigalitatem: ita verò, & in alijs uirtutibus, & uitijs. Cuius autem auctore Aristotelem. uirtus in mediocritate, atque inter duo uitia statuatur, uidebitur uirtus contraria esse utrique uitio, & uitia ipsa inter se. Quare & uirtuti, & uitiorum utrique erunt contraria bina. Nam uirtuti duo uitia, & uitiorum utrique uirtus, & uitium alterum. Non inquam, hoc dictis obstat. Non enim liberalitas contraria est auaritiæ neque prodigalitati, si exacte loqui volumus, sed liberalitas illiberalitati, atque

que sub illiberalitatis genere, auaritia prodigalitati, itaque liberalitas, & illiberalitas sunt species contrariæ, sub eodem genere, puta sub habitu animæ pertinenti ad largitionem, hic enim habitus liberalitas, aut illiberalitas est. hæc rursum auaritia, aut prodigalitas. Atque ita ego non concederem uirtutem ullam in medio uitiorum esse, quia quod in medio est participat utroque extremo, nihil autem distat magis à uitio quam uirtus. Neque sanè prodigus tantum distat ab auaro, quam liberalis, quia hic habet cum iustitia coniunctam liberalitatem. Illorum uterque abest à iustitia: quare facile uterque furatur, conueniuntque ambo in vno genere illiberalitatis, quo liberalis differt ab utroque. Potius dixerim uirtutem omnem contrariam esse certo cuidam generi uitiorum, idque genus diuidi in duo contraria uitia, quorum utrunque moderatur uirtus, non ut medium illorum, sed ut contrarium eorum generi. Itaque illa duo sunt vni uirtuti contraria, non quæ duo, sed quæ vnum genus. Mox verò ac duo sunt, est alterum alteri contrarium. itaque in eis quoque euenit, ut sit vnum vni contrarium. Videtur dictis repugnare saporum genus, quandoquidem Aristoteles dulce, & amarum, dicit esse contraria. Galenus acerbum, & amarum. Quæ si vera sunt, constat amaro esse duo contraria, dulce & acerbum. Verum hæc non eadem ratione, neque secundum eandem considerationem dicuntur: nam re vera, quæ sapores dulce, & amarum contraria sunt, quia longè diuersas passiones inferunt gustandi potentia, alterum voluptatem, alterum magnam molestiam. Verum quæ alterationem aliquam nostris corporibus afferunt, quæ talibus qualitatibus sunt affecta (quod ad considerationem medicam magis spectat) acerbæ, & amaræ statuuntur contraria, quia illa altringunt, & refrigerant, hæc calfaciunt & dissolunt, ac dilacerant. constat verò has esse

considerationes diuersas. Vtunque verò considerentur res vno modo, est vnum vni contrarium. Sed quoniam Ecclesiasticus iubet intueri in omnia opera altissimi, sermonem vltius producamus. Non solum quod diximus verum est in ijs, quæ propriè vocantur contraria, sed in naturalibus etiã rerum antipathijs. Nimirum animalia non omnia cum omnibus exercent inimicitias, atque cum multa alicui videantur aduersari, non tamen eque omnia illa, sed est quod aduersetur præcipue cuiusque quoddam certum. Velut leporem Canis insectatur, non ita Lupus, aut Leo, neque ita fœlem, aut murem. felis murem, non ita aliud quodpiam animal. In inanimis quoque rebus perinde euenit: cum enim sint quædam antidota, & simplicia, & composita, quæ censentur pluribus venenis aduersari, vt lapis bezahar, & Theriaca, tamen sunt singulis venenis singula antidota propria, quia est quod cuique peculiariter ac propriè aduersetur, velut aconitum ruta, opio generosum vinum, lepori marino lac. Itaque sunt quædam simpliciter antidota, quædam quorundam, atque deleteriorum generi aduersatur genus alexipharmacorum, vñ vni (est enim quodammodo etiam vnum genus omne) cuiusque venenosum antidotum. Porro naturalem hanc contrarietatis legem imitari videntur etiam hominum similitudines, & odia, quæcunque enim inter plurimos, siue in vna domo, siue in ciuitate, siue in regno, siue etiam inter multa regna, oriantur, dissidia, mox omnes ad quos illorum causa vtcunque pertinet, feruntur in duas factiones. adeo diuisioni accommodatus numerus, est dualitas. Itaq; videntur odia omnia, siue naturalia, siue voluntaria, exerceri per binarios, vt necesse sit, vnum esse contra vnum, duo contra duo, & ita deinceps. Habent verò hæc omnia causam non valde dissidentem à priori. Nimirum vnum quidam esse semper

id se-

id secundum quod aduersari contingat: secundum vnum verò non posse distare longissimè nisi duo. Nam antipathia naturales, ex naturali quapiam dissimilitudine nascuntur, dissimilitudo verò est similitudinis vacuitas: similitudini verò quicunque est vnum subiectum, igitur & dissimilitudo omnis est secundum vñ aduersitas, iam verò causa omnis dissidij, quod nascitur inter homines, redigitur ad affirmationem, aut negationem. Quare necesse est habeant primum in duas sententias, tamen illarum quæcunque possit deinceps abire in alias diuisiones. Præter dicta videtur etiam præscripta oratio Ecclesiastici, continere dogma quoddam Epicuri de vocata illi *isomopia*, seu, vt interpretatur Cicero primo de natura Deorum, æquabili tributione, seu æquilibrata. Annotauit enim Epicurus non ineptè, eam esse naturam rerum, ut omnia omnibus, paribus paria respondeant, & similia similibus, & contraria contrarijs, & opposita. ita ut in omnibus, & singulis seruet æqualitas, & ridentia, quædã. Velut, totidè esse quæ consertent, & quæ interimant atq; corporum, & corpore carentium, mortalium, & immortalium, & aliorum omnium quæ secundum oppositionem dicuntur, esse quandam æquabilitatem. Quam Galenus quoq; in membris hominis, quæ secundum opposita latera sita sunt, dextram dico, & sinistram partem animaduertit, mirumq; in modum celebravit, iustitiam naturæ appellans. Nimirum nulla pars est in vilo laterum, cui non in altero sit opposita æqualis altera. Nam aut geminae sunt, estq; altera in altero latere opposita, æquabilitatem etiam situs obseruans, vt oculi, aures, narium foramina, renes, testes, manusq; & crura, & eorum digiti: aut simplices eeq; in medio sitæ, vt cerebrum, cor, pulmo, ventriculus, vesica, & uterus; inter externas, frons, os, & colis, aut secundum latera contrapositæ ad æqualitatem,

-A-

VI

vt hepatis opponitur lien. Duæ tantum particulae videri possunt *corruptum* corrumpere, vena quæ vocatur *aduersa*, hoc est sine coniuge, quia ea sola inter omnes, non oritur gemina, & intestinum vocatum Cæcum, quod in dextra solum parte situm est sub rene. Verum neque hæc, rectè consideranti, citra æqualitatem esse videbuntur, quia vena, mox ac oritur ex sinistra reflectitur ad dexteram partem, vt hactenus, neque dextra neque sinistra esse videatur, sed transuersim posita in medio. Mox reperit deorsum, & quales ramos emittens in oppositas partes per singula spatia intercostalia, vsque dum infumitur tota in modum spinæ cuiusdam. Iam vero Cæcum intestinum, totius intestini pars est, vt & Colum. rependitur verò ea pars, qua intestinum vocatur cecum, maiori colli ad partem oppositam ampliudine. Itaque, & secundum genera similium, oppositorum, & contrariorum, & singulas species, & partes singularum rerum retinet natura æquabilitatem, & vocatam

Epicuro *temperata*. atque vt inquit Ec-

clesiasticus, In omnibus ope-

ribus altissimi duo con-

tra duo, & vnum

contra vnum.

CAPVT SEPTVAGESIMVM.

SEX TV M.

Ap. 42. Ecclesiastici. Omnia duplicia, vnum contra vnum, & non fecit quidquam deesse. Postquam Ecclesiasticus Cap. hoc percurrerat plurima, & præclarissima operum Dei, postremo paucis his verbis, totius vniuersitatis rerum rationem complexus est. Verè enim tota rerum vniuersitas, & tota eius perfectio hac ratione constat. Fecit Deus omnia duplicia, & vnum contra vnum & non fecit quidquam deesse, eorum quæ ad perfectionem vniuersitatis spectant. Sed quo pacto sunt omnia duplicia? an est duplex Sol? & Luna duplex? aut etiam terrarum orbis duo? Immo verò videntur præcipuè mundi partes esse simplices, vnica enim terra, mare vnicum: res verò quæ multiplicitate constant, haud scio an vllæ sint geminae, sed multæ: vt multi homines, stellæ multæ, angeli quoque, aut sua specie singuli, aut quacunque plurimi. Quæ sunt igitur hæc duplicia? In microcosmo certè quædam sunt gemina, vt renes, testes, oculi, nares, aures, manus ac pedes: quædam verò singula, vt vesica, ventriculus, caput: quædam multiplicia, vt digiti, & dentes: quomodo ergo sunt duplicia omnia? certè non sunt res omnes geminae. Immo verò non est numerus, quem non alicui rerum generi aptare possis, & si incipias ab vnitatem. Nam est vnicus mundus, & vnicus mundi rector, & vnicus Sol, sunt duo luminaria magna, duo sexus, Tres mundi corporalis partes, seu regiones, corruptibilem, tantum mobilem, & immobilem. tres corporis dimensio-

nes, tres diuinæ personæ. Quatuor elementa, quatuor eorum virtutes, quatuor anni partes, totidem concretorum corporum temperamenta. Quinque sensus, quinque vocalia elementa, quinque digiti; Sex apparent pleiades: Septem planetæ, vt & triones: Octo orbis stellati; Nouem angelorum ordines: Decem rerum genera. Quo pacto ergo sunt omnia duplicia? Certè secundum contrarietates: quia rerum multiplicitas formalis, nascitur ex diuisione generum, & diuisiones fiunt per differentias contrarias, vni verò non est nisi vnum contrarium: & non facit Deus quidquam deficere, quia tota rerum vniuersitas opus perfectum est, ac promde in quocunque rerum genere, si vnum contrarium est, necesse est alterum omnino esse. Velut quoniam est numerus aliquis par, necesse est esse etiam aliquem imparem: si res aliqua calida, necesse est esse aliquam frigidam: atque si candida, aliqua etiam sit nigra. Alioquin manca esset, & insufficiens rerum vniuersitas: nisi inquam essent omnia rerum possibilium genera, & omnium generum differentie omnes. Non enim est perfectum, & integrum cuius aliquid deest, tamen si verò sunt quorundam generum differentie multe, omnes tamen illæ ad duas rediguntur, aut duarum mixtura constant. Velut animalium differentie rediguntur ad rationale, & rationis expers; & colores omnes constant mixtura albi & nigri; & sapores dulcis, & amari: soni grauis, & acuti. Itaque omnia genera rerum quibus constat hæc vniuersitas sunt duplicia secundum differentiarum oppositionem, quia vnum vni contrarium est, & non fecit quidquam deesse. Constat verò totam rerum vniuersitatem rebus geminis, & multitudinem omnem fluere à binario, constat primum hac ratione. Ipsum Ens, primum quidem duplex est, alterum enim semper ens, alterum non semper ens rursus ipsum nō

semper

semper ens, duplex. nam alterum est per se existens, alterum alicui accidens. Rursus quod per se existit alterum corporeum, alterum incorporeum. Porro ens corporeum, alterum generabile, & corruptibile, alterum sine ortu, & interitu. Rursus quod ortui, & interitui obnoxium, simplex, quod & elementum vocamus, aut mixtum. rursus mixtum, viuens, aut vita carens. & quod viuit, sensu præditum aut sine sensu. & quod sentit, rationale est aut irrationale. Porro elementum duplex, alterum actiuum, alterum passiuum, et vtrumque horum duplex, nam alterum calidum, aut frigidum: alterum humidum, aut siccum. Alia omnia horum mixtura constant. cuiusque quoque corporis, siue simplicis inquam, siue compositi, duplex est principium, forma, & potentia. Genera quoque omnium, quæ mixtione constant, sunt diuisione duplicia, vt de visibilibus, gustabilibus, & audibilibus indicatum est. eadem autem est ratio omnium patibilium Qualitatum. Itaque constat omnia esse in hac vniuersitate duplicia, aut ad duo redigi, quia cuiusque generis prima diuisione est, in duas differentias oppositas. Hoc tamen non prohibet esse quinque digitos, & septem Planetas, & Stellas fixas innumeras, & huiusmodi alia: quia illa duplicitas non est in cuiusque speciei singulis, sed in ipsis generum differentiis. Quoniam ergo genera omnia diuiduntur per opposita, & vnum est vni contrarium, constat (liquidem mundus perfectus est) fieri non posse, vt quidquam deficiat, eorum quæ verè existentibus opposita sunt, verbi gratia, quandoquidem est aliquid aliquando ens, aliquando non ens, necesse est esse aliquid semper ens. & quoniam est aliquid alteri accidens, necesse est sit aliquid per se subsistens. & quoniam est aliqua substantia corporea, sit etiam aliqua incorporea. & quoniam est aliquid corpus corruptibile, sit et aliquid incorruptibile, & quia

Ffff 2 gene-

generabilium quædam sunt mista, sint necessario quædam simplicia, atque in his si sunt actiua, passiuæ quoque sint, vt & in ipsis rerum principijs. Et quoniam calidum, & frigidum contraria sunt, si res quædam sunt calidæ, necessario sint aliæ frigidæ. & si enim omnes hæ, & aliæ huiusmodi consequutiones habent peculiare alias necessitates, omnes tamen illâ communem, quod non fecit Deus quidquam deesse. Nimirum insufficiens, & imperfecta, atque, vt sic dicam, manca & mutila esset rerum vniuersitas, atque adeo ne vniuersitas quidem esset, nisi haberet vniuersa. Nam hæc est ratio totius, vt nihil desit. Dices hinc fieri, vt necessario sint in mundo animalia immortalia (cuiusmodi esse Deos, & cælestia corpora multi philosophorum putauere) siquidem sunt mortalia: at verò non fit, quia mortale, & immortale non sunt differentie animalis, immo alterum repugnat, alterum necessario inest animali. non enim potest esse animal quod non sit sensituum, neque sensituum quod non passiuum corruptiue, neque hoc quod non mortale. Ergo mortale, per quædam media, est in ratione animalis. Non possunt ergo esse animalis differentie mortale, & immortale. velut ergo nemo dicet, quia est homo rationalis, esse hominem irracionalem, ita neque quia est animal mortale, sit animal immortale, sed quoniam ipse mortalis, & immortalis rationes contrariæ sunt, & sunt res quædam mortales, sint necessario aliæ res immortales. Itaque (vt resumentes sermonem dicamus) sunt rationes rerum omnium duplices, & neutra ex parte claudicat vniuersitas. singula tamen, vt homines, equi, & stellæ, innumera, omnis tamen multitudo rerum quarumcunque, multiplicatur per dualitatem, vt animalia per duplicem sexum, & quæ sexu carent per duplex principium, materiam, & formam, seu potentiam & actum. Neque sanè quidquam est,

quod

quod omnino careat dualitate, præter id, quod perfectissimè est vnū per se ac semper ens, à quo facta sunt omnia, & non fecit quidquam deesse, cui honor, & gloria in æternū.

CAPVT SEPTVAGESIMVM

SEPTIMVM.

AP. 43. Ecclesiastici legimus, Gelu sicut salem effundet super terram. Que verba nonnulli referunt ad salis naturam, dicentes salem concrefcere vt gelu à frigore, habereq; similem illi generationem. Quod tamen facillimè redarguitur, quia celebratissimum est apud omnes phisicos, à contrarijs dissolui rem quamcunque, ijs à quibus compacta est, Sal verò à nulla causa minùs dissoluitur, quàm calore, quia ad ignem siccatur ac vritur, dissoluitur verò ab aqua, vt quæ constructa sunt calore. Neque verò dici potest, constrictum esse ab utroque, vt fictile, esset enim illiquabile vt illud, non est tamen, sed facillimè liquefcit, vbi quippiam accedit humiditatis. Illud igitur quod de sale, hoc loco dicitur, non spectat ad illius naturam, sed ad phantasiam, & id quod apparet. Nimirum nomine gelu, hic pruina designatur, quæ aspectu quidem sali per terram sparso est simillima, adeo vt si procul aspicias, non valeas discernere. res verò adeo similes aspectu, discrepant natura plurimum. Nam pruina eandem habet cum niue generationem, hoc solum discrepans, quod circa terram consistit, habet enim ad niuem pruina, vt ad pluuiam ros, & ad grandinem glacies. Hæc verò omnia sunt aqua concreta, exiguis differentia conditionibus. Sal autem insignem habet naturam, vix vlli al

teri

teri similem. Siquidē neq; in metallis est, quia non dissoluitur calore, neque in lapidibus; quia dissoluitur aqua; neque in terrarū generibus, quia notus dissolutione abit in aquam, non quidem in ea subsidens, sed solutus in aquam crassiorem. neque verò est aqua, quia non absumitur ab igne, sed vritur potius, vt terra. quid ergo illum esse dicas, nisi *αυρόγην*, hoc est, sui generis? quod sit autem id genus, seu qui modus mitionis, inuestigandum. Primum quidem, salum saporem remissione amari fieri, & amarum fieri terrarū vstione, aperte indicat Galenus, nam exustis rebus superest cinis, qui nihil est aliud, quam terrea exustarum rerum pars, ignitionem retinens. Hic amarus sentitur, qui deposita in aquam ignitione fit frigida terra, aquā verò vertit in salum lixiuium. itaque amarum fit maxima terrarū vstione: salum hoc ipso adiectione humoris, aliquatenus attemperato. Sal verò est illud terreum vstum, quod cum aqua permiscetur facile, permiscum verò ipsam reddit salum. Id aperte percipitur, quia ex aqua falsa, quæ colligitur, siue ex mari, siue ex salinis, per distillationem separatur sal, & fit succus potui aptus: quandoquidem igitur separatione salis dulcescit, permiscione illius erat falsa, estq; Sal terra illa exusta, quæ cum aqua facile permiscetur, non est autem vsta vsque ad amaritudinem, sed infra. argumento, quod vbi vstio plurimum creuit, mare ipsum pro salso est amarum, vt quod mortuum appellatur. Non est autem sal, terra vtcunque exusta, neq; qualiscunq; sed talis; nimirum quæ sensim vrenda exalatione, atque cum aqua miscenda, constituit. neque prius est ex terra facta, deinde in aquam demissa, aut ex terrarū sordibus, vt quidam dicunt, in mare congesta, sed simul vi Solis eleuata, vsta, & immista, vnde illud multi corporis genus, vix vlli simile constitit, maxima ex parte terreum, & graue (nam & Ecclesiasticus salem

con-

confert cum arenā, & ferro, quod ad pondus attinet) facile verò miscibile cum aqua, neque subsidens, sed retinens mitionem, vt primæ suæ generationi congruentem. per minutulas quoque partes, intra exustam terram conclusit flatum, vnde vt spuma quædam est, & candorem habet. Quæ etiam in re similis est niui, & pruinæ: quæ causa, & ab igne resilit, extenuato scilicet flatu, qui concludebatur, vt & in alijs omnibus rebus flatuosis, velut castaneis, & glandibus, euenit. Itaque sal ad terram pertinet, modo quodam alteratam, & nactam quandam sympathiam cum aqua ob primam generationem, ob quam non solum in aqua, sed & in aere humidiori, vt cum instat pluuia, emollitur: ob redundantiā verò terrarū, & vritis, & est adeo grauis inclusus. n. flatu nō adeo detrahunt pondus rebus cum appenduntur in aere, q̄ cum in aqua. Quod indicant ligna, quæ cum sint in aere importabilia, in aqua fluitant, ac superuehuntur: hanc ob causam sal, cum in aere æquè grauis sentiat ac terra, in aqua non subsidet, vt terra, sed commixtus pendet cum aqua. Ob dictam quoque naturam euenit, salem siccare simul, & extergere, siccitatem præstante terra vsta, & extersionem ipsa ignitione; quia verò hanc minorem habet, extergit solum. Nam amara etiam corrodunt. Atque sal quidem solus, eandem ob causam, linguæ molestus est, admixtus verò pinguibus, aut insipidis, molestiam & fastidium tollit, & gratiam addit: acida verò, contrarij causa, retundit, liberant verò vtraq; & falsa, & acida inquam, à putredine, absumendo humiditatem, quia hæc cum frigore, illa cum calore sicca sunt, putredinis verò causa est redundans humiditas cum languido, & alieno calore. salis igitur natura vtcunq; explicata est, quæ non adeo similis est pruinæ, quam aspectu, & forma, præcipuè cum effunditur super terram in salinis.

CA-

CAPVT SEPTVAGESIMVM

OCTAVVM.

Ap. 43. Ecclesiastici. Vide arcum & benedic eum, qui fecit illum. valde speciosus est in decore suo. gyravit celum in circuitu gloriæ suæ. manus excelsi apperuerunt illum. Multis in locis Sacra scripturæ commendatur Iridis pulchritudo. Nam & in Cap. quinquagesimo huius libri in Omnia laudem dicitur. Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, & quasi flos rosarum in diebus vernis, & quasi lilia, quæ sunt in transitu aquæ. Et merito quidem, pulcherrimis enim colorib. est, puniceo, scilicet, viridi, & rubro. quapropter plurimum nos vocat in laudem Dei, ut & alia omnes res pulchræ in laudem opificum. non minimum autem auget pulchritudinem eius, illa magnitudo, qua celum videtur gyrate, hoc est in circulum comprehendere. Nunquam enim supstat hemispherio, nisi circuli medietas, quasi pars sit circuli maioris, ac totum celum ambientis, atque altera pars sub terra sit in altero hemispherio. Cuius quidem causa est, ab opposito Sole fieri, velut in terram dispectante, ac secundum peripheriam, refractione radiorum in denso aere reddente circulum, qui terram in medio contineat. quod fit, ut quo Sol sit humilior, atque occasui propinquior, eo sit arcus pars quæ spectat sublimior, & quo superior Sol, eo arcus demissior. Nimirum est illi oppositus, & velut per totum celum distentus. Miratus ergo Ecclesiasticus illam tanti arcus extensionem, ut quod videtur, pars circuli maioris appareat, dicit, Manus excelsi apperuerunt illum. De Iridis causis dictum iam antea est, super genclim. Nunc hoc solum dicere refert.

CA.

CAPVT SEPTVAGESIMVM

NONVM.

Ap. 6. Baruch. quod est Epistola Ieremias ad abducendos in Babiloniam, ita dicitur. Quasi possint sentire, qui non habent motum. quibus verbis, Ieremias indicare vult Idola sentire non posse, quando quidem motum proprium non habent: non possunt autem sensum habere, quæ motu carent animali. contra autem videtur, motum sine sensu esse non posse, sensum verò esse posse sine motu. Quandoquidem præstantioris facultatis, & ordinis est motus. siquidem Arist. quatuor animalium gradus statuit hoc ordine, vegetativum, sensitivum, locomotivum, & intellectivum. ut ergo intellectivum à motivo separari non potest, motivum verò ab intellectivo separatur in brutis, ita motivum sine sensitivo esse non possit, licet sensitivum sine motivo aliquando sit. Nimirum valet argumentum à maiori ad minus, non contrà. Galenus quoque libello de causis symptomatum affirmat, in parte præternaturam affecta posse perire motum/manente sensu, non tamen hunc, manente motu: quandoquidem vehementiori facultate opus sit, ad transferendum membrum, quam ad sentiendum solum. Igitur, & in toto animali, & in parte quacunque, videtur servari posse seorsum sensum sine motu, non tamen motum sine sensu. Præterea, sensus causa est unde incipit motus per appetitum, aut phantasiam (appetitus enim est qui movet animal, is verò fluit à sensu) motus verò nullo modo causa sentiendi esse videtur: igitur motus necessario

Gggg con-

coniunctus sit cum sensu, ut cum sua causa, sensus verò non necessario cum motu. Quapropter à motu rectè videatur quis argumentari ad sensum, dicens si quid mouetur sentit etiam, non tamen è contrario, si sentit mouetur. Videtur ergo Propheta non satis indicare, Idola non sentire, quòd non moueantur, fuisseq; rectius dicturus, non moueri, quia non sentiunt. Nihilominus Prophetæ verba secundum communem hominum sensum, prolata sunt. nulla enim alia ratione agnoscimus, animal mortuū esse, ac sensu vacuum, quàm quòd neque respirat, neque aliter mouetur. Sed & in ipso ortu, quod nondum sensum assequutum est, neque viuit vita animalis, non potest aliter dignosci ab eo, quod iam sentit, quàm quod moueatur, aut secus. Atque adeo Ecclesia ipsa ita procedit, abortiuos enim fœtus, nisi motus alicuius speciem præ se ferant, non baptizat, quasi animæ præsentia, non aliter quàm per motum agnosci possit, neque sensus, ubi motus non sit. Atqui profectò, præterquam quod re ipsa, & cōi omnium hominum sententia videtur constare, argumentis multis indicari potest, non posse sensu esse præditum, quod moueri non possit. Nam medici multis neque inevidentibus indicant, sensum & motum ab eodem principio fluere, puta à cerebro, eiusdemq; animæ partis esse (quàm vocant facultatem animalem) & eisdem instrumentis deferri, & exerceri, puta neruis, & musculis. Quæ igitur actiones, neque differentia facultatis, neque principij, neque instrumentorum possunt separari, necesse est simul insint. meritò autem si insunt simul, motus nota sentiendi est, potiusquàm sensus mouendi, quia motus sensibile quoddam est, sensus autem non est sensibilis per se ab alio quàm ab eo cui inest. Cum igitur signum notius quidam esse debeat, necesse est sensum ex motu veni-

nemur,

nemur, ut ex re notiori, simul autem existente. Præterea, cui motum denegasset natura, frustra sensum cōcessisset. Quorsum enim dedisset voluptatis atque doloris occasionem, nisi prosequendi, & fugiendi dedisset potentiam? nihil certè conferret animali ad sui custodiam, si neque cibum, quem cum voluptate olfaceret, capere posset, neque ab igne à quo vreretur se subtrahere. Frustra igitur dedisset ei sensum. Sed neque frustra solum, sed etiam crudeliter. Quod cum tam longè absit à diuina bonitate, ubi natura esset perficienda, non puniendæ culpa, constat fieri non posse, atque adeò conuertibiliter dici de re quacunque sensum & motum: neq; posse alterum sine altero inesse, in aliquo toto, & secundum naturam habente: velut in animali quopiam bene valente. Quare rectè consideranti, motuum à sensitiuo non rectè separari videbitur ordine, & gradu, simul enim insunt, & æqualiter, generibus omnibus. æquè inquam perfectè, aut imperfectè. Quibus enim omnes sensus, & imaginatio bona, ea & progrediuntur; quæ verò affixa tantum contrahuntur ac dilatantur, vnum, aut duos tantum habent, gustum scilicet, & tactum cum imaginatione leuissima. Non igitur inest cuiquam alterum sine altero. Dixi in toto & secundum naturam habente, quia in vna quapiam particula haud dubie inest secundum naturam sensu sine motu, velut in neruis omnib. qui in nullos musculos inferuntur, cuiusmodi sunt optici, & alii complures, qui ea causa vocantur à medicis nerui sensus. Præter naturam verò & per morbos, & in toto animali, & in parte, potest perire motus manente sensu, in toto quidem ut per catalepsim; in parte verò, cum paralysis non procedit vsq; ad sensus sublationem. Maiori enim noxà perit sensus, quia ut dictum est, minori facultate obiri potest. Vnde fit, ut nō statim ac sentiri desinit omnis motus,

Gggg 2 sciri

sciri certo possit obijisse hominem, sed expectandum non raro sit, vsquedum refrigeratio integra subsequatur, præcipue in quibuldam mortis generibus. Rectè igitur Propheta argumentatus est, dicens, quasi possint sentire qui non habent motum, non habent scilicet, motum naturalem, vt animalia. Non. n. potest quippiam, quod totum sit atque integrum, & suam naturam retineat, tali motu carens, habere sensum.

CAPVT OCTVAGESIMVM.

A p. 4. Libri Danielis. Eadem hora sermo completus est super Nabuchdonosor, & ex hominibus abiectus est, & fenum vt bos comedit, & rore celi corpus eius infectum est, donec capilli eius in similitudinem aquilarum cresceret, & ungues eius quasi auium. Videtur Nabuchdonosor, in belluam versus per annos septem, siquidem & figura illi mutata esse dicitur ab humana, & cor à corde hominis. Nam paulò ante præscripta verba ita dicitur in eodem capite. Cum feris pars eius in herba terre, & cor eius ab humano commutetur. Porro paulò infra in eodem capite dicitur, In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, & ad honorè regni mei, decoremq; perueni, & figura mea reuerfa est ad me. Quasi scilicet, & figuram hominis amisisset, & sensum. Ceterum constat apertè non fuisse hanc metamorphosim aliud, quàm morbum cum, quem medici vocant melancholiam morbum, quo qui laborant, insaniunt non eodem modo omnes, sed multifariam, vt sunt eius morbi multæ, ac longe diuersæ species. inter alia insanix genera, illa sunt celebratissima, quod se in aliorum animalium formas

mas mutatos esse imaginantur, faciuntque, & patiuntur omnia, quasi re vera ita esset; alij in Canes, & latrant; alij in Gallos, & cantant, & concutiunt latera; alij in Lupos, & exeunt noctu domo quæruntque sepulchra, & versantur libenter cum cadaueribus. Adeò sunt celebres hæ insanendi differentix, vt ab illis indita sint morbis nomina. Vocatur enim canina melancholia, & Lupina, græcis *λυκανθρωπία*, arabibus Cutabut. Verù plures sunt insanendi modi, quàm morborum nomina. Non enim vllum peculiare nomen est eius insanix, qua se quis esse gallum putat, aut asinum, aut bouem. est tamen omnibus his commune nomen insania ex melancholia. Quem morbum insinuauit Arist. 7. Ethicorum Cap. 1. dicens, Ferus atque immanis est inter homines rarò, maximè verò inter nationes barbaras est. Fiunt autem quidam tales, & ob morbos lesionescq; principij. Vocat Arist. lesiones principij, ipsa insanix genera, quia sunt lesionis partis principis in qua est mens. Hic Nabuchdonosor haud dubie neque Canem se, neque Lupum esse imaginabatur, siquidem fugiens semper homines, vitam agebat in siluis, & vescabatur ^{herbis} betis, quod neque Canum, neque Luporum est, sed Onagrorum, aut bouum: aliquid igitur tale esse se ipse putabat, appetebatq; belluinam vitam, & victum, quod est, factum illi esse cor ex humano belluinum. alioqui & figura ipsi mutata est, non quidem penitus in belluinam, sed in magnam deformitatem, & faciem ab humana diuersam, corporis tota cute durata, & infecta à rore celi, cum versaretur nudus, ortisque pilis crassissimis, vt quodammodo imitarentur plumas. quod sanè ab eiusdem morbi causa fiebat, à copiosa scilicet fuligine crassissimæ melancholix: ungues quoq; illi creuerunt, factiq; sunt vt rapacium auium, ob copiam crassi terreiq; alimenti, & ob tam longam intermissionem

sionem amputandi. Durauit morbus hic annos septem. Quod tempus multis morborum longissimorum est fatale, & decretorium, ob vim septenarij.

CAPVT OCTVAGESIMVM

PRIMUM.

AP. 14. Danielis. Tulit ergo Daniel pice m, & adipem, & pilos, & coxit pariter, fecitq; massas, & dedit in os Draconis, & disruptus est Draco. Hæc ratio interficiendi Draconem, qua Daniel vsus est, non fuit miraculosa, sed naturalis. Quia & si neque pici, neque adipi, neque pilis, vis vlla deleteria sit, ac proinde neque illorum misturæ, tamen sunt alia ratione mortifera. Nimirum, quæ deuorata mortem afferunt, quædam ob ipsius substantiæ proprietatem, quæ accipientis animalis naturæ aduersa est, (non enim eadem sunt omnibus venena, sed alia alijs) id faciunt, suntq; illis venena: quædam cum sint alioqui medicamenta, in vsus quosdam utilissima, quod intempestiuè accipiantur, aut dosi nimia, mortem inferunt: quædam ob quædam incommoditatem, quam à substantiæ modo, aut figura habent, & si per se nulla vehementi qualitate poleant, velut aciculæ latenter intra mazam, aut panem deuorata, aut frustula vitri, aut adamantis, huiusmodi sunt quæ hispani vocant, çaraças. in hoc genere est, quod Daniel obtulit deuorandum Draconi. Nam pici nulla pernitiōsa qualitas est, neque adipi, cum præcipuè non fuerit pernitiōsi cuiuspiam animalis, sed vt verisimile est, cum simpliciter dicat adipem, nullius animalis facta mentione, hirci, aut arietis, aut bouis, aut alicu-

alicuius alterius familiarissimi. Sed neque pilis talem vim inesse agnosces, quia si in puluerem comminuti propinentur, nihil aliud, quàm siccant. Tamen constat (mihiq; id cōtigit aliquando videre) pilos humanos deuoratos, magnam ventriculo inferre noxam atque adeo choleram morbum lethalem. Cuius causam esse existimo, quod ob illam flexibilitatem, nauseam mouent, ipsi verò ob tenuitatem, & implicabilitatem non reijciuntur, sed continenter hærent, irritant. Iam verò pix, & adeps cum sint glutinosa, & emplastrica, obturare viam cibi nata sunt, implicata verò pilis multò hærebunt tenaciùs. quapropter meritò factum existimo, vt boli ex ea massa dati, hæserint firmiter angustissimæ ventris viæ, eaq; penitus obturata, nulloq; exitu dato, neque deuoratis neque flatui, dirumperetur Draco.

CAPVT OCTVAGESIMVM

SECUNDVM.

LIBRO primo Machabeorum Capit. 6. ita legitur. Elephantis ostenderunt sanguinem vuæ, & mori, ad acuendos eos in prælium. his verbis constat, persas, qui Elephantis utebantur in prælijs, consueuisse illos irritare, posito ob oculos succo vuæ, & mori. Atque eisdem verbis insinuat, illos ob similitudinem sanguinis censuisse, Elephantos succis illis irritari, quasi conspectu sanguinis sequentes. Nam dicitur, ostenderunt sanguinem, vuæ, & mori, hoc est, succum vuæ, & mori sanguini effuso similem. an verò vana esset hæc consuetudo, an ratione fulciatur naturali, dignum est consideratione. Certè multarum gentium opinione

nione constat, pugnaces feras intuitu rerum rubrarum irritari, nam & in Hispania qui tauros agitant, rubris tunicis induti in forum prosilire consueverunt, quasi illos ita magis irritaturi. Atqui quod multarum gentium constat consensione, æquum est censere esse ita, atque ut confirmatum experimento recipere, & causam inuestigare, eam esse vulgus censeat, quod sanguinis intuitu, ad sanguinis effusionem prouocentur. Mihi verò ea causa non placet. Nam ira est feruor sanguinis, quem ciēt appetitus vindictæ. Quæ autem causa est, ut sanguinis effusi phantasia, appetitum inferat vindictæ? Hunc enim appetitum nihil, nisi imaginatio contemptus, vel acceptæ iniuriæ, in animantibus quibus honoris est sensus aut doloris illati, vel prohibitionis rei expetitæ, in omnibus inferre potest. In obiectu autem sanguinis nihil horum esse videtur, quapropter multò magis placet ratio alia, quæ non incipit ab imaginatione, sed à propria sanguinis natura. Nimirum sanguis intuitu rerum rubrarum commouetur, is commotus, præsentī præcipuè iræ causa, ut in prælijs, facile feruet. Quo feruore, accedente eo quem præsens irritatio ciēt, verisimile est plurimum iras incrementum. Agitari verò ac commoueri ita sanguinem, receptissimum est à medicis omnibus, qui proinde, spuētem, aut fundentem ex naribus sanguinem, vetant ipsum sanguinem, & res aliās omnes rubras intueri, & ad cerulea, aut nigra potius iubent oculos conuertere. Contra exanthematis secundum cutem laborantes, iubent rubris indumentis operiri, atque cubiculi in quo decumbunt parietes rubris tapetibus regi, ut scilicet rubra despectent. In illis quidem timentes, ne sanguis amplius agitaturs erumpat, in his sperantes fore, ut ita abundantius ad cutem emergat. Galenus libello de subfiguratione empyrica ita inquit. Præterea color rubeus sanguinem expuentes irritat,

irritat, in reliquis verò passionibus, & symptomatibus, ipsa etiam experientia attestante planè inutilis, & superuacaneus est. itaque Galenus eo loco dicit, experimento constare irritari sanguinem conspecto colore rubro, causam verò qua irritetur non dicit, quia arbitror, illuc de Empyrica subfiguratione dislerebat, opus est ergo ut à me dicatur. Hæc ego arbitror præcipuè esse in spiritibus. Nam hi tenues, & maxime mobiles cum sint, adeo ut ab Hipp. idcirco vocentur imperum facientia, & in venis, & arterijs cum ipso sanguine misti abundent, faciantq; eum fluxilem esse, alioqui concreturum, atque ut Arist. censet futurum etiam frigidum, nisi spiritibus caleficeret, consentaneum est, eos allici splendore illo simili splendori sanguinis, in quo volutantur naturaliter, ad oculos præcipuè, quæ partium omnium externarum maxime spirituosæ est, deinde, & ad totam cutem accurrere, & per quancunque venæ, aut arteriæ rupturam, aut laxitatem effluere. Cum præcipuè, ut medicorum opinio fert, spiritus vitales ex sanguine, & animales (duplices enim spiritus esse autumant, nisi etiam triplices) ex vitalibus generentur. Omnes ergo hæc substantiæ, sanguis dico, & duplices spiritus, proximam habere naturam est necesse, atq; adeo spirituum naturalem fulgorem cum fulgore rubro sympathiam, ob quam illò alliciantur, secumq; sanguinem commoueant. Sunt certè alia quam plurima, quæ longè occultiores habent sympathiæ causas, in quibus tamen acquiescunt Philosophi, alijs euidentioribus destituti. quapropter non videtur mihi esse hæc valde longè petita. Vtunque verò de causa sentias, res certè ipsa multis neque inevidentibus constat experimentis. Noui quendam, qui oculos in rem quampiam cum rubore splendentē aliquantisper attentius intendens, non aliter oculis ac toto vultu afficiebatur, ac si vino æstualet, aut erysi

pelate corripere inciperet. Id verò quoniam non æquè accidit omnibus, constat accidere magis, quibus sine cum sanguine spiritus agiliores (ob hæc symptomata dicit vulgus esse quibusdam sanguinem leuiorem) aliquantisper verò accidere omnibus, nam & qui faciei erysipellate laborant, & qui ophtalmiâ, vel suffusione cruenta, splendoris rubei conspectu plurimum leduntur. Mulieres verò quibus pulchritudinis est cura, siquidem albidæ sunt, purpureis vtuntur induamentis, & spectris, non solum quod specierum attemperatone apparens quidam rubor exoritur, sed etiam quod hunc apparentem insequatur verus color incitatis spiritibus, ac cum eis sanguine. quæ eadem est causa furoris excitandi in beluis, vbi alioqui est præfens iræ occasio.

CAPVT OCTVAGESIMVM

TERTIVM.

IBRO 2. Machabeorum Cap. 7. ita alloquitur mater filium suum minimū. Fili mi miserere mei, quæ te in utero nouem mensibus portavi, & lac triennio dedi. Dubitare hic possit physicus, cur dicat, nouem mēsis te portavi in utero, cum Cap. 7. Sapientia dicat Salomon, Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni conuenienti. Deinde, cur dicat, triennio lac dedi, an id factum est iuxta naturæ ac medicinæ rationem, an nimium fuit infantē triennio lactare. Primam quidem dubitationem facile dilues quandoquidem vt Arist. dicit. Cap. 4. Septimi de historia animalium, Cum alia omnia animalia singulari, ac vno modo

do partum suum perficiant (vnum enim, statutum est pariendi tempus omnibus) homini vni multiplex datum est. Nam & septimo mense, & octauo, & nono, parere potest, & quod plurimum decimo: nonnullæ etiam vndecimum tægant. Hæc Arist. Autor libelli de carnibus, qui inter Hippocraticos est, affirmat postremum finem, quo mulier parere possit, decimum esse mensem, neque vllam vltra id tempus posse parere deceptasque esse omnes, quæ se vndecimo affirmant peperisse, mensium suppressione anticipante conceptionem: infra illum verò finem, esse alios plures. Libello et de alimento, Hippocrates multos variosque pariendi fines connumerans, postremum statuit trecentum dies, quos constat decem menses perfectos esse. Arist. nonnullas vndecimum attingisse affirmat. quod mihi non videtur inopinabile, tametsi rarum sit, quandoquidem vix quidquam est in rebus huiusmodi, quæ ad naturam spectant, impossibile, aut necessarium, adeo miræ rerum varietate natura luxuriat. Itaque sunt & qui recensentur ab Aristotele pariendi fines, & plures adhuc. inter eos autem omnes, qui maximè videtur, iuxta id quod deprehenditur experimento, & Hipp. doctrinam/naturales sunt dies ducenti & septuaginta, qui complent nouem menses græcos, hoc est vulgares, & constantes triginta diebus, & ducenti & octoginta, qui decem dies accipiunt decimi mensis, & trecenti qui decem integri menses sunt. Nam Hippocrates lib. 2. de morb. vulgaribus sectione tertia, ita inquit. A mensium fluxu numerandi sunt nouem menses, aut à conceptione, & ad septuaginta ad ducentos dies græci menses sunt. Porro libello de partu septimestri, maximā vim tribuit quadragenarijs dierum, affirmans eos qui quinto aut septimo edant quadragenario, vitales esse, sunt vero septies quadraginta, ducenti & octoginta. Iam verò trecentum

tum dierum finem eodem loco, & in eis quoscitauimus ex libello de alimento & de carnibus, & alibi pluries, scribit. Cum ergo optimi ac perfectissimi sint nascendi fines, nouē, & decem menses, dicere possis vtriusque in sacris factam esse mentionem, neque possit quispiam inficias ire. Ego verò magis adducor ut credam, utrobique intelligi idem tempus, puta menses nouem. is enim, & Hippocratis testimonio, & omnium hominum experimento creditur esse maximè naturalis, & communis nascendi terminus. Sed quia nomen mensis non de eodem dierum numero semper dicitur, sed nunc de græco, qui, ut diximus, triginta diebus constat; nunc de Lunari qui græco semper est minor, fit ut qui nono mense græco exit vtero, exeat decimo lunari. itaque si Lune circuitiones numeres nascuntur homines decimo mense, si vulgares menses, perfectò nono, tempus verò idem est. Et hæc quidem quæstio physica est, illa verò medicinalis; An expediat integrum triennium lac dare infantibus, an prius sint ad cibos solidiores transferendi. est verò non solum medicinalis, sed etiam practica. Scire autem in primis expedit, velut earum mutationum, quæ pueris natura contingunt, cuiusmodi, ingressus, loquellæ, dentitionis, primæ & secundæ nulli sunt certi iidemque omnibus fines, ita neque eorum, quæ arte circa illos fiunt, velut extrahendi brachia, erigendi in pedes, contrahendi vestes, admiscendi cibi aliquid cum lacte, & omnino ablactandi. Nimirum vtraque, & quæ natura inquam, & quæ arte fiunt, causam habent in natura. naturarum verò est mira varietas. Verum quia incerta cadere non possunt sub artem, facit medicina quod & aliæ artes, hæc irregularitatem redigens ad regularitatem, & statuens certos quosdam fines, quasi sint omnibus iidem, qui tamen sunt plurimis communes, à quibus desistere, nisi exiguum non liceat

liceat. Galenus primo de tuenda valetudine iubet lacte solo uti, usque dum exeant dentes anteriores, seu incisori, postquam autem prodierint, assuefacere infantem cibo crassiori dare verò nihilominus lac ^{usque ad tertium annum}, hoc est usque ad tertium annum. Dubitare possis in Galeni verbis, an spectanda esset integra eruptio dentium anteriorum, ad primam solidioris cibi oblationem, & an tertius quoque annus esset transigendus ante ablactationem. vtrunque exposuit eius interpretæ Auicena, sen tertia primi, dicens, naturale tempus lactandi est tempus duorum annorum, & rursus, postquam duales (vocat Duales anteriores, quia nascuntur bini, supra & infra) apparere ceperint dentes, ipse adnutriens mouendus erit ordinatè, quod sit fortius. Itaque ut assuefacere incipias puerum crassiori cibo, Galeno autore, & interprete Auicena, satis est, si anteriores dentes incipiant apparere; ad ablactandum autem si duos annos transegerit, itaque, lac acceperit, usque ad tertium. Eandem sententiam sequuti sunt Oribasius, & qui ab illo mihi videtur hæc, & multa alia transcripsisse Paulus. Dicunt enim. Satis erit biennium lacte nutrire. eadem quoque esse videtur Aetij sententia, qui cum frumentaceum cibum (hoc est panem) intrepide accipit, ablactandum censet infantem, quod (inquit) circa vigesimum mensem plerumque accidit. tunc ergo paulatim ab ubere desuescat. Eadè inquam penitus mihi videtur esse sententia. Nam in illud paulatim insumuntur quatuor menses, qui usque ad integrum biennium restant. ergo & quod mater Machabeorum dixit, triennio lac dedi, ita est intelligendum, ac si diceret, usque ad tertium annum. Non est autè res parui momenti, neque parum refert scire, quo tempore sint ablactandi pueri: nam si ante tempus id fiat, maxima nascuntur incommoda; si ultra tempus differatur, maiora. Nascuntur verò vtra-

utraque ex eadem causa: ea videlicet, qua datur lac infantibus. ea est, quia humiditas illa infantilis, quam ex utero, & suae generationis principiis contraxerunt, conseruationem postulat, & quia secundum naturam est, ut certe quodcunque reperamētū aetatis, & praeterea, est optima, quia non solum naturalis, sed etiam natiua, & ad reliquam vitam, & futurum incrementum apprime necessaria. Calor enim naturalis tali humiditate seruatur, & incrementum, non nisi in humida materia fieri potest, igitur multis causis, eisque optimis, infantilis humiditas, seruari se postulat. Conseruatio autem omnis agitur similibus, velut curatio contrarijs. Humido autem humiditate natiua, nihil vel excogitari quidem potest similis lacte, quod ita est humidum, suctumque ex ipso vberis spirituum, ut vnica, eaque exigua transmutatione factum ex ipso met sanguine, ex quo coagulatus est infans. Si igitur ab hoc adeo simili cibo ante tempus abstrahatur, eueniet, id temperamentum non conseruari quandiu potest, sed intempestiue commutari in aridius. Vnde euenient, vnum, ut cibi ante tempus oblatis non bene conficiantur, & infans in morbos incidat; alterum, ut caro intempestiue siccescat, & infantilis aetas contrahatur, atque cum illa ad proportionem sequentes aetates, & incrementum minus succedat fitque proinde homo, & minor, & breuioris vitae, & morbosior. Si autem plus satis in usu lactis persistitur, & haec eadem nascuntur mala (praeter id quod spectat ad incrementum) & moribus et ingenio incommodatur. Nam ut infans aetate procedit, sic eatur naturaliter, & durefcit. Si igitur eius temperamento alterato, cibus manet idem, fit ut qui similis erat, contrarius iam sit, atque qui naturalem seruabat humiditatem, excrementitiam inducat, quare & morbosam. Humidum igitur faciet praeter naturam. Sed & frigidum, & caloris naturalis inopem

inopem. quia vbi iam est tempus ab lactandi, infans solidiores appetit cibos, quos & potest conficere. Si igitur dentur tenuiores, & debiliores quam pro eius concoctrice facultate, debiliior fiet homuncio, & naturali calore minus abundans (marcescit enim naturalis calor cibo tenuiori) ac proinde breuioris vitae. Nam caloris naturalis robore seruatur, & producitur vita. In hanc sententiam dixit Hippocr. 6. Epid. comm. 4. imbecilli victus frigidi, robusti vero calidi: & rursum Comm. 5. eiusdem sexti, imbecilliora cibaria breuem vitam habent. Sed & quod ad mores attinet, & ingenium, perinde probatur. Si enim Plato recte dicit, humiditatis redundantiam stupiditatis infantilis causam esse, constat nimium usum cibi adeo humidi contrarium esse prudentiae. Quoniam vero calori detrudere naturali indicatum est, augebit timiditatem, eritque contrarius fortitudini. Fiet igitur, qui non ab lactabitur tempestiue, debilis, mollis, & stolidus. Plurimum itaque refert, suo tempore infantes ab vberibus abducere. tempus vero legitimum esse perfectum biennium, constat ex communi medicorum omnium sententia, & ipsis naturalibus inditijs. Ad id enim tempus in plerisque dentibus os impletur, & pueros panem auidē euenit arripere, ac plorantes poscere natura scilicet, & instrumentis, necessitatem, ut digito, indicante.

CA.

CAPVT OCTVAGESIMVM

QVARTVM.

IN Euangelio Matthei. Cap. 6. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. si oculus tuus simplex, fuerit, totū corpus tuum lucidū erit. Si aut oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuū tenebrosū erit. his consonare vī, quod ab Hipp. 6. Epid. sectione 4. dicitur, his verbis, Oculi ut valent, ita & totum corpus, cum enim orationem in nostris commentarijs indicauimus, equē ad medicinam, & physiognomoniam, & philosophiam morum pertinere posse, si quidem oculi præ alijs omnibus corporis partibus notas præbere possunt morborum qui infestant, & morum in quos quisque natura est propensus, & motuum animi, siue hilaris est, siue tristis, siue iratus, siue timet, siue aliud quiduis patitur. Nimirum librum Prognostici inchoat Hipp à facie & oculis: & physiognomici nulla ex parte accipiunt plura signa, quam ex oculis, neque verò tot, ut facilè est videre apud Arist. in libello de physiognomia, & apud Hippocr. libro 2. Epid. sectionibus quinta, & sexta, in quibus sunt multa pertinentia ad hanc philosophiam, eorū verò pars maxima spectat ad oculos. Nimirum, ut super ultimo cap. libri Ecclesiastis explicuimus, hominis facies vocatur platea animæ, & oculi vocantur aspicientes per foramina, quia in facie sunt omnes sensus, quapropter illic videtur anima, ut in foro versari, ac negociari cum rebus externis. Sensuum verò perfectissimus, atque exactissimus est visus. Atque per oculos, quam per aures, & nares, & os, tantò magis videtur exire ipsa

re ipsa vis animæ, ac se se manifestè prodere quasi per fenestras: ut à Platonicijs omnibus, atque adeò à Galeno, existimatum sit, vere ipsam animæ facultatem exire ad videndum atque visionem longe ab homine agi. Certè constat fulgoris illius sensifici, qui spiritibus animalibus inest, multò plus abundantiusq; venire ad oculos, quam ad aliud quodpiam sentiendi instrumentum, atque per hoc multo magis cum externis communicare animam. Hinc fit, ut quid patiat, qualisq; sit, nulla in parte apertius indicet: atq; ut verissimū sit, quod Hipp. loco citato dixit, ut oculus valet, ita & totum corpus. Porro nomen oculi propriè dicitur de corporali videndi organo: metaphoricè verò de acie mentis, hoc est, intellectu. Quia ut ille videt corporalia, ita hic incorporea. Hac metaphora, & Philosophi omnes, & Poetæ etiam vtuntur. in sacris verò est frequentissima. Illud enim Psalmi duodecimi, Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte, & illud vigesimi quarti, Oculi mei semper ad Dominū, nō de corporalibus his oculis, sed de mente venit intelligendum. Neque enim optandum est, ne vnquam obdormiamus corpore, sed mente, & in peccatis. Neque refert corporeos oculos intentos semper esse in Deum, quem illis oculi non videbit homo, & viuet, sed mentem. Significatur verò hæc nomine oculi. Quam metaphoram persequutus optimè est Plato. lib. 7. de Rep. seu de iusto, ita de mente disserens, comparansq; cum corporali oculo. Præsens autem ratio nobis innuit, primū vim quæ est in animo cuiusque, deinde instrumentum quo res discere quisq; potest, perinde ac si oculum impossibile esset, aliterquam vnā cum toto corpore ad clarum obiectū ex obscuro conuertere. Ita tota mente à generatione vsq; ad id quod ens dicitur, circum agere oportet, ut quod clarissimum est, possit speculando transcendere.

Hoc autem ipsum bonum esse dicimus. Ad hoc igitur ipsum eruditio competens erit, facultas quædam animi dirigendi, ut ipsius oculus, quàm facillimè & efficacissimè conuertatur, quæ huic oculo aciem, visumq; non dabit, sed eū potius, cum visum quidem habeat, neque tamen rectè conuersus sit, neque quod decet aspiciat, conuertere omni machinatione contendet. Ecce ut Plato mentis aciem oculum vocet, atque per oculi analogiam definiat. Ergo quod physici, & physiognomici de corporali oculo affirmant, qualis scilicet is est, tale esse & totum corpus, hoc Dominus transfert ad oculum animi, hoc est intellectum, dicens, Lucerna corporis tui est oculus tuus, si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit. Quasi diceret, ut oculus est lucerna corporis, ita mens seu intellectus, animæ, quæ est præcipua hominis pars, ac per quam homo bonus, aut malus dicitur. Velut ergo, ut valet oculus, ita valere agnoscitur totum corpus; ita ut valet intellectus, valet anima, ac per eam totus homo, qui nunc significatur nomine corporis. Si igitur (inquit) oculus tuus simplex, hoc est bonus est, totum corpus (hoc est, totus homo) lucidum erit. Si autem oculus fuerit nequā, homo totus erit tenebrosus. Vbi est animaduertendum, in sacris, cum hæc de mente, aut de homine enunciantur, idem esse simplex, seu bonum, & lucidum; atque nequā, & tenebrosus. Nimirum radix, ac principium peccati, est ignorantia, & tenebra. Principium autem verè virtutis, lux & perspicacia mentis, intuentis primum ac verum bonum. Vnde à causa ad effectum translato nomine malus vocatur tenebrosus, & bonus lucidus, & ipsa bonitas, lux & sapientia: & malitia tenebra, & stultitia. Qua phrasi tota scriptura sacra, maximè verò libri Sapiētiales referti sunt. Philosophis etiam omnibus est semper in ore illud Aristot. 3.

Ethicorum Cap. 1. Omnis peccans est ignorans, Causam verò non omnes assequuntur, immo pleriq; dubitant, quod non videantur peccata ex ignorantia fluere omnia, sed quædam. Immo verò, quæ verè ex ignorantia, ea aut omnino non esse peccata, aut leuiora videantur, siquidem & Paulus de seipso dicit in Epistola prima ad Timotheum, Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. ignorantia igitur non videtur facere, sed aut tollere, aut imminuere peccatum. Porro pleriq; hominibus videtur, se non ignorare quid faciant, cum quid peccant, sed velle potius scientes & volentes, sequi deteriora. Hæc autem dubitatio nulla ratione melius diluitur, quàm adhibita causa, qua dicta asseritur thesis, puta peccatum omne nasci ex ignorantia, & tenebra. eam verò reddit optimè Plato, loco nuper citato ex septimo de Rep. dicens, mentem humanam velut oculum quendam esse, eumq; cum conuersus est, ad res & negocia huius sæculi, auersum necessario esse à veris & æternis bonis, ac proinde nō posse ea perspicaciter intueri, ideoque neque videre, nisi tenuiter, neque ab illis permoueri, sed à rebus caducis trahi, utpotè quas videat exactius: cum verò, cuius mens diuinis rebus sit intenta, circa humanas cecutire, non aliter ac qui è luce splendida repentè se transfert ad tenebras. Hinc fit, ut filij huius sæculi (dicitur hoc Cap. 1. 6. Lucæ) hoc est, qui res huius sæculi habent cariores, quàm diuinas, prudentiores sint in generatione sua, hoc est, in tractandis negocijs secularibus, quàm filij lucis, qui in his id solum quod verè bonum, & verè ens est, habent intentos mentis oculos. Idem verò, qui in his rebus sunt perspicaciores, circa diuinas cecutientes, & stulti facti peccant: quia vera bona tenuiter vident, utpotè à quibus habent oculos auersos. itaque utrique sunt perspicaces circa quæ

habent oculos intentos, & cęcutientes circa contraria, unde & illud Pauli prima ad Corinthios Cap. 3. etiam intelligitur facile. Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapiencia enim huius mundi stultitia est apud Deum. Ignorantia itaque eius qui peccat, est in auersione oculorum mentis à Deo. Proinde monet ibidē Plato, eius oculos disciplina, & meditatione ad vera bona sensim conuerti. quia si quis repente velit, diu occupatum in rebus caducis ad vera bona transferre, nihil proficiet, quia excęcabitur repentino lucis intuitu, ut qui diu moratus sit in tenebris. paulatim verò meditatione, & exhortationibus transfertur mentis oculus ad veri boni contemplationem facile, unde & resipiscet. Quamquam nonnulli etiā repente translati sunt, atque ijs quidem solet repentinus fulgor multas excutere lachrymas; quorum multi quasi dolore perterriti retrocedunt, nonnulli verò quibus Deus maxime fauet, etiā perseuerant. Constat itaque ut vera virtus ex vera mentis oculorum luce; nequitia verò nascatur ex tenebris. Nam & si utrique, & boni inquam & mali, in suis quique rebus sint perspicaces, tamen quantò res diuinę humanis sunt illustriores, ac meliores, tantò etiam præstat bonorum sapientia malorum sagacitati (nimirum scientia ex obiectis accipit dignitatem) quare hæc ad illam tenebra est, illa verò lux. Prouerb. 4. Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant: iustorum semita quasi lux splendida procedit, & crescit usque ad perfectam diem. Merito igitur in tenebris versari dicuntur impij, boni verò ambulare in luce, atq; adeò, quod probum lucidum, quod nequā tenebrosum. Quòd verò eorum qui peccant, plerique nihil se sentiant ignorare, nihil obstat dictis, qui potius hoc ipso sunt insipientiores, hoc ipsum adijcentes suę incipientię, quod se putant scire, quæ igno-

ignorant. Nimirum teste Arist. Cap. 3. septimi Ethicorū, sunt velut furentes, & ebrij, qui de quacunque re interrogentur, respondent nonnunquam, ita, ut videantur sapere, & eligūt, faciuntque contraria. Duodecimo etiam Cap. Prouerb. legimus. Via stulti recta in oculis eius. Quod verò obijciebatur de ignorantia, quæ peccatum minuere, potiusquā augere videretur, explicemus. Dicta ignorantia, quæ auersio intellectus à vero bono est, non potest abesse ab eo qui peccat, illam enim facit perturbatio mentis qua tenetur; & qui in illud bonum habet mentem intentam, videtq; illud perspicaciter, fieri non potest ut mala eligat præ illo. naturaliter enim ferimur in bonum, atque hoc ipsum in ratione boni est. Quare qui deteriora eligit, meliora non satis vidit, & ea quidem ignorantia non minuit, sed auget peccatum, quia ea ipsa maxima improbitas est. Habere inquam mentem auersam a Deo, cum possis conuertere, aut studere, ut conuertras. Quidam verò præter hanc, quæ communis omnibus qui peccant est, ignorantiam, habent aliam peculiarem circa propriam materiam peccati, ut qui ignorans diem festum esse, rei sacrę non interfuit, aut ignorans esse alienum, quidpiam abstulit. ea quidem ignorantia culpam semper minuit, nisi sit studio procurata. grauius enim esset, sine vlla excusatione, scientem ac considerantem diem esse festum, & rem alienam, peccare; si verò nulla negligentia in causa fuit ut ignoraret, etiam tollit omnino peccatum, quia ut Arist. Cap. citato ex tertio Ethicorū dicit, cum tali ignorantia non est electio, sine qua esse peccatum non potest. Nihilominus est semper peccatis adiuncta ignorantia ea, quæ in oculi mentis auersione consistit, ut ois vera bonitas ab eius oculi in Deū conuersione, pcedit. Quapropter

per ut habet is oculus, ita & totus homo. Atque si oculus is fuerit simplex, totum corpus erit lucidum; si nequam, tenebrosus, ut explicatum est.

CAPVT OCTVAGESIMVM

QVINTVM.

A. P. 16. Mathei, ait dominus. Vespere facto dicitis serenū erit, rubicū dum est enim cēlum: & mane, hodie tempestas, rutilat enim triste cēlum. Quæ verba haud dubie non sunt dicta à Domino, ut doceremur tempestatis, aut serenitatis præfagia, sed ut arguerentur illi ad quos ea verba habita sunt, ex suo ipsorum sermone. Nam addit faciem ergo cēli diiudicare nostis, signa autem temporū nō potestis? Verum quia non vulgi solum, sed Philosophorum etiam, & agricolarum, & nautarum est ea assertio, quibus, ut potē talibus obleruationibus deditissimis, fides non debet denegari, huius quoque si fieri potest, reddenda hoc loco causa est. Ea verò mihi esse videtur, quod nubes densæ tactæ Sole obliquo, qualis est qui iam occidit, nigriciem præ se ferunt. Quæ ergo rubicundæ sunt, non sunt adeo opacæ, & densæ, sed penetrantur lumine, quapropter in diem posterum nullum indicant tempestatis apparatus; serenitatem ergo promittunt. Cum verò oriente Sole, triste hinc inde, & nubilosum se exhibet cēlum, plerunque solent ad primum orientis Solis occursum dispergi nubes. Quæ tamen si densæ sunt, quales cū tristo cēlu, non dissipantur, sed excepti per eas radij Solis videntur rutilare. Postremo vero, vesperi, cum Sol, cum quo toto die sunt colluctatæ, languescit, concurrunt, densantur, fiuntque imbres.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM

S E X T V M.

A. P. etiam 12. Lucæ eodem modo arguens hypocritas, ait Dominus, cum videritis nubem oriētem ab occasu, statim dicitis nimbus venit, & ita fit, & cū Austrum flantem, dicitis quia æstus erit & fit. Horum verborum multò magis rationem reddi oportet, quàm priorū. Quia non solum quasi vulgi sermonem protulit, sed adiecit & ita est. Quasi in eo iudicio ferendo de imminente tempestate, non deciperentur. Sanè ut incipiam ab vltimis, Austro succedere estum, & experimento est compertissimum, & rationi valdè consentaneum, cum Austrum calidum ventum esse, & oppositum illi Aquilonem frigidum, omnes qui de ventorum agunt naturis, vno ore confiteantur, neque solum secundum hanc qualitatū primarum oppositionem, sed secundum alteram etiam cōtrarios esse putant illos flatūs, Austrum scilicet humidum, Aquilonem siccum, vel hoc argumento, quod tempestates Austrinæ plerunque sunt etiam pluuiosæ, ac semper blandæ; Aquilonares plerunque serenæ ac semper arentes: atque adeo, quod flante Austro facile res putrescunt, ut potē calidi, & humidi flatus contractu alteratæ, Aquilo à putredine liberat, siccans, & refrigerans. Huc pertinent illa verba Iob. Cap. 37. Nonne vestimenta tua calida sunt cum perflata fuerit terra Austro? Verum cur Auster talis sit, memini me antea dixisse. Nimirum quia flat à meridie versus Septentrionem: meridiana vero mundi pars abundat igne præ mundi lateribus, hunc ergo allicit Auster.

Aqui-

Aquilo contrariam ob causam frigidus est, quia scilicet, aduersus ignem latus, illum abigit. Sed dices, oportere ut eadem causa Auster siccus, & Aquilo humidus sit, quia ignis non solum calidus, sed siccus etiam est. Cæterum, ut hæc illis insint, alia causa est. Nimirum qui venit à frigidiori mundi parte, a frigidiori celo repulsus, non effertur in sublimem, sed decurrit iuxta terram, ac proinde humiditati aeris sublimioris minus admiscetur, contra, qui venit a parte mundi calidiori effertur in regionem mediam aeris, ubi a vaporibus, quibus cum miscetur, multam recipit humiditatem. Cur ergo flanti Austro succedat æstus, hæc est causa. Cur vero nimbus ascendente nube ab occasu, oportet scrutemur. Certè Elias cum futuram copiosam pluuiam, post tam longam ariditatem Regi Achab prophetauit. 3. Regum Capit. 18. dicitur vidisse nubem ascendentem a mari. Dicitur enim Ecce nubecula parua, quasi vestigium hominis ascendebat à mari. Constat autem ascendisse ab occasu Solis. Nam Palestina ad occasum habet mare. Censebatur ergo, ut existimo, in illa regione pluuiæ signum, nubes ex occasu ascendens, quia cum ad occasum haberent mare, inde ascendebant, eratque id signum illi regioni proprium. Nobis

verò quibus mare æquè ad occasum, & meridiem, & Septentrionem est, æquè ex his

omnibus partibus ascendunt nubes

nimborum nuntia, Britanis

ascendunt vndiq; ut

qui mari, vndiq;

cinguntur.

no

CAPVT OCTVAGESIMVM.

SEPTIMVM.

Ar. 10. Lucæ ait Dominus. Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum. Quibus verbis per insinuationem, videtur commendare ad vulnera oleum & vinum, quod græcis vocatur *ὀϊναιον*. Videtur verò ad id alia quidem ex parte medicinæ placitis consonum, ex alia autem dissonum. Nam de vino Hipp. libello de Vlceribus ita inquit, Vlcera vniuersa, nisi vino, humectari non oportet, nisi in articulo fuerit vlcus. His verbis Hipp. commendat vinum ad lauandum vlcera: Vituperat verò omnem aliam humectationem, quantum magis eam quæ agatur oleo. De quo paulò infra idem Hippoc. dicit, At oleum, & quæcunque mollia, aut oleosa sunt medicamenta, talibus vlceribus non conducunt, si non valde iam ad sanitatem tendant. Neque vlceribus ex recenti vulnere oleum conducit, neque mollientia, neque adiposa medicamenta, tum aliàs, tum quòd vlcus ampliore purgatione opus habet, Gal. quoque tercio libro meth. commendat vinum, & vituperat oleum ad curanda vlcera. Nam Cap. 4. ita inquit, vinum igitur omnis vlceris, quæ vlcus est, optimum est medicamentum, Cap. autem 2. eiusdem libri inquit, Oleum namque cauo vlceri infusum, ad vesissimum omnium medicamentorum est, cum si ita mederi voles, ipso vsu intelliges sordidum ac male olens vlcus fieri. Videtur ergo id medicamen, quo in parabola dicitur vsus Samaritanus, partim fuisse vtile, partim verò etiam noxium. Neque sanè

(vt hoc obiter dictum sit) & si id medicamen fuisse ineptissimum quis existimet, quidquam detrahitur sacre lectionis auctoritati. Nam illo in loco hominis charitas, non medicinæ peritia commendatur. Nihilominus mihi etiam sonat, velut medicaminis ad eam rem idonei, facta mentio. Qua autem in vino & oleo vteretur, duplex ratio est, aut enim seorsum aut admistis. Seorsum quidem, interius, & in ipso vlcere: vino exterius verò, & super circumscitis partibus, oleo haud dubie utilissimè vteretur, nisi essent vlcera in articulis, aut penetrantia in capite. Nam vinum mundat, confortat, & siccat vlceratam partem; oleum verò sanas circum circa existentes fouet, & si quæ est in illis doloris causa, mitigat. At verò, an infusum Oleum, quod vino & oleo constat, vtile esse potest, difficiliorem habet inquisitionem. Certè vlcus simplex, & quod prima, vt dicunt intentione curandum sit non indiget oleo, quia tale siccationem solum, & agglutinationem desiderat, quorum neutrum præstare potest oleum. Non læditur autem oleo magnopere, nisi quod sordidum est, & putredini valde opportunum, quia oleum hæc magnopere augeat, est nihilominus aliquod vlcus quod vsu olei multum iuuatur: in quo scilicet pus moueri est opus, vt quod cum contusione consistit. Sunt ergo quædam vlcera, quæ oleum amant non solum partibus sanis quæ circumstant, ad motum, sed infusum etiam intro. Atqui neque ea quæ oleum solum purumque respuunt, vt quæ caua & sordida, statim etiam læduntur omnibus, quæ partem aliquam eius recipiunt: nam cerato ex oleo cera & erugine crâs expurgantur, replentur carne, & sanescunt. Cum igitur sint vlcera, quæ solo oleo gaudent, & recentia omnia quæ in carne consistunt vino solo plurimum iuuentur, & ea etiam quæ solo oleo læduntur, commistum cum alijs amicè recipiant, plus aut minus, vt

res exigit, sint etiam haud dubie quibus mistura ex oleo, & vino sit accommodatissima, quibus, scilicet, vlcus sit crudiusculum in carne (nam nerui neque vinum, neque oleum simplex amant) & asperum, & phlegmonis aliquid per partes habens. Ea enim solum oleum fecerit sordida, solum vinum irritauerit, & exasperauerit, oleum verò mitigauerit (anodinum enim est) emollierit, simulque roborauerit particulam (constat verò id modicè calidum debere infundi) fuerint verò talia haud dubie vlcera eius qui à latronibus percussus, semiuivus relictus est. Siue enim fustibus ictus sit, quod plagarum nomen sonat, siue ense vulneratus, oleo necessario indigebat. Nam si contusione erant inflicta vulnera, nihil potius: sin autem sola incisione, tamen destitutum sine alligatione tandiu sub dio, ab aere haud dubie essent exasperatæ, & refrigeratæ partes, cui malo nulla re melius succurreretur, quàm calente oleo.

Itaque bonus ille Samaritanus, non piè solum, sed prudenter etiam videtur succurrisse. Idem etiam medicamen-

tum vtile sit ad partes verberibus contusas, simul, & dilaceratas. Quod innuitur etiam illis verbis Isaie Capit. primo. Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non est circumligata, neque curata medicamine, neque fota oleo.

res

CAPVT OCTVAGESIMVM

OCTAVVM.

AP. 20. Actuum Apostolorum scriptum est, Iesum Seruatorem nostrum, suo ore dixisse. Beatius est magis dare, quam accipere. Quæ assertio etsi nullum desideret argumentum, utpote diuina autoritate confirmata, physicam etiam habet monstrationem, solo eo posito, quod beatitudo in bonorum abundantia sit, miseria in priuatione, aut contrario; quod ex ipsis nominum notionibus, manifestum est. Cum igitur dandi principium sit, ipsum habere, recipiendi verò in vacuitate, quia nihil potest dare id quo caret, neque recipere id quod habet, constat beatius quidam esse ipsum dare, quam recipere. Obijciat autem quispiam recipiendi cupidus, quia beatius est habere quam carere, beatius esse recipere quam spoliari, quandoquidem ex fine debent aestimari omnia, finis vero recipiendi est habere, dandi verò carere. Coniunctis ergo vtriusque rationibus constat fieri, ut illud sit longè beatissimum, dare semper, & abundanter, & nihil amittere, quod primæ, ac summæ, & beatissimæ causæ necesse est tribui, cui ex sese est sufficientia summa. Causis quoque naturalibus, quæ scilicet, sine deliberatione operantur, euenit dare nihil amittendo ex suo, hæcque tunc dare possunt magis, cum habent melius. Ignis enim cum actu est, ignis formam tribuit, quod verò est potentia ignis, & adhuc caret, recipere potest. Itaque in mere naturalibus, haud dubie, dare est melius habentis, & per eam largitionem nihil amittitur, eius quod inerat largienti.

gienti. Verum quoniam de talibus nomen beatitudinis non dicitur, nisi fortè æquiuocè, necesse est videre, an de humanis largitionibus, quæ non sine aliqua bonorum expensa fieri possunt, dicatur illud verè. Constat autem quandoquidem hoc ad mores hominum spectat, Ethicam desiderare monstrationem. Quam non aliunde possumus melius petere, quàm ex Arist. Cap. 7. libri 9. Ethicorum. ea pendet ex bonorum differentia. Nimirum bona omnia, & hominibus expetibilia, sunt in triplici genere: nam honesta, aut vtilia, aut voluptuosa. Horum, quiuis homo bonus (penes tales enim oportet esse iudicium) concedat, præstantissima esse quæ honesta: posthæc quæ vtilia: omnium vilissima tantum voluptuosa. Dico autem tantum voluptuosa. quæ nihil aliud afferunt quàm voluptatem. Nam voluptas quæ accedit ex honestate, aut utilitate, aut etiam ex eo quod assequutus sit ea quæ voluptuosa, & animum suum expleuerit, ea non est differentia bonorum, sed perfectio, & finis, ac summum cuiusque generis. Velut summum virtutis est, cum iam quis cum delectatione bene agit. Summum etiam artis quaestuosæ, cum quis negotiatione delectatur. Summum turpitudinis, cum quis gaudet explese se voluptatibus. Has enim penitentiam subsequi oportet, non gaudiū. Ita cum sic se habeant bona, & fecilitas sit in fruitione bonorum, optimorum præcipuè, plurimorum, & maximorum: & largiri sit res honestior, accipere utilior, constat, tanto beatius esse dare quam recipere, quanto præstat honestas utilitati. Præstat autem, tum ex sese, quia ita videtur omnibus hominibus, qui non sunt animo egro: tum etiam quia honestas diuturnior est, quàm utilitas. Quin etiam honestas per sese æterna est, utilitates verò, paucae non breues. Nam utilitas accipien di perit, simul ac consumptum est quod datur, quia inde solum

solum est; honestas verò dandi est æterna, quia non est ex re donata, sed ex ipso dedisse. Fieri autem non potest, ut qui dedit non dederit, per accidens quidem perire potest honestas dandi percunte memoria, ex sese autem æterna est. Quapropter si quæ est in rebus memoria, quæ in nullam unquam obliuionem possit incidere (ut certè est) constat nullam unquam honestatem, nihil quod recte actum sit, penitus perire posse, sed æternum esse. Contra verò in eo qui accipit, cõsumpro dono/perit utilitas, manet verò illa inhonestas, & illiberalitatis nota, quæ est in recipiendo. Præterea, beatitudo (autore Arist. qui maximè sequitur communem hominum bonorum sensum) consistit in operatione secundum virtutem, cum omnium bonorum sufficientia. Largiri autem est liberalitatis, virtutis quidè honestissimæ: accipere verò ad nullam virtutem spectat, nisi fortè rarò ad amicitiam. Esse autè ita, vel inde constat, quòd dare difficilius est, utpotè in quo virtus versatur, accipere verò facilè, ut quod plerunque ex vitio est, aut indigentia. Igitur haud dubie est beatius dare, quam recipere. Constat verò ex dictis, non utcunque neq; ubicunque esse beatius, sed cum agitur secundum virtutem (ea enim dicebatur esse summa beatitudinis causa) cum oportet, scilicet, & ut oportet. Hæc enim virtutes omnes committantur, siquidem cum prudentia coniunctæ necessario sunt. Talis autem largitio alios sanè augebit bonis, largitorem autem ipsum non spoliabit, neque miserum reddet. Rationem enim habet propriorum bonorum liberalitas. Igitur liberalis largitionis extremum, non est bonorum vacuitas, sed adiectio potiorum, puta honestatis, & honoris. Neq; recipiendi extremum est abundantia bonorum, sed quorundam abundantia, cum quadam nota potiorum, puta cum quadam illiberalitate. Quapropter ij, qui bene de rebus sentiunt, bea-

beatiores iudicant eos, qui largiuntur, quam qui recipiunt. Atque hac ipsa causa censet Arist. plus amare eos qui beneficia conferunt, quam in quos sint collata, utpotè maius inde bonum consequuti. Ita etiam à parentibus amari filios, plusquam redament. Contra qui receperint, citius recedere ab amicis, quam qui largiti sint, quòd scilicet amissa utilitate, nihil illis restet in amicitia præter illiberalitatis memoriam: his verò restet semper suavis recordatio benefactorum. At dices non ergo omnis largitio commendatur præ receptione, sed ea tantum quæ liberalis est. Multæ autem largitiones sunt pessimæ, quæq; in summam miseriam ipsos largitores adigunt. Certe laudari, diciq; beata non potest, nisi ea quæ sit studiosa largitio. Neq; dubium est, honestius esse recipere ab amicis, ne illis videaris intractabilis, & ex arte honesta mercedem, ut familiam nutrias, quam dando ficcarijs, aut meretricibus, patrimonium perdere. Sed oportet ut alijs omnibus in rebus, æqualitatem comparisonum seruare, conferre; studiosa cum studiosis, & praua cum prauis, eritque ita generatim atque omnino, beatius dare quam recipere. Nam & liberalis qui largitur, beatior est multo, eo qui recipit mercedem iustam; & prodigus est minùs malus, quam avarus, ut idem Arist. multis argumentis probat Cap. i. quarti Ethicorum ad Nicomachum. Quorum hæc sunt præcipua. quòd prodigalitas prodest multis, avaritia nulli: quod curari facilius potest; idque multis de causis, & quia propinquior est liberalitati, cum habeat communem cum ea voluptatem dandi, & dolorem recipiendi, & quia ipsa seipsam curat, consumens suas facultates, sine quibus largitio cessat. Avaritia verò pecunias cumulans, seipsam augeat, curatur etiam ætate prodigalitas; avaritia crescit senectute. Itaque prodigalitas his causis minùs mala esse probatur, quam avaritia. Quod quidem

quidem vt exacte consideretur aliqua indiget animaduersione. Non enim omnino, neque semper ita habet. Nam sunt vtriusque virij multi gradus. Est siquidem prodigus, qui sua omnia, sibiq; necessaria distribuit, etsi non omnino indignis: deterior adhuc qui talibus largitur sua & aliena, aliena scilicet rapiens, vt det quibusuis: omnium pessimus, qui consumptis iam proprijs, rapit aliena, tribuitq; indignissimis. Porro auarus est, qui non largitur ex suo pro modo suarum facultatum: multo autem magis, qui penitus largitur nihil: magis adhuc, qui retinet sua & aliena: omnium pessimus, qui sibi etiam denegat necessaria ad victum, & aliena quacunq; ratione arripit, atque omnia congerit. His ita positis, constat quosdam prodigos deteriores esse quibusdam auaris. Si tamen pares paribus gradus componas, stant adhuc argumenta quibus efficiebatur, prodigum minus malum esse, quam auarum, atque adeo beatius esse dare quam accipere, quia in bonis melius, in malis minus malum est. Euenit autem mox dubitare ex dictis: si liberalitas rationem habere debet suarum facultatum, atque ea cura deposita vitiosa largitio sit, quo pacto consultum esse possit cuiquam, vt vendat omnia quae habet, & det pauperibus, quod tamen scimus dominum consumulisse cuidam (Marci 10. & Lucæ. 18.) atque adeo in initio nascentis Ecclesiae ab omnibus solitum fieri Hierosolymis? tametsi enim hi conferebant in indigentes, & dignos, tamen suarum facultatum rationem non habebant, cum darent omnia. Quod tamen necessarium esse ad veram liberalitatem indicauimus. Multo melius ad hæc intuenti, videri possit consilium Tobiae, qui (Cap. 4.) ad filium dixit, ex substantia tua fac eleemosinam, & noli faciem tuam auertere ab vilo paupere, ita enim fiet, vt neque à te auertatur facies domini. Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi

tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude. Hic considerare oportet conditiones simpliciter liberalis largitionis, aut commutationis. Qui largitur enim primam rationem habere debet sui, secundam eius cui tribuit. Sibi quidem cauere, ne auferat necessaria; alteri prospicere, vt tribuat vtilia. Ratio igitur quam suarum facultatum habere debet liberalis, eo redigitur tota, quam sibi sint necessaria, quae largitur. Cui ergo nulla bona necessaria sunt, omnia potest largiri sine vlla prodigalitate, modo recte collata sint. Porro qui commutat, id solum videre debet, quid pro quo det. Dans enim quod minus, pro eo quod magis eligibile, vel simpliciter, vel saltem sibi, errare non potest: immo quanto excessus maior, tanto prudentius ager. Tobias igitur sapienter consulebat filio, ne omnia, sed pro modo suarum facultatum largiretur, vt potè patri familias futuro, vxoriq; ac proli necessario prospecturo: sapientius autem multo Dominus adolescenti, qui ad celibatum, & statum nullis indigentem vocabatur, vt se ab omnibus expediret, & primum perfecte virtutis faceret gradum, pauperibus tribuendo. Eorum etiam qui in initio nascentis Ecclesiae, praediorum pretia ponebant ad pedes Apostolorum, est eadem ratio. Nam etsi vxores habebant, & filios, transferebant tamen ad aliam viuendi formam, ad communionem scilicet bonorum, in qua nulla esse poterat indigentia, vt nunc etiam qui cenobia ingrediuntur. Porro vtrique, & hi inquam, & qui relictis retribus sequuti sunt dominum, commutabant bona hæc vilissima, & maxime caduca pro optimis & aternis: quae verissima sapientia est, & beatissima liberalitas.

CAPVT OCTVAGESIMVM

NONVM.

AP. 2. Epistolæ secundæ Petri, ita scriptum est, Adueniet autem dies Domini ut fur, in quo celi magno impetu transibunt, Elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur (paucis interpositis) properantes in aduentum domini, per quæ celi ardentis soluentur, & elementa ignis ardore tabescent novos verò celos, & nouam terram, & promissa ipsius expectamus. Hoc idem videtur esse quod Ioanni reuelatum est vigesimo primo Apocalypsis, vbi inquit. Et vidi celum nouum, & terram nouam. Primum enim celum, & prima terra abiit. & mare iam non est. Quod idem reuelatum antea erat per Isaiam Cap. 65. his verbis. Ecce enim ego creo celos novos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora. Dauid quoque in Psalmo centesimo primo dixit. Opera manuum tuarum sunt celi, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut operatorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Dominus quoque in Euangelio dicit. Celum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Multa alia sunt oracula, quæ nobis indicant, mundum hunc, quem conspiciamus, mutandum esse, atque formam aliam longè præstantiorem subiturum, tunc scilicet, cum cessabunt ortus, & interitus rerum, cessantibus motu, & tempore. Plerique nolunt intelligere, mutandas esse naturas, & formas corporum celestium, & elementarium, sed motu cum

cum quiete commutandum, & tempus cum æternitate, manentibus tamen eisdem formis, & essentijs, atq; ob has tam insignes mutationes quas subibunt, dici muranda faciendaque noua. Itaque permansura in illa eternitate, Solem, Lunam, & Astra, & hos ipsos in quibus nunc sunt orbes, nullas autem circumuolutiones eorum futuras. Veniunt autem in hanc sententiam, primum quidem, quoniam non videtur esse necessarium, hos celos, & hæc elementa delere, ut creentur alia denuò, sed si quàm maximè oporteret, satius esse, hæc reddi speciosiora, adijciq; illis decorem manente substantia. Cum præcipue dictum sit ab Ecclesiaste Cap. 3. (quod cum Platonico dogmate maxime consonare antea in dicauimus) Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus perseverent in perpetuum. Cum ergo celum, & elementa ab initio facta sint, ab ipso Deo sine vlla causa secunda, videtur oportere, ut perseverent in æternum. Deinde Petrus dicit celos ardore esse soluendos, terram autem, & quæ in ea sunt exurenda. Cælorum autem substantia non est vltionis, neq; verò alterius alterationis capax. Alioqui quid prohiberet multo iam antea exarsisse? si eorum cavitates plene sunt igne, & illi adeo rapide moventur, & Solis fulgor eum vndecunque attrahit? multò minus intelligi possit celum præ ardore dissipandum, si quis ponat cum Ambrosio, Ilidoro, & Basilio, celestia corpora ignea esse, ne autem ardore soluantur prohibere aquas, quæ supra celos sunt. Nam si ardore soluenda sunt illa corpora, nihil sunt minus, quàm ignea. Ardor igni non potest esse alienus, neque corruptius magis quàm aquæ frigus. Perinde ergo sit dicere, ignea corpora calore soluenda, ac si diceret aquam frigore absumendam. Quin potius oporteret corpora illa pertinere ad aquam, & frigore esse concreta modo. nam quæ concreta sunt frigore solvantur calo-

re, quæ calore humore. Non videtur ergo consentaneum, celestia corpora calore, neq; vlla alia virtute elementari corrumpi posse, sed vt Arist. sensit, ac nunc omnes consentiunt esse incorruptibilia, & inalterabilia, ac proinde si quis ortuum & interituum rerum futurus finis est, sistenda priuandaque motu, ea figura qua deprehensa sint, in æternum permanfura, non tamen mutanda secundum substantiam, & naturam. Nihilominus maius aliquid mihi sonant illa oraculorum præscriptorum verba, mutandos celos, vt opertorium, ipsos perituros, soluendos, novos creandos. Quapropter si quæ ratio inueniri possit, quam *propositis argumentis* pari probabilitate obijciamus, in ea certe acquiescere æquum est. Videtur autem ex hypothesei probabilissimum esse, mundum hunc corporalem quem conspiciamus, periturum aliquando esse, ac pro illo alium longè præstantiorem denuò creandum. Si scilicet, hæc series ortuum, & interituum in æternum duratura non est, sed cessatura aliquando, cessurusque motus quieti, & tempus æternitati. Alienum enim omninò à ratione est, corpora natura mobilia, quæque naturali imperio feruntur, vt celestes orbes, in æterna violentia contineri. Nihil enim philosophis certius quàm nullum violētum esse æternum. Cælum autem cum naturaliter feratur circulo, præter naturam, & violentur detineretur. Neque minor inferretur violentia elementorum naturæ, si ea quoque qualinunc sunt natura durarent. Etsi enim, corporibus suis ordine dispositis, naturalis succederet quies, esset tamen necesse, statim & illum ordinem, & quietem interturbari, actione mutua virtutum elementarium, nisi essent actiua passiuæ proxima sine vlla actione: quod nihilominus rationi repugnat. Quid enim posset eas illis indutias firmare, nisi à maiori virtute illata violentia? neque enim satis sit (vt quispiam fortasse

tasse putet) sublatam esse lationem, vt potè motum primum vt tolleretur alteratio. Est enim latio prior alteratione, nulla causa, quàm ob admotionem efficientis, & recipientis. Si autem essent ordine posita, non solùm propè essent, sed & contigua. Essent itaque omnia violenter detenta, & actione orbata, quo nihil absurdius, in illo præcipuè felicissimo quo, in quo oporteret omnia esse pulcherrima, & propriam perfectionem consequuta. Verisimilius ergo multò est, corpora hæc celestia, & elementaria, quæ ad hanc velut rerum generis optimè comparata nunc sunt, exacto toto tempore, & eleuatis successiuis mutationibus, quasi toto iam negotio peracto, velut defuncta munere suo, finiri, atque alia pro illis longè pulchriora, & æternam illam requiem naturaliter experientia, & secundum se tota inalterabilia, creari denuò, quæ immutabilibus, & æternis subseruiant, vt priora hæc nascentibus, & intereuntibus deseruiunt modò. Videtur itaque inuenta optima ratio, quæ quæ nunc sunt deleantur, & & illis eleuatis, creentur pro eis alia, vt scilicet, ad tam diuersos status, res etiam diuersæ accommodentur. Neque obstat esse hæc corpora à Deo creata, vt deleri possint. Nō enim ab vlla naturali causa, sed ab ipsomet Deo qui creauit, delenda dicimus: neque sanè in nihilum (non enim hoc dignum censent Dei bonitate) sed in alia essentialiter perfectiora, in quibus horum ipsorum perfectiones mancant eminenter, demptis mobilitate celestium, & corruptibilitate elementarium, quæ imperfectionis sunt. Velut autem mutatio naturalis formæ in aliam perfectiorem, non vocatur interitus, sed ortus, vt cum ex embrione fit animal, ita neque mutatio quæ diuina virtute fit in substantiam præstantiorem, vocari debet annihilatio, sed creatio. alioqui limum ex quo Adam creatus est, annihilauit Deus, & coltam Adæ ex qua Eva. Ita igitur

igitur dissolvere quæ fecerat, non est à bonitate diuina alienum, mutando scilicet in poriora, in quibus priorum perfectiones mancant eminenter. Alioqui necesse esset in æterno illo, & felici quo, Equos esse, & Leones, & Vrsos, ac reliqua animantia, quorum species æternæ sunt: etsi ortu, & interitu singulorum seruantur, sed omnia huiusmodi habent firmam æternitatem præcipuè in exemplari, deinde & in alijs rebus perfectioribus, in quibus sunt, vt trigonus in tetragono. Ita ergo animantia reliqua erunt in homine, & priora hæc corpora in illis posterioribus, omnia autem in exemplari diuino. Hoc est quod mihi sonant illa verba Pauli ad Romanos, omnis creatura parturit vlque adhuc, hoc est in potentia est ad aliam perfectiorem naturam. Quod non solum soluendos esse cælos, sed ardore soluendos Petrus dicit, aliquantò vt difficilius, & ob eas obiectiões quas antea scripsimus, & ob eam quæ tetigimus modò. Nimirum quæ à Deo ipso p. se, ac sine cā secunda compacta sint, non posse ab alia cā solui, sed solū ab eo ipso à quo sint coagmentata. Quæ igitur Deus ipse cōposuit, vt cælestia corpora, haud quaquam dissoluet ignis, neque alia causa ipso Deo minor. Certè ita est, virtutem diuinam apponi necesse est, vt deleatur quod Deus ipse fecit. nō igitur ignis delere, aut dissolvere cælos poterit sua vi, sed diuina, quam Deus illi tunc, ad id ministerium exequendum apposuerit. Velut damnatorum corpora torquebit non corumpens, ac multò magis, vt nunc torquet animas damnatorum. Nimirum corpore hoc natura violentissimo vritur Deus ad actiones, quæ omnes naturæ vires excesserunt, aut igitur hoc modo ignis dissoluet cælos, aut orbis mutationem inchoabit, totam hanc corruptibilium corporum molem exurens, interimque Deus sua virtute demolietur cælos, vt videatur tota mundi machina conflagrare. Diceturque ita verè,

verè, per synecdochem, totus mundus igne perire, quia vren-
dis omnibus combustilibus, mutationem recipiet. Complebiturque tunc quod Psalmo quadagesimo nono cecinit Dauid dicens, Deus manifeste veniet, Deus noster & non filebit. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. Solum igitur superest, de hypothesis, ex qua fluunt hæc, probabilitate dicere. An scilicet, futurus aliquis ortuum, & interituum finis sit. Futurum autem esse, videtur facile ex indicatis antea colligi posse. Indicatum enim est, mundum hunc æternum nō esse, sed incepisse aliquando, cum antea non extitisset. Indicatum quoque cum esse vnicum, totum, pulchrum, & perfectum, ferriq; totum in summum bonum, à quo creatus est. Creati verò mundi velut apicem, & per quem in Deum feruntur omnia, esse hominem. Hunc enim esse propter Deum, & propter ipsum reliqua, atque animos hominum esse immortales. Ex his fit quod quærimus. Si enim mundus pulcher, ac perfectus est, necesse est omnia in illo esse, mēsurā, numero, & pondere, certis effecta. Nam neque magnitudo, neque multitudo actu infinita esse, neque intelligi potest. Quod autem infinitum potentia, deforme, & imperfectum est. Nam est id cui semper aliquid deest, constatq; ea infinitas, ex/nunquam finienda adiectione, quæ perfectioni est contraria. Nam perfectò, quā tale, nihil deest, nihil adijci potest. Cum igitur humani animi à mundi exortu continenter creentur in corporibus, atque separati permaneant. si generatio hominum nunquam esset cessatura, illorum esset futura multitudo potentia infinita, quo nihil imperfectius, neque magis inconcinuum. Cum præcipuè sit mundi pars, earum quæ cum corporibus habent aliquid conuerſi, præstantissima. Ad pulchritudinem ergo & perfectionem mundi spe-

dispectat, esse certum numerum creandarum animarum, qui ubi perfectus erit, necesse est, aut easdem rursus redire ad corpora per palynginesiam Pythagoricam, aut generationum naturalium esse finem: si autem generationum, & motus, & temporis. Quantum igitur habet improbabilitatis naturalis illa Palynginesia, tantum probabilitatis habebit, finem habituram hanc rerum genesim. Sed ex ipsa humane animæ natura colligitur hæc ipsa assertio: Indicatum enim animam hominis id habere præcipuum præformis corporum, quod est separabilis, idq; singulare præ omnibus substantijs incorporeis, quod est etiam actus corporis. Itaq; est pariter substantia incorporea, sine corpore potens existere, ut Angelus Dei, & actus corporis, ut forma alia quævis. Igitur & cum est in corpore potest separari, & cum separata, expetet uniti. non sunt igitur sine corporibus æternum victuræ. Alioquin quod corporibus celestibus, & elementaribus timebamus, eveniret animabus, ut scilicet, æterna priuatione rei naturaliter expetite tenerentur. Quod ratio longius à ratione abest, quanto vacuitas cum sensu miserabilior est, quam sine illo. Verisimilimum ergo est, illas sua corpora aliquando resumpturas. Si ergo naturalis palynginesia impossibilis est, superest, ut sit alia longè superior, quæ diuina virtute peragatur. Non aut ut naturalis virtus, proferet aliā post aliā regeneratione quasi generationem pristinam ordine repetens (successio enim hæc impotentia naturalis est) sed vnam totamq; omnium simul efficiet palynginesiam, tunc scilicet, cum perfectus earum erit is numerus, quem ratio proportionis ad alias intelligentes substantias exigit. Si quando igitur animi omnes sunt sua corpora resumpturi, certe postquam separati sint omnes. Separati autem esse omnes non poterunt, antequam finis sit nascendi. Necesse est igitur, nascendi finis aliquando

quando futurus sit, atque ideo & mouendi, & temporis. Hinc autem fiebat, ut & celi, & elementa essent in alia corpora præstantiora abitura. Verè igitur tota hæc mundi moles peritura est, ac pro ea alia longè pulchrior creanda, nullis mutationibus idonea, sed domus æternitatis futura. Quapropter omnia oracula quæ æternitatem corporum, quæ nunc sunt videntur asserere, & immutabilitatem, usque ad mundi huius finem intelligi debent. Quale est illud Psalmi centesimi quadragiesimi octauo. Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in æternum, & in seculum sæculi, præceptum posuit & non præteribit. Et illud psalmi nonagesimi secundi, Etenim firmavit orbem terræ, qui non commouebitur. Nimirum Ecclesia Catholica semper proclamat Dies illa in qua celi mouendi sunt, & terra. Itaq; usque ad mundi finem stabunt hæc qualia nunc sunt, nullam sentientia mutationem naturalem, tunc autem deleta, mutabuntur in alia noua, & pulchriora.

CAPVT NONAGESIMVM.

POCALYPSIS Cap. 3. Utinam frigidus aut calidus esses, sed quia tepidus, neque calidus, neque frigidus, incipiente euomere ex ore meo. Res est medicis omnibus notissima, & confirmatissima experimento, tepida omnia ventriculum subuertere, frigida verò aut calida retineri multò melius. Usque adeo, ut sola aqua quæ per se nullam vim vomitoriam habet ea solùm causa, quod tepida bibatur, vomitum moueat, non omnino segniter. Huius rei causa est, quod tepidarum rerum tactus, blandus, placidus,

M m m m dus,

cus, ac laxans est. Quod aperte indicant medicamenta propriè anodina, à soluendo dolore vocata, quæ tepidi caloris sunt, quia immoderatus frigida, & calida vtraque mordet, frigida quidem, quia contrahendo exasperant, calida quia pungunt, & ad utrorumque tactum contrahuntur partes, ad tepidum autem, blandum & suauem, laxantur, atque extenduntur, non aliter atque animalia affixa, aut crustarecta, quæ videmus quæcunque causa doloris accedat, siue mordēs siue pungens, sese contrahere, perfusa verò tepida, seu ad solis moderatum calorem, distendi. Ita faciunt spontè naturæ ventriculi partes. Cum verò primo occurfu cum quadam voluptate id accidat partibus, mox ea tactus voluptas vertitur in tristitiam, & anxietatem, ob quam accidit abominatio, & vomitus. Nam ventriculus bene constrictus, atque corrugatus circa cibum, aut potum, continet illum sine molestia, & nullam offensam ab eo sentit. Si verò laxatur, demittit, qui dimissus ponderi est ac molestiæ. Non aliter ac manus laxata evertitur ab eodem pondere, quod firmiter constricta facile sustentaret. Itaque eandem passionem afferunt ventriculo tepida, & si alioqui vomitoria non sint facultate, quam quæ sunt per sese, & propria potentia talia. Horum enim quædam, quia sunt laxantia, & emollientia, sunt etiam vomitoria, ut oleum & omnia quæ sine sale sunt pingua: quædam sunt malignitate quadam abominabilia, ut Agaricus Turpetum, & Eleborus, & succus Raphani. Vtraque verò & si longè diuersa ratione, faciunt ventriculi in quem ingeruntur laxitatem, saltem secundum fibras obliquas, quæ subseruiunt retentioni. Transuersæ enim & quæ seruiunt expulsionioni, constringuntur, insurgente virtute partis in id quod molestum ei est. Similem huic etiam passionem facit tactus rerum tepidarum. Fibras obliquas laxat per se ob blandum sensum,

sum, transuersas per accidens facit constringi, ad explendum quod quia male continetur, grauat. Ut ergo famem non mouet sola penuria, & suctus ab habitu corporis excitatus, sed quæcunque similem faciunt in ore ventriculi corrugationem ut acida: ita abominationem, contrariam ei appetitui in quo famem ponimus, efficiunt non solum quæ abominabilia per se sunt, sed & quæ quacunque ratione laxari illud faciunt, in quibus sunt quæ accipiuntur tepida, præcipue verò quæ liquida. His.n. accedit fluctuatio, quæ non parum facit ad vomitionem. Ex hac calidorum frigidorum, & tepidorum proprietate, accepit Spiritus Sanctus allegoriā transferens ad hominum mores, dicēsque, utinā frigidus aut calidus esses, sed quia tepidus es & neque frigidus, neque calidus, incipiā te euomere. Quæ verba sunt Dei ad hominem improbum, possuntque Theologicos sensus recipere, mei verò muneris solum sit, ea Ethicè interpretari ut id vnde allegoria accipitur sum interpretatus physicè. Cōstat nomine frigidi & calidi non intelligi contrarios affectus inter quos sit tepiditas, ut mediocritas quædam, nihil admittens nimium. Nam ut in secundo libro Ethicorum Aristot. monstrat, virtus quæcunque, atque adeo virtus omnino, in mediocritate consistit, inter excessum, & defectum constituta: vitia verò consistunt in extremo. Si igitur calidi, & frigidi nomina extremos affectus significarent, & tepiditas eorum mediocritatem, videretur virtus præ contrarijs vitijs vituperari, quod consentaneum non est. Ob hanc obiectionem plerique, calidorum, & frigidorum hominum nomine, intelligi putant optimos, & pessimos: tepidos verò vocari remissæ cuiusdam, & imperfectæ virtutis homines, hosque vituperari plus alijs, non quod virisque sint deteriores, sed quod sua mediocritate decepti, minus soleant resipiscere, & ad perfectam virtutem aspirare. Placet hoc non paucis: mihi verò

non satis. Nam præterquàm quod manifestum, meliorem esse conditionem hominum, qui etsi perfecta virtute nō sint neque vendiderunt omnia quæ haberent, ut pauperibus largirentur, sequuntur tñ temperatū quoddā, & mediocre viuē di genus, seruantq; mandata, quàm eorū qui sunt manifestè improbi: sed & ad proficiendū, ac ad resipiscendū à peccatis, sunt illi quàm hi paratiores. Nam si naturales ipsorum vires consideres, constant tantò cuiq; esse difficilius bene agere, quantò plus criminibus assuevit. Quandoquidem habitus omnis facilitatem parit ita operandi, & contrarij difficultatem: habitus quidem virtutis facilitatem bene operandi, & secundum rationem; vitiosus verò difficultatem, & quantò maior, tantò maiorem. Sin autem consideres auxiliū quod diuinitus accedit, id quoque constat tantò desiderari maius, quantò homo pluribus maioribusq; peccatis est implicatus, vel hoc solum argumento, quòd ea auxilia morborum animi medicamina sunt, morbi autem maiores maioribus indigent. Tamen si ergo pessimi, & iniquissimi hominis iustificatio merito sit Deo gloriosissima, & celsitibus iocundissima ut scilicet medico & eius amicis reuocatio deplorati, eius tamen status nulli exoptandus, neque impreandus est, ut potè periculosissimus, & ex quo per pauci euadunt. Hæc igitur cum ita se habeant, & Dominus particula exoptandi vtatur dicens, utinam frigidus aut calidus esses, necesse est nomine tepiditatis, significari dispositionem quampiam animæ, quæ mediocritatis, & tranquillitatis cuiusdam speciem præ se ferat: vera autem sit vitiosissima, dicaturque tepiditas ob apparentem pacem, vituperetur autem omnium maximè, ob verissima, & maximè latentia vitia. Quæ autem sit hæc dispositio, optimè mihi videtur Aristoteli explicasse 7. Ethicorum ad Nicomachum, continentis ac incontinentis, & temperantis,

tis, ac intemperantis rationes exponens, atque differentiam. Nimirum dicit intemperantiam, & incontinentiam (eadem est contrariorum ratio) circa eadem versari. Nam speciatim ac propriè acceptis his nominibus, versantur circa voluptates tactus, & gustus, neque quidem circa omnes tactiles, sed solum circa venereas: itaque circa ingluuiem, & venerem: translatiè verò & latius patentibus nominibus, versantur circa omnem dolorem, & voluptatem, atque ut est incontinens cibi, & potus, & lasciuia, est etiam incontinens iræ, & cupiditatis diuitiarum, & honorum. In quocunque horum generum est perturbatio animi, & ipsum peccatum, & vitium per quod peccatur. Velut est ira, & vltio, & ipsum vitium animi, per quod homo spontè sua deliberat vlcisci. Non esse autem idem, iram & illud vitium, constat, quia multi etsi irascantur abstinēt à vindicta, quia sunt probi. Est igitur virtus quæ obstitit iræ. Cum ergo ira & virtus illa non sint in eodem genere proximo, quia virtus est affectus in anima permanens, habitus scilicet; ira autem passio, constat præter iram esse vitium quoddam, illi virtuti contrarium, in eo qui irascitur, & cum deliberatione, & spe: ut vlciscitur, aut vlcisci vult. Cum tamen sint hæc tria, ira, vindicta, & illud vitium, constat malignitatem per se non esse nisi in illo vitio. Nam vindicta potest esse bona, ut vindicauit Moyses in fratres suos. Ira quoque nam in fatelitium recte rationis data est hominibus à Deo. Vitium verò nunquam potest esse bonum, quia est per se malū. Dicit ergo Aristoteli perantiam & intemperantiam versari circa actiones bonas, aut malas; continentiam & incontinentiam potius circa ipsas passiones, & perturbationes, siue animi, siue corporis. Animi dico, ut circa iram, gaudium, & cupiditates diuitiarum, aut honoris; corporis, ut circa carnis lasciuiam, seu pruritum, & cupiditates cibi aut potus. Temperans enim est,

est, qui & si irriteretur commoueturque temperat à crimine
intemperans qui non temperat, ut cunque habeat circa irrita-
tionem. Incontinens verò aut continens, potius propter
perturbationes dicitur. Est enim incontinens, qui leuiter,
& ob quacunque irritamenta perturbatur, ut qui de quauis
leuicula causa. Irascitur, aut prurit, aut concupiscit. Itaque
qui conspecta muliercula non se videtur posse continere, sed
citra deliberationem mox irruit, ita verò aut irascitur, aut ut
cunque aliter patitur, incontinens est. Continens contra,
qui talis est, ut minus etiam quam homines solent perturbe-
tur, quacunque occurrant irritamenta. Ex his definitioni-
bus constat, continentiam, & incontinentiam, quodam mo-
do non esse virtutem, neque vitium, quia per se non versan-
tur circa actiones bonas, aut malas, sed circa passiones, quæ na-
tura indifferentes sunt. Præterea incontinentia, & contra-
rium, nascuntur sæpè ex cuiusque hominis temperamento,
aut compositione, denique ex natura, ob quam neque lau-
de, neque vituperio dignus est homo, ob ea autem sunt ve-
ra vitia aut virtutes, merito vituperatur quis aut laudatur.
Verbi gratia, culpa non est in ira, sed in vindicta. Ira verò
fugienda est, quia est animæ perturbatio, cum qua per diffici-
le est, à vindicta velle abstinere. Per sese autem culpa est, in
vindictæ cupiditate spontanea, & cum deliberatione. Dixi ve-
rò incontinentiam quodammodo non esse vitium, neque
continentiam virtutem, quia quodammodo etiam sunt. Sæ-
pè enim illi naturali, siue impotentia, siue potentia, admi-
scetur aliquid voluntarij. Ut qui facile irascitur, non tamen
omnino penitet leuiter admittæ iræ. Is enim iam non merà
habet incontinentiam, sed intemperantiæ etiam aliquid &
vitiij, quatenus vult, & delectatur. Ita etiam continentia quæ
non venit ex natura, sed hac repugnante, vsu comparata est,
timore

timore Dei aut amore, ea maxima temperantia, & eximia
virtus est. Itaque signum incontinentiæ meræ, & quæ nihil
habuit culpæ, est, mox à sedata perturbatione penitentia ve-
ra conceptæ perturbationis. Contra si quis incontinenter est
iratus, postea verò illum perturbationis non penitet, ac mul-
tò magis, si quem iratus læsit, euidenti argumento est, ali-
quid ibi fuisse vitiosæ voluntatis, & culpæ. Cum igitur quis-
piam iratus est, quantumvis vehementer, nullum tamen læ-
sit, aut non spontè, & cum deliberatione, & illum cito inco-
nientiæ illius penitet, in nulla culpa est. Quod apertè satis
insinuant illa verba Psalmi quarti. Irascimini & nolite pec-
care, quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cõ-
pungimini. Quasi dicat, cum irascimini (id quod natura ho-
minibus inest) nolite peccare, id est, opere exequi, aut cum
deliberatione velle, ea quæ in cordibus vestris dicitis cū estis
irati, quæ scilicet, comminamini, sed ab iniurijs temperantes
postea in vestris cubilibus, vbi sedari consuevit hominum
animus, compungimini, & penitentiam agite conceptæ iræ.
Ita enim ob naturalem quidem debilitatem egeritis inconti-
nenter, non eritis autem in culpa. Ex his quæ dicta sunt, con-
stat, temperantium, & intemperantium posse esse quatuor
modos. Nam potest esse quis temperans simul, & continens
qui scilicet, minus perturbatur quam homines solent, simulq;
& peccatis abstinere. Potest etiam esse incontinens, sed tempe-
rans, qui etsi ob naturale vitium, aut inueteratam consuetu-
dinem, eorum quibus cum vixit, ut domus, aut vrbs, aut gē-
tis facile irritatur, à committendis peccatis abstinere, cum lo-
cum deliberationi passio concedit. Intemperantium quoq;
sunt duo modi. Nam potest esse quis simul incontinens, &
intemperans, qui quacunque occasione perturbetur, & quid-
uis opere exequatur, non primo solum impetu, sed etiam
postquam

postquam deliberandi tempus aliquod nactus est, neque enim facti penitet; potest etiam esse intemperans, et si non sit incontinentens, qui scilicet, non admodum permouetur, neque irritatur in occasionibus: imperturbatus verò, & citra irritationem, nihilominus committit peccata. Horum quatuor, duos quidem constat studiosos esse, temperantes scilicet siue continentes etiam sunt, siue secus. Atqui & si multitudinem videntur esse meliores longè, qui continentes simul sunt & temperantes, reuera tamen non semper ita est, sed tunc solum, cum continentia meditatione virtutis comparata est, aut incontinentia culpa est contracta. Si enim tam continentia, quam incontinentia naturalis est, aut gentilis, melior multò est temperatus incontinentens, quia longè maioris difficultatis est, cum ea incontinentia temperare; difficultas verò nulla sua culpa orta est. Duos alios constat esse vitiosos, & prauos intemperantes, scilicet quorum, iij qui simul sunt, & incontinentes, vulgo videntur esse deteriores, reuera autem sunt tollerabiles. Reliqui, n. qui, s. sine incontinentia sunt intemperantes, omnes sunt pessimi idque multis de causis. Primum quidem, quia quò quis cum minori perturbatione, eo peccat cum maiori libertate, & deliberatione. Passio enim libertati detrahit, adeo ut nonnunquam in ipso primo impetu omnino tollat. Cum igitur malignitas in libertate operandi consistat, malignior sit is, qui sine perturbationibus, transgreditur nihilominus recte rationis fines. Atque ut dicitur Ecclesiastici 19. Melior est homo qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore domini, quam qui abundat sensu, & transgreditur legem altissimi. Is certe est de quo dicitur Proverb. decimo. Quasi per risum stultus committit scelus. Deinde, & quia est insanabilior, idque etiam multis de causis. Primum quia peccatorum medella, ut idem Arist. loco citato aperte dicit, penitentia est,

hunc

hunc verò raro facti penitet, qui cum peccauerit imperturbatus, in eadem voluntate persistit. Deinde, quia hic non agnoscit propriam culpam, sed eadem causa, qua vulgo videtur minus malus quam incontinentens, sibi videtur etiam esse bonus. Adeo ut dicat Aristot. 2. Magnorum moralium cap. 6. in talibus corruptum esse principium, hoc est, rationem & mentem, eoque in pravis rationem aliquam magni boni coniectare, velut Dionysius, Phalaris, & Clearchus, haud dubie immaniter peccantes, illustria facinora coniectabant. Neque enim per iram ea semper patrabant, sed plerunque per errorem talem; multi etiam mulieribus abutuntur non per amorem, neque verò ad modum per pruritus, sed per licentiam, & corruptionem principij, quapropter neque peccata sua satis agnoscunt. Nam perturbationes, ut ira, & tentigo, & reliquæ cupiditates manifestæ admodum passionibus sunt, & ei qui patitur, & intuentibus. Peccata verò sine perturbationibus latent, quia nullam per sese sensibilem notam præstant, cum præcipue non finiuntur in externa opera. Hinc nascitur tanta illa difficultas agnoscendi peccata, quæ Davidem in illa verba fecit prorumpere. Delicta quis intelligit ab occultis meis munda me domine. In hos igitur quos omnium esse pessimos dicit Arist. optime quadrant illa verba capitis duodecimi Proverb. Via stulti recta in oculis eius. Quomodo igitur curationem quæret, qui se putat bene valere? est itaque hic pessimus, & quia re ipsa malignior, & quia incurabilior, deinde & quia inexcusabilis; non enim habet perturbationes quas causetur, sed ob solum legis & virtutis contemptum, quasi nihil intersit ita aut aliter agere - imperturbatè, ac proinde inemendabiliter peccat. In hoc genere sunt simulatores, & callidi, parati scilicet, ad prodictiones fratrum, urbium, & regnorum, qui (ut dicitur Iob 16.)

N n n n

pro-

prouocant iram Dei. Nam vt dicitur Prouerb. 12. Qui statim indicat iram suam fatuus est (nimirum, vt Arist. indicat cap. decimo septimi Ethicorum, incontinens non potest esse prudens) qui verò dissimulat iniuriam (vt scilicet vlciscatur melius) callidus est. In hoc etiam genere sunt hypocritæ, qui speciem virtutis præ se ferentes, alios primum, deinde & se ipsos aliquando seducunt. hos vocat Sanctus Spiritus tepidos, quia neq; boni sunt, neq; conspicuè mali, cum reuera sint omnium pessimi. hos euomit Deus, atq; a se reijcit, & indurat, traditq; non raro in reprobum sensum. Ergo inquit, vtinam calidus, aut frigidus esses, hoc est, bonus, aut aperte malus, & perturbationibus plenus, vt ijs sedatis ageres penitentiam, ac resipisceres, sed quia tepidus es, hoc est sub specie boni iniquus & impenitens, & legis contemptor, incipiam te euomere, velut qui tepida deglutierunt iuseula. Tu autem domine miserere nostri.

CAPVT NONAGESIMVM

PRIMUM.

A P. 21. Apocalypsis. Ego sum α, & ω initium, & finis, quæ eadem verba repetuntur Cap. ultimo. Additis his duabus voculis, Primus & Nouissimus, quæ ad philosophiam non videntur pertinere, sed grandius aliquod continere arcanum fidei, quæ est Domini nostri IESV Christi. Priora verò illa à Deo prolata, rationem mihi videntur habere naturalem, & consonare cum illis decimi sexti capitis Prouerb. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Itaq; est Deus vniuersorum principium & finis,

nis, quia ab ipso & propter ipsum facta sunt. Ab ipso quidem facta esse omnia super caput primum Genescos, quod huius operis est primum, firmissimis, vt mihi videtur, argumentis est indicatum. Superest vt qui in principio, principium esse rerum ostendimus, iam nunc in fine, finem esse indicemus. Erunt autem nobis hîc positiones, quæ illic sunt indicata. nimirum mundum hunc vniuersum factum esse, neque ab æterno extitisse, factumq; ab vno quodam principio quod æternum, vnicum, simplicissimum, idemq; potentissimum, sapientissimum, & optimū, pulcherrimumq; His positis, sit, illum mûdi opificem sui ipsius gratia fecisse vniuersa, esseq; & principium à quo omnia, & finē, cuius gratia effecta sunt. Nam aut fecit mundū alicuius gratia, aut temerè. Operari autē temere nō cadit in sapientē, fecit ergo alicuius gratia. Id verò cuius gratia aliquid sit, melius esse debet q̃ ipsum quod sit, vt sanitas quā medicina, & habitatio quā domus. Boni. n. gratia fiunt, quæcunq; alicuius gratia fiunt, à causa non errante; & ipsa ratio finis, est ratio boni. Igitur id cuius gratia Deus fecit vniuersa, melius est vniuersis quæ facta sunt, non factum autem nihil est præter ipsum Deum. Ipse met igitur est finis, qui & principium. Dices fortasse, Deum cum sit summum infinitumq; bonum, esse etiam sibi sufficientissimum, atq; nullam boni accessionem posse recipere, ac prouide nullius gratia operari, cuius enim gratia operetur, qui nulla re indiget? atque si quam maximè alicuius gratia, certe non sui ipsius, cum nihil possit sibi comparare, sed gratia aliorum, vt forte rerum ipsarum quæ fiunt, vt scilicet, sint, quia res ipsas esse, quā non esse, melius est illis. Itaq; sit finis fiendi ipsum esse, sicut rei cuiusq; generatio finitur in eius formam. Ita est profecto, res factæ sunt vt sint, sed hinc rursus efficitur, quod asserimus. Nam cur Deus vo-

luit eas esse? an non quia melius erat, quàm non esse? igitur
ut illis beneficeret. Sed cur voluit benefacere? an non quo-
niam bonus. Igitur postremus rerum faciendarum finis, ut
effector beneficeret, secundum quod bonus est. Is autem
finis est in ipso principio, sua gloria. Deus igitur ipse est finis
ultimus rerum omnium. Dico ultimus quia singularum re-
rum, sunt singuli fines proximi. nam res ipse sunt alie pro-
pter alias, postremo verò omnia deuoluuntur ad vnum fi-
nem. Porro eisdem argumentis quibus effectum est, vnicum
esse rerum omnium principium, omniaq; ab vno fluere, effi-
citur vnicum etiam esse finem: nimirum ex vnitatem & per-
fectionem vniuersi: multo enim magis dissoluit vnitatem &
perfectionem multitudo finium vltimorum, & qui non or-
dine feruntur in vnicum, quàm principiorum. Esse enim &
perfectio rei ex fine magis pendet, quàm ex vlla alia causa-
rum. Necesse est igitur, siquidem mundus est vnus, pulcher,
ornatus (vnde & nomen accepit) & perfectus, vnicum esse
rerum vniuersarum finem. Vnicus autem, omnium non po-
test esse vlla rerum effectarum. Nam aut ipse esset alius
finis, aut nullus. Si nullus, ea res esset facta temerè, quod non
minus est absurdum, quàm ita esse facta omnia. Sin esset
alius, is alius esset vltimus finis omnium. Si enim est finis
proximus eius, quod est finis aliorum omnium, est simplici-
ter vltimus omnium. Ille igitur, aut esset res creata, aut ipse
Deus; si creata, redit eadem dubitatio, & in infinitum ibitur.
Necesse est igitur stare in fine increato, qui est ipse Deus. Si
igitur alia omnia facta sunt propter hominem, ipsum homi-
nem necesse est factum esse propter Deum, atq; ordine quo-
dam extitisse alia propter alia, postremo verò omnia pro-
pter Deum, ut prata irrigua propter pabula, hæc propter pe-
cora, hæc propter hominem, hominem propter Deum. Igi-

tur

tur si mundum oportet esse perfectum, & vnum, oppor-
tet etiam ab vno principio fluere, & in vnum finem fer-
ri. Non potest autem differre ille finis, ab illo principio.
Nam cum indicatum sit seorsum, neque principium, ne-
que finem posse esse creatum; fieret ut essent duo æter-
na. Indicatum autem est antea, quod & nunc ponitur,
quod æternum, esse vnicum & simplicissimum: necesse er-
go est idem, esse vniuersorum principium & finem. Sed
& ipsa forma aspectabilis mundi, ob ipsam rerum ne-
cessariam concinnitatem, hoc idem indicat. Velut enim
ipsum mundi corpus, quod conspiciamus, perfectissima
figura, hoc est circulari, est, & incessanter circumuoluitur,
ita necesse est ipsam rerum seriem, non in rectum ferri, sine
fine, ut quæ imperfecta sunt, sed circulum imitari, finireq;
vnde cepit. Nam quod huiusmodi, est perfectum & infi-
nitum. Perfectum quidem, quia finitum suo ipsius princi-
pio, infinitum verò, quia nullibi intercisum, & pendens, ut
quod recta producitur. Indicatum verò antea est multis ar-
gumentis, Cap. quod de Philosophia Pythagorea inscripsi-
mus, in hac vniuersitate rerum, quæ ab æterno fluxit exem-
plari, quod penes Deum est ipse Deus, concinnitatem ha-
bere perfectam, & ad se singula, & inter se, Arithmetica, Geo-
metrica, Physica, & Methaphisica entia, ex eaque concinni-
tate nasci mirabilem quandam perfectionem, quæ est ipsa
forma & ratio vniuersitatis. Eloquamur igitur iam, ut in li-
bri calce decet, aperte, principia & causas totius vniuersita-
tis, & rerum singularum. Cum sint generatim quinque cau-
sarum genera, efficiens, materia, forma, finis, & exemplar: vni-
uersitatis totius creandæ materia, nulla fuit ex qua, siquidem
ex nihilo est facta, nunc autem immanens materia sunt eius
partes: efficiens verò, & finis, & exemplar, est ipse Deus. For-

ma

ma quidem eius non est Deus (etsi aliquibus veterum id quoque visum est) forma enim, essentia, & quod quid erat esse rei, est, mundus verò non est Deus. Neque verò est anima mundi, quam Plato inuexit, censens mundum animal quoddam esse perfectissimum, & sapientissimum. Nam ne animal quidem est, ut Arist. multis firmissimisque argumentis ostendit, & omnium iam philosophorum communis sententia est. Sed illa aptissima omnium ad omnia coaptatio, & ordinatissima concinnitas, quæ facit ipsam verè vnā, ac perfectā, ipsa illius forma est. Est verò non accidentaliter, ut lignorum, & lapidum dispositio talis est forma domus, sed substantialiter. Siquidem vniuersitas vna substantia perfecta est, vocarique potest illa, vniuersalis natura, quæ adeo est ipsum mundi esse, ut quin mundus deficiat, deficere illa vnitas, & coordinationis appetitus non possit. Hinc fluunt omnes motus, & quietes, ac denique omnes naturales actiones, & passionēs, quæ communes æque rebus omnibus sunt. Moueri scilicet, & quiescere, utcumque expedit ad retinendam continuitatem, & rerum ordinem: velut quæ cuique rei sunt propriæ, fluunt ex cuiusque rei peculiari natura, velut calfacere, aut calefieri, refrigerare, aut refrigerari, durare, aut durari, mollires, aut emolliiri, trahere, aut trahi, repellere, aut repelli, aut quiduis aliud eiusmodi facere, aut pati. Itaque vniuersitatis totius hæ sunt causæ. Singulæ autem res ab vniuersitate discrepant: primum quidem, quod eorum plurima habent materiā ex qua fiunt, non immanentem, quod vniuersitati repugnat. Nam cum vniuersitas constet ex omnibus rebus creatis, nihil potuit esse ante ipsam quod in eius creationem insumeret, alioqui fiens desineret esse vniuersitas. Quare vel ipsa ratio vniuersitatis exigit, ut facta sit ex nihilo. Aliarum verò rerum, artificiales quidem omnes, siue homogeneæ, siue ætherogeneæ, fiunt ex materia immanente, & nulla (nisi per accidens, ut si

ut si sit ex arca mensa) desinente, hæc in parte quodammodo similes vniuersitati, ut lectus ex cedro, mensa ex nuce, arca ex pinu, statua ex ære, domus ex lateribus, lignis, tegulis & calce; nauis ex tabulis, trabibus, & ferramentis. Naturales verò, omnes quæ ætherogeneæ, habent materiā vtrāque, aliā ex qua desinentem, ut animal sit ex semine aut ouo desinentibus, & ex carne, osse, neruo, medulla, & pelle, manentibus: arbor ex nucleo desinente, radice, cortice, ligno, fibrisque, manentibus. Ipse verò homogeneæ, quæ summe tales sunt, actu immanentem nullā materiā habent, nisi fortè potentia: fiunt verò aliæ ex alijs desinentibus, ut ex arena lapis, ex lapide rursum arena, accedente, & recedente humore. Discrepant etiam vniuersitas & res singulæ, efficiente & fine. Quod vniuersitatis solus Deus est effector primus & proximus, & finis vltimus & proximus, quia inter Deum & vniuersitatem nihil potest interesse. Cum vniuersitas sit omnia præter Deum. Singulorum verò sunt aliæ causæ effectrices, & aliæ finales proximæ, nisi fortè hominis, qui hac ratione videtur conuenire cum vniuersitate, (ipse non alia ratione potius microcosmus nuncupatus) quod propter solum Deum effectus est. Dico autem secundum speciem. Nam in singulari cuiusque generatione fuit proximus finis, speciei productio. Itaque Deus est prima & vltima causa omnium, proximus verò effector vniuersitatis, finis tamen & vltimus simul & proximus vniuersitatis, & solius hominis secundum speciem. Quod ad formam attinet nullum est discrimen. Nam & vniuersitatis, & rei cuiusque forma est sua ratio, & ipsum rei esse. Exemplaris causa eadem est vniuersitatis & rerum omnium secundum speciem, ut hominis, equi, & bouis, puta Deus: singularum verò generationum non est causa vlla exemplaris. Neque enim

enim a ignis fecit signem ad exemplar, sed naturaliter in nihil intuens. Homo quoque ab homine sit sine exemplari, sed naturaliter. Nam tamen si intuitus rei cuiuspiam, faciat id quod d'ignitur simile, ut de virgis Iacob discentes receperunt, causa non est in imitatione, ut cum transcribitur aliquid ab exemplari, sed in similitudine quam cogitantis anima induit, ut illo loco explicauimus. En finis totius Philosophiae naturae, cognitio scilicet causarum, quae omnes cum ad ipsum, summum Deum deuoluantur, ipso existente, totius vniuersitatis, & rerum in ea omnium a quo primo fluunt, ut a principio & exemplari, & a in quem finem feruntur, constat, quam recta via tendat, immo quam proximè accedat naturalis contemplatio in Dei Opt. Max. contemplatione. Qui ut est mundi totius, fuerit mihi huius operis principium sitque

F I N I S.

v
diF
refr

AVGVSTÆ TAVRINORVM.

Apud Hare dem Nicola i Benilaqua, 1587.

